I. M. LEMIN

A BRIT BIRODALOM VÁLSÁGÁNAK KIÉLEZŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

SZIKRA

ZIKRA

I. M. LEMIN

A BRIT BIRODALOM VÁLSÁGÁNAK KIÉLEZŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

STUDIUM GENERALE
Zugló: Egyesület
1143 Budapest, Ilka u. 32.
942/296.

SZIKRA
BUDAPEST 1953

Az orosz eredeti címe:

И. М. ЛЕМИН

ОБОСТРЕНИЕ КРИЗИСА БРИТАНСКОЙ ИМПЕРИИ ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

МОСКВА 1951.

I. M. Lemin ezt a munkát Sztálin elvtárs «A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban» című művének megjelenése előtt írta. Ezért a szerző nem mutat rá elég világosan néhány olyan problémára (világpiac szétesése, maximális profit stb.), melyet Sztálin elvtárs tárt fel munkájában. Ezek a hiányosságok azonban nem csökkentik I. M. Lemin könyvének értékét és jelentőségét. Nagy érdeme e műnek, hogy hatalmas tényanyagot közöl, gondosan elemzi, aktualizálja a tárgyalt kérdéseket, leleplezi az angol-amerikai imperialisták politikáját és bebizonyítja, hogy a «Brit Államközösség» börtönébe zárt, szabadságukért harcoló népek győzelme elkerülhetetlen.

A KIADÓ

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

A Brit Birodalom válsága — a kapitalizmus általános válságának megnyilvánulása

I

A Brit Birodalom komoly és egyre súlyosbodó válságba került. A Brit Birodalom válsága — akárcsak az egész angol imperializmus válsága — megnyilvánulása, szerves része a kapitalista rendszer általános válságának, amely az első világháborúval és a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött, a második világháború következtében pedig erősen kiéleződött.

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése a legteljesebben és legátfogóbban abban nyilvánul meg, hogy a világ küzdőterén két tábor alakult ki, s az erőviszonyok a szocializmus, a demokrácia és a béke táborának javára változtak meg. „Ilymódon — állapítja meg a Tájékoztató Iroda nyilatkozata — két tábor alakult ki. az imperialista, demokráciaellenes tábor, melynek fő célja az amerikai imperializmus világuralmának megteremtése és a demokrácia szétzúzása, valamint az imperialistaellenes, demokratikus tábor, melynek fő célja az imperializmus aláásása, a demokrácia megszilárdítása és a fasizmus maradványainak felszámolása. A szembenálló két tábor — az imperialista és az imperialistaellenes tábor — harca a kapitalizmus válságának további kiéleződése, a kapitalizmus erőinek gyengülése, a szocializmus és a demokrácia erőinek gyarapodása közepette folyik"[1].

A kapitalizmus általános válságának döntő tényezője, hogy a világ két rendszerre szakadt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom következtében, amely áttörte a világimperializmus frontját és a világ első szocialista államának megteremtésére vezetett.

Sztálin elvtárs a XVI. pártkongresszuson tartott beszámolójában a kapitalizmus általános válságának meghatározása során leszögezte, e válság elsősorban azt jelenti, hogy „az imperialista háború és következményei fokozták a kapitalizmus rothadását és

[1] Néhány Kommunista Párt képviselőinek tájékoztató értekezlete Lengyelországban, 1947 szeptember végén. Goszpolityizdat 1948. 6—7. old. (oroszul).

felbillentették egyensúlyát, hogy most a háborúk és forradalmak korszakában élünk, hogy a kapitalizmus a világgazdaságnak már nem *egyedüli* és *nem az egész földkerekséget átfogó* rendszere, hogy a *tőkés* gazdasági rendszeren kívül van *szocialista* rendszer is, amely gyarapodik, amely sikereket ér el, amely szembenáll a tőkés rendszerrel és amely már puszta létével szemléltetően bizonyítja a kapitalizmus rothadását, megingatja annak alapjait"[2].

A földkerekség egyhatodán létrejött a szocializmus hatalmas erődje — a Szovjetunió. Ezzel új korszak kezdődött a világtörténelemben: a kapitalista rendszer pusztulásának és az új, szocialista társadalmi rend megvalósításának korszaka.

A második világháború és az utána következő fejlődés eredményeként a két rendszer erőviszonya a szocializmus rendszerének javára változott meg. A kapitalizmus ebből a háborúból még jobban megrendülve, még gyengébben került ki. A Szovjetunió, melynek döntő része volt a fasiszta agresszorok leverésében, még erősebben, még hatalmasabban került ki a háborúból. A kapitalizmus rendszeréből több ország szakadt ki: Európában és Ázsiában népi demokratikus országok keletkeztek.

Egész Európa számára nagy történelmi esemény volt 1949-ben a Német Demokratikus Köztársaság megalakulása. Sztálin elvtárs, Németország vezetőinek küldött üdvözletében ezt írta: „A békeszerető Német Demokratikus Köztársaság megalakulása fordulópont Európa történelmében. Kétségtelen, hogy a békeszerető demokratikus Németország fennállása a békeszerető Szovjetunió fennállása mellett kizárja új európai háborúk lehetőségét, véget vet a vérontásnak Európában és lehetetlenné teszi, hogy a világ imperialistái leigázzák az európai országokat"[3].

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a világtörténelem másik nagyjelentőségű eseménye a kínai forradalom győzelme és a Kínai Népköztársaság megalakulása volt.

Így tehát erőátcsoportosulás ment végbe a nemzetközi küzdőtéren, két tábor keletkezett: a szocializmus, demokrácia és béke tábora, melynek élén a Szovjetunió áll, meg az imperialista reakció és háború tábora, melyet az Egyesült Államok vezet.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a szocializmus rendszere csak egy országra terjedt ki — a Szovjetunióra, ahol akkor a földkerekség területének egyhatodán a Föld lakosságának hozzávetőlegesen tizenharmadrésze élt. A Szovjetunió — a szocializmus egyetlen országa — szembenállott az egész kapitalista világgal. A második világháború után a szocializmus, demokrácia és béke táborába már számos ország tartozik, 800 millió lakossal, ami

---

[2] *Sztálin* Művei. 12. köt. Szikra 1950. 266. old.
[3] *Sztálin*. A békéért. Második, bővített kiadás. Szikra 1952. 83. old.

több, mint a Föld lakosságának egyharmada, s a szocialista tábor országainak területe meghaladja az egész földkerekség területének egynegyedét. A szocializmus tábora a világ valamennyi országában millió meg millió barátjának rokonszenvére és együttérzésére támaszkodik. „Ma pedig a Szovjetunió már nemcsak kikerült a nemzetközi elszigeteltségből, hanem a hatalmas, nemzetközi, demokratikus, minden népi demokratikus államot egyesítő tábor központja. Magukban a kapitalista országokban is ma már sokmillió aktív barátunk van, akik egyre jobban tömörülnek a széleskörű demokratikus, imperialistaellenes mozgalom soraiba"[4].

Azelőtt a szocialista társadalmi rend, amelyet csak egy ország — a Szovjetunió képviselt, a kapitalista államok egész rendszerével állott szemben. Most a kapitalista államok rendszere mellett már a szocializmus és a népi demokrácia államainak rendszere is fennáll, s amíg az előbbi mindinkább gyengül és lazul, addig az utóbbi egyre jobban fejlődik és erősödik.

A kapitalizmus általános válsága kiéleződésének időszakát az jellemzi, hogy a Szovjetunió — a demokratikus tábor vezető ereje — tovább erősödik és egyre döntőbb tényezővé válik a szocializmus erőinek világszerte mutatkozó hatalmas fellendülésében. A szovjet társadalmi rend, a szovjet gazdaság, a Szovjetállam, a Szovjet Hadsereg megmutatta törhetetlen erejét a Nagy Honvédő Háború idején. A Szovjetuniónak döntő szerepe volt a fasiszta agresszorok leverésében, a Szovjetunió megmentette a világ civilizációját a fasiszta barbárságtól. Támogatta több ország népeinek a nemzeti és társadalmi felszabadulásáért vívott harcát. Ezek a népek a Szovjetunió segítségével népi demokratikus rendet hoztak létre országukban és szilárdan a szocialista építés útjára léptek. Óriási gazdasági ereje, szakadatlan gazdasági fellendülésének nagy irama, gyors technikai és tudományos haladása révén a Szovjetunió baráti gazdasági és technikai segítséget nyujthat a népi demokratikus országoknak. A szovjet gazdaság tervszerű egybehangolása a népi demokratikus országok gazdaságával elősegíti a népi demokratikus országok gyors gazdasági fejlődését.

A Szovjetunió nagyszerű eredményei, melyeket a szocializmusból annak felső fokára, a kommunizmusba való fokozatos áttérés során ér el, a kommunizmus óriási építkezései, a lenyűgöző természetátalakító tervek megvalósítása, a szovjet nép jólétének állandó emelkedése, valamint a népi demokratikus országok gazdasági és kulturális sikerei — mindez éles ellentétben van a kapitalista országok helyzetével. A kapitalista országok helyzetét a fegyverkezési hajsza és a gazdaság militarizálása, a gazdasági rothadás, az állandó

---

[4] *Molotov—Révai—Duclos.* A béke védelméről. Szikra 1950. 20. old.

tömeges munkanélküliség, a munkásosztály abszolút és viszonylagos elnyomorodásának rohamos fokozódása, a dolgozó tömegek éhezésének, nyomorának, hajléktalanságának növekedése, az új, hatalmas méretű és romboló gazdasági válság elkerülhetetlen kibontakozása jellemzi.

A kapitalista gazdaság rothadásának fokozódása.— ez az egyik legfontosabb jellegzetessége a kapitalizmus általános válságának. Sztálin elvtárs a XVI. pártkongresszuson tartott beszámolójában megemlítette, hogy „... a legtöbb tőkés országban a háború súlyos örökségeként *krónikus* jelenséggé vált, hogy az *üzemek teljesítőképességét nem használják ki teljesen* és hogy milliós *munkanélküli hadseregek* alakultak, amelyek tartalékhadseregekből a *munkanélküliek állandó hadseregeivé váltak*. Ez már a mostani gazdasági válság előtt is sok nehézséget okozott a kapitalizmusnak és a válság idején elkerülhetetlenül még bonyolultabbá teszi a dolgot"[5].

A két világháború közötti időszakban a tőkés országok gazdasági fejlődésének irama erősen lassult. Míg 1890 és 1913 között a tőkés világ ipari termelése, számtani középarányost véve, évente 5,8 százalékkal növekedett, addig 1914 és 1938 között az évenkénti átlagos növekedés csupán 1,5 százalék volt. Az időszaki gazdasági válságok rendkívül hevesekké és rombolókká váltak. Az ipari válságok szorosan egybefonódtak az agrárválságokkal. A válságok a monopóliumok uralmának és a magas monopolárak fenntartásának feltételei között mentek végbe, ami különösen gyötrelmessé és pusztítóvá tette őket a néptömegek számára. Még a gazdasági ciklus menete is eltorzult: a tőkés termelés hanyatlása rendkívül mély és tartós volt, s nem követte valamennyire is jelentős fellendülés, hanem különös fajta depresszió és jelentéktelen megélénkülés rövid időszaka, és azután ismét beköszöntött a válság. Az 1929—1933. évi, méreteiben példa nélkül álló válságot, amely több mint 4 esztendeig tartott, egy felettébb jelentéktelen megélénkülés rövid időszaka követte, 1937-ben pedig megkezdődött az új gazdasági válság, amelyet a második világháború szakított félbe.

A második világháború után a kapitalizmus általános válságának kiéleződése összefügg a tőkés gazdaság rothadásának és élősdiségének további fokozódásával. A tőkés országok többsége sehogyan sem tud kikecmeregni a háborús idők gazdasági romlásának ingoványából: 1951 elejéig vagy még mindig nem érték el a termelés háború előtti színvonalát, vagypedig ezen a színvonalon rostokolnak, a békés gazdasági ágak pedig kivétel nélkül sokkal alacsonyabb színvonalon mozognak, mint a háború előtt. A kapitalizmus vezető országában, az Egyesült Államokban, amely megszedte magát a második világháborúban, a háború utáni években erősen csökkent a

[5] *Sztálin* Művei. 12. kot. 267. old.

termelés színvonala a háborús idők színvonalához képest. 1948 végétől kezdve az Egyesült Államokban gazdasági válság bontakozott ki, amely a termelés újabb rohamos esését és a tömeges munkanélküliséget vonta maga után. Az Egyesült Államokban kibontakozó gazdasági válság hozzájárult ahhoz, hogy más tőkés országokban is fokozódjék a válság. 1950 tavaszán a tőkés országokban már mintegy 45 millió munkanélkülit és részleges munkanélkülit tartottak nyilván.

A tőkés országokban kibontakozó gazdasági világválság 1950 derekán időlegesen kitolódott a háborús-inflációs tényezők hatására. Az amerikai imperializmus és csatlósai áttértek a nyilt agresszióra Koreában, és a háborús provokációkra Kínával szemben, amit nyomonkövetett a lázas fegyverkezési hajsza, az agresszív országok egész gazdaságának gyorsított ütemű átállítása háborús vágányokra. A tőkés országok gazdasága még egyoldalúbbá, torzabbá vált; a tömegek életszínvonalának süllyedése még veszélyesebb jelleget öltött; mindez talajt teremtett az újabb, kegyetlen és pusztító gazdasági válság számára.

A halódó kapitalizmus gazdaságának további rothadását bizonyítja: a tőkés gazdaság teljes militarizálása, a nemzeti jövedelem oroszlánrészének a pusztítás és a háború céljaira való fordítása, a tőkés gazdaságnak az a sajátossága, hogy nem „funkcionálhat normálisan" „hidegháború", óriási hadimegrendelések, újabb világmészárlásokra való lázas készülődés nélkül, végül az a tény, hogy a tőkés országok már békében a dolgozók katonai munkatáborává váltak.

Így tehát a kapitalizmus általános válságára a jelenlegi szakaszban jellemző, hogy még jobban kiéleződik a tőkés rendszer alapvető ellentmondása: a termelés társadalmi jellege és a termelés eredményeinek tőkés elsajátítási formája közötti ellentmondás. A második világháború és a háború utáni fejlődés új ösztönzést adott a tőkekoncentráció és centralizáció növekedésének, erősítette a monopóluumokat és az állammonopolista tendenciákat. Ugyanekkor a monopolista, állammonopolista tőkének a dolgozók életszínvonala elleni támadása, a munkások, a parasztok, az értelmiség és a középrétegek abszolút és relatív elnyomorodása a milliós tömegek fizetőképes keresletének további viszonylagos csökkenésére, a belső és a külső piac szűkülésére vezet. Ez az okozója a tőkés országokat megrázó gazdasági válságoknak. Ebben rejlik a piacokért, a befolyási övezetekért, a gyarmatokért folyó, mind hevesebbé váló imperialista harc oka. Ez a forrása a fékevesztett terjeszkedésnek, az agressziónak és a háborús kalandoknak, amelyek az imperialista tábor jelenlegi politikáját jellemzik.

„A népgazdaság szocialista rendszere arra törekszik, hogy mielőbb beköszöntsön a földön az emberiség boldog korszaka. Ez ennek a

rendszernek a hatalmas előnye a tőkés rendszerrel szemben. A kapitalizmus viszont már régóta fékezi az emberi társadalom fejlődését, rothadó társadalmi rendszerré vált; értelmetlenül pusztítja a termelőerőket és az emberélet milliót, az emberek mind nagyobb és nagyobb tömegeit kárhoztatja éhínségre, nyomorra és kihalásra"[6]. A néptömegek saját bőrükön tapasztalhatják, hogy a kapitalizmus éhínséget, elkorcsosulást, pusztulást hoz rájuk, felismerik, hogy csak akkor menekülnek meg, ha harcolnak az új, a szocialista társadalmi rendbe való átmenetért.

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése megnyilvánul a gyarmati rendszer válságának további elmélyülésében, a gyarmati és a függő országok nemzeti szabadságmozgalmának hatalmas fellendülésében. A kapitalizmus általános válságát jellemezve, Sztálin elvtárs ezt mondotta: „... az imperialista háború, valamint a forradalom győzelme a Szovjetunióban megingatta az imperializmus pilléreit a *gyarmati és függő* országokban ... ezekben az országokban az imperializmus tekintélye már megrendült ... az imperializmus ezekben az országokban már nem tud a régi módon uralkodni"[7].

A gyarmati népek nemzeti szabadságharcának kibontakozásához és e harc győzelmes megvívásához kedvező körülményeket teremtett a fasiszta Németország és az imperialista Japán leverése, melyben a Szovjetunió játszotta a döntő szerepet, a régi gyarmattartó hatalmak — Anglia, Franciaország, Hollandia — meggyengülése és a két rendszer erőviszonyainak általános megváltozása a demokrácia és a szocializmus táborának javára, melynek élén a Szovjetunió áll. A gyarmati és függő országok népei fegyverrel kezükben harcba indulnak az imperializmus ellen, kivívják szabadságukat és függetlenségüket, megteremtik a népi demokratikus hatalmat, csatlakoznak a szocializmus, a demokrácia és a béke hatalmas táborához.

A nagy kínai nép szétverte a belső Kuomintang-reakció és az amerikai imperializmus egyesült erőit, népköztársaságot hozott létre, barátsági és kölcsönös segélynyujtási szerződést kötött a Szovjetunióval. Molotov elvtárs a következőképpen határozza meg a kínai forradalom győzelmének jelentőségét:

„Csak a legutóbbi időben vált világossá, hogy a szövetséges országoknak a német fasizmus és a japán imperializmus felett aratott győzelme legfontosabb eredménye: a nemzeti felszabadító mozgalom diadala Kínában ... Az országunkban végbement Októberi Forradalom után a népi felszabadító mozgalomnak Kíná-

[6] *Malenkov.* Választási beszéd 1950 március 9-én. Goszpolityizdat 1950. 17. old. (oroszul).

[7] *Sztálin* Művei. 12. kot. 266. old.

ban aratott diadala új, igen erős csapás a világimperializmus egész rendszerére és korunk imperialista agressziójának valamennyi tervére"[8].

A kínai nép győzelme: Lenin—Sztálin ügyének nagy diadala. Világszerte új erőt és lendületet ad a gyarmati és elnyomott népek nemzeti szabadságmozgalmának. Az az áldozatos, hősi harc, amelyet a koreai nép vív szabadságáért és függetlenségéért az imperialista agresszió egyesült erői ellen, Vietnam, Malájföld, Burma népeinek fegyveres harca mind arra vall, hogy összeomlóban van az imperializmus gyarmati rendszere. A történelmi fejlődés menete immár napirendre tűzte az imperializmus egész gyarmati rendszerének felszámolását!

Sztálin elvtárs, a kapitalizmus általános válságát jellemezve, megállapította: „Azt is jelenti, hogy a háború alatt és után megjelent és kifejlődött a gyarmati és függő országok saját, fiatal kapitalizmusa, amely a piacokon sikeresen versenyez a régi tőkés országokkal, s ezzel élesebbé, bonyolultabbá teszi a felvevőpiacokért folyó harcot"[9].

A második világháború eredményeként, a háború utáni időszakban az általános válságnak ez a jellegzetessége még szembetűnőbbé vált, mert a fiatal kapitalizmus fejlődésnek indult több gyarmati és függő országban, elsősorban a brit dominiumokon és gyarmatokon. Ez azt jelenti, hogy még jobban kiéleződik a piacokért folyó imperialista küzdelem, és ezzel párhuzamosan fokozódik a gyarmatok meg a függő országok népeinek egész nemzetet átfogó harca a külföldi imperializmus ellen. E harc kibontakozása során szakadás támad a nemzeti burzsoázia táborában: a külföldi bankokkal és monopóliumokkal szoros kapcsolatban álló, megalkuvó nagyburzsoázia elárulja a nemzeti érdekeket és szövetkezik az imperializmussal. A nemzeti burzsoázia másik része, a kis- és középburzsoázia, mely szenved a külföldi gyarmatosítók túlsúlyától, részt vesz az antiimperialista nemzeti frontban. A munkásosztály — amelynek szervezettsége, politikai befolyása és tekintélye hatalmas mértékben megnövekedett, s mely számbelileg is nőtt — vezeti a szabadságharc nemzeti frontját, a parasztsággal való szoros szövetségre támaszkodva.

Így tehát a gyarmatok szabadságmozgalma a fejlett országok munkásosztályának szabadságharcával együtt közös harci frontot képez a közös ellenséggel szemben. A gyarmatok, amelyek mindeddig az imperializmus legfontosabb tartalékai és erőforrásai voltak, sikeres szabadságharcuk során a béke, a demokrácia és a

---

[8] *Molotov—Révai—Duclos.* A béke védelméről. 18—19. old.
[9] *Sztálin* Művei. 12. köt. 266—267. old.

szocializmus Szovjetunió vezette hatalmas táborának legfontosabb tartalékává és szerves részévé alakulnak át.

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése nyilvánul meg a tőkés országok egyenlőtlen fejlődésének további fokozódásában, a tőkés rendszerben rejlő valamennyi belső és külső ellentét: a munka és a tőke, a gyarmatok és az imperialista hatalmak, a különböző imperialista országok közötti ellentmondások végsőkig menő kiéleződésében. A tőkés világgazdasági rendszer válságai, amelyek a fejlődés egyenlőtlensége következtében robbannak ki, amelyek a kapitalista világot ellenséges csoportokra szaggatják és világháborúkat idéznek elő — a kapitalizmus általános válságának, a háborúk és forradalmak korának szembeszökőbb megnyilatkozásai közé tartoznak.

A második világháború eredményeként a tőkés országok gazdasági és politikai fejlődése még egyenlőtlenebbé és hullámzóbbá vált. A három imperialista „nagyhatalom" — Németország, Japán, Olaszország — megsemmisítő vereséget szenvedett és kidőlt a sorból. Franciaország rendkívül meggyengült. Csupán két „világhatalom" maradt meg — az Egyesült Államok és Anglia, de ez utóbbi is meggyengülten, megrendült világpozíciókkal, az Egyesült Államoktól való gazdasági és pénzügyi függőség hálójába gabalyodva került ki a háborúból. Példátlanul megnövekedett az Egyesült Államok túlsúlya a kapitalizmus összezsugorodott és bomló rendszerében. A világuralomra törő amerikai imperializmus vállalja magára az imperialista világreakció csendőrének szerepét. A Truman-elv, a Marshall-terv, az Északatlanti Egyezmény, a „hidegháború" és a „totális diplomácia", a véres koreai agresszió és a világuralomért vívandó új háború előkészítése — ezek az amerikai imperializmus agresszív tevékenységének megnyilatkozásai. A kardcsörtető amerikai imperializmus arra használja fel az imperialista táborban elfoglalt helyzetét, hogy megkaparintsa szövetségeseinek és partnereinek természeti kincseit, gyarmatait, piacait és befolyási övezeteit, hogy hűbéresi és zsoldosi sorba kényszerítse őket. Ez idézi elő a kapitalizmus valamennyi ellentmondásának, köztük éppen a rabló, agresszív Atlanti Tömb tagjai közötti ellentéteknek, de különösen az angol-amerikai imperialista vetélkedésnek kiéleződését.

Az imperialisták új világháború kirobbantásával próbálják megoldani belső és külső ellentmondásaikat. Arra számítanak, hogy így megváltoztathatják a történelmi fejlődést, feltartóztathatják, megállíthatják a szocializmus diadalmenetét, megszilárdíthatják a nemzetközi reakció helyzetét, kivívhatják a világuralmat. „A történelmi tapasztalat azt tanítja, hogy minél reménytelenebb az imperialista reakció ügye, annál dühödtebb ez a reakció, annál

jobban nő a háborús kalandok veszedelme"[10]. Ám nincs olyan erő, mely visszafelé fordíthatná a világ fejlődését. Egy új háború semmiféle reménnyel sem kecsegteti az imperializmust — csupán meggyorsítja pusztulását. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy az első világháború elvezetett a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméhez Oroszországban, s hogy a második világháború után egy sereg ország ismét kivált a kapitalizmus rendszeréből, 600 millió lakossal. Kétségtelen, hogy ha az imperialistáknak sikerülne kirobbantaniok a harmadik világháborút, akkor ez a háború nemcsak egyes imperialista hatalmaknak, hanem az egész világimperializmusnak ásná meg a sírját.

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése nyilvánul meg abban is, hogy a tőkés országokban növekszik a dolgozó tömegek aktivitása, a kommunista pártok befolyása és tekintélye, a Szovjetunió iránti rokonszenv. Sok tőkés országban a Kommunista Párt tömegpárttá vált, amely vezeti a munkásosztályt és a dolgozók nagy tömegeit. A Kommunista Pártok a politikai élet elsőrendű tényezői lettek. A kommunisták bátran vezetik a népek harcát a tőke támadása, a fasizmus és a reakció ellen, az új háború gyujtogatói ellen. A Kommunista Pártok vezetik a gyarmati és függő országok népeinek nemzeti szabadságmozgalmát.

A kommunisták szilárdan és odaadóan védelmezik a munkásosztály egységét, harcolnak ezért az egységért a jobboldali szocialista szakadárok és árulók ellen, akik az imperializmus nyilt kiszolgálói, a háborús gyujtogatók cinkosai. A második világháború utáni időszakban sikeresen haladt előre a munkásosztály szakadásának megszüntetése és a demokratikus erők nemzetközi méretű tömörítése: a munkásmozgalom történetében először történt meg, hogy létrejött egy olyan szervezet, mint a Szakszervezeti Világszövetség, mely mintegy 80 millió munkást egyesít és vezető szerepet tölt be a demokratikus, haladó erők harcában.

Hatalmasan fellendült a béke híveinek mozgalma is. Több mint 500 millió ember írta alá az atomfegyver eltiltását követelő stockholmi felhívást. 600 millió ember követelte aláírásával a nagyhatalmak békeegyezményének megkötését. A népek nem akarnak háborút, gyűlölik a háborút. És meg vannak győződve arról, hogy a nemzetközi küzdőtéren kialakult új erőviszonyok reális lehetőséget nyujtanak arra, hogy meghiúsítsák a háborús gyujtogatók terveit és megakadályozzák a világmészárlást — ha szervezetten, aktívan, bátran cselekednek, ha még szorosabban tömörülnek a Szovjetunió köré, a hős, kitartó és következetes békeharcosok köré.

---

[10] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1949 november 29.

„Az emberiség történetében először jött létre szervezett békefront, melynek élén a világ békéjének oltalmazója és zászlóvivője, a Szovjetunió áll.

Egyre jobban terjed a tőkés országok néptömegeiben a kommunista pártok bátor jelszava: a népek sohasem fognak harcolni a világ első szocialista országa, a Szovjetunió ellen"[11].

Sztálin elvtárs történelmi fontosságú kijelentése: „A béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek kezükbe veszik a béke megőrzésének ügyét és végig kitartanak mellette"[12] — cselekvésre szólította fel világszerte az emberek százmillióit, a béke híveinek győzhetetlen hadseregét.

A béke híveinek hatalmas mozgalma — mely ellen vállvetve fogtak fegyvert az imperialista háborús gyujtogatók és jobboldali szocialista cimboráik, a római pápa meg a titóisták gyilkos és kémbandája — a háborús gyujtogatók egyre fokozódó elszigeteléséről és a tőkés rend erkölcsi bukásáról tanúskodik. A népek immár nem akarnak megbékülni azzal a rendszerrel, amelytől elválaszthatatlan az éhség és a nyomor, elválaszthatatlanok a barbár, romboló, sokmillió emberéletet követelő háborúk. A népek az új, szocialista társadalmi rend zászlaja alá sereglenek, mert ez a rend biztosítja az emberiségnek a szabadságot, a haladást, a jólétet és a békét.

„Az Októberi Forradalom — mondja Sztálin elvtárs — nem tekinthető csupán a gazdasági és társadalmi-politikai viszonyok terén végbement forradalomnak. Az Októberi Forradalom egyszersmind az elmékben, a munkásosztály ideológiájában végbement forradalom"[13].

A kapitalizmus általános válságának időszakában, amikor már jelen vannak mindazok az anyagi feltételek, amelyek az új, szocialista társadalmi rendszerre való áttéréshez szükségesek, hatalmas, döntő szerepet játszik a néptömegek forradalmi tudatossága és aktivitása, elsősorban pedig a forradalmi mozgalom harcos élcsapatának és vezetőjének — a Kommunista Pártnak — ereje, befolyása, tekintélye, edzettsége és tapasztalata.

A kapitalista rendszer csődje, az imperialista reakció jobboldali szocialista és reformista lakájainak fokozódó lelepleződése, az aktív békeharcosok hatalmas mozgalma, a Kommunista Pártok befolyásának és tekintélyének növekedése — mindez a kapitalista rendszer általános válságának további kiéleződését bizonyítja.

---

[11] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1949 november 29.
[12] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 96—97. old.
[13] *Sztálin* Művei. 10. kot. Szikra 1952. 265. old.

A kapitalizmus általános válságának legfőbb jellegzetességei rendkívül nagy romboló erővel nyilvánulnak meg az angol imperializmusban.

Sztálin elvtárs 1927-ben rámutatott arra, hogy „a kapitalizmus fejlődő válságának viszonyai között az angol burzsoázia a leginkább «fenyegetett» és a leginkább «szenvedő» fél"[14]. A második világháború következményeként, a kapitalizmus általános válságának további kibontakozása és kiélèződése ismétcsak Anglia és a Brit Birodalom helyzetében mutatkozik meg a legerősebben.

Az általános válság különösen súlyos hatását az angol imperializmus következő sajátosságai határozzák meg: 1. túltengően gyarmati jellege, 2. az a tény, hogy Anglia a pénzügyi és a közvetítő központ szerepét játssza a kapitalista gazdaság rendszerében, 3. hogy Angliában, a kapitalizmus legrégibb országában, a kapitalizmus hihetetlenül nagy élősdisége, rothadása és halódó jelenségei előbb és erősebben fejlődtek ki, mint sok más tőkés országban.

Lenin, az angol imperializmust jellemezve, utalt arra, hogy ez — *gyarmati imperializmus*, hogy „Angliánál az első helyen gyarmatai állanak", hogy „az óriási tőkekivitel itt a legszorosabban összefügg az óriási gyarmatokkal"[15].

A gyarmatok kifosztása volt az angol burzsoázia meggazdagodásának fő forrása, Anglia ipari fejlődésének alapja, melynek révén ez az ország annak idején igényt tarthatott a „világ műhelyének" szerepére. A tőkés államok iparosításának különböző módjairól szólva, Sztálin elvtárs ezt mondotta: „Anglia olymódon iparosított, hogy évtizedeken és évszázadokon át fosztogatta a gyarmatokat, «pótlólagos» tőkéket harácsolt ott össze, ezeket befektette iparába és így gyorsította iparosításának ütemét"[16].

Az angol imperialisták három és fél évszázad alatt rablás, erőszak, fosztogatás és álnokság segítségével építették fel birodalmukat. Az angol tengerentúli társaságok — amelyekben a kalózok és rablók szorosan együttműködnek a kereskedőkkel és államférfiakkal — már a tőkés termelés hajnalán bejárják az egész világot, könnyű hasznot hajhászva. Nem riadnak vissza semmiféle vérengzéstől, kegyetlenkedéstől, aljasságtól és bűntettől, csak hogy elérjék céljukat. „A tőké"-nek azok a szenvedélyes, leleplező oldalai, melyek az eredeti felhalmozás módszereit írják le, a milliók csonthalmazán felépült angol gyarmatbirodalom igazi történetéről szólnak.

---

[14] *Sztálin* Művei. 10. kot. 308. old.
[15] *Lenin* Művei. 22. kot. Szikra 1951. 251. old.
[16] *Sztálin* Művei. 8. köt. Szikra 1952. 132. old.

„Amerika arany- és ezüstországainak felfedezése — írja Marx —, a bennszülött lakosság kiirtása, rabszolgaságba döntése és bányákba kényszerítése, Kelet-India most kezdődő meghódítása és kifosztása, Afrika átváltoztatása a feketebőrűek elleni kereskedelmi vadászterületté, jelzik a tőkés termelés korszakának hajnalát"[17].

A kegyetlen angol gyarmatosítók egész népeket irtottak ki. New England-ben (Észak-Amerika) a XVIII. század elején jutalmat tűztek ki az indián skalpokra, pontosan meghatározva a férfi, női és gyermekfej értékét. Száz évvel később hasonló rendszert alkalmaztak Ausztráliában is a behatoló angol gyarmatosítók; tömegével irtották az őslakosságot. Az angol „civilizátorok" egész országokat és világrészeket változtattak rabszolga-vadászterületté, világméretű „business"-t csináltak a rabszolgakereskedelemből, és abból hatalmas vagyonokat harácsoltak össze, s városokat építettek. A gyarmati rablás és fosztogatás volt a legfőbb felhalmozási módszer az angol anyaország ipari fejlődésében.

A gyarmati rablás és fosztogatás döntő helyet foglal el az angol politika mozgató erői sorában ezután is: először az ipari kapitalizmus, majd az imperializmus korában. Anglia háborúinak túlnyomó többsége gyarmatok elfoglalásával és újrafelosztásával, gyarmati népek leigázásával függött össze. Az angol kapitalisták rátörtek az elmaradott és gyenge országokra, hogy megnyissák azok kapuit kereskedelmük számára és lealázó, egyenlőtlen szerződéseket kényszerítsenek rájuk. Elég, ha a szégyenletes „ópiumháborúkra" utalunk, amelyeket Anglia Kína ellen folytatott a XIX. század derekán.

Amikor a gyarmatpolitika új szakaszba lépett, melyben befejeződött a világ felosztása a „nagyhatalmak" között, Anglia továbbra is megtartotta az első helyet a gyarmati rablás és fosztogatás méretei s irama terén. Állandóan gyarmati háborúkat folytat birodalma megszilárdítása érdekében. 1878 és 1898 között csupán India határain 64 nagy katonai expedíciót szerveztek. Az imperializmus korszakába való átmenetet Angliában az 1899—1902. évi angol-búr háború jelzi, melynek folyamán az angol gyarmatosítók hallatlan kegyetlenséggel verték le a fellázadt búrokat, majd éheztették és kínozták őket az akkoriban elsőízben létrehozott „koncentrációs" táborokban. A gyarmatbirtokok további kiterjesztése volt az angol imperialisták egyik fő célja mind az első, mind a második világháborúban.

1860-ban a Brit Birodalom területe (az anyaországot nem számítva) 6,5 millió négyzetkilométer volt, 145 millió lakossal; 1899-ben — 24 millió négyzetkilométer, 309 millió lakossal; 1914-ben — 33 millió négyzetkilométer, 380 millió lakossal; az első

[17] *Marx*. A tőke. 1. köt. Szikra 1949. 811. old.

világháború után pedig — 35 millió négyzetkilométer, 450 millió lakossal. Anglia több gyarmatot kaparintott meg, mint bármelyik más tőkés hatalom. A gyarmatbirtokok egyenlőtlen megoszlása a tőkés hatalmak között jól látható az alábbi adatokból (l. táblázat):

I. táblázat

A „nagyhatalmak" gyarmatbirtokai az első világháború után

Ország	Anyaország		Gyarmatok		Arány	
	I Terület (ezer km²)	II Lakosság (millió)	III Terület (ezer km²)	IV Lakosság (millió)	III I	IV II
Anglia	250	47	35 000	450	140 : 1	10 · 1
Franciaország	550	42	11 300	65	20 . 1	1½ . 1
(Németország 1914-ben)	(540)	(65)	(3 000)	(12)	6 1	1/6 : 1
Olaszország	310	42	2 200	2,5	7 . 1	1/20 . 1
Japán	380	69	300	29	1 1	½ 1
Amerikai Egyesult Államok	7 800	127	1 900	18	¼ . 1	1/7 1

Miként ebből a táblázatból is látható, az angol imperialisták ragadták magukhoz a gyarmati zsákmány oroszlánrészét mind abszolút, mind relatív értelemben. Nincs egyetlenegy olyan tőkés ország, amely ezen a téren még csak meg is közelítené Angliát, amelynél az anyaország 1 négyzetkilométerére 140 négyzetkilométer gyarmatterület, az anyaország 1 lakosára pedig 10 gyarmati lakos jut.

Az angol imperialisták uralma alatt álló Brit Birodalomban hatalmas méretekben összpontosul a nemzeti és a faji elnyomás, a gyarmati kizsákmányolás, százmilliók ínsége, éhezése és szenvedése.

A hatalmas gyarmati területek kizsákmányolása az imperializmus korában is az angol monopóliumok legfőbb gazdagodási forrása. Az imperializmus korában az angol monopóliumok gyakran a régi gyarmati monopóliumok alapján keletkeztek, a gyarmati extraprofitok élesztőjén növekedtek. Az angol imperializmus sohasem szakadt el gyarmati köldökzsinórjától és emiatt rendkívül torz, élősdi jellegűvé vált. Lenin ezt írta: „... az elnyomott nemzetek kizsákmányolása, ami elválaszthatatlanul összefügg az annexiók-a, és különösen a gyarmato kizsákmányolása monopolnyi (nagy)

STUDIUM GENERALE
Zuglói Egyesület
1141 Budapest, Ilka u. 32.
942/296

hatalom által — a «civilizált» világot mindinkább a civilizálatlan népek százmillióinak testén élősködő parazitává változtatja"[18]. Az angol imperializmus is ilyen parazita, mely a Brit Birodalomhoz erőszakkal hozzácsatolt gyarmati népek százmillióinak testén élősködik. Ez a rendkívül nagyfokú élősdiség rányomja bélyegét az angol uralkodó osztályok kül-, bel-, birodalmi, gazdasági és katonai politikájának minden részére.

Gyarmati extraprofitjai révén az angol burzsoázia megveszteget-hette az angol munkásság felső rétegét, a munkásarisztokráciát, szociális támaszt teremthetett magának ezekből az „elpolgáriasodott munkásokból" és így imperialista gyarmatpolitikája híveivé tehette őket. E szociális támasz, a „munkásarisztokrácia" segítette hozzá az angol burzsoáziát ahhoz, hogy „otthon", Angliában megvalósítsa a „gaz kompromisszumok" politikáját és ideig-óráig csalárd, mélységesen képmutató játékot űzzön a „liberalizmussal" és a „demokráciával". Az első világháború idején, a német és az angol imperialistákat összehasonlítva, ezt írta Lenin: „A német rablók ugyan megdöntötték a rekordot a katonai megtorlások állatiassága terén, az angolok viszont nemcsak az összerabolt gyarmatok számával, hanem a visszataszító képmutatás kifinomult módszerei terén is"[19].

Az angol imperialisták a századforduló óta gyarmatpolitikájukat álszenteskedéssel, csalárdsággal leplezik. Csakhogy ez nem mindig sikerül nekik. Az angol imperialisták éppen a gyarmatokon mutatják ki legjobban a foguk fehérét.

Lenin 1908-ban így írt: „A liberális angol polgárok, akiket felingerelt a munkásmozgalom növekedése saját házuk táján, akiket megrémített a forradalmi harc fellendülése Indiában, mind gyakrabban, mind nyiltabban, mind szembetűnőbben mutatják meg, milyen *vadállatokká* válnak a «legcivilizáltabb», az alkotmányosság legmagasabb iskoláját kijárt európai «politikusok», amikor odáig megy a dolog, hogy a tömegek fegyvert fognak a tőke ellen, a tőkés gyarmati rendszer, vagyis a rabság, rablás és erőszak rendszere ellen"[20]. Lenin kimutatta, miként válnak a „szabad Britannia" szuperliberális politikusai — mint India kormányzói — „igazi Dzsingiszkánokká".

Az angol imperialista burzsoázia bősz dühvel tiporja el a népek szabadságát és függetlenségét. Lenin ezt írta: „Az angol kapitalista kormány a világ leginkább annexionista kormánya, hiszen a legtöbb nemzetet tartja erőszakkal az angol birodalom keretei között . . ."[21]

---

[18] *Lenin* Művei. 23. köt. Szikra 1951. 108—109. old.
[19] *Lenin* Művei. 28. köt. Szikra 1952. 51. old.
[20] *Lenin* Művei. 15. köt. 159—160. old. (oroszul).
[21] *Lenin* Művei. 24. köt. Szikra 1952. 349—350. old.

Mi sem természetesebb tehát, hogy a német fasiszta fajelmélet ideológusai és angolszász kollégáik is a Brit Birodalmat hozták fel a „faji állam" példaképeként, amelyben 50 millió „felsőbbrendű fajhoz" tartozó ember 500 millió „alacsonyabbrendű fajhoz" tartozó felett uralkodik. Az angol fajvédők hazug formulája „a fehér ember felelőssége" — a különböző országok imperialista gyarmatosítóinak egyetemes ideológiai fegyvere lett. A gyarmati uralom szülte meg a „felsőbbrendű angolszász faj" őrült eszméit, melyek szerint ez a faj hivatott arra, hogy az egész világ felett uralkodjék. Törvényszerű tehát, hogy az angol-amerikai blokk fajelméleti tételekkel indokolt világuralmi igényeit a második világháború után éppen Churchill, az angol imperializmus vaskalapos, konzervatív köreinek képviselője fogalmazta meg.

A Brit Birodalomban a nemzeti és faji elnyomás barbár, kannibáli formái együttjárnak a népek megosztásának, a népek egymás ellen való uszításának politikájával („oszd meg és uralkodj"). Az angol gyarmatosítók politikai élősdisége tökéletesen megnyilatkozik abban a tényben (amire Lenin az imperializmus elemzése során hívta fel a figyelmet), hogy birodalmuk nagyobbik részét maguk a függő népek hódították meg számukra, ugyanis e népekből toboroztak maguknak hadsereget más népek meghódítására és leigázására.

„Idegen kezekkel harcolni" — ez az élősdi célkitűzés jellemző nemcsak az angol imperializmus gyarmati, birodalmon belüli politikájára, hanem külpolitikájára is; mindig azon mesterkedett, hogy egyik államot a másik ellen uszítsa, és a két fél legyengüléséből hasznot húzzon. Anglia kormányzó politikusai, akik az álnokságot, a hitszegést külpolitikájuk alaptételévé tették és szívesen folyamodnak kémkedéshez, diverzióhoz, általában az utolsó pillanatban kötnek titkos megegyezést az ellenséggel, s így elárulják, kiszolgáltatják saját szovetségesüket. Az „erők egyensúlyának" politikája egyértelmű volt azzal, hogy az európai népek között ellenségeskedést szítottak és háborúkat robbantottak ki. Az angol imperialista burzsoázia, a hivatásos háborús gyujtogatók társasága így remélte megszerezni a világuralmat; hiszen a Brit Birodalom felett is úgy uralkodik, hogy a hatalma alá tartozó népeket egymás ellen uszítja.

Az angol imperialisták, akik idegen népeket zsákmányolnak ki, igáznak le, fosztanak meg szabadságuktól és függetlenségüktől, a forradalmi, felszabadító népi mozgalmakban — bárhol lángoltak is fel ezek — mindig az uralmukat, birodalmukat, világpozícióikat fenyegető kozvetlen veszélyt látták. Az angol kapitalizmus változatlanul a világreakció támaszaként, a népi forradalmak elleni hadjáratok és intervenciók szervezőjeként szerepel a nemzetközi küzdőtéren, és — híven onmagához — mindig idegen kezekkel igyekszik megfojtani a népek szabadságát.

Az angol kapitalizmusnak ezt a szuperreakciós és szuperparazita természetét tárta fel Sztálin elvtárs 1927-ben kimerítő részletességgel az alábbi ostorozó jellemzésében:

„Az angol kapitalizmus világéletében a népi forradalmak leggonoszabb fojtogatója volt, maradt és lesz. Kezdve a XVIII. századvégi nagy francia polgári forradalomtól egészen a mostani kínai forradalomig, az angol burzsoázia az emberiség szabadságmozgalmának fojtogatói között mindig a legelső sorokban volt és van ma is. A szovjet emberek sohasem felejtik el azokat az erőszakoskodásokat, rablásokat és katonai betöréseket, amelyeket országunk néhány évvel ezelőtt az angol tőkések jóvoltából elszenvedett...

De az angol burzsoázia nem szeret a saját kezével harcolni. Mindig szívesebben viselt háborút a más kezével. És olykor valóban talált is magának olyan bolondokat, akik hajlandók voltak számára kikaparni a tűzből a gesztenyét"[22].

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után az angol imperializmus ismét bebizonyította rendkívül reakciós lényegét, kimutatta, hogy a népi forradalmak legádázabb hóhéra. Az angol imperializmus, az Egyesült Államok rabló imperializmusával együtt élére állott annak a harcnak, melyet a nemzetközi reakció vívott a Szovjetek országa ellen és erőfeszítéseket tett, hogy megszervezze a „tizennégy állam hadjáratát" a Szovjetország ellen.

Az angol imperializmust, miután csúfos vereséget szenvedett ebben a háborúban, még nagyobb düh és gyűlölet töltötte el a Szovjetunióval és az egész világ forradalmi, demokratikus erőivel szemben.

Mindazok a jellemzések, amelyeket az angol imperializmussal kapcsolatban a marxizmus klasszikusaitól idéztünk, érthetővé teszik számunkra, miért rendült meg oly nagyon ennek az imperializmusnak az ereje és hatalma, a Brit Birodalom világuralmi helyzete a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a tőkés rendszer általános válsága következtében.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom az angol imperializmus helyzetét magában az anyaországban rendítette meg. Anglia uralkodó osztályai 1918—1919-ben kerültek szembe először a munkásosztály hatalmas mozgalmával, amely a béke és a Szovjetunió dolgozóihoz fűződő barátság védelmére irányult. A munkások tüntetései, sztrájkjai, „akciótanácsok" alakítása a Szovjetunió védelmére — mindez azt bizonyította, hogy milyen nagy hatással volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom az angol népre. 1926-ban, az ország történelmében első általános sztrájk „komoly társadalmi összeütközések színterévé"[23] változtatta Angliát. Ez a sztrájk

[22] *Sztálin* Művei. 9. kot. Szikra 1952. 343—344. old.
[23] *Sztálin* Művei. 8. kot. 165. old.

ismét emlékezetébe idézte az angol imperialistáknak a munkásosztály potenciális hatalmát, valamint azt, hogy a kapitalizmus uralma végéhez közeledik.

Miután az angol kapitalizmus elvesztette ipari monopóliumát, mindinkább a világ uzsorásává változott: első helyre került a tőkekivitel terén és sok országot ejtett rabul a pénzügyi függőség hálójával. Az 1914—1918-as háborúig Anglia állott az első helyen a világkereskedelemben és mint nemzetközi közvetítő és bankközpont rendkívül nagy szerepet játszott. Az angol kereskedelmi flotta, mely a XX. század elején az egész világ kereskedelmi flottájának felét tette ki, a „világ fuvarosa" szerepét játszotta. Lenin meghatározása szerint „Anglia . . . az az állam, amely gazdagság szempontjából az első helyen áll, amely ezt a gazdagságot nem annyira munkásainak munkájával hozta létre, mint inkább mérhetetlen kiterjedésű gyarmatainak kizsákmányolásával, azoknak az angol bankoknak mérhetetlen erejével, melyek valamennyi többi bank élén néhány — talán három, négy, öt — olyan bankóriásból álló csoporttá alakultak, amelyek sokszáz milliárd rubellel rendelkeznek, mégpedig úgy, hogy túlzás nélkül elmondhatjuk: nincs olyan kis földdarab az egész földtekén, amelyre ez a tőke rá ne tette volna vaskezét, nincs olyan kis földdarab, amelyet ne hálózott volna be ezer szállal az angol tőke"[24].

Természetes tehát, hogy a kapitalizmus uralmi szférájának összezsugorodása a kapitalizmus általános válságának korában, a piacok rohamos szűkülése és a piacokért folyó versenyharc kiéleződése, a tőkés államok pénzrendszerének általános ziláltsága és bomlása, a nemzetközi kereskedelmi és egyéb gazdasági kapcsolatok csökkenése és szétzüllése — mindez hatalmas csapást mért az angol imperializmusra.

A kapitalizmus általános válságának körülményei között különösen élesen mutatkoztak meg a rothadás, a hanyatlás, a technikai és szervezeti elmaradottság vonásai, melyek Angliában erősebben bontakoztak ki, mint sok más tőkés országban. Ezért rendült meg Anglia helyzete abban az időszakban, amikor elvesztette hajdani monopolhelyzetét, és belekényszerült a piacokért folyó heves küzdelembe. Sztálin elvtárs 1926-ban megállapította „. . . Anglia a külföldi piacokon most már nem zsebelhet be könnyűszerrel hasznot, ahogyan ezt régtől fogva tette. A piacok és a nyersanyagforrások monopolista kirablásának régi gyarmati módszere új módszernek kénytelen átadni a helyét: a piacot most olcsó árukkal hódítják meg"[25]. Az angol kapitalizmus csak nagynehezen tudott alkalmazkodni a versenyharc új körülményeihez. A két világháború

[24] *Lenin* Művei. 24. kot 418—419. old.
[25] *Sztálin* Művei. 8. köt. 167. old.

közti időszakban az angol gazdasági életet a pangás és a hanyatlás jellemezte.

Különösen megrázta az angol imperialistákat az, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a tőkés rendszer általános válsága új korszakot nyitott, a gyarmati forradalmak korszakát. Megrendült a brit imperializmus tulajdonképpeni alapja — gyarmati hátországa.

Az angol imperializmus már nem basáskodhatott a gyarmati és a függő országokban, régi befolyási övezeteiben olyan nagy mértékben, mint azelőtt. A Szovjetunió segítségével és támogatásával, a Szovjetunió példáján fellelkesülve, Törökország, Irán, Afganisztán népei megakadályozták az angol imperializmust abban, hogy 1919—1922-ben megvalósítsa martalóc terveit. A hatalmas erejű egyiptomi nemzeti szabadságmozgalom arra kényszerítette Angliát, hogy papíron lemondjon az Egyiptom feletti protektorátusról. Fellángolt az indiai szabadságharc is.

Az angol beavatkozás Kínában nem akadályozhatta meg az antiimperialista népi forradalom kibontakozását. Az első és második világháború közötti időszakban az angol imperializmus egyik gyarmati háborút a másik után vívta, hogy elnyomja a gyarmati népek szabadságmozgalmát és megőrizze uralmát e népek felett.

Anglia a kapitalizmus általános válságának korában is a legnagyobb gyarmatbirodalom birtokosa maradt. Ám a kapitalizmus általános válsága, különösen pedig a gyarmati rendszer válsága gyógyíthatatlan sebet ejtett az angol imperializmuson, gyökerében ásta alá uralmának egész gazdasági és politikai rendszerét. A Brit Birodalom pillérei mind lazábbakká, korhadtabbakká, ingatagabbakká válnak.

III

A Brit Birodalom válsága a kapitalizmus általános válságának szerves része, egyik legjelentősebb góca. Helytelen lenne, ha a Brit Birodalom válságát csupán úgy tekintenők mint a kapitalizmus általános válsága valamely, még ha igen fontos jellegzetességének eredményét. Az általános válság valamennyi jellegzetes vonása megnyilvánul a Brit Birodalom válságában is: éppen ezért van az, hogy a kapitalizmus általános válságának a második világháború okozta kiéleződése szükségszerűen maga után vonta a Brit Birodalom válságának további kibontakozását és kiéleződését.

Mely tényezők határozzák hát meg a Brit Birodalom válságát a jelenlegi időszakban?

A kapitalizmus általános válságának kiéleződésére, mint már láttuk, elsősorban az jellemző, hogy hevesebbé vált a két tábor —

egyfelől a demokratikus és antiimperialista, másfelől az imperialista, reakciós tábor harca, melynek során mind nagyobb erőfölényre tesz szert a béke, a demokrácia és a szocializmus tábora, élén a Szovjetunióval. A jelenlegi időszakban ez a harc az egész történelmi fejlődés legfőbb tartalma és ezért végső fokon meghatározza a Brit Birodalom gazdasági és politikai fejlődésének távlatait is. A Brit Birodalom országai egytől-egyig, tehát az anyaország, a dominiumok, a gyarmatok, a Birodalomtól függő országok mind színterévé váltak e két tábor mindjobban kibontakozó harcának, melyet a haladás — a reakció ellen, a szabadság és függetlenség — az elnyomás és rabság ellen, a béke — a háború ellen vív.

A kapitalizmus általános válságára jellemző, mint már láttuk, hogy a tőkés országok egyenlőtlen fejlődésének fokozódásán kívül, élesebbé válnak az élősdiség és a rothadás összes vonásai, melyek jellemzők az imperializmusra — mindenekelőtt a brit imperializmusra. A tőkés országok fejlődésének egyenlőtlenségéről szólva, Lenin megemlítette, hogy „... az egyenlőtlenség többek között a tőke tekintetében legerősebb országok rothadásában is megnyilvánul (Anglia)"[26]. Az egyenlőtlen fejlődés kiéleződése most is, a második világháború után, a brit imperializmus világhelyzetének gyengülésében, az angol gazdaságra oly jellemző élősdiség és rothadás minden sajátosságának további kifejlődésében és elmélyülésében, az angol kapitalizmus további hanyatlásában nyilvánul meg. Az angol gazdaság hanyatlása ékesen bizonyítja, hogy a tőkés rend pillérei itt már régóta elkorhadtak, hogy csupán a szocializmus nyithatja meg Anglia előtt a gazdasági fellendülés és virágzás útját. Az angol imperializmus gyengülését az anyaországban elsősorban az idézte elő, hogy megrendültek pozíciói a Birodalomban, a gyarmatokon; az anyaország gyengülése viszont visszahat a Birodalom külső területeire is, erősíti a centrifugális tendenciákat, még jobban megváltoztatja a két tábor erőviszonyát és ösztönzően hat a nemzeti szabadságmozgalom fellendülésére.

A tőkés országok egyenlőtlen fejlődésének kiéleződése nyilvánult meg abban, hogy a tőkés „világhatalmak" száma kettőre — az Egyesült Államokra és Angliára — csökkent, az előbbi nyilvánvaló túlsúlya és az utóbbi gyengülése mellett. A Szovjetunióval, a szocializmussal és a demokráciával szemben táplált közös gyűlöletük, közös érdekuk a gyarmati és függő országok nemzeti szabadságmozgalmának elnyomásában, a világuralomra való törekvésuk késztette az amerikai és az angol imperializmust arra, hogy agresszív katonai tömbben egyesüljenek, de Angliának itt csak a másodhegedűs szerepe jutott. Anglia uralkodó osztályainak politikája azt idézte elő, hogy ez az ország mindinkább függő, alá-

[26] *Lenin* Művei. 22. kot. 313. old.

rendelt, hűbéresi helyzetbe kerül a martalóc amerikai imperializmussal szemben, noha Anglia és Amerika között súlyos ellentétek vannak.

Az amerikai imperializmus arra akarja felhasználni uralkodó helyzetét, hogy teljesen alárendelje magának Angliát és a Brit Birodalom országait. Amikor az amerikai imperializmus behatol a Brit Birodalomba, természetesen nem a gyarmati és a függő országok népeinek felszabadítására törekszik; ellenkezőleg — saját, még ragadozóbb és kegyetlenebb uralma alá akarja hajtani ezeket a népeket, az „amerikai világbirodalom" adófizetőivé és rabszolgáivá akarja tenni őket. Ezáltal az imperialista, jelen esetben az angol-amerikai ellentétek kiéleződése, az amerikai monopóliumok féktelen térhódítása a brit dominiumokon és gyarmatokon egyik fontos tényezője lett a Brit Birodalom mostani válságának.

A Brit Birodalom súlyosbodó válságának fő és döntő tényezője — a gyarmati és függő országok nemzeti szabadságmozgalmának hatalmas fellendülése. Az imperializmus gyarmati rendszerének válsága elsősorban természetesen az angol imperializmust érinti, mely a legnagyobb gyarmatbirodalom felett rendelkezik. A gyarmati rendszer válsága az angol imperializmus, e kiváltképpen gyarmati imperializmus hanyatlását idézi elő. Ha konkrétan elemezzük a brit gyarmatok háború utáni gazdasági és politikai fejlődését, meggyőzően kimutathatjuk, hogy az imperialista gyarmatosítók újabb mesterkedései mind kudarcot vallanak, minthogy nem tudják megoldani azokat az alapvető kérdéseket, amelyek elé a történelmi fejlődés menete állította a gyarmati népeket. Ezek a kérdések: a földkérdés, a munkásosztály felszabadítása, a tömegek éhezésének és vigasztalan nyomorának megszüntetése, az imperialisták által szított nemzeti és felekezeti gyűlölködés megszüntetése, a művelődés, tudás, kultúra iránti hatalmas mértékben megnövekedett vágy kielégítése. Az élet azt bizonyítja, hogy a népek nem akarnak és nem fognak belenyugodni a gyarmati rabság meg kizsákmányolás rendszerébe. Hiába igyekszik megvédelmezni az angol-amerikai imperializmus ezt a rendszert — kísérleteik elkerülhetetlenül kudarccal végződnek.

A kapitalizmus általános válságának és a fejlődés egyenlőtlenségének kiéleződése következtében erősbödött a verseny a régi angol kapitalizmus és a fiatal kapitalizmus között, mely utóbbi a brit dominiumokon s néhány gyarmaton jelent meg és fejlődött ki. Ez a körülmény szítja a piacokért folyó harcot és gyengíti Anglia helyzetét, minthogy ez az ország nagyonis erősen függ a külső piacoktól. Ugyanez a körülmény fokozza a centrifugális erők hatását, elsősorban a régi dominiumokon (Kanada, Délafrikai Unió, Ausztrália, Új-Zéland), miáltal megingatja és aláássa az úgynevezett Brit Államközösség pilléreit.

Az angol imperializmus és a Brit Birodalom egyre mélyülő válsága közepette történelmi erőmegoszlás megy végbe. Anglia uralkodó osztályai és jobboldali labourista cinkosaik úgy keresik a kivezető utat a Brit Birodalom válságából, hogy fokozzák a terrort és a megtorlásokat a népek szabadságmozgalma ellen, erősítik agresszív szövetségüket az Egyesült Államokkal és új világháború kirobbantására törekednek. De mindezzel csupán meggyorsítják a Brit Birodalom bomlási és széthullási folyamatát. Angliának és a Brit Birodalom valamennyi országának haladó erői mutatják meg az egyedüli kivezető utat: fel kell számolni a szégyenletes gyarmati rendszert és meg kell teremteni a szabad, egyenjogú és szuverén népek baráti együttműködését. Ezek az erők egyesülnek és összeforrnak a közös ellenség ellen vívott harcban, a szabadságért, a nemzeti függetlenségért, a népi demokráciáért és a békéért vívott küzdelemben.

IV

A második világháború után a monopoltőke megbízásából az angol Labour-párt vállalta magára azt a feladatot, hogy „megmentse" az imperialista Brit Birodalmat, hogy fenntartsa és megszilárdítsa a gyarmati elnyomás, kizsákmányolás és rabszolgaság rendszerét.

A jobboldali labourizmust egész addigi reformista, áruló, soviniszta politikája és ideológiája alkalmassá tette arra, hogy betöltse az imperialista gyarmatosítók láncos kutyájának szégyenletes szerepét. Az angol opportunizmus és bázisa — a munkásarisztokrácia — lett a burzsoázia szociális támasza. Ez a munkásarisztokrácia kövérre hízott azokon a koncokon, amelyek elsősorban a gyarmati profitokból és extraprofitokból származtak. A burzsoázia labourista hadsegédei mindenkor feltétlenül támogatták az uralkodó osztályok gyarmatpolitikáját és már a XX. század küszöbén kiérdemelték a „fábiánus imperialisták" gúnynevet. Lenin 1920-ban hangsúlyozta, hogy „... Anglia és Amerika jingo és soviniszta beállítottságú munkásarisztokráciája igen nagy veszedelmet jelent a szocializmus számára ..."[27]

Mindazok a labourista kormányok, amelyek hatalomra kerültek, a gyarmati népek szabadságát eltipró reakciós, imperialista politikát folytatták. MacDonald első kormányáról Sztálin elvtárs azt mondotta, hogy ez „... imperialista kormány ... volt, mert arra épült, hogy Anglia imperialista hatalma, mondjuk Indiában és Egyiptomban, megmarad"[28].

[27] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 244. old.
[28] *Sztálin* Művei. 8. kot. 390. old.

Attlee labourista kormánya demagóg módon világgá kürtölte, hogy lemond a „régi imperializmusról", hogy az „új" politika — a Brit Államközösség népeinek együttműködése és önkormányzata — alapján „menti meg a Birodalmat". Annak a hat esztendőnek a tapasztalata, amíg a labourista kormány uralmon volt, szemmelláthatóan bebizonyította, hogy a gyarmati népeknek tett jobboldali labourista ígéretek, akárcsak Anglia többi dolgozóinak tett fogadalmai, egytől-egyig arcátlan hazugságok voltak. Attlee kormánya a gyarmati kérdésben a konzervatívok politikáját követte, amelyet a brit gyarmati monopóliumok diktáltak, s ezt a politikát némi álszocialista demagógiával álcázták. A Labour-párt ideológiai állásfoglalása a birodalmi kérdésekben, irodalma és propagandája, lényegében ugyancsak nem különbözik az angol és az amerikai imperialista gyarmatosítók ezirányú propagandájától. E propagandát a leplezetlen sovinizmus és faji gyűlölködés szelleme hatja át, amely a fehér ember hírhedt „civilizáló küldetését" dicsőíti, mondván, hogy a fehéreknek kell uralkodniok a gyarmati népek felett.

A többi burzsoá politikushoz, vagy az angol és az amerikai imperializmus „tudós" védelmezőihez hasonlóan, a gyarmati kérdések jobboldali labourista „szakértői" sem látják, vagy úgy tesznek, mintha nem látnák a Brit Birodalom válságának igazi okait.

A labourista szerzők a vaskalapos konzervatív írók nyomdokain haladva, mintha mi sem történt volna, továbbra is dicsőítik a Brit Birodalmat — az egyenlőtlenségen, elnyomáson, kizsákmányoláson alapuló birodalmat — és cinikusan azt követelik, hogy a „brit tapasztalatokat" világszerte meg kell honosítani. A Brit Birodalom válságát esetleges, múló jelenségnek tüntetik fel, amelynek kiküszöbölésére a régi „bevált" módszereket ajánlják: új hódításokat, a hatalmuk alatt álló népek kizsákmányolásának fokozását. Összehasonlítják a Birodalom jelenlegi válságát azzal a válsággal, mely a XVIII. században zajlott le, amikor az amerikai államok kiváltak a Birodalomból. A válságot ekkor új gyarmati hódítások, a „második birodalom" létrehozása révén küzdötték le. E példa alapján követelik a „harmadik birodalom" megteremtését. Ezek a sekélyes történelmi hasonlatok nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy a XVIII. században a világ még nem volt felosztva, s a tőkés hatalmak még csak akkor kezdték meg rohamos gyarmati térhódításukat, anélkül hogy a gyarmati népek komoly ellenállásába ütköztek volna; minden ellenállást el tudtak nyomni. Most viszont, nemcsak hogy nincsenek már „szabad területek", új célpontok az imperialista gyarmatosítás számára, hanem a gyarmati uralom régi színtere is mindinkább összezsugorodik, a gyarmati és függő országok népei ádáz harcban vetik le magukról

az idegen imperialista jármot és gazdáivá válnak saját házuktájának.

A Wall Street tudós lakájai, akik szép számmal vannak az Atlanti-óceánnak nemcsak a túlsó, hanem innenső oldalán is, történelmi és szociológiai „megokolást" gyártanak arra vonatkozóan, hogy az amerikai imperializmusnak miért kell elnyelnie és az „amerikai birodalomba" beolvasztania a Brit Birodalmat; vagy azt bizonygatják, hogy meg kell teremteni az angolszász „felsőbbrendű faj" hírhedt „világuralmát". Kár a szót vesztegetni, hogy bebizonyítsuk, mennyire rövidlátóak és talajtalanok e számítások. A gyarmati és függő országok népei mindjobban meggyőződnek arról, hogy a népek szabadságának és függetlenségének legfőbb hóhéra, a számukra oly gyűlöletes gyarmati rendszer legfőbb támasza most éppen a rabló amerikai imperializmus lett. Nem azért rázzák le magukról a népek a holland, francia és brit imperialisták igáját, hogy cserébe az amerikai imperialista martalócok még súlyosabb igáját vegyék a nyakukba, hanem, hogy kivívják maguknak a szabadságot, a békét és a jólétet.

A Brit Birodalomról szóló labourista irodalomban — szemfényvesztő módon — látszólag elítélték a „régi" imperialista gyarmati politika egyik-másik túlkapásait, és ezzel reklámozták a jobboldali labouristák „új" — nem kevésbbé reakciós és imperialista — gyarmati politikáját.

A jobboldali labouristáknak azonban nem volt önálló politikájuk a Birodalom kérdéseiben — követték a monopóliumok, a finánc-oligarchia politikáját. Egyrészt azzal próbálkoztak, hogy „reformokat" és „önkormányzatot" emlegetve, szélhámoskodással, cselfogásokkal becsapják a gyarmati népeket. Másrészt durva erőszakhoz folyamodtak és véres mészárlásokat rendeztek a függetlenségükért harcoló gyarmati népek között. Azok a kegyetlenkedések és vérengzések, amelyeket a labourista gyarmatosítók követtek el Malájföldön és Burmában, Nigériában és az Aranyparton, semmiben sem maradtak el a fasiszta haramiák második világháború alatti kannibalizmusa mögött. Rendőrterror, gyarmati büntetőexpedíció és háború lett az angol imperialisták fő módszere a gyarmati népek kormányzásában. És mivel az angol imperializmusnak szemmelláthatóan nincs elég ereje, hogy ezeket a módszereket alkalmazza, segítséget kell hát kérnie az Egyesült Államoktól, noha ez a „segítség" csupán az amerikai imperializmus féktelen térhódítását mozdítja elő a brit birtokokon és háborús katasztrófához vezeti a Brit Birodalmat.

Az imperialista gyarmatosítók reakciós, rövidlátó kalandorpolitikáját egyik kudarc a másik után éri. És mennél reménytelenebbre fordul az angol gyarmatosítók ügye, annál buzgóbban igyekeznek leplezni a Brit Birodalom válságának igazi okait, annál

szívesebben folyamodnak a szemérmetlen rágalmazáshoz és hamisításhoz.

A történelem, az élet már régesrégen leleplezte a „Moszkva fondorlatairól" szóló aljas és ostoba dajkameséket. A Szovjetunió politikájának alapelve: a különböző gazdasági rendszerek békés együttélése és együttműködése, valamint a benemavatkozás más államok belügyeibe. Tudjuk jól, hogy a Szovjetunió nem tervez merényletet semmiféle brit terület ellen, nem avatkozik a Brit Államközösség belügyeibe, nem fenyegeti a Brit Birodalom egyetlen országát sem, hanem őszintén arra törekszik, hogy politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat építsen ki a Brit Birodalom országaival.

Ami az angol kommunisták ellen felhozott vádakat illeti, ezek is a valóság aljas meghamisításai. Az Angol Kommunista Párt programja: „Anglia útja a szocializmus felé" véglegesen leleplezi azokat a hazug állításokat, miszerint a kommunisták titkos aknamunkával akarják rombadönteni Angliát és a Brit Birodalmat. Ez a program meggyőzően kimutatja, hogy éppen a konzervatív és a labourista vezető politikusok azok, akik a gyarmati elnyomás és a fegyveres megtorlások politikájával szétrombolják a Birodalmat.

Valóban, Anglia reakciós, agresszív erői bomlasztják és rombolják a Birodalmat azzal, hogy felkeltik a gyarmati és függő országok népeinek gyűlöletét elnyomójuk, Anglia iránt. A reakciós erők szaggatják szét a Birodalmat azzal, hogy kebelében nemzetek- és államokközötti konfliktusokat idéznek elő, mint például a Dél-Afrika és India, vagy az India és Pakisztán közötti konfliktust. A Brit Birodalom különböző országaiban a kormányzó körök terjeszkedő és agresszív érdekei összeütközésbe kerülnek egymással, s ezáltal felszabadulnak a Birodalmat szétszakító erők. Végül, a reakció egyszerűen kiárusítja a Birodalmat az amerikai imperializmusnak, hogy megnyerje védelmét a népek nemzeti szabadságmozgalma ellen, sőt néha éppen a Brit Államközösségbe tartozó, de vele vetélkedő csoportok ellen.

Anglia és a Brit Birodalom haladó erői azonban azon fáradoznak, hogy egyesítsék a Brit Birodalom minden népét a békéért, a szabadságért és a függetlenségért, az életszínvonal emeléséért, az amerikai rabszolgaság veszélyének együttes elhárításáért folyó harcban.

Míg a reakciós erők politikája megbontja a népek közötti kapcsolatokat és egymás ellen uszítja a népeket, addig a haladó erők politikája megteremti a talajt a Brit Birodalom valamennyi népének közeledéséhez, kölcsönös megértéséhez, gazdasági és kulturális baráti együttműködéséhez, a függetlenség, az egyenjogúság és a béke alapján.

A Brit Birodalom napjainkban a béke hívei és a háborús gyujtogatók gigantikus harcának színterévé vált. Az amerikai rabló imperializmus a Brit Birodalomban látja fő szövetségesét, és ugyanakkor térhódításának legfőbb célpontját. A Brit Birodalmat tekinti legfontosabb felvonulási területének és támaszpontjának vérgőzös világuralmi terveinek megvalósításában.

Ugyanakkor a Brit Birodalom valamennyi országában növekednek és izmosodnak a haladó erők, a béke híveinek nagy seregei.

Anglia uralkodó osztályainak és erősebb partnereiknek — az amerikai imperialistáknak — reakciós, agresszív politikájára a történelem kimondta ítéletét. Ez a politika szembefordul a gazdasági és politikai fejlődés feltartóztathatatlan folyamatával, ellentétben áll a népek mai politikai öntudatával és lelkiismeretével.

Anglia és a Brit Birodalom sorsát végső fokon a népek, a dolgozó tömegek, a haladó erők döntik el, akik részt vesznek — az Angol Kommunista Párt programját idézve — „a dicső cél megvalósításában — a szabad és boldog, erős és hatalmas szocialista Anglia megteremtésében, a Brit Államközösség nemzeteivel való szabad egyesülés alapján"[2].

Ezek után vizsgáljuk meg részletesen, hogyan fejlődött gazdasági és politikai téren Anglia s a Brit Birodalom többi országa a második világháború után.

---

[2] Az Angol Kommunista Párt harci programja. Szikra 1951. 39. old.

I. fejezet

Az angol kapitalizmus rothadása és hanyatlása

1. Anglia monopolhelyzetének megrendülése

„A marxizmus arra tanít, hogy a népek sorsát elsősorban az államok gazdasági fejlődése határozza meg"[1].

Anglia, melynek azelőtt monopolhelyzete volt az iparban és a világ többi részét saját nyersanyagtermelő és agrárfüggvényének tekintette, már a XIX. század utolsó negyedétől kezdve lassanként elvesztette monopóliumát. Az egyenlőtlen fejlődés törvényének hatása alatt Anglia gazdasági fejlődésének üteme kezdett alábbhagyni, míg más országok, elsősorban az Egyesült Államok és Németország, ugrásszerűen érték utól, hagyták maguk mögött és szorították háttérbe Angliát. A kapitalizmus általános válsága már véglegessé tette Anglia lemaradását, véget vetett monopolhelyzetének, annak ellenére, hogy az első világháború eredményeként még jobban kiterjeszthette gyarmatbirodalmát. Sztálin elvtárs 1926-ban ezt mondotta:

„Angliának régebben a tőkés államok között monopolhelyzete volt. Igen sok óriási gyarmattal és a kor legmodernebb iparával rendelkezett, s így lehetősége volt arra, hogy a «világ műhelyének» szerepét játssza és hatalmas extraprofitra tegyen szert . . .

De a világkapitalizmus további fejlődése, különösen pedig Németország, Amerika és részben Japán fejlődése, azoknak az országoknak a fejlődése, amelyek Anglia konkurrenseiként léptek fel a nemzetközi piacon, gyökerében aláásta Anglia egykori monopolhelyzetét. A háború és a háború utáni válság újabb döntő csapást mért Anglia monopolhelyzetére"[2].

A 2. táblázatban az egyes gazdasági mutatószámok híven tükrözik Anglia, az Egyesült Államok és Németország fejlődésének egyenlőtlenségét.

Miként a 2. táblázatból kitűnik, 1876 és 1913 között az ipari termelés mutatószáma Angliában kétszeresére emelkedett, ugyan-

[1] *Molotov—Révai—Duclos.* A béke védelméről. Szikra 1950. 21. old.
[2] *Sztálin* Művei. 8. köt. 166. old.

2. táblázat

Anglia, az Egyesült Államok és Németország egyenlőtlen fejlődése

Évi mutatószámok	Év	Anglia	Egyesult Államok	Németország
1. Az ipari termelés általános indexe (1913 = 100)	1876	50	15	23
	1900	79	54	65
	1913	100	100	100
	1937	112	160	120
2. Szénkitermelés (millió tonna)..	1876	130	50	50
	1900	225	240	150
	1913	290	500	280
	1937	245	450	360
3. Acéltermelés (millió tonna) ...	1876	0,8	0,5	0,4
	1900	5	10	7
	1913	8	32	18
	1937	13	50	20
4. Gyapotfogyasztás (ezer tonna)	1876	600	290	135
	1900	700	800	300
	1913	1 000	1 300	480
	1937	600	1 650	210

Források: Gazdasági világválságok 1848—1936 között — Világgazdaság (évkönyv), 1938—1939.

akkor ez Németországban négyszerte, az Egyesült Államokban pedig hétszerte lett nagyobb. 1876-ban Anglia 2,5-szer több szenet termelt, mint az Egyesült Államok vagy Németország. 1913-ban Anglia már csak annyi szenet termelt, mint Németország és alig feleannyit, mint az Egyesült Államok. 1876-ban Angliában kétszerannyi acélt gyártottak, mint az Egyesült Államokban vagy Németországban. 1937-ben Angliában az acéltermelés már csak kétharmada volt Németország acélgyártásának, és alig több, mint egynegyede az Egyesült Államokénak.

Ennek megfelelően változott Anglia, az Egyesült Államok és Németország részesedése is a világ ipari termelésében.

1870-ben, ipari termelésének színvonalát tekintve, Anglia állott az első, az Egyesült Államok a második, Franciaország a harmadik és Németország a negyedik helyen. De már a nyolcvanas években az Egyesült Államok került az első helyre, Anglia pedig a második helyre. A XX. század elején Anglia visszaszorult a harmadik helyre, az Egyesült Államok és Németország mögé. 1870-ben a világ ipari termelésének egyharmada és a világ ipari kivitelének kétötöde Angliára esett. A második világháború előestéjén a világ ipari ter-

melésének egytizedét állította elő és a világ ipari kivitelének egyötödét bonyolította le. Ugyanakkor az Egyesült Államokra a világ ipari termelésének hozzávetőlegesen kétötöde jutott.

Sztálin elvtárs jellemzése szerint Anglia a gazdasági pangás és hanyatlás országa. 1927-ben, az SzK(b)P XV. kongresszusán Sztálin elvtárs ezt mondotta: „Olyan országok mellett (az Északamerikai Egyesült Államok és részben Japán), ahol a kapitalizmus rohanvást tör előre, vannak olyan országok, amelyeknek gazdasága hanyatlik (Anglia)"[3].

Az angol gazdaság pangásának és hanyatlásának, a többi tőkés ország gazdaságától való elmaradásának az a magyarázata, hogy az élősdiség és rothadás — mely a kapitalizmust monopolista szakaszában jellemzi — rendkívüli erővel nyilvánult meg Anglia viszonyai között, minthogy ez a kapitalizmus legrégibb országa és minthogy a monopolista élősdiség és rothadás jelenségei itt előbb kezdtek mutatkozni, mint más tőkés országokban. Lenin rámutatott arra, hogy „... az imperializmus két fontos jellemző vonása — óriási gyarmati birtokok és monopolista helyzet a világpiacon — Angliában már a XIX. század dereka óta megvolt"[4].

A tőkekivitel terén Anglia egészen a második világháborúig az első helyen állott a tőkés államok közt. 1854-ben Anglia külföldi befektetései hozzávetőlegesen 3 milliárd dollárra rúgtak, 1895-ben — 8—9 milliárdra, 1913-ban — 18—19 milliárdra, 1938-ban — 21 milliárdra, az angol kötelezettségek leszámítása nélkül pedig — 23 milliárdra. Az amerikai befektetések összege 1938-ban 11,5 milliárd dollár volt, a francia befektetéseké pedig mintegy 4 milliárd dollár. 1913-ban az angol befektetések nyolcszorta nagyobb összeget képviseltek, mint az amerikai befektetések. Az első világháború után az 1929. évben kezdődő gazdasági válságig az Egyesült Államok tőkekivitele felülmúlta Anglia tőkekivitelét; a válság után azonban az Egyesült Államok külföldi értékpapír kibocsátása erősen csökkent, míg Anglia mind a kihelyezett tőke egész összegét, mind az évenkénti külföldi értékpapír kibocsátásokat tekintve is visszaszerezte az első helyet (3. táblázat).

Anglia tőkeexportőr szerepe közvetlenül összefügg gyarmati monopóliumával. Az 1920—1938 között Angliából kivitt tőkék egész összegéből — 1,6 milliárd font sterlingből — több mint 1 milliárd font sterling, vagyis 63 százalék jut a brit birtokokra.

„... a tőkekivitel nem más, mint hatványozott élősdiség"[5] — mondotta Lenin. Tőkefelesleg annak következtében jön létre, hogy a kapitalizmus nem képes biztosítani az ország gazdasági életének

---

[3] *Sztálin* Művei. 10. köt. 295. old.
[4] *Lenin* Művei. 22. kot. 294—295. old.
[5] *Lenin* Művei. 23. kot. 108. old.

3. táblázat

Értékpapír kibocsátás Angliában és az Egyesült Államokban az első világháború után

(millió dollárban)

Év	Anglia			Egyesult Államok		
	egész kibocsátás	ebből kulfoldi kibocsátás	a kulföldi kibocsátás aránya (%)	egész kibocsátás	ebből kulfoldi kibocsátás	a kulföldi kibocsátás aránya (%)
1920—1931	18 000	6 000	33	70 000	10 000	14
1932—1938	7 600	940	12	11 000	90	1-nél kevesebb

Forrás A Világgazdaság című évkönyv 1938—1939. évi kotetének adatai alapján összeállítva.

valóban mindenoldalú fellendülését, különösen pedig a mezőgazdaság fellendülését. A tőkések, akiket csak egyetlen ösztönzőerő — a nyereségvágy vezérel, tőkéiket az „elmaradott országokba" irányítják, ahol olcsó a nyersanyag és a munkaerő, ahol magasabb a dolgozók kizsákmányolásának foka. Ugyanakkor a tőke kiáramlása az országból fokozza az exportáló ország gazdaságának pangását és rothadását, megteremti a járadékosok, az élősdi lakosság kiterjedt rétegét. Ez a réteg abból a gyarmati sarcból él, amelyet a külföldi tőkeexport színterévé vált „elmaradott" országok népeitől harácsolnak. Az angol imperializmus élősdi rothadását már abból is megítélhetjük, hogy külföldi tőkebefektetéseiből származó jövedelme többszörösen felülmúlta külkereskedelmének hasznát. 1899-ben Anglia külkereskedelemből származó jövedelme 18 millió font sterling volt, a külföldi tőkebefektetésekből származó jövedelme pedig — 90—100 millió font sterling.

Lenin erre vonatkozólag ezt írta: „A járadékosok jövedelme a világ leginkább «kereskedő» országának külkereskedelméből befolyó jovedelemnek *ötszöröse!* Ez az imperializmus és az imperialista élősdiség lényege"[6].

A külföldi befektetésekből származó jövedelemnek és a külkereskedelemből befolyt jövedelemnek ez az 5 : 1 aránya megmaradt az első és második világháború közötti időszakban is: 1929-ben az előbbi 250 millió font sterlingre, az utóbbi — 51 millió font sterlingre rúgott; 1932-ben pedig 145, illetve 28 millió font sterlin-

[6] *Lenin* Művei. 22. kót. 288. old.

get tett ki. Azóta Nagybritannia külkereskedelmi mérlege mind gyakrabban zárul passzívával.

Az angol kapitalizmus élősdisége és rothadása nyilvánult meg abban is, hogy csokkent az ország termelő lakosságának aránya és megnövekedett a nemtermelő lakosság — a járadékosok, tisztviselők, cselédek, személyi szolgálatot végzők — aránya. A nemtermelő lakosság aránya tovább emelkedik a második világháború befejezése óta is. A kereskedelemben, a bankokban, a hadseregben, az államgépezetben elhelyezkedett, valamint a cselédek, személyi szolgálatot végzők száma a huszas években az egész foglalkoztatott lakosság egyharmadát, 1949—1950-ben pedig több mint kétötodét alkotta.

Az angol mezőgazdaság már a XIX. század második felében az elhúzódó válság és hanyatlás állapotába került. Az angol mezőgazdaságban foglalkoztatott munkások száma 2—3-szor kevesebb a cselédek, személyi szolgálatot végzők számánál és 1950-ben a dolgozó lakosságnak csupán 5 százalékát alkotta.

Nagykiterjedésű foldek hevernek parlagon, vagy vadaskertek, parkok és szórakozóhelyek céljaira használnak fel hatalmas területeket, melyek a gazdagok egyéni használatában vannak. Lenin 1913-ban, „A liberálisok és az angol foldkérdés" című cikkében ezt írta: „Az utóbbi évtizedek folyamán a földműves lakosság száma több mint kétmillióról másfélmillióra csökkent, míg a vadőrök száma 9 000-ről 23 000-re emelkedett. Nincs még egy ország a világon, ahol oly sok megműveletlen fold lenne, ahol a farmerek oly sokat szenvednének a vadtól, amelyet a gazdagok saját kedvtelésükre tenyésztenek"[7].

Anglia mezőgazdaságának hanyatlását nemcsak az angol faluban fennmaradt sok hűbéri csökevény, a landlordság (foldesúri nagybirtok) túlsúlya és a rendkívül magas foldjáradék okozza; ez a hanyatlás egyben a gyarmati és kereskedelmi monopólium alapján létrejott angol imperialista gazdasági rendszer élősdiségének és a belőle fakadó visszásságoknak a kovetkezménye. Az angol tőkések abból indultak ki, hogy Anglia — Engels szavait idézve — mindig a foldművelő világ ipari középpontja lesz, „ipari nap, amely körül egyre nagyobb számú, gabonát és gyapotot termelő bolygók keringenek"[8].

Az uralkodó angol burzsoázia, azzal, hogy a gyarmatokkal és függő országokkal lebonyolított egyenlőtlen csere fenntartására, félig ajándékba menő élelmiszer és nyersanyag kipréselésére törekedett, teljes hanyatlásba döntötte az angol mezőgazdaságot.

Ugyanakkor az ipar — extraprofitot hajhászva a gyarmatokon

[7] *Lenin* Művei. 19. kót. 397. old. (oroszul).
[8] *Marx—Engels*. Válogatott művek. 2. kot. Szikra 1949. 409. old.

meg a függő országokban, és a dolgozók fokozódó elnyomorodása meg a belső piac korlátozottsága láttán — minden erővel a külső piac felé fordult. Ez az oka annak, hogy az angol gazdaság egészségtelenül nagy mértékben függ a nemzetközi munkamegosztástól, a külső piacoktól. A második világháború küszöbén Angliában az egy főre eső kivitel kétszer akkora volt, mint Németországban, két és félszer akkora, mint az Egyesült Államokban és háromszor akkora, mint Franciaországban. Ennél is nagyobb volt az angol behozatal viszonylagos mennyisége. Az első világháború előtt a külkereskedelemmel összefüggő iparágak szolgáltatták az egész nemzeti jövedelem 25 százalékát. A második világháború küszöbén ez az arány csökkent, de még mindig a nemzeti jövedelem 20 százalékára rúgott. Az angol nagyipar külföldre szállította egész termelésének mintegy kétötödét, néhány iparág pedig termelésének a felét, sőt háromnegyedét. Így például a pamutipar termelésének 75 százalékát, a vaskohászat 40—50 százalékát, a gépgyártás több mint egyharmadát stb. vitte ki külföldre.

A gyarmatok, dominiumok és függő országok aránylag biztos felvevőpiacai (az angol tőkének ezekbe az országokba irányuló fokozott kivitele mellett) magas extraprofitot biztosítottak az angol ipar számára, s ezáltal hozzájárultak ahhoz, hogy az angol ipar technikailag és szervezetileg visszamaradjon a „fiatalabb" országok ipara mögött. Így Lenin rámutatott arra, hogy „... a németországi imperializmus frissebb, erősebb, szervezettebb, fejlettebb, mint az angol"[9].

Az angol ipar szerkezete — a termelési eszközök termelésének és a fogyasztási cikkek termelésének arányát tekintve — szintén elmaradt az Egyesült Államok és Németország vele konkurráló iparától. Angliában a második világháború előtt a termelési eszközök termelése alig 53 százaléka volt az egész ipari termelésnek, míg a fogyasztási cikkek termelése — az egész termelés több mint 47 százaléka volt. A megfelelő százalékszámok Németországban: 58 és 42 százalék, az Egyesült Államokban: 62 és 38 százalék. Az amerikai és a német ipar technikai felszerelése jóval felette állott az angol ipar technikai felszerelésének.

Angol közgazdászoknak a harmincas évekre vonatkozó becslései szerint az ország acélgyárainak egynegyede, a bányák egyharmada, a pamutgyárak egyharmada stb. technikai felszerelés terén annyira elavult, annyira konkurrenciaképtelen volt, hogy valamennyit be kellett volna zárni. A koncentráció színvonala a legtöbb angol iparágban szintén elmaradt az amerikai és német ipar koncentrációjának színvonala mögött. Az angol áruk nem állták a konkurrenciát az Egyesült Államok és Németország tömegtermelésének olcsóbb cikkeivel szemben.

[9] *Lenin* Művei. 22. köt. 302. old.

Az angol kapitalizmus viszonylagos elmaradottsága, egész gazdasági rendszerének egészségtelen szervezete, mélységes rothadása és élősdisége rendkívül élesen nyilvánult meg a kapitalizmus általános válsága és a piacokért folyó heves harc folyamán. A kapitalizmus általános válságának időszakában Anglia gazdaságát a pangás, az egyhelybentopogás jellemzi. Sztálin elvtárs 1930-ban ezt mondotta: „... *Anglia* immár három éve az 1927-es színvonal körül egyhelyben topog, gazdasága erősen *pang* ..."[10]

Így tehát (lásd a 4. táblázatot) Anglia, a két világháború közötti időben mind az ipar össztermelését, mindpedig legtöbb iparágát tekintve, az 1913. évi színvonal körül topogott. Több iparágban pedig jelentősen elmaradt ettől a színvonaltól.

Fokozódott az angol gazdaság különböző ágainak egyenlőtlen fejlődése. Az új iparágak növekedtek, míg az angol ipar régi ágai, melyekre valamikor Anglia gazdasági hatalma és világbefolyása felépült, a pangás és hanyatlás állapotába jutottak. 1913-tól 1938-ig a szénkitermelés 20 százalékkal csökkent. Ehhez mérten a szénkivitel 51 millió tonnáról 37 millió tonnára csökkent[11]. Az acélgyártás egyharmaddal növekedett, viszont a világ acélgyártása ez idő alatt 100 százalékkal növekedett, tehát az angol acélgyártás részesedése jelentősen visszaesett. A japán, amerikai, német textilipar konkurrenciája súlyos csapást mért Lancashire-re, az angol pamutipar kozpontjára. Anglia textilkivitele több mint egyharmadával csokkent. Míg 1913-ban, az angol pamutiparban az orsók száma 56 millió (világviszonylatban az orsók számának 40 százaléka), addig 1937-ben már csak 39 millió volt[12]. Anglia gyapotfogyasztása 1913-ban a világ gyapotfogyasztásának 20 százalékára, 1937-ben pedig már csak 10 százalékára rúgott. Erősen csökkent az angol hajógyártás részesedése. 1913-ban Anglia bocsátotta vízre a világszerte épült hajók 58 százalékát. 1927-ben ez a százalék 40-re, majd 1937-ben 30-ra csökkent[13].

Az angol ipar régi ágainak hanyatlásával párhuzamosan fejlődésnek indultak a háborúban keletkezett és jelentős mértékben a háborúval összefüggő „új iparágak" — az elektrotechnikai, autó-, repülőgép-, vegyi- és műselyemipar. Ezeknek az iparágaknak a termelése 1907-től 1935-ig hatszorosára emelkedett. Az említett iparágakban foglalkoztatott munkások száma megháromszorozódott. Ezen iparágak részesedése az egész ipari termelésben 6,5-ről

[10] *Sztálin* Művei. 12. kot. 259. old.
[11] *A. Kahn.* Great Britain in the World Economy. New York, 1946. 85. old.
[12] Ugyanott, 93. és 95. old.
[13] *E. Francis.* Britain's Economic Strategy. London, 1939. 392. old.

19 százalékra, a kivitelben való részesedésük pedig 1907-től 1937-ig 7,4 százalékról 17,6 százalékra emelkedett[11].

4. táblázat

A gazdaság pangása Angliában a két világháború között

Mutatószámok (havi átlag)	1913	1929	1932	1937	1938	Változás 1938-ban 1913-hoz viszonyítva (%)
Az egész ipari termelés mutatószáma (1913 = 100)*	100	100,5	77,0	113	99,0	— 1
Szénkitermelés (millió tonna)	24,3	21,8	17,7	20,4	19,3	—20
Nyersvastermelés (ezer tonna)	870	650	303	719	570	—34
Acéltermelés (ezer tonna)	650	816	446	1099	880	+35
Vegyiipar (1913 = 100)	100	137	111	155	135	+35
Hajógyártás (1913 = 100)	100	79	10	48	54	—46
Gyapotfogyasztás (millió font)	200	125	104	124	99	—50
Az egész kivitel (mill. font sterling)	43,8	60,8	30,4	43,5	39,2	—10
Pamutszovetek kivitele (mill. yard)	580	300	180	—	120	—80

Források: Világgazdaság, évkönyv, 1938—1939. évi kötet; „Világgazdasági válságok".

* E táblázatban a „London and Cambridge Economic Service" mutatószámát közöljük, amely a hivatalosnál kisebb mutatószámot közöl a hadiipari ágakról. A hivatalos adat szerint, ha az 1913. évi mutatószámot 100-nak vesszük, akkor az 1938. évi mutatószám 113-mal egyenlő.

A szarvasmarhaállományon kívül, a mezőgazdaság 1938-ban szinte valamennyi mutatószámát tekintve erősen elmaradt az 1913. évi színvonaltól. A mezőgazdaság részaránya a nemzeti jövedelemben az 1911. évi 8 százalékról 1934-ben 4 százalékra esett vissza[15].

5. táblázat

Anglia mezőgazdaságának hanyatlása

Mutatószámok	1909—1913 (évi átlag)	1938
Szántó, millió acre-ban (1 acre = 0,4 ha)	14,5	12,9
Gabonafélék vetésterulete (millió acre)	7,1	5,3
Búzatermés (millió mázsa)	15,9	15,3
Árpatermés « «	12,6	9,2
Zabtermés « «	23,5	20,2
Szarvasmarhaállomány (millió)	7,7	8,7
Az egész fogyasztás hány százalékát fedezi a gabonatermés	37	33

[14] *A. Kahn.* Great Britain in the World Economy. New York, 1946. 106. és 109. old.

[15] *C. Clark.* National Income and Outlay. London, 1937. 238. old.

Különösen a világpiacokon érte érzékeny csapás az angol pozíciókat. A tengerentúli országok fiatal iparának konkurrenciája, elsősorban az Egyesült Államok, Németország és Japán konkurrenciája folytán erősen csökkent az angol külkereskedelem. Ha az angol kivitel 1913. évi volumenét 100-nak vesszük, akkor 1924-ben ez a mennyiség 80, 1930-ban 71, 1935-ben pedig 65 volt[16]. Anglia részesedése a világexportban az 1913. évi 15 százalékról 1929-ben 11 százalékra, 1937—1938-ban pedig 10 százalékra csökkent.

Az alábbi adatok (6. táblázat) jól mutatják, hogyan szorult ki Anglia néhány ország piacáról.

6. táblázat

Anglia helyzetének gyengülése a világpiacokon

(Anglia részesedése egyes országok behozatalában, százalékokban)

Ország	1913	1938	Ország	1913	1938
Kína	16,5	7,9	Venezuela	23,8	15,4
India	64,2	31,5	Columbia	21,6	11,1
Indonézia	17,5	8,0	Paraguay	28,6	8,9
Argentina	31,0	18,3	Peru	26,3	10,1
Chile	30,0	10,5	Uruguay	24,5	20,0
Brazília	24,5	12,1	Gorogország	23,9	12,8

A világ „szabad" piacairól kiszorulófélben levő angol burzsoázia egyre több figyelemmel fordult a Birodalom felé. Abban az időben, amikor Anglia a „világ műhelye" szerepére, valamint ipari és kereskedelmi hegemóniára tartott igényt, a „gazdasági liberalizmus" és a „szabadkereskedelem" jelszavát hangoztatta, mert meg volt győződve róla, hogy nyilt harcban le fogja győzni konkurrenseit. Engels 1892-ben ezt írta: „A szabadkereskedelem elmélete egy feltevésen alapult: hogy Anglia egy földművelő világ egyetlen nagy ipari központjává válik, s a tények ezt a feltevést teljesen meghazudtolták"[17].

A szabadkereskedelem politikája — mely már a XIX. század vége felé tarthatatlanná vált — a kapitalizmus általános válságának és a piacokért folyó harc kiéleződésének időszakában teljesen csődöt mondott. Az első világháború után Anglia elvetette a sza-

[16] *H. S. Booker.* The Problem of Britain's Overseas Trade. London, 1948. 40. old.

[17] *Marx—Engels.* Válogatott művek. 2. köt. 413. old.

badkereskedelem politikáját, s áttért a nemzeti és birodalmi protekcionizmus politikájára. 1921-ben törvényt hoztak az ipar védelméről: 5 évre szólóan 33,3 százalékos vámot vetettek ki a behozott iparcikkekre, hogy védelmezzék az angol ipar kulcságazatait. 1932-ben törvényt hoztak a behozatali vámokról; ez a törvény általánosan 10 százalékban állapította meg a behozott árukra kivetendő vámot.

A birodalmi protekcionizmus politikájában fordulópont volt az 1932. évi ottawai birodalmi konferencia, mely lefektette a birodalmi preferenciális vámok rendszerét. A Brit Birodalom országaiba irányuló kivitel részesedése az egész angol kivitelben az 1913. évi 37 százalékról 1929-ben 45 százalékra, 1938-ban pedig 49 százalékra emelkedett (részletesebben lásd a II. fejezetben). Az angol burzsoáziának az a törekvése, hogy minél szilárdabb állásokat építsen ki a Birodalomban és megbízható politikai biztosítékkal rendelkezzék a befektetett tőkékkel kapcsolatban (a kapitalizmus általános válsága közepette ez a követelmény különös jelentőségre tett szert), azzal az eredménnyel járt, hogy az angol tőkekivitel elsősorban ugyancsak a Brit Birodalom országaiba irányult.

Angliában a legélesebben mutatkoztak meg a kapitalizmus általános válságának olyan jellegzetességei, mint a termelési kapacitás kihasználatlansága, a krónikus, tömeges munkanélküliség. Ezen a téren rendkívüli erővel nyilvánult meg az angol kapitalizmus rothadása. 1911—1913-ban a munkanéküliek az egész munkásságnak csupán 2—3 százalékát alkották. Az 1929. évben, amely a tőkés világ termelésében, a két világháború közötti időszakban a legnagyobb fellendülés éve volt, ez a szám már 10 százalékra emelkedett, ami hozzávetőlegesen 1,3 millió főt jelentett. 1932-ben, a gazdasági válság tombolásának tetőfokán, a munkanélküliek aránya 22 százalékra, számuk pedig hozzávetőlegesen 2,8 millióra emelkedett. A második világháborút megelőző három év alatt a munkanélküliek aránya 10—12 százalék volt, és még a háború első évében is 1,2 millió munkanélkülit tartottak nyilván Angliában.

A termelési kapacitás kihasználatlansága, mely az angol monopóliumok politikájával függött össze, ugyancsak példátlan méreteket öltött Angliában. A kihasználatlan felszerelés százaléka jelentősen magasabb volt, mint a termelési folyamatból kirekesztett munkások százaléka. Az acélipar kapacitásának kihasználatlansága elérte az 50 százalékot, hozzávetőlegesen ugyanilyen színvonalon mozgott a hajóépítőipar kapacitásának a kihasználatlansága is. A textilipar kapacitása 33—40 százalékig nem volt kihasználva.

Angliában egész vidékek keletkeztek, amelyeket „megbénult vidékeknek" kereszteltek el; itt az ipar jelentős része leállt, a gyárak kemencéiben kialudt a tűz, a bányák víz alá kerültek,

a gépek megrozsdásodtak és hasznavehetetlenné váltak; itt a lakosság jelentős része — néha több, mint fele — munkanélküli volt. Megbénult vidékek voltak Északkelet-Angliában, Skóciában, Dél-Walesben, Dél-Lancashire-ben, Nyugat-Cumberland-ben. Wales-ben például a munkáslakosság 37,5 százalékát sujtotta a munkanélküliség, egyes vidékeken pedig a munkanélküliek százaléka 50-re, sőt ennél is magasabbra emelkedett. 1932-ben, hivatalos adatok szerint, a „megbénult vidékeken" összpontosult Angliában a munkanélküliek egyharmada.

A kapitalizmus általános válsága közepette rohamosan fokozódott a munkásosztály mind viszonylagos, mind abszolút elnyomorodása, folytatódott az angol nép életszínvonalának süllyedése. A második világháború küszöbén mintegy 4 millió munkás és 2 millió munkásnő alacsonyabb éhbért kapott a Rowntree szerinti létminimumnál is[18], amely az angol börtönök élelmiszeradagjának felelt meg! Kuczynski számításai szerint Angliában 10 millió ember táplálkozott hiányosan, öltözött rosszul és élt rossz lakásviszonyok között. Sir John Orr, az ismert közélelmezési szakértő adatai szerint „az angol lakosság csaknem egyharmad részének táplálkozása még mindig azon színvonal alatt van, amely az egészség fenntartásához szükséges"[19]. Az angol munkások reálbére (a munkanélküliség figyelembevételével), Kuczynski adatai szerint, a következőképpen csokkent[20].

Az angol munkások reálbérének csökkenése

Ipari ciklus	A reálbér mutatószáma
1895—1903	100
1904—1908	97
1909—1914	96
1924—1932	95

Így tehát a munkások reálbére a század eleje óta, a munkások egész tomegére számítva, 5 százalékkal csökkent. Ezeket a számításokat azonban nem tekinthetjük kifogástalanoknak; nem vettek figyelembe tobb olyan tényezőt, amely csökkentőleg hat a munkabérre, mint például: a munka intenzitásának növekedése, a közlekedési költségek növekedése, a mellékes kereseti források kiapadása, melyek felett a XIX. században még rendelkeztek a munkások (például háztáji gazdaság) stb. Valójában a reálbér csökkenése sokkal nagyobb arányú, mint ahogyan Kuczynski adatai mutatják.

[18] Lásd *J. Kuczynski.* A munkásosztály helyzete Angliában. Szikra 1951 139 old

[19] Lásd Ugyanott, 140. old.

[20] Lásd Ugyanott, 138. old.

J. Orr adatai szerint Angliában 15 millió ember volt, aki összehasonlíthatatlanul rosszabbul táplálkozott, mint a XVIII. században az átlagos angol munkás.

A gazdasági pangás és hanyatlás, az óriási munkanélküliség, a dolgozó lakosság növekvő ínsége és szenvedései közepette az angol monopóliumok lázas tevékenységet fejtettek ki. A monopoltőke a munkásosztály rovására keresett kivezető utat a válságból. A munkabér leszállításával és a munka intenzitásának fokozásával igyekezett növelni az angol áruk versenyképességét, itt akart új profit- meg felhalmozási forrásokat találni. A munkásosztály az osztályharc fokozásával válaszolt az angol tőke támadására. A monopoltőke frontjának és a munka frontjának ebben a harcában a jobboldali labouristák mindvégig a munkásosztály ellenségeinek oldalán állottak.

Az angol kapitalizmus hanyatlása teljes mértékben megnyilvánult a második világháború folyamán is. A háború nagy erőpróba. Lenin ezt mondotta: „A kapitalista államok valóságos erejének mérésére nincs és nem is lehet más eszköz, mint a háború"[21]. A háború egyszersmind, Lenin szavai szerint, „hatalmas «rendező»", „meggyorsító"[22]. A második világháború meggyorsította azoknak a gazdasági és politikai tényezőknek a hatását, amelyek az angol imperializmus válságát, a kapitalizmus általános válságának e megnyilatkozását meghatározzák. „A háborúk feltárták az angol imperializmus csődjét, az angol monopoltőke csődjét" — hangzik az Angol Kommunista Párt 1948 szeptember 20-i kiáltványa[23].

Azokról a hírhedt „garanciákról", amelyeket Anglia az európai országoknak adott, valamint kötelezettségeiről, amelyeket szövetségeseivel szemben vállalt, már a háború első szakaszában (1939 szeptember—1941 május) kiderült, hogy nem egyebek hamis váltóknál. Norvégia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Görögország semmiféle hathatós segítséget nem kapott Angliától. Franciaország kapitulálása után Anglia teljesen fegyvertelenül nézett a német inváziő veszélye elé. A Szovjetunió mentette meg Angliát a német csapatok máskülönben elkerülhetetlen partraszállásától.

A háború során Anglia elvesztette több gyarmatát, melyeket a tengelyhatalmak szálltak meg. Bizonyos, bár nem hosszú ideig olaszok szállták meg Kelet-Afrikában Szomáliföld angol gyarmatot. Ázsiában a japánok elfoglalták és egészen a háború végéig megszállva tartották Hongkongot, Brit Észak-Borneót,

---

[21] *Lenin* Művei. 21. köt. Szikra 1951. 345. old.
[22] Lásd *Lenin* Művei. 23. kot. 325. old.
[23] Pravda. 1948 szeptember 21.

Singapore-t, Malájföldet és Burmát. A politikai helyzet is rendkívül nagy szerepet játszott abban, hogy ezek a gyarmatok oly hamar a japánok kezébe kerültek. E gyarmatok lakossága gyűlölte az angolokat, évszázados elnyomóikat és hóhéraikat. Az angol hatóságok még csak meg sem kísérelték, hogy az itteni lakosságot bevonják a japánok elleni védelembe. Ugyanakkor azonban, a japán megszállás idején több gyarmaton hatalmas partizánmozgalom keletkezett, amely eleinte a japán imperialisták, majd később, Japán fegyverletétele után, az angol imperialisták ellen irányult. Mindezen gyarmatok feladása nyilvánvalóvá tette az angol imperializmus katonai és politikai gyengeségét, megsemmisítő csapást mért Anglia tekintélyére a gyarmatvilágban. Anglia semmiféle ellenállást sem fejtett ki akkor, amikor Japán elfoglalta Indonéziát, noha vállalt ezirányú kötelezettségeket. Amikor Ausztrália és Új-Zéland, ez a két brit domínium szigetbirtokaival együtt, rádöbbent a japán betörés veszélyére, nem számíthatott Anglia részéről még a legcsekélyebb támogatásra sem. Ezek a dominiumok az amerikai imperializmus katonai „gyámsága" alá kerültek, akárcsak a nyugati féltekén levő brit gyarmatok, amelyeknek területén Anglia 99 évre 8 katonai támaszpontot volt kénytelen bérbeadni az Egyesült Államoknak. Anglia még arra sem volt képes, hogy saját erejéből biztosítsa akár saját tengeri közlekedését is a német tengeralattjárók támadásával szemben.

Az angol imperialisták a háború alatt is régi, müncheni politikájukat folytatták: titokban meg akartak egyezni a hitleri Németországgal és álnokul megszegték a második front megnyitására tett ígéreteiket. Anglia rendkívül korlátozott mértékben vett részt a hadműveletekben. Anglia hadigazdasága azonban még azokkal a korlátozott feladatokkal sem tudott megbirkózni, melyek reá hárultak.

A háború folyamán teljes pőreségükben megmutatkoztak az angol gazdasági rendszer fogyatékosságai — az angol kapitalizmus halódása és rothadása.

A háború folyamán az ipari termelés színvonala visszaesett mind az egész termelés mennyiségét, mindpedig a fontosabb iparágakat tekintve (7. táblázat).

A háború folyamán Anglia gazdasági és pénzügyi téren még fokozottabban vált az Egyesült Államok függvényévé. Az amerikai lend-lease[24] 1941-ben lépett életbe, amikor az angol pénzügyi

[24] Lend-lease — kölcsönbérlet. Az a törvény, melyet az Egyesült Államok kongresszusa 1941-ben fogadott el az antifasiszta harc részvevőinek nyujtandó felszerelés-, nyersanyag-, élelmiszer- és árukölcsönről, illetve bérletről. — *Szerk.*

7. táblázat

Az angol ipari termelés színvonalának süllyedése a második világháború időszakában

Mutatószámok (havi átlag)	1937	1945	Változás 1945-ben 1937-hez viszonyítva (%)
Az egész ipari termelés mutatószáma	100	80*	—20
Szénkitermelés (millió tonna)	20	15	—25
Acéltermelés (millió tonna)	1,1	1,0	—10
Cementtermelés (ezer tonna)	614	343	—44
Pamutszovetgyártás (millió méter) ..	277	117	—57
Kereskedelmi hajógyártás (ezer tonna) (évenként)	921	743	—20
Autógyártás (ezer darab)			
személyautó	28	1,4	—95
teherautó	8,7	10,2	+18

* Becslés. Az 1946. évi hivatalos mutatószám: 90.

életet közvetlenül fenyegette a csőd veszélye. Anglia kapta a lend-lease szállítmányok oroszlánrészét — több mint 13 milliárd dollár értékben. A háború folyamán Anglia erősen függött az amerikaiak katonai, hadigazdasági és élelmiszerszállítmányaitól. Amerika a lend-lease-t arra használta fel, hogy ellenőrzése alá kényszerítse az angol gazdaságot és kiszorítsa Angliát a világpiacokról. A lend-lease egyezmény értelmében Angliának megtiltották, hogy olyan árukat exportáljon, amelyek akár 10 százalék erejéig is tartalmaznak lend-lease alapján szállított amerikai nyersanyagot. Ezzel az amerikai monopóliumok tág lehetőséget biztosítottak maguknak arra, hogy a háborús együttműködés leple alatt megkaparintsák az angol piacokat. Sőt, rögtön a háború befejeződése után beszuntették a lend-lease-t, ami súlyos csapásként érte Anglia gazdaságát; ez előre megfontolt zsarolási eszköz volt, hogy újabb engedményekre és a Wall Street előtti meghódolásra kényszerítsék Angliát.

Az angol imperializmus az eddiginél is gyengébben és roskatagabban került ki a háborúból; gyarmatbirodalmának bomlási folyamatán kívül igen nagy jelentőségű az angol imperializmus további gazdasági gyengülése fellegvárában, az anyaországban: a brit szigeteken.

A háború utáni viszonyok között rendkívül égetővé vált az angol fizetési mérleg problémája. Ebben, akárcsak vízcseppben a tenger, a Brit Birodalom gazdasági életének egész élősdisége és rothadása visszatükröződött. A háború előtt Angliának állandóan

passzív kereskedelmi mérlege volt, ezt a passzívát azonban fedezték az úgynevezett „láthatatlan kivitelből", a külföldi tőkebefektetésekből, hajózásból, közvetítő és bankügyletekből származó jövedelmek. A háború után erősen csökkentek a külföldi befektetésekből, hajózásból és a „láthatatlan kivitel" egyéb tételeiből származó jövedelmek. Ugyanakkor új tételt kellett nyitni — a külföldi adósságok kamatainak fizetését. A láthatáron kirajzolódott a fizetési mérleg hatalmas deficitjének, a valutatartalékok teljes kimerülésének félelmetes veszélye, a pénzügyi csőd perspektívája. Eközben az amerikai imperializmus, kihasználva angol partnerének és vetélytársának nehéz helyzetét és gyengeségét, kíméletlenül arra törekszik, hogy végleg alárendelje magának, hűbéresévé tegye.

Így tehát, a második világháború után, mely még leplezetlenebbül feltárta az angol gazdaság fokozódó elmaradását és hanyatlását, a legsürgősebben megoldást kellett találni az elhúzódó válságból való kivezető utak, s a fenyegető vész elhárításának kérdésében.

2. Két program a válság megszüntetésére

Mi okozza végülis Anglia gazdaságának pangását és hanyatlását?

A burzsoá, köztük a jobboldali labourista közgazdászok, hogy leplezzék a baj valóságos forrásait, Anglia hanyatlását földrajzi tényezőkből vagy szubjektivista elméletekből kiindulva igyekeznek megmagyarázni. Mindnyájan egyaránt az embergyűlölő malthusi „elméleteket" veszik alapul, a monopoltőke haszonleső érdekeit tartják szem előtt, mindenképpen szépíteni próbálják a tőkés rabság rendjét. Azt emlegetik, hogy megváltozott az angol szigetek földrajzi helyzete: valamikor itt keresztezték egymást az Ó- és Újvilág közötti világközlekedési vonalak, ám e szigetek elvesztették földrajzilag előnyös helyzetüket akkor, amikor a civilizáció az egész világra kiterjedt és a világkereskedelmi utak csomópontjai eltolódtak. Mások arra hivatkoznak, hogy a szén, amely valamikor a vasérccel együtt az angol ipari hatalom alapja volt, az új fűtőanyagforrások fejlődése folytán elvesztette hajdani jelentőségét. Ismét mások pszichológiai tényezőkben keresik a magyarázatot: az angolok, úgymond, ellustultak, nincs ínyükre, hogy felvegyék a versenyt a németekkel, japánokkal, amerikaiakkal; egyáltalán módfelett keveset törődnek a „business"-szel, mivel „legjobbjaik" a politikának és a közigazgatásnak szentelik magukat. Vannak olyanok is, akik Anglia háború utáni kimerülésének és hanyatlásának okát abban látják, hogy a második világháború folyamán

állítólag „túlságosan igénybevették katonailag" az angol gazdaságot. Végül, mindnyájan azt bizonygatják, hogy Anglia „túlnépesedett", hogy az angol szigetek nem tudnak 50 millió embert táplálni, hogy csökkenteni kell a népesség számát és minden módon csökkenteni a lakosság fogyasztását. Már terjedelmes irodalma is van ennek a témának, amely az Angliából való tömeges kivándorlás kérdéseit taglalja (lásd erről a VI. fejezetet). A monopoltőke szociális megbizatását teljesítve, az angol és az amerikai reakciós közgazdászok egyaránt azt harsogják, hogy az angolok életszínvonala még mindig túlságosan magas, hogy az angol nép, úgymond, „túlköltekezik", hogy ennélfogva még jobban le kell szállítani a munkások munkabérét és a lakosság életszínvonalát. A kapitalista kizsákmányolóknak ezt az aljas tételét veszi védelmébe például az „Anglia alkonya" című könyv, amely még a huszas években jelent meg, egy André Siegfried nevű elangolosodott (azóta már amerikaivá vedlett) francia polgári közgazdász tollából. Ugyanezt a témát nyüvik unos-untalan a sajtó hasábjain az amerikai reakciós közgazdászok, vagy az amerikai kongresszus szószékéről a reakciós szenátorok és képviselők.

Mindezeknek a „magyarázatoknak" Anglia hanyatlásáról persze semmi közük sincs sem a tudományhoz, sempedig a reális történelmi valósághoz.

A brit szigetek továbbra is a világközlekedési vonalak fontos csomópontjai, ezenfelül pedig az angol imperializmus — jó távol a brit szigetektől — még számos közlekedési támaszpontot és csomópontot tart a kezében. Tehát a dolog nem a földrajzon múlik.

Miként is lehet mindezért Anglia természeti erőforrásainak kimerülését okolni, ha Anglia még a meglevő bőséges erőforrásait sem tudja kihasználni, többek között éppen azt a szenet, melynek hiánya fékezi valamennyi más iparág fejlődését!

Fölösleges akár egy szót is szólnunk azokról a szubjektivista tételekről, hogy az angol gyárosok és kereskedők „ellustultak", s jobban érdeklődnek a politika, mint a „business" iránt; módfelett nevetséges ez a megokolás.

Nem kevésbbé nevetséges az sem, hogy a második világháborúban „katonailag túlságosan igénybevették" Angliát. Köztudomású, hogy Anglia ebben a háborúban még 250 000 embert sem vesztett halottakban, ez pedig mintegy 3,5-szer kevesebb, mint az első világháborús veszteségei!

Hogy mennyire alaptalanok az új malthusiánus sötétfejűek állításai Anglia „túlnépesedéséről", megítélhetjük abból is, hogy Angliában hatalmas földterületek hevernek megműveletlenül, a mezőgazdasági erőforrások kihasználatlanok, az ipari termelés jelentős részét pedig exportálják, vagyis olyan keresletet elégítenek

ki vele, amely jóval meghaladja Anglia lakosságának jelenlegi fizetőképes keresletét.

Ami pedig végül a Siegfried-féle urak szociális állásfoglalását illeti a munkabér és a nép életszínvonalának csökkentése kérdésében, ezeket állandóan végre is hajtották a gyakorlatban Anglia kormányzó körei, a második világháború előtt is, utána is. Ám ez a politika csupán kiélezi a tőkés társadalomban rejlő ellentmondásokat, és még jobban fokozza az angol gazdaság elmaradottságát, rothadását és halódását.

Az angol gazdaság pangásának és hanyatlásának igazi okai, miként már fentebb rámutattunk, abban rejlenek, hogy a kapitalizmus fejlődésének monopolista szakaszával velejáró rothadás és élősdiség ismérvei különösen élesen mutatkoznak meg Anglia esetében, mert ez a kapitalizmus legrégibb országa és a legnagyobb gyarmati hatalom, amely már az imperializmus előtti szakaszban monopolhelyzetet élvezett a gyarmatokon és a világpiacokon.

Lenin és Sztálin jellemzése szerint az angol imperializmus főleg *gyarmati* imperializmus. Ez a nyitja Anglia gazdasági pangásának és hanyatlásának. Ez okozza az angol ipar technikai elmaradottságát és egész iparágak rothadását; ez az oka annak, hogy Anglia, miután elvesztette monopolhelyzetét a piacokon, nem tudott alkalmazkodni a versenyharc új feltételeihez; ez idézi elő az óriási tőkekivitelt, amely Angliát járadékos országgá tette és fékezi az egész gazdaság fejlődését; ez váltotta ki a mezőgazdaság hanyatlását; végül ennek tudható be, hogy rendkívüli mértékben megnövekedett Anglia függősége a külső piacoktól, hogy oly égetővé vált a kereskedelmi és fizetési mérleg problémája, ezzel magyarázható az egész gazdasági rendszer hibás szerkezete, mely az angol imperializmus élősdiségét és rothadását fejezi ki.

Anglia gazdasági élete hanyatlik: ez az ára annak, hogy a túlérett és az elrothadt kapitalista rendszer — amely a haladás és a termelőerők fejlődésének hatalmas fékjévé vált — mindezideig fennáll Angliában; pedig Angliát Marx már 1870-ben olyan országként emlegette, hol minden anyagi feltétel jelen van a szocializmusba való átmenethez[25].

Molotov elvtárs a Nagy Októberi Szocialista Forradalom harmincadik évfordulóján mondott beszédében párhuzamot vont a Szovjetunió és a legfejlettebb európai tőkés országok között. Példaként Angliát hozta fel: „Ime Anglia. Hosszú idő óta jogosan számították magasan fejlett ipari országnak, sőt «az egész világ műhelyének». A két világháború közötti időszakban az angol ipar színvonala csak ritka években emelkedett az 1913. évi színvonal

[25] Lásd *Marx—Engels* Művei. 13. köt. 1. rész. 345—346. old. (oroszul).

fölé, az esetek többségében jelentősen alacsonyabb volt. Ilyen körülmények között nem lehet komolyan beszélni az angol ipar bármiféle emelkedéséről a két világháború közötti időszak alatt. Sőt most is, mint tudják, Anglia komoly gazdasági nehézségeket él át, mindjobban az amerikai nagybácsi segítségére szorul"[26].

Mi a magyarázata annak, hogy a két világháború közötti időszakban a Szovjetunió ipara, forradalmi ugrást téve, tizenkétszeresére növekedett, míg az angol ipar, akárcsak Franciaország ipara, egyhelyben topogott? Ez azzal magyarázható, mondja Molotov elvtárs, hogy „a Szovjetunióban az ipar, ugyanúgy, mint az egész nemzetgazdaság a szocializmus alapján épül fel, viszont Anglia és Franciaország ipara ugyanúgy, mint egész állami berendezése a kapitalizmus régi elveit követi; ennek során a tudomány és a gyakorlati tapasztalat is szembetűnően megmutatja, hogy a Szovjetunióban a szocializmus alapja minden nap erősebb lesz, viszont az európai kapitalista társadalom alappillérei már keresztül-kasul elrothadtak"[27].

A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy Európa népei a szocializmus útján kívül más utat nem választhatnak.

„Magától értetődik — mondotta Molotov elvtárs —, hogy Angliában, ugyanígy Franciaországban is már akkor — harminc évvel ezelőtt — a szocialista átalakuláshoz az anyagi feltételek nem voltak kevésbbé kedvezők, mint országunkban. Csakhogy — mint ismeretes — egyes anyagi előfeltételek nem elegendők ahhoz, hogy meg lehessen oldani még olyan problémákat is, amelyek már történelmi szükségességgé váltak"[28].

A második világháború befejeződése után Angliában a legégetőbb feladat a gazdasági élet hanyatlásának felszámolása és a tartós válság megszüntetése volt. Ez a kérdés a lehető legszorosabban függ ossze a bel- és a külpolitika valamennyi döntő kérdésével.

Az angol kommunisták a második világháború után kidolgozták a válságból kivezető út részletes és egyedül helyes programját. Abból indultak ki, hogy a kapitalizmus alapjai már régen elrothadtak s hogy csupán gyökeres, szocialista átalakulások tárhatnak igazi távlatokat az angol nép elé. Ezt a programot az Angol Kommunista Párt vezetői 1945—1946 folyamán, több beszédukben is kifejtették.

1947-ben az Angol Kommunista Párt nyilvánosságra hozta az angol gazdaság fejlesztésének részletesen kidolgozott háromféves tervét, „Anglia felvirágzásának terve" címmel[29]. A kommunis-

[26] *Molotov* A külpolitika kérdései. Szikra 1949. 578. old.
[27] Ugyanott, 579. old.
[28] Ugyanott, 580. old.
[29] Britain's Plan for Prosperity. London, 1947. 112. old.

ták gazdasági akcióprogramja gyökeres demokratikus átalakulásokat követelt, a népgazdaság kulcságazatainak államosítását, az ipar gyökeres technikai újjáalakítását, a mezőgazdaság technikai felszerelését és erélyes fellendítését azon az alapon, hogy a földet azoknak kell átadni, akik megművelik. A kommunisták feladatul tűzték ki a monopóliumok uralmának felszámolását, a nemzeti jövedelem elosztásának döntő megváltoztatását, a nép jólétének növelését, a tömegek kezdeményezésének és öntevékenységének előmozdítását.

A program a bel- és külpolitika egységéből és szerves összefüggéséből indult ki. A megérett belpolitikai feladatok sikeres megoldásának első feltétele a demokratikus, haladó, békeszerető külpolitika, a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való baráti politikai és kereskedelmi kapcsolatok megszilárdítása. Angliának le kell mondania hagyományos szerepéről: arról, hogy a gyarmatok nemzeti szabadságmozgalmának hóhéra legyen. Új, demokratikus alapon, a baráti, egyenjogú együttműködés alapján kell Angliának megszilárdítania politikai és gazdasági kapcsolatait a Brit Birodalom országaival, a függő és gyarmati országoknak az imperialista uralom alól felszabadult népeivel. Az ilyen demokratikus együttműködés, mutattak rá a kommunisták, a legnagyobb távlatokat tárja az angol ipar fejlődése elé.

Az Angol Kommunista Párt által javasolt gazdasági terv megvalósítása természetesen csak akkor lenne lehetséges, ha felszámolják a monopolisták diktatúráját, a hatalmat pedig a dolgozók veszik át, élükön a munkásosztállyal.

Ami pedig Anglia uralkodó osztályait illeti, ezek egy másik, az előbbivel szöges ellentétben álló, reakciós, agresszív, népellenes program mellett kardoskodtak. Ezt a programot már a háború idején megfogalmazták: 120 gyáriparos 1942-ben nyilvánosságra hozott „Nemzeti politika az iparban" című okmányában, a Brit Gyáriparosok Szövetségének okmányában, amely a háború utáni berendezést taglalja és ugyanezen évben került nyilvánosságra, továbbá a vezető burzsoá politikusok számos beszéde is foglalkozott ezzel a programmal. A háború után Anglia uralkodó körei még tovább élezték reakciós, agresszív politikájukat.

A belpolitika terén a burzsoázia követelte az állam beavatkozásának fokozását a gazdasági életbe, vagyis a nagy monopóliumok korlátlan uralmát a társadalmi élet minden területén, és az államgépezetnek az eddiginél is fokozottabb alárendelését a monopóliumoknak, többek között azért, hogy növelje versenyképességét a gazdasági terjeszkedés nemzetközi küzdőterén. Az angol monopóliumok már a háború alatt kiadták a háború utáni időkre a jelszót: a nép életszínvonala csökkentésének, a fogyasztás korlátozásának,

a kivitel maximális fokozásának, az ország nagyarányú militarizálásának jelszavát.

A Birodalmon belüli politika terén Anglia uralkodó osztályai követelték a Birodalom megszilárdítását, a gyarmati népek feletti angol uralom fenntartását, nem riadva vissza az erőszak és a csalás semmiféle eszközétől. „Nem azért lettem miniszterelnök, hogy a Brit Birodalom felszámolásánál elnökösködjem" — jelentette ki Churchill 1942-ben. Ugyanakkor cinikusan azt is megmondotta, hogy az Atlanti Charta nem alkalmazható a Brit Birodalom országaira. Az uralkodó angol burzsoázia a lavírozás szükségességéből, abból a perspektívából indult ki, hogy elkerülhetetlenül engedményeket kell tennie a gyarmatok nemzeti szabadságmozgalmának. De ezek látszólagos engedmények legyenek, anélkül hogy az angol gyarmati uralmat lényegében érintenék. Az angol burzsoázia egyedül úgy remélte megtalálni a válságból kivezető utat, hogy éppen a gyarmatok kizsákmányolását fokozza — az angol munkásosztály kizsákmányolásának fokozásával együtt.

A külpolitika terén az uralkodó osztályok ellenséges és agresszív politikát kezdtek folytatni a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen. Az új világháború előkészítésének politikáját követték és — e cél érdekében — megkezdték az imperialista államok háborús tömbjének összetákolását.

Az angol monopoltőke szuperreakciós, népellenes programjának megvalósítása szervesen összefüggött azzal, hogy számítottak az amerikai segítségre és támogatásra; vagyis készek voltak gazdaságilag, politikailag és katonailag kiszolgáltatni Angliát az amerikai imperializmusnak, a világreakció vezető erejének.

A két gazdasági program, a két politikai irányzat — a demokratikus, békeszerető, valamint a reakciós, agresszív irányzat — harca adta meg végső fokon a tartalmát annak a politikai harcnak, amely 1945-ben zajlott le Angliában, a parlamenti választásokon. Az angol nép világosan és egyértelműen kifejezte állásfoglalását e két programmal kapcsolatban. Éppen azért fordult el a konzervatívoktól, mert kiábrándult a tőkés rendszerből, meg akart szabadulni a monopóliumok uralmától, a válságoktól és munkanélküliségtől, mert békére és a Szovjetunióval való barátságra törekedett. Az angol nép a békére és a szocializmusra szavazott, ám éppen az a történelmi tragédia érte, hogy bár felismerte a nyílt reakciós konzervatívok farkasterm észetét, még nem ismerte fel a konzervatívok jobboldali szocialista lakájaiban az árulókat és hitt szavuknak, amikor ezek hamis ígéretekkel kecsegtették: hogy megvalósítják a szocializmust Angliában, hogy a béke, a Szovjetunióval való barátság politikáját folytatják. Az 1945 májusában hatalomra került labourista kormány, a „demokratikus szocializmus" hamis jelszavával takarózva, magára vállalta a fináncoligarchia

mélységesen reakciós, agresszív programjának, az elevenen elrothadó angol kapitalizmus „megmentése" és az új imperialista háború előkészítése programjának végrehajtását.

3. *A monopóliumok mindenhatósága és a dolgozók kirablása a „demokratikus szocializmus" jegyében*

Az angol burzsoázia által kitenyésztett labourizmus valóságos kincs volt az angol és az amerikai monopolisták számára a háború utáni időszakban. A háború utáni Európában fellendült a demokratikus mozgalom, és ilyen körülmények között a burzsoáziának ugyancsak kapóra jött, hogy politikáját éppen a labouristákkal hajtassa végre, akik álszocialista demagógiával leplezik magukat.

A Labour-párt már keletkezése pillanatától kezdve a burzsoá imperialista ideológia közvetítője volt az angol munkásmozgalomban és a forradalmi marxizmus eszméi ellen emelt gát szerepét töltötte be. A Labour-párt eszmei fegyverzete teljes egészében a burzsoázia fegyvertárából származik. A második világháború után, amikor kiélezódott a kapitalizmus általános válsága, a jobboldali labouristák, hogy álcázzák az angol monopóliumoknak és a nemzetközi reakciónak tett szolgálataikat, hogy megőrizzék pozícióikat a munkásosztályban, hogy becsapják a tömegeket és elvonják őket a forradalmi harctól, felvetették a „harmadik út", a valahol középen a kapitalizmus és a szocializmus között húzódó út hamis jelszavát, az úgynevezett „demokratikus szocializmus" jelszavát. Attlee labourista miniszterelnök 1948 január 3-i beszédében, midőn a „demokratikus szocializmus" lényegét magyarázta, képmutatóan kijelentette: „Nagybritannia mind földrajzi, mind politikai és gazdasági szempontból közbülső helyzetet foglal el a két szárazföldi ország (az Egyesült Államok és a Szovjetunió) között. Az a feladatunk, hogy olyan rendszert dolgozzunk ki, mely párosítja az egyéni szabadságot a tervgazdasággal, a demokráciát — a szocializmussal."

A labourista „harmadik út" azonban nem más, mint a monopoltőkés diktatúra fenntartásának és megszilárdításának útja. A labouristák sohasem ingadoztak, amikor választaniok kellett a két tábor között: ők a jelenkori reakció „szentszövetségének" rendszerében, a kapitalizmus védelmezőinek és az imperialista agresszorok első sorában foglaltak helyet.

Választási kiáltványaikban (amelyek egyszersmind a pártprogramot pótolták) a labouristák változatlanul azt ígérgették, hogy lehetővé teszik a kapitalizmus „békés átalakulását" szocializmussá, mégpedig azáltal, hogy államosítanak néhány iparágat, megváltoztatják a nemzeti jövedelem megoszlását, növelik a burzsoá-

ziára kivetett adót, bevezetik az állami tervgazdálkodást, megakadályozzák a válságokat, megvalósítják a „teljes foglalkoztatottságot" és a „bőség, meg a termelés mindenirányú fejlesztési politikáját" — ami ellentétben áll a monopóliumok által folytatott politikával, amely az „ínség és elégtelen termelés" politikája. A labourista vezetők békét és szocializmust hangoztató ígérgetése azonban szemfényvesztés, csalás volt. Nem akadt a „demokratikus szocializmusban" egy szemernyi igazi szocializmus és igazi demokrácia sem. A labourista „demokratikus szocializmus" hazug leple alatt tovább erősödik a monopóliumok hatalma, fokozódik a dolgozók kizsákmányolása és elnyomorodása, gyarmati rablóháborúkat viselnek és — az amerikai agresszorral szövetkezve, ennek parancsszavára — lázasan militarizálják az országot, új világháborúra készülnek.

A labourpártiak szocializmusként igyekeznek feltüntetni azt, hogy államosítottak néhány iparágat. Ez az államosítás azonban nem egyéb államkapitalista rendszabálynál a burzsoá állam rendszerében.

Az állammonopolista kapitalizmus fejlődése arról tanúskodik, hogy már régóta megérett a szocializmus valamennyi anyagi előfeltétele, hogy a tőkés társadalomban létrejött termelőerők megoldhatatlan ellentmondásba kerültek a termelési viszonyokkal; ezt az ellentmondást pedig csak a szocialista forradalom küszöbölheti ki.

„A monopolista államkapitalizmus — írta Lenin — a szocializmus legteljesebb *anyagi* előkészítése, a szocializmus *előcsarnoka*, a történelmi lépcsőnek az a foka, amely között és a szocializmusnak nevezett fok között *semmiféle közbülső lépcső nincsen*"[30].

Az angol gazdaság nagymérvű rothadásának körülményei között, amikor a tőkés monopóliumok uralma bilincsbeverte és szétrombolta az ország termelőerőit, a munkásosztály közvetlen közelébe jutott annak a szükségszerűségnek, hogy a gyakorlatban valósítsa meg a szocializmust, a válság kiküszöbölésének egyetlen módját.

Sztálin elvtárs az 1926. évi általános sztrájkkal kapcsolatban ezt mondotta: „Az angliai szénipar válsága és a vele kapcsolatos általános sztrájk élére állítja a szénipari munka- és termelési eszközök társadalmasításának és a munkásellenőrzés megteremtésének kérdését. Ez a szocializmus kivívásának kérdése. Aligha szorul bizonyításra, hogy a szénipari válság gyökeres megoldásának nincs és nem is lehet más útja, mint az, amelyet az Angol Kommunista Párt javasol. A szénipari válság és az általános sztrájk a szocializ-

[30] *Lenin*. Válogatott művek. 2. köt. Szikra 1949. 123. old.

mus gyakorlati megvalósításának kérdése elé állítja az angol munkásosztályt"[31].

Az államkapitalista rendszabályok jellegének értékelésénél döntő jelentőségű az a körülmény, hogy ki tartja kezében az államhatalmat, ki kit szabályoz és ellenőriz. „De az államkapitalizmus egy olyan társadalomban — mondotta Lenin —, amelyben a tőke kezében van a hatalom, és az államkapitalizmus a proletár államban — két különböző fogalom. A kapitalista államban az államkapitalizmus azt jelenti, hogy a kapitalizmust az állam elismeri és ellenőrzi a burzsoázia érdekében, a proletariátus hátrányára"[32]. Az első világháború időszakának államkapitalizmusáról meg ezt írta Lenin : „Amit a német Plehanovok (Scheidemann, Lensch stb.) «hadiszocializmusnak» neveznek, a valóságban nem más, mint monopolista hadi államkapitalizmus, vagy egyszerűbben és világosabban: katonai fegyház a munkások számára, katonai védelem a kapitalisták profitjai számára"[33]. A labouristák burzsoá államosítása úgy valósult meg, hogy a hatalom megmaradt az angol monopoltőke kezében és az államosítást e monopoltőke érdekében használják fel a munkásosztály kizsákmányolásának fokozására.

Az Angol Kommunista Párt programja, „Anglia útja a szocializmus felé", amelyet 1951 januárjában fogadtak el, rámutat arra, hogy „a nép . . . nem haladhat a szocializmus felé a tényleges politikai hatalom nélkül, amelyet a munkásosztály vezetésével a nép többségének ki kell ragadnia a kapitalista kisebbség kezéből és szilárdan saját kezében kell tartania"[34]. A hatalomra kerülő népi kormány megvalósítja majd az egész nagyipar, a bankok, a közlekedés, a monopolista kereskedelmi konszernek, a nagy földbirtokok valóságos, szocialista államosítását, felszámolja a kapitalista profitok és a munkáskizsákmányolás rendszerét, a tőkés magántulajdon rendszerét átalakítja szocialista népi tulajdonná, megvalósítja a tervgazdálkodást, megteremti a feltételeket a nép életszínvonalának szakadatlan emelkedéséhez.

Ami pedig azt a kapitalista államosítást illeti, amit Angliában néhány iparágban végrehajtottak, annak a labourista vezérek hazug demagógiája ellenére sincs semmi köze a szocializmushoz.

Az államkapitalista rendszabályok, mint amilyen a labourista államosítás, természetesen nem az angol kapitalizmus erejét, hanem mélyülő válságát bizonyítják.

Lenin rámutatott arra, hogy az államkapitalista rendszabályok ösztönzője a háború és a gazdasági bomlás[35], vagyis a kapitalizmus

---

[31] *Sztálin* Művei. 8. köt. 174—175. old.
[32] *Lenin*. Az agrárkérdésről. 2. köt. Szikra 1950. 741. old.
[33] *Lenin*. Válogatott művek. 2. köt. 121. old.
[34] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 25. old.
[35] Lásd *Lenin* Művei. 26. köt. Szikra 1952. 164. old.

gyengülése, az a törekvése, hogy az államgépezet erejét és lehetőségeit a legnagyobb mértékben kihasználhassa helyzetének megszilárdítása érdekében. Az angol imperializmus mind a Birodalmon belül, mind nemzetközi viszonylatban meggyengült, és ez a tény határozottan elősegíti az államkapitalista tendenciák kifejlődését az angol gazdaságban. Az angol monopóliumok azon fáradoznak, hogy erőiket és erőforrásaikat a lehető legjobban összpontosítsák a kapitalista állam égisze alatt, vagyis: az államot eszközükként használják fel. Jellemző, hogy mindazok a programok, amelyeket az angol monopolista szövetségek dolgoztak ki a háború utáni politikával kapcsolatban, már a háború alatt hangsúlyozták a lehető legnagyobb méretű „állami szabályozásnak" szükségességét, mivel másképpen nem tudnak helytállni a háború utáni piacokon kibontakozó versenyharcban. A monopolisták azonban nemcsak a külső feltételeket vették figyelembe, hanem a belsőket is — az angol munkásosztály megfékezését, kizsákmányolásának fokozását. A kapitalista államosítással kapcsolatos rendszabályok végrehajtásában igen jelentős szerepet játszottak a hadászati, stratégiai indokok, az új háborúra való készülődés. Felettébb jellemző, hogy még a konzervatívok sem tiltakoztak a legtöbb államosítási rendszabály végrehajtása ellen. A konzervatívok gazdasági programja, az Ipari Charta, melyet 1947 májusában hoztak nyilvánosságra, utal arra, hogy hatalomrakerülésük esetén a konzervatívok nem fogják követelni az Angol Bank, a villanytelepek, a szénipar és a közlekedés államosításának hatálytalanítását, és hogy mindössze bizonyos módosításokat akarnak végrehajtani az államosított ágak igazgatása terén[36]. Ugyanilyen álláspontot foglaltak el a konzervatívok az 1950. évi választásokra kiadott programjukban.

A labourista államosításra jellemző terjedelme, és az államosítás tárgyainak megválasztása. Még ha meg is valósult volna a labouristák teljes választási programja, akkor is csupán az ipar 20 százalékát államosították volna, a többi 80 százalék pedig közvetlenül a magántőke tulajdonában maradt volna. Az államosítás tárgyainak megválasztása ékesen példázza Leninnek azt a tételét, hogy „... az állami monopólium a tőkés társadalomban nem egyéb, mint eszköz arra, hogy növeljék és biztosítsák az egyik vagy a másik iparág csőd szélén álló milliomosainak jövedelmét"[37]. Eltekintve az Angol Banktól, amelynek államosítása csupán cégérváltozás volt (a magánbankok — köztük a „Big Five" — megőrizték befolyásukat és hatalmukat), az államosítás elsősorban a deficites iparágakat érintette, azokat, amelyek elmaradottak voltak, fékez-

[36] Times. 1947 május 12.
[37] *Lenin* Művei. 22. kot 225 old.

ték az egész gazdaság fejlődését és gyökeres technikai rekonstrukcióra szorultak[38].Ezeknek az iparágaknak az államosítása azt jelenti, hogy a kormány magára vállalja, vagyis az adófizetőkre hárítja a szükséges technikai rekonstrukció egész költségét, ugyanakkor pedig biztosítja, jobbanmondva: megsokszorozza az előbbi tulajdonosok profitjait. Shinwell, volt fűtőanyag- és energiaügyi miniszter, aki a parlamentben a szénipar államosításáról szóló törvényt keresztülvitte, nem hiába mondotta, a régi tulajdonosok felé fordulva: „Boldogok lehetnek, hogy megszabadítjuk önöket veszteségeiktől..." A „Labour Party Speaker's Handbook"-nak, a Labour-párt tájékoztatójának 1950. évi kötete a következőképpen okolja meg a szénbányászat és a vasutak államosítását: „A szénbányászat és a vasút csődben volt, amikor társadalmi tulajdonba vettük. A tőkések nem akarták megkockáztatni azt a pénzt, amelyet ezekbe az ágakba be kellett fektetni."

Így tehát, a labourista államosítás csupán néhány nyilvánvalóan deficites iparágat (mint például a szénipart) érintett, azzal a szándékkal, hogy technikai rekonstrukciójuk költségeit a dolgozókra hárítsák, ugyanakkor biztosítsák a tőkés tulajdonosok maximális jövedelmét — vagypedig olyan iparágakat, amelyeknek hadászati jelentőségük van (közlekedés, acélipar).

Így például, amikor az anyagellátási miniszter megokolta az acélipar államosításának szükségességét, a kormány nevében kijelentette, hogy a kormány „elsősorban a nemzetközi helyzetből és a megfelelő hadászati eszközök biztosításának szükségességéből indul ki"[39]. A legfontosabb, óriási profitokat hozó iparágak megmaradtak a magántulajdonosok birtokában, akiknek még pótlólagos hasznot is biztosítottak azzal, hogy olcsó közszolgáltatásokat (fűtőanyag, villamosenergia, közlekedés) bocsátottak rendelkezésükre az államosított ágak munkásainak fokozott kizsákmányolása révén.

A volt tulajdonosok továbbra is könnyű jövedelmet húznak, a munkások rovására. A labourista kormány bőkezű kártérítést adott a volt tulajdonosoknak: 165 millió font sterlinget a bányatulajdonosoknak, több mint 1 milliárd font sterlinget a vasutak tulajdonosainak stb. A kárpótlások teljes összege (ideértve az acélipar tulajdonosainak kárpótlására előirányzott 300 millió font sterlinget) hozzávetőlegesen 2,5 milliárd font sterlingre rúg. Ennek az összegnek a kamatai, melyeket évente kifizetnek a volt tulajdonosoknak, egymagukban 81 millió font sterlingre rúgnak[40].

[38] Így például, a Szénipari Igazgatóság 1950 végén nyilvánosságra hozott terve értelmében, ezen iparág korszerűsítésére 15 év alatt összesen 635 millió font sterlinget kell költeni. (Times. 1950 november 15.)

[39] Times. 1950 október 3.

[40] Labour Research. 1948 december.

A kárpótlásokat a tőkések számára rendkívül kedvező feltételek mellett állapították meg — az utóbbi évek átlagos jövedelme alapján, vagyis éppen azokat az éveket vették alapul, amikor nem voltak válságok, a profitok viszont rendkívül magasak voltak.

Az államosított iparágak igazgatásának nincs semmi köze sem a szocializmushoz, sem a demokráciához. Az államosított iparágak élén igazgató testületek, vagy ahogy a labouristák nevezik: „társadalmi testületek" állanak. A „társadalmi testületek" jelentőségéről szólva a *Times*[41] rámutatott arra, hogy ezek pénzügyi és adminisztratív önkormányzattal rendelkeznek, egyáltalán nem tartoznak felelősséggel a minisztériumoknak vagy a parlamentnek, s hogy ezek az állam és a magánbefektetők, vagyis a megfelelő kötvénytulajdonosok végrehajtó szervei. A „társadalmi testületeket" az állami és a magántőke együttműködésére tett „sikeres kísérletnek" tartják, amelyet az angol labouristák „fedeztek fel", noha az első társadalmi testületeket még a konzervatív kormányok hozták létre, mégpedig a Londoni Közlekedési Igazgatóságot és az Angol Rádió Társaságot.

Hogyan is festenek a gyakorlatban ezek a „társadalmi testületek"?

Az államosított ágak igazgatóságában a nagy monopóliumok képviselői ülnek, ők a hangadók, mellettük pedig a labourista és tradeunionista főkolomposok serénykednek. A szénipari igazgatóságban Lord Hyndley (a Powell Duffryn nagy szénkonszern igazgatója), Gridley (a Llewellyn and Merrett cég igazgatója) és Young (a Bolsover szénipari társaság igazgatója) mellé beültették Lord Citrine-t, a trade-unionok kongresszusának volt főtitkárát, akit később áthelyeztek a villanyerőművek igazgatóságához. A vasútigazgatóságban a labourista vezető réteg képviselői egy társaságban vannak Slim tábornokkal, Lord Lathammal (a Londoni Közlekedési Igazgatóság elnökével), Spurrierrel (a Leyland autótársaság igazgatójával) stb. Az Angol Bankban, Lord Catto örökös elnökkel (aki egyébként egy nagy cég tulajdonosa) együtt elnökösködött 1949-ig Gibson, a trade-unionok kongresszusának volt elnökhelyettese.

Az államosított ágak igazgatóságai széleskörű önkormányzatot kaptak és mentesítették őket az állandó kormányellenőrzés alól: az igazgatóságokon minden ügyet az angol monopóliumok képviselői intéznek, akik egyébként óriási, néha még a miniszteri fizetéseket is többszörösen meghaladó járandóságot húznak. A labourista kormány azzal indokolta az ilyen magas fizetések megállapítását, hogy másként a volt tulajdonosok nem lettek volna hajlandók „állásba" menni.

---

[41] Times. 1947 január 20.

Az angol munkásokat felháborítja ez a helyzet. 1948-ban, a scarboroughi labourpárti konferencián a vasutasok határozatban követelték az államosított vállalatok igazgatási rendszerének gyökeres megváltoztatását. A Szakszervezeti Világszövetségben kifejtett szakadár tevékenységéről hírhedt Deakin, a trade-unionok főtanácsának titkára, a határozat ellen szólalt fel. Az elavult, régóta leleplezett burzsoá rágalmat szajkózva arcátlanul kijelentette, hogy „a munkások között nem akadnak olyanok, akik képesek lennének a gazdaság irányítására . . ."

Az acélipar nyilvánvalóan fiktív jellegű, és a hadászati követelményekkel megokolt államosításról szóló törvény megszavazása után a labourista kormány bejelentette, hogy csökkenti az államosítás méreteit.

Az 1949. évi blackpooli labourpárti konferencia az államosítás csökkentésének jegyében zajlott le. A labourista vezetőség bejelentette, hogy eláll a vegyiipar és a hajóépítőipar államosításától, amennyiben pedig a labouristák győznének az 1950. évi választásokon, akkor az elkövetkezendő öt évben csupán a cukorrépa és a cementipar, valamint a vízszolgáltatás államosítására fognak szorítkozni. Ezeket a követeléseket még jobban megnyirbálták a labouristák 1950-ben, a választási kampány során kiadott kiáltványukban. Morrison és Bevan labourista vezérek a blackpooli konferencián dicshimnuszokat zengtek az „egyéni kezdeményezésről" és az „egyéni vállalkozókedvről" mint a labourpárti propagandában felmagasztalt „vegyes gazdaság" döntő tényezőjéről. Az 1950. évi labourpárti konferencián a párt vezetői egyáltalán nem voltak hajlandók semmiféle kötelezettséget vállalni az államosításokkal kapcsolatban. Morrison pedig, 1950 október 25-i parlamenti beszédében egyenesen azt javasolta, hogy 7 évenként vizsgálják felül az államosított iparágak szabályzatát. A labourista vezetők szemmelláthatóan megtisztították az utat az államosítás hatálytalanítása előtt, hogy azt abban a pillanatban, amikor előnyös lesz a tőkéseknek — végrehajthassák.

Az államosítási rendszabályok megszüntetésének politikáját nemcsak a City monopolistái parancsolták a labourista kormánynak, hanem a Wall Street monopolistái is. 1949 nyarán az Egyesült Államok szenátusában éleshangú felszólalások hangzottak el az angol államosításokkal kapcsolatos további rendszabályok ellen, olyan fenyegetések kíséretében, hogy beszüntetik a Marshall-terv alapján folyósított „segélyt". Ugyanilyen hangnemben nyilatkozott Baruch is, 1949 júliusi európai útja után, valamint a Marshall-terv igazgatói — Hoffman és Harriman. A *Fortune* (1950 május), az amerikai monopóliumok folyóirata üdvözölte a labourista vezéreknek azt az irányzatát, hogy beszüntetik az államosí-

tást, és reklámstílusban azt írta, hogy „a kapitalizmus legrégibb országa ismét feltalálja a kapitalizmust!"

Így tehát az az „államosítás", melyet a labourista kormány néhány iparágban végrehajtott és amelyet szocialista rendszabályként tüntetett fel, valójában csak az állammonopolista kapitalizmus tendenciájának erősödését tükrözi. A burzsoá labourista államosítás célja: az angol kapitalizmus megmentése és korhadt alapjainak megszilárdítása. Ez az államosítás nem nyitott utat az új, szocialista társadalom felépítéséhez, nem számolta fel a finánc-oligarchia gazdasági hatalmát, hanem ellenkezőleg: előmozdította a monopóliumok hatalmának további fokozását, az államapparátus további alárendelését a monopóliumoknak, a munkások kizsákmányolásának további fokozódását.

A finánccoligarchia, az ipari, bank-, nyersanyag- és gyarmati monopóliumok ma is Anglia teljhatalmú urai. Uralmuk még csak erősbödött az angol gazdasági élet minden területén a labourista kormány idején, a „demokratikus szocializmus" hazug leple mögött, a hadi állammonopolista rendszabályok, a sztrájktilalom, a munkásellenes terror eredményeként, a „fizetések befagyasztásának" politikája, a monopolisták maximális profitjának biztosítása következtében.

Sztálin elvtárs a *Pravda* tudósítójával folytatott beszélgetésében (1951 február 17.) kipellengérezte az agresszív erőket, amelyek hatalmukban tartják a reakciós kormányokat és irányítják ezek tevékenységét: „... az Amerikai Egyesült Államokban, Angliában, valamint Franciaországban is vannak agresszív, új világháborúra szomjazó erők. Nekik háború kell, hogy extraprofitot szerezhessenek, hogy kirabolhassanak más országokat. Ezek a milliárdosok és milliomosok a háborút hatalmas hasznot hajtó jövedelmező üzletnek tekintik"[42].

Az agresszív angol monopóliumok hatalmukban tartották a labourpárti kormányt és irányították ennek tevékenységét a munkásosztály kizsákmányolásának fokozása és az új világháború kirobbantása érdekében.

Már az első világháború erős lökést adott az angol gazdaság monopolizálódási folyamatának. A két világháború közötti időszakban ez a folyamat még inkább fokozódott. Létrejött az „Angol Ipari Szövetség" — az angol monopolisták hatalmas egyesülése. Megalakult az „Imperial Chemical Industries" vegyiipari tröszt; egyesult az angol hadiipar a Vickers-Armstrong nevű hatalmas troszt kezében. A Royal Dutch Shell olajtársaság (ez még 1907-ben alakult) — amely szoros kapcsolatban áll a többi angol olajtársasággal (például az Angol-Iráni Olajtársasággal) — megszerezte az

[42] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 96. old.

ellenőrzést a világ olajtartalékainak jelentős része felett. Hatalmas gyarmati monopóliumok keletkeztek, mint például a Unilever, amelyek kivetették hálóikat valamennyi gyarmati országra.

Az angol ipar monopolizálódásának a második világháború kitörése előtti színvonalát megítélhetjük a következő, 1935-ből[48] származó adatokból. Angliában ekkoriban mintegy 2 000 nagy cég működött (500-nál magasabb munkáslétszámmal), amelyekben több mint 4 millió fő, vagyis a foglalkoztatottaknak több mint 55 százaléka dolgozott. Ezek a cégek szolgáltatták az egész ipari termelés 57 százalékát. Az 1 000-nél több munkást foglalkoztató cégek adták az egész ipari termelés 48 százalékát. 33 iparágban vagy mellékiparágban három óriáscég foglalkoztatta az illető iparág és mellékiparág munkásainak 70 vagy még ennél is több százalékát, és hozzávetőlegesen hasonló arányban vették ki részüket az ipari termelésből is. A különböző iparágak monopolizálódásának fokáról a következő adatok alapján alkothatunk képet: a vegyiiparban a három legnagyobb vállalat üzemeiben dolgozott az iparágban foglalkoztatott munkások 48 százaléka, a gép- és autógyártásban a három legnagyobb vállalat üzemeiben dolgozott az iparban foglalkoztatott munkások 42 százaléka. A vas- és acéliparban a dolgozók 39 százalékát, az élelmiszeriparban 32 százalékát, a színesfémiparban 26 százalékát, a textiliparban 23 százalékát foglalkoztatta az illető iparág három legnagyobb vállalata. A nagy (500 munkásnál többet foglalkoztató) cégek közül kimagaslanak az óriáscégek, 3 000-nél nagyobb munkáslétszámmal. Ezek alkották a nagy cégek 13 százalékát és ők szolgáltatták a nagy cégek egész termelésének 60 százalékát. A 10 000 munkásnál többet foglalkoztató 52 cég szolgáltatta a nagyüzemek egész termelésének 32 százalékát.

A második világháború alatt az ipar koncentrációja kényszerintézkedések segítségével, állami rendszabályokkal, vagyis a legnagyobb monopóliumok parancsára ment végbe. A monopóliumok teljes mértékben ellenőrzésük alá vonták az ország gazdasági életét; ellenőrzésük révén megerősítették pozícióikat és maximális háborús profitot sajtoltak ki. Harry Pollitt, „Hogyan nyerjük meg a békét" című könyvében így ír:

„Milyen hatása volt a háborús idők gazdaságának a monopóliumok tulajdonosaira? Gazdasági tekintetben ez a csoport megerősödött a kisebb üzletemberekhez képest. Az előbbi csoport soraiból kerültek ki az ipar vezetői, akik a kormány megrendeléseinek tervét kidolgozták, innen kerültek ki az Országos Ellenőrző Igazgatóság ellenőrei és a kulcspozíciót betöltő miniszterek, olyanok

[48] The Structure of British Industry. Journal of the Royal Statistical Society. Part I—II. 1945.

mint James Litthgow a hajógyártásban, Andrew Duncan (a Vas- és Acélipari Szövetség volt elnöke) az anyagellátási minisztériumban, azok a személyek, akiket a Unilever társaság az élelmezési minisztériumba beküldött, az Imperial Chemical Industries képviselői 61 ellenőrző bizottságban, valamint a Vickers és Imperial Chemical konszernekkel kapcsolatban álló John Anderson, akinek pénzügyminiszteri minőségben folytatott reakciós politikai tevékenységéről az egész világ tudomást szerzett"[44].

A háború folyamán, a kényszerű koncentráció eredményeként csupán néhány iparágban mintegy 3 000 vállalatot csuktak be, mégpedig kizárólag kisebb, 100-nál kevesebb munkást foglalkoztató vállalatokat.

Az ipari koncentráció folyamatának erősbödéséről tanúskodik az 1935. és 1947. évi ipari összeírás adatainak összehasonlítása.

8. táblázat

Az angol feldolgozó ipar koncentrációja

Mutatószámok	1935		1947	
	a vállalatok száma	valamennyi vállalat számához viszonyítva, százalékban	a vállalatok száma	valamennyi vállalat számához viszonyítva, százalékban
1. A vállalatok munkáslétszáma:				
11-től 500-ig	47 364	96,8	48 810	95,6
500-tól 1 000-ig	1 047	2,1	1 330	2,6
1 000-nél több	533	1,1	900	1,8
Összesen	48 944	100	51 040	100
	E vállalatokban dolgozó munkások összlétszáma (ezer)	A munkások összlétszámához viszonyítva, százalékban	E vállalatokban dolgozó munkások összlétszáma (ezer)	A munkások összlétszámához viszonyítva, százalékban
2. A vállalatok munkáslétszáma:				
11-től 500-ig	3 333	64,6	3 620	55,7
500-tól 1 000-ig	719	13,9	908	13,9
1 000-nél több	1 106	21,5	1 982	30,4
Összesen	5 158	100	6 510	100

Forrás: The Ministry of Labour Gazette, 1948 április. 26. old.: Annual Abstract of Statistics. 1935—1946.

[44] *Harry Pollitt.* How to win Peace. London, 1944. 37. old.

Miként ebből a táblázatból kiderül, 1935-ben az 500 és ennél több munkást foglalkoztató vállalatok összpontosították a feldolgozóipar egész munkáslétszámának 35,4 százalékát, 1947-ben pedig már 44,3 százalékát. Az 500 munkásnál többet foglalkoztató vállalatok összpontosították a fémfeldolgozóipar összes munkásainak 72 százalékát, a hajógyártásban a munkások 72 százalékát, a gépgyártásban 58 százalékot, az autó és repülőgépiparban 74 százalékot, a vegyiiparban 49 százalékot, a textiliparban 25 százalékot.

A tőke koncentrációja és centralizációja, melynek iránya a háború utáni években fokozódott, együttjár az óriásmonopóliumok növekedésével és hatalmuk erősbödésével a jelenkori Angliában, tehát — együttjár a sovinizmus, a reakció, az imperialista terjeszkedés és agresszió fokozódásával.

A nagymonopóliumok, a finánccoligarchia — ezek a jelenkori Anglia igazi urai, akár a Labour-párt, akár a konzervatív párt van kormányon. Fentebb már megemlítettünk néhányat ezek közül a monopóliumok közül. A Vickers-Armstrong hadiipari és kohászati konszern fegyvert, hajókat, gépeket stb. gyártó üzemeket egyesít. A Vickers konszern leányvállalata az English Steel Corporation nagy kohóipari egyesülés. A konszern szoros kapcsolatban áll a többi kohászati monopóliummal, többek között a „Lancashire Steel Corporation"-nel. A többi kohászati konszernek közül említsük meg a United Steel Company-t, a British Iron and Steel Co-t, a Guest, Keen and Nettlefolds-t, a Dorman, Long-ot és végül a Baldwin céget, amelynek egyik tagja, kisebb megszakításoktól eltekintve, szinte 15 éven át, egészen 1937-ig állott az angol kormány élén. Mindezeket a konszerneket az Angol Vas- és Acélipari Szövetség (British Iron and Steel Federation) egyesíti, mely az angol reakció egyik fő pillére. A Szövetség épségben megmaradt az acélipar „államosítása" után is.

A vegyiiparban az Imperial Chemical Industries uralkodik, amely a főbb vegyitermékek termelésének 90—95 százalékát, szinte az egész nitrogéntermelést, a festékgyártásnak pedig mintegy felét ellenőrzi. A vegyitröszt élén annakidején Alfred Mond (Lord Melchett) állott: az ő eszméje volt a labouristák által felmagasztalt „mondizmus" politikája, „a munka és a tőke együttműködése", vagyis a reformista, labourpárti bürokrácia együttműködése a monopoltőkével, a munkásosztály kizsákmányolásának fokozása céljából. Jelenleg a vegyitröszt élén Mac Gowan áll, a müncheni politika egyik sugalmazója, az ország fasisztabarát erőinek egyik szervezője. Szoros kapcsolatban áll a vegyitrösszttel a birminghami fegyvergyártó tröszt, amelynek egyik igazgatója Neville Chamberlain miniszterelnök volt. A vegyitrösztnek több leányvállalata és

társasága van a Birodalomban, így Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandban, a Délafrikai Unióban, Indiában.

Hatalmas monopolista egyesülések uralkodnak az „új iparágakban" is. Így például a British Aluminium Corporation a háború után több gyárat kapott a kormánytól, amely állami pénzen épült fel. A társaságnak tíznél is több leányvállalata van nemcsak Angliában, hanem Kanadában, Indiában, az Aranyparton, Franciaországban stb. is. 1946—1947-ben ez a társaság rohamos terjeszkedésnek indult. A társaság szoros kapcsolatban áll a Lazard Brothers bankkal, amely nagy szerepet játszott a háború előtt a müncheni politika megvalósításában, a háború idején pedig a hitleri Németországgal való megegyezési kísérletekben.

A textiliparban vezető szerepet játszik a Coats Limited monopólium (pamut- és cérnaipar), valamint a Courtaulds Limited, amely a műselyemipart monopolizálta. Ezek szoros kapcsolatban állanak az amerikai monopóliumokkal. A második világháború előtt különböző (ma már államosított) vállalatokkal rendelkeztek a keleteurópai országokban is.

Az olajiparban döntő szerepet játszik a „Royal Dutch Shell" monopólium, amelynek birtokában van az olajtársaságok egész részvénytőkéjének mintegy háromnegyedrésze. A Dutch Shell, amelyet szoros kapcsolatok fűznek az Angol-Iráni Olajtársasághoz és a Burmai Olajtársasághoz, az angol kormányok reakciós, szovjetellenes politikájának s terjeszkedő, agresszív közelkeleti és délkeletázsiai törekvéseinek egyik legfőbb sugalmazója.

Külön meg kell említenünk azt az óriási szerepet, amelyet Anglia gazdaságában és politikájában a gyarmati nyersanyagmonopóliumok játszanak. A legnagyobb konszernek egyike, a Lever Brothers and Unilever, rengeteg szappangyártó és élelmiszeripari vállalatot összpontosított és hatalmas ültetvények felett rendelkezik a Brit Birodalom gyarmatain. A labourista kormány gyarmati politikájának elemzése során majd még találkozunk ezzel a konszernnel. A Dunlop társaság ellenőrzi Anglia gumicikktermelésének 90 százalékát, számos leányvállalata van a birodalomban és külföldön, ezenkívül pedig kaucsukültetvényekkel rendelkezik a délkeletázsiai gyarmatokon. Ebben a körzetben tevékenykenykednek az olyan óriási gyarmati társaságok is, mint a British Tin Investment Corporation, a London Tin Corporation (ón), a Steel Brothers stb. Ezek az angol gyarmati nyersanyagmonopóliumok a legbuzgóbb szervezői és végrehajtói a gyarmati népek nemzeti szabadságmozgalma ellen törő reakciós, agresszív politikának.

A második világháború alatt és utána feléledtek a régi vállalkozói szervezetek és újak keletkeztek, amelyek egész iparágakat ölelnek fel és eszközei az adott iparágban uralkodó óriásmono-

póliumoknak. Ilyen például az Elektromos Berendezést Gyártó Szövetség, a Gépipari Szövetség, a Műselyemgyártó Szövetség stb. Megnövekedett a legnagyobb angol bankok befolyása is; csápjaik nemcsak az anyaországot, hanem az egész Birodalmat is befonják. Az öt legnagyobb angol bank (Midland Bank, Barclays Bank, Lloyds Bank, National Provincial Bank, Westminster Bank) letétjei az 1938. évi 1,9 milliárd font sterlingről 1949-ig 5,3 milliárd font sterlingre emelkedtek[45].

Mindezeknek a monopóliumoknak és monopolista szövetségeknek a képviselői és meghatalmazottai, a „nagy öt" bank képviselői — helyetfoglalnak a kormányban, fontos kormányhivatalokat töltenek be (többek között az állandó miniszterhelyettesek és főtisztviselők hivatalát, akik akár a konzervatív párt, akár a Labour-párt ragadja magához a hatalmat — megmaradnak állásukban). Ezek a monopóliumok irányítják az államosított iparágakat, az ő embereik töltik meg az angol parlament mindkét házát.

A harmadik labourpárti kormány uralma alatt erősen előrehaladt a labourista vezető réteg és a monopoltőke összenövésének folyamata. Sok labourista és tradeunionista vezér, a parlamenti frakció tagjai, a monopolistákkal együtt került be a „társadalmi testületekbe", lett a monopolista egyesülések nagyrészvényese, lépett nyiltan vagy leplezetten az angol monopóliumok szolgálatába, ahonnan fizetést is kap.

Az összes említett monopóliumok és monopolista szövetségek élén az Angol Ipari Szövetség és a vele összefüggő Brit Vállalkozók Szövetsége áll. Ez utóbbi 62 iparágat egyesít, melyekben az összes ipari munkások 70 százaléka dolgozik. Az 1916-ban alakult Angol Ipari Szövetség 1950-ben — néhányezer magáncég között — mintegy 300 olyan társaságot képviselt, amelyek egész iparágakat tartottak kezükben. A második világháború küszöbén Sir Patrick Hannon, a Brit Gyáriparosok Szövetségének alelnöke, aki egyben a Brit Vállalkozók Szövetségének elnöke is volt, rendkívül tevékeny szerepet játszott mindenféle fasisztabarát és fasiszta szervezetben, melyek az „angol-német közeledést" követelték. Az Angol Ipari Szövetségnek oroszlánrésze volt az angol és német monopóliumok 1939-es, háború előtti „düsseldorfi egyezményének" megszervezésében. A labourpárti kormány gazdaságpolitikáját az Angol Ipari Szövetség „nagytanácsának" zárt ülésein dolgozták ki.

A labourpárti kormány államkapitalista rendszabályait nyomonkövette az óriásmonopóliumok hatalmának növekedése. Jellemző, hogy a közép- és kiscégek, s általában a „kívülállók" nyiltan kez-

[45] Records and Statistics. 1950 június 24.

denek panaszkodni, hogy a mindenható nagy monopóliumok könyörtelenül eltaposták kisebb, gyengébb vetélytársaikat. A *Manchester Guardian*, amely 1948 november 16. és december 7. között cikksorozatban foglalkozott az angol gazdasági helyzettel, azt írta, hogy a vegyiipari, acélipari és elektrotechnikai óriáströsztöknek hatalmas befolyásuk van a minisztériumokban; ezek rendelkeznek minden erőforrással, megkaparintanak — a kis és középcégeket kisemmizve — minden hiány-nyersanyagot és berendezést. Az államgépezet a labouristák idején is teljes mértékben az óriásmonopóliumok szolgálatában állott.

A labourpárti „demokratikus szocializmus" lényege: szocializmus szavakban, a monopoltőke szolgálata és a szocializmus ádáz gyűlölete tettekben.

A labourista államosítás, akárcsak a Labour-párt egész gazdaságpolitikája, az angol monopóliumok érdekeit szolgálja és a munkásosztály, a dolgozó tömegek kizsákmányolásának fokozására irányul. A labourpárti kormány alatt, akárcsak bármely más burzsoá kormány alatt, a monopoltőke eszközként használta fel az államot arra, hogy megszilárdítsa uralmát és a dolgozó tömegek életszínvonala ellen intézett támadással, valamint külső agresszióhoz folyamodva keressen kivezető utat a válságból.

Ezek azok az agresszív erők, amelyek az angol kormány politikáját irányítják. Érzik, hogy a talaj kicsúszik a lábuk alól, hogy nincs elég erejük a munkásmozgalom növekedésének feltartóztatására az anyaországban, sem a népek nemzeti szabadságmozgalmának letörésére a gyarmatokon, s ezért egy újabb háborúban látják a válságból kivezető utat. Emiatt léptek szövetségre a rabló amerikai imperializmussal, annak ellenére, hogy ebben a szövetségben csupán a másodhegedűs egyáltalán nem irígylésreméltó szerepe vár reájuk. Attlee labourpárti kormánya, ezen agresszív erők utasításának szellemében Angliát az amerikai imperialisták katonai támaszpontjává és az angol dolgozók katonai munkatáborává változtatta.

Anglia kormányzó körei, miként ez már bebizonyosodott, az amerikai imperialistákkal szövetkezve már a második világháború idején készülődni kezdtek a harmadik világháborúra. Így azután a háború befejezése után sem tértek át a békés gazdálkodásra. Az angol társadalmi élet fokozódó militarizálása, a társadalmi termékek mind nagyobb részének elvonása improduktív célokra, az új világháború előkészítésére — mindez ékesen mutatja az angol imperializmus fokozódó rothadását.

A hadigazdaság rányomta bélyegét az angol gazdaság minden területére: fejlesztették a hadiipart; növekedett a háború előkészítésével kapcsolatos iparágak termelése, de csökkent a békés szükségleteket kielégítő iparágak termelése; fenntartották a hiány-

anyagok háborús „szabályozásának" rendszerét; az új tőkebefektetéseket, valamint a munkaerőt átcsoportosították a hadiipari ágakba; fokozták a stratégiai nyersanyag kitermelését, ez a labouristák valamennyi „gyarmati fejlesztési tervében" szerepelt, fenntartották az élelmiszerjegyrendszert stb. A békeidőben is megmaradt az 1939-ben bevezetett általános hadkötelezettség, a katonai szolgálati időt pedig két évre emelték.

A háború befejezése óta eltelt öt év (1946—1950) folyamán Anglia közvetlen katonai kiadásai (melyek a költségvetésben szerepeltek) 4,8 milliárd font sterlingre rúgtak; ez az összeg közel hatszorosa a második világháborút megelőző öt év (1933—1937) katonai kiadásainak.

Az agresszív Nyugati Szövetség (1948), de különösen az Atlanti Tömb (1949) megalakulását nyomonkövette a fegyverkezési hajsza fokozódása. Az angol fegyverkezésről 1949 február közepén kiadott „fehérkönyv" leszögezte, hogy a katonai költségvetés 800 millió font sterlingre emelkedik, ami 107 millió font sterlinggel több, mint az 1948—1949-i, a reguláris hadsereg létszáma 750 000 főre, a parancsnoki kar létszáma pedig ennek megfelelően emelkedett. Az 1950—1951-es költségvetési évben ismét növekedtek a katonai kiadások. Az 1949. évi „fehérkönyv" bejelentette azt is, hogy erőltetni és siettetni fogják az angol gazdaság hadiútra terelésével és a stratégiai nyersanyagkészletek létesítésével kapcsolatos rendszabályokat. A „fehérkönyv" utal rá, hogy „terveket dolgoznak ki a békés termelésről a háborús termelésre való áttérésre, s megkezdődött a háborús célokat szolgáló ipar kapacitásának regisztrálása".

1950 nyarán az amerikai-angol tömb áttért a háború propagandájáról és előkészítéséről a nyílt katonai agresszióra Koreában. Ezzel új szakasz kezdődött az angol gazdaság militarizálásában is. Az Egyesült Államok közvetlen nyomására a labourpárti kormány 1950 szeptemberében hároméves katonai programot szavazott meg, amelyre 3 milliárd 600 millió font sterlinget irányzott elő. Még a kormánynyilatkozat is megemlítette, hogy ez a program „Anglia erőfeszítéseinek legvégső határa". Csakhogy ez a program sem elégítette ki az amerikai imperialistákat; 1951 januárjában az angol kormány új hároméves fegyverkezési programot fogadott el, amelyre már 4 milliárd 700 millió font sterlinget irányzott elő, nem számítva a hadiüzemek berendezésének korszerűsítésével kapcsolatos költségeket és a külföldi katonai kiadásokat. A hároméves program összesen mintegy 6 milliárd font sterlinget, vagyis évente átlagosan 2 milliárd font sterlinget igényel. Így tehát, a közvetlen katonai kiadások egymagukban elérik Anglia összes költségvetési kiadásainak mintegy felét. Ha pedig számításba vesszük a közvetett katonai kiadásokat és a mult háborúval kapcsolatos kiadásokat (az államadósság kamatait) is, akkor ez az összeg hozzávetőlegesen

eléri az összes költségvetési kiadások kétharmadát. A program értelmében a hadiipari termelés 1951-re megkétszereződik, 1953—1954-ben pedig 3—4-szeresére emelkedik. Növekszik a fegyveres erők létszáma is. Diktatórikus törvények léptek életbe, melyek újabb korosztályok behívását rendelik el és a hátország fasizálására irányulnak.

Hivatalos bejelentések szerint (*Times*, 1950 szeptember 13.), elsősorban olyan iparágakat állítanak át háborús vágányokra, mint a gépipart, az autó-, hajó-, repülőgép- és elektrotechnikai ipart. A polgári iparágakban erősen csökkentek a tőkebefektetések. Szigorú ellenőrzés alá helyezték a nyersanyag és egyéb anyagok elosztását.

Nem szorul magyarázatra, hogy ez az „állami ellenőrzés" semmi egyebet nem jelent, mint hogy az ország egész gazdasági élete mégjobban az óriásmonopóliumok ellenőrzése alá került. Maguk a labourpárti miniszterek jelentették ki: nem tesznek egyetlen további lépést sem a gazdaság további háborús átállítása érdekében anélkül, hogy ne beszélnék ezt meg tüzetesen a gyárosokkal — vagyis a City monopolistáival. A *Neue Zürcher Zeitung* (1950 szeptember 15.), a svájci monopolista körök lapja, megelégedéssel állapította meg, hogy a gazdaság militarizálása terén a labourpárti kormány elvei és célkitűzései teljes mértékben „összhangban vannak azokkal az elképzelésekkel, amelyek szellemében a burzsoá kormányok cselekednek".

A jobboldali labourista vezérek a konzervatívokkal karöltve igyekeznek eltitkolni a nép elől politikájuk áruló lényegét és csalással akarják belerántani az angol népet abba az új világháborúba, melyet az amerikai rabló imperializmus forral. Ezért szórják a rágalmakat a Szovjetunióra s magyarázzák Anglia militarizálását azzal, hogy a Szovjetunió — állításuk szerint — „agresszív" politikát folytat és felduzzasztja fegyveres erőit. Attlee-nek ezt az esetlen alakoskodását és aljas rágalmát leplezte le ország-világ előtt Sztálin elvtárs, a *Pravda* tudósítójával folytatott beszélgetésében.

Sztálin elvtárs ezt mondotta: „Attlee miniszterelnöknek saját tapasztalatából, éppúgy mint az Egyesült Államok tapasztalatából is tudnia kell, hogy az ország fegyveres erőinek megsokszorozása és a fegyverkezési hajsza a hadiipar kibővítésére, a polgári szükségletekre dolgozó ipar csökkentésére, a nagyszabású polgári építkezések beszüntetésére, az adók emelésére, a közszükségleti cikkek árának emelésére vezet. Világos, hogy ha a Szovjetunió nem csökkenti, hanem ellenkezőleg, bővíti a polgári szükségletekre dolgozó iparát, nem korlátozza, hanem ellenkezőleg, fokozza az új, hatalmas vízierőművek és öntözőrendszerek építését, nem szünteti meg, hanem ellenkezőleg, folytatja az árleszállítás politikáját, akkor

nem duzzaszthatja fel ezzel egyidejűleg hadiiparát, nem sokszorozhatja meg fegyveres erőit a csődbejutás kockázata nélkül.

Ha Attlee miniszterelnök mindezen tények és tudományos meggondolások ellenére mégis megengedi magának, hogy nyiltan rágalmazza a Szovjetuniót és a Szovjetunió békepolitikáját, akkor ez csak azzal magyarázható, hogy a Szovjetunió megrágalmazásával akarja igazolni a munkáspárti kormány által jelenleg Angliában folytatott fegyverkezési hajszát"[46].

A napnál is világosabb tények teljesen leleplezték az imperialista rágalmazókat és hamisítókat.

A Szovjetunióban az ipar és a mezőgazdaság hatalmas fellendülését látjuk: messze maguk mögött hagyják a háború előtti színvonalat. Megvalósulnak a kommunizmus nagy építkezései, a lenyűgöző természetátalakító tervek. Mind szilárdabb a rubel, csökkennek az árak, nő a dolgozók jóléte. Angliában pedig az ország gazdaságának háborús vágányokra állítása az egész gazdasági fejlődést egyoldalúvá teszi, eltorzítja, és az angol nép életszínvonalának további hanyatlását idézi elő.

Az angol gazdaság háborús vágányokra állítása együttjár az inflációval, az adók emelésével, a termelés meg az élelmiszerbehozatal további korlátozásával, a közszükségleti cikkek gyártásának csökkentésével, a lakásépítés és mindennemű más, nem katonai célokat szolgáló építkezés leállításával, a vetésterület összezsugorodásával, minthogy a földet repülőterek (többek között amerikai repülőterek) és egyéb katonai létesítmények építésére foglalják le; fokozódik a kormány terrorja és megtorló hadjárata a gazdasági és politikai jogaikért harcoló dolgozók ellen. A „vaj helyett ágyút" hitlerista jelszó lett Anglia agresszív kormányzó körei gazdaságpolitikájának fő jelszava.

A labourista kormány, engedelmesen teljesítve a monopóliumok akaratát, már hatalomrajutásának pillanatától kezdve nagy támadást indított a munkásosztály és a dolgozó tömegek életszínvonala ellen.

A dolgozó tömegek életszínvonalának csökkenésében több mozzanat játszik közre. Ilyen mozzanat elsősorban — az infláció. Még ha az árak és munkabérek hivatalos mutatószámait hasonlítjuk is össze, ez is a munkások és alkalmazottak reálbérének állandó csökkenését mutatja. Ha az 1938. évi nagykereskedelmi árak mutatószámát 100-nak vesszük, akkor ez a mutatószám 1945-ben 166,7, 1949 decemberében 238, 1950 decemberében pedig 288 volt. A nominális bérek mutatószáma 1945 júniusában 149, 1949 decemberében 181, 1950 decemberében pedig 190 volt. Ami a megélhetési költségek hivatalos mutatószámát illeti, ezt

[46] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 92. old.

annyira meghamisították, hogy egyáltalán nem felel meg a munkáscsaládok által fogyasztott árucikkek valóságos listájának.

A statisztika hamisításával kapcsolatban utalunk a következő példára. 1948 májusától 1949 májusáig a kiskereskedelmi élelmiszerárak hivatalos mutatószáma 5 százalékos, a nagykereskedelmi élelmiszerárak pedig, ugyanezen idő alatt, mintegy 9—10 százalékos emelkedést mutatnak. Eközben, még az Oxfordi Statisztikai Intézet számításai szerint is, annak a minimális élelmiszermennyiségnek az ára, melyet egy munkáscsalád egy hét alatt fogyaszt, ezen idő folyamán 14—15 százalékkal emelkedett.

1950 novemberétől 1951 áprilisáig a kiskereskedelmi élelmiszerárak 4—5 százalékkal emelkedtek. Viszont, ugyanezen intézet számításai szerint (*Az Oxfordi Intézet Közlönye.* 1951 június), az egy munkáscsalád által fogyasztott élelmiszerek ára 10 százalékkal emelkedett, míg a választék csökkent. A húsadag például közel felére csökkent, fejenként napi 35 grammra; a tojásadag — heti két darab; kenyérből napi 250 gramm vásárolható; vaj és kolbászáru egyáltalán nem szerepel a jegyes áruk listáján.

Csökken a dolgozók életszínvonala az adóterhek növekedése miatt is.

1938-ban a munkások és alkalmazottak egyenesadók és biztosítási levonások fejében 110 millió font sterlinget, 1949-ben pedig 687 millió font sterlinget, vagyis több mint hatszorannyit fizettek. A monopolisták utasításai értelmében a labourpárti kormány erősen növelni kezdte a közvetett adókat.

1938-ban a közvetett adó formájában befolyt összegek 674 millió font sterlingre, 1946-ban 1 632 millió font sterlingre, 1947-ben 1 893 millió font sterlingre, 1948-ban 2 162 millió font sterlingre, 1949-ben 2 150 millió font sterlingre rúgtak, vagyis: megháromszorozódtak[17]. A közvetett adók 75 százalékát a munkások és alkalmazottak fizették.

Az adók összege a munkabér 50 vagy ennél is több százalékát teszi ki.

Angliában legnagyobb a tőkés országok között az egy főre eső adóteher.

Még a munkaügyi minisztérium adataiból is az derül ki, hogy olyan általános használati cikkek beszerzéséhez — mint öltöny, bútor, olcsó rádiókészülék stb. — másfél-kétszer annyit kell dolgozni, mint a második világháború előtt[18].

A labourpárti kormány, a munkások erélyes követelése, sőt, azon határozat ellenére, melyet az 1948. évi labourpárti konferencia ezzel kapcsolatban hozott — nem volt hajlandó egyenlő munkáért

[17] Labour Research. 1950 május.
[18] Economist. 1949 július 9.

egyenlő bért előírni. A nők rendszerint a férfiak munkabérének felét kapják.

Az infláció és az állandó áremelkedés közepette, 1948 tavaszán a labourpárti kormány elrendelte a munkabérek befagyasztását — vagyis megtiltotta a névleges munkabérek emelését. Ez a határozat nyilt, cinikus beismerése volt annak, hogy a labouristák a munkások és alkalmazottak reálbérének további csökkentését vették tervbe.

Süllyed az angol dolgozók életszínvonala az élelmiszerek és a közszükségleti cikkek hiánya, ezen cikkek minőségének romlása, a lakásviszonyok rosszabbodása folytán is. Még a hivatalos adatokból is az derül ki, hogy 1950-ben az egyes élelmicikkek fejenkénti fogyasztása az 1934—1938. évi fogyasztáshoz képest 20—50 százalékkal csökkent; itt a legfontosabb élelmiszereket vették alapul — húst, cukrot, zsírt, szalonnát stb. Ez az „átlagos norma" természetesen távolról sem nyujt hű képet a különösen rosszul fizetett munkások táplálkozásának valóságos romlásáról.

Angliában már a háború előtt is rendkívül súlyos lakásviszonyokkal küszködtek a dolgozók. A háborúban elpusztult a lakások 20 százaléka. A labourpárti kormány ígéretet tett egy nagyszabású lakásépítési program megvalósítására, ez azonban — ígéret maradt. A háború befejezésétől 1948 végéig terjedő időszakban a lakásépítés színvonala a 40 százalékát sem érte el az 1935—1938. évi lakásépítkezéseknek[49]. 1948-ban, a tőkebefektetések korlátozása során a labourpárti kormány a lakásépítésre előirányzott összeget 475 millió font sterlingről 420 millióra csökkentette. 1949 novemberében pedig, a devalvációs program alapján ismét megnyirbálta a lakásépítésre és az egyéb szociális célokra előirányzott összegeket. Az angol arisztokrácia és a burzsoázia — fényűző körülmények között — palotákban és villákban lakik, míg a dolgozók lakásviszonyai állandóan romlanak. A labourpárti kormány idején sem tűntek el, sőt, megszaporodtak a városvégi nyomortanyák, a külvárosi barakok, ahol a dolgozó lakosság meghúzódik.

1949 őszén, a közelgő gazdasági válság láttán, a Wall Street közvetlen utasítására és vele egyetértésben, az angol finánctőkeoligarchia újabb támadást indított az angol nép életszínvonala ellen. 1949 szeptember 18-án a font sterling értékét 30,5 százalékkal csökkentették, s ezáltal emelkedett valamennyi importcikk ára. És mivel a kormány meg a trade-unionok reakciós vezetősége kijelentette, hogy tovább folytatja a bérek befagyasztásának politikáját, a devalváció egyértelmű volt a reálbér elkerülhetetlen csökkenésével, a tömegek elnyomorodásának további

[49] Records and Statistics. 1949 február 26. — Economist. 1951 február 17.

fokozódásával, a tőkések profitjának növekedésével. A devalvációval egyidejűleg „takarékossági" kampány kezdődött, vagyis — csökkentették a szociális célokra előirányzott összegeket. 1949 október 24-én nyilvánosságra hozták az összesen 250 millió font sterlingre rúgó „megnyirbálási" programot. Az Angol Kommunista Párt végrehajtó bizottságának szeptember 19-i nyilatkozatában ez áll: „A font sterling devalválásáról szóló döntés a legarcátlanabb és legdurvább lépés, amelyre a kormány valaha is vállalkozott, hogy a kibontakozó válság terhét az angol munkások vállára rakja. Az amerikai nagytőkések győzelme ez, amelyet az angol nép nemzeti függetlensége és életszínvonala elleni támadásukban arattak."

A labourpárti kormány úgy próbált port hinteni a dolgozók szemébe, hogy hazug propagandát indított a szociális juttatások állítólagos javulásáról, a szociális célokra előirányzott összegek növeléséről stb. A tények azonban leleplezik ezt a demagógiát. A szociális célokat szolgáló kiadásokat bőségesen fedezi a dolgozókra kivetett adók és a levonások növelése. A szociális kiadásokat bérlevonásokból fedezik. Az átlagos munkáscsalád még a hivatalos statisztikai adatok szerint is hetenként 68 shillinget fizet különböző levonások címén, annak az 57 shillingnek a fejében, amelyet az állam különböző szociális kiadások révén juttat neki[50].

A nagy hangon reklámozott egészségügyi reform javarészt csak papiroson maradt, mert egyre nagyobb hiány mutatkozik kórházakban, rendelőintézetekben, szülőotthonokban, a kormány pedig mind erősebben megnyirbálja az egészségügyi kiadásokat. Különösen jól látható ez az 1951/1952. évi költségvetésből.

Változatlanul megmaradt a régi közoktatási rendszer is; megmaradtak az arisztokrata magániskolák, továbbra is megmaradt az a számos akadály, amely a dolgozók gyermekeit a teljes képzettség elnyerésében meggátolja.

A háború utáni években Anglia dolgozóinak helyzete szakadatlanul romlott, és ma is egyre rosszabbodik.

Még a hivatalos, hamisított angol statisztika sem titkolhatja, hogy a munkások és alkalmazottak reálbére csökken. 1947 derekától 1950 végéig a létfenntartási költségek hivatalos mutatószáma 16 százalékkal emelkedett Angliában, a kiskereskedelmi élelmiszerárak pedig 26 százalékkal növekedtek. A nagykereskedelmi árak általános mutatószáma viszont, amely a jelenlegi körülmények között hívebben tükrözi a font sterling vásárlóértékének valóságos zuhanását, ez idő alatt 53 százalékkal emelkedett. Ha figyelembevesszük, hogy a munkáscsaládok elsősorban élelmiszerre költik pénzüket, valamint olyan árukra, melyek nem szerepelnek a lét-

[50] Lásd Economist. 1950 április 1.

fenntartási költségek hivatalos mutatószámaiban, akkor kiderül, hogy az angol munkáscsaládok létfenntartási költségei legalább 33—35 százalékkal emelkedtek. Ugyanezen idő alatt a névleges munkabér mutatószáma csak 14 százalékkal, sőt — az egyenesadók növekedését is számításba véve — csak 10 százalékkal emelkedett. Tehát a reálbér ez idő alatt legalább 18—20 százalékkal csökkent. A reálbér már 1950 elején 25—30 százalékkal volt alacsonyabb a háború előttinél.

Így tehát, ha kiigazítjuk a hivatalos mutatószámokat, akkor azt látjuk, hogy 1947 nyarától 1950 végéig a reálbér 20 százalékkal csökkent, nempedig 2 százalékkal, amint azt a hamisított statisztika állítja. Valójában azonban a reálbér csökkenése még ennél is nagyobb mértékű.

A dolgozók abszolút elnyomorodásának fokozódására vallanak az olyan tények, mint az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás csökkenése, a lakásviszonyok rosszabbodása, a megbetegedések szaporodása, a dolgozók egészségének romlása. Ugyanekkor, a vállalkozók nyomására és az amerikai kizsákmányolási módszerek alkalmazása következtében növekszik a munka intenzitása. 1946-tól 1950-ig az egy munkásra eső termelés kizárólag azért emelkedett 20 százalékkal, mert fokozódott a munka intenzitása, még több verítéket sajtoltak ki a munkásból, miközben a reálbér ezen időszak alatt legalább egyotödével csökkent.

A hadsereg létszámának növelése és a hadiipar kibővítése elvonta az embertartalékok egy részét s így némileg enyhült a munkanélküliség; ennek ellenére a teljes munkanélküliek száma még a hivatalos adatok szerint sem szállott a háború utáni években a 300 000—400 000 alá, a részleges munkanélküliekkel együtt pedig eléri az 1 milliót.

A dolgozók abszolút elnyomorodásával együttjár a relatív elnyomorodás; csökken a bérek és fizetések aránya a nemzeti jövedelemben, de emelkedik az élősdi rétegek — a tőkések és földbirtokosok — jövedelmének aránya. A hivatalos statisztika mindenképpen titkolni igyekszik ezt a tényt, ám ha a hamis adatok mögé tekintünk, eléggé tiszta képet nyerünk.

Még ha a nemzeti jövedelemmel kapcsolatos hivatalos adatokat tekintjük is, gondos elemzésük az angol gazdaság militarizálásának fokozódásáról, a dolgozók abszolút és relatív elnyomorodásáról tanúskodik. A nemzeti jövedelemből a fogyasztásra állandóan kevesebb jut, míg a kormányzati kiadások (amelyek elsősorban az agresszív háború előkészítését szolgálják) rendszeresen emelkednek. 1938-ban a nemzeti jövedelem 28 százalékát alkották a táplálkozásra fordított összegek, 1950-ben pedig — 24 százalékát. A fogyasztásra fordított összegek, abszolút számokban, 1938-ban 4 270 millió font sterlingre, 1949-ben pedig 8 299 millió font

sterlingre rúgtak. Ha azonban figyelembevesszük az áremelkedést, akkor kiderül, hogy a tömegek fogyasztása abszolút méretekben is csökkent (9. táblázat).

9. táblázat

A fogyasztás csökkenése a nemzeti jövedelemre vonatkozó adatok alapján

Mutatószámok	1938	1949
A fogyasztásra fordított összegek (millió font sterling)	4 270	8 299
Árindex	100	227
A fogyasztásra fordított összegek 1938. évi árakra átszámítva (millió font sterling)	4 270	3 655
Ugyanaz százalékban	100	85
Ugyanaz, a lakosság egy főre eső fogyasztását véve	100	80

Így tehát az az összeg, amelyet a lakosság anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítésére költött, fejenként átlagosan 20 százalékkal csökkent. A dolgozó lakosság esetében ez a csökkenés még nagyobb arányú. 1950-ben ezek a kiadások tovább csökkentek, 1951-ben pedig még a kormány hivatalos kiadványa, az *1951. évi Gazdasági Szemle* is azzal számolt, hogy az előző évihez képest 50 millió font sterlinggel csökken a lakosság fogyasztása.

Az alábbi adatok azt mutatják, hogyan csökkent a dolgozók részesedése a nemzeti jövedelemből (10. táblázat).

10. táblázat

A dolgozók részesedésének csökkenése és a burzsoázia részesedésének növekedése a nemzeti jövedelemből

Mutatószámok	1938	1949
Az egész nemzeti jövedelem (millió font sterling)	4 638	10 226
A munkabérek és fizetések összege (millió font sterling)	2 845	6 530
Ugyanez, az egyenes- és közvetett adók levonásával (millió font sterling)*	2 263	4 435
A tiszta munkabérek és fizetések aránya a nemzeti jövedelemben (százalékban)	48	44
A burzsoázia részesedése (százalékban)	52	56

* Figyelembevéve, hogy a közvetett adók 75 százaléka a dolgozókat terheli.

Valójában a munkások és alkalmazottak részesedése még ennél is kisebb, mi azonban azért közöltük ezeket a számításokat, hogy hangsúlyozzuk: még a hivatalos adatok is — ha megtesszük rajtuk a megfelelő javításokat — azt mutatják, hogy csökken a dolgozók részesedése a nemzeti jövedelemből és fokozódik relatív elnyomorodásuk.

A Szovjetunióban a nemzeti jövedelem, a háború utáni sztálini ötéves terv 1950-ben való túlteljesítése következtében, a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 64 százalékkal emelkedett, a munkások és alkalmazottak jövedelme pedig 1940-hez viszonyítva, összehasonlítható árakon számítva, 1950-re 62 százalékkal emelkedett. A Szovjetunióban az egész nemzeti jövedelem a dolgozóké; 1950-ben például a nemzeti jövedelem 74 százalékát a dolgozók személyes anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítésére fordították.

Angliában viszont, a labourpárti kormány uralma idején fokozódott a dolgozók mind abszolút, mind relatív elnyomorodása. A munkások és alkalmazottak jövedelme, reálbére, már 1950-ben 18—20 százalékkal csökkent az 1947. évihez viszonyítva, a háború előtti évekhez képest pedig 25—30 százalékkal. A munkások és alkalmazottak részesedése a nemzeti jövedelemből további 4 százalékkal csökkent, annak ellenére, hogy növekedett a bérből és fizetésből élők száma. A nemzeti jövedelem oroszlánrésze a burzsoázia zsebébe vándorol.

Az elnyomorodás folyamata bizonyos mértékben a „munkásarisztokráciát" is érinti. A második világháború után „nyomornivellálást" hajtottak végre: összezsugorodott a jólfizetett munkások kiváltságos rétege, melynek egy része a nagy munkástömegek szintjére süllyedt. Egészében véve, a munkások sorában erősen megnőtt a tanulatlan vagy félig képzett munkások száma. Így például 1914-ben a gépipari munkások szövetsége taglétszámának 20 százaléka volt tanulatlan vagy félig képzett munkás, 1949-ben pedig már 60 százaléka. Így zsugorodik össze a jólfizetett munkások rétege. Ezzel párhuzamosan csökken a szakképzett és tanulatlan munkások bére közötti különbség is, a szakképzett munkaerő fizetése a tanulatlan munkaerő bérének szintjére esik (11. táblázat).

1914-ben az építőipari szakmunkás fizetése csaknem másfélszerese volt a segédmunkás fizetésének, 1949-ben pedig már csak 25 százalékkal keresett többet. A gépiparban ennél is nagyobb a visszaesés: 1914-ben a szakmunkás bére 69 százalékkal, 1946-ban már csupán 16 százalékkal volt magasabb, mint a segédmunkásé. A hajóépítőiparban a szakmunkás fizetése 1914-ben 81 százalékkal, 1949-ben már csak 20 százalékkal volt magasabb, mint a segédmunkásé. A burzsoázia, mely a háború és a válság minden terhét

11. táblázat

A szakmunkások és segédmunkások munkabérének aránya (százalékban)

Mutatószámok	1914	1939	1949
Gépipar: esztergályos-lakatos és segédmunkás ...	169	133	116
Építőipar: kőműves és segédmunkás	141	133	125
Hajóépítőipar: hajóács és segédmunkás	181	140	120
Vasút: mozdonyvezető és alacsonyabb kategóriájú munkás	150	139	114

Források: Redistribution of Income. Economist. 1950 január 21. és 28. — február 4.

a dolgozókra hárítja, nyomorba dönti a régi munkásarisztokrácia jelentős rétegeit is.

Ez még távolról sem jelenti a munkásarisztokrácia felszámolását, vagy hogy a burzsoázia lemondott volna egyes kiváltságos munkásrétegek korrumpálásának módszeréről. A hadicélokra dolgozó iparágakban (kohászat, vegyiipar, repülőgépipar) az átlagos munkabér 25—40 százalékkal magasabb, mint a textil-, bőr-, élelmiszer- és faiparban. Még az alacsony munkabérű iparágakon belül is vannak egyes munkaterületek, ahol a munkabér 20—30 százalékkal haladja meg az adott iparág átlagos munkabérét. Minden vállalatnál vannak nagyfizetésű munkafelügyelők, alacsonyabb beosztású műszaki dolgozók. Ezeket a munkások közül emelik ki és náluknál jobban megfizetik. A kiváltságos munkások korrumpálására új lehetőségeket teremt — többek között a labourista és tradeunionista vezérek számára — a labourpárti kormány uralma idején erősen felduzzadt „munkásbürokrácia".

A harmadik labourista kormány uralma rendkívül meggyorsította a labourpárti és tradeunionista vezető réteg, valamint a monopoltőkés körök összenövésének folyamatát. Ennek az összenövésnek jellegéről ad képet a Stanley-ügy, amely 1948 végén külön kivizsgálás tárgya lett. A botrány hőse, Stanley, különböző piszkos ügyek elintézésében közvetített a City üzletemberei, valamint a labourista miniszterek és főtisztviselők között. A Stanley-ügy során kiderült, hogy a monopolisták egyszerűen megvesztegették a labourista és tradeunionista „kiemelt" munkásokat, hogy

ez utóbbiak a monopoltőke szolgálatába szegődtek és engedelmesen végrehajtották ennek utasításait, nemcsak a gazdaságpolitika területén, hanem a „kommunizmus elleni harcban" is. A labourpárti kormány mindenképpen el akarta simítani a botrányt. Mindössze arra szorítkozott, hogy a közvélemény lecsillapítására két bűnbakot szemelt ki — Belcher kereskedelemügyi miniszterhelyettest és Gibsont, az Angol Bank igazgatósági tagját, akiket felmentettek állásukból.

A bürokratikus állami és községi közigazgatási gépezet és a gyarmati adminisztráció hatalmas arányú felduzzasztása lehetővé tette a labourpárti vezéreknek, hogy a monopolistákkal együtt a tőkés rend szempontjából leginkább megbízható és hű embereket „kiemeljék" a különféle közigazgatási vagy jólfizetett „társadalmi" tisztségekbe. A háború utáni években felduzzadt „munkásbürokrácia", a „munkásarisztokráciával" együtt, megmaradt továbbra is a munkásosztályra gyakorolt burzsoá befolyás legfontosabb közvetítőjének, a tőkés uralom fő szociális támaszának.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy az angol munkásosztály abszolút és relatív elnyomorodásának egyre fokozódó folyamata bizonyos mértékben kihatással van a jobban fizetett munkásokra is.

A dolgozó tömegek elnyomorodásának folyamata a szellemi dolgozók nagy tömegeinek helyzetében is megmutatkozik. A tanítók, orvosok, bankhivatalnokok stb. fizetése nem sokkal haladja meg a munkások átlagos munkabérét, az alsóbb kategóriában pedig még alatta is marad ennek. E rétegek névleges munkabére a háború előtti színvonalhoz viszonyítva nem egészen másfélszeresére nőtt, miközben még a hivatalos árindex is már 1949-ben több, mint kétszeresére emelkedett, ami azt mutatja, hogy az amúgy is alacsony háború előtti színvonalhoz képest legalább 25—33 százalékkal csökkent a reálbér.

A gazdaság erőltetett ütemű militarizálása következtében, ami 1950-ben indult meg, ismét ugrásszerűen emelkedtek az árak, esett a reálbér, erősen romlott a dolgozók anyagi helyzete, fokozódott abszolút és relatív elnyomorodásuk.

Az *Economist* (1950 augusztus 12.), magyarázatokat fűzve a fegyverkezési programhoz, hangsúlyozta, hogy „mivel az ágyút választjuk, le kell mondanunk a vajról" és „ostobaság lenne azt vélni, hogy Anglia könnyek nélkül is felfegyverkezhet". A City lapja azonban hallgatott arról, hogy a hadigazdaság csak a dolgozókból sajtol ki könnyet és verítéket, míg a monopolistáknak újabb nagy profitokat biztosít. Anglia jelenlegi hadigazdasága ismételten alátámasztja annak a lenini tételnek az érvényét, hogy a hadi állammonopolista kapitalizmus katonai kényszermunka a munkások számára, de katonai védelem a tőkések profitjai számára. A „vaj helyett ágyú" jelszó bajt és szenvedést jelent a dolgozók-

nak, s a háborús profitok aranyesőjét jelenti a monopolistáknak (12. táblázat).

12. táblázat

A militarizmus — aranybánya a monopolisták számára, de nyomort jelent a dolgozóknak

Mutatószámok	1937—1938	1949—1950	Változás 1937—1938-hoz viszonyítva (százalékban)
1. A militarizmus növekedése			
A katonai költségvetés.....	100	400	+300
2. A monopolisták profitjainak növekedése	100	360	+260
3. Az angol dolgozók fogyasztásának csökkenése			
Egy főre jutó húsfogyasztás.....	100	50*	—50
„ „ „ halfogyasztás	100	81	—19
„ „ „ szalonnafogyasztás .	100	45	—55
„ „ „ vajfogyasztás	100	58	—42
„ „ „ cukorfogyasztás ...	100	78	—22
4. Az adóteher növekedése			
A munkásokra és alkalmazottakra kivetett egyenesadók.	100	630	+530
Kozvetett adók	100	320	+220

* 1951. első félévi adatok.

A labourpárti kormány, mely rendszeresen csökkentette a nép életszínvonalát, megfosztotta a munkásokat és családjukat a kenyértől, vajtól meg a tüzelőtől, ugyanakkor példátlanul magas jovedelmeket biztosított a tőkéseknek. A háború után 200 millió font sterlinggel ajándékozta meg őket, mert visszatérítette nekik az extraprofitra kivetett hadiadót, majd 220 millió font sterlinggel — a háborús károk jóvátétele fejében stb. Azokat a gyárakat, amelyeket az állam pénzén építtettek fel a háború alatt, potom összegekért adták el a magántőkéseknek.

A monopóliumok profitjai állandóan emelkednek. Köztudomású, hogy a háború aranybánya volt a monopolisták számára. A háborús profitok színvonalát azonban messze túlszárnyalták a háború utáni időkben. Ha 2 348 cég profitjainak mutatószámát 1945-ben 100-nak vesszük, akkor ez a mutatószám 1946-ban 107-re, 1947-ben 128-ra, 1948-ban 165-re emelkedett. A háború

előtti színvonalhoz viszonyítva 1949-ig a profitok megháromszorozódtak. 1950-ben a monopóliumok profitjai az előző évihez képest további 20 százalékkal növekedtek. Ekkor a nemzeti jövedelem egész 1950. évi növekedésének kétharmadát a profitok nyelték el. A legnagyobb társaságok profitjai 1951-ben már az első negyedben további 15,5 százalékkal növekedtek az előző évihez viszonyítva.

Különösen a hadimegrendelésekre dolgozó, fegyver- és repülőgépgyártó-, valamint vegyi-, kaucsuk- és egyéb társaságok profitjai mutatnak nagy ugrást.

Az Imperial Chemical Trust az amortizációs alapra történt levonások után (de még az adók megfizetése előtt) 1950-ben 31 millió font sterling profitot zsebelt be az 1949. évi 17 millióval szemben, vagyis — az előző évi profitnak közel kétszeresét.

A legnagyobb fegyvergyártó konszern, a Vickers, a második világháború utáni években állandóan növelte hasznát; jól keres a „hidegháborún" és az új világháború előkészítésén. Az adófizetés után megmaradt tiszta profitja (leányvállalatával, az Associated Electrical Industries-szel együtt) 1946-ban 7,6 millió font sterling, 1947-ben 10,2 millió font sterling, 1948-ban 15,0 millió font sterling, 1949-ben 18,6 millió font sterling volt, 1950-ben pedig az előző évihez képest megkétszerezte profitját.

A Dunlop Rubber kaucsuktársaság 1950-ben 17,6 millió font sterling hasznot zsebelt be az 1949. évi 9,5 millióval szemben. A Morris Motors autótársaság csaknem megháromszorozta profitját az előző évihez képest. Mindkét vállalat nagy hadimegrendelésekre dolgozik. A profitok ugrásszerű növekedését tapasztalhatjuk a többi kaucsuktársaságnál is. A London-Asiatic Rubber and Produce Co. 1950-ben négyszerannyi osztalékot fizetett ki, mint az előző évben, miközben profitja közel ötszörösére nőtt. A Lever and Unilever gyarmati társaság 1950-ben 52,1 millió font sterling profitot zsebelt be, az előző évi 31,9 millióval szemben.

Busás profitokat biztosít a háborús készülődés a repülőgépmonopóliumoknak is. A Havilland Aircraft repülőgépgyártó társaság 1950-ben 26 százalékkal több profitot húzott, mint 1949-ben. 61 autó- és repülőgépgyár profitjainak színvonala 1950-ben 22 százalékkal volt magasabb, mint 1949-ben. 1951 első negyedében a repülőgépipari vállalatok profitjai az előző évihez viszonyítva további 25 százalékkal emelkedtek.

Az új hároméves fegyverkezési program, miként ez az angol sajtó számításaiból kitűnik, egymagában a profitok további 1,5 milliárd font sterlingnyi külön emelkedésével kecsegteti a monopolistákat.

Mint a fentebbi adatok mutatják, üres szóbeszéd volt a labouristа vezéreknek az az ígérete, hogy a nemzeti javak és a nemzeti jövedelem elosztását a dolgozók javára fogják megváltoztatni. A labourpárti kormány azt mozdítja elő, hogy a javak elosztása kizárólag a monopolisták javára változzék ezután is. Az angol statisztikusoknak a második világháború előtt végzett számításai szerint Angliában a lakosság 1 százaléka tartja kezében az ország összes javainak háromötödét, a lakosság 7 százaléka pedig — a javak 85 százalékát. A milliomosok maroknyi csoportja mellett, miként erre fentebb utaltunk, 15 millió olyan ember élt Angliában, aki hiányosan táplálkozott, akinek nem volt biztosítva sem ruházkodása, sem lakása. Ez a szociális piramis érintetlen maradt a labourpárti kormány idején is. A mai Angliában a lakosság 10 százalékának birtokában van az ország összes javainak 90 százaléka. Tehát a háború utáni években, a labourpárti kormány uralma idején az ország fokozódó militarizálása és a fegyverkezési hajsza közepette folytatódott, sőt meggyorsult a javak, a hatalmas profitok, a gazdasági hatalom koncentrációja az egyik póluson — az Angliát kormányozó néhány család, a monopolisták maroknyi csoportja kezében. Ugyanakkor a másik póluson — az angol nép nagy tömegei körében — koncentrálódott a nyomor, a szenvedés és a jogtalanság. A tőkés felhalmozás egyetemes törvénye rendkívül könyörtelen, kegyetlen és visszataszító formákban érvényesül a kapitalizmus általános válságának időszakában.

A reakciós népellenes politika — függetlenül attól, hogy labouristák vagy konzervatívok viszik-e keresztül — a fellendülés legkisebb reményével sem kecsegteti természetesen az angol gazdaságot. Ez a politika mégjobban kiélezi az angol kapitalizmus teljesen elrothadt rendszerében rejlő valamennyi antagonizmust, elsősorban a kapitalizmus alapvető ellentmondását — a termelés társadalmi jellege és a kisajátítás tőkés formája közötti ellentmondást.

4. A gazdaság hadiútra terelésének siralmas eredményei

A labourpárti kormány, amely a „demokratikus szocializmust" harsogó szólamokkal vezette félre a munkásosztályt, feladatának tekintette, hogy megmentse és megszilárdítsa az angol kapitalizmust, hogy kivezesse azt az elhúzódó válságból, a pangás és a hanyatlás állapotából. De sem az angol monopolistáknak, sem labourpárti lakájaiknak nem volt elég erejük ahhoz, hogy ezzel a feladattal megbirkózzanak. A tőke szolgálatában álló kormány csődöt mondott: nem oldotta meg az égető gazdasági problémákat, nem szüntette meg az angol gazdaság pangását és hanyat-

lását. Ebben a vonatkozásban rendkívül nagy szerepet játszanak a katonai és politikai tényezők, Anglia kormányzó köreinek agresszív külpolitikája.

Anglia ékesen példázza azt a tudományos tételt, amelyet Sztálin elvtárs alapozott meg: nem lehet egyidejűleg fejleszteni mind a hadigazdaságot, mind a békés gazdaságot. Az angol gazdaságot teljes romlásba dönti az az óriási háborús teher, amelyet az uralmon levő agresszív erők raktak reá, s előidézi a békés gazdasági ágak, a polgári ipar, a mezőgazdaság további pangását és hanyatlását.

Az angol gazdaság általános pangása és hanyatlása, mely a valóságos helyzetet némileg leplező háborús inflációs tényezők hatása ellenére is megnyilvánul, az angol imperializmus válságának további mélyülésére vall (13. táblázat).

13. táblázat

A hadiipari ágak fejlődése és a polgári iparágak hanyatlása Angliában

Mutatószámok (havi átlag)	1937	1950	Változás 1950-ben 1937-hez képest (százalékban)
Hanyatlás			
1. Kitermelőipar (mutatószám)	100	85	—15
2. Szénkitermelés (millió tonna)	20	18	—10
3. Építőanyaggyártás (tégla, millió darab)	650	490	—25
4. Lakásépítés (mutatószám)	100	54	—46
5. Gyapotfogyasztás (ezer tonna)	56	38	—32
6. Pamutszovettermelés (millió méter)	277	159	—43
Fejlődés			
7. Acéltermelés (millió tonna)	1,1	1,3	+19
8. Vegyiipar (mutatószám)	100	165	+65
9. Személygépkocsigyártás (ezer darab)	28,4	43,5	+53
10. Hajógyártás (vízrebocsátott hajók, ezer tonna)	76	110	+45
11. Az ipari termelés összesített mutatószáma	100	125	+25

Mit mutat ez a táblázat? Azt, hogy Anglia gazdasága mindinkább egyoldalú, torz, militarizált jellegűvé válik. Azt, hogy a labouristák vásári zsivaja ellenére Anglia gazdasága a második világháború után is egyhelyben topog, a háború előtti szinten mozog.

A Szovjetunió ipari termelése 1950-ben 73 százalékkal haladta meg a háború előtti 1940. év színvonalát, a nemzeti jövedelem pedig 1950-ben 64 százalékkal haladta meg a háború előtti szintet. Mindezt azoknak az óriási pusztításoknak ellenére értük el, amelyeket a hitlerista martalócok az ideiglenesen megszállt területeken véghezvittek. Angliában pedig, amelynek területe nem került ellenséges megszállás alá, az ipari termelés 13 év alatt 25 százalékkal emelkedett; ha az egy főre eső ipari termelést hasonlítjuk össze, a növekedés nem haladja meg az évi másfél százalékot. Ez a növekedés azonban csak a háborús készülődéssel kapcsolatos iparágak — acélipar, vegyiipar, hajóépítőipar és autógyártás — fejlődése révén állott elő. (Az 1951—1953-as hároméves fegyverkezési program szerint a hadimegrendelések 60 százalékát a repülőgépipar, autóipar, hajógyártás és gépipar kapja.) A békés szükségletek kielégítésére dolgozó iparágak — textil- és szénipar, lakásépítés stb. — jóval a háború előtti színvonal alatt maradtak. A különböző iparágak egyenlőtlen fejlődése közepette méginkább fokozódott az angol gazdaság régi ágainak rothadása.

Anglia gazdasági életének háború utáni konjunktúrája bizonytalan, egészségtelen, lázas jellegű. Egyik részleges válság a másikat követi (élelmezési, közlekedési, szén-, pénzügyi válság, a fizetési mérleg válsága). Anglia élelmezési helyzete a háború utáni időszakban még a háborús évekhez viszonyítva is romlott. A háború után bevezették a kenyér- és burgonyajegyet (ami csaknem 1948 végéig volt érvényben), csökkentették a zsiradék-, cukor- és húsfejadagot. A szénválság az egész gazdaság fejlődését hátráltatja. Hiába a nagy hűhó, hiába vannak meg az objektív lehetőségek, a szénkitermelés a háború befejezése után 5 évvel még mindig nem érte el a háború előtti színvonalat! A szénválság 1950 végére erősen kiéleződött. A kormány ismét elrendelte a szénbehozatalt. Anglia — melynek kivitelében a szén mindig tekintélyes szerepet játszott — szenet importáló ország lett! Az ország területén súlyos korlátozásokat léptettek életbe a fűtőanyag és a villamosenergia fogyasztása terén, ami újabb nélkülözéseket jelent a dolgozó lakosságnak.

Azok a labourista ígérgetések, hogy a monopóliumok „termeléscsökkentési és ínségpolitikájával" szemben érvényrejuttatják a „bőség és a kibővített termelés politikáját" — nem voltak egyebek merő hencegésnél. A polgári iparágak zöme a termelési kapacitás nagyfokú kihasználatlanságával dolgozik.

Ugyanakkor a labouristák, a torykkal együtt, nagy hadjáratot folytatnak a termelés kibővítéséért és a munka intenzitásának fokozásáért. Az 1948 májusában megtartott Scarborough-i labourista konferencia előtt a párt végrehajtó bizottsága felhívást bocsátott ki „A termelés — út a szocializmushoz" címmel. Ennek a labourista jelszónak az értelme: elvonni a munkásokat a kizsák-

mányolók elleni osztályharctól, meggyőzni a munkásokat arról, hogy a termelés kibővítése a munkások és a gyárosok közös érdeke. A jelszó lényege: a munka intenzitásának növelése, a munkás kizsákmányolását szolgáló izzasztó módszerek fokozása. A munka intenzitásának fokozását, a munkások „szükségleteinek korlátozását" és az „ipari békét" hangoztató felhívás központi helyet foglalt el az 1949. és 1950. évi labourista konferenciákon is.

Angliában a munka termelékenysége elmarad a többi tőkés ország termelékenységétől. 1936-ban egy bányász egy műszak alatt Angliában 1 175 kg, a Ruhr-medencében 1 625 kg, Hollandiában 1 795 kg, Lengyelországban 1 810 kg szenet termelt ki. A Plattbizottság 1943-ban ellátogatott az Egyesült Államokba, ahol a munka termelékenysége a textiliparban, e bizottság jelentése szerint, másfélszer-két és félszer volt magasabb, mint Angliában. A Gazdasági és Szociális Kutatások Intézetében 1946-ban tartott előadás, amely a munka termelékenysége szempontjából párhuzamot vont az angol és az amerikai ipar között, a következő, 1935—1939. évi adatokat közölte[51]. A feldolgozó ipar 32 iparágában, az egy főre eső óránkénti termelés az Egyesült Államokban 286 százalék, ha az angliai szintet 100 százaléknak vesszük. Az acélgyártásban ez az arány 452 százalék, a gépiparban 340 százalék, a cementgyártásban 121 százalék, a pamutiparban 160—170 százalék, a textilnyomóiparban 250—260 százalék, a papíriparban 315 százalék, az autóiparban 396 százalék, a rádióiparban 414 százalék, az elektrotechnikai iparban 550 százalék.

A munka termelékenysége terén látható elmaradásnak egyáltalán nem az az oka, hogy az angol munkás munkájának intenzitása kisebb. Még az angol-amerikai tanács egyes tagjai is, éppen amerikaiak, az angol vállalatok megvizsgálása után kijelentették, hogy az angol munkások egyáltalán nem dolgoznak kisebb intenzitással, mint az amerikaiak. A munka termelékenységének elmaradása azzal magyarázható, hogy az angol ipar technikailag elmaradott és Angliában még nem terjedt el általánosan a futószalagon való tömegtermelés.

Az egy munkásra eső gépi berendezés Angliában már a háború előtt is csak feleannyi volt, mint az Egyesült Államokban. A háború alatt a gyári berendezések elkoptak. Természetesen néhány iparágban, elsősorban a hadiiparban, az állótőkét megújították és kibővítették, általában azonban az új tőkebefektetések még az amortizációs szükségleteket sem fedezték.

Amikor a labourpárti kormány hatalomrakerült, demagóg módon kötelezettséget vállalt, hogy végrehajtja az angol ipar technikai újjáalakítását, megindítja az új tőkebefektetések özönét

[51] Economist 1948 augusztus 14.

az angol gazdaság valamennyi ágába, hogy fellendítse a termelést és emelje az angol nép életszínvonalát. Mindez azonban üres kérkedés és puszta ámítás volt. Az angol monopóliumok tőkebefektetési politikáját természetesen nem az ország szükségletei, a nép érdekei szabják meg, hanem a profitszerzési vágy és az agresszív háború előkészítésének feladatai. A kormány meg minden erejével arra törekszik, hogy a dolgozók kizsákmányolásának fokozásával növelje a felhalmozást a hadiipari bázis kiszélesítése érdekében. E téren a kormány a hitleri Németország példáját követi. Ennek a politikának azonban semmi köze sincs a tervszerű technikai újjáalakításhoz, az angol ipar technikai elmaradottságának felszámolásához.

Az új tőkebefektetések 1948-ra hozzávetőlegesen elérték a háború előtti színvonalat, sőt némileg túl is szárnyalták azt. A munkások kirablása, a nemzeti jövedelemből való részesedésük csökkentése révén az angol monopóliumok némileg növelték a nemzeti jövedelemnek azt a részét, amely új tőkebefektetések céljait szolgálja. E tőkebefektetések túlnyomó részét azonban nem a békés gazdaság szükségleteire fordítják, hanem improduktív célra: agresszív háború előkészítésére, ami a nép életszínvonalának további süllyedését idézi elő.

Új tőkebefektetések Angliában
(millió dollárban, 1938. évi árakon)

	1938	1946	1947	1948
Összes tőkebefektetések ..	3 450	2 000	3 660	3 850
Tiszta tőkebefektetések (a folyó kiadásokat leszámítva)	1 500	50	1 660	1 800
A tiszta tőkebefektetések aránya a nemzeti jövedelemhez (százalékban) ..	8	—	9	9

Forrás: UNO, Economic Survey of Europe in 1948. 47. old.

1949-ben és 1950-ben a tőkebefektetések megmaradtak az 1948. évi színvonalon. Az új tőkebefektetések zömét a katonai létesítmények építése, az energetikai, vegyi-, olaj- és acélipar emészti fel. Miként a fentebb közölt adatokból kiderül, az angol népgazdaságban szó sincsen új tőkebefektetések „özönéről", amely lehetővé tenné a gazdaság technikai újjáalakítását. Az új tőkebefektetések túlnyomó része az amortizációs szükségletek fedezésére szolgál. A *Times*[52] becslése szerint, az 1938. évi, 250 millió font sterlingre rúgó új tőkebefektetések meghaladták az amortizációs szükségleteket, 1946—1947-ben éppencsak fedezték ezeket a szükségleteket és csupán 1948-ban haladták meg az amortizációs alapot.

[52] Times. 1948 október 15—16.

A *London and Cambridge Economic Service* (1950 május) a következő becslést adja a háború utáni tőkebefektetések összegéről, a folyó szükségletekhez hasonlítva:

Tiszta tőkebefektetések 1946—1950-ben	4,9	milliárd font sterling
Az állótőke csökkenése a háború alatt	4,5	„ „ „
Milyen összegű új tőkebefektetésekre volt szükség ahhoz, hogy az említett időszakban a technikai berendezést megtarthassák a háború előtti szinten, figyelembevéve a lakosság szaporulatát és a munkások számának emelkedését	7,3	„ „ „

Tehát a háborúutáni öt év folyamán eszközölt új tőkebefektetések éppenhogy fedezik az állótőke háborúokozta csökkenését és mintegy 33 százalékkal alacsonyabbak annál az összegnél, amellyel a háború előtti színvonalra lehetne visszaállítani Anglia technikai felszerelését, figyelembevéve a lakosság és a munkaerő növekedését.

Azok a skót bányászok, akik 1949-ben ellátogattak a moszkvavidéki szénmedencébe és a Donyec-medencébe, kijelentették: „Megnéztük ezeket a bányákat és kijelentjük, hogy ezek a legtökéletesebben gépesített bányák, amelyeket valaha is láttunk, és hogy az ilyen gépesítés kiküszöböli a bányákban a nehéz munkát." Eközben Anglia szénipara továbbra is a régebbi, alacsony technikai színvonalon maradt, mert a tulajdonosoknak óriási összegeket fizetnek kártérítés fejében ahelyett, hogy ezt a pénzt a technikai felszerelés korszerűsítésére és a bányászok helyzetének javítására fordítanák.

A monopóliumok politikájára igen jellemző, hogy propagandát folytatnak ugyan a „túlságosan nagy tőkebefektetések" ellen, de ugyanakkor, előnyösebb kizsákmányolási lehetőségek után kutatva, továbbra is kihelyezik tőkéiket a dominiumokra, a gyarmatokra, a függő országokba — sőt, még az Egyesült Államokba is.

Az angol monopolisták és labourpárti szekértolóik arra sem képesek, hogy a mezőgazdaságot megszabadítsák attól a mély és tartós válságtól, amelyben már évtizedek óta szenved. A mezőgazdaság kérdésében a kormányzó körök két nézete harcol egymással: egyesek azt hangoztatják, hogy ki kell szélesíteni a mezőgazdasági bázist — háború esetére is számítva — a fizetési mérleg egyensúlybahozása érdekében; mások, a gyarmatokból és a függő országokból behozott olcsó élelmiszereket részesítik előnyben, mert ez a hagyományos élelmiszerimport megkönnyíti az angol monopóliumok terjeszkedését az export terén. Amikor a labourpárti

kormány hatalomra került, bejelentette a mezőgazdaság újjáalakításának és fellendítésének átfogó programját, mely a lakosság élelmiszerellátásának fokozását, a kisbirtokosok és a mezőgazdasági munkások helyzetének javítását vette tervbe. Ám ez a program is üres demagógia volt.

A második világháború körülményei, a tengeri szállítás nehézségei rákényszerítették Angliát arra, hogy bővítse mezőgazdasági termelését. 6 millió acre (2,4 millió hektár) rétet szántottak fel, a vetésterület több mint 50 százalékkal növekedett.

Ha a lakosság fogyasztásának csökkenését számításba vesszük, akkor az élelmiszerszükségletnek csaknem felét fedezte a belső termelés (a háború előtt harmadrészét fedezte). A háború után azonban, az ígért fellendülés helyett, a mezőgazdaság nemcsak hogy nem fejlődött, hanem még vissza is esett (14. táblázat).

14. táblázat

Anglia mezőgazdaságának háború utáni pangása

Mutatószámok	1945	1950
Vetésterület (millió acre)* .	13,8	12,7
Búzatermés (ezer tonna) ...	2 176	2 520
Árpatermés „ „ ...	2 108	1 595
Zabtermés „ „ ...	3 245	2 617
Burgonyatermés (ezer tonna)	9 791	9 637
Szarvasmarhaállomány (millió).....	9,6	10,5
Juhállomány (millió)	20,1	18,4
Sertésállomány (millió)	2,1	3,3

* 1 acre = 0,4 ha.

A háború utáni ötödik évben a legtöbb mutatószám el sem érte a háborús idők (1945) szintjét. Itt tekintetbe kell vennünk, hogy míg a földművelésben az 1950. évi mutatószámok meghaladják a háború előtti szintet, különösen a burgonyánál (a burzsoázia minél olcsóbb táplálékra igyekszik szorítani a lakosságot), addig az állattenyésztésben a legtöbb mutatószám jóval alacsonyabb a háború előtti színvonalnál: a juhállomány az 1939. évi 26,9 millióról 1950-ben 18,4 millióra csökkent, a sertésállomány pedig 4,4 millióról 3,3 millióra.

A labourpárti kormány ígérete tehát ámítás volt csupán. Fellendülés és újjászületés helyett tovább sorvad az angol mezőgazdaság, tovább fokozódik az angol gazdaságon belüli aránytalanság, romlik a kisbirtokosok és a mezőgazdasági munkások helyzete, összezsugorodik az élelmiszerbázis, tovább romlik a dolgozók helyzete.

A monopolisták mezőgazdasági politikája szervesen összefügg azzal az igyekezetükkel, hogy fenntartsák Angliában a jelenlegi agrárrendet, a landlordság rendszerét, amelyben a föld zöme a földet bérbeadó földesurak, arisztokraták tulajdona. Az 1944. évi adatok szerint (lásd: *Communist Review*, 1951 április), csupán a földművelők 35 százaléka dolgozik saját földjén, a többi 65 százalék a landlordoktól bérli földjét. Továbbá, a tőkés gazdaságok 38 százalékának használatában van az egész föld 86 százaléka, a gazdaságok 62 százalékának használatában pedig a földnek csupán 14 százaléka van.

Az önálló keresettel bíró mezőgazdasági lakosságnak több mint kétharmada mezőgazdasági munkás. 1950 végén Anglia 1,1 milliós mezőgazdasági lakosságából több mint 700 000 volt mezőgazdasági munkás. A második világháború küszöbén a 60 hektárral és ennél többel rendelkező nagybirtokosok kezében volt az egész föld 53 százaléka. 1925-ben a föld tulajdonosai földjüknek csupán egynegyed részét művelték meg, a többit bérbeadták, vagy bérmunkásokkal műveltették meg. A tőkés farmerréteg növekedése következtében ez az arány egyharmadra emelkedett a háború küszöbén. Az 1947 nyarán megszavazott új mezőgazdasági törvény nemcsak hogy nem érinti a jelenlegi agrárviszonyokat és feudális csokevényeiket, hanem ellenkezőleg: meg akarja szilárdítani ezeket a viszonyokat. A labourpárti kormány, korábbi ígéreteivel ellentétben, lemondott a föld nacionalizálásáról.

A kapitalizmus labourista „doktorai" akkor is bebizonyították tehetetlenségüket, amikor arról volt szó, hogy rendbe kell hozni Anglia pénzügyeit. Hiszen egész agresszív politikájuk csak súlyosbítja a pénzügyi helyzetet és a csőd szélére sodorja az országot.

A tőkés országok pénz- és hitelügyeinek általános zűrzavara és zilálsága a kapitalizmus általános válságának sajátos megnyilvánulása a pénz és a hitel területén. Anglia valutaválságát nem valamiféle elszigetelt pénz- és hiteltényezők határozzák meg: ez is az angol imperializmus válságának egyik megnyilvánulási formája. Anglia valutaválsága az angol kapitalizmus hanyatlásának eredménye, annak az eredménye, hogy a világpiacokon kivívott tekintélye és pénzügyi helyzete alapjaiban rendült meg — noha épp ez utóbbi volt mindig világhatalmának egyik főpillére. A valutaválságot jelentős mértékben az angol gazdaság háborús túlterhelése idézte elő.

Miközben a Szovjetunióban a háború utáni évek folyamán állandóan emelkedik a nép jóléte, csökkennek az árak, megszilárdul a rubel (amelynek árfolyamát a külföldi valutákhoz viszonyítva 1950 márciusában felemelték és aranyalapra helyezték) — addig Angliában a labourpárti kormány inflációs politikát folytatva, rendszeresen csökkenti a munkások és alkalmazottak reálbérét.

Egyszersmind meddően kísérletezik azzal, hogy rendbehozza az angol pénzügyeket és állandó szinten tartsa a font sterling árfolyamát.

A font sterlingnek a Wall Street nyomására végrehajtott leértékelése semmiképpen sem oldotta meg Anglia fizetési és dollármérlegének problémáit, nem tömte be a meggyengült és zilált angol pénzügyi rendszer mély repedéseit.

Az agressziós politika és a fegyverkezési hajsza sietteti az infláció kibontakozását.

Az angliai infláció

	1938	1947	1948	1949	1950
A forgalomban levő pénzmennyiség (mutatószám)	100	305	278	280	282
Arany- és valutatartalék millió dollárban (az év végén)	4 100	2 080	1 860	1 700	3 300
Nagykereskedelmi árak (mutatószám)	100	189	216	227	265
Államadósság (millió font sterling)	8,1	—	—	25,3	26,4

A papírpénz mennyisége 1950 végére az 1938. évihez viszonyítva megháromszorozódott. Noha 1950-ben az előző évihez képest növekedett a valutatartalék, reális értékét tekintve a háború előttinek csupán egyharmada volt. 1950 végére a nagykereskedelmi árak megháromszorozódtak. Az államadósság az 1914. évi 0,7 milliárd font sterlingről 1950-ben 26,4 milliárdra emelkedett. Az államadósság után fizetendő kamatok egymagukban 500 millió font sterlinggel szerepelnek az évi állami költségvetésben; ezeket a kamatokat a monopolisták zsebelik be.

Az 1951-ben kezdődött újabb fegyverkezési hajsza szabadjára engedte az infláció rémét. A labourpárti kormány „tervezete" szerint a kiskereskedelmi árak az 1951—1952. pénzügyi évben 7—10 százalékkal emelkednek, a lakosság fogyasztásának további korlátozásával párhuzamosan. Valójában azonban az árak már 1951 elejétől kezdve ugrásszerűen emelkedtek, messze maguk mögött hagyva ezeket a „tervszerű" óhajokat. Így például, március—április—május folyamán felszökött hatvanöt fontos élelmiszer- és iparcikk ára: a vaj 25 százalékkal, a margarin 40 százalékkal, a hús 22 százalékkal, a ruhanemű 23 százalékkal, a cipő 30—35 százalékkal drágult stb.[53]

[53] Pravda. 1951 július 15.

Tehetetlenül állott az angol kormány a fizetési mérleg problémája előtt is. A fizetési mérleg gyújtőlencseként egyesíti magában az angol gazdasági rendszer valamennyi szervi hibáját.

Világgá kürtölték, hogy minden pénzügyi és gazdasági nyavalya csodaszere: az erőltetett kivitel politikája. Ezért az angol kormány gyakorta folyamodott a dömpinghez és a kereskedelmi háború egyéb módszereihez; nem riadt vissza semmiféle drákói rendszabálytól a belső fogyasztás korlátozása terén, ragaszkodott az „éhezünk, de exportálunk" elvhez. Így például, a szerszámgépekben és egyéb ipari felszerelésekben mutatkozó égető hiány ellenére Anglia minden módon erőltette a gépi berendezések kivitelét. Míg a háború előtt Anglia az országban gyártott gépek 28 százalékát vitte ki, addig 1947-ben ez az arány 32 százalékra, 1948-ban pedig 36 százalékra emelkedett. Anglia, többek között, exportálja az országban előállított szerszámgépek 40 százalékát, az autók 55 százalékát, a teherautók 35 százalékát, a mozdonyok 37 százalékát, a gőzturbinák 45 százalékát, a tízezer kilowattosnál kisebb gőzturbinák 64 százalékát, a fejtőkalapácsok 23 százalékát, a mezőgazdasági gépek és traktorok 21 százalékát stb.[54] Ugyanez a helyzet a közszükségleti cikkek terén is. Anglia minél többet igyekszik ezekből exportálni anélkül, hogy tekintetbe venné a belső szükségletet. Ezzel párhuzamosan, a behozatal szigorú korlátozásának politikája lenyomja a nép életszínvonalát.

A kivitel erőltetésének politikája olyan formában, ahogyan azt Anglia kormányzó körei végrehajtják, a dolgozó fogyasztót sujtja, megfosztja őt a szükséges cikkektől és vele fizetteti meg a dömpingpolitikát. A munkást kétszeresen sujtja ez a politika, mellyel összefügg mind a munkabér leszorítására irányuló fokozott törekvés, mind a munka intenzitásának fokozása.

Az említett intézkedések eredményeként, a lakosság életszínvonalának további csökkentése révén az angol monopóliumok fokozták a kivitelt. A kivitel nemcsak pénzértékben, hanem volumenében is meghaladta az 1938. évi színvonalat. Ha az 1937. évi kivitel volumenét 100-nak vesszük, akkor ez 1947-ben 96 százalék, 1948-ban 120 százalék, 1949-ben 133 százalék, 1950-ben 155 százalék lett. Ugyanakkor a behozatal 1950-ben még mindig 15 százalékkal volt alacsonyabb a háború előtti színvonalnál.

A fizetési mérleg, különösen pedig a dollármérleg problémái azonban nemcsak a kivitel méreteitől függnek.

Az angol fizetési mérleg háború utáni válságában az angol imperializmus világhelyzetének gyengülése, gazdasági rendszerének élősdi, egészségtelen szerkezete tükröződik.

---

[54] Economist. 1948 december 11. 981. old. — Monthly Digest of Statistics. 1948 december.

Az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete tanácsának adatai szerint, a második világháború előtt Anglia fizetési mérlege 18,5 milliárd dolláros aktívát tüntetett fel a külföldi leszámítolások (adósságok, befektetések) rovatában. 1949 végére mindezekben a rovatokban 3-tól 8 milliárd dollárig terjedő passzívája volt[55]. Egyedül az Amerikával szemben fennálló adóssága 5 milliárd dollár (kamatok nélkül) körül van, nem számítva a Marshall-terv következtében keletkezett adósságot.

Az Angol Bank számításai szerint a külföldi angol befektetések az 1938. évi 3,5 milliárd font sterlingről 1948-ban 2 milliárdra csökkentek, a befektetésekből származó jövedelem pedig — 155 millió font sterlingről 116 millióra[56] csökkent. Ez persze nem jelenti azt, hogy megszűnt a tőkekivitel. Anglia a háború utáni években 900 millió font sterling összegű kölcsönt folyósított más országoknak (Lord Alexander bejelentése[57]) és eléggé tekintélyes méretekben újította fel a tőkekivitelt. Mégis hanyatlás mutatkozott ezen a téren.

A külföldi befektetésekből, a közvetítő és bankügyletekből, a hajózásból és a „láthatatlan kivitel" egyéb rovataiból származó jövedelmek megcsappanása miatt csökkent Anglia lehetősége, hogy fedezze kereskedelmi mérlegének deficitjét. Még ennél is súlyosabb volt a dollárválság, a dollárövezettel való elszámolások folytán a háború után keletkezett hatalmas deficit. Ebben mutatkozik meg röviden Angliának az Egyesült Államoktól való fokozódó pénzügyi, gazdasági és politikai függősége. 1945—1949 folyamán egyedül Anglia behozatala az Egyesült Államokból 7,5 milliárd dollárral haladta meg Anglia kivitelét az Egyesült Államokba. 1947-ben Anglia dollárdeficitje katasztrofális méreteket öltött (15. táblázat). Angliát a csőd veszélye fenyegette; körülbelül ugyanez a helyzet ismétlődött meg 1949 őszén, a font sterling leértékelésének előestéjén.

Anglia pénzügyi helyzetének romlásában, valutatartalékainak elapadásában döntő tényező a gazdaság militarizálása, a fegyverkezési hajsza, a katonai kiadások hatalmas terhe, az agresszív külpolitika és következménye: az amerikai imperializmustól való függés fokozódása.

A kormány külföldi katonai kiadásai, vagyis a megszálló csapatok stb. költségei 1946—1949-ben hatalmas összeget, 860 millió font sterlinget tettek ki[58]. Ez az összeg egyenlő annak az egész deficitnek a háromnegyedrészével, amely az említett években

[55] Statist. 1950 április 1.
[56] Economist. 1950 október 14.
[57] New York Times. 1950 július 11.
[58] Records and Statistics. 1950 április 22.

15. táblázat

Anglia fizetési és dollármérlegének deficitje

(millió font sterling)

Mutatószámok	1938	1946	1947	1948	1949
Passzíva					
1. Behozatal	835	1 097	1 541	1 768	1 970
2. A kormány külföldi kiadásai	16	207	295	96	145
(katonai kiadások)*	—	(374)	(209)	(113)	(164)
3. Hajózás	80	145	181	189	189
4. Kölcsönök törlesztése	30	80	106	108	112
5. Egyéb	47	62	94	87	84
A kifizetések összesen	1 008	1 679	2 129	2 248	2 500
Aktíva					
1. Kivitel	533	889	1 100	1 555	1 790
2. Hajózás	100	162	205	246	277
3. Befektetésekből származó jövedelmek	205	153	153	174	168
4. Egyéb	100	95	41	163	195
Az egész aktíva	938	1 299	1 499	2 138	2 430
A külkereskedelem mérlege	—302	—208	—441	—208	—180
A fizetési mérleg	— 70	—380	—630	—110	— 70
Anglia és a sterlingövezet együttes dollárdeficitje (millió dollár)	—	900	4 100	1 700	1 530

Források: UK Balance of Payments (Cmd 7 795). Manchester Guardian. 1949 október 7. — Economist. 1949 január 15. — Records and Statistics. 1950 április 22., 1950 november 18.

* A katonai kiadásokat nemcsak a kormány kiadásainak rovata tartalmazza, hanem részben más rovatok is.

mutatkozott a fizetési mérlegben. Így tehát a fizetési mérleg válságát nagymértékben az az agressziós és háborús politika okozza, amelyet Anglia kormányzó körei folytatnak.

Ugyanígy, a dollárhiány oka: a dollárövezetben eszközölt hadianyagvásárlás növekedése, valamint az a tény, hogy fokozódik Anglia katonai, politikai és pénzügyi függősége az Egyesült Államoktól, és egész külkereskedelmét a „hidegháború", az agresszív külpolitikai irányvonal szolgálatába állítják. Az egyik legfontosabb tényező, mely korlátozza Anglia kiviteli lehetőségeit és fokozza dollárfüggőségét: a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való kereskedelmi kapcsolatok bojkottjának politikája, amit a Wall Street parancsára követnek az angol kormánykörök (lásd a II. fejezetet). A diszkriminációs politika, valamint a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való gazdasági kapcsolatok bojkottja olyan bumeráng, amely a jelen esetben egyedül csak Angliára és a sterlingövezet országaira sujt le.

Káros hatással van az angol fizetési és kereskedelmi mérlegre a kiviteli és behozatali árak Angliára nézve kedvezőtlen aránya. 1950 végén a behozatali árak mutatószáma az 1947. évihez képest 50 százalékkal, míg a kiviteli árak mutatószáma csupán 27 százalékkal emelkedett. Ezt is csak a stratégiai nyersanyagok piacán támadt háborús, spekulációs felélénküléssel és az amerikai monopóliumok politikájával magyarázhatjuk. Az angol font leértékelése, ami az amerikai monopóliumok nyomására történt, még mélyebbé tette a kiviteli és behozatali árak közötti szakadékot, még jobban megrendítette az angol fizetési mérleg alapjait.

Anglia és a sterlingövezet többi országai emiatt rendkívüli intézkedéseket hajtottak végre, amelyek némileg javítottak a fizetési és a dollármérleg állásán. Súlyos korlátozásokat léptettek életbe a dollárövezetből való behozatal terén, fokozták a kiviteli dömpinget és a gyarmatokra gyakorolt nyomást. Ennek eredményeként a fizetési mérleg deficitje 1948-tól jelentősen csökkent, 1950-ben pedig a mérleg már némi aktívával zárult. A háború befejezése óta ugyancsak 1950-ben fordult elő először, hogy Anglia és a sterlingövezetbe tartozó országok együttes dollármérlege aktívával zárult.

A fizetési és dollármérleggel kapcsolatban mutatkozó látszólagos sikernek azonban semmiféle szilárd alapja nincs. Hiszen az eredményt az idézte elő, hogy Anglia hatalmas nyomást gyakorolt a marshallizált Nyugat-Európára, és a közöttük fennálló fizetési mérlegben roppant sterlingdeficitet kényszerített reájuk. Az európai országok természetesen nem óhajtanak ebbe belenyugodni. A fizetési mérleg helyrebillenésében része volt annak is, hogy fokozódott a stratégiai nyersanyagkivitel a sterlingövezetből az Egyesült Államokba, mégpedig spekulációs árakon. Az árak fel-

verése végeredményben azonban éppen Angliát sujtja, mivel minden más országnál erősebben függ a nyersanyagbehozataltól.

A német és a japán konkurrencia feltámadása súlyosan veszélyezteti Anglia kiviteli pozícióit, amelyeket a háború utáni években ragadott magához.

Nem volt kétséges, hogy Anglia fizetési és dollármérlegének ideiglenes, ingatag egyensúlya csupán múló jelenség a pénzügyi és valutaválság újabb kirobbanása előtt, mely a háború utáni években már két ízben sodorta Angliát a pénzügyi csőd szélére.

És valóban: már 1951 első felében új repedés támadt az ország kereskedelmi és fizetési mérlegében. A fizetési mérleg deficitje 555 millió font sterlingre szökött, az arany- és dollártartalékok 1951 harmadik negyedében már 600 millió dollárral apadtak, s betetőzésül éppen ekkor kellett megfizetnie Angliának az amerikai adósság törlesztése fejében az első, 119 millió dolláros részletet. A kormány szócsöve, az *1951. évi Gazdasági Szemle* 100 millió font sterling passzívával számol a fizetési mérlegben, de már az első hónapok eredményei azt mutatták, hogy a passzíva ennek az összegnek a többszöröse.

A labouristák sokat fecsegtek a „tervezésről". Ennek a fecsegésnek határozott politikai célja volt: a tömegek rendkívül nagy rokonszenvvel figyelik a Szovjetunió szocialista tervgazdaságának sikereit — ezért el kell hitetni velük, hogy tervgazdálkodás lehetséges a modern angol kapitalizmus körülményei között is, hogy a labourpárti kormány meg tudja szabadítani az angol gazdaságot a termelés anarchiájától, a válságoktól, a munkanélküliségtől. Igazi tervgazdálkodás azonban csakis a szocialista társadalomban lehetséges. „Ha nem szabadult meg a kapitalistáktól, ha nem adta fel a termelési eszközök magántulajdonának elvét, akkor Ön nem hoz létre tervgazdaságot"[59] — mondotta Sztálin elvtárs, Wells angol íróval folytatott beszélgetése során. A kapitalista Angliában pedig, ahol a termelési eszközök magántulajdonának elve van érvényben, a „tervezés" semmiféle gazdasági erőre sem támaszkodhat. A *Manchester Guardian* (1948 október 15.) a „négyéves tervvel" kapcsolatban elfecsegte, hogy a hírhedt labourista „terveket" azoknak a recepteknek az alapján dolgozzák ki, amelyeket annakidején a konzervatív kormány alkalmazott. Először megtudakolják a nagymonopóliumok programjait, azután mindezt együttvéve felhígítják bizonyos „politikai megfontolásokkal", a szociális demagógia jókora adagjával.

Rendkívül tanulságos az 1947-ben megalakított Tervgazdálkodás Igazgatóságának összetétele: élén olyan tekintélyes monopolisták állanak, mint Sir William Coates, Sir Graham Cunningham,

[59] *Sztálin.* A leninizmus kérdései. 10. kiadás. 600—601. old. (oroszul).

Verdon Smith (mindnyájan az Angol Ipari Szövetség tagjai), a trade-unionok főtanácsának két képviselője, valamint a gazdasági ügyeket intéző három miniszter állandó helyettesei, vagyis ismétcsak a City megbízottai.

Az angliai gazdasági konjunktúra nem a labourista tervek következménye, hanem a kapitalizmus alapvető ellentmondása hatásának, a tőkés termelési mód ösztönös törvényeinek, a gazdaság ciklikus — válságtól válságig tartó — mozgásának eredménye.

Melyek hát az uralkodó osztályok valóságos célkitűzései és óhajai, amelyek a labourpárti „tervekben" visszatükröződnek? A hírhedt labourista „négyéves tervet" (az 1948—1949—1952—1953. évi programot) a háborús készülődés szelleme hatja át. A békés gazdasági ágak úgy vannak „megtervezve", hogy még 1952—1953-ban sem érik el az 1938. évi színvonalat. A terv nagy súlyt fektet hatalmas stratégiai nyersanyagkészletek felhalmozására, Anglia és az Egyesült Államok számára egyaránt. A kaucsuktermelésnek az 1946. évi 400 000 tonnáról 1952—1953-ig 830 000 tonnára kell emelkednie, az ónkitermelésnek 78 000 tonnáról 94 500 tonnára, a rézkitermelésnek 158 000 tonnáról 356 000 tonnára, a bauxitkitermelésnek 160 000 tonnáról 1,9 millió tonnára kell emelkednie. A „négyéves terv" egyik igen fontos célkitűzése: a lakosság életszínvonalának csökkentése. A *Times* 1948 december 21-i száma, a kormány „tervével" kapcsolatban ezt írta: „A népnek el kell készülnie arra, hogy a következő néhány évben jelentősen csökkentenie kell fogyasztását." A labouristák másra sem képesek, minthogy a monopóliumok parancsára tervszerűsítsék a nép ínségének, nyomorának és éhségének növekedését!

Ami a munkanélküliséget illeti, a labouristák „teljes foglalkoztatottság" programja is csődöt mondott. Igaz, több iparágban munkaerőhiány tapasztalható. Ennek oka elsősorban az, hogy rengeteg embert hívtak be a hadseregbe és vontak el egyébként az ország militarizálása érdekében. Ennek ellenére, a teljes és részleges munkanélküliek száma meghaladja az egymilliót. Több labourista program, így az 1950. évi program, egyenesen elő is irányozta a munkanélküliség növekedését! Az efféle „tervgazdálkodás" teljes mértékben megfelel a monopóliumok célkitűzéseinek, amelyek kampányt folytatnak a munkanélküliség növeléséért; hiszen a munkanélküliség megkönnyíti a dolgozók munkabérének csökkentését. Lord Balfour például, 1950 elején tartott parlamenti beszédében azt panaszolta, hogy a munkanélküliség jelenlegi szintje megfosztja az angol gazdaságot „rugalmasságától és mozgékonyságától", hogy a teljes munkanélküliek számát legalább 800 000-re kell emelni. Az *Economist* annak érdekében folytat propagandát, hogy a munkanélküliek száma egymillióra szökjék.

Az a gazdasági válság, amely 1948 végén kezdett kibontakozni az Egyesült Államokban, meggyorsította mindazoknak a belső tényezőknek a hatását, melyek az angliai gazdasági válságot érlelték, kiélezte a harcot a külső piacokon, és így a szakadék felé sodorta az amerikai imperializmus szekeréhez kötött angol gazdaságot is.

Az angol kommunisták már jóval ezelőtt figyelmeztettek arra, hogy a labourpárti kormány gazdaságpolitikája, vagyis az angol monopóliumok politikája, óhatatlanul meggyorsítja az újabb gazdasági válság kitörését. Harry Pollitt az Angol Kommunista Párt XX. kongresszusán tartott beszámolójában ezt mondotta: „A kormány gazdaságpolitikája nem tudja megoldani a brit problémákat. Ellenkezőleg: még nagyobb káoszt és gazdasági bomlást idéz elő. Az amerikai válság beköszöntése még élesebben domborítja ki és mélyíti el az angol válságot, súlyosbítja a gazdasági zűrzavart"[60]. És valóban: Anglia gazdasági konjunktúrájában már 1949-től kezdve feltünedeztek a soronlevő gazdasági válság érlelődésének komoly ismérvei. Több angol iparág egyhelyben topogott, sok iparágban pedig visszaesett a termelés. Erősen csökkentek az ipari építkezések. Felhalmozódtak az árukészletek. Szaporodott a csődök száma. Az ipari termelés hanyatlását részlegesen feltartóztatta 1950 közepén az a „háborús fellendülés", mely az imperialisták koreai intervencióját nyomonkövette, valamint az angol gazdaság erőszakos hadiútra terelése.

A hadi-inflációs tényezők mind nagyobb szerepet játszanak az angol gazdaságban. Ugyanakkor a háborús vágányokra való erőltetett ütemű átállítás méginkább torz, egyoldalú irányt szab az egész angol gazdaságnak.

A gazdaság háborús vágányokra állításával kapcsolatban a termelési bázis kiszélesítése és a lakosság életszínvonalának egyidejű csökkentése méginkább kiélezi a tőkés gazdaság alapvető ellentmondását: a termelés társadalmi jellege és a termelés eredményeinek tőkés kisajátítási formája közötti ellentmondást. Így tehát a hadigazdaság méhében érlelődnek az elkerülhetetlen gazdasági válság előfeltételei.

Sztálin elvtárs 1939-ben, az SzK(b)P XVIII. kongresszusán ezt mondotta: „Mert mit is jelent az ország gazdaságának átállítása a hadigazdaság vágányaira? Azt jelenti, hogy az iparnak egyoldalú, háborús irányt adnak, hogy mindenképpen kiszélesítik a háború céljaira szükséges cikkek termelését, amelyek nem függnek össze a népesség fogyasztásával, mindenképpen szűkítik a népesség fogyasztására szükséges cikkek termelését és különösen piacra bocsátását

[60] *H. Pollitt.* For Britain Free and Independent. London 1948. 48. old.

— vagyis csökkentik a népesség fogyasztását és gazdasági válságba sodorják az országot"[61].

A hadigazdaság viszonyai között a gazdasági válság érlelődésének, mégpedig rendkívül fájdalmas módon való érlelődésének fontos tényezője a pénz- és nyersanyagkészletek kimerülése. Sztálin elvtárs ugyanebben a beszédében arra mutatott rá, hogy „... az agresszív országoknak, amelyek a háborús láz folyamán kimerítették arany- és nyersanyagkészleteiket, a leghevesebb válság szakaszába kell kerülniök"[62].

Ez a tétel teljes mértékben érvényes Anglia jelenlegi gazdaságára.

Az agresszív háború előkészítése rányomja bélyegét a gazdasági élet minden megnyilatkozására. Az angol gazdaság háborús erőfeszítésének fokát megítélhetjük abból, hogy a közvetlen katonai kiadások már jelenleg elérik az egész költségvetés felét és hivatalos adatok szerint a nemzeti jövedelem mintegy 20 százalékát emésztik fel. Ha számításba vesszük a közvetett katonai kiadásokat, valamint a kapitalista statisztikának azt a jellemző vonását, hogy a nemzeti jövedelem összegét felnagyítják, akkor kiderül, hogy a katonai kiadások már most, békeidőben a nemzeti jövedelem mintegy egyharmadát vonják el. Anglia katonai kiadásai még a második világháború tetőpontján sem haladták meg a nemzeti jövedelem 50 százalékát. És itt figyelembe kell vennünk egy olyan körülményt, amelyet még a reakciós angol közgazdászok sem titkolhatnak. A gazdaság háborús vágányokra való átállítása jelenleg sokkal fájdalmasabb és sokkal nagyobb nehézségekkel jár, mint a harmincas években. Akkor Anglia nagy pénzügyi, valamint anyagi és technikai tartalékok felett rendelkezett. Ma ilyen tartalékok nincsenek, mivel (ezt a tényt már gondosan megkerülik a burzsoá közgazdászok) az angol gazdaság a háború befejezése után is még mindig óriási háborús terhet visel.

És valóban — az ország erőltetett ütemű militarizálásával kapcsolatos, 1950 derekán életbeléptetett rendszabályok nyomban fűtőanyagválságot, fémhiányt (acélhiányt), élelmiszerválságot (különösen húshiányt), súlyos nyersanyagválságot idéztek elő, megbénulással fenyegették az angol ipar több ágát, szabadjára engedték az infláció rémét, erősen felbillentették a fizetési és dollármérleget, felidézték a pénzügyi csőd veszélyét.

Rendkívül súlyossá vált a szénhiány, meg kellett indítani a szénbehozatalt. Nyugat-Németország és a többi marshallizált ország gazdaságának háborús vágányokra való átállítása folytán csökkent az angol vasérc- és ócskavasbehozatal ezekből az ország-

[61] *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1952. 705. old.
[62] Ugyanott, 703. old.

gokból, csökkent Anglia acéltermelése. A stratégiai nyersanyagokért folyó imperialista harc kiéleződése, e nyersanyagok árának emelkedése, bizonyos nyersanyagfajták (kén, gyapot, molibdén) amerikai szállításainak csökkenése — rendkívül feszült helyzetet teremtett több iparágban és csökkentette ezen iparágak termelését. A hadiipar kiszélesítése nem pótolhatta a polgári iparágak nagymérvű összezsugorodását.

Összezsugorodtak az új tőkebefektetések is — a kormány által kiadott *1951. évi Gazdasági Szemle* 200 millió font sterlingnyi csökkenéssel számolt a tőkebefektetéseknél az előző évhez viszonyítva. Elsősorban megintcsak a polgári fogyasztással kapcsolatos befektetések csökkentek. A főbb iparágaknak háborús vágányokra történő átállítása csökkentette a kiviteli lehetőségeket, többek között a szerszámgépkivitelt — magának Angliának mintegy 15 000 szerszámgépet kellett behoznia a haditermelés céljaira; 8 000 szerszámgépet Európában, elsősorban Németországban, a többit az Egyesült Államokban szándékozott megvásárolni. Az árak ugrásszerű emelkedése, az 1951—1952. évi költségvetésben előirányzott újabb 200 millió fontos adóemelés, a lakosságnak szánt áruk mennyiségének csökkentése, a költségvetés deficitjének növekedése, a fizetési és kereskedelmi mérlegen támadt újabb repedés az infláció tombolásáról, a fokozódó háborús bomlásról tanúskodott.

A jelenkori háború Molochja végtelenül falánk. Anglia agresszív háborúra készülődését nyomonköveti az ország nyersanyag- és pénzügyi tartalékainak kiapadása, a gazdasági bomlás, a dolgozók példátlan elnyomorodása, a rendkívül pusztító erejű gazdasági válság előfeltételeinek egyre gyorsabb érlelődése.

Ugyanakkor azonban az agresszió és a fegyverkezési hajsza politikája, az angol gazdaság háborús vágányokra történő átállítása az eddiginél is erősebbé teszi az ország függőségét az Egyesült Államok pénzügyi és minden más „segítségétől", megkönnyíti ez utóbbi számára, hogy gazdasági, politikai és katonai ellenőrzése alá vonja Angliát és a Birodalmat, még szorosabban kötözi hozzá Angliát az amerikai rabló imperializmus szekeréhez.

Egymagában az a tény, hogy Anglia az amerikai imperializmus „ifjabb partnerévé" süllyedt, ékesen bizonyítja az angol imperializmus gyengülését, halódását és rothadását.

Összegezzük az eddigieket. A második világháború utáni években Anglia gazdaságának pangása, hanyatlása és rothadása folytatódott. A fokozódó militarizálás mindinkább eltorzítja a gazdaság fejlődését, példátlan nyomorba dönti a dolgozókat, hatalmas, pusztító erejű gazdasági válság bekövetkezését készíti elő. Az angol imperializmus meggyengült magában az anyaországban, ami óha-

tatlanul maga után vonja világhelyzetének további megrendülését magán a Brit Birodalmon belül is.

Eközben az angol imperializmus — mint mindig, amikor súlyos megrázkódtatások és válságok érik — nagy reményeket fűz birodalmához. A nehézségek leküzdésére, a válságból való kivezető út keresésére irányuló próbálkozásai során legfőképpen arra számít, hogy tovább fokozza az igájában görnyedő népek kizsákmányolását, tovább növeli a Brit Birodalom kebelébe, vagy egyáltalán az angol imperializmus „befolyási övezetébe" tartozó gyarmati és függő országokra kivetett sarcot.

De a megrögzött reakciós gyarmatosítók és labourista szekértolóik ezekben a rövidlátó számításaikban nem veszik figyelembe a világ jelenlegi fejlődésének egyik fő tényezőjét: a nemzeti felszabadító mozgalom növekedését, amely alapjaiban rázza meg az egész imperialista gyarmati rendszert, így a Brit Birodalmat is.

A külső és a gyarmati terjeszkedés angol tervei is újabb akadályokba ütköznek. Ezek az akadályok az imperialisták közötti ellentétek kiéleződésével, többek között és elsősorban a világpiacokért s befolyási övezetekért — köztük a Brit Birodalom domíniumaiért és gyarmataiért — vívott angol-amerikai harc fellángolásával függnek össze.

Az amerikai imperializmus leigázza Angliát. Az amerikai monopóliumok támadása a Brit Birodalom ellen

1. Anglia, az amerikai imperializmus ifjabb partnere

Az angol imperializmus szövetségre lépett az amerikai imperializmussal és megbékél a gyengébb partner alárendelt, megalázó szerepével, hogy megmenthesse birodalmát és megőrizhesse uralmát a hatalma alatt álló gyarmati népek felett. Az amerikai imperializmus azonban arra használja fel az angol-amerikai „együttműködést", hogy még jobban gyengítse Angliát és aláássa világhatalmi pozícióit, hogy erőszakosan és kíméletlenül tért hódítson a Brit Birodalom valamennyi országában. Így tehát Angliának az amerikai imperializmustól való függősége és az angol-amerikai ellentétek kiéleződése azok közé a lényeges mozzanatok közé tartozik, amelyek egyre fokozzák a Brit Birodalmat bomlasztó erők hatását.

Az Angol Kommunista Párt programja: „Anglia útja a szocializmus felé", rámutat arra, hogy a labourpárti kormány eladta Nagybritanniát az amerikai nagytőkének. Az angol-amerikai tömbben elfoglalt függő és alárendelt helyzete következtében Anglia a Wall Street fizetésképtelen adósává és adófizetőjévé válik. Ez a helyzet a hűbéri függőség béklyójaként köti gúzsba az angol gazdaságot és az angol imperializmus, meg a Brit Birodalom válságának további kiéleződését okozza.

A háború utáni időszakban az angol-amerikai tömb megteremtése és Angliának a Wall Street uralma alá rendelése felé az első lépés az a pénzügyi és gazdasági egyezmény volt, amelyet Anglia és az Egyesült Államok 1945 december 6-án kötött (az egyezmény 1946 július 15-én lépett érvénybe). Az egyezmény értelmében Anglia 4 400 millió dolláros kölcsönt kapott; a kölcsön összege valójában csak 3 750 millió dollár volt, minthogy 650 millió dollárt Angliának a lend-lease-ből származó adósságai kiegyenlítésére vontak le. Az Egyesült Államok a kölcsönt uzsorafeltételekhez kötötte. Anglia kötelezettséget vállalt, hogy fokozatosan felszámolja a birodalmi kiváltságok rendszerét és a sterlingblokkot. Anglia valuta- és külkereskedelmi politikája amerikai ellenőrzés alá került.

Az Egyesült Államokban kezdődő áremelkedés következtében a kölcsön összege, hivatalos becslések szerint, értékének körülbelül egyharmadával csökkent. Anglia a tervezett négy év helyett két és fél év alatt merítette ki ezt a kölcsönt.

Amikor az amerikai kongresszusban az Angliának nyujtandó kölcsön kérdése került megvitatásra, a kölcsön híveinek fő érve az volt, hogy ezzel is támogatják Angliát, amely helyzeténél fogva Amerika szövetségese a Szovjetunió és a népi demokráciák elleni jövendő háborúban. „Anglia — Amerika első védelmi vonala", helyesebben az agresszív amerikai stratégia első vonala; „a kölcsön — az első összecsapás a két világ harcában" — ezt mondogatták az amerikai szenátorok és képviselők. Arról volt szó, hogy még jobban alávessék Angliát pénzügyi és politikai téren az amerikai imperializmusnak.

Angliában a haladó körök élesen tiltakoztak az amerikai kölcsön leigázó feltételei ellen. Még a konzervatív burzsoá politikusok között is voltak olyanok, akik élesen bírálták a kölcsönt. Amery például ezt írta: „Ami ellen határozottan tiltakozunk — ezek az egyezménnyel járó feltételek. A feltételek arra irányulnak, hogy országunk és a Brit Államközösség egész életét olyan keretek közé kényszerítsék, amelyeket a jelenkori amerikai kormányzat ósdi elméletei, az amerikai exportőrök és pénzügyi emberek haszonleső érdekei állítottak fel. A feltételek azt célozzák, hogy kormányunkat — a csatlós minőségében — csatlakozásra kényszerítsék és hogy ugyanerre serkentsék a többi nemzetet is." Rendkívül elégedetlenül írt Amery a Brit Birodalommal szemben támasztott amerikai igényekről: „A Brit Birodalom az az ár, amelyet a kölcsönért fizetnünk kell. A Birodalom minden egyes része — melyet a birodalmi preferenciákon alapuló kölcsönös támogatástól megfosztottak — külön-külön vész el, s az amerikai kizsákmányolás színterévé, az amerikai pénzemberek adófizetőjévé, végül pedig amerikai gyarmattá válik"[1].

A kovetkező lépés, amely Angliát az Egyesült Államok hűbéresévé tette, a Marshall-terv volt. 1947 június 5-én Marshall külügyminiszter beszédet mondott a Harvard-egyetemen. Ekkor fejtette ki az „Európa újjáépítésére" szánt amerikai „segítség" tervét — Európa leigázásának tervét. Marshall beszédére elsőnek az angol kormány válaszolt. Elvállalta, hogy megrendezi az európai országok konferenciáját. A Labour-párt és a trade-unionok vezetősége hozzálátott, hogy a Marshall-terv támogatása érdekében, az európai országok jobboldali szocialista csoportjait és reformista szakszervezeti vezetőit tanácskozásokra hívja össze.

Az amerikai imperializmus azt tűzte ki célul, hogy a Marshall-

[1] *L. S. Amery*. The Washington Loan Agreement. London, 1946.

terv révén még az eddiginél is jobban alárendelje az Egyesült Államoknak Angliát, valamint a többi nyugateurópai országot, gyarmatbirodalmukkal együtt. Ugyanakkor az Egyesült Államok Angliát tekinti elsőszámú partnerének az európai kontinensen. Hiszen Európában a legerősebb kapitalista hatalom, egyszersmind a legnagyobb gyarmati hatalom — Anglia. A Marshall-tervet már kezdettől fogva úgy tekintette Amerika, mint egy katonai szövetség gazdasági alapját, mint eszközt, amelynek segítségével szövetségeseket és zsoldosokat „toborozhat", s finanszírozhatja háborús készülődésüket. Az agresszorok tömbjének megteremtésében az első szakasz a Nyugati Szövetség volt, amelyet az 1948 március 17-i Brüsszeli Egyezmény alapján hoztak létre. Ez volt az előjátéka az Atlanti Egyezménynek. Az öt hatalom (Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg) e szövetségében Anglia vezető szerepre tartott igényt, de a gyakorlatban engedelmeskednie kellett Washington utasításainak.

Végül a harmadik, döntő lépés, amely megszilárdította Anglia függő, hűbéresi helyzetét — az agresszív Atlanti Egyezmény megteremtésében való részvétele volt. Az Atlanti Egyezmény, amelyet 1949 április 4-én írt alá Washingtonban tizenkét állam, ma az amerikai agresszió legfontosabb fegyvere.

A Marshall-terv keretében nyujtandó amerikai „segítség" uzsorafeltételeit az a kétoldali angol-amerikai egyezmény rögzítette le, melyet 1948 július 6-án kötöttek meg. Az egyezmény előírja, hogy az Angol Bank különszámláján megfelelő alapot kell létesíteni angol valutában a Marshall-terv keretében nyujtott segély kiegyenlítésére, s ez alap felett az Egyesült Államok rendelkezik. Anglia kötelezi magát, hogy az Egyesült Államokat stratégiai fontosságú hadianyaggal látja el és „nyitott ajtót" biztosít az amerikai tőke részvétele számára a deficites iparágak fejlesztésében mind Angliában, mindpedig az angol gyarmatokon. Anglia kötelezi magát arra is, hogy minden részletre kiterjedő tájékoztatást nyujt gazdasági helyzetéről az Egyesült Államoknak. Amerikának joga van megtiltani az angol áruk kivitelét azokba az országokba, ahová az Egyesült Államok sem exportálja ugyanezeket az árukat „katonai biztonsági" okokból (e pont alapján tiltották meg a marshallizált országok exportját a Szovjetunióba és a népi demokratikus országokba). Az egyezmény érvénye kiterjed az angol gyarmatokra is.

Az amerikai monopóliumok a Marshall-terv révén ellenőrzésük alá helyezik Anglia gazdaságát. 1948 áprilisától 1950 harmadik negyedévéig, vagyis a Marshall-terv működésének teljes ideje alatt, egészen az Angliának szóló kiutalások beszüntetéséig, ez utóbbi mintegy 2,7 milliárd dollárt kapott[2]. Ugyanakkor 1947-től 1950-ig

[2] Financial Times. 1950 december 14.

Anglia dollárdeficitje 7,4 milliárd dollárra emelkedett. Vagyis az amerikai alamizsnák csupán valamivel több mint egyharmadát fedezték annak a deficitnek Anglia dollármérlegében, amelyet az országnak az amerikai imperializmustól való fokozott függősége idézett elő.

Anglia hivatalos katonai kiadásai 1947 és 1950 között mintegy 12 milliárd dollárra rúgtak[3]. Így tehát az amerikai adományok csupán egyötödét fedezték azoknak a katonai kiadásoknak, amelyek az agresszív amerikai katonai tömbbe való belépés folytán nehezedtek Angliára.

Ezenkívül Anglia azzal fizetett és fizet még most is az amerikai adományokért, hogy leigázó kötelezettségeket vállal magára, egyre nagyobb kamatokat fizet a kölcsön után, hatalmas mennyiségekben szállít nyersanyagot és a Brit Birodalom aranyával a Wall Street bankárainak páncélszekrényeit rakja tele. Csupán három év leforgása alatt (1947—1949) az Angliából és a Brit Birodalom országaiból megkaparintott arany értéke megközelíti Angliának a Marshall-terv keretében kiutalt összeget.

Anglia függetlenségének elvesztése gazdasági, külpolitikai és katonai téren volt az a szörnyű ár, amivel az angol népnek az amerikai adományokért fizetnie kellett.

Anglia nem rendelkezhet szabadon azokkal az összegekkel, amelyeket a Marshall-terv keretében vagy az amerikai „segítség" egyéb formájaként kap: lényegében amerikai árukat kell ezen a pénzen vásárolnia. Ugyanakkor a Marshall-terv keretében küldött amerikai szállítmányok négyötödrésze: élelem és nyersanyag. A dohányszállítmányok értéke meghaladta az ipari felszerelésből álló szállítmányok értékét[4]. A Marshall-terv keretében eszközölt amerikai szállítás tehát nem egyéb, mint a marshallizált országok gazdasági életének sajátszerű „szabályozására" szolgáló módszer, melynek az a feladata, hogy akadályozza az Egyesült Államokkal konkurráló ipar újjáépítését.

A Marshall-terv végrehajtása következtében az amerikai tőke mind erősebben hódít tért nemcsak a Birodalomban, hanem a brit szigeteken is. A sajtó közölte, hogy az „európai újjáépítés" keretében 6 amerikai gyár épül Angliában, hangsúlyozva, hogy ez — „csak a kezdet". Az első amerikai üzemet, amely a szén vegyiipari feldolgozásával foglalkozik, a Cabot Carbon Co. amerikai cég építette fel Cheshire-ben. Skóciában a háború alatt 12 új amerikai vállalatot helyeztek üzembe; mellesleg, sajtóközlemények szerint, az amerikai monopolistákat a rendelkezésre álló olcsó szakképzett munkaerő csábítja ide . . . A *Manchester Guardian* (1949 április 4.)

---

[3] Economist. 1951 február 10.

[4] Dohányt 187 millió dollár, gépeket pedig 181 millió dollár értékben szállítottak. (Records and Statistics. 1950 december 2.)

jelentése szerint 2,6 millió dollár tőkével rendelkező 5 új amerikai vállalatnak biztosították, hogy jövedelmét akadálytalanul dollárra válthatja át. Az angol „négyéves terv" újabb amerikai vállalatok létesítését irányozza elő; így például, a Standard Oil of New Jersey ásványolajipari konszern egy 25 millió font sterling értékű ásványolajlepárló üzemet fog építeni[5]. Az amerikai tőke az angol gazdaságba való behatolása során már olyan módszerekhez nyúl, amelyeket általában csak függő, félgyarmati országokban alkalmaznak. Ilyen módszer például — a „vegyesvállalatok" szervezése. 1950 márciusában közölték, hogy Anglia egyik legnagyobb szénkonszernje, a Powell Duffryn Carbon Products, egyesült a Socony-Vacuum Oil amerikai olajkonszernnel, ásványolajlepárló és vegyiüzemek építése céljából.

Az angol gazdasági élet feletti amerikai ellenőrzés egyik szerve a termelékenységgel foglalkozó angol-amerikai tanács, amelyet 1948 őszén hoztak létre. A tanács megalakításának kezdeményezője Hoffman volt, a Marshall-terv főigazgatója. Ebben a tanácsban az amerikai monopóliumokat a következők képviselik: Philip Reed, a General Electric Company elnöke, Ernest Breech, a Ford tröszt alelnöke, Ira Mosher, egy nagy társaság tulajdonosa és a Gyárosok Országos Szövetsége volt elnöke stb. Ez a tanács ékesen példázza azt a függő, alárendelt helyzetet, amelyet Anglia az angol-amerikai tömbben elfoglal.

Az amerikai monopolisták arra használják fel az angol-amerikai tanácsot, hogy közvetlenül beavatkozzanak Anglia belügyeibe. Ugyanakkor síkraszállnak az „egyéni kezdeményezés szabadsága" mellett, követelik a szakszervezetek jogainak megnyirbálását, egyes angol iparágak leállítását. Ami pedig a „munka termelékenységének fokozását" illeti, tevékenységük abban merül ki, hogy követelik a munkások életszínvonalának csökkentését és a munka intenzitásának fokozását. Az angol-amerikai tanács első értekezletének határozata éppen azt mondja ki, hogy már a legközelebbi jövőben fokozni kell a munka termelékenységét anélkül, hogy technikai újjáalakításra vagy átszervezésekre, változásokra lehetne számítani. A labourista kormány az angol nép életszínvonala elleni támadását nemcsak a City monopolistáinak, hanem egyszersmind a Wall Street monopolistáinak közvetlen utasítására szervezte meg!

1950 vége felé 500 amerikai „szakértő" tartózkodott Angliában, 35 iparág képviseletében[6]. Ők töltik be az ellenőrök és a felügyelők szerepét. Többszáz más — hivatalos és nemhivatalos — amerikai szakértő és megfigyelő tevékenykedik még az angol gazdasági élet különböző ágaiban. Az angol gazdaság militarizálásának további fokozásával párhuzamosan növekszik a külföldi

[5] Manchester Guardian. 1948 október 15.
[6] Statist. 1950 december 23.

államoknak nyujtott úgynevezett amerikai katonai segély gépezete: az országot elárasztja az amerikai tanácsadók, felügyelők, intézők újabb serege.

A Marshall-terv súlyosan sértette Anglia külkereskedelmi pozícióit. A Marshall-terv egyik fő feladata az volt, hogy elősegítse a német imperializmus feltámadását, tehát egyszersmind a német konkurrencia feltámadását is, ami veszélyezteti az angol áruk értékesítését az európai és a világpiacon. Nem véletlen, hogy az Európában újjáéledő német konkurrencia (és a Távol-Keleten újjáéledő japán konkurrencia) kérdése már 1948 vége felé riadt érdeklődés és viták tárgya lett az angol sajtó hasábjain. Utaltak arra is, hogy az Egyesült Államok mesterségesen, a Marshall-terv révén akadályozza az angol ipar felszerelésének megújítását, ugyanakkor azonban az amerikai tőke elősegíti a német és a japán iparnak, az angol ipar világpiaci versenytársainak újjáéledését. A fel-fellángoló angol-német és angol-japán versenyharc valójában többnyire nem más, mint az amerikai és az angol monopóliumok álcázott harca.

A Marshall-terv gyakorlati megvalósítása során így vált hát nyilvánvalóvá mindazoknak a gazdasági elképzeléseknek a kudarca, melyeket Anglia kormányzó körei e tervhez fűztek.

A Marshall-terv nem építette újjá, hanem szétzilálta a befolyása alá került országok gazdaságát, fokozta az Egyesült Államoktól való függőségüket, az amerikai gazdaság függvényeivé változtatta őket. A marshallizált országok, közöttük Anglia gazdasági életének bomlásában és a dollártól való függésük fokozódásában az egyik döntő tényező az volt, hogy elhatározták a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való kereskedelmi kapcsolatok bojkottját. Ez az irányvonal, amelyet az Egyesült Államok agresszív körei diktáltak, a Marshall-terv alapján kötött kétoldali egyezmények megfelelő pontjaiban van lefektetve és azon módszerek közé tartozik, amelyek segítségével a nyugateurópai államok szuverenitását korlátozzák. A Wall Street állapítja meg — az Egyesült Államok állítólagos „biztonságát" szem előtt tartva —, hogy milyen árukat tilos kivinni ezekből az országokból Kelet-Európába. A gazdasági bojkott politikája következtében hallatlan mértékben csökkent Anglia kereskedelme a keleteurópai országokkal.

Anglia kereskedelme a Szovjetunióval és a keleteurópai országokkal

	1938	1947	1948
Kivitel a Szovjetunióba	100	55	20
Kivitel Kelet-Európába	100	92	70
Behozatal a Szovjetunióból	100	9	35
Behozatal Kelet-Európából	100	20	40

Forrás: Labour Research. 1949 július.

Vagyis Anglia 1947-ben feleannyit, 1948-ban pedig ötödannyit exportált a Szovjetunióba, mint a háború előtt; behozatala a Szovjetunióból 1947-ben tizenegyszer, 1948-ban pedig háromszor volt kevesebb, mint a háború előtt; a többi keleteurópai országból származó behozatala 1947-ben egyötöde, 1948-ban pedig kétötöde volt a háború előttinek. 1949 tavaszán Angliában újabb megszorításokat rendeltek el a Szovjetunióba és a népi demokratikus országokba irányuló kivitelre. Ezt megelőzően az amerikai kongresszusban, a Marshall-terv keretében történő kiutalások megvitatása során elégedetlen hangok hallatszottak amiatt, hogy Anglia nem folytat elég merev politikát a keleteurópai államokkal való kereskedelem korlátozása terén.

1938—1939-ben Kelet-Európa vásárolta meg az Anglia által exportált szerszámgépek 41 százalékát, de ez az arány 1949—1950-ben 12 százalékra csökkent. A Szovjetunió és a keleteurópai országok részesedése Anglia importjában az 1938. évi 6,5 százalékról 1950-ben 4 százalékra csökkent, az exportban pedig 8 százalékról 2,5 százalékra[7]. 1950 nyarán, amikor az amerikai-angol tömb már nyílt agressziós cselekményekre tért át, Angliában új, még szigorúbb megszorításokat rendeltek el a Kelet-Európába irányuló kivitelre, amit legjobban éppen Anglia sínylett meg.

Anglia arra törekedett, hogy a Marshall-terv rendszerében ne csak célpontja legyen az amerikai terjeszkedésnek, hanem cinkosa és tevékeny társa is az Egyesült Államoknak az agresszív angol-amerikai tömbben. Az a tény, hogy fokozódik Anglia függősége és alárendeltsége az Egyesült Államokkal szemben, ez még távolról sem csökkenti az angol imperializmus terjeszkedő, ragadozó étvágyát. Anglia hajlandó volt megbékülni az alárendelésnek és leigázásnak ezzel a sajátos rangsorával: az Egyesült Államok uralma alá kerül Európa, így Anglia is gyarmatbirodalmával együtt; Anglia viszont uralma alá kényszeríti az európai szárazföldet, ahol vezető szerepe van. Anglia — mely kölcsönöket kap a Marshall-terv keretében —, hogy megerősítse gazdasági és pénzügyi pozícióit az európai országokban, maga is kölcsönöket, segélyeket nyujt több országnak. A háború befejezésétől 1950 derekáig Anglia mintegy 900 millió font sterlingnyi összeget kölcsönzött különböző országoknak. 1949 őszén azonban, a pénzügyi válság kiéleződésével kapcsolatban az angol kormány úgy nyilatkozott, hogy nem nyujt ezentúl kölcsönöket és pénzsegélyeket más marshallizált országoknak. Egyáltalán, az angol imperializmusnak a nyugat-európai „vezető szerepre" vonatkozó tervei teljesen megbuktak. Az amerikai imperializmus igyekszik megkaparintani mindazt,

[7] Lásd Economist. 1951 szeptember 1.

ami megszerezhető és igájába akar hajtani mindenkit, aki csak leigázható. A legkevésbbé sem hajlandó arra, hogy bármely szövetségesével vagy csatlósával „békésen osztozkodjék" az érdekszférákon. Ez egyképpen érvényes mind a gazdasági, mind a katonai és politikai terjeszkedés területére.

1950 végén az Egyesült Államok felhasználta az alkalmat — Anglia kedvezően zárta 1950. évi fizetési és dollármérlegét — és bejelentette, hogy beszünteti a Marshall-terv keretében Angliának történő kiutalásokat. Ez a tett egyszersmind a „másodhegedűsre" gyakorolt nyomás is volt, és olyan lépés, amely az amerikai „segítség" állítólagos hatékonyságát volt hivatva bebizonyítani. Lényegében azonban Anglia függősége semmiben sem változott — továbbra sem menekülhetett a „marshallizálás" vasgyűrűjéből, annál kevésbbé, mert ekkorra már teljesen nyilvánvalóvá vált a Marshall-terv katonai jellege, az európai szövetségeseknek és csatlósoknak pedig már „a külföldi államoknak nyujtott katonai segítség törvénye" alapján utalták át az amerikai pénzösszegek javát.

Angliának az Egyesült Államoktól való gazdasági és pénzügyi függősége szervesen összefügg katonai és politikai alárendeltségével. Mennél jobban bekerültek az angol imperialisták az amerikai agresszív politika sodrába, annál szemmelláthatóbbá vált Anglia alárendelt, hűbéresi helyzete az angol-amerikai tömb rendszerében.

Hogyan alakult ki a mai agresszorok és háborús gyujtogatók tömbje?

1945—1947 között titkos és nyilt katonai egyezményeket kötött egymással Amerika és Anglia a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen. Németország kettészakítására és a német imperializmus feltámasztására közös politikát folytattak. Ezt a politikát 1946-ban kezdték és 1950-ben azzal tetőzték be, hogy Nyugat-Németországot bekapcsolták a szovjetellenes, háborús tömbbe. 1948-ban megalakították a Nyugati Szövetséget és 1949-ben megkötötték az agresszív Atlanti Egyezményt. Közvetlenül az Atlanti Egyezmény megkötése után az amerikai kongresszus törvényt hozott a külföldi államoknak nyujtandó katonai segélyről; ezzel kapcsolatban megkötötték az angol-amerikai kétoldali egyezményt. 1950-ben az amerikai-angol tömb áttért a nyilt agressziós cselekményekre. Fegyveresen benyomult Koreába, Kína határai felé. Ezzel párhuzamosan vált Anglia a Wall Street adófizetőjévé, az amerikai gengszter-imperializmus zsoldosává, az amerikai szoldateszka katonai támaszpontjává. A brit szigeteken megvetették lábukat az Egyesült Államok fegyveres erői. Az amerikaiak elsősorban az atombombázó repülőgépeket hozták

ide. Sőt mi több, valamennyi angol katonai támaszpont amerikai támaszponttá alakul át. Churchill, 1951 április 19-i parlamenti beszédében, nyiltan kijelentette, hogy Gibraltart, Máltát, Ciprust, akárcsak Kelet-Angliát, éppen „a támadó atomháború céljaira" bocsátják az „amerikai szövetségesek" rendelkezésére. Az amerikai megszállás alá került Anglia még azt a jogát is elvesztette, hogy saját fegyveres erői fölött rendelkezzék. Nemcsak az angol hadsereg került Eisenhower parancsnoksága alá, akit az Atlanti Szövetség fegyveres erőinek főparancsnokává neveztek ki, hanem az angol hajóhadat — a brit katonai hatalom hajdani fő erősségét — is az amerikai tengernagyok parancsnoksága alá helyezik. Az angol kormánynak az ország fegyverkezésének méreteit, hadigazdasági programját és az angol nép életszínvonalának további csökkentését ugyancsak Washington és New York írja elő. Minden intézkedést az amerikai felügyelők ellenőrzésével hajtanak végre, akik az Atlanti Szövetség különböző intézményeinek nevében tevékenykednek.

Anglia reakciós, agresszív erőit vak gyűlölet tölti el a Szovjetunióval és a szocializmus, a béke, a demokrácia egész táborával szemben. Vérözönbe akarják fojtani a gyarmati népek nemzeti szabadságmozgalmát. A háborúban látják a válságból kivezető utat. Ez a politika pedig elkerülhetetlenül azzal a következménnyel jár, hogy Anglia és a Brit Birodalom a világreakció és agresszió elismert főkolomposának — az amerikai imperializmusnak hatalma alá kerül.

Az Angol Kommunista Párt, amely felemelte a harc zászlaját az angol nép és a Brit Birodalom valamennyi népének nemzeti függetlenségéért, így jellemzi programjában az uralkodó osztályok nemzetellenes politikájának eredményeit: „Anglia alárendelése az amerikai imperializmusnak — árulás az angol néppel szemben, a nagytőkének és az új világháború előkészítőinek érdekében. Egy amerikai monopolistát állítottak az angol ipar élére, amerikai megfigyelőket és felügyelőket küldtek ki, akik Londonban telepedtek meg és Washingtonnak tartoznak számadással... Katonai vonatkozásban Anglia amerikai támaszponttá vált. Angliában növekszik az amerikai megszálló hadsereg létszáma... Hasonló módon valósul meg Amerika növekvő pénzügyi és katonai behatolása a Brit Birodalom országaiba. Történelmünkben először fordul elő, hogy országunk külpolitikai, gazdasági és katonai téren elvesztette függetlenségét és szabad cselekvési jogát és külföldi hatalomnak, az Amerikai Egyesült Államoknak rendelte alá magát"[8].

[8] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 17. old.

Az angol-amerikai tömb közös agresszív politikáját, amelynek célja az Egyesült Államok világuralmának megteremtése, az amerikai és angol monopóliumok, a két ország fináncoligarchiája ösztönzi és irányítja. Ezeket a monopóliumokat gyakran a legszorosabb kapcsolatok fűzik egymáshoz. A Morgan-ház, az Egyesült Államok „60 családjának" egyik legtekintélyesebb képviselője — mely mindig rendkívül tevékeny szerepet játszott a háborúk kirobbantásában és a terjeszkedő politika megvalósításában — szoros kapcsolatban van a leghatalmasabb angol monopóliumokkal, így például a Vickers hadiipari konszernnel. Ez utóbbi pedig mindig kimagasló szerepet játszott Anglia agresszív külpolitikájának kidolgozásában. DuPont-t, az amerikai „vegyiipari királyt", az első atombomba gyártóját és a gengszterekhez méltó „atomdiplomácia" sugalmazóját számos kereskedelmi és szabadalmi megállapodás, valamint több leányvállalatban szerzett részesedése fűzi az angol vegyiipar óriásához — az Imperial Chemical Industries-hez. A Rockefeller-féle olajtársaságok, akárcsak az amerikai autótársaságok (General Motors, Ford), a hadi konjunktúrát kihasználva, mindjobban benyomulnak az angol gazdaságba.

Ugyanakkor a legnagyobb angol monopóliumok közül néhánynak, mint például a Unilever-nek és a Courtaulds-nak, fiókvállalatai és gyárai vannak Amerikában, s az amerikai tőkével karöltve terjeszkednek más országokban. A háborúig Courtaulds-ék birtokában volt az Egyesült Államok legnagyobb műselyemipari társasága, a Viscose Company of America. A Unilever Egyesült Államokbeli leányvállalata az amerikai szappangyártás második legnagyobb üzeme. Az angol és az amerikai monopóliumok nagy tapasztalatra tettek szert a rabló „együttműködés" terén Kanadában (International Nickel Co), Dél-Afrikában (Anglo-American Corporation, Anglo-American Transvaal Company) és különböző nemzetközi kartellekben. A két ország fináncoligarchiájának tagjait még rokoni, családi kapcsolatok is fűzik egymáshoz, különösen, ha figyelembevesszük azt a régi hagyományt, hogy az amerikai milliárdosok angol arisztokratanőkkel, az angol arisztokraták pedig gazdag amerikai nőkkel kötnek házasságot. Az Astor-család, az amerikai milliárdosok és angol lordok családja — mely a „politikai business"-ek szakértőjévé vált — a müncheni politika egyik sugalmazója volt. Ma pedig az Angliát leigázó, a Szovjetunió ellen háborút forraló politika egyik ösztönzője ez a család. A Mellonokat, MacCormickokat, Fieldeket és más amerikai milliárdosokat is családi kapcsolatok fűzik az angol kapitalistákhoz. Maga Churchill is gyakran emlegeti, kérkedik vele, hogy nemcsak a legfelsőbb angol arisztokrácia, hanem az amerikai plutokrá-

cia sorában is tekintélyes helyet foglal el: anyja amerikai asszony volt.

Az angol és az amerikai monopóliumok egyesülése a nemzetközi rablás talaján jött létre. Ennek során az angol monopóliumok, hogy biztosítsák profitjukat és extraprofitjukat, hogy megőrizzék hatalmukat az angol nép és az angol gyarmatok népei fölött, nyiltan elárulják az ország nemzeti érdekeit. Csakhogy sem az Amerika előtti behódolás politikája, melyet Anglia kormányzó körei folytatnak, sem az angol és az amerikai monopóliumok „érdekközössége", sempedig együttes nemzetközi rabló politikájuk nem tüntetheti el a két imperialista partner és egyszersmind vetélytárs közötti mély és éles ellentéteket, versengést és konkurrenciaharcot.

Lenin és Sztálin művei minden vonatkozásban tökéletesen leleplezik az imperialista szövetségek és koalíciók természetét. Az imperialista koalíciók célja az, hogy újra felosszák a világot. Az egyenlőtlen fejlődés következtében ugyanis a különböző imperialista hatalmak és államcsoportok erőviszonyai megváltoztak. Céljuk — a világuralomért vívott harc. „A «világuralom» — röviden szólva — az imperialista politika tartalma, és ennek folytatása az imperialista háború"[9] — írta Lenin. Minthogy a legnagyobb imperialista hatalmak a világuralomra törekednek, ezért hódító vágyaik tárgyát nemcsak az ellenfelek birtokai és érdekszférái képezik, hanem a „szövetségesek" birtokai és érdekszférái is. Az első világháború idején fennálló imperialista koalíciók politikáját elemezve, Lenin kimutatta, hogy egy koalíció keretében az egyes részvevők közötti ellentétek gyakran éppenolyan erősek és mélyek, mint az egymással szembenálló imperialista koalíciók közötti ellentétek. Lenin utalt például arra, hogy az Egyesült Államok és Japán együttes részvétele az Antant táborában csupán közbülső szakasz a két hatalom háborújához vezető úton: „... Amerika háborúba lépésének igazi célja: a Japán elleni jövendő háború előkészítése"[10].

A közös imperialista rablás és a zsákmány felosztása céljából kötött egyezmények nem tüntethetik el az agresszív tömb részvevői közötti ellentéteket, hiszen a tagok kölcsönös viszonya csupán a reális erőviszonyoktól függ. Lenin ezt írta: „... a kapitalizmusban *nem* képzelhető el más alap a befolyási övezetek és érdekszférák, a gyarmatok stb. felosztására, mint az osztozkodásban részt vevők *erejének*, általános gazdasági, pénzügyi, katonai stb. erejének számbavétele. Az ebben az osztozkodásban részt vevők ereje azonban nem egyformán változik, mert az egyes

[9] *Lenin* Művei. 23. köt. 26—27. old.
[10] *Lenin* Művei. 24. köt. 434. old.

vállalatok, trösztök, iparágak és országok *egyenletes* fejlődése a kapitalizmusban lehetetlen"[11].

Lenin hangsúlyozta, hogy a világ újrafelosztásáért folyó harcról van szó, függetlenül a szövetségek formáitól, és attól, hogy két imperialista szövetség áll-e szemben egymással, vagy pedig egy átfogóbb imperialista tömb alakul-e. A békés és a fegyveres harc formái pedig váltakoznak, egymásbafonódnak: „A békés szövetségek háborúkat készítenek elő és a háborúkból nőnek ki, kölcsönösen feltételezik egymást s a világgazdaság és a világpolitika közti imperialista kapcsolatok és kölcsönös viszonyok *egy és ugyanazon* talaján a harc békés és nem békés formáinak váltakozását eredményezik"[12].

Ezek a lenini tételek különösen érvényesek az angol-amerikai tömbre. Az Egyesült Államok és Anglia közötti ellentéteknek fontos szerepük van a nemzetközi kapcsolatok terén az imperializmus és a kapitalizmus általános válsága korában. Ezek az ellentmondások már az első világháború küszöbén megmutatkoztak, az angol-német és az amerikai-német ellentét mellett azonban háttérbe szorultak. Az első világháborúban Anglia és az Egyesült Államok ugyanabban az imperialista koalícióban voltak, mely szembenállott a német tömbbel.

Az első világháború után, amikor Németország sebzetten hevert a porondon, az angol-amerikai ellentét lett a fő ellentét a kapitalista világon belül. Sztálin elvtárs 1928-ban, az SzK(b)P Központi Bizottsága júliusi plénumának eredményeiről beszámolva, ezt mondotta: „. . . a kapitalisták táborában meglevő ellentétek közül az amerikai kapitalizmus és az angol kapitalizmus közötti ellentét vált a fő ellentétté. Nézzük akár a kőolajkérdést, mely a tőkés gazdaság építése és a háború szempontjából egyaránt döntő jelentőségű; nézzük akár az árufelvevőpiacok kérdését, amelyeknek igen komoly jelentőségük van a világkapitalizmus élete és fejlődése szempontjából, mert nem lehet árut termelni, ha az áruk értékesítése nincs biztosítva; nézzük akár az imperialista szakasz egyik legjellemzőbb vonását jelentő tőkekivitel piacainak kérdését; nézzük akár a felvevő- és nyersanyagpiacokhoz vezető utak kérdését — mindezek a fontosnál fontosabb kérdések *egy* fő problémába torkollanak, ez a probléma pedig: Anglia és Amerika harca a világhegemóniáért. Bárhol is próbálkozzék Amerika, a kapitalizmusnak ez az óriási méretekben fejlődő országa, akár Kínában, akár a gyarmatokon, akár Dél-Amerikában, vagy Afrikában — mindenütt óriási akadályokba ütközik, ezek az akadályok pedig: Anglia már korábban megerősített állásai"[13].

[11] *Lenin* Művei. 22. köt. 307. old.
[12] Ugyanott, 308. old.
[13] *Sztálin* Művei. 11 köt. Szikra 1950. 215. old.

Az angol-amerikai ellentét a második világháború küszöbén sem vált olyan gyujtóponttá, mely körül a kapitalista világ két ellenséges tábora kialakult volna. A német imperializmus, amely veresége után éppen amerikai és angol tőkék segítségével állott talpra és szövetkezett az imperialista Japánnal meg a fasiszta Olaszországgal — ismét a világuralom egyik igénylőjeként lépett a színtérre, s ezáltal újra életrekeltette mind az angol-német, mind az amerikai-német ellentétet. Az angol-amerikai ellentét ideiglenesen háttérbeszorult e két hatalom és a „tengelyhatalmak" ellentéte mögött.

Az angol-amerikai ellentét felettébb lényeges szerepet játszott a második világháború előkészítése folyamán és a háború alatt is. A fasiszta agresszorok békítgetésének álnok angol-amerikai politikáját, a második világháború kirobbantásának politikáját az osztönözte, hogy e két hatalom ellenségesen állott szemben a Szovjetunióval és arra törekedett, hogy ellentéteit más országok rovására oldja meg. „... a történelmi igazság abban rejlik, hogy a hitleri agresszió azért vált lehetővé, mert először az Egyesült Államok segítséget nyujtott a németeknek abban, hogy rövid idő leforgása alatt megteremtsék a német agresszió katonai és gazdasági bázisát, s ilymódon felfegyverezték ezt az agressziót; másodszor azért, mert az angol-francia kormányzó körök a kollektív biztonság elutasításával megbontották a békeszerető országok sorait, megtörték ezeknek az országoknak agresszióellenes egységfrontját, megtisztították az utat a német agresszió számára és lehetővé tették Hitlernek a második világháború kirobbantását"[14].

Az angol-amerikai kormányzó körök ugyanezen álnok politikájából fakadt az is, hogy szabotálták a második frontot, hogy titkos tárgyalásokat folytattak a hitleri diplomáciával, hogy meg akarták gátolni a német fasizmus teljes leverését, hogy aljas módon a Szovjetunió meggyengülésében és kimerülésében reménykedtek. Mindezt azért tették, hogy a háború utáni világban uralkodó helyzetet foglalhassanak el és megszilárdítsák az imperializmus és a reakció erőit.

De a háború során megmutatkoztak az éles angol-amerikai ellentétek is: az Egyesült Államok arra használta fel Anglia meggyengülését, hogy egyik engedményt a másik után csikarja ki tőle, hogy elragadja támaszpontjait, megkaparintsa befolyási övezeteit s a pénzügyi, gazdasági függőség hálójával kösse gúzsba társát.

A második világháború és a tengelyhatalmak veresége után az angol-amerikai ellentétek ismét homloktérbe kerültek a kapitalista világban, az imperializmus és a reakció táborában. Az amerikai és az angol imperialista reakció mégis közös agresszív tömbben

[14] Történelemhamisítók. Szikra 1951. 19—20. old.

egyesült, mert világméretekben gyökeresen megváltoztak az erőviszonyok. A Szovjetunió hatalma megerősödött, több népi demokratikus ország keletkezett. Két tábor jött létre — mégpedig a béke, a demokrácia és a szocializmus Szovjetunió vezette táborának nyilvánvaló erőfölényével. A világimperializmus pedig meggyengült, és uralmi köre összeszűkült.

A világháborúkat a kapitalista országok egyenlőtlen fejlődése szüli, a világháborúk pedig tovább fokozzák ezt az egyenlőtlenséget. Miként Sztálin elvtárs hangsúlyozta, már az első világháború után az történt, hogy „a világot kizsákmányoló főbb államok köre a háború előtti időszakhoz viszonyítva a végsőkig leszűkült", és „a kapitalista világ pénzügyi hatalmának központja, az egész világ pénzügyi kizsákmányolásának központja Európából Amerikába helyeződött át"[15].

Ez az irányzat tovább fejlődött a második világháború után, amikor csupán két imperialista „nagyhatalom" — az Egyesült Államok és Anglia maradt a színen. Az amerikai imperializmus most a legharciasabb agresszív erő a nemzetközi porondon, ez a reakciónak és a haladás ellenségeinek fő támasza világszerte, a Szovjetunió és a népi demokráciák elleni háború gyujtogatója. A világuralomért folytatott harcában szövetségre lép az angol imperializmussal. Ez utóbbi, noha nagyonis meggyengült és elaggott, továbbra is a legtevékenyebb főkolompos — az Egyesült Államok után — a világreakció és az agresszió táborában. Ugyanakkor az angol imperializmus az angol-amerikai tömb keretében mindinkább függő, hűbéresi helyzetbe kerül az amerikai imperializmussal szemben.

Ha összevetjük az Egyesült Államok és Anglia (a Birodalom nélkül) főbb gazdasági és pénzügyi mutatószámait, akkor kiderül, hogy az Egyesült Államok széntermelése, a lakosság száma háromszor akkora mint Angliáé, villanyenergiatermelése, acélgyártása hatszor, aranytartaléka tízszer, fegyveres erőinek létszáma, hajóhadának tonnaszáma pedig négyszer akkora, mint Angliáé. Ilyen erőviszonyok mellett az angol-amerikai együttműködés nem lehet egyéb, mint „ló és lovasának együttműködése". Döntő szerepet játszik ebben Anglia kapituláns, behódoló politikája az amerikai imperializmus irányában; ezt a politikát hajtják végre mind a labouristák, mind a konzervatívok.

Nem szabad azonban lebecsülnünk azoknak a pozícióknak a jelentőségét, amelyekkel az angol imperializmus mindezideig rendelkezik a tőkés gazdaság rendszerében.

Az angol imperializmusnak van a legnagyobb gyarmatbirodalma. A hatalmas gyarmatok az angol imperializmus számára az

[15] *Sztálin* Művei. 7. kot. Szikra 1951. 285. és 282. old.

amerikai imperializmussal szemben viszonylag állandóbb árupiacokat, nyersanyagforrásokat, tőkebefektetési területeket biztosítanak. Lenin, midőn leleplezte a Kautsky-féle álokoskodást a „szabad piacokról" és az annexiós gyarmati politika állítólagos letűnéséről — hangsúlyozta a gyarmati monopólium szerepét és jelentőségét. Ezt írta:

„Csak gyarmatok birtoklása biztosítja teljesen a monopólium sikerét a versenytárssal folytatott harc minden váratlan fordulatával szemben — az olyan fordulatokat is beleértve, mint az ellenfél védekezése állami monopólium törvénybeiktatásával. Minél fejlettebb a kapitalizmus, minél erősebben érezhető a nyersanyaghiány, minél élesebb a konkurrencia és a nyersanyagforrások utáni hajsza az egész világon, annál elkeseredettebb a gyarmatok szerzéséért folyó harc"[16].

A brit imperializmus nagy pénzügyi és gazdasági hatalommal — a „sterlingövezettel" rendelkezik. A kapitalista világ néhány leggazdagabb nyersanyagforrása az ő birtokában van. Így például kaucsuk, ón, nikkel, mangán, arany, gyémánt, gyapjú és részben kőolaj. Ezenkívül igen tekintélyes pozíciókkal rendelkezik az árupiacokon és eléggé kiterjedt tőkebefektetési területeken uralkodik.

Végül, az angol imperializmus rendelkezik a tőkés világban a leghatalmasabb támaszpont- és közlekedési rendszerrel, melyet a világuralomról ábrándozó amerikai imperializmus szeretne megkaparintani.

A kapitalizmus hatalmi körének jelentős csökkenése, melyet a második világháború és a háború utáni fejlődés váltott ki, még jobban kiélezi az angol-amerikai versenyharcot a kapitalizmus ellenőrzése alatt megmaradt piacokért és „befolyási övezetekért". Az amerikai monopóliumok valamennyi expanziós tervében elsőrendű feladat az angol imperializmus gyengítése, gyarmati és birodalmi „örökségének" megkaparintása.

A Brit Birodalom már régóta egyik fő célpontja annak az imperialista küzdelemnek, amely a már felosztott világ újrafelosztásáért folyik. Felettébb ízes falat a gyarmatokért, árupiacokért, nyersanyagforrásokért és „befolyási övezetekért" folyó imperialista harcban. Tudjuk, hogy a második világháborúban a „tengelyhatalmak" mindenképpen rá akarták tenni kezüket az angol imperializmus gyarmatbirtokaira Ázsiában, Afrikában és a Távol-Keleten. A második világháború után, amikor a világuralom legfőbb igénylőjének szerepében a kardcsörtető amerikai imperializmus lépett a színre, ez szintén kinyujtotta karmait a Brit Birodalom felé. Az amerikai imperializmus mint szövetséges, partner, gyám és pártfogó akarja megszerezni az angol gyarmati „örökséget".

[16] *Lenin* Művei. 22. kot. 270. old.

Jellemző, hogy az amerikai és a német imperializmus egyaránt a „kommunizmus elleni harc" madárijesztőjével, azzal a tettetett óhajjal igyekezett területrabló terveit és agresszív szándékait leplezni, hogy megvédi a Brit Birodalmat a fenyegető veszélyektől. Hitler az angolokkal folytatott tárgyalásaiban többízben is felhozta ezt az érvet agresszív politikájának igazolására, sőt, még fel is ajánlotta, hogy Németország saját haderővel fogja „megvédelmezni" a Brit Birodalmat... Ugyanígy, a tyúkot őrző róka szerepében lép fel a háború utáni időszakban az amerikai imperializmus is.

A kardcsörtető amerikai imperialisták még csak nem is nagyon leplezik a Brit Birodalommal kapcsolatban kitűzött igazi céljaikat és szándékaikat. Az amerikai politikai irodalomban a Brit Birodalom — a XIX. századvégi, XX. század elejei ottomán birodalom hasonlatával élve — gyakran játssza a „beteg ember" szerepét, amikor is az amerikai monopolisták, „a beteg ágya mellett" állva, éppen magukat nyilvánítják Anglia gyarmati, általában birodalmi birtokai „törvényes örökösének". Karl von Wiegand amerikai ujságíró ezt írja: „A Brit Birodalom történelemmé válik. A brit erő nagyszerű és pompás látványa letűnőben van. Amerika a természetes örököse annak a hatalomnak és világraszóló vezető szerepnek, amely oly sokáig a Brit Birodalom kezében volt"[17].

Bernard Brodie, amerikai „geopolitikus" a *Foreign Affairs* című folyóirat 1948 áprilisi számába írt cikkében kijelenti, hogy „Anglia már nem képes önerejéből betölteni a nagyhatalom feladatkörét", és „nem várható, hogy valaha is visszaszerezze ezt a képességet". Ebből vonja le a szerző azt a következtetést, hogy Angliának, valamennyi dominiumával és gyarmatával egyetemben, az Egyesült Államok állandó katonai és gazdasági gyámsága alá kell kerülnie! Néhány buzgó amerikai szerző még tovább megy és azt a kérdést latolgatja, mi módon kell beolvasztani a Brit Birodalmat az Amerikai Egyesült Államokba.

Az angol imperializmus meghátrál az amerikai imperializmus nyomása előtt, de természetesen igyekszik védelmezni megingott pozícióit, menteni, ami még menthető, sőt alkalomadtán még ki is csikarni egyetmást erősebb partnerétől. Innen ered az a feszült angol-amerikai küzdelem, amely a katonai és politikai szövetség keretében bontakozik ki és felfedi az agresszorok mai tömörülésének mély és éles belső ellentéteit.

Az amerikai imperializmus széles fronton támadja az angol árupiacokat, nyersanyagforrásokat, tőkebefektetési területeket, az

[17] Idézve Labour Monthly. 1947 április.

angol font sterling pozícióit, igyekszik hatalmába keríteni az angol támaszpont- és közlekedési rendszert.

3. Harc az árupiacokért

A kapitalizmus általános válságának időszakát a piacokért vívott harc rendkívüli hevessége jellemzi. Sztálin elvtárs az SzK(b)P XV. kongresszusán, a Központi Bizottság politikai beszámolójában utalt arra, hogy „... a termelési lehetőségek növekedése és a piacok viszonylagos stabilitása közötti ellentmondás az alapja annak, hogy a piacok problémája ma a kapitalizmus legfőbb problémája. Általában az árufelvevőpiacok és különösen a külföldi piacok problémájának élesedése, a tőkekiviteli piacok problémájának élesedése — ez jellemző a mai kapitalizmusra"[18].

A második világháború következtében ismét szűkült a kapitalizmus uralmának köre, s ezáltal a külső piacok problémája még égetőbbé vált a főbb imperialista hatalmak számára. A 16. táblázat adatai a világpiacokért folyó angol-amerikai küzdelem hevességéről beszélnek.

Ezek az adatok elsősorban arról a folyamatról tanúskodnak, melynek során a hatalmasabb imperialista hatalom — az Egyesült Államok — konkurrenciája következtében Anglia kiszorul a világpiacokról; másodsorban e folyamat egyenlőtlenségéről, a versenyharc erős kiéleződéséről 1948—1950 között, a gazdasági válság érlelődésének éveiben; tanúskodnak az angol monopóliumok makacs próbálkozásairól, hogy legalább részben visszaszerezzék elvesztett pozícióikat a piacokon.

A háború előtt az egész angol kivitel nem sokkal maradt el az amerikai kivitel mögött; 1947-ben háromszor, 1948-ban és 1949-ben pedig másfélszer-kétszer volt kisebb. Hiába volt a Marshall-terv, az amerikai monopóliumok által nagy mértékben alkalmazott dömping — az Egyesült Államok kivitele 1948-ban, 1947-hez viszonyítva, 16 százalékkal, 1949-ben pedig, 1948-hoz viszonyítva, még további 5 százalékkal csökkent. Az angol kivitel, amelyet csak az angol nép életszínvonalának további csökkentése árán tudtak elérni, 1948-ban, 1947-hez viszonyítva, 38 százalékkal, 1949-ben pedig, 1948-hoz viszonyítva, 12 százalékkal növekedett (angol valutában). 1950-ben az angol kivitel további 21 százalékkal növekedett az 1949. évihez képest, míg az amerikai kivitel erősen hanyatlott. Mindazonáltal az Egyesült Államok részesedése a világexportban jelentősen növekedett a háború előtti időkhöz képest, míg Angliáé szinte változatlan maradt. 1938-ban az Egyesült

[18] *Sztálin* Művei. 10. köt. 295—296. old.

16. táblázat

Az Egyesült Államok és Anglia harca a felvevőpiacokért

Mutatószámok	1938*	1947	1948	1949	1950
Az Egyesült Államok exportja (millió dollár)					
Egész export	3 000	15 000	12 600	12 000	10 300
Ebből:					
Európába	727	4 469	3 580	3 300	2 350
Latin-Amerikába	540	4 070	3 360	2 900	2 800
Afrikába, Közel-Keletre, Indiába és Pakisztánba	195	1 525	1 460	1 400	900
Távol-Keletre	520	1 950	1 600	1 650	1 150
Anglia exportja (millió dollár)					
Egész export	2 600	4 800	6 600	6 700	6 300**
Ebből:					
Európába	860	1 550	2 060	1 990	1 950
Latin-Amerikába	222	398	595	626	540
Afrikába, Közel-Keletre, Indiába és Pakisztánba	600	1 420	1 929	2 088	1 615
Távol-Keletre	440	816	1 190	1 300	1 300

Források: Monthly Digest of Statistics. 1949—1951 — Foreign Commerce Weekly. 1949 március 7., 1950 március 6., 1951 március 5.

* Az Egyesült Államoknál az adatok az 1936—1938 közti évi átlagot adják meg.

** Anglia exportjának volumene 1950-ben növekedett, de a font sterling devalvációja miatt exportja dollárra átszámítva csökkent.

Államok részesedése a világexportban 14 százalék volt, 1948-ban 23 százalék, 1949-ben 21 százalék; Anglia részesedése pedig 1938-ban 10,4 százalék, 1949-ben 11,7 százalék[19].

A világpiacokért indított amerikai támadás nem merült ki Németország és Japán piacainak megkaparintásában, hanem Anglia rovására is folyik. Miként a 16. táblázatból kitűnik, az Egyesült Államok Európába irányuló kivitele 1947-ben, a háború előtti időkhöz viszonyítva, hatszorosára emelkedett (pénzértékben; volumenében a kivitel emelkedése természetesen kisebb, minthogy az árak több mint kétszeresükre emelkedtek). Ugyanekkor az Európába irányuló angol kivitel (pénzértékben) csupán

[19] Records and Statistics. 1951 január 13.

megkétszereződött, míg volumenét tekintve hozzávetőlegesen megmaradt a háború előtti szinten. 1948-ban és 1949-ben az angol kivitel növekedett, az amerikai pedig csökkent, de az Európába irányuló amerikai kivitel hozzávetőlegesen másfélszerese volt az angol kivitelnek, míg a háború előtt kisebb volt annál, 1947-ben pedig háromszorosan múlta felül azt.

A 17. táblázat alapján megítélhetjük, hogyan szorította ki az Egyesült Államok Angliát a latinamerikai országok kereskedelméből.

17. táblázat

Az Egyesült Államok és Anglia részesedése a latinamerikai országok behozatalában és kivitelében (%-ban)

A latinamerikai országok behozatala és kivitele	1938	1946	1947
Behozatal:			
az Egyesült Államokból	33,9	59,2	63,9
Angliából	12,1	6,2	5,4
Európából	35,7	9,6	12,5
Kivitel:			
az Egyesült Államokba	32,3	40,2	39,1
Angliába	17,5	12,2	14,8
Európába	30,6	20,2	22,0

Forrás: Foreign Commerce Weekly. 1949 április 11.

Amint a 17. táblázatból kitűnik, az Egyesült Államok szinte monopolizálta a latinamerikai országok behozatalát. A háború előtt behozataluk egyharmada, 1947-ben pedig már kétharmada származott az Egyesült Államokból. Anglia részesedése ez idő alatt 12 százalékról 5 százalékra csökkent. Ugyanez alatt az idő alatt a latinamerikai országok kivitelében kevésbbé jelentős változás következett be. 1938-ban az Egyesült Államok szívta fel ez országok kivitelének egyharmadát, 1947-ben pedig mintegy kétötödét. Anglia részesedése aránylag nem csökkent nagy mértékben; ugyanez vonatkozik az európai szárazföld országaira is. Tehát az Egyesült Államok nem lépett Anglia és az európai országok helyébe mint a latinamerikai áruk vásárlója; ez az amerikai pozíciók gyenge pontja Latin-Amerika piacain.

Anglia kihasználja azt a körülményt, hogy a latinamerikai országok számára létkérdés nyersanyagaik és mezőgazdasági termékeik értékesítése. Arra törekszik Anglia, hogy a latinamerikai országokba irányuló kivitelét kétoldali egyezmények alapján

fokozza, és ekként aláássa az Egyesült Államok monopolista pozícióit. 1948—1950-ben az Egyesült Államok kivitele némileg csökkent, Angliáé pedig növekedett, de még mindig csak ötöde volt az amerikainak. 1950-ben Anglia részesedése a latinamerikai országok behozatalában 10 százalék, kivitelükben pedig 12—13 százalék volt. Az Egyesült Államokra esik a latinamerikai országok kivitelének nem sokkal kevesebb mint a fele, behozataluknak pedig több mint fele.

Erőteljesen fokozódott az amerikai térhódítás Afrikában, a Közel-Keleten és Indiában. Az Egyesült Államok kivitele ezekre a területekre 1947-ben a tíz év előttinek hétszeresére emelkedett, míg Anglia kivitele csupán két és félszeresére. Az amerikai kivitel 1938-ban csak egyharmada volt az angol kivitelnek, 1947-ben már meghaladta azt, 1948—1950-ben pedig ismét mögötte maradt az angol kivitelnek.

A Távol-Keleten az amerikai kivitel 1938-ban 20 százalékkal volt nagyobb az angol kivitelnél, 1947-ben már több mint kétszerese lett, 1948-ban és 1949-ben pedig 25 százalékkal múlta felül. Ha a Távol-Kelet országai közé nem vesszük fel Ausztráliát, Új-Zélandot és Brit Óceániát, akkor még tisztább képet nyerünk (18. táblázat).

18. táblázat

Angol-amerikai harc a Távol-Kelet piacain

(Az Egyesult Államok és Anglia részesedése százalékokban, az illető országok egész kereskedelmében)

Országok	Egyesult Államok			Anglia		
	1937	1947	1948	1937	1947	1948
A Távol-Kelet valamennyi országának*						
behozatala	16,7	48,0	34,1	5,8	8,4	10,6
kivitele	20,2	25,1	22,6	5,5	8,4	7,2
Burma, behozatal	4,3	4,0	4,1	20,1	33,4	48,0
Indonézia, behozatal	10,2	39,0	22,5	8,3	7,6	8,6
Malájfold, behozatal	2,4	10,0	11,7	15,6	19,3	19,0
Fulop-szigetek, behozatal	58,3	86,3	83,0	2,3	0,6	0,9
Sziám, behozatal	5,0	28,2	—	12,0	21,4	—
Japán, behozatal	26,6	92,0	64,7	2,2	1,8	0,7
Kína, behozatal	19,7	52,4	45,4	11,5	7,8	8,1

Forrás: Foreign Commerce Weekly. 1949 június 13. és 20.

* A Távol-Kelet országai között szerepel itt Burma, Kína, Indokína, Francia Óceánia, Hongkong, Indonézia, Japán, Malájföld, a Fulóp-szigetek, Sziám és Dél-Korea.

Miként ezekből az adatokból kiderül, 1937-ben az Egyesült Államok részesedése a távolkeleti országok behozatalában 16,7 százalék, kivitelében pedig 20,2 százalék volt, vagyis 3—4-szer annyi, mint Angliáé. 1947-ben az Egyesült Államok ragadta magához a távolkeleti országok behozatalának csaknem felét (ami hatszor annyi, mint Anglia részesedése) és kivitelük egynegyedét (ami háromszor annyi, mint Anglia részesedése). 1948-ban az Egyesült Államokra esett a behozatal több mint egyharmada (három és félszerte több mint Angliára) és a kivitelnek csaknem egynegyede (háromszorta több mint Angliára). Az Egyesült Államok teljesen kiszorította Angliát és szinte monopolizálta azon országok külkereskedelmét, ahol politikai fölényre tett szert. Így például az Egyesült Államok bonyolította le 1947-ben Japán behozatalának több mint kilenctizedét (1948-ban — kétharmadát), a Fülöp-szigetek behozatalának közel kilenctizedét, és a Kuomintang-uralom idején Kína behozatalának több mint felét. Ugyanekkor Anglia részesedése ezekben az országokban jelentéktelen méretekre csökkent: Japánban 1 százaléknál kevesebbre, Kínában 8 százalékra, a Fülöp-szigeteken 1 százaléknál kevesebbre. Burma és Malájföld behozatalában viszont növelte a részesedését Anglia.

Az angol-amerikai gazdasági harcban külön helyet foglalnak el magának a Brit Birodalomnak a piacai. A Birodalom részesedése a világimportban 30 százalék, a világexportban pedig 28 százalék volt 1948-ban[20].

Anglia a Brit Birodalom piacain kihasználja azokat az előnyöket, amelyek az 1932-i ottawai konferencián elfogadott birodalmi preferenciális tarifarendszerből fakadnak. Anglia kötelezte magát, hogy mentesíti a birodalmi árukat az általános 10 százalékos vám alól és azok alól a kiegészítő vámok alól, amelyeket az 1932. évi törvény írt elő. Kötelezte magát valamennyi vámtarifa revíziójára is, hogy előnyöket biztosíthasson a dominiumoknak. Ugyanakkor emelkedtek a nem birodalmi eredetű árukra kivetett vámok. A dominiumok viszont nemcsak arra kötelezték magukat, hogy az angol iparcikkeket előnyben részesítik a külföldi hatalmak áruival szemben, hanem még arra is, hogy nem juttatják az angol árukat előnytelen helyzetbe a hazai ipar gyártmányaival szemben sem, hanem ellenkezőleg — megadják az angol iparnak „a gazdaságos és eredményes termelés mérsékelt költségein alapuló észszerű konkurrencia teljes lehetőségét". Ausztráliában az angol árukra kivetett preferenciális vámok 50—75 százalékát tették ki az általános vámoknak; Új-Zélandban a preferenciális vám a szokásos vám-

[20] A Review of Commonwealth Trade. London, 1949.

nak 33—50 százaléka, Kanadában hozzávetőlegesen 65—70 százaléka, Indiában meg 50 százaléka volt.

A birodalmi kedvezmények rendszere folytán megerősödtek Anglia és a dominiumok gazdasági kapcsolatai; ez a rendszer hozzájárult a versenytársak kiszorításához. A Brit Birodalom részesedése az angol kivitelben az 1913. évi 37 százalékról 1935-ben 48 százalékra, a behozatalban pedig 25 százalékról 38 százalékra emelkedett.

Ugyanakkor növekedett Anglia részesedése is a Brit Birodalom országainak kivitelében: Kanada kivitelében az 1929. évi 25 százalékról 1935-ben 42 százalékra, Ausztrália kivitelében 44 százalékról 49 százalékra, Új-Zéland kivitelében 74 százalékról 84 százalékra.

A birodalmi preferenciális tarifák ottawai rendszerét, mivel ez komoly előnyöket biztosít Anglia számára és akadályozza a birodalmi piacokra való idegen behatolást, már kezdettől fogva hevesen támadták az amerikai monopóliumok. A háború küszöbén, 1938-ban, amikor Anglia rászorult az Egyesült Államok támogatására, ez utóbbi élt az alkalommal és olyan kereskedelmi egyezmények aláírására kényszerítette Angliát meg Kanadát, amelyek az első rést vágták a birodalmi kedvezmények rendszerén vagy legalábbis bizonyos mértékig gyengítették azt. Az 1945. évi angol-amerikai kölcsönegyezménybe, az Egyesült Államok kívánságára olyan pontot iktattak be, melynek értelmében Anglia kötelezi magát „a vámkorlátozások mérséklésére és a nemzetközi kereskedelemben bevezetett megkülönböztetések felszámolására". Az Egyesült Államok ezzel azt akarta elérni, hogy Anglia enyhítse, majd fokozatosan eltörölje a birodalmi kedvezményes tarifarendszert, vagyis megnyissa a Birodalom kapuit az amerikai gazdasági terjeszkedés előtt. A Marshall-terv alapján kötött angol-amerikai egyezmény ugyancsak több olyan pontot tartalmaz, amely megkönnyíti az amerikai térhódítást a Brit Birodalom országaiban.

Az 1947 októberében tartott genfi, majd az 1948 áprilisában tartott havannai nemzetközi kereskedelmi konferencián az Egyesült Államok erős nyomást gyakorolt Angliára és a Brit Birodalom országaira, ismétcsak a birodalmi kedvezményes tarifák enyhítését és felszámolását követelve.

Az 1948 áprilisi havannai konferencián elfogadott Nemzetközi Kereskedelmi Charta kötelezte Angliát — akárcsak a többi résztvevő államot —, hogy csökkentse vámtarifáit, mondjon le minden megkülönböztető rendszabályról, nyujtson az amerikai exportőröknek „egyenlő lehetőségeket" stb. Ez az „Okmány" — Anglia kívánságára — tartalmazott ugyan egy olyan pontot, amely fenntartja azt a lehetőséget, hogy a gazdaságilag és politikailag szoros kapcsolatban levő államok érvénybenhagyják egymásnak nyujtott

kedvezményeiket. Ez az „Okmány" kikötötte, hogy különleges esetekben — például kedvezőtlen fizetési mérleg esetén — újabb kereskedelmi korlátozásokat léptessenek életbe. Az Egyesült Államok azonban kiharcolta, hogy ilyen intézkedéseket csak a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet engedélyével, vagyis valójában az Egyesült Államok hozzájárulásával lehessen életbeléptetni. Akkor, amikor a piacokért folyó imperialista harc egyre élesebbé válik, minden olyan szerződés, amelyet tőkés államok a nemzetközi kereskedelem „felszabadítása" érdekében kötnek, elkerülhetetlenül kudarcra van kárhoztatva. Anglia, majd utána több más ország megtagadta a havannai „Okmány" törvénybeiktatását[21]. Így azután nem is jött létre a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet: felrobbantották az angol-amerikai ellentétek.

Heves amerikai-angol nézeteltérések színterévé vált a Torquayban (Devonshire) tartott nemzetközi kereskedelmi konferencia is. A konferencia hét hónapig tartott, 1951 tavaszáig, de a hegy — egeret szült. Az *Economist* beismerése szerint, „a Torquay-i konferencia határozott csapást mért Anglia és az Egyesült Államok politikai kapcsolataira". Az amerikai monopóliumok ezen a konferencián is heves rohamokat intéztek a birodalmi kedvezmények rendszere ellen, amely megingott ugyan, de még mindig érvényben van és akadályozza az amerikai terjeszkedést.

Az amerikai monopóliumok állandóan támadják a brit birodalmi preferenciák rendszerét. Ez a rendszer azonban alapjában véve továbbra is érvényben van és bizonyos nehézségeket, akadályokat emel az amerikai terjeszkedés útjába. Ez a rendszer heves angol-amerikai gazdasági és politikai harc tüzébe került.

A 19. táblázat képet ad a Brit Birodalom piacain folyó angol-amerikai versenyharc hevességéről és feszültségéről.

Az idézett adatok nem csupán az amerikai monopóliumok rohamos kereskedelmi térhódításáról tanúskodnak, hanem a birodalmi piacokért folyó angol-amerikai harc hevességéről is. 1938-ban a Birodalom országaiba irányuló angol kivitel jó másfélszerese volt az Egyesült Államok kivitelének. 1947-ben pedig az ugyanoda irányuló amerikai kivitel meghaladta magának Angliának a kivitelét! Ezt a tényt természetesen távolról sem lehet úgy magyarázni, mintha a gyarmati monopólium, a politikai uralom, a vámsorompók elvesztették volna jelentőségüket. Az első világháború küszöbén az angol gyarmatokkal folytatott német kereskedelem fejlődéséről és a kautskyánusok azon állításáról, hogy terjeszkedés érdekében a tőkének nincs szüksége erőszakos módszerekre — Lenin ezt mondotta: „A német imperializmus fölénye az angollal

[21] Wilson kereskedelemügyi miniszter nyilatkozata az angol alsóházban. (Manchester Guardian. 1951 február 9.)

szemben erősebb, mint a gyarmati határok vagy a védővámok fala: ebből «érvet» kovácsolni a szabadkereskedelem és a «békés demokrácia» *mellett* — sekélyes közhely, megfeledkezés az imperializmus alapvető vonásairól és sajátosságairól, a marxizmus nyárspolgári reformizmussal való helyettesítése"[22].

19. táblázat

Az angol és az amerikai monopóliumok küzdelme a Brit Birodalom piacaiért

Országok	Anglia kivitele (millió dollárban)				Az Egyesült Államok kivitele (millió dollárban)			
	1938	1947	1949	1950	1938	1947	1949	1950
A Brit Birodalom valamennyi országába (Angliát kivéve)	1 150	2 250	3 650	3 200	750	3 800	3 100	2 800
Ebből:								
Kanadába	120	173	288	353	460	2 100	1 900	2 000
Ausztráliába	192	288	685	715	67	236	142	107
Új-Zélandba	96	173	235	242	22	77	42	28
A Délafrikai Unióba	198	370	456	340	76	414	266	125
Indiába és Pakisztánba	168	365	545	390	35	405	300	250

Forrás: Monthly Digest of Statistics. 1949—1950. — Foreign Commerce Weekly. 1949 március 7., 1950 március 6., 1951 március 5.

Az amerikai imperializmus, az angol imperializmussal szemben élvezett fölényét kihasználva, elsöpri az akadályokat a Brit Birodalomba való benyomulása útjából. Gyakran folyamodik dömpinghez és a kereskedelmi háború egyéb eszközeihez. Azokra az előnyökre és kiváltságokra támaszkodik, amelyeket a Marshall-terv, az Atlanti Egyezmény, a fegyverszállítási egyezmények stb. alapján élvez. A világpiacokért folyó versenyharcban megmutatkozik az angol ipar technikai és szervezeti elmaradottsága is. Az angol áruk rendszerint sokkal drágábbak, mint az amerikaiak. Így például az angol áruk kanadai vásárlói panaszkodnak az említett áruk rendkívüli drágaságára, amit Wilson angol kereskedelemügyi miniszternek is be kellett ismernie[23]. Az ausztráliai piacokon az

[22] *Lenin* Művei. 22. köt. 302. old.
[23] Manchester Guardian. 1949 május 11.

angol áruk 25—30 százalékkal, de néha két-háromszorta drágábbak, mint az amerikai és az ausztráliai áruk[24].

Ugyanakkor az angol imperializmus erőteljesen kiaknázza politikai pozícióit a domíniumokon, és gyarmati monopóliumát az Egyesült Államok elleni versenyharcban, megkísérelve, hogy visszaszerezze uralkodó helyzetét a birodalmi piacokon. 1949—1950-ben, a dollárdeficit erős megnyilvánulása, vagyis annak a passzívának növekedése idején, amely a Brit Birodalomnak az Egyesült Államokkal és a nyugati féltekével szemben fennálló kereskedelmi mérlegében mutatkozott, intézkedéseket tettek az Egyesült Államokból származó behozatal csökkentésére és egyidejűleg a Birodalmon belüli kereskedelem fokozására. A Brit Államközösség pénzügyminisztereinek konferenciája, amely 1949 júniusában zajlott le Londonban, elrendelte a dollárövezetből származó behozatal 25 százalékos csökkentését. A Brit Birodalomba irányuló angol kivitel 1948-ban egyenlő volt az amerikai kivitellel, 1949-ben pedig meghaladta azt. Ha figyelmen kívül hagyjuk Kanadát, akkor a Brit Birodalom országaiba irányuló angol kivitel 1949-ben két és félszerese volt az amerikai kivitelnek. Ezzel szemben a Kanadába irányuló angol kivitel az amerikainak csak alig egyhetede volt. 1950-ben tovább csökkent az Egyesült Államok kivitele a Brit Birodalom országaiba, Kanada kivételével.

Az angol kereskedelmi térhódítás fő objektumai továbbra is a Brit Birodalom országai; részesedésük Anglia külkereskedelmében állandóan emelkedik. A birodalmi országok részesedése Anglia behozatalában 1938-ban 40 százalék volt, 1947-ben 44 százalék, 1949-ben 47 százalék. A birodalmi országok részesedése Anglia kivitelében 1938-ban 49 százalék volt, 1947-ben csaknem 50 százalék, 1949-ben 53 százalék. A sterlingövezet vette fel 1938-ban az angol kivitel 45 százalékát, 1947-ben 50 százalékát, 1949-ben pedig 48 százalékát.

Az Egyesült Államok elleni kereskedelmi háborúban Anglia, mint a legnagyobb nyersanyag- és élelmiszerimportőr, kihasználja többek között a hosszúlejáratú kétoldali egyezményekkel és szerződésekkel járó előnyöket, amelyek — az Angliába bevitt élelmiszer és nyersanyag fejében — megkönnyítik az angol iparcikkeknek a Brit Birodalom országaiba és más országokba való benyomulását.

A háború előtt az angol behozatal hozzávetőlegesen kétszerese, 1947—1949-ben pedig másfélszerese volt az amerikainak. Anglia, mint a legnagyobb importőr, arra használja fel ezt a helyzetét, hogy gazdasági nyomást gyakoroljon a másik szerződő félre, akire gyakran igen kedvezőtlen feltételeket kényszerít.

Anglia több országgal köt hosszúlejáratú, kétoldali szerződése-

[24] Manchester Guardian. 1949 szeptember 30.

ket meghatározott mennyiségű áru szállítására, például búzára Kanadával, kókuszdióra és olajra Ceylonnal, zsírszalonnára Hollandiával, sajtra és tojásra Kanadával és Dániával. Más országokkal pedig egész exportfeleslegük megvásárlására köt szerződéseket, például cukorra Ausztráliával és Brit Guyanával, húsra Ausztráliával, Új-Zélanddal, Paraguay-jal, füstöltszalonnára Dániával, olajra Új-Zélanddal, sajtra Ausztráliával és Új-Zélanddal, tojásra Ausztráliával és Irországgal stb. Az 53 hosszúlejáratú szerződés közül — amelyet Anglia 1949-ig kötött élelmiszerszállításra — 42 szerződést a Brit Birodalom országaival kötött[25].

Az Egyesült Államok természetesen nem léphet Anglia helyébe mint az angol domíniumok és több más, élelmiszert kivivő ország exportfeleslegének felvásárlója.

Az amerikaiak a „sokoldalú kereskedelem", az „egyenlő lehetőségek elve" és a vámtarifák általános csökkentése jelszavát hangoztatva támadják a kétoldali kereskedelmi egyezmények rendszerét. A „sokoldalú szabadkereskedelem" jelszavát hangoztatja az Egyesült Államok mindazokon a konferenciákon és tanácskozásokon, amelyek a Marshall-tervvel, a nemzetközi kereskedelemmel, a pénzügyi problémák rendezésével kapcsolatosak. Már az is bizonyítja a jelszó képmutató voltát, hogy maga az Egyesült Államok egyáltalán nem egyezik bele azoknak a magas vámtarifáknak a valamennyire is jelentős leszállításába, amelyek az amerikai belső piacot védik. Egyszerűen csalás ez a jelszó, mely a terjeszkedésnek, a gazdasági háborúnak, az idegen országok pénzügyi alárendelésének és leigázásának politikáját takargatja.

Az Egyesült Államok arra akarja rákényszeríteni Angliát és az amerikai „segélyben" részesülő többi országot, hogy kizárólag amerikai árut vásároljanak; az Egyesült Államok igényt támaszt ezen országok külkereskedelmének s általában gazdasági külpolitikájának teljes ellenőrzésére. A „sókoldalú kereskedelem" elvének amerikai értelmezése nem egyéb, mint egy, az Egyesült Államok javát szolgáló, az egész világot átfogó kedvezményrendszer megteremtése. E rendszer bevezetése azt eredményezné, hogy valamennyi ország, a „diszkrimináció" vádjától félve, elsősorban amerikai árukat kényszerülne vásárolni. Hasonló demagógiához folyamodik Anglia is gyengébb szerződő feleivel való kapcsolataiban. Az adott esetben azonban éppen Anglia válik az amerikai zsarolás tárgyává.

Az Egyesült Államok fel akarja számolni a kétoldali egyezményeket és el akar távolítani minden vámsorompót az amerikai monopóliumok terjeszkedésének útjából. Ezért az „egységes nyugateurópai piac" „Európa gazdasági egysége" megteremtését

[25] Times. 1949 október 21.

követeli. Ez a kérdés már az 1949-ben létrehozott Európa Tanácsban is angol-amerikai nézeteltéréseknek volt az okozója.

Az Egyesült Államok és Anglia egyetértett abban, hogy az „egyesült Európa" nyitja meg az utat ahhoz, hogy Nyugat-Németországot és a nyugatnémetországi hadsereget bevonják az agresszív Atlanti Egyezmény rendszerébe, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni háború előkészítése érdekében. Ez a politikai lényege az Európa Tanácsnak és az „európai egységért" folyó egész kampánynak. Ezzel azonban megszakad az Egyesült Államok és Anglia közös politikája ebben a kérdésben.

Anglia tiltakozik az „európai egység" messzemenő tervei ellen, amelyet az Egyesült Államok sugalmaz. Először is, Anglia megérti, hogy az „európai egység" ilyen és ehhez hasonló terveiben nem tarthat igényt vezető szerepre, és hogy ezt a szerepet elkerülhetetlenül az Egyesült Államok töltené be. Másodszor, az „európai gazdasági egység" amerikai tervei azzal a törekvéssel vannak szoros kapcsolatban, hogy Angliát elszakítsák a Birodalomtól, hogy a birodalmi preferenciák rendszere megsemmisüljön. A Birodalmi Gyárosok Szövetsége emlékiratot juttatott el a Brit Államközösség miniszterelnökeinek 1948 októberében tartott konferenciájához, amelyben határozottan tiltakozik a nyugateurópai vámunió tervei ellen. Az emlékirat utal arra, hogy az efféle unió — de egyedül a vámtarifák jelentős csökkentése is — „szörnyű következményekkel járna a birodalmi gazdasági kapcsolatok, a Brit Államközösség ipara és kereskedelme szempontjából"[26]. A birodalmi gazdasági körök lapja, a *Round Table*, az „európai unióról" azt írta, hogy az ilyen tervek megvalósítása pusztulásba döntené a Brit Államközösséget és megfosztaná Angliát nagyhatalmi szerepétől: „Ha Anglia belép a Nyugati Szövetségbe — mint ahogy például Virginia is az Egyesült Államok egyik állama lett — akkor elveszti gazdasági és politikai erejének mindazokat az elemeit, amelyek legfőbb értékét alkotják, Nyugat-Európa tartományává válik, s így megszűnik mint világhatalom. Nem lehet tagja a Brit Államközösségnek — és a Brit Államközösség felbomlik"[27].

A birodalmi köröknek ez a rettegése is azt bizonyítja, hogy növekednek az Egyesült Államok és Anglia ellentétei a gazdasági és politikai terjeszkedés európai küzdőterén; de különösen azt a tényt tükrözi, hogy az Egyesült Államok arra használja fel agresszív mesterkedéseit Európában és Anglia részvételét e machinációkban, hogy gyorsabb ütemben hatolhasson be az angol dóminiumokba és gyarmatokba.

[26] Times. 1948 október 12.
[27] Round Table. 1948 március.

Végül, harmadszor, az „európai gazdasági egységet" sürgető amerikai javaslatok értelmében Anglia elvesztené mindazokat a kiváltságokat, amelyeket európai szerződő feleivel kötött kétoldali egyezményei alapján élvez. Megfosztanák továbbá azoktól a kedvezményektől is, amelyeket az biztosít számára, hogy az európai marshallizált országok közvetve a sterlingzónához csatlakoznak. E kiváltságok és kedvezmények felszámolását tűzte ki célul többek között az az amerikai követelés, mely az amerikai kereskedelmi terjeszkedést akadályozó valamennyi vámkorlátozás megszüntetésére — így a valuták szabad átválthatóságára is — irányul.

Innen ered hát Anglia ellenállása az „európai gazdasági egység" amerikai terveivel szemben és az angol diplomáciának az a tétele, hogy Anglia nem kötheti le teljesen magát az „európai gazdasági egységben" való részvétellel, és „nem mondhat le arról a felelősségről", amelyet a brit birodalmi rendszer és a sterlingövezet ró reá.

Anglia ellenkezése nem akadályozta az amerikai monopóliumokat abban, hogy újabb és újabb terveket vessenek fel az „európai gazdasági egyesülésre" vonatkozóan, és nem gátolta őket abban, hogy e tervek megvalósítására törekedjenek. Így született meg a Hoffman-terv, amelyet a Marshall-terv főigazgatója fejtett ki 1949 október 31-én, az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete tanácsának ülésén.

Hoffman ultimátumot intézett a marshallizált országokhoz, amelyet az amerikai „segély" beszüntetésének fenyegetésével támasztott alá. Kijelentette, hogy a feladat most „az európai országok gazdasági egyesítése": „Ez az egyesülés — mondotta — mindenekelőtt az egységes, nagy piac létrehozását jelenti, amelyen belül végleg meg kell szüntetni az árucsere mennyiségi korlátozásait, a kereskedelmi fizetéseket akadályozó valutasorompókat és a vámtarifákat is."

Az amerikai monopóliumok programjának veleje tehát az, hogy az egész marshallizált Európát az amerikai áruk egységes, nagykiterjedésű piacává változtassák, minden vám- és valutasorompót eltávolítsanak az amerikai térhódítás útjából, az európai államokat megfosszák függetlenségük és szuverenitásuk utolsó maradékaitól, Nyugat-Európát pedig az „amerikai birodalom" gyarmatává tegyék. Angliára azonban ez a program kettős csapást mérne: európai piacait is elveszítené és vészesen meglazulnának a Birodalom piacaival való kapcsolatai.

Az angol-amerikai ellentétek igen erősen megmutatkoztak az Egyesült Államok Európában folytatott agresszív, expanziós politikájának következő lépése során, amikor megvitatták és aláírták a „Schuman-tervet". Noha e terv névleges szerzője a francia

külügyminiszter, valódi kezdeményezői és sugalmazói az amerikai imperialisták voltak, akik rendkívüli türelmetlenséget árultak el a Koreában és Kína határain kirobbantott háborúval, s az új világháború lázas előkészítésével kapcsolatban. Az a hivatalos közlemény, amelyet 1951 januárjában adtak ki Pleven francia miniszterelnök és Truman washingtoni tárgyalásairól, kertelés nélkül hangoztatja, hogy az Egyesült Államok bízik a „Schuman-terv" mielőbbi megvalósításában.

A Schuman által 1950 május 9-én ismertetett terv lényege a következő: Nyugat-Németország, Franciaország, a Benelux államok és Olaszország szénipara és vaskohászata hatalmas kartellben egyesül, amelyet az Egyesült Államok finanszíroz és támogat. (Lehetséges, hogy Anglia is belép a kartellbe.) Így tehát létrejönne az egyesült ipar „államokfeletti" kormányzó szerve, mely a kormányok feje felett cselekedne és nem lenne tekintettel az államok szuverenitására. A termelést „korszerűsítenék" és „racionalizálnák" a nem rentábilis vállalatok leállítása révén. Az acélt és a szenet a kartellbe tartozó államokban adnák el egységes áron; a kartellben részt vevő országok lemondanának egymás között mindennemű vámkorlátozásról, kontingentálásról stb. A külső piacokat ugyancsak ez az „államfölötti szerv" osztaná fel. Németországot felmentenék acéltermelésének korlátozása alól.

A Schuman-terv nem egyéb, mint a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni háború céljait szolgáló hadiarzenál megteremtésének programja. Központja Nyugat-Németországban, a Ruhrvidéken lenne. És nem véletlen, hogy a Schuman-terv megvalósításával párhuzamosan vonták be a nyugatnémet hadsereget az agresszív Atlanti Egyezmény Szervezete fegyveres erőinek állományába. A Német Demokratikus Köztársaság minisztertanácsának 1951 április 5-i nyilatkozatában olvashatjuk: „A szén- és kohóipar egyesítése a Schuman-terv alapján nem más, mint a nyugateurópai hadiarzenál megteremtésére vonatkozó amerikai terv megvalósítása. Ennek az egyesülésnek a célja az, hogy meggyorsítsák Nyugat-Németország újrafelfegyverzését és hadiipari bázist hozzanak létre Európában, az agresszív Atlanti Tömb számára"[28].

Így teremti újjá az angol-amerikai tömb a nyugatnémet ruhrvidéki arzenált, amely már két világháborút kiszolgált és most egy harmadik világháború fegyverszállítójának szerepét akarják rábízni. A fegyvertárnak ezalkalommal azonban teljesen az amerikai imperializmust kell kiszolgálnia. Pleven, amikor az Egyesült Államokban tartózkodott, a Nemzeti Sajtóklubban mondott beszédében kijelentette, hogy „Európa egyesülését két alapon

[28] Pravda. 1951 április 6.

kívánja megvalósítva látni: az egyik a Schuman-terv, a másik az Eisenhower vezetése alatt álló európai hadsereg"[29].

Az amerikai kaszárnyává és amerikai arzenállá változtatott Európa — ez a lényege minden olyan tervnek, így a Schuman-tervnek is, amely „Európa egyesítésére" vonatkozik.

Az angol imperialisták mindenben előmozdítják az amerikai imperializmus agresszív, szovjetellenes politikáját, de jól látják, hogy a „Schuman-terv" éle nyilvánvalóan Anglia ellen is irányul.

A német meg a francia szén- és kohászati erőforrások egyesítésének, a „francia vas és német szén frigyének" valamennyi terve, amelyet az első világháború előtt, a háború folyamán és utána, valamint a második világháború idején felvetettek, változatlanul Anglia ellen irányult, hogy felszámolja mint elsőrendű ipari hatalmat, hogy meghódítsa piacait, hogy térdrekényszerítse az egyesült nyugateurópai nehézipar hatalmasabb potenciálja előtt.

A Schuman-terv alapján létrehozandó kartell a széntermelés terén másfélszeresen, acélgyártás terén két és félszeresen, érctermelés terén három és félszeresen múlná felül Anglia termelését. Valójában az arány még kedvezőtlenebb Anglia számára, ha figyelembevesszük, hogy az európai kartell háta mögött az amerikai monopolisták állanak ipari és pénzügyi erőforrásaikkal.

Ha Anglia nem csatlakozik a nyugateurópai kartellhez, akkor nehézipara szembekerül legveszedelmesebb és összehasonlíthatatlanul erősebb vetélytársával. A csatlakozás azonban még nagyobb veszélyekkel fenyeget. Anglia még arra sem tarthatna igényt, hogy a Wall Street európai fő intézőjének szerepét betöltse, minthogy ez a szerep a ruhrvidéki iparbáróknak van fenntartva.

A „korszerűsítés" és „racionalizálás" első áldozata az angol ipar lenne, minthogy technikai színvonala alatta marad a nyugateurópai iparénak. A vám- és minden egyéb korlátozások eltörlése azt jelentené, hogy az angol szenet és acélt még a belső piacról is kiszorítaná a német vagy az amerikai szén és acél. A kiviteli kvótáknak az „államfölötti szerv" által történő elosztása végleg aláásná a birodalmi vámrendszert és a sterlingövezetet.

Ez hát a magyarázata annak, hogy Anglia, miközben a legmelegebben üdvözölte a Schuman-terv „politikai céljait", megtagadta a csatlakozást ehhez a tervhez. 1951 március 19-én írta alá Párizsban 6 állam képviselője — Anglia távolmaradásával — a Schuman-tervet. Az egyezmény „ötéves átmeneti időszakot" irányoz elő. Ez a határidőeltolódás a Schuman-tervben kilátásbahelyezett messzemenő gazdasági intézkedések végrehajtásában még jobban kidomborítja a terv közvetlen fő célját — Németország újrafelfegyverzésének meggyorsítását, az új világháború

[29] Neue Zurcher Zeitung. 1951 február 1.

nyugatnémetországi fegyvergyárának mielőbbi megteremtését. Az a tény, hogy Anglia teljes mértékben támogatja a német imperializmus feltámasztásának politikáját, de ugyanakkor megtagadja a részvételt a Schuman-tervben, azt bizonyítja, hogy fokozódik az angol-amerikai tömb agresszív tevékenysége és egyidejűleg növekednek a tömbön belüli ellentétek.

4. Harc a nyersanyagforrásokért

A nyersanyagforrásokért vívott angol-amerikai harc sem kevésbbé ádáz, mint amely a kereskedelem területén folyik.

Az imperializmus korszakára, de különösen a kapitalizmus általános válságának időszakára jellemző — többek között — a nyersanyagforrásokért folyó mind hevesebb küzdelem. Az imperialista monopóliumok hajszája a nyersanyag után nemcsak a technika és a tömegtermelés fejlődésével áll összefüggésben, hanem az új háborúkra való készülődéssel is.

A nyersanyagforrásokért vívott angol-amerikai harc azért válik egyre hevesebbé, mert sok nyersanyagfajtában a Brit Birodalom a legnagyobb termelő, az Egyesült Államok pedig — a legnagyobb fogyasztó. Ugyanakkor Anglia bizonyos nyersanyagfajták terén az amerikai szállításoktól függ (gyapot, dohány, kén).

A háború előtt a Brit Birodalom szolgáltatta az egész világ nyersgumitermelésének több mint felét. 1938-ban a tőkés országok kaucsuktermelése 910 000 tonna volt, ebből Malájföld 360 000 tonnát, Ceylon 50 000 tonnát, Indonézia (ahol ugyancsak nagyon erősek voltak az angol tőke érdekei) 320 000 tonnát termelt. 1948-ban a kapitalista országok össztermelése 1 500 000 tonna volt, ebből Malájföld 700 000 tonnát, Ceylon és Brit Észak-Borneo 150 000 tonnát, Indonézia 432 000 tonnát termelt[30]. Vagyis a Brit Birodalom szolgáltatta a kapitalista országok össztermelésének 56 százalékát, Indonéziával együtt pedig több mint 80 százalékát.

A legnagyobb kaucsukfogyasztó: az Egyesült Államok. 1948-ban az Egyesült Államok használta fel a kapitalista államok által fogyasztott nyersgumi egész mennyiségének több mint 42 százalékát. Anglia fogyasztása hozzávetőlegesen 200 000 tonna, vagyis az egész fogyasztás 13 százaléka volt. 1949-ben és 1950-ben a Brit Birodalom szolgáltatta az egész termelés több mint felét, Anglia fogyasztása viszont egyhatoda, az Egyesült Államoké pedig kétötöde volt a kapitalista országok egész fogyasztásának.

[30] Records and Statistics. 1949 április 2., 1950 február 18. Economist. 1950 március 25.

Az Egyesült Államok arra törekszik, hogy aláássa az angolok monopolhelyzetét a kaucsuk termelése terén. A háború utáni években minden módon megpróbálta csökkenteni a kaucsuk árát. Az Egyesült Államokban érvényben van egy törvény, amely kötelezően előírja, hogy bizonyos mennyiségű nyersgumi mellett műgumit is kell használni. Ez megkönnyíti az amerikai monopóliumoknak, hogy csökkentsék nyersgumivásárlásaikat és ők diktálják a kaucsuk árát.

Körülbelül hasonló volt a helyzet az ónnal is. 1938 ban a tőkés országok ónkitermelése 149 000 tonna volt, ebből Malájföld 43 000 tonnát és a Brit Birodalom egyéb országai 15 000 tonnát termeltek ki. Így tehát a Brit Birodalom szolgáltatta az egész termelés csaknem 40 százalékát, Indonézia pedig közel 15 százalékát. 1948-ban a világ ónkitermelése 158 000 tonna volt, ebből Malájföldön 46 000 tonnát, Indonéziában 31 000 tonnát termeltek ki. Az ónfogyasztás 1948 ban 140 000 tonna volt. Ebből 63 000 tonnát (45 százalék) fogyasztott az Egyesült Államok. 1949-ben és 1950-benz a Brit Birodalom országai termelték a tőkés országok egész ónkitermelésének 42 százalékát; az Egyesült Államok részesedése az összes tőkés országok ónfogyasztásában 40 százalék volt, Angliáé pedig 15 százaléknál is kevesebb.

Az amerikaiaknak azzal a törekvésével, hogy megdöntsék az angolok monopolhelyzetét a kaucsuk és az ón terén, közvetlen kapcsolatban van az Egyesült Államok indonéziai térhódítása. Indonézia ugyanis több mint egynegyedét szolgáltatja a világ kaucsuktermelésének és körülbelül egyötödét az ónkitermelésnek. Ezenkívül Indonéziában gazdag olajforrások is vannak.

A Marshall-terv alapján kötött kétoldali szerződés értelmében az Egyesült Államok a legkülönbözőbb nyersanyagokat szivattyúzza ki a Brit Birodalomból: azbesztet Dél-Rhodesiából, bauxitot Jamaicából és Brit Guyanából, krómot Sierra Leonéből, rezet Észak-Rhodesiából stb. Az Egyesült Államok azt követelte az angol és a holland kormánytól, hogy bővítsék az ónkitermelés programját Malájföldön és Indonéziában.

A *Business Week* (1951 mácius 10.) adatai szerint az Egyesült Államok stratégiai ásványok terén a következő mértékben függött a behozataltól: 1950-ben ón és króm terén 100 százalék, kobaltnál 94 százalék, antimonnál 92 százalék, wolframnál 80 százalék, ólomnál 55 százalék, cinknél 41 százalék volt. Fokozottan érdeklődik az Egyesült Államok a mangán iránt. 1950-ben 1,6 millió tonnát importált, ami a háborús készülődés folytán erősen megnövekedett szükségletük 97 százaléka volt. Az Egyesült Államok Indiából és Dél-Afrikából importál mangánt.

Anglia monopolhelyzetet foglal el a gyémántkitermelés terén is, minthogy az angol De Beers társaság kezében összpontosul az összes

kapitalista országok (Brazilia kivételével) gyémántkitermelésének 95 százaléka. 1948 őszén Anglia, a Marshall-terv alapján kötött kétoldali szerződés értelmében, 26 000 tonna kaucsukon és többtízezer tonna sisal-kenderen kívül, leszállította az Egyesült Államoknak a gyémántkereskedelem történetében legnagyobb ipari gyémántszállítmányt — 450 000 karátot[31]. Az amerikaiak nem érik be az angol gyémántszállítmányokkal — meg akarják dönteni az angolok monopolhelyzetét ezen a téren is. Cordon szenátor, aki 1949 június 24-én felszólalt a Marshall-terv alapján történő kiutalások tárgyában, több más szenátorral együtt követelte Angliától a „kereskedelmi sorompók" eltüntetését, valamint a londoni gyémántmonopólium megszüntetését. Az amerikai tőke hozzáférkőzik Afrika gyémántmezőihez is. Mellon megbízottai tárgyalásokat folytatnak az angol és belga kezekben levő angolai gyémántcsiszoló üzemek átvételéről.

A Brit Birodalom a legnagyobb gyapjúszállító, 50 százalékát termeli a tőkés országok egész gyapjútermelésének. Az Egyesült Államok viszont a legnagyobb gyapjúimportáló. 1946—1947-ben az Egyesült Államok szerepelt az első helyen az ausztráliai gyapjúkivitelben. 1947-ben és 1948-ban azonban az Egyesült Államok kevesebb mint felére csökkentette gyapjúvásárlását. Ez a Brit Birodalom országaira gyakorolt amerikai nyomással, a gyapjúárak leszállítására vonatkozó amerikai követeléssel függött össze. 1947 végén, éppen a genfi nemzetközi kereskedelmi tárgyalások idején, heves konfliktus robbant ki Ausztrália és az Egyesült Államok között.

Az Egyesült Államok kongresszusa határozatot hozott, melynek értelmében megszabta a gyapjúbehozatal mennyiségét. Chifley ausztráliai miniszterelnök ezt a határozatot „kihívónak és megdöbbentőnek" nevezte, mert az Egyesült Államok, noha minden országot felszólít a vámtarifák csökkentésére és a kereskedelmi sorompók ledöntésére, maga azonban mindenképpen tartózkodik a külföldi áruk vásárlásától.

Az angol-amerikai tömb két tagjának — az agresszív, gengszterekhez illő „atomdiplomácia" és atomháború hirdetőinek — kölcsönös viszonyára jellemző az atomnyersanyag kérdésében felmerult ellentét is. Az Egyesült Államok atombombagyártásához szükséges nyersanyag legfőbb szállítója Kanada, angol domínium, és Belga Kongó, amely a háborúig lényegében Anglia gazdasági gyarmata volt. A háború első éveiben Anglia annektálta Belga Kongót. 1942-ben a Kongóvidéket együttes angol-amerikai ellenőrzés alá helyezték, az egész uránérckitermelés azonban az Egyesült Államokba kerül innen, noha Anglia tulajdonában van az Union

[31] Neue Zürcher Zeitung. 1948 október 20.

Minière du Haut-Catanga társaság részvényeinek 49 százaléka. Ennek a társaságnak a birtokában van a Kongóvidék valamennyi ásványkincse, tehát az uránérc is. Nemrégen uránérctelepeket fedeztek fel a Délafrikai Unióban. Az uránérc felkutatásának munkáját azonban itt is amerikaiak irányítják. Az atomnyersanyag felkutatásával kapcsolatos az Antarktiszért folyó angol amerikai vetélkedés is.

Rendkívül feszültté vált az angolok és amerikaiak harca az olajért.

Az angol-amerikai ellentéteket jellemezve, Sztálin elvtárs már 1925 ben, a XIV. pártkongresszuson megmondotta: „... noha Amerika és Anglia között bizonyos blokk áll fenn, amelynek alapja a szövetséges adósságok annullálása ellen irányuló amerikai-angol egyezmény, ennek a blokknak ellenére Anglia és Amerika érdekharca nem gyengül, hanem, ellenkezőleg, fokozódik"[32]. Sztálin elvtárs példaként az olajért folyó angol-amerikai harcot hozta fel, a két olajvilágmonopólium — az amerikai Standard Oil és az angol Shell — ádáz vetélkedését. Sztálin elvtárs hangsúlyozta, mennyire megnövekedett az olaj jelentősége mind a békés gazdaságban, mind a háborúban, majd ezt mondotta: „S éppen ezen a téren az angol ásványolajtársaságok és az amerikai ásványolajtársaságok között élethalálharc folyik, amely ugyan nem mindig nyilt harc, de mindig megvan és izzik, mint ez Anglia és Amerika ezzel kapcsolatos tárgyalásainak és összetűzéseinek történetéből látható"[33].

Jelenleg az angol és amerikai olajmonopóliumokat különböző együttműködésre és befolyási övezetek felosztására vonatkozó egyezmények fűzik egymáshoz. Szorosan együttműködnek a Szovjetunió és a népi demokráciák elleni háború előkészítésében és új olajbázisok létesítésében, hogy közvetlenül fedezhessék az agresszív tömb fegyveres erőinek szükségleteit a számbajöhető frontokon. Ugyanakkor a létező és parázsló belső ellentétek kikezdik az angol-amerikai együttműködést az olajkérdésben. Időnként ezek az ellentétek az olajszférák újrafelosztásáért, az olajmonopóliumokért vívott nyilt gazdasági háborúban robbannak ki.

A tőkés országok olajforrásainak 90— 95 százaléka az amerikai és az angol monopolista egyesülések ellenőrzése alatt áll. A 20. táblázat bemutatja, hogyan részesedtek ezek a monopóliumok a második világháború befejezésekor a különböző országok olajkitermelésében.

Az Egyesült Államok olajiparának alaptőkéje 15 milliárd dollár; ebből az amerikai olajmonopóliumok külföldi tőkebefek-

[32] *Sztálin* Művei. 7. kot. 294—295. old.
[33] Ugyanott, 295—296. old.

tetései 1939-ben 2,5 milliárd dollárra rúgtak. Az angol olajmonopóliumok alaptőkéje 250 millió font sterling volt, mégpedig a Royal Dutch Shell-é 175 millió font sterling, az Angol-Iráni Olajtársaságé 33 millió, a burmai társaságé 18,5 millió, a venezuelai társaságé 7 millió font sterling.

20. táblázat

Az Egyesült Államok és Anglia olajmonopóliumainak ellenőrzése a különböző országok olajkitermelése felett

(az egesz kitermelés szazalekban)

Országok	Egyesult Államok	Anglia*	Egyéb
Egyesult Államok ..	96	4	—
Venezuela	70	30	—
Irán	—	100	—
Indonézia	40	60	—
Mexikó	—	—	100
Irak	23,75	47,5	23,75
Columbia	100	—	—
Trinidad	—	100	—
Argentina	7,5	21,5	71
Peru.....	78	20	2
Burma	—	100	—
Bahrein-szigetek	100	—	—
Szaud-Arábia	100	—	—
Kanada	—	100	—
Egyiptom	—	100	—

Forrás: *M. Brooks.* Olaj és külpolitika. Szikra 1949. 28. old. — Kuwaitban, amely nem szerepel ebben a táblázatban, az ellenőrzést együttesen gyakorolják az amerikai és angol monopóliumok. Ami Mexikót illeti, fuggetlenul az olajipar ott végrehajtott államosításától a kulföldi monopóliumok valójában még megtartottak bizonyos pozíciókat. A kan dai helyzet pedig lényegesen megváltozott az amerikai olajmonopólium háború utáni rohamos térhódítása kovetkeztében.

* Ideértve az angol-holland tőkét.

Az angolok és az amerikaiak között a harc az olajért már a háború alatt is olyan hevessé vált, hogy 1944 áprilisában ebben a kérdésben külön konferenciát kellett összehívni Washingtonban. Az 1944 augusztus 8-án aláírt olajegyezményt az Egyesült Államok szenátusa kifogásolta és hatálytalanította. Az új angol-amerikai olajegyezményt 1945 szeptember 24-én írták alá. A nyilvánosságra hozott szöveg csupán a két ország együttműködésének általános elveit tartalmazza az olaj felkutatása, kitermelése, vezetékek építése terén, és kimondja az „egyenlő behatolás jogát" az új olaj-

vidékekre. Ez az egyezmény csupán külső díszlet volt, amely mögött az olajmonopóliumok konkrét és titkos egyezménye rejtőzött. E titkos egyezmény alapja az olajövezetek újrafelosztása volt a Közel-Keleten az Egyesült Államok javára, Anglia rovására. De még az efféle egyezmények is papírronggyá válnak, amikor fékezik a bennük részt vevő imperialista hatalmak hódító terveit, amikor nem felelnek már meg a megváltozott erőviszonyoknak.

1938-ban az amerikai olajtársaságok 180 millió tonna, az angol társaságok körülbelül 40 millió tonna évi olajtermelést ellenőriztek. Vagyis az amerikai trösztök 4,5-szer annyi olajat termeltek, mint az angolok. Az amerikai olajkitermelés oroszlánrészét a belső források szolgáltatták, és csupán 20 millió tonna származott a külfölddel kotott koncessziókból. Az angol olajkitermelés viszont teljes mértékben az Anglia területén kívül fekvő forrásokból származott. A háború utáni években az amerikai olajtársaságok gyorsabban növelték a kitermelést, mint az angolok. Az Egyesült Államok termelési többletének jelentős része a külső területek kiaknázásának fokozásából, de főképpen az angol olajmonopóliumok kiszorítása révén adódott.

1949-ben az amerikai monopóliumok termelték ki az összes tőkés országok egész olajkitermelésének 72 százalékát, az angol-holland monopóliumok pedig a kitermelés 17 százalékát. Az egyes területek szerint így oszlott meg arányuk: az Egyesült Államokban az amerikai tőke tartja kezében az olajkitermelés 96 százalékát, az angol-holland tőke pedig a 4 százalékát; Észak-Amerika többi részén az arány 24 és 0 százalék; Dél-Amerikában 63 és 33 százalék; Afrikában 22 és 77 százalék; a Közel-Keleten 46 és 52 százalék; a Távol-Keleten 30 és 67 százalék[34].

Az amerikai monopóliumok kezében összpontosul a tőkés országok feltárt olajforrásainak kétharmada, az angol monopóliumok kezében meg az egyharmada. 1929-ben az Egyesült Államok a tőkés országokban — az Egyesült Államokon kívül — feltárt összes olajforrásoknak még csak egynegyedével rendelkezett, jelenleg pedig már ezeknek a fele van birtokában.

A nyugati féltekén az amerikaiak kaparintották meg a kanadai olaj túlnyomó részét, amelynek kitermelését még csak most kezdték meg, és magukhoz ragadják a latinamerikai országok olajforrásait is. Venezuelában, Latin-Amerika legnagyobb olajvidékén, a kitermelés a háború előttinek két és félszeresére emelkedett: 28 millió tonnáról 70 millióra. Ennek során az amerikai monopóliumok részesedése a venezuelai olajkitermelésben 60 százalékról 70 százalékra növekedett, az angolok részesedése pedig 40 százalékról 30-ra csökkent.

---

[34] Financial Times. 1951 február 26.

A Távol-Keleten az amerikai monopóliumok, mint már láttuk, fokozottan érdeklődnek az indonéz olaj iránt és kíméletlenül kiszorítják az angol-holland tőkét. Az angol-amerikai olajharc döntő frontja azonban a Közel-Kelet (lásd erről a IV. fejezetet).

Az Egyesült Államok döntő fölényre tett szert Angliával szemben az olajlepárló üzemek termelési kapacitása terén is; itt az arány hozzávetőlegesen 10: 1. A brit szigeteken működő olajlepárló üzemek kapacitásának növelésével kapcsolatos nagy angol programot főképpen stratégiai megfontolásokból és amerikai tőke részvételével valósítják meg. Ennek ellenére több amerikai monopólium elégedetlenül fogadta ezt a programot. Így például Hovey, a Gulf Coast Refiners Association elnöke tiltakozott a szenátus külügyi bizottságánál az ellen, hogy Anglia a Marshall-terv alapján kapott összegeket olajlepárló üzemei kapacitásának növelésére, a továbbiakban tehát az amerikai befolyási övezetekbe irányuló olajkivitelének fokozására használja fel[35].

A tartályhajópark terén Anglia a háborúig fölényben volt az Egyesült Államokkal szemben, tankhajóflottájának tonnatartalma 1939-ben 3,3 millió (a tőkés világ tankhajóflottája tonnatartalmának 28,5 százaléka), míg az Egyesült Államoké 2,8 millió tonna volt (vagyis 24,5 százalék). 1945 elején az amerikai tartályhajópark tonnatartalma 9,5 millió tonna volt és háromszorosa az angol hajóparknak; 1950-ben az Egyesült Államok hajóparkjának tonnatartalma 8,7 millió tonna, Angliáé pedig — 5,4 millió tonna volt.

1950 elején újult erővel lángolt fel Anglia és az Egyesült Államok között az „olajháború", az olajfelvevőpiacokért folyó küzdelem. Az angol kormány rendeletét — amelynek célja a dollárdeficit csökkentése, a dollárövezetből a Brit Birodalom országaiba való olajbehozatal csökkentése volt — viharos tiltakozással fogadták az amerikai olajmonopóliumok. 1950-ben a Brit Birodalom országainak 650—700 millió dollár értékben kellett volna olajat behozniok. Ennek a felét a dollárövezetből kellett volna importálniok. A tervbevett csökkentés több amerikai olajtársaság számára azt jelentette volna, hogy elvesztik piacaik 50 százalékát. Ezek a társaságok mozgásba hozták politikai befolyásuk egész gépezetét, így az államgépezetet is, hogy megtarthassák maguknak a Brit Birodalom olajpiacait. 1951 elején az angol kormány egyezményt kötött a Standard Oil of New Jersey és a Socony-Vacuum olajtrösztökkel; hatályon kívül helyezte előbbi rendeletét, amely az amerikai olajnak a sterlingövezetből való kiszorítására és angol olajjal való helyettesítésére vonatkozott. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy ezt az egyezményt oly körülmények között kötötték,

[35] New York Herald Tribune. 1949 szeptember 5.

amikor a nyersanyagpiacokon a háborús „fellendülés" miatt gyökeresen megváltozott a helyzet.

A koreai háború és a lázas fegyverkezési hajsza, melyet az amerikai-angol agresszorok indítottak meg 1950 nyarán, példátlan háborús áremelkedést idézett elő a nyersanyagpiacokon. Az Egyesült Államok stratégiai anyagokat kezdett vásárolni egyrészt felduzzadt hadiipara számára, másrészt háborús tartalékok létesítése érdekében. Ugyanezt tette Anglia is, csak kisebb arányokban. Az amerikai háborús gyujtogatók úgy határoztak, hogy 9 milliárd dollár értékű stratégiai nyersanyagtartalékot halmoznak fel azon a 2 milliárd dollár értékű készleten felül, amellyel 1949 végén már ténylegesen rendelkeztek[36]. Példátlan spekuláció indult meg, mely mesés profitokat biztosított a monopóliumoknak. A londoni tőzsdén, 1950 végén, az év elejéhez viszonyítva a következőképpen emelkedtek az árak: ólom 42 százalékkal, cink 80 százalékkal, ón 100 százalékkal, higany 125 százalékkal, wolfram 300 százalékkal, gyapot 60 százalékkal, gyapjú 100 százalékkal, kaucsuk 270 százalékkal stb.[37]. Még magasabbra szöktek ez idő alatt az árak az Egyesült Államokban: ólom 70 százalékkal, ón 140 százalékkal, a nyersanyagok általános mutatószáma 50 százalékkal emelkedett[38].

Az angol nyersanyagmonopóliumok óriási nyereségeket zsebeltek be, erősen növekedett a Birodalomnak nyujtott „dollársegély", a dollármérleg 1950 második felében zárult először aktívával. De ezután következett a kijózanodás.

Először is, az Angliába behozott nyersanyag árának emelkedése vészesen fenyegette Anglia saját fizetési mérlegét, minthogy ugyanazért a nyersanyagmennyiségért, amelyet 1950-ben hozott be — 1951-ben legalább 400 millió font sterlinggel többet kellett fizetnie. Másodszor, az amerikai monopóliumok minden nyersanyagot felvásároltak a brit és egyéb piacokon, semmit sem hagytak Angliának. Különösen erősen sujtották Angliát az amerikaiak kanadai színesfémvásárlásai, ausztráliai gyapjúvásárlásai stb. Így például, 1948—1949-ben Anglia kétszer annyi alumíniumot vásárolt Kanadában, mint az Egyesült Államok, 1950-ben pedig az amerikai vásárlások már meghaladták az angolokét. 1950-ben az Egyesült Államok négyszer annyi nikkelt vásárolt Kanadában mint Anglia, háromszor annyi cinket, tizenhatszor annyi ólmot stb. (*Economist*, 1951 február 17.) Az angol nyersanyagkészletek rohamosan csökkentek, az ipar súlyos nyersanyaghiányban szenvedett. Harmadszor, az Egyesült Államok erősen csökkentette

[36] Neue Zürcher Zeitung. 1951 március 27.
[37] Records and Statistics. 1951 március 3.
[38] Records and Statistics. 1951 február 3.

nyersanyagszállításait Angliába, különösen a gyapot- és kénszállításokat korlátozta, ami a textil- és gumiipar termelésének komoly csökkenésével fenyegetett. Meg kell jegyeznünk, hogy az amerikai gyapot a háború utáni években az angol fogyasztásnak körülbelül a felét fedezte. Kénszükségletét pedig teljes egészében az Egyesült Államokból importálja Anglia.

Az Egyesült Államok közben nem szüntette meg, sőt, fokozta nyomását Angliára és a többi marshallizált országra; azt követelte tőlük, hogy növeljék a stratégiai nyersanyagszállítmányok mennyiségét és csökkentsék a nyersanyagárakat. Az amerikai imperialisták lépten-nyomon nehézségekbe botlottak stratégiai készletek létesítésére irányuló vérmes terveik megvalósítása során; ezért terrorizálták szövetségeseiket és csatlósaikat, újabb „áldozatokat" követelve tőlük.

Truman elnök és Attlee angol miniszterelnök 1950 decemberében, majd Truman és Pleven francia miniszterelnök 1951 januárjában lezajlott találkozója alkalmával megegyezés jött létre, melynek értelmében megszervezték a nyersanyagok „együttes ellenőrzését", és az ellenőrzés megvalósítása érdekében külön szervet létesítettek: a Washingtonban székelő „nyersanyagtanácsot". Az Egyesült Államok ezt a szervet is arra használja fel, hogy gazdaságilag előkészítse a háborút, és arra, hogy bojkottálja a Szovjetunióval meg a népi demokratikus országokkal való kereskedelmi kapcsolatokat és diszkriminációs politikát folytasson velük szemben.

A „nyersanyagtanács" megalakítása után Anglia helyzete egyáltalán nem javult, sőt – romlott. Az angol kereskedelemügyi minisztérium jelentése megemlíti, hogy Angliának óriási nehézségekkel kell megküzdenie szinte valamennyi fontosabb színesfém — nikkel, cink, réz, alumínium — beszerzése terén, elsősorban a kanadai szállítások csökkenése miatt[39]. Fennáll az a veszély, hogy a gyapothiány helyrehozhatatlan kárt okoz Anglia textiliparának, de általában minden exportra dolgozó iparágának. Ugyanilyen sötétek a kilátások az amerikai kénszállítások terén is, ami viszont a gumiipart és a vegyiipar néhány más ágát veszélyezteti.

Ilyen gyümölcsöket hozott az Atlanti Tömb nyersanyagforrásainak „együttes ellenőrzése". Az amerikai imperialisták az „együttes ellenőrzésen" saját, kizárólagos ellenőrzésüket értik szövetségeseik, és zsoldosaik nyersanyagforrásai felett.

Az amerikai imperialisták azzal, hogy kimondták a „prioritás" elvét a fegyverkezési program biztosítása érdekében, kiváltságos helyzetet teremtettek maguknak. Amikor megvalósítják hatalmas

[39] Financial Times. 1951 február 17.

fegyverkezési programjukat — kíméletlenül megfosztják szövetségeseiket nyersanyagforrásaiktól.

A fegyverkezési program „prioritásának" elve ugyanakkor olyan eszköz az amerikai imperialisták kezében, mellyel gyorsabban és teljesebben állíthatják át Anglia és a többi marshallizált ország gazdaságát háborús vágányokra, a polgári termelés további korlátozása révén.

Az amerikai monopóliumok, amelyek a „nyersanyagéhség" vaskarjaival szorongatják Angliát, ellenőrzésük alá vonják Anglia egész gazdasági életét, külföldi gazdasági kapcsolatait, hogy felrobbanthassák a birodalmi preferenciák rendszerét és a sterlingövezetet, valamint hogy megkaparinthassák a Brit Birodalom nyersanyagkincseit.

A nyersanyagkérdés ismét csak azt a cáfolhatatlan tényt támasztja alá, hogy mennél fokozottabban militarizálódik Anglia gazdasági élete, annál jobban függ mind gazdasági, mind politikai téren az amerikai imperializmustól. Egyúttal elkerülhetetlenül fokozódnak az angol-amerikai ellentétek.

Nem hiába lett 1950—1951-ben a nyersanyagkérdés az angol-amerikai gazdasági és politikai ellentétek egyik legégetőbb kérdése, mely újabb, mind vészesebb bonyodalmakkal terhes.

5. Pénzügyi versengés

Az Egyesült Államok és Anglia között ádáz küzdelem folyik a tőkebefektetési övezetekért is. A tőkekivitel: a kapitalizmus élősdiségének és rothadásának ékes bizonyítéka, a tőkés monopóliumok terjeszkedő, hódító, agresszív politikájának világos megnyilatkozása. A tőkeexportőr mélyen behatol az adós országok gazdasági és politikai életének minden területére. A tőkekivitel serkenti az árukivitelt is és utat nyit a pénzügyi kötelezettségek hálójával gúzsbakötött, függő államok gazdasági, majd politikai és katonai annexiója felé. Lenin, a „Füzetek az imperializmusról" című írásában, a tőkekivitel kérdésében a következőket idézi Hobsontól: „A gyáros és a kereskedő beéri azzal, hogy kereskedjék más nemzetekkel, a tőkebefektetők azonban teljes erővel törekednek «azon országok politikai annexiójára, ahol legkecsegtetőbb befektetéseik vannak»"[40].

Az amerikai imperializmus élősdiségét és rothadását világosan mutatja az a tény, hogy nem létezhet pusztító háborúk nélkül, anélkül, hogy valamiképpen el ne pusztítaná saját termékeinek

[40] *Lenin.* Füzetek az imperializmusról. 357. old. (oroszul).

jelentős részét, hatalmas kivitel nélkül, amelyet azonban nem ellensúlyoz megfelelő behozatallal. Az amerikai imperializmus által létrehozott termelési gépezet nincs kihasználva, mert tőkés viszonyok között a lakosság fizetőképes kereslete korlátozott, a tömegek elnyomorodása egyre nagyobb méreteket ölt. Az agresszív amerikai világuralmi tervek szerves része a Wall Streetnek az a reakciós utópista követelése, hogy az Egyesült Államok legyen az iparcikkek monopolista exportőrje. Az amerikai monopolisták követelik, hogy távolítsanak el minden vám-, pénzügyi és államjogi akadályt térhódításuk útjából, ugyanakkor azonban magas védőfalakkal kerítik el belső piacukat.

A háború utáni négy év alatt (1946—1949) az amerikai kivitel 49 milliárd dollárra, a behozatal pedig mindössze 24 milliárd dollárra rúgott. A behozatallal nem ellensúlyozott kivitel hatalmas összeget — 25 milliárd dollárt tett ki. Ez hát a Marshall-terv és az idegen államok leigázására irányuló minden más terv forrása!

Hogyan ellensúlyozzák az amerikai Shylockok kivitelük hatalmas túlsúlyát a behozatal felett?

Elsősorban, az Egyesült Államok aranyat szivattyúz ki a marshallizált országokból, többek között és kiváltképpen a Brit Birodalomból, mégpedig mesterségesen (hozzávetőlegesen felére) leszállított áron. Az Egyesült Államok aranykészlete 1938-tól 1948-ig 10 milliárd dollárral növekedett, a marshallizált országok aranykészletei pedig ez alatt az idő alatt 4—5 milliárd dollárral csökkentek. A Brit Birodalom a legfőbb aranytermelő: 1947—1950-ben a tőkés országok egész termelésének 72 százalékát szolgáltatta. Tehát az Egyesült Államok elsősorban innen szerzi aranyát (21. táblázat).

21. táblázat

A Brit Birodalom aranyának átáramlása az Egyesült Államokba

(millió dollárban)

	1947	1948	1949
A Brit Birodalom aranytermelése	590	620	630
Az Egyesült Államok egész aranybehozatala	1 866	1 680	686
Anglia aranykivitele az Egyesült Államokba	488	1 095	528

Források: Records and Statistics. 1950 április 1. — Federal Reserve Bulletin. 1950 március.

Az az arany, amely 1946—1949 között Angliából került az Egyesült Államokba, az Egyesült Államok által behozott egész aranymennyiség felét teszi ki. Anglia ez alatt a három év alatt több aranyat vitt ki az Egyesült Államokba, mint amennyit ez idő folyamán az egész Brit Birodalomban termeltek.

Másodszor, az Egyesült Államok tőkekivitel révén vásárolja össze a marshallizált országok és gyarmatok kincseit. Ezért lett oly nagy jelentőségű az amerikai tőkekivitel kérdése, a magántőke erőltetett kiviteléhez szükséges gazdasági és katonai-politikai feltételek biztosításának kérdése az angol-amerikai kapcsolatok terén.

A második világháború előtt az amerikaiak külföldi tőkebefektetései a felét tették ki az angol befektetéseknek, miként ez a 22. táblázatból is látható.

22. táblázat

Az Egyesült Államok és Anglia külföldi tőkebefektetései 1938-ban

(millió dollárban)

Országok	Anglia	Egyesült Államok
Kanada	2 685	3 795
Ausztrália	2 650	195
Új-Zéland	685	23
Dél-Afrika	1 270	78
Afrikai angol gyarmatok	530	
India	2 725	49
Burma	200	—
Brit Malájföld	420	23
Brit Nyugat-India	200	—
Egyéb	225	—
Az egész Brit Birodalomban (Anglia kivételével)	11 590	4 163
Európa	1 725	2 386
Észak-Amerika	3 623	658 (Mexikó)
Közép- és Dél-Amerika	3 825	3 496
Afrika	365	80
Közel-Kelet	565	135
Ázsia és Óceánia	1 776	707
Befektetések összesen	22 904	11 490

Források: Cleona Lewis adatai — Adós országok és hitelező országok. Goszinyizdat 1946. (A Közel-Keletre vonatkozó adatok más rovatokban megismétlődnek.)

Már a háború folyamán jelentősen megváltoztak Anglia és az Egyesült Államok külföldi tőkebefektetései. Az angol tőkebefektetések 4—5 milliárd dollárral csökkentek, az amerikai befektetések viszont növekedtek és 1945-re (csak a magánbefektetések) elérték a 12,2 milliárd dollárt. A háború után Anglia több területen felszámolta külföldi befektetéseit, így például átadta az argentin kormánynak az ország vasútvonalait. Noha Anglia 1947-től kezdve ismét megkezdte tőkekivitelét, külföldi befektetéseinek általános csökkenése azonban a háború utáni években is folytatódott (23. táblázat).

23. táblázat

Anglia külföldi tőkebefektetéseinek csökkenése

(az Angol Bank adatai szerint, millió font sterlingben)

Befektetések	1938	1948
Összesen	3 546	1 960
Ebből:		
a Brit Birodalomban	1 998	1 111
külföldi államokban	1 455	749
különböző	93	99

Forrás: Economist. 1950 október 14.

Ezekből az adatokból kiderül, hogy Anglia külföldi befektetéseinek összege 45 százalékkal csökkent; ugyanilyen arányban csökkentek a Brit Birodalomban eszközölt angol tőkebefektetések is. Az Angol Bank adatai azonban kiigazításra szorulnak, minthogy nem veszik számításba a nemhivatalos tőkekivitelt, a tőkék „mentését", a monopóliumok mesterkedéseit, hogy az adózás alól kibújjanak, sem azt, hogy bizonyos angol cégek igazgatóságaikat Londonból a gyarmatokra vagy a domíniumokba helyezték át, minek folytán látszólag megváltozott a tőke „nemzetisége" stb. A valóságos befektetések nagyobbak az Angol Bank által megadott összegeknél.

Ami az Egyesült Államokat illeti, itt már a háború folyamán terveket dolgoztak ki a fokozott tőkekivitelre. A háború utáni években az Egyesült Államok tőkekivitele rendkívül nagy méreteket öltött. Az Egyesült Államok kormányának háború utáni kölcsönei, melyeket más országok kormányainak nyujtott (nem számítva a segélyeket — az „ajándékokat"), 1946—1949 között 10,1 milliárd dollárra rúgtak, amiből Anglia 4,8 milliárd dollárt vett fel. Anglia tartozása Amerikának, kamatokkal együtt, 1949-

ben összesen 7,5 milliárd dollár volt, nem számítva a Marshall-tervből származó adósságokat[41].

Az amerikai monopóliumok közvetlen külföldi magánbefektetései a háború utáni években hozzávetőlegesen évi 1 milliárd dollárt tettek ki. A külföldi befektetésekből származó jövedelmek 1948-ban meghaladták az 1,5 milliárd dollárt. Az Egyesült Államok külföldi magánbefektetéseinek teljes összege 1919-ben 6,5 milliárd dollár volt, 1929-ben 16,8 milliárd dollár, 1940-ben 10,1 milliárd dollár, 1945-ben 12,2 milliárd dollár, 1948-ban 15,3 milliárd dollár[42]. Az 1948. évi 15,3 milliárdos összegből 11,4 milliárd volt a közvetlen magánberuházás, vagyis a külföldi amerikai ipari és kereskedelmi vállalatokba eszközölt közvetlen befektetés. 1949-ben a közvetlen külföldi befektetések összege 12,5 milliárd dollárra emelkedett. Az amerikai magántőkék közvetlen külföldi befektetéseinek alakulását a 24. táblázat mutatja.

24. táblázat

Az Egyesült Államok monopóliumainak közvetlen külföldi tőkebefektetései

(év végén, milliárd dollárban)

Tőkebefektetések	1929	1945	1949
Összesen	7,7	8,4	12,5
Ebből:			
Kanadában	2,0	2,5	3,4
az amerikai köztársaságokban	3,6	3,0	4,8
a marshallizált országokban	1,2	1,7	2,1
a marshallizált országok gyarmatain	0,2	0,3	0,6
más országban	0,7	0,9	1,6

Forrás: Survey of Current Business. 1951 január.

Az amerikai monopolistákat azonban nem elégítik ki gazdasági térhódításuk és agressziójuk jelenlegi méretei. Az amerikai fináncoligarchia átfogó tőkekiviteli programot dolgozott ki, melyet Truman elnök hozott nyilvánosságra 1949 január 20-án, elnöki hivatalbalépése alkalmából mondott beszédének negyedik pontjában.

Az idegen országok leigázására törő új amerikai tervek politikai álcázásának egyik eszköze a „Segítség a világ elmaradott területeinek" jelszó. Truman követelte, hogy „a többi országgal együtt-

[41] Survey of Current Business. 1949 november.
[42] Ugyanott.

működve, mozdítsuk elő a tőkebefektetéseket azokon a területeken, amelyeket fejleszteni kell".

Truman programjának negyedik pontját jellemezve, az *Economist* utalt rá, hogy az Egyesült Államok akarja magára vállalni a XX. században azt a szerepet, amelyet Anglia játszott a XIX. században: a legnagyobb tőkekivivő szerepét. Láttuk, hogy az Egyesült Államok a háború után főleg kormánykölcsönök és segélyek útján exportált tőkét. A tőkekivitellel politikai és katonai célokat követtek, reakciós rendszereket támogattak és segélyeztek, a tőkeexport révén avatkoztak be más országok belügyeibe, hogy elfojtsák a demokratikus mozgalmakat. Azok az összegek, amelyeket a kormány e célokra folyósított, csupán részben váltak közvetlen, hosszúlejáratú tőkebefektetésekké.

Ami az amerikai magántőkét illeti, a külföldi beruházások terén megnyilvánuló terjeszkedő vágyait még fékezi a „kockázat" veszélye, amelynek forrása a demokratikus mozgalom és a nemzeti szabadságharc erősödése. A Gyáriparosok Országos Szövetsége — az amerikai monopóliumoknak ez a befolyásos szervezete — röviddel Truman beszéde után kijelentette, hogy 1952-ben, vagyis a Marshall-terv lejárta után, a külföldön eszközölt amerikai magánbefektetéseknek el kell érniök az évi 2 milliárd dollárt[43]. A *Business Week* című amerikai közgazdasági folyóirat 1949 január 29-i száma az Egyesült Államok külföldi befektetéseinek a tervét közli: az Egyesült Államok körülbelül évi 2 milliárd dollárt, sőt ennél többet szándékozik kivinni. 10—15 év alatt 30 milliárd dollárt akar exportálni, ebből 8 milliárdot Latin-Amerikába, 6 milliárdot Afrikába és 10 milliárdot Délkelet-Ázsiába. Valójában azonban, az amerikai magántőke exportja még nagyon távol van ezektől a reklámszámoktól, amelyekkel az amerikai monopóliumok az „elmaradott országokat" akarják szédíteni. A Truman-program negyedik pontjának lényege: gazdasági és politikai feltételek megteremtése az amerikai monopóliumok akadálytalan térhódításához az „elmaradott országokban", ezeknek az országoknak a teljes leigázása érdekében.

A nagyigényű tőkekiviteli tervekkel kapcsolatban az amerikai monopóliumok határozottan felvetik a gazdasági, politikai és katonai biztosítékok kérdését bármilyen kockázattal szemben; ilyen kockázat például az elkobzás, államosítás, hadműveletek, valutakorlátozások stb. Az Egyesült Államok vezető politikusainak hivatalos megnyilvánulásaiban, a Wall Street képviselőinek beszédeiben megismétlődik az a követelés, hogy teremtsenek megfelelő „politikai légkört" az amerikai befektetések számára és nyujtsák a következő biztosítékokat a befektetőknek: 1. biztosíték háborús veszteségek esetére; 2. a szabad valutabeváltás biztosítása,

[43] Times. 1949 március 22.

vagyis hogy a profitokat átutalhassák az Egyesült Államokba, valamint biztosíték valutakorlátozások esetére; 3. különleges biztosítékok elkobzások, államosítások stb. esetére; 4. a külföldi tőkebefektetések nemzetközi szabályzatának lefektetése.

Másszóval, az amerikai monopóliumok gazdasági területenkívüliséget, kapitulációs rendszert követelnek maguknak az idegen országokban, hasonlót ahhoz a rendszerhez, amely annakidején Kínában, Törökországban és Egyiptomban volt érvényben. Csupán azokba az országokba hajlandók tőkét exportálni, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy gyarmati vagy félgyarmati sorba kerüljenek. Az amerikai tőkekivitel — bármelyik függő országba — egyértelmű azzal, hogy ez az ország az amerikai imperializmus gyarmatává válik. A háború utáni amerikai külföldi tőkebefektetések földrajzi megoszlása azt mutatja, hogy az amerikai monopóliumok csupán azokba az országokba visznek ki tőkét, amelyek az Egyesült Államok politikai és katonai ellenőrzése alatt állanak. Nem véletlenül egyeznek meg a gazdasági térhódítás területei a katonai és politikai terjeszkedés területeivel.

A Truman-program nem egyéb, mint a gyarmatvilág újrafelosztásának és az amerikai gyarmatbirodalom megteremtésének programja, a válságból kivezető út programja a gyarmati népek kizsákmányolásának és kirablásának fokozása révén. Az imperialisták közötti ellentétek szempontjából ez a program — minthogy célja a gyarmatok újrafelosztása — az európai gyarmati hatalmak, elsősorban Anglia ellen irányul.

Az amerikai monopolisták a külföldi tőkebefektetők érdekeit védő politikai biztosítékok kérdését mindenek fölé helyezik. A gyarmati népek nemzeti szabadságharca kihúzza a talajt az imperialista gyarmatosítók lába alól. Ragadozó, rabló gazdálkodásuk köre a gyarmati és a függő országokban mindinkább szűkül. Éppen ezért az imperialista vetélytársak küzdelme egyre hevesebbé válik. Természetes, hogy az Egyesült Államok és Anglia — az egyedüli imperialista országok, amelyek többé-kevésbbé jelentős méretekben exportálnak tőkét — minduntalan összeütköznek egymással a piacokon. Nem véletlen, hogy a tőkefelvevőpiacokért folyó harcban éppen a Brit Birodalom lett a leghevesebb angol-amerikai versengés tárgya.

A második világháború küszöbén a Brit Birodalom országaiban eszközölt angol tőkebefektetések háromszorosan meghaladták az amerikai befektetéseket: 11,6 milliárd dollár, 4,2 milliárddal szemben. Ekkor az amerikai tőkebefektetések egész tömege Kanadában összpontosult, a Brit Birodalom összes többi országaiban az amerikai tőkebefektetések jelentéktelenek voltak. A háború alatt az angol tőkebefektetések csökkentek a Birodalomban; ez a csökkenés Indiában 325 millió font sterlinget, Kanadában 195 milliót,

Dél-Afrikában 135 milliót, Ausztráliában 65 milliót, összesen 720 milliót tett ki. 1948-ig, miként ez a fentebb közölt 23. táblázatból kitűnik, a csökkenés elérte a 900 millió font sterlinget. A Birodalomban eszközölt amerikai tőkebefektetések viszont a háború alatt és után jelentősen megnövekedtek. Egyedül Kanadában az amerikai tőkebefektetések 1938 és 1948 között 3,8 milliárd dollárról 5,2 milliárdra emelkedtek.

Ha tekintetbevesszük a Brit Birodalom többi országában eszközölt amerikai tőkebefektetések növekedését, akkor a befektetett tőkék egész összege legalább 6—6,5 milliárd dollárra becsülhető, míg az angol tőkebefektetések összege mindössze 1,1 milliárd font sterling (ami még a régi árfolyamon számítva sem több 4,4 milliárd dollárnál). Másszóval, a Brit Birodalomban eszközölt amerikai tőkebefektetések meghaladták az angol befektetéseket! Igaz, hogy ez főképpen az amerikai tőke kanadai térhódításának számlájára írható. A Brit Birodalom többi országában az angol tőkebefektetések többszörösen meghaladják az amerikaiakét. De ma már ezek az országok is a fokozódó amerikai térhódítás objektumai lettek.

Az angol domíniumokat — Kanadát, Ausztráliát, Új-Zélandot, a Délafrikai Uniót — tekintik az amerikai monopolisták a „legbiztosabb" területnek, ahová tőkét exportálhatnak: mindjobban fokozódik a domíniumokra gyakorolt gazdasági nyomásuk. Kelet-Ázsiában az amerikai terjeszkedő törekvések Indonézián, Indokínán és Sziámon kívül India, Pakisztán, Ceylon, Malájföld és Burma felé irányulnak.

A Marshall-tervre támaszkodva — amely a gyarmatokra is kiterjed és az amerikai tőkének „egyenlő lehetőségeket" biztosít a deficites gazdasági ágak fejlesztésében — az Egyesült Államok behatol valamennyi angol gyarmatra, különösen Afrikába. Sőt, mint láttuk, maga Anglia is az amerikai tőkeexport területe lett.

Az angol monopóliumok természetesen nem szemlélik közömbösen az amerikai előretörést a tőkefelvevőpiacokon. Mindenképpen meg akarják védelmezni pozícióikat a Brit Birodalomban — az anyaországban, a domíniumokon és a gyarmatokon, amelyek a nyersanyagforrásokért, áru- és tőkefelvevőpiacokért folyó ádáz angol-amerikai harc küzdőterévé váltak.

A font és a dollár harca — az angol-amerikai pénzügyi versengés — szemléltetően mutatja meg a két ország között folyó gazdasági küzdelmet. Az amerikai fináncoligarchia kezében összpontosul a tőkés országok egész aranykészletének túlnyomó része — 80 százaléka. Az amerikai fináncoligarchia a háború utáni években szinte monopolista hitelezője lett a külföldi országoknak. A Wall Street bankárai ezt a helyzetet pénzügyi hegemóniájuk megteremtésére akarják felhasználni, arra, hogy a dollárt a világ

egyedüli valutájává tegyék. Ezek az urak arra törekednek, hogy a dollár függvényeivé tegyék a többi tőkés ország valutáit. Ennek érdekében először meg kell dönteniök Anglia nemzetközi pénzügyi pozícióit.

Az angol-amerikai pénzügyi versengés már a második világháború vége felé, az Egyesült Nemzetek valuta- és pénzügyi konferenciáján fellángolt, amelyet Bretton Woods-ban (Egyesült Államok) tartottak, 1944-ben. A konferencia elé terjesztett amerikai terv a szilárd valuta elvéből indult ki, valamint abból, hogy a nemzetközi elszámolások alapja a dollár és az arany legyen. Ez a terv továbbá a „szabadkereskedelmet" és a vámsorompók ledöntését is követelte. Az angol terv — amelynek szerzője Keynes volt — az amerikaival ellentétben éppen arra irányult, hogy biztosítsa Nagybritannia valutaműveleteinek szabadságát és meggátolja az Egyesült Államok beavatkozását az angol vámpolitikába. A terv javasolta, hogy hozzanak létre egy nemzetközi kliringszövetséget, a dollártól független valutával. Ez a szövetség támogatná a passzív kereskedelmi mérleggel rendelkező országokat. A Bretton Woods-i konferencia azzal az eredménnyel zárult, hogy lényegében az amerikai tervet fogadták el. Létrehozták a Nemzetközi Pénzügyi Alapot és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankot. Az alaphoz csatlakozó államok kötelezettséget vállaltak, hogy rögzítik a valutaárfolyamokat; árfolyamváltozás csupán szűk határok (10 százalék) között lehetséges, akkor is csak a valutaalap igazgatóságának engedélyével. A Nemzetközi Banknak az lett a feladata, hogy finanszírozza a külföldi államokban eszközölt tőkebefektetéseket és hosszúlejáratú hiteleket adjon egyes országoknak a nemzetközi kereskedelem kiterjesztése érdekében. Mindkét szervezetben az Egyesült Államoké a döntő szerep; ezek a szervezetek lényegében az amerikai monopóliumok eszközeivé váltak, amelyek segítségével pénzügyi nyomást gyakorolnak más országokra és világszerte előmozdítják az amerikai gazdasági terjeszkedést.

Az Egyesült Államok, amely pénzügyi monopóliumra tör a kapitalista világban, erősen támadja az angol fontot, hogy aláássa és felrobbanthassa a „sterlingövezetet", azt a területet, ahol Anglia pénzügyi és kereskedelmi fölényben van. A sterlingövezet a harmincas években jött létre, a gazdasági világválság közepette, amely alapjában rázta meg a tőkés országokban a pénzügyi és valutáris kapcsolatok egész rendszerét. Akkoriban a Brit Birodalom országai mellett (Kanada és Új-Foundland kivételével) a sterlingövezethez csatlakozott Portugália, valamennyi skandináv állam, Törökország, Irán, Egyiptom, Palesztina, Irak, Izland, Holland India, Belga Kongó stb. Több ország hivatalosan ugyan nem lépett be a sterlingblokkba, de a valóságban csatlakozott hozzá. 1950-ben a Brit Birodalom országai (Kanada kivételével), vala-

mint Irak, Burma, Izland, Írország és Transzjordánia tartoztak hivatalosan a sterlingövezethez.

Megemlítendő azonban, hogy több ország, amely formaszerűen kilépett a sterlingblokkból, valójában még ma is hozzátartozik. A Közel-Kelet, Afrika és Délkelet-Ázsia több országa mintegy a sterlingövezet külterületét alkotja.

A nyugateurópai országok valutaközi számításainak rendszere nagyobbára ugyancsak a font sterlinghez igazodik.

A sterlingövezet országaiban meghatározott arányt állapítottak meg a nemzeti valuta és a font sterling között. Anglia és a sterlingövezethez tartozó országok kölcsönös kereskedelmi és hitelelszámolásait fontban bonyolítják le. Ha ezen országok bármelyike többet vinne ki Angliába, mint amennyit onnan behozott, akkor Londonban sterlingaktívát nyitnak számára, amely csupán a sterlingövezet határai között realizálható. Az övezet arany- és valutatartalékai Londonban összpontosulnak. Anglia eképpen kiváltságos helyzetbe kerül. Ez a helyzet biztosítja számára a kivitelt, a sterlingövezethez tartozó országok hitel és valutapolitikájának ellenőrzését, valamint azt a lehetőséget, hogy huzamosan befagyassza ezeknek az országoknak a sterlingaktíváit, ami nem egyéb, mint kirablásuk álcázott formája.

Az angol monopóliumoknak a sterlingövezetben kifejtett kereskedelmi tevékenységéről képet alkothatunk, ha figyelembevesszük, hogy a sterlingövezetbe irányuló angol kivitel állandóan növekszik és az utóbbi években elérte az említett országok behozatalának felét.

Ami a sterlingaktívák huzamos befagyasztását illeti, Anglia nagy mértékben folyamodott a háború alatt az idegen országok kirablásának ehhez az eszközéhez. Sterlingadóssága óriási összegre — 3,7 milliárd font sterlingre rúgott: ez volt az a hadisarc, amelyet a gyarmati és függő országoktól szedett, meg nem fizetett élelmiszer-, nyersanyagszállítmányok és szolgáltatások formájában. Ezen összeg kétharmada a sterlingövezet országaiból származik. Az 1945. évi washingtoni konferencia (angol amerikai kölcsöntárgyalások) elé terjesztett adatok szerint Anglia sterlingadóssága 1945 június 30-án, millió font sterlingben, a következőképpen oszlott meg:

Ausztrália	118
Új-Zéland	63
Délafrikai Unió	33
Irország	178
India	1 138
Egyiptom	402
Irak	70
Palesztina és Transzjordánia	116
Ceylon	68
Hongkong	33
Malájfold	87

Keletafrikai gyarmatok	95
Nyugatafrikai gyarmatok	93
Egyéb afrikai angol gyarmatok	43
Trinidad	23
Más nyugatindiai területek	18
Egyéb angol gyarmatok	96
A Brit Birodalom és a sterlingövezet országaiban összesen	2 674
Európai szövetséges országok (Belgium, Görögország, Hollandia, Norvégia)	246
Egyéb országok	261
Összesen...	3 181

Anglia sterlingadóssága a továbbiakban alig csökkent, sőt, időnként növekedett: 1945 december 31-én ez az adósság 3 663 millió font sterling volt, 1946 december 31-én 3 700 millió, 1947 december 31-én 3 572 millió, 1948 december 31-én 3 359 millió, 1949 közepén 3 233 millió, 1950 közepén 3 471 millió font sterling. A sterlingövezet országainak sterlingmérlege 1949 közepén 2 224 millió, 1950 közepén pedig 2 497 millió font sterlinget mutatott[44].

1946 elejétől 1949 szeptemberéig a befagyasztott sterlingmérlegek összesen 635 millió font sterlingre rúgtak, ami 150 millió font sterling évi átlagnak, vagy az egész adósság 5 százalékának felel meg. Az említett összegnek csupán elenyésző része van szilárd valuta formájában befagyasztva. A befagyasztás-egyezmények, amelyeket Anglia az egyes országokkal kötött, csupán könyöradományoknak tekinthetők, melyeket arra használnak fel az angol monopóliumok, hogy megszilárdítsák gazdasági és politikai uralmukat a függő országokban. Anglia sterlingadóssága, bizonyos összegek befagyasztása ellenére, 1951 közepén elérte a 3,8 milliárd font sterlinget, vagyis magasabb volt annál a színvonalnál, amelyet a háború vége felé ért el.

Az angol monopóliumok a sterlingövezetet tehát bázisként használják fel terjeszkedő, imperialista politikájuk céljaira; a sterlingövezet nem egyéb, mint az angol monopóliumok uralmi területe, a tőlük függő országok kizsákmányolásának övezete. Az amerikai imperialisták azonban nem akarnak belenyugodni abba, hogy a sterlingövezet léte nehézségeket és akadályokat gördít az amerikai áruk és tőkék behatolása elé. Nem akarnak belenyugodni annak a pénzügyi övezetnek a létezésébe, mely kon-

[44] Foreign Commerce Weekly. 1950 február 13. — Records and Statistics. 1950 november 18.

kurrál az amerikai pénzügyi övezettel, a dollárövezettel, és szembenáll azzal[45]. Arra törekednek, hogy az egész kapitalista világot egységes dollárövezetté változtassák, valamennyi országot az amerikai finánccoligarchia korlátlan és kíméletlen kizsákmányolásának színterévé tegyék.

Az angol-amerikai kölcsönegyezményben fogalmazták meg és különböző formákban az említett kérdéssel kapcsolatos összes tárgyalásokon felvetették az Egyesült Államoknak azt a követelését, hogy fokozatosan számolják fel a sterlingövezetet és tegyék lehetővé a font átváltását dollárra a folyó pénzműveletekben. Ha ez a követelés teljesülne, Anglia valamennyi szerződő fele beváltaná sterlingaktíváját dollárra és vásárlásokat eszközölne az Egyesült Államokban. Így tehát a szabad valutaátváltás követelése arra irányul, hogy felrobbantsák a sterlingövezetet és biztosítsák az Egyesült Államok akadálytalan gazdasági térhódítását a Brit Birodalom és a sterlingövezet piacain. 1947 augusztusában Anglia az angol-amerikai kölcsönegyezmény értelmében életbeléptette a sterling szabad átváltását dollárra. Ez azzal a következménnyel járt, hogy kiéleződött Anglia valutaválsága, vészesen apadtak az arany- és valutatartalékok. Öt hét alatt 250 millió font sterling értékű aranyat és valutát vesztett, és a kormány elrendelte a beváltás megszüntetését[46].

A sterlingövezet felszámolását sürgető amerikai követelés nemcsak az általános célt — Anglia pénzügyi világpozícióinak felrobbantását követi; a követelés voltaképpen az Anglia és a Brit Birodalom közötti pénzügyi kapcsolatok gyengítésére és bomlasztására irányul. A Wall Street monopolistái felhasználják a terjeszkedés valamennyi eszközét, hogy lerombolják a birodalmi pénzügyi és gazdasági rendszert, hogy rontsák a font sterlinget, a birodalmi valutát, és bevonják a Brit Birodalom valamennyi országát a dollárfüggőség körébe.

A Marshall-terv és az Amerika előtt térdethajtó politika következtében nemcsak Angliában, hanem az egész Brit Birodalomban, valamint a sterlingövezet országaiban is erősbödik a „dolláréhség". 1950-ig nemcsak Anglia, hanem a sterlingövezet többi országa is deficittel zárta dollármérlegét. A Brit Birodalom valamennyi országának dollármérlege is passzívával zárult, ami kitűnik a 25. táblázatból.

---

[45] 1950-ben a „dollárövezethez" tartoztak hivatalosan: az Egyesült Államok, Kanada, a Fulop-szigetek, a közép- és délamerikai országok (Argentina, Brazília, Chile, Peru, Uruguay és Paraguay kivételével). (Records and Statistics. 1950 november 18.) Valójában a dollárövezetbe tartozott Japán is, valamint Latin-Amerika valamennyi országa.

[46] Statist. 1949 április 25.

25. táblázat

A Brit Birodalom dollárdeficitje

(millió font sterlingben)

Országok	1939	1946	1947	1948
Anglia, az egész sterlingovezettel egyutt	—	—226	—1024	—423
Ebbol a Brit Birodalom országai:				
Ausztrália	—23	+ 2	— 43	— 15
Új-Zéland	— 5	— 3	— 19	— 10
India	+ 4	+ 5	— 50	— 25
Irország	— 5	— 10	— 35	—
Dél-Rhodesia	— 1	— 3	— 6	— 5
Ceylon	+ 5	+ 4	0	+ 5
A gyarmatok	+35	+ 10	0	—
Összesen	+10	+ 5	— 153	—
Délafrikai Unió	—18	— 55	— 100	—125
A Brit Birodalom országai (Anglia és Kanada kivételével) összesen	— 8	— 50	— 253	—175

Forrás: London and Cambridge Economic Service 1949 február. (A kereskedelmi merleg aktívját +, a passzívját — jel jelzi.)

A háború előtt a táblázatban felsorolt országok mérlege a Délafrikai Unió kivételével az Egyesült Államokkal és a nyugati féltekével általában aktív volt, most pedig passzív a mérlegük. Az amerikai monopóliumok ezt a dollárfüggőséget használják fel arra, hogy lazítsák Anglia és a Birodalom közötti gazdasági kapcsolatokat és aláássák a font sterling uralmát még ott is, ahol feltétlen a pénzügyi hatalma. Anglia ellenintézkedéseket foganatosított: csökkentette a behozatalt a dollárövezetből a sterlingövezetbe, megszilárdította a „dollárkasszát", vagyis egyesítette a Brit Birodalom valamennyi dollárkészletét és koordinálta kereskedelmi kapcsolatait a dollárövezettel. Az Egyesült Államok kivitele a Brit Birodalom országaiba (Angliát is beleértve) 1948-ban és 1949-ben 1 milliárd dollárral, 1950-ben pedig 1,6 milliárd dollárral volt kisebb, mint 1947-ben. A dollártámadás elleni harc azonban erősen megtépázta az angol pénzügyi pozíciókat, mert Kanada nem a sterling-, hanem a dollárövezetbe tartozik, a Délafrikai Unió pedig jelentősen lazította a sterlingövezethez fűződő kapcsolatait és nem vesz részt a brit „dollárkasszában".

Az angol valuta- és pénzügyi rendszer gyengítése és bomlasztása,

az angol valuta világviszonylatban elfoglalt helyzetének aláásása lehetővé tette az amerikai finánccoligarchiának, hogy 1949 őszén döntő támadásba menjen át és kivívja a font sterling leértékelését.

Az Egyesült Államokban a gazdasági válság kibontakozása 1948 végétől kezdve együttjárt azzal, hogy az amerikai monopóliumok nyomása fokozódott a marshallizált országokra — közöttük Angliára. — Így akarták az ő rovásukra megtalálni a kivezető utat a válságból. Ezzel egyidőben az angol burzsoázia maga is inflációt idézett elő, hogy a nép életszínvonalának további csökkentésével valósítsa meg katonai és gazdasági programját. Mindez együttvéve veszélyes sebet ejtett az angol valuta- és pénzügyi rendszeren. 1949 első felében a dollárdeficit elérte a 2,4 milliárdos évi szintet, ami az ország valuta- és aranykészleteinek gyors apadásával járt együtt. Anglia rádöbbent, hogy a pénzügyi csőd veszélye fenyegeti. Ezt a helyzetet kihasználva, a Wall Street monopolistái megparancsolták Angliának — akárcsak a többi marshallizált országnak —, hogy hajtsa végre a valutadevalvációt. Miután szeptember első felében véget értek Washingtonban az Egyesült Államok, Anglia és Kanada pénzügyi tárgyalásai, Cripps angol pénzügyminiszter 1949 szeptember 18-án bejelentette a font leértékelését. Az új beváltási árfolyamot 4,03 dollár helyett 2,80 dollárban állapították meg, vagyis 30,5 százalékkal csökkentették. A font devalvációját további 22 ország valutájának leértékelése követte.

Mit jelentett ez a rendszabály a Brit Birodalom szempontjából?

A font leértékelése annak volt az eredménye, hogy a Wall Street és a City monopolistái összeesküdtek a néptömegek ellen. Mind Angliában, mind a Brit Birodalom dóminiumain és gyarmatain megindult a tőke nagy támadása a dolgozók életszínvonala ellen, hogy a dolgozókra hárítsák a közelgő válság minden terhét.

A font leértékelése egyszersmind azt bizonyította, hogy a font ismét meghátrált a dollár előtt, hogy nemcsak Anglia, de az egész Brit Birodalom még fokozottabban a Wall Street gazdasági és pénzügyi parancsuralma alá került.

A fontnak és a Brit Birodalomhoz tartozó többi ország valutájának leértékelése megkönnyíti a Truman által meghirdetett program végrehajtását, amelynek célja az amerikaiak külföldi tőkebefektetéseinek növelése. Lehetővé teszi az amerikai monopóliumoknak, hogy Angliában, a dóminiumokon és a gyarmatokon potom áron vásárolják össze a kincseket. A washingtoni konferencia határozatainak több pontja előírja, hogy ösztönözni kell az amerikai befektetések áramlását a világ többi részébe, meg kell teremteni a sterlingövezetben a kellő feltételeket az amerikai tőke behatolásához, mindenképpen elő kell mozdítani az amerikai magántőke befektetéseit, be kell vonni a Nemzetközi Bankot és az amerikai

Export-Import Bankot a gyarmatok és az elmaradott országok különböző „fejlesztési terveinek" finanszírozásába, kapcsolatot kell teremteni az angol kormány képviselői és a Truman elnök mellett működő, külkereskedelmet finanszírozó bizottság között. Egyszóval, ez az amerikai monopóliumok imperialista terjeszkedésének átfogó programja, melynek célpontja a Brit Birodalom.

A font leértékelése csapást mért mindazokra a kétoldali szerződésekre, melyeket Anglia kötött. A devalváció új fegyvert adott az amerikai monopóliumok kezébe, hogy aláássák és felszámolják a sterlingövezet rendszerét, mely a legfontosabb emelője Anglia külkereskedelmi politikájának és a Birodalomhoz fűződő gazdasági kapcsolatoknak.

A font leértékelése, mely alászta az angol valuta nemzetközi tekintélyét és fokozta a font függőségét a dollárral szemben, a devalváció, mely nyilvánvalóvá tette Anglia alárendelt helyzetét a Wall Street pénzügyi parancsaival szemben — újabb lépés volt afelé, hogy a sterlingövezet és a birodalmi vámrendszer felrobbantására törő amerikai tervek valóraváljanak.

Egyáltalán nem véletlen, hogy Angliát a washingtoni konferencián nemcsak Cripps, hanem Bevin külügyminiszter is képviselte. Ez kidomborította a washingtoni tárgyalások pénzügyi és gazdasági jelentőségén túl azok katonai és politikai jelentőségét is. Washingtoni útja előtt Bevin beszédet mondott a parlamentben, s kijelentette, hogy a két tömb — a sterling- és a dollártömb — létezése nem egyeztethető össze az egységes angol-amerikai katonai tömb létezésével.

A font leértékelése és ezzel kapcsolatban Anglia meg a Brit Birodalom függő, hűbéresi helyzetének állandósulása további lépés volt az agresszorok által tervezett háború előkészítésének útján, s további lépés volt abban az irányban, hogy a Brit Birodalom népeit bevonják e háborúba.

Természetesen a font leértékelése — a font újabb meghátrálása a dollár előtt — nem szüntette meg az angol-amerikai ellentéteket és nem enyhítette az angol-amerikai pénzügyi és gazdasági harcot sem. Ellenkezőleg, a leértékelést az ellentétek újabb kirobbanása, a versenyharc újabb kiéleződése követte. A leértékelést az angol monopóliumok a dömping és a kereskedelmi háború eszközeként használják fel. Sikerült is 1949—1950-ben növelni kivitelüket, amennyiben az angol áruk árainak csökkenése az amerikai árakhoz viszonyítva az előbbieket konkurrenciaképesebbé tette.

Növekedett a dollárövezetbe irányuló angol kivitel is, noha nem olyan mértékben, hogy az ellensúlyozná az angol áruk árcsökkenését és a behozott áruk áremelkedését. A devalváció után újabb erélyes korlátozásokat léptettek életbe a dollárövezetből származó behozatalra.

A devalváció megmutatta, miképpen kísérleteznek az amerikai és az angol imperialisták azzal, hogy megoldják ellentéteiket, hogy megtalálják a közös platformot, amely nem egyéb, mint a dolgozók életszínvonala ellen intézett együttes támadás, a külső agresszió és háborús készülődés. A háborús gyujtogatók újabb mesterkedései azonban világszerte a munkásosztály, a dolgozó tömegek és a béke híveinek hatalmas ellenállásába ütköznek.

6. Harc a közlekedési vonalakért és a támaszpontokért

Aligha van az imperialista terjeszkedésnek olyan területe, ahol ne ütköznének egymásba az amerikai és az angol monopóliumok érdekei.

Az Egyesült Államok imperialista terveiben, a világhegemóniáért vívott küzdelmében fontos helyet tölt be az egész világra kiterjedő közlekedési és támaszpontrendszer kiépítése. Ennek a rendszernek az volna a rendeltetése, hogy az „amerikai birodalom" afféle katonai váza legyen. Ami az angol imperializmust illeti, az egész világot behálózó közlekedési és támaszpontrendszerét évszázadok folyamán hozta létre, hódítások, annexiók, közönséges rablás, diplomáciai fondorlatok és gaztettek segítségével. A két imperialista rabló ezen a területen is fej fej mellett halad. Az amerikai közlekedési és támaszpontrendszer nem jöhet létre másként, mint — egyebek között — az angol rendszer kiszorításával és megcsonkításával.

Az angol tengeri birodalom szállítási bázisa a kereskedelmi flotta. Hajóparkja tonnatartalmát tekintve, egészen a második világháborúig Anglia állott az első helyen. A háború folyamán azonban az Egyesült Államok messze maga mögött hagyta Angliát. (Lásd a 26. táblázatot.)

26. táblázat

Angol-amerikai versengés a kereskedelmi flotta terén

Év	A flotta tonnatartalma (millió tonnában)		Arány
	Egyesült Államok (I)	Anglia (II)	I II
1939.....	11	21	½ · 1
1947.....	40	17	2½ · 1
1950.....	27	18	1½ · 1

E táblázatból láthatjuk, hogy a háború előtt az angol flotta kétszer olyan nagy volt, mint az amerikai. A háború után azonban az amerikai hajópark két és félszer akkora, mint az angol. 1950-ben az amerikai kereskedelmi flotta másfélszerese volt az angolnak, de itt meg kell jegyeznünk, hogy az amerikai hajópark 27 millió tonnájából 14 millió tonna tartalékban volt; a működő amerikai kereskedelmi flotta (13 millió tonna) tehát mögötte maradt az angolnak. Általában az amerikai hajópark zöme gyenge minőségű hajókból áll, amelyeket a háború alatt építettek; e hajók közül rengeteget egyszerűen ócskavasnak adtak el. Anglia arra törekszik, hogy visszaszerezze háború előtti pozícióit, ezért a háború befejezése után ismét fellendítette a hajóépítést, amely méreteiben jelentősen meghaladja az amerikait (27. táblázat).

27. táblázat

A vízrebocsátott kereskedelmi hajók tonnatartalma

(ezer tonnában, negyedévi átlagot véve)

Év	A kapitalista országok összesen	Anglia	Brit dominiumok	Egyesült Államok
1938	744	256	7	40
1946	529	280	21	125
1947	526	298	32	41
1948	577	294	31	32
1949	783	317	25	158
1950	856	328	18	108

Forrás: Monthly Bulletin of Statistics. 1951 március.

Az Egyesült Államok a Marshall-tervet használja fel arra, hogy Angliát a hajóépítés csökkentésére kényszerítse. A Marshall-terv alapján kötött kétoldali szerződés előírja, hogy a marshallizált országoknak szánt amerikai áruk 50 százalékát amerikai hajókon kell szállítani. Ezenkívül az Egyesült Államok minden elképzelhető eszközt igénybevett, hogy akadályozza az angol hajóépítést, amelynek színvonala azonban még így is magasabb volt az amerikainál.

A haditengerészeti flotta terén Anglia és az Egyesült Államok erőviszonya még nagyobb eltérést mutat — Anglia rovására. Az első világháborúig Anglia ragaszkodott a „two power standard" elvéhez, vagyis ahhoz, hogy hajóhadának erősebbnek kell lennie, mint bármely más két tengeri hatalom hajóhadának együttvéve. Az 1922-i washingtoni konferencián azonban el kellett fogadnia

az angol és az amerikai hajóhad egyenlőségének elvét. 1950-ben azután az angol hajóhad legfeljebb 30—35 százaléka volt az amerikainak. A *Yorkshire Post* adatai szerint (1951 március 3.) az Egyesült Államok hajóhada a sorhajók osztályában három és félszer, a cirkálók osztályában közel háromszor, a torpedórombolók osztályában három és félszer, a kísérőhajók osztályában két és félszer olyan erős, mint az angol hajóhad.

Az angol-amerikai vetélkedés ma már a légiutakért is folyik. A háború előtt az angol és az amerikai légiutakon szállított teher mennyisége (tonna-kilométerben) körülbelül egyenlő volt; 1948-ban és 1949-ben az arány 8 : 1 volt az Egyesült Államok javára (28. táblázat).

28. táblázat

A légiutakon szállított teher

(millió tonna-kilométerben, havi átlagot véve)

Év	Anglia	Egyesült Államok
1938	1,3	1,2
1939	1,1	1,4
1946	2,0	12,7
1947	2,5	19,3
1948	3,5	26,4
1949	3,9	32,3

Forrás: Monthly Bulletin of Statistics. 1950.

Anglia és az Egyesült Államok ellentétei a légiszállítás terén már a háború vége felé megmutatkoztak. 1944-ben Londonban angol-amerikai tárgyalásokat tartottak légügyi kérdésekben, majd Chicagóban ült össze nemzetközi konferencia, mely ugyancsak ezzel a problémával foglalkozott. Az amerikai javaslatok a „levegő szabadsága" elvéből indultak ki. Azt követelték, hogy az amerikai repülőgépek szabadon hatolhassanak be az összes országokba, nem törődve sem a szuverenitással, sem a vám- és egyéb korlátozásokkal.

A heves angol-amerikai nézeteltérések meddőségre kárhoztatták a chicagói konferenciát. Anglia és az Egyesült Államok között létrejött ugyan egy kompromisszumos megegyezés a polgári repülés kérdésében (1946. bermudai konferencia), de ez még távolról sem küszöbölte ki ellentéteiket. Az amerikai légimonopóliumok a háború után erélyes támadásba lendültek; e támadás

egyik sajátossága az, hogy éppen a régi angol légi „befolyási övezetekben" bontakozik ki. Az amerikaiak Afrikán és a Közel-Keleten keresztül, a Földközi-tengeren és az Indiai-óceánon keresztül építik ki légiútvonalaikat, vagyis éppen azokon a területeken, ahol a brit birodalmi légiközlekedés bonyolódik le. Így tehát az amerikai monopóliumok — a Brit Birodalom tengeri és légiközlekedési rendszere mellett — párhuzamosan kiépítik saját rendszerüket, az eredetit pedig felszabdalják és kiszorítják.

Az amerikai imperializmus két fő célt követ azokban az országokban, ahol sikerült magához ragadnia a támaszpontokat: 1. felvonulási területeket létesít a tervezett agresszív háború számára; 2. katonailag biztosítja uralmát gazdasági és politikai terjeszkedésének területein. Éppen ezért az amerikai támaszpont-rendszer kiépítése ezeken a területeken meggyorsítja az angol imperializmus kiszorítását. Az angol imperializmus nemcsak mint katonai, de mint gazdasági és politikai tényező is kiszorul ezekről a területekről.

Az amerikai imperialisták 1940-ben kihasználták Anglia nehéz helyzetét és uzsoraszerződést kényszerítettek reá: 50 elavult amerikai torpedóromboló fejében Anglia „elcserélte" 8 támaszpontját a nyugati féltekén. Az 1940 szeptember 2-i szerződés értelmében az Egyesült Államok ingyenes bérletként 99 évre támaszpontokat kapott: 1. Új-Foundland-en, 2. a Bermuda-szigeteken, 3. a Bahama-szigeteken, 4. Jamaicán, 5. Antiguán, 6. Santa Lucián (Kis Antillák), 7. Trinidad-en és 8. Georgetown-ban (Brit Guyana).

A háború óta az amerikai imperialisták kibővítették és megerősítették ezeket a támaszpontokat, amelyeket az amerikai monopóliumok gazdasági térhódításra, a támaszpontokhoz tartozó brit területek teljes annexiójának előkészítésére használnak fel. Az amerikai igények nem korlátozódnak a fentebb felsorolt területekre. A háború folyamán létrehozott és jelenleg is működő Angol-Amerikai Karaib Bizottságot az amerikai imperialisták ugródeszkának tekintik ahhoz, hogy fokozatosan kezükbe kaparintsák az összes nyugatindiai angol gyarmatok ellenőrzését. Az amerikai imperialisták teljesen ki akarják szorítani Angliát a nyugati féltekéről. Az Egyesült Államok arra ösztönzi Argentinát, Guatemalát és Chilét, hogy angol birtokokra (mégpedig: a Falkland-szigetekre, Brit Hondurasra, az Antarktisz területére) támasszanak igényt.

Az atlanti közlekedés feletti angol uralom egyrészt az európai partokon fekvő angol területeken, másrészt pedig a nyugati féltekén levő angol birtokokon létesült támaszpontok rendszerén nyugodott. Ezek a támaszpontok többek között azokon a szigeteken létesültek, amelyek keletről ölelik körül Észak-Amerikát.

Most az amerikai imperializmus teljesen beiktatta ezeket a szigeteket stratégiai rendszerébe. Ezenkívül katonai támaszpontokat tart fenn Grönlandon, Izlandon (kiszorította innen Angliát), az Azori-szigeteken, valamint Afrika nyugati partvidékén (Monrovia, Dakar, Casablanca). Az amerikai imperialisták katonai támaszpontokat építenek Európa marshallizált országaiban is, elsősorban éppen Angliában. Így akarják tehát magukhoz ragadni az ellenőrzést az Atlanti-óceán felett, és így akarják megkaparintani azokat a tengeri és légiutakat is, melyek Angliát nemcsak a nyugati féltekén fekvő domíniumaival és gyarmataival, hanem a világ többi részén fekvő birtokaival is összekötik. Az amerikai imperializmus még jobban ki akarja terjeszteni támaszpontrendszerét az Atlanti-óceán térségében, hogy beiktathassa ebbe Norvégia északi birtokain (a Spitzbergákon), délen, Spanyolország birtokain (a Kanári-szigeteken) stb. létesült támaszpontjait is.

Az amerikai imperializmusnak a Földközi-tenger térségében és a Közel-Keleten folyó terjeszkedését olyan támaszpontrendszer kiépítése követi nyomon, amely súlyosan veszélyezteti az ottani angol támaszpontokat. Pedig ezek a támaszpontok éppen azokat a tengeri utakat védik, amelyek Angliát a Közel-Keleten, az Indiai- és a Csendes-óceán térségében levő gyarmataival és domíniumaival kötik össze. Az amerikaiak, akik megvetették lábukat Spanyolországban és Spanyol-Marokkóban, támaszpontjaikkal az angol Gibraltart veszélyeztetik. Egyszersmind támogatják Francónak azt a követelését, hogy az angolok adják át Gibraltart Spanyolországnak. A Baleari-szigeteken és Sziciliában létesített támaszpontjaikkal mintegy bekerítik Maltát. Ha még hozzávesszük ehhez az Olaszországban, Görögországban, Törökországban, valamint Libiában, Szaud-Arábiában és Izraelben létesült amerikai támaszpontokat, akkor a kép még világosabb lesz.

Az Indiai-óceán is egyre fokozottabban az amerikai katonai terjeszkedés színterévé válik. Ezt bizonyítja az amerikaiak támaszpontépítése a Perzsa öbölben (Damman), behatolásuk Dél-Afrikába és tárgyalásaik Franciaországgal támaszpontok létesítéséről Madagaszkáron.

A Csendes-óceánon kiépült amerikai katonai támaszpontrendszer gyakorlatilag megfosztotta Angliát ezen a világrészen attól a lehetőségtől, hogy gyarmatait és domíniumait katonailag ellenőrizze. A Csendesóceáni Egyezmény, amelyet az Egyesült Államok, Ausztrália és Új-Zéland kötött 1951-ben, ezeket a domíniumokat az Egyesült Államok katonai körzeteivé változtatja és összes támaszpontjaikat az amerikai szoldateszkának szolgáltatja ki. Az Egyesült Államok meg akarja kaparintani Singapore-t is, a legfontosabb angol katonai támaszpontot a Távol-Keleten.

1949 novemberében megalakult az Indonéz Köztársaság. Ugyanakkor fokozódott az amerikaiak katonai aktivitása is Új-Guineán. Ez a sziget az egyetlen az indonéz szigetek között, amely nem tartozik az Indonéz Köztársasághoz. A hongkongi angol támaszpont — amelyet az angol imperialisták meg akarnak tartani a kínai nép jogos követelése ellenére — lényegében a csendesóceáni amerikai stratégiai rendszer függelékévé válik. 1951-ben az Egyesült Államok és Franco-Spanyolország tényleges katonai szövetséget kötött; Anglia hivatalosan átadta támaszpontjait Amerikának Malta és Ciprus szigetén; az Egyesült Államok és Izrael szerződést kötött, s az izraeli kikötők meg repülőterek az amerikai szoldateszka birtokába jutottak. Az amerikai militaristák a Földközi-tengert „amerikai tónak" tekintik.

Láttuk, hogy maga Anglia is az amerikaiak katonai felvonulási területévé vált, ahol amerikai támaszpontok épülnek és amerikai csapatok táboroznak. Az amerikai imperializmus tehát nemcsak feldarabolja stratégiailag a Brit Birodalmat, megszállva végvidékeit, hanem megveti lábát a birodalmi katonai rendszer középpontjában — a brit szigeteken is. Az amerikai háborús gyujtogatók végtelen cinizmussal okolják meg, hogy miért szükséges együttműködniök és szövetséget kötniök az angol imperializmussal. Azért értékes ez a szövetség számukra, mondják, mert így megszerezhetik az angol katonai támaszpontokat Európában, a Közel-Keleten és a Távol-Keleten, e támaszpontok nélkül pedig nem indíthatnak agresszív, támadó háborút a Szovjetunió, a demokratikus Kína, az európai népi demokratikus országok ellen.

M. Mitchell angol burzsoá szerző, az angol imperialista terjeszkedés lantosa, a háború vége felé megjelent „Meg tudjuk nyerni a békét" című könyvében azt írta, hogy a Brit Birodalom katonai alapja — az angol támaszpont- és közlekedési rendszer: „Anglia azért állhat a Brit Államközösség élén, mert három tengeri körzetet ellenőriz — az Atlanti óceánt, a Földközi-tengert és az Indiai-óceánt. Ha a Birodalomnak nem lennének világszerte tengeri és légitámaszpontjai, a Brit Birodalom nem is állhatna fenn. Ha nem lennének támaszpontjai, és légierői e támaszpontok megtartására, úgy Anglia zsákmányául esne valamely nagyhatalomnak, vagy az Államközösség másodrangú tagjává válnék."

Az angol imperializmusnak ez a lakája akaratlanul is beismeri, hogy a hírhedt Brit Államközösség nem a „közös eszményeken" vagy az „önkéntes társuláson" alapszik, miként ezt az angol propaganda nap nap után világgá kürtöli. A Brit Államközösség alapja a katonai erő és a katonai támaszpontok rendszere. Csakhogy ez a támaszpontrendszer mindinkább kicsúszik az angol imperializmus kezéből és átkerül az „első hegedűs" — az amerikai imperializmus, a legfőbb háborús gyujtogató birtokába.

Azoknak a tényeknek az alapján, amelyeket ebben és a többi fejezetben az Egyesült Államok és Anglia harcával, mindenekelőtt a Brit Birodalomért folyó harccal kapcsolatban idéztünk — meghatározhatjuk az angol-amerikai ellentétek méreteit, jellegét, valamint szerepét a jelenlegi nemzetközi kapcsolatok rendszerében és a Brit Birodalom válságának kibontakozásában.

Az angol-amerikai ellentétek nem elszigetelt, vagy helyi jellegűek: ezek lényeges, alapvető ellentétek az imperializmus és a reakció táborába tartozó két állam között és az egész világra kihatnak.

A fejlődés egyenlőtlenségének fokozódása — ami a második világháború következménye — maga után vonja az angol-amerikai ellentétek fokozódását. Ezek az ellentétek az agresszorok tömbjét vezető még megmaradt két kapitalista „nagyhatalom" között bontakoznak ki. Az amerikai imperializmus meg akarja fosztani Angliát világhatalmi szerepétől, alárendelt, hűbéresi helyzetbe akarja juttatni. A többi tőkés állam között fennálló, működő és kiéleződő ellentétek a legszorosabban összefonódnak az angol-amerikai ellentétekkel és gyakran e legfőbb ellentét szerves részeivé válnak.

Az amerikai-angol imperialista harc valamennyi óceánon és világrészen kibontakozóban van, kiterjed a gazdasági, politikai és katonai terjeszkedés valamennyi területére, a nemzetközi kapcsolatok legfontosabb kérdéseire. Akár az árupiacokról, a nyersanyagforrásokról vagy a tőkefelvevőpiacokról van szó, akár a német vagy a japán probléma kerül napirendre, akár az agresszív tömb koalíciós stratégiáját és politikáját vitatják meg, akár Európa, Ázsia, Afrika, Óceánia, Észak- és Dél-Amerika kerüljön szóba — a két fő vetélytárs érdekei minduntalan egymásba ütköznek.

Elmondhatjuk, hogy sem az angol német, sem a német-amerikai, sem az amerikai-japán ellentétek, külön-külön, nem érintették a gazdasági, politikai és területi kérdések oly nagy halmazát, mint éppen az angol-amerikai ellentétek. Az Egyesült Államok és Anglia monopolistáit csupán a Szovjetunió, a demokrácia és a szocializmus tábora, a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalma elleni harc közös platformja fűzi egymáshoz.

Az angol-amerikai ellentétek mélyen antagonisztikus jellegűek. Ebből a szempontból, jellegüket tekintve, nem különböznek azoktól az imperialista ellentétektől, amelyek a tőkés világgazdasági rendszer első és második válságát idézték elő. Sztálin elvtárs, a tőkés világgazdasági rendszer válságainak és a világháborúknak eredetét feltárva, megmondotta: „A kapitalista országok egyen-

lőtlen fejlődése ugyanis az idők folyamán rendszerint a kapitalista világrend belső egyensúlyának éles megzavarására vezet, a kapitalista országoknak az a csoportja pedig amely úgy véli, hogy nem rendelkezik elegendő nyersanyagforrással és piaccal, rendszerint megkísérli, hogy fegyveres erő alkalmazásával a helyzetet megváltoztassa és az «érdekszférákat» újra felossza a saját javára. Ennek eredményeként a kapitalista világ két egymással ellenségesen szembenálló és egymás ellen harcoló táborra szakad"[47].

Ez a természete az angol-amerikai ellentéteknek is. Az angol és az amerikai uralmi övezetekről szólván, Lenin hangsúlyozta, hogy „... óriási az aránytalanság Anglia beláthatatlan gyarmatai és Amerika eltörpülő gyarmatai között"[48].

Össze kell hasonlítanunk egyrészt az Egyesült Államok és Anglia pénzügyi, gazdasági és katonai erőviszonyait, másrészt e két ország gyarmatbirtokai, piacai, befolyási övezetei közötti arányokat, hogy megértsük az angol-amerikai ellentétek mélyen antagonisztikus jellegét. Ezeket az ellentéteket nem lehet „közös politikára" vonatkozó és az uralmi övezetek bármiféle felosztására kötött egyezményekkel megoldani. Az ilyesfajta egyezmények csak kompromisszumos, részleges, időleges jellegűek lehetnek. Az ilyen megegyezéseket általában az ellentétek újabb kirobbanása, a harc újabb kiéleződése követi. A reakciós kautskyánus „ultraimperializmus"-elméletet leleplezve, Lenin rámutatott arra, milyen tartalmatlanok, ostobák és reakciósok azok az elmefuttatások, melyek szerint egyetlen világmonopólium, egyetlen világtröszt felé „halad a fejlődés"... Ugyanilyen ostobák azok az elképzelések is, miszerint a második világháború utáni fejlődés maga után vonta vagy vonja az „egységes angol-amerikai tröszt" megalakulását, amely uralkodik valamennyi kapitalista ország felett.

Köztudomású, hogy a fejlődés egyenlőtlensége következtében fokozódott az amerikai imperializmus viszonylagos hatalma a kapitalista gazdasági rendszerben, hogy a marshallizált országok reakciós kormányzó klikkjeinek és a többi függő ország népellenes vezetőinek politikája ezeket az országokat az „amerikai birodalom" hűbéreseivé és adófizetőivé teszi. Tudjuk, hogy Anglia is, az amerikai imperializmus fő szövetségese, „erősebb partnerétől" mindinkább függő, alárendelt helyzetbe kerül. De az a tény, hogy az amerikai imperializmus maga alá gyűri Angliát, még távolról sem egyértelmű az angol-amerikai ellentétek és a konkurrenciaharc kiküszöbölésével, vagy az egységes amerikai vagy angol-amerikai tröszt megteremtésével, amely az egész tőkés rendszerben uralkodnék.

---

[47] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 8. old.
[48] *Lenin* Művei, 22. köt. 283. old.

Sztálin elvtárs fentebb idézett beszédében hangsúlyozta: „A háborús katasztrófák talán kikerülhetők volnának, ha a nyersanyagforrásokat és a piacokat időnként újólag fel lehetne osztani az országok között gazdasági súlyuknak megfelelően — megegyezésen alapuló, békés döntések útján. Ezt azonban a világgazdaság fejlődésének jelenlegi kapitalista feltételei közepette lehetetlen megvalósítani[49].

Ugyanígy nem lehet megvalósítani — békés, egybehangolt döntések útján — a gyarmatok, piacok, nyersanyagforrások és befolyási övezetek újrafelosztását az amerikai és az angol imperializmus között gazdasági súlyuknak megfelelően; annál kevésbbé, mert ebben a küzdelemben maga a Brit Birodalom, az angol imperializmus alapja a tét.

Az amerikai imperializmus kiaknázza Angliával kötött szövetségét és mind erőteljesebben hatol be a Brit Birodalomba, megkaparintva itt a legfontosabb pozíciókat. Ám valószerűtlen az a feltevés, hogy az angol imperializmus harc nélkül adja fel a Birodalmat, vagy hogy az amerikai imperializmus „békés úton" is beiktathatja az angol impériumot az általa tervezett „amerikai birodalomba". Az efféle elképzelésekkel pedig gyakorta találkozhatunk a burzsoá irodalomban. A *Manchester Guardian* (1949 november 22.) például közölt egy cikksorozatot az angol-amerikai kapcsolatokról, amelyben a szerző, az angol gyarmatokon folyó amerikai térhódításról pontosan ezt írta (felszólítva olvasóit, hogy nyugodjanak bele az általa felvázolt kilátásokba): „A távlatok szempontjából semmi egyébről nincs most szó, mint a Brit Birodalom amerikai birodalommá való békés átalakulásáról." Mindez azonban felettébb távol van a reális valóságtól. A kapitalizmus általános válságának elmélyülése kiélezi a kapitalizmus valamennyi belső és külső ellentmondását, így az angol-amerikai ellentétet is, amely az imperialista tábor országai közötti legfőbb ellentét.

Ugyanakkor az angol-amerikai ellentétek — és ebben különböznek alapvetően az Anglia és Németország közötti, vagy a Németország és Amerika közötti, vagy az Amerika és Japán közötti, háború előtti ellentétektől — az angol-amerikai agresszív tömb kebelében bontakoznak ki, amelyet a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni, valamint a függő és a gyarmati országok nemzeti felszabadító mozgalma elleni háború megszervezésére hoztak létre.

A világ két táborra szakadt: a szocializmus, a demokrácia és a béke hatalmas táborára, melynek élén a Szovjetunió áll — és az imperializmus, a reakció, az agresszió táborára, melyet az angol-amerikai imperialista ragadozók, elsősorban pedig a rabló észak-

[49] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 8. old.

amerikai imperializmus vezet. Ez a jelenkor alapvető ténye, mely meghatározza az erőcsoportosulásokat a nemzetközi küzdőtéren. A Szovjetunió hatalmának növekedése, a népi demokratikus országok létrejötte és megerősödése, a nemzeti szabadságmozgalom hatalmas fellendülése, mely megrendíti az imperializmus gyarmati hátországait, a kapitalizmus uralmi körének összezsugorodása, a gazdasági válság perspektívája, a béke híveinek hatalmas mozgalma, mely keresztülhúzza a háborús gyujtogatók agresszív terveit — mindez ádáz dühre ingerli az imperialistákat és mindinkább gyengülő erőik egyesítésére készteti őket, hogy a világuralomért vívandó új háborúval próbálják meg visszafelé forgatni a történelmi fejlődés kerekét, helyrehozni vesztett ügyüket, megoldani belső és külső ellentmondásaikat és nehézségeiket.

Más körülmények között az angol és az amerikai imperialisták egymással szembenálló táborokhoz tartoznának és régen hajbakaptak volna egymással. Sztálin elvtárs ezt írta 1927-ben: „Az imperialisták már régen hajbakaptak volna egymással, ha nem volnának kommunista pártok, amelyek elszántan harcolnak az imperialista háborúk ellen, ha nem volna a Szovjetunió, amelynek békepolitikája súlyos béklyó az új háború kezdeményezőinek lábán, ha az imperialisták nem félnének attól, hogy meggyengítik egymást, és ezzel megkönnyítik az imperialista front újabb áttörését"[50]. Mindazok a tényezők, amelyeket Sztálin elvtárs felsorolt, a jelenlegi helyzetben még fokozottabb erővel hatnak.

Az angol és az amerikai imperialisták agresszív tömbben egyesültek, hogy új imperialista háborút készítsenek elő a béke, a szocializmus és a demokrácia tábora ellen. Ugyanakkor a két társ között mind élesebbé válnak az ellentétek. Az ellentétek kiéleződését előmozdítja: 1. a gazdasági válság perspektívája, a gazdasági háború kibontakozása, az imperialista országok mindegyikének az az igyekezete, hogy más országok rovására szabaduljon meg a válságtól; 2. az imperialista tömb óriási veresége a nemzetközi küzdőtéren: a kínai nép győzelme, a Német Demokratikus Köztársaság megalakulása, az „atomdiplomácia" csődje, különösen pedig az amerikai-angol agresszorok koreai veresége; 3. az amerikai imperializmus erőltetett ütemű készülődése az új világháborúra, az amerikai imperializmus „totális" nyomásának fokozódása szövetségeseire, ezzel párhuzamosan pedig — a béke híveinek növekvő erejű mozgalma.

Az a körülmény, hogy az angol-amerikai ellentétek az angol-amerikai tömb kebelében bontakoznak ki, erősíti azt az irányzatot, hogy saját ellentéteiket más országok rovására, új háború révén oldják meg. Az imperialista háborús gyujtogatók terveit azonban

[50] *Sztálin* Művei. 9. köt. 342—343. old.

nap nap után meghiúsítja a történelmi fejlődés menete, a népek ellenállása. Ez még jobban szűkíti az angol-amerikai tömb bázisát, kiélezi e tömbön belül az imperialista ellentéteket.

Az angol-amerikai versengés kiélezi és fokozza az imperialista tábor mind belső, mind külső ellentmondásainak hatását: így például az Egyesült Államok és a marshallizált országok közötti ellentétek, az angol-francia, angol-német, francia-német és minden más ellentét hatását az imperialista táborban. Az angol-amerikai vetélkedés kiélezi a belső konfliktusokat és viszálykodásokat mind Anglia, mindpedig Amerika táborában, valamint az agresszív táborhoz tartozó többi ország uralkodó osztályain belül.

Az angol-amerikai ellentétek következtében kiéleződnek a kapitalizmus országaiban a munka és a tőke közötti ellentétek, az imperialista országok és a gyarmati népek közötti ellentétek. Az angol és az amerikai imperialisták változatlanul arra törekednek, hogy a dolgozó tömegek kizsákmányolásának fokozásával, a gyarmati népek eddiginél is kegyetlenebb kirablásával és leigázásával oldják meg ellentéteiket. A két hatalom a munkásosztály, a dolgozó tömegek és a gyarmati népek rovására köti meg egyezményeit és kompromisszumait. Ezáltal tovább csökken a dolgozók életszínvonala, növekednek a katonai kiadások, súlyosbodik a gyarmati elnyomás és a kizsákmányolás. Ez viszont előidézi a forradalmi erők növekedését az anyaországokban, a nemzeti szabadságharc további fellendülését a gyarmatokon.

A hitleri agresszív tömböt is bomlasztották a belső ellentmondások, de a fasisztáknak sikerült kirobbantaniok a háborút. A háború során felszínre kerültek ezek az ellentmondások és hozzájárultak ahhoz, hogy a Szovjetunió hamarabb zúzhassa szét ezt a tömböt. Ma már egészen mások az erőviszonyok a béketábor és az agresszió tábora között, mint a második világháború küszöbén. A béketábor ereje mindjobban növekszik a háború és az agresszió erőivel szemben. Ezért az agresszorok mai tömbjében ható ellentétek olyan tényezők, amelyek kiválthatják e tömb csődjét, még mielőtt hozzáfoghatna bűnös, háborús kalandor terveinek megvalósításához. A döntő szót a béke híveinek hatalmas és egyre erősödő serege mondja ki.

Az agresszorok táborát belső ellentmondások marcangolják, míg a demokratikus tábort egység és összeforrottság jellemzi. Ez méginkább megváltoztatja a két tábor erőviszonyait, a szocializmus, a demokrácia és a béke javára.

„Az imperializmus frontjának látszólagos egysége nem rejtheti el mély, belső ellentéteit — mutatott rá Berija elvtárs —, amelyek főként a nyersanyagforrásokért, felvevőpiacokért és tőkebefektetési övezetekért folyó harcból fakadnak. Ezek az ellentétek össze-

fonódnak, kiterjednek az imperializmus táborának minden országára, de a leglényegesebbek köztük az Egyesült Államok és Anglia ellentétei mind Európában, mind Ázsiában.

Aligha kételkedhetünk benne, hogy az imperialisták ellentétei a továbbiakban méginkább mélyülnek"[51].

Az angol-amerikai ellentétek és az amerikai monopóliumok támadása a Brit Birodalom pozíciói ellen — azok közé a tényezők közé tartoznak, amelyek súlyosbítják a Brit Birodalom válságát. Az angol imperializmus általános gyengülését, világhelyzetének alásását, az amerikai „erősebb partner" előtt való behódolását elkerülhetetlenül nyomonköveti Anglia tekintélyének és erejének további csökkenése a Brit Birodalom kebelében is. Az Egyesült Államok közvetlen gazdasági, politikai és katonai terjeszkedése az angol dóminiumokban, gyarmatokon és befolyási övezetekben méginkább megrendíti a Brit Birodalmat, gyakorlatilag amerikai uralom alá veti a Birodalom egyes részeit. A Brit Birodalom „önkormányzattal" rendelkező országaiban — a dóminiumokban — különösen jól látható az a tendencia, hogy a kormányzó tábor legreakciósabb, fasisztabarát csoportjai irányt változtatnak és az amerikai imperializmushoz, a világreakció vezető erejéhez igazodnak. Ezáltal mindjobban erősödik az úgynevezett Brit Államközösséget bomlasztó erők hatása.

Ilyen szerepet játszanak hát az angol-amerikai ellentétek a Brit Birodalom válságának kiéleződésében. E tényező hatása természetesen elvileg különbözik annak a fő és alapvető faktornak a hatásától, amely a Brit Birodalom válságát meghatározza. Ez a tényező a gyarmati népek nemzeti szabadságmozgalma. Az egyik esetben a két imperialista hatalomnak a gyarmatvilág újrafelosztásáért vívott harcáról van szó, arról, hogy a gyarmati és a függő országok feletti angol uralmat az amerikai imperializmus még kegyetlenebb és könyörtelenebb uralma váltja fel, vagy próbálja felváltani. A másik esetben viszont a gyarmati és a függő országok népeinek igazságos harcáról van szó, melynek célja: a gyarmati elnyomás és kizsákmányolás önmagát túlélt rendszerének felszámolása, a szabadság, a függetlenség és az emberi létfeltételek kivívása.

Az angol-amerikai ellentétek, amelyek marcangolják és gyengítik az imperializmus táborát, a béketábor és a nemzeti szabadságmozgalom szempontjából afféle „közvetett tartaléknak" tekinthetők. Ezek az ellentétek elősegíthetik az imperialista gyarmatosítók és háborús gyujtogatók rabló terveinek meghiúsulását. Ugyan-

[51] *Berija.* A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 34. évfordulója. Szikra 1951. 30—31. old.

akkor pedig az amerikai monopóliumoknak a Brit Birodalom ellen intézett támadása új, komoly feladatokat ró a népekre.

Angliát és a Brit Birodalom országait az amerikai elnyomás közvetlen veszélye fenyegeti. Anglia és a Brit Birodalom valamennyi országának haladó erői egyesítik erőfeszítéseiket mind az angol imperializmus elleni harcra, mindpedig arra, hogy együttesen küzdjenek a békéért és nemzeti függetlenségükért, a népek szabadságának és függetlenségének fő hóhéra: a martalóc amerikai imperializmus ellen.

III. fejezet

Az angol gyarmati uralom válsága Indiában és Délkelet-Ázsiában

1. Az angol imperialisták gyarmati politikája az új körülmények között

A Brit Birodalom válságát meghatározó tényezők között kétségtelenül döntő szerepet játszik a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalma. Az angol imperializmus és a Brit Birodalom válsága mindenekelőtt az egész gyarmati rendszer válságának megnyilvánulása. Ez a válság a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására robbant ki, a második világháború után pedig erősen kiéleződött. A nemzeti felszabadító mozgalom fellendülését az angol gyarmatokon ugyanazok az okok váltották ki és ugyanazok az új vonások jellemzik, amelyek általában jellemzőek a gyarmati népek imperialistaellenes harcának jelenlegi szakaszára.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal beköszöntött a gyarmati és a függő országok felszabadító forradalmainak kora. Az az idő, amikor az imperialisták zavartalanul kizsákmányolhatták és elnyomhatták a gyarmati és függő népeket — elmúlt. A szocializmus diadalmas építése a Szovjetunióban áldozatos szabadságharcra lelkesíti a gyarmati népeket, a gyakorlatban bizonyítja be nekik, hogy a gyarmati elnyomást meg lehet és meg kell semmisíteni.

Azokra a feladatokra vonatkozóan, melyek a Szovjethatalomra a felszabadított keleti területeken vártak, Sztálin elvtárs már 1919-ben kijelentette: „Felépíteni a Szovjethatalom fellegvárát Keleten, szocialista világítótornyot állítani Kazánban és Ufában, Szamarkandban és Taskentben, amely megvilágítja az elgyötört keleti népek felszabadulásához vezető utat — ez a feladat"[1]. A keleti Szovjet Köztársaságok azóta valóban világítótornyokká váltak, megvilágítják a gyarmati népeknek azt az utat, amely a nyomor, az éhezés és a szenvedések birodalmából az új, derűs, szabad, kulturált, jómódú élethez vezet. A kommunizmus nagy épít-

[1] *Sztálin* Művei. 4. köt. Szikra 1950. 251—252. old.

kezéseivel, lenyűgöző, sivatagokat virágzó kertekké változtató természetátalakító terveivel a Szovjetunió óriási hatást gyakorol Kelet népeire.

A Szovjetunió döntő szerepet játszott a fasiszta agresszorok leverésében Európában és Ázsiában egyaránt. A történelmi jelentőségű sztálingrádi győzelemnek hatalmas visszhangja volt nemcsak a német fasizmus rabságában szenvedő európai országokban, hanem Ázsiában és Afrikában is, főképpen a japán imperialisták megszállása alá került délkeletázsiai országokban.

A háború folyamán elvesztették hitelüket az angol, francia és holland imperialisták, akik számos gyarmatukat nem tudták megvédeni: csökkent tekintélyük a gyarmati népek szemében. A háborús viszonyok folytán ezek a népek, különösen Délkelet-Ázsiában, könnyebben felfegyverkezhettek. Mindez együttvéve új feltételeket teremtett a nemzeti felszabadító mozgalom számára, nagy lendületet és hatalmas erőt kölcsönzött neki. Az a partizánharc, amely Burmában, Malájföldön, Indokínában, Indonéziában a japán imperialisták ellen kibontakozott, utóbb az angol, a francia és a holland imperializmus ellen fordult, minthogy a népek nem akartak többé belenyugodni semmiféle idegen imperialista uralomba, a gyűlölt imperialista kizsákmányoló hatalmak rabigájába. Az angol imperialisták gyarmati uralmának válsága éppen azokban az ázsiai országokban éleződött ki a legerősebben, amelyek japán megszállás alá kerültek, amelyek közvetlenül belesodródtak a háború forgatagába és átélték a háborúval járó mély, az egész nemzetet megrázó válságokat.

Az ázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalmának sorsára nézve döntő jelentőségű az a tény, hogy a szovjet fegyveres erőknek a japán hadsereg felett aratott megsemmisítő győzelme következtében kidőlt a sorból a japán imperializmus, az ázsiai népek egyik fő gyilkosa és elnyomója. Közvetlenül Japán fegyverletétele után Molotov elvtárs a következőképpen határozta meg e tény jelentőségét:

„Japán követte a hitleri Németországot és kapitulált a szövetségesek előtt. Összeomlottak nemcsak a német imperializmusnak az európai uralomra vonatkozó tervei, hanem a japán imperializmusnak az ázsiai uralomra vonatkozó igényei is... A japán imperializmusnak, a fasizmus és agresszió keleti fő tűzfészkének veresége, valamint Kína felszabadulása a japán területrablók uralma alól rendkívül nagy jelentőségű az ázsiai, sőt nem is csak az ázsiai országok demokratikus fejlődése szempontjából"[2].

[2] *Molotov.* A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 28. évfordulója. 10. old. (oroszul).

s ezen belül különösen az imperialista Japán leverésének legfontosabb eredménye a nagy kínai forradalom diadala volt. A kínai nép történelmi jelentőségű győzelmet aratott a belső reakció és az amerikai imperializmus egyesült erői felett, s ezzel újabb hatalmas csapást mért a nemzetközi imperializmusra, hírüladta — elsősorban Ázsiában — az egész imperialista gyarmati rendszer közeli bukását. A kínai forradalom győzelme hatalmas visszhangra lel a Brit Birodalom valamennyi gyarmatán és függő országában, elsősorban persze a Kínával határos országokban — Indiában, Malájföldön és Burmában.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és hősi harca, mellyel meghiúsította az amerikai agresszorok véres terveit, a Vietnami Demokratikus Köztársaság létrejötte ugyanígy példát mutat az angol gyarmatok népeinek.

A Brit Birodalomban kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalmat a rendkívüli lendület jellemzi. Most már nem a népharag elszigetelt kirobbanásait tapasztaljuk a gyarmatvilág egyik-másik pontján, mint a XIX. században vagy a XX. század elején, hanem általános, mindent átfogó mozgalomról van szó, melynek intenzitása ugyan még távolról sem mindenütt egyenlő, de már kiterjed az angol imperializmus egész óriási gyarmatvilágára — Indiától Dél-Afrikáig, Nigeriától Malájföldig. Ez a körülmény gyengíti az angol imperializmus manőverezési lehetőségeit és megsokszorozza az imperialistaellenes front erejét.

A második világháború alatt és utána sokat fejlődött az ipar a gyarmati és a függő országokban, ami a proletariátus számának aránylag még gyorsabb emelkedésével és az említett országok politikai életében játszott szerepének növekedésével járt együtt. Az ipari fejlődés és általában a piaci kapcsolatok fejlődése meggyorsította a nemzetek kialakulásának folyamatát, a nemzeti ontudat izmosodását még a legelmaradottabb gyarmati országokban is (Afrika), ahol a népeknek a külföldi imperializmus elleni harca ugyancsak az egész nemzet harcává válik.

Döntő jelentőségű a nemzeti felszabadító harc minőségileg új színvonala az angol imperializmus uralma alatt álló gyarmatokon és félgyarmatokon. A legtöbb országban, különösen pedig a fontos országokban (India, Burma, Malájföld, a közelkeleti országok, a legfejlettebb afrikai gyarmatok) a nemzeti felszabadító harc első vonalában a munkásosztály küzd, élén a kommunistákkal. A parasztsággal szövetségre lépett munkásosztály több országban már kezébe vette a nemzet harcának vezetését a külföldi imperializmus ellen. A munkásosztály megnőtt, megerősödött és szervezettebb lett. A háborúban azokon a területeken, ahol hadműveletek folytak, a munkásosztály mindig következetesen és elszántan küzdött az imperializmus ellen. A kommunistáké volt itt a vezető szerep a

fegyveres szabadságharc megszervezésében, az egységes nemzeti front megteremtésében, ők lettek a dolgozó tömegek elismert vezérei és vezetői, a nemzeti érdekek igazi képviselői és védelmezői, az imperializmusellenes nemzeti harc vezérei; ugyanakkor pedig a reakciós burzsoá-földesúri körök, amelyek együttműködtek a japánokkal, vagy egyéb imperialistákkal, hitelüket vesztették.

A burzsoázia, melynek érdeke a külföldi uralom lerázása és a belső piac fejlődése, fellázadhat az imperializmus ellen és így szövetségesévé válhat a munkásosztálynak. Ám a burzsoázia egy része, melyet számos kötelék fűz az imperializmushoz, fél a tömegek forradalmi mozgalmától.

A nemzeti burzsoázia nem lehet a nemzet igazi vezetője, amikor az imperialistaellenes harc egész nemzetre kiterjedő frontjának létrehozására kerül sor. E harc válságos pillanataiban a burzsoázia egy része, felső rétege, egyességre lép az imperializmussal, s így clárulja az egész nemzet ügyét.

Sztálin elvtárs 1925-ben, „A Keleti Népek Egyetemének politikai feladatairól" tartott történelmi jelentőségű beszédében a következőket mondotta az olyan gyarmatokról, ahol a kapitalizmus többé-kevésbbé fejlett: „... az ilyen országok nemzeti burzsoáziája, a forradalmi mozgalom növekedésével, két részre szakad: forradalmi részre (kispolgárság) és megalkuvó részre (nagyburzsoázia); közülük az előbbi folytatja a forradalmi harcot, az utóbbi pedig blokkra lép az imperializmussal"[3].

Valóban azt tapasztaljuk, hogy a második világháború után, az imperialistaellenes harc növekedésével és tömegessé válásával szakadás támad a nemzeti burzsoázia körében. Ezt mutatja a nemzeti felszabadító mozgalom tapasztalata Kínában és Indokínában, Indiában, Malájföldön és Burmában. A monopolista, bürokratikus, komprádor nagyburzsoázia, melyet szoros kapcsolatok fűznek a külföldi imperialistákhoz és saját országuk feudális köreihez, átáll az imperialista reakció táborába. Ugyanakkor a nemzeti-burzsoázia bizonyos körei megmaradhatnak az imperialistaellenes front soraiban, mert szintén szenvednek a külföldi imperializmus túlsúlyától és érdekük a külföldi elnyomás meg a feudális kötöttségek felszámolása, valamint a „saját" és az idegen monopóliumok uralmától való megszabadulás. A munkásosztály, élén a Kommunista Párttal, leleplezi és elszigeteli a reakciós nagyburzsoáziát, amely behódol az imperializmusnak; ugyanakkor mindenképpen meg akarja teremteni az együttműködést azzal a nemzeti burzsoáziával, amely kész síkraszállni az imperializmus ellen a nemzeti front keretében. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a nem-

[3] *Sztálin* Művei. 7. köt. 153. old.

zeti felszabadító harcot csupán abban az esetben koronázhatja győzelem, ha a munkásosztály és a Kommunista Párt áll az élén.

Néhány angol gyarmaton és félgyarmaton a dolgozó tömegek a kommunisták vezetésével kezdenek áttérni a szabadságharc magasabb formáira — a fegyveres felkelésre, az egész nép fegyveres harcára az imperializmus és ügynökei ellen. Zsdanov elvtárs 1947-ben, néhány Kommunista Párt tájékoztató értekezletén így jellemezte a gyarmati rendszer válságának elmélyülését: „A gyarmatok népei már nem akarnak a régi módon élni. Az anyaország uralkodó osztályai már nem tudják a gyarmatokat a régi módon kormányozni. Azok a kísérletek, hogy katonai erővel nyomják el a nemzeti felszabadító mozgalmakat, most már a gyarmati népek egyre növekvő fegyveres ellenállásába ütköznek és hosszadalmas gyarmati háborúkra vezetnek (Hollandia Indonézia ellen, Franciaország Vietnam ellen)"[4].

Most a Zsdanov elvtárs által említett példákhoz hozzásorolhatjuk Angliát is, amely elhúzódó gyarmati háborút visel Malájföldön és Burmában.

A nemzeti felszabadító harc új színvonala nyilatkozik meg abban is, hogy a dolgozó tömegek több angol gyarmaton — a külföldi uralom megdöntésének feladatán kívül — követelik a feudális kizsákmányolás felszámolását és a föld átadását a parasztoknak. Gyökeres gazdasági és politikai átalakulásokat követelnek, a népi demokrácia alapján. A Brit Birodalom a gyarmati népek ínségének, éhezésének, szenvedéseinek és kínjainak végtelen tengere. A népek mindinkább felismerik, hogy ha nem számolnak le a külföldi imperialista uralommal és az országukban működő imperialista ügynökségekkel, nem érhetnek el gyökeres javulást.

A Brit Birodalom gyarmatainak és függő országainak nemzeti felszabadító mozgalma — s ebben rejlik erejének, győzhetetlenségének egyik fő forrása — szerves egységfrontot alkot a tőkés országok, közöttük Anglia és a dominiumok proletariátusának osztályharcával, a béke híveinek az egész világot átfogó mozgalmával, a béke, a demokrácia és a szocializmus hatalmas táborával.

Az angol imperializmus minden rendelkezésére álló eszközt — a bombázó repülőgépektől és csatahajóktól kezdve egészen a jobboldali labourista, álszocialista demagógiáig — felhasznál gyarmati uralmának fenntartása érdekében. Igyekszik megtartani régi támaszát, régi szövetségesét a gyarmati rablásban és kizsákmányolásban: a helyi feudális földesúri reakciót. Az angol imperializmus segítségért fordul a reakciós burzsoá nacionalizmushoz is, szövet-

[4] Néhány Kommunista Párt képviselőinek tájékoztató értekezlete Lengyelországban, 1947 szeptember végén, Goszpolityizdat 1948, 17. old. (oroszul).

kezik a nagyburzsoáziával, a nemzeti felszabadító mozgalom ellen. Minthogy ez a támasz is bizonytalanná válik, meg akarja nyerni magának a helyi szociálreformizmust — a jobboldali szocialista árulás gyarmati válfaját is. Mindezekben az esetekben az angol imperialista gyarmatosítók együttműködnek a jobboldali labouristákkal, az angol és a nemzetközi imperializmus hű szekértolóival. A „Birodalom megmentése" a legfelelősségteljesebb feladatok közé tartozott, amellyel az angol monopoltőke a labourista kormányt megbízta. Ez a feladat a „kétpárti", konzervatív-labourista politika egyik legfőbb alapja.

A jobboldali labouristák mindig mindkét lábukkal az imperializmus talaján álltak, a gyarmati elnyomás, rablás és kizsákmányolás örökös fenntartását tartották szem előtt. Az Októberi Forradalom előtti időkben a labouristák, Sztálin elvtárs gúnyos meghatározása szerint, azokhoz a „rendes szocialistákhoz" tartoztak, akik kijelentették, hogy „komolyan beszélni a gyarmatok felszabadításáról, amelyek a «civilizáció» «fenntartása» érdekében «elengedhetetlenek» — ... semmiképpen sem illő dolog"[5]. A II. Internacionále kongresszusain, ha a gyarmati kérdés felmerült, mindig a szélsőjobboldali, opportunista szárnyon állottak. Nem tiltakoztak az ellen, hogy a kongresszus megszavazzon „két-három üres, se hideg, se meleg határozatot, amely gondosan megkerülte a gyarmatok felszabadításának kérdését ..."[6] Ezzel szemben egymagában attól a gondolattól, hogy megtörténhet az angol imperializmus gyarmatbirodalmának felszámolása, már égnekmeredt minden hajukszála.

Könnyen felfedhetjük a jobboldali labouristák imperialista ideológiájának társadalmi gyökereit. A gyarmati rablásból és kizsákmányolásból származó extraprofit az a fő gazdasági forrás, amelyből az angol burzsoázia táplálja és megvesztegeti a munkásarisztokráciát. Ez az angol opportunizmus és szociálimperializmus keletkezésének és kifejlődésének gazdasági alapja. „Ismeri az ökör az ő ura jászlát": az angol opportunisták mindig magasztalták és dicsőítették a Brit Birodalmat. Ígéretet tettek, hogy megvédelmezik ezt a Birodalmat a szabadságukért fegyvert ragadó gyarmati népek mindenféle merényletével szemben. A Labour-párt első, 1918. évi programjának egyik pontja kimondotta, hogy fenn kell tartani az angol uralmat a Brit Birodalom gyarmati népei felett. Amikor a labouristák 1924-ben hatalomra kerültek, közvetlenül ők irányították a gyarmati és függő országok nemzeti felszabadító mozgalmának elfojtását szolgáló intézkedéseket — az indiai vezérek tömeges letartóztatását, az egyiptomi véres megtorlásokat, az iráni falvak bombázását stb. A II. Internacionále 1928. évi brüsszeli

[5] *Sztálin* Művei. 5. köt. Szikra 1951. 56. old.
[6] *Sztálin* Művei. 6. köt. Szikra 1951. 152. old.

kongresszusán határozatot hoztak a gyarmati kérdés tárgyában, amelyet Lord Olivier, Jamaica volt kormányzója, labourista szónok terjesztett be. Ez a határozat az imperialista gyarmatosítás szemérmetlen reklámozása és felmagasztalása volt. A második labourista kormány, amely 1929-ben került hatalomra, börtönbe vetett 60 000 indiai szabadságharcost, vérbefojtotta a burmai felkelést. A második világháború előestéjén a labourista vezérek nyiltan kijelentették programnyilatkozataikban, hogy ha ismét hatalomra kerülnek, az angol gyarmatbirodalom fenntartásán és megszilárdításán fognak fáradozni. Attlee, Bevin, Henderson, Morrison, Dalton — a Chamberlaineket és Churchilleket szajkózva — dicshimnuszokat zengedezett az angol gyarmati rendszerről, az „angol lángelme alkotásáról", a „jövendő világrend példaképéről". Egyemberként bizonygatták, hogy a Brit Birodalom „olyan tény, amelyet nem lehet mellőzni, olyan küldetés, amelyet nem lehet megtagadni". Az ilyen és hasonló szózsonglőrösködés mögött az idegen népek százmillióit leigázó angol uralom fenntartásának és kiterjesztésének átfogó soviniszta programja rejlett.

A második világháború időszakában a labouristák, akik bekerültek a koalíciós kormányba, fenntartás nélkül támogatták Churchill reakciós birodalmi politikáját. E politikát abban foglalták össze, hogy a Birodalom rendíthetetlen, s hogy az Atlanti Charta nem alkalmazható a Brit Birodalomban élő népekre. Morrison 1943 januárjában, a Birodalom védelmére kelve, képmutatóan azt bizonygatta, hogy a brit birodalmi politikát „nem előnyök hajhászása, hanem a kötelesség- és felelősségérzet" határozza meg. Elkente az imperializmus gyarmati politikájának rabló, kizsákmányoló lényegét és új kottára zengte el a régi fajvédő, soviniszta dallamokat arról a „felelősségről", amellyel az angolok tartoznak az elmaradott és „vezetésre szoruló" gyarmati népekért. Ugyanezeket a gondolatokat fejtegette Shinwell is az *Empire Review* című folyóiratban (1944 április) megjelent cikkében. A Labour-párt nyilatkozata a gyarmatpolitikáról (1943 augusztus) ugyancsak síkraszáll az angol gyarmati uralom fenntartása mellett; ez a nyilatkozat többek között hivatkozik az „afrikai népek elmaradottságára", meg arra, hogy „nincsenek felkészülve az önkormányzásra". Ugyanezt hajtogatták a labouristák 1945-ben is, hatalomrajutásuk előtt.

Amikor a Brit Birodalom súlyos válságba került, a jobboldali labouristák megmutatták, hogy ők az angol gyarmatbirodalom házőrző ebei. Hogy a munkásokat az imperialista gyarmatpolitika mellé állítsák, azzal ijesztgetik őket: a gyarmatbirodalom és a befolyási övezetek elvesztése csökkenti életszínvonalukat. „Ezektől a tényezőktől (vagyis a gyarmatoktól és befolyási övezetektől) függ az életszínvonal és a foglalkoztatottság színvonala országunk

ban"[7] — mondotta Bevin 1947 májusában, a Margate-i labourista konferencián. A munkások életszínvonalának kérdését nem gyökeres társadalmi átalakítások végrehajtásával, nem a gyarmati uralom rendszerének felszámolásával és a Brit Birodalomban élő népek baráti, egyenjogú gazdasági és politikai kapcsolatainak kialakításával kötik össze a jobboldali labouristák, hanem a gyarmati rendszer megőrzésével, a gyarmati rablás és kizsákmányolás szférájának további kiterjesztésével.

A labourista gyarmatosítók régi, kipróbált imperialista recepteket alkalmaztak; korbácsot és mézesmadzagot. Elidegenítették egymástól és egymásra uszították a hatalmuk alatt álló népeket („oszd meg és uralkodj"), egyességre léptek a gyarmati népek szabadsága és függetlensége ellen a reakciós burzsoá és feudális körökkel.

Gazdasági és politikai téren a Brit Birodalomba tartozó országok egyenlőtlen fejlődésének fokozódása abban is megnyilvánul, hogy növekszik a kapitalizmus az elmaradott, gyarmati országokban, fokozódik a versenyharc a fejlődő gyarmatok és az anyaország között, rohamosan nő a nemzeti felszabadító mozgalom, amelyre a fentemlített tényezők mind ösztönzőleg hatnak. Az anyaország és a gyarmatok régi kapcsolatainak fenntartása már nyilvánvalóan lehetetlen, ezért az angol imperialisták kénytelenek új formákat keresni uralmuk fenntartására.

Az angol imperializmus manőverezésre kényszerül, engedményeket kell tennie, cselfogásokhoz kell folyamodnia az „önkormányzat kiszélesítése", sőt egyes gyarmati országok esetében a látszólagos „függetlenség" megadása terén. A nemzeti és gyarmati kérdésekre vonatkozó történelmi fontosságú téziseiben Lenin már 1920-ban leleplezte az imperialista gyarmatosítók efféle mesterkedéseinek lényegét. Lenin rámutatott arra, hogy „következetesen fel kell tárni és le kell leplezni minden ország, de különösen az elmaradott országok legszélesebb dolgozó tömegei előtt azt az imperialista hatalmak által rendszeresen elkövetett csalást, hogy politikailag független államok létesítésének leple alatt, tőlük gazdasági, pénzügyi és katonai tekintetben teljesen függő államokat hoznak létre"[8]. A jelenlegi körülmények között az olyan intézkedéseknek, mint a felosztott India részeinek domíniumi rangra emelése, vagy a látszólagos függetlenség megadása Burmának — egyedül az a céljuk, hogy elejét vegyék az angol gyarmati uralom bukásának, hogy látszólagos engedményekkel, ügyes politikai cselfogásokkal elvonják a néptömegeket az imperialistaellenes küzdelemtől.

Nem szabad elfelejteni, hogy még az efféle engedmények is csak

[7] Times. 1947 május 30.
[8] *Lenin* Művei. 31. köt. 144. old.

kényszerjellegűek. Az angol imperializmus csupán azért hajlandó ilyen engedményekre, mert hatalmas méretekben bontakozik ki az imperialistaellenes mozgalom, amely az angol uralmat teljes elsöpréssel fenyegeti. A reakciós, népellenes burzsoá-földesúri körökkel kötött egyességeiket használják fel az angol imperialisták arra, hogy álcázzák pozícióikat és megőrizzék hatalmukat a gyarmatokon meg a régi befolyási övezetekben. A jobboldali labourista e téren különösen értékes szolgálatot tesznek az imperialista gyarmatosítóknak: harsány demagógiával támasztják alá az angol imperializmus kényszerű engedményeit és csaló manővereit. Kijelentik, hogy ezek az intézkedések az anyaország és a gyarmatok kapcsolatainak „új korszakát" jelzik s az imperializmus „felszámolását" és a gyarmatokon a „szocializmus fokozatos meghonosodását" bizonyítják.

A labouristák semmiféle eredetiségről nem tesznek tanúságot akkor, amikor megkísérlik az angol gyarmati politika imperialista lényegének tagadását. Smuts, aki mélységesen embergyűlölő fajelméletet vallott és valósított meg a gyakorlatban Dél-Afrikában, 1946 október 30-án beszédet mondott New Yorkban, melynek során kijelentette, hogy az angol uralkodó osztályok „önként" lemondtak az imperializmusról . . . Smuts ezt mondotta: „Az angol imperializmus halott és sírjában nyugszik. Most már nem egyéb kísértetnél, madárijesztőnél, amely csak azokat ijeszti meg, akik nem tudnak, vagy nem akarnak tudni a végbement változásokról." A labourista demagógia semmiben sem marad mögötte a délafrikai fajvédő visszataszító képmutatásának. A jobboldali labourista vezérek maguknak tulajdonítják az imperialista politika elvetésének dicsőségét. Ők vetettek véget, úgymond, a régi „gyarmatpolitikának" és honosítják meg a „szocializmust a gyarmatokon". Ám különös dolog: Chamberlain és Churchill gyarmati imperializmusa pontosan megegyezik Attlee és Morrison „gyarmati szocializmusával". A konzervatívok teljes mértékben és feltétlenül támogatták a labourpárti kormányt gyarmati politikájában, amely valójában a kétpártrendszer alapján érvényesült; ugyanis mind a labourpárti kormány gyarmati politikáját, mind a konzervatív kormány gyarmati politikáját — az angol monopóliumok diktálják.

A labourista „gyarmati szocializmus" kapóra jön a gyarmatokon tett legújabb államkapitalista rendszabályok álcázására. Az államkapitalizmus erősbödése Angliában bizonyos fokig visszatükröződik az angol imperializmus gyarmatpolitikájában is: a gyarmati monopóliumok az eddiginél is szorosabban nőnek össze a gyarmatokon az angol államgépezettel, amelyet a leigázott népek kizsákmányolásának fokozására használnak fel. Ezek a monopóliumok rejtőznek a gyarmati „társadalmi testületek" hamis cégérei

mögött; ezeket a „testületeket" a labourista kormány a gyarmati térhódítás fokozása érdekében hozta létre.

A „szocializmus" hamis cégére mögé rejtőző jobboldali labouristáknak az a céljuk, hogy becsapják, egymás ellen uszítsák a gyarmati népeket, elvonják őket nemzeti felszabadító harcuktól, hogy ilymódon megkönnyítsék az imperialista gyarmatosítók kizsákmányoló tevékenységét. Amikor a népek rádöbbennek a csalásra és harcra kelnek a valóságos és nem látszólagos szabadságért, függetlenségért, akkor a labourista vezérek sutbadobják a „demokratikus szocializmus" hazug álarcát és nyiltan magukravállalják a gyarmati népek hóhérának szerepét. Ékesen bizonyítja ezt az angol imperializmus politikája Malájföldön, Burmában, Egyiptomban.

Ám az angol gyarmatosítók sem visszataszító csalásukkal és képmutatásukkal, sem véres bűntetteikkel és kegyetlenkedéseikkel nem tudják feltartóztatni a történelem menetét. A nemzeti szabadságharc fellángolt tüze a Brit Birodalom mind újabb és újabb részeire terjed ki.

2. A brit imperializmus uralmának eredményei Indiában és Pakisztánban

India volt mindig a brit korona „legértékesebb gyémántja", az angol gyarmatbirodalom „gerince". Ennek az óriási gyarmatnak a területe 17-szer akkora, lakossága 8-szor annyi, mint Angliáé. Indiára jut az egész Brit Birodalom területének egynyolcada és lakosságának 70 százaléka. A háború küszöbén Indiában összpontosult Anglia valamennyi külföldi tőkebefektetésének egynegyede. Indiába irányult az angol kivitel tizedrésze, Anglia bonyolította le az indiai behozatal és kivitel 40—50 százalékát.

Az angol imperializmus évről évre roppant gyarmati sarcot sajtolt ki Indiából.

29. táblázat

Mennyi sarcot fizet India évenként az angol imperializmusnak?

(millió font sterling)

Az angol tőkebefektetések kamatai	40—45
Anglia Indiának felszámított állami kiadásai	25—30
Az Indiában tartózkodó angol hivatalnokok, katonák, szakemberek stb. jövedelme és fizetése	25—30
Az angol bankok jutalékai	15—20
A kereskedelemből származó jövedelmek	25—30
A hajózásból származó jövedelmek	20—25
Összesen...	150—180

India volt az angol imperializmus újabb hódításainak támaszpontja. Az angolok innen intéztek rablótámadásokat a szomszédos országok ellen, innen indítottak gyarmati expedíciókat Burma, Malájföld, Afganisztán, a Perzsa-öböl mentén fekvő országok és a keletafrikai területek elfoglalására. Anglia Indiára támaszkodva vetette meg lábát az egész Indiai-óceán medencéjében és jelentette be igényét a Földközi-tenger meg az Indiai-óceán közötti hatalmas terület katonai és politikai ellenőrzésére. Ezt a területet — „India kapujának" nyilvánította. Az angol imperializmus rendkívül fontos szerepet szánt Indiának: az agressziós bázis szerepét Oroszország, később pedig — a Szovjetunió ellen. Az angol és az amerikai imperializmus ma is agressziós bázisnak tekinti Indiát és Pakisztánt a népi demokratikus Kína ellen, Ázsia nemzeti felszabadító mozgalmai és a Szovjetunió ellen.

Az angolok indiai uralmának története a gyarmati imperializmus élősdi jellegének klasszikus példája. A gyarmati imperializmus kiszipolyozza és nyomorba dönti a hatalma alá került elmaradott országot, megőrzi a régi, kapitalizmus előtti, feudális és feudalizmus előtti viszonyokat, amelyek akadályozzák az ország termelőerőinek fejlődését.

Az angol imperialisták, hogy biztosítsák az angol ipar számára az indiai piacot, könyörtelenül elpusztították az indiai háziipart és a híres indiai kézművességet.

A monopolkapitalizmus időszakában az India ipari fejlődését gátló politikát még könyörtelenebbül érvényre juttatta az angol imperializmus. Az angol imperialisták terjesztették és minden erejükkel fenntartották az indiai mezőgazdaságban a hűbéri viszonyokat, a földesúri-uzsorás kizsákmányolást. India parasztsága a külföldi uralom jármában, valamint a földesurak, az uzsorások és az adóterhek hármas igája alatt görnyed.

A monopoltőke uralmának egész ideje alatt mély és állandó agrárválság sujtotta az indiai mezőgazdaságot. Összezsugorodott a vetésterület, csökkent a térméshozam, évente embermilliók pusztultak éhen. Így például a rizs hektáronkénti átlagos terméshozama az 1914. évi 11 mázsáról 1938-ban 8,3 mázsára, a búza terméshozama az 1914. évi 8,7 mázsáról 1933-ban 7,7 mázsára csökkent. Bengálban húsz év alatt (1906—1926) a különböző mezőgazdasági növények terméshozama 10—33 százalékos csökkenést mutat.

Az angol uralom fékezte és eltorzította India gazdasági fejlődését, de nagyjában-egészében nem tartóztathatta fel a világpiac részévé vált ország kapitalista fejlődését.

A külföldi ipari és kereskedelmi vállalatok szaporodása Indiában, a vasút és a hajózás fejlődése, India közigazgatási egyesítése, az indiai társadalom régi alapjának — mezőgazdasági faluközösség és háziipar — megdöntése szükségszerűen előmozdította a tőkés

viszonyok fejlődését városban és falun, előmozdította a tőkés piac kialakulását. Ugyanakkor a külföldi imperialista uralom viszonyai között ezek a folyamatok rendkívül lassú ütemben és a dolgozók számára különösen gyötrelmes formák között bontakoztak ki. Az ipar fejlődését mind az első, mind a második világháború előmozdította. A háborús kereslet növekedése és a tengerentúli behozatal csökkenése ugyanis ösztönzőleg hatott a nemzeti ipar fejlődésére.

India feldolgozóiparában a munkások száma, amely 1900-ban 469 000 és 1914-ben 951 000 volt, a második világháború éveiben 2 millióra emelkedett.

Indiában elsősorban a textil-, a juta- és az élelmiszeripar fejlődött ki, vagyis azok az iparok, amelyek helyi nyersanyagot dolgoztak fel. Sokkal gyengébben fejlődött a bányászat és a vasipar, noha a világháborúk e téren is meggyorsították a fejlődést. Indiában nagy kohóművek keletkeztek; egyrészük a nemzeti tőke tulajdonában volt. A szénkitermelés az 1913. évi 16 millió tonnáról 1929-ben 23 millió, 1938-ban 26 millió és 1945-ben 30 millió tonnára emelkedett. Ez természetesen nem fedezi India folyó szükségleteit sem. A vasérckitermelés 1900-ban csupán 100 000 tonna volt; az első világháború küszöbén ez a mennyiség 400 000 tonnára, a háború után pedig 2,5 millió tonnára emelkedett, és megmaradt ezen a színvonalon egészen a második világháborúig. A nyersvastermelés, amely az első világháború küszöbén 200 000 tonna volt 1938-ban már 1,6 millió tonnára, a második világháború idején pedig 1,8 millió tonnára emelkedett.

India iparára az ország gyarmati helyzete nyomja rá a bélyegét. Jellemző reá a tőke alacsony szerves összetétele, a fejletlen technika. Bizonyos fejlődés csupán néhány, fogyasztási cikkeket előállító iparban tapasztalható. Ami a nehézipari ágakat illeti, ezek részaránya elenyésző. Elegendő megemlítenünk, hogy a textilipar foglalkoztatta 1938-ban a feldolgozó ipar munkásainak felét, 1949-ben pedig kétötödét. Az indiai ipar legfőbb jellegzetessége az, hogy pénzügyi, szervezeti és technikai téren teljesen a külföldi imperializmustól függ. Sztálin elvtárs 1926-ban ezt mondotta:

„Nézzük Indiát. Köztudomású, hogy India gyarmat. Van-e Indiában ipar? Feltétlenül van. Fejlődik ez az ipar? Igen, fejlődik. De ott olyan ipar fejlődik, amely nem gyárt munka- és termelési eszközöket. A munkaeszközöket Angliából importálják. Ezért (bár természetesen nem csak ezért) az ipar ott teljes egészében alá van rendelve az angol iparnak. Ez az imperializmus sajátos módszere — a gyarmatokon úgy fejleszti az ipart, hogy az az anyaország, az imperializmus járszalagján maradjon"[9].

[9] *Sztálin* Művei. 8. köt. 130. old.

Az indiai ipar eddig is a külföldi imperializmus „járszalagján" volt, most is azon van; teljes mértékben függ az imperialista nagyhatalmaktól, amelyeknek gép- és felszerelésszállításai meghatározzák az indiai ipar jellegét és fejlődésének irányát.

Indiában a kapitalizmus fejlődését — bármily lassan ment is ez végbe — nyomonkövette egyrészt a nemzeti burzsoázia kialakulása, másrészt a proletariátus mind gyorsabb növekedése.

A dolgozók kizsákmányolásának gyarmati feltételei, különösen háborúk idején, mesés profitokat biztosítottak az indiai ipar számára: 1915—1924-ben a jutaipar tőkéjének közel kilencven százalékát fizette ki évente osztalék gyanánt; a profit nyolcszorosa volt a munkások bérének. 1920-ban 35 textilgyár évente tőkéjének átlagosan 40 százalékát, 14 közülük tőkéjének 100 százalékát, kettő pedig 200 százalékát fizette ki osztalékként. Az Empress Mills cég 1927. évi jelentése utal arra, hogy az igazgatóság százszázalékos osztalékra törekszik, a beszámoló adatai pedig arról tanúskodnak, hogy a cég törekvése eredménnyel is jár. A második világháború időszakában az indiai gyárosok hihetetlenül nagy profitokat zsebeltek be. Az egész iparban a tiszta profitok mutatószáma (1939 = 100) 1940-ben 127, 1941-ben 282, 1943-ban 327 volt. 1943-ban a jutaiparban a profitok a háború előtti kilencszeresére, a pamutiparban 6,5-szeresére, a gépiparban 2,25-szorosára stb. emelkedtek[10]. E profitok oroszlánrésze az angol monopolistáknak jutott, de nem panaszkodhatott az indiai nagyburzsoázia sem, amely a világháborúkon, a nép szenvedésein és nyomorán szedte meg magát.

Indiában kialakult a nemzeti burzsoázia, de létrejöttek a nemzeti tőke monopolista jellegű egyesülései is, mint például a Tata, a Birla és a Dalmia.

A Tata konszern monopolizálta a vas- és acélipart; ezenkívül számos cement-, vegyi- és repülőgépgyárral, biztosító társaságokkal, szén- és mangánbányákkal stb. rendelkezik. A Birla konszernhez textilgyárak, cukorgyárak, különböző autóipari vállalatok tartoznak; ez a konszern nagy szerepet játszik számos bankházban és biztosító társaságban. Egyébként a Birla hathatósan támogatta és pénzelte Gandhit[11]. A Dalmia bankokat, beruházási és biztosító társaságokat, pamut-, posztó-, papír-, keksz-, vegyi- és cukorgyárakat, szénbányákat, légiforgalmi társaságokat, ujságkiadókat tart a kezében.

Az indiai monopolisták a feudális-földbirtokos vezető réteggel karöltve támogatják, finanszírozzák a legreakciósabb, soviniszta, fasisztabarát pártokat és szervezeteket, melyeket felléptetnek a politikai küzdőtéren.

---

[10] *R. Palme Dutt.* Merre tart India? Szikra 1951. 182. old.
[11] Crossroads. 1950 december 1.

Mint a többi gyarmati országban, Indiában is gyorsabban jött létre és alakult ki a munkásosztály, mint a nemzeti burzsoázia, mert ez a folyamat nemcsak, sőt nem is annyira a nemzeti ipar keletkezésével, mint inkább a rengeteg külföldi vállalat megjelenésével volt összekötve. Lassan, de állandóan növekedett Indiában a városi lakosság arányszáma (1872-ben 8,7 százalék, 1941-ben 12,8 százalék); nagy ipari központok keletkeztek — Bombay, Kalkutta, Madrasz, Delhi, Lahore, Nagpur, Kanpur, Ahmedábád, Dzsamsedpur stb. Azok az adatok, amelyeket fentebb a munkásosztály számbeli gyarapodásával kapcsolatban idéztünk, csupán Brit India feldolgozó iparára vonatkoznak. Egész Indiában, a fejedelemségekkel együtt, a háború küszöbén így alakult a munkásosztály száma: a feldolgozóipar nagyvállalatainál 2 millió, az 50-nél több munkást foglalkoztató, de gépierőt nem alkalmazó vállalatoknál 0,5 millió, 0,4 millió bányász, 0,7 millió vasutas, 360 000 tengerész. Ez összesen mintegy 4 millió fő, amihez hozzájön még 1 millió mezőgazdasági munkás, akik az ültetvényeken dolgoztak.

India munkásosztályát kegyetlenül kizsákmányolják. A munkások túlnyomó többségének fizetése az éhségszínvonalon mozgó létminimumnak egynegyed-egyharmadrésze. Még a hivatalos adatokból is kitűnik a munkásosztály egyre fokozódó abszolút elnyomorodása, az a tény, hogy a mult századtól kezdve állandóan csökkent a munkások reálbére. A legmagasabb konjunktúra idején, 1920—1929 között, az indiai munkások reálbére 20 százalékkal volt alacsonyabb, mint a 80-as években. A hivatalos vizsgálatok adatai alapján képet alkothatunk az indiai munkások táplálkozásáról. Ezekből az adatokból kiderül, hogy a Bombay i textilmunkások hozzávetőlegesen 10 százalékkal kevesebb élelmet fogyasztanak, mint a könnyű munkát végző fegyencek és 20 százalékkal kevesebbet, mint a nehéz munkát végző rabok. A madraszi textilmunkások még ennél is rosszabbul táplálkoznak: 20, illetve 30 százalékkal kevesebbet esznek, mint a fegyencek[12]. Ami a lakásviszonyokat illeti, a munkások zöme szörnyű városi nyomortanyákon tengődik, sokmillió pedig a szó szoros értelmében hajléktalan.

Lássuk, miként írta le 1922-ben a Bombay-i munkások lakásviszonyait egy hivatalos megfigyelő: egyetlen kicsiny, 17 négyzetméter területű szobában 6 család él a padlóra épített 6 kiskályha körül. Ebben a szobában összesen 30 felnőtt és gyermek lakik. A földszinten még ennél is rosszabb a helyzet . . . Bombay lakásviszonyainak egy másik kutatója ezt írja: „Csaknem az egész Földet bejártam és életemben nem egyszer találkoztam a nyomorral . . .

[12] *J. Kuczynski.* Die Geschichte der Lage der Arbeiter im englischen Kolonialreich von 1800 bis zur Gegenwart. Die Freie Gewerkschaft Verlagsgesellschaft. MBH. Berlin 1950. 62. old. (németül).

de amíg fel nem kerestem Bombay alsóbb osztályainak úgynevezett lakóhelyeit, el sem képzeltem, hogy ilyen határtalan lehet az emberek nyomora . . . Amikor megpillantjuk a munkást otthon, családja körében, önkéntelenül megkérdezzük magunktól — vajjon ember-e ez a lény, vagypedig valamilyen fantasztikus, testetlen szellem, a poklok lakója. A 9 négyzetméter területű szobában — ahol alig lehet megmozdulni — alszanak, szaporodnak, főznek, tüzelő gyanánt bűzösszagú szárított trágyát használnak . . ."[13]

A szabadságáért harcba induló munkásosztály lett a lelke annak a küzdelemnek, amelyet az egész indiai nép vív a külföldi imperializmus uralma ellen — az éhínség, a nyomor és a gazdasági romlás okozója ellen.

Noha a kapitalizmus behatolt a mezőgazdaságba is, ezt még mindig behálózzák a kapitalizmus előtti, hűbéri viszonyok kötelékei. A gyarmati kizsákmányolás legújabb tőkés módszereinek a régi hűbéri, sőt feudalizmus előtti formákkal való összekapcsolása hihetetlen szegénységbe és nyomorba dönti a parasztság óriási többségét, állandó agrárválságot idéz elő és züllesztí a mezőgazdaságot.

A külföldi ültetvényesek és az indiai földesurak tulajdonában összpontosul a megművelt földterület csaknem kétharmada. Ugyanakkor az egész mezőgazdasági lakosság jelentős részét földtelen zsellérek és „szolgák" (gyakorlatilag — a hűbéres földesurak jobbágyai) alkotják. A parasztok túlnyomó része tenyérnyi földparcellákat művel meg, amelyek még az éhhaláltól sem mentik meg a családot.

Bengálban (1944—1945. évi adatok szerint) a mezőgazdasági lakosság 54 százalékának a földtulajdona nem haladja meg az 1 acre-t (0,4 ha), s a földterületnek még 6 százaléka sincs az ő tulajdonukban. A parasztság 76 százalékának földparcellája 3 acre-nál kisebb. Ugyanakkor a lakosság 14 százaléka — melynek parcellái meghaladják az 5 acre-t — tartja kezében az egész földterület csaknem kétharmadát. Egész Indiában a lakosságnak majdnem háromnegyedrésze földnélküli.

A mai Pakisztánban az egész megművelt földterület 70 százaléka 50 000 nagybirtokos tulajdonában van. Bér fejében a parasztbérlők a termés kétharmadát fizetik a földesuraknak[14].

Az éhínség állandó jelenség az indiai faluban és évente százezer-, sőt milliószámra pusztítja a lakosságot. Hivatalos becslések szerint 1800 és 1825 között 1 millió, a következő huszonöt év alatt 400 000 ember halt éhen. 1850—1875 között 5 milliót, a következő negyedszázadban 15 milliót kaszált le az éhhalál. 1943-ban csupán Ben-

[13] *Csandrasszehar.* India lakossága. Moszkva 1949. 75. old. (oroszul).
[14] Pravda. 1951 január 5.

gálban 3,5 millió ember halt éhen. India lakosságának kétharmada rendszeresen éhezik. Indiában az átlagos élettartam rendkívül rövid — 30 év körül mozog.

India lakosságának 80 százaléka a mezőgazdaságban dolgozik. Túlnyomó többségük nyomorra és éhínségre van kárhoztatva. Csupán az agrárforradalom és a föld átadása — azoknak, akik azt megművelik — mentheti meg az indiai parasztságot azoktól a kínszenvedésektől, amelyeket átél. Csak ez biztosíthatja a földművelés termelőerőinek fejlődését. A földkérdés India társadalmi életének egyik legégetőbb kérdése. E kérdés megoldása, akárcsak a munkásosztály felszabadítása, elválaszthatatlan a külföldi imperialista uralom felszámolásától, az igazi függetlenség kivívásától.

A külföldi imperializmus igájának lerázása nélkül nem oldható meg a rendkívül bonyolult indiai nemzeti kérdés sem.

India soknemzetiségű ország.

Sztálin elvtárs már 1925-ben rámutatott arra, hogy „Indiáról ma úgy beszélnek, mint egységes egészről. De aligha fér kétség ahhoz, hogy ha majd Indiát forradalom rázkódtatja meg, tucatjával fognak felszínre kerülni olyan korábban ismeretlen nemzetiségek, amelyeknek saját nyelvük, saját kultúrájuk van"[15].

Jelenleg Indiában már sok kialakult nemzet él, de sok olyan nemzet is, amely kialakulófélben van.

Az angol imperializmusnak természetesen érdeke volt, hogy minden tőle telhető módon hátráltassa a nemzetek kialakulását Indiában, hiszen ez a folyamat történelmileg haladó jelenség, és a külföldi uralom elleni nemzeti harc növekedését hozza magával. Ugyanakkor az angol imperializmus minden erejével szította a nemzetiségi, a vallási és a kasztviszályt India népei között, hogy elvonja őket a külföldi uralom elleni harctól, hogy meggátolja az egész Indiára kiterjedő imperialistaellenes front létrejöttét.

Sztálin elvtárs az angolok indiai politikáját hozta fel példaként a népek megosztásának imperialista politikájára. Ez a politika kiemeli a nemzetek bizonyos csoportját, melyet némi kiváltsággal ruház fel, hogy ezáltal könnyebben igázhassa le a többi nemzetiség százait. Ezzel magyarázható az is, hogy az angolok Indiát két részre — Brit Indiára és a Bennszülöttek Indiájára (vagyis fejedelemségekre) osztották. A nemzetek egymásra uszításának ezt a rendszerét jellemezve, Sztálin elvtárs utalt arra, hogy az efféle rendszerrel járó előnyöket és hasznot csupán időlegesen, átmenetileg élvezheti az angol imperializmus, és hogy ez a rendszer végülis szükségszerűen előidézi majd az angol uralom bukását Indiában: „... ez a rendszer az indiai angol uralom biztos halálát okozza, ebben a rendszerben elkerülhetetlenül, oly bizonyosan, mint két-

[15] *Sztálin* Művei. 7. kót. 147—148. old.

szer kettő négy, benne van az angol kormányzat és az angol fennhatóság halála"[16].

A XX. században, különösen az első világháború után, amikor a nemzeti felszabadító harc fellendülőben volt, az angol imperializmus elkeseredett erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy vallási, felekezeti viszályt szítson a hinduk és a mohamedánok között. A nemzeti kérdés megoldása, a testvérgyilkos nemzeti, vallási és kasztok közötti viszály megszüntetése, a különböző nemzetek testvéri együttműködéséhez szükséges feltételek kialakítása — mindez elválaszthatatlanul összeforrott azzal a harccal, amelyet India az imperialista uralom ellen vív.

India társadalmi életének valamennyi területén tehát — a munkáskérdésben, az agrár- és a nemzeti kérdésben — robbanásig feszült a helyzet. Indiában érlelődnek az imperialistaellenes forradalom hatalmas erői.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom aktív politikai harcra serkentette az indiai népet. Az 1919—1922-es évek eseményei mind hatalmas forradalmi fellendülésről tanúskodtak: rohamosan növekedett a sztrájkmozgalom, parasztzendülések lángoltak fel, szakszervezetek és kommunista csoportok keletkeztek, hatalmas méreteket öltött a törvények megtagadására irányuló mozgalom, az 1919 áprilisi események Amritszárban (sortűz a dolgozók tüntetésére) országszerte nagy visszhangot keltettek, szolidaritásmozgalom bontakozott ki a török nép mellett, mely harcra kelt a szégyenletes Sèvres-i béke ellen. Az 1885-ben létrejött Nemzeti Kongresszus, amely akkoriban még kis szervezet volt és reformprogrammal lépett fel, a huszas években már sokmilliós tömegeket magábanfoglaló szervezetté nőtt és egyesítette India függetlenségi harcának híveit. A Kongresszusban a nemzeti burzsoázia játszotta a vezető szerepet. A Kongresszus vezére, Gandhi, a békés, „erőszakmentes" harc („Szatjágraha") programját hirdette. 1922-ben, amikor az imperialistaellenes mozgalom tetőpontjára hágott, Gandhi lepaktált az angol imperializmussal és a harc beszüntetésére törekedett.

Ugyanakkor az angol imperializmus, hogy vallási viszályt szítson és szakadást idézzen elő az imperialistaellenes mozgalomban, felhasználta céljaira a Mozlim Ligát. Ez a szervezet — a Nemzeti Kongresszus ellenlábasa — 1906-ban alakult meg az angol imperialisták közreműködésével. A Liga vezetését a muzulmán földesúri és klerikális körök ragadták magukhoz. Az első világháború utáni években a Mozlim Liga szinte teljesen elvesztette befolyását. A huszas évek derekán azonban nagy aktivitást fejtett ki és befolyása megnövekedett.

1928-ban ismét fellángolt a nemzeti felszabadító harc. Az

[16] *Sztálin* Művei. 5. köt. 276. old.

indiai kommunisták meeruti pere (1928—1933) fokozta a dolgozó tömegek tiltakozó mozgalmát az angol uralom ellen. A törvények megtagadására irányuló mozgalmat — amelyet a Nemzeti Kongresszus indított — fegyveres összeütközések kísérték, majd Kasmirban felkelés robbant ki. De a Nemzeti Kongresszus, élén Gandhival, ez alkalommal is lepaktált az angol imperializmussal és beleegyezett abba, hogy részt vesz a második londoni „kerekasztalkonferencián". Az 1935. évi szűkreszabott alkotmányt élesen elutasította az indiai közvélemény. A második világháborút megelőző időben ismét fellángol a nemzeti felszabadító harc; nagyobb szerephez jut a proletariátus, amely már a harmincas évektől kezdve önálló erőként lép fel; növekszik az agrármozgalom, létrejönnek a Kiszan Szabha harcos parasztszervezetei; a kommunisták vezetése alatt megszilárdul a munkás- és parasztmozgalom összefogása. Az 1933-ban megalakult Kommunista Pártot az angol-indiai hatóságok betiltották.

Lenin elvtárs igen nagy jelentőséget tulajdonított a kínai és az indiai nemzeti felszabadító mozgalomnak. Rámutatott arra, hogy ha e két hatalmas ország bekapcsolódik a forradalmi harcba, akkor ez a tény — Szovjet-Oroszországnak, a szocializmus fellegvárának fennállása mellett — világméretekben biztosítja a szocializmus diadalát. „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikkében Lenin ezt írta: „A harc kimenetelét végeredményben az határozza meg, hogy Oroszország, India, Kína stb. — a világ lakosságának óriási többsége. S az utóbbi években éppen a lakosságnak ez a többsége sodródik bele rendkívüli gyorsasággal a felszabadításáért folyó harcba, úgyhogy ebben az értelemben a kételynek még árnyéka sem férhet ahhoz, hogy a világot átfogó harc végső megoldása minő lesz. Ebben az értelemben a szocializmus végleges győzelme tökéletesen és feltétlenül biztosított"[17].

Sztálin elvtárs, az indiai nemzeti felszabadító mozgalom jelentőségét hangsúlyozva, ezzel a hasonlattal élt: „gőzkalapács-ütés az imperializmusra"[18]. „A leninizmus alapjairól" című művében Sztálin elvtárs mint az imperialista lánc gyenge láncszemét említette meg Indiát:

„Hol szakad el a lánc a legközelebbi jövőben? Ismét csak ott, ahol gyengébb. Nincs kizárva, hogy a lánc, mondjuk, Indiában szakadhat el. Miért? Mert ott fiatal, harcos forradalmi proletariátus van, amelynek olyan kétségtelenül nagy és kétségtelenül komoly szövetségese van, mint a nemzeti szabadságmozgalom. Mert a forradalommal szemben olyan mindenki előtt ismeretes ellenfél áll, mint a külföldi imperializmus, amelynek nincsen erkölcsi

[17] *Lenin.* Válogatott művek. 2. köt. 1028. old.
[18] *Sztálin* Művei. 6. köt. 158. old.

hitele és amely rászolgált India elnyomott és kizsákmányolt tömegeinek általános gyűlöletére"[19].

„A Keleti Népek Egyetemének politikai feladatairól" tartott történelmi jelentőségű beszédében Sztálin elvtárs azok közé a gyarmati országok közé sorolta Indiát, ahol a kapitalizmus többé-kevésbbé fejlett, és ahol a nemzeti proletariátus többé-kevésbbé számottevő. Ezekben az országokban a burzsoázia reakciós része „jobban fél a forradalomtól, mint az imperializmustól, pénzeszsákjának érdekei neki előbbrevalók, mint hazájának érdekei . . ." s ezért blokkot alkot az imperializmussal saját országának munkásai és parasztjai ellen . . . „Másszóval — mondotta Sztálin elvtárs —, a feladat az, hogy az olyan gyarmatokon, mint India, a proletariátust előkészítsék a szabadságmozgalom vezérének szerepére, lépésről lépésre kiszorítva a burzsoáziát és szóvivőit ebből a megtisztelő pozícióból. A feladat az, hogy forradalmi imperialista-ellenes blokkot teremtsenek és e blokkon belül biztosítsák a proletariátus hegemóniáját"[20].

A két világháború között eltelt időszakban az indiai nép nemzeti szabadságharcát nem koronázta győzelem, bár ebben a harcban hatalmas tömegek vettek részt, melyek a forradalmi hősiesség nagyszerű példáit mutatták. A reakciós burzsoázia, mely a mozgalom élén állott, a legveszélyesebb, döntő pillanatokban mindig megegyezett a külföldi imperializmussal, eladta az ország szabadságát és függetlenségét. Hasonló okból nem járt eredménnyel a második világháború időszakában és közvetlenül a háború befejeződése után a nemzeti felszabadító mozgalom újabb fellendülése sem. Az angol imperializmus megegyezett a burzsoázia reakciós részével és a feudális körökkel. Így sikerült megvalósítania álnok tervét: az országot két domíniumra osztotta és ideiglenesen megmentette uralmát Indiában.

Az imperialista propaganda — így a labourista propaganda is — „vértelen forradalomnak" tünteti fel a legutóbbi évek indiai eseményeit, „új korszaknak" az imperializmus és a gyarmati országok kölcsönös kapcsolatában. Az 1950. évi parlamenti választások alkalmából kibocsátott labourpárti kiáltvány hivatkozik az „indiai események világtörténelmi jelentőségére", abban az értelemben, hogy Anglia, úgymond, önként lemondott az India feletti uralomról, s a gyarmati népek nem az imperializmus elleni harccal, nem az imperialista uralmat lerázva, hanem csak az imperialista hatalmakkal egységre lépve juthatnak szabadsághoz és függetlenséghez, csak így szabadulhatnak meg az éhínségtől és nyomortól, s indulhatnak el a politikai és társadalmi

[19] *Sztálin* Művei. 6. köt. 108. old.
[20] *Sztálin* Művei. 7. köt. 157. old.

átalakulások útján. Ebből a szempontból — mondják — India útja merőben eltér Kína útjától.

Az imperialista propagandának ez a mendemondája füstként oszlik szét, amikor bepillantunk a felosztott India politikai és gazdasági helyzetébe.

A gazdasági és politikai fejlődésnek azok az eredményei, melyeket felosztása után India felmutat, szemmelláthatóan arról tanúskodnak, hogy a gyarmati népek csak úgy birkózhatnak meg a reájuk váró történelmi feladatokkal, ha döntő harcra kelnek az angol-amerikai imperialisták és ügynökeik ellen. Éppen ebben rejlik az indiai események nagy nemzetközi jelentősége.

Az angol propaganda tézise: a „hatalom önkéntes átengedése" nem egyéb szemérmetlen történelemhamisításnál. Az angol imperializmus minden tőle telhetőt elkövetett, hogy csorbítatlanul megőrizze uralmát Indiában. Nem volt hajlandó arra, hogy akárcsak szemernyit is engedjen hatalmából, semmiféle engedményt nem tett, még a nemzeti burzsoázia javára sem, amíg nem késztette erre a tömegek népi felszabadító mozgalma, amíg nem fenyegette az a veszély, hogy teljesen elveszti hatalmát.

1942-ben Indiába érkezett a Cripps-küldöttség az angol kormány javaslataival. Mi késztette arra a Churchill-kormányt, hogy útnak indítsa ezt a küldöttséget? Burmát elfoglalták a japán seregek, az ellenség India kapui előtt állt, a tömegek forrongása pedig fenyegető méreteket öltött. A közvélemény lecsillapítására az angol kormány megígérte, hogy domíniumi jogokkal ruházza fel Indiát, de csakis a háború után; a háború alatt hallani sem akart arról, hogy bármiképpen is megossza a hatalmat a nemzeti burzsoáziával nemzeti kormány létesítése formájában. Cripps missziója kudarccal végződött.

Ekkoriban lett a hindu-mohamedán viszály szítása az angol imperialista politika fő eszköze, mellyel meg akarta akadályozni az indiai demokratikus egységfront kialakulását. A Mozlim Liga elvetette Cripps javaslatait, minthogy nem szerepelt közöttük Pakisztán, az önálló muzulmán állam létrehozása (a liga e követelés mellett hivatalosan állástfoglalt 1942. évi Lahore-i kongresszusán). A Kongresszus is elvetette Cripps javaslatait.

A Nemzeti Kongresszus továbbra is meg akarta őrizni vezető szerepét a tömegek kibontakozó nemzeti felszabadító harcában, s ezért demagóg célokkal radikális demokratikus és imperialistaellenes jelszavakat hangoztatott. A Nemzeti Kongresszus vezetői továbbra is ragaszkodtak az imperializmussal való megegyezés elvtelen irányvonalához, a tömegek mozgalmában pedig csupán eszközt láttak, amellyel nyomást gyakorolhatnak angol cégtársukra, hogy engedményeket csikarjanak ki tőle és megegyezésre lépjenek vele. A Nemzeti Kongresszus vezérei attól sem riadtak

vissza, hogy nyiltan kacérkodjanak a japán imperializmussal. Gandhi a következő jelszavakat hangoztatta: India semleges marad a háborúban, „nem működik együtt" az angol hatóságokkal és „nem fejt ki erőszakos ellenállást", ha a japánok behatolnak az országba. A Nemzeti Kongresszus egyik volt vezére — Szubhasz Csandra Bosze — átszökött a japánokhoz és a japánok megszállta területen hadsereget toborzott „India felszabadítására". Gandhi és hívei állásfoglalása kapórajött az angol imperialistáknak, mert így a Japán elleni háború feladataival igazolhatták reakciós politikájukat Indiában. Ilyen körülmények között a törvények megtagadására irányuló mozgalom, melyet a Kongresszus 1942 augusztusában indított, nem számíthatott sikerre, minthogy nem volt sem világos célja, sem határozott perspektívája. Ugyanakkor ez a mozgalom nyilvánvalóvá tette a néptömegek fokozódó aktivitását, elszánt akaratát, hogy kivívják szabadságukat. 1942 augusztus 9-től az év végéig az angol hatóságok mintegy 80 000 embert tartóztattak le. Az összetűzések során 940 ember vesztette életét, 1 670-en sebesültek meg.

Egyedül az Indiai Kommunista Párt (amely 1942-ben lett legális párt) tűzött a tömegek elé határozott és világos harci célt: nemzeti egységfront a fasizmus ellen, az ország háborús erőfeszítéseinek fokozása a fasiszta agresszorok ellen, nemzeti demokratikus kormány alakítása India szabadságának és függetlenségének biztosítása érdekében.

A háború végének közeledtével Indiában újra fellendült a tömegmozgalom az ipari központokban és falun egyaránt. A Szovjetunió történelmi jelentőségű győzelmei lelkesítették India dolgozóit. A szovjet seregek leverték az imperialista Japánt, mely egész Ázsiát igájába akarta hajtani. Ez a győzelem új távlatokat tárt Ázsia népei, közöttük az indiai nép szabadságharca elé. India kormányzói félelemmel és rettegéssel várták azt a pillanatot, amikor — a fasiszta agresszorok leverése után — az indiai nép egységes akarattal bejelenti majd követeléseit. Az angol imperializmus látta azokat a nehézségeket, amelyekkel máris meg kellett küzdenie a japán megszállás alól felszabadított délkeletázsiai területeken. Igen fontos volt tehát számára, hogy biztosítsa az indiai hátországot.

1945 szeptember 19-én Attlee, a hatalomra került labourpárti kormány miniszterelnöke, nyilatkozott az indiai kérdésben. Ám a Cripps-féle javaslatokkal összehasonlítva, ezek a bejelentések sem tartalmaztak semmi újat. A labourista kormány, akárcsak Churchill kormánya, nem volt hajlandó semmiféle lényeges engedményre; csorbítatlanul akarta megőrizni hatalmát. Még a Nemzeti Kongresszus 1945 szeptember 23-i határozata is leszögezte, hogy „sem a háború befejeződése, sem az angol kormányváltozás nem idézett

elő semmiféle lényegesebb változást az angolok indiai politikájában". A röviddel ezután kibontakozott események azonban újabb politikai sakkhúzásokra kényszerítették az angol kormányt.

1945 szeptemberében Kalkuttában hatalmas angolellenes tüntetések zajlottak le, melyek elfojtására katonaságot vettek igénybe. Erősödött a sztrájkmozgalom, egyre határozottabban tiltakoztak a tömegek az ellen, hogy indiai csapatokat használjanak fel az indonéziai és az indokínai felszabadító mozgalom elfojtására. 1946 februárjában lázadás tört ki az indiai hajóhadban, a Bombay-i, karacsi és madraszi kikötőkben álló hajókon. A matrózok bizottsága sztrájkra szólította fel a munkásokat. Sem a Nemzeti Kongresszus, sem a Mozlim Liga nem támogatta a matrózokat, sőt — elítélte őket. Ennek ellenére a Bombay-i munkások sztrájkba léptek. A sztrájk kiterjedt Madraszra, Karacsira, Kalkuttára. A munkások százezrei sztrájkoltak, véres összetűzésekre került sor a sztrájkolók és az ellenük kivezényelt rendőrség meg katonaság között. Lángralobbantak a szabadságharc tűzfészkei az indiai falvakban is.

1946 március 15-i alsóházi beszédében Attlee ijedten jelentette ki: „A nacionalizmus hulláma sebesen emelkedik Indiában és lényegében elárasztotta egész Ázsiát." Néhány napra rá a kormány bejelentette, hogy Pethick-Lawrence, Cripps és Alexander miniszter személyében rendkívüli küldöttséget küld Indiába. Az angol kormány új, 1946 május 16-i javaslataiban felajánlotta, hogy létrehozza a domíniumi jogokkal rendelkező Indiai Uniót és lehetővé teszi, hogy a tartományok saját végrehajtó és törvényhozó szervekkel rendelkező tömbökbe egyesüljenek, vagyis lehetővé teszi — India felosztását! 1946 augusztusában Nehru bejelentette, hogy hajlandó megalakítani az ideiglenes indiai kormányt. Az év végén egybegyűlt az Alkotmányozó Gyűlés, melyet azonban a Mozlim Liga elszántan bojkottált. Az angol kormány folytatta India feldarabolásának politikáját. Hindu-muzulmán zavargások törtek ki, amelyek az angol hatóságok és ügynökeik művei voltak. Június végétől kezdve egészen 1946 november közepéig hatezer ember vesztette életét és tizenötezren sebesültek meg a muzulmán-hindu összetűzések során. Az angol kormány titokban támogatta a Mozlim Liga követelését — Pakisztán létrehozását.

1947 február 20-án tették közzé az angol kormány Indiáról szóló új „fehérkönyvét", amely rámutatott arra, hogy az indiai helyzet „vészterhes és nem folytatódhat így a végtelenségig"; ezért az angol kormány elhatározta, hogy legkésőbb 1948 júniusáig „átadja a hatalmat" India felelős képviselőinek. Ugyanakkor kikötéseket tettek „India védelmére" és az angol-indiai gazdasági kapcsolatok fenntartására vonatkozóan. India jövendő helyzetének kérdését — domínium lesz-e, vagy független állam — a meg-

alakítandó Alkotmányozó Gyűlés döntésére bízták. Lord Wavell helyett új alkirályt neveztek ki, Lord Mountbatten személyében. A kormány képviselői, amikor megokolták ezt a tervet a parlamentben, utaltak arra, hogy a kormány kénytelen megtenni ezt a lépést, mert más megoldás nincs: a nemzeti mozgalom nyilt elnyomásának politikája nem lenne reális.

A kormány javaslata a döntő politikai sakkhúzás előjátéka volt csupán. A döntő lépésre alaposan felkészült az angol kormány. A „fehérkönyv" nyilvánosságrahozatala után Pandzsábban véres összetűzésekre került sor egyfelől a hinduk és a muzulmánok, valamint a szikhek és a muzulmánok között. Többezer ember vesztette életét, sok városban egész lakónegyedeket gyujtottak fel.

Az angol kormány csakhamar felfedte kártyáit. 1947 június 3-án nyilvánosságra hozták a Mountbatten-tervet. Eszerint az angol kormány úgy döntött, hogy Indiát két államra — Indiára és Pakisztánra — osztja, s mindkettőt domíniumi rangra emeli.

Az Indiai Kommunista Párt élesen elítélte India felosztásának tervét, amely az „oszd meg és uralkodj" elven alapul. 1947 június 17-i nyilatkozatában kijelentette, hogy ennek a felosztásnak semmi köze sincs a nemzeti önrendelkezéshez. „Ez a felosztás — hangzott a nyilatkozat — súlyosbítja a hindu-mohamedán konfliktust és fokozza a határokkal kapcsolatos új konfliktusok keletkezésének veszélyét. A felosztás megakadályozza az India számára olyannyira szükséges fejlődést, lehetetlenné teszi a tervezést. Gazdasági zűrzavart idéz elő, elszakítja a mezőgazdasági vidékeket az iparvidékektől, kettévágja a vasútvonalakat és az öntözési hálózatokat, gyengíti az indiai államot és lehetőséget szolgáltat újabb imperialista cselszövésekre, hogy India egyik részét a másik ellen használják fel"[21].

A Mozlim Liga elfogadta a Mountbatten-tervet. A Kongresszus — vezetőségének és személyesen Gandhinak nyomására — ugyancsak elfogadta. 1947 augusztus 15-én megvalósult és törvényerőre emelkedett India felosztása[22].

Mit bizonyítanak ezek a tények?

Az angol imperializmus nem tett semmiféle engedményt Indiában — még a nemzeti burzsoázia javára sem mindaddig, amíg nem kényszerítette erre a tömegek nemzeti felszabadító harcának

---

[21] Pravda. 1947 június 18.

[22] A felosztás után az Indiai Unió területe, a hozzátartozó fejedelemségekkel együtt, 2,7 millió négyzetkilométer, lakossága 332 millió. Pakisztánhoz tartozik Nyugat-Pandzsáb, Szindhu, Beludzsisztán, az Északnyugati Határvidék és Kelet-Bengál. Területe 949 000 négyzetkilométer, lakossága 73 millió. Hajderábád (lakossága 16 millió) és Kasmir (4 millió) fejedelemségek kérdése nyitva maradt. Hajderábádot 1948 végén indiai csapatok szállták meg.

lendülete és az a veszély, hogy uralma megdől. Ezek a kényszerű engedmények aljas manőverekkel jártak együtt, amelyeknek az volt a céljuk, hogy semmissé tegyék az engedmények jelentőségét és megőrizzék az angol imperializmus döntő pozícióit Indiában.

Amikor magasra csapott az imperialistaellenes forradalom hulláma és az angol imperializmus hatalma a szó szoros értelmében hajszálon függött, az angol kormány előállott India felosztására vonatkozó javaslatával. Ezt az aljas és álnok lépést alaposan előkészítette eddigi politikájával, az indiai népek vallási és nemzetiségi viszályának felszításával.

India felosztásának politikája azt a célt követte, hogy megbontsa az indiai népek nemzeti felszabadító harcának kialakulófélben levő egységfrontját; hogy testvérgyilkos viszályok, összeütközések és pogromok kirobbantásával elvonja a népek figyelmét a külföldi imperializmus elleni harctól; hogy a külföldi imperializmus erősítése érdekében gyengítse India mindkét különválasztott részét.

Az angol imperializmusnak csupán úgy sikerült valóraváltania álnok tervét, hogy megegyezett a reakciós indiai nagyburzsoázia, a földesurak és fejedelmek tömbjével. Az egyesség alapja az volt, hogy megosztotta a hatalmat ezzel a tömbbel és ráruházta India közvetlen kormányzását. Ez a reakciós tömb már az 1946. évi forradalmi események példáján meggyőződött arról, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom hulláma átcsap a burzsoá vezetés feje felett, hogy ebben a mozgalomban a döntő szerepet a munkásosztály ragadja magához, amelyet követ a földért küzdő parasztság is, és hogy ez a mozgalom a Kommunista Párt zászlaja alatt, e párt vezetésével bontakozik ki.

Az indiai reakciós erők árulása révén az angol imperializmus valóraválthatta tervét: India felosztását, és — legalábbis ideiglenesen — megőrizhette az „önrendelkezés" és „függetlenség" hazug jelszavával takargatott hatalmát.

* * *

A felosztás nem a függetlenséget, hanem csak a függetlenség látszatát hozta meg Indiának. India népei továbbra is idegen uralom alatt élnek. India és Pakisztán megmaradtak a Brit Birodalom kebelében mint dominiumok. Valamikor a Nemzeti Kongresszus vezérei ünnepélyesen megígérték, hogy biztosítják India függetlenségét és szakítanak a Brit Birodalommal. Ezeket az ígéreteiket szemérmetlenül megszegték. Az angol imperializmus 1948 októberében és 1949 áprilisában a Brit Államközösség londoni konferenciáin formulázta meg az indiai hűbérurak és monopolisták tömbjével kötött egyességét. Hogy a tömegeket félrevezessék, az alkotmányosság látszatát keltve, a következő szélhámossághoz folya-

modtak: Indiát köztársaságnak nyilvánították, az angol király lemondott India császárának címéről, de ugyanakkor India megmaradt a Brit Államközösség kebelében és elismerte a királyt ezen „államközösség" fejének.

Az Indiai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1949 május 11-i nyilatkozata elítélte Nehru politikáját, aki „elárulta az indiai nép érdekeit, árubabocsátotta az angol-amerikai imperialistáknak az ország függetlenségét és szuverenitását". A Kommunista Párt kijelentette, hogy „az indiai nép sohasem ismeri el Nehru miniszterelnöknek Malájföld és Burma véreskezű elnyomóival kötött egyezményét".

1949 május 17-én India Alkotmányozó Gyűlése jóváhagyta az angol imperializmussal kötött szégyenletes alkut. 1950 január 26-án Delhiben ünnepélyes keretek között „szuverén demokratikus köztársasággá" nyilvánították Indiát. A köztársaság első elnökéül Razsendra Praszadot választották meg, a Nemzeti Kongresszus egyik legrégibb vezérét, Gandhi legközelebbi munkatársát.

India megmaradt a Brit Birodalom kebelében, a birodalmi preferenciák gazdasági rendszerében, a sterlingblokkban. Az angol nyelv lesz még 15 évig a hivatalos nyelv Indiában, noha csupán a lakosság 1 százaléka beszéli ezt a nyelvet. Indiában, akárcsak Pakisztánban, olyanok állanak a kormány élén, akiket a legszorosabb kapcsolatok fűznek az angol imperializmushoz: az elangolosodot. burzsoá-földesúri réteg képviselői. Ilyen Nehru, a Harrow-i és Cambridge-i arisztokrata egyetemek növendéke, aki „India felfedezése" című művében azt írja le, miként fedezte fel ismét ő, az „európai", saját hazáját . . . Ilyen volt az 1950 vége felé elhúnyt Patel. Ő is sokáig élt Angliában, ügyvéd volt, az indiai nagyburzsoázia bálványa, ugyancsak angol arisztokrata egyetem növendéke. Négy miniszteri tárcát tartott kezében: miniszterelnökhelyettes volt, belügyminiszter, tájékoztatásügyi miniszter és a fejedelemségek ügyeinek minisztere. Nehru és Patel között ez volt a szereposztás: Nehru káprázatos demagóg frazeológiával leplezte a kormány reakciós politikáját, amelyet viszont Patel kemény kézzel vitt keresztül, dicshimnuszokat zengve a kapitalista monopóliumokról.

Pakisztánban a kormányzó felső réteget ugyancsak szoros kapcsolatok fűzik az angol imperializmushoz. Dzsinna, a Mozlim Liga megalapítója, dúsgazdag család sarja, missziós iskola növendéke, aki Londonban szerzett jogi végzettséget. Halála után, 1948-ban, Pakisztán főkormányzójának tisztségét Nazimuddin örökölte, Cambridge neveltje, aki az egykori angol-indiai kormányban Bengál miniszterelnöke volt. Liakat Ali kán pakisztáni miniszterelnök az oxfordi Exeter egyetem növendéke volt. Az „angol nevelés" nemhogy akadályozná, hanem ellenkezőleg: segíti az elangoloso-

dott kormányzó felső réteg sok képviselőjét abban, hogy gyors ütemben irányt változtasson és átálljon az amerikai imperializmus vakbuzgó lakájainak táborába.

Az angol ujságok élénk színekkel ecsetelték az angolok — hivatalnokok, katonák stb. — „kivonulását" Indiából. Párezer angol tisztviselő és közigazgatási alkalmazott valóban elhagyta Indiát, viszont továbbra is hatalmas nyugdíjakat húz az indiai nép számlájára. Az 1948 júliusában kötött egyezmény értelmében India és Pakisztán 176,5 millió font sterlinget fizet Angliának e nyugdíjak fedezésére[23]. Az angol közigazgatási alkalmazottak jelentős része azonban Indiában maradt és vezető állásokat tölt be az államgépezetben mind a központban, mind a tartományokban. Pakisztánban például három tartomány első kormányzója angol volt, a központi kormányzatban pedig rengeteg angol főtisztviselő maradt meg[24].

A tájékoztatás és a propaganda mindkét domíniumban angol kézben van. Az angol hírügynökségek — ezek a tökéletesített hazugsággyárak — monopolizálták az indiai sajtó tájékoztatását. 1948 őszén sajátos „vegyestársaság" alakult, a Press Trust of India nevű tájékoztatási trösztt, melynek feladata a közvélemény megdolgozása az imperialisták szájaíze szerint. A régebbi angol hírügynökséget, az Associated Press of India-t átadták az új trösztnek, amely társa, valójában pedig leányvállalata lett a Reuter angol hírügynökségnek[25]. A trösztt élére Gandhi fia került.

Mindkét domínium megmaradt az úgynevezett „birodalmi védelmi rendszerben" — vagyis csatlakozott az angol-amerikai agresszív tömb katonai rendszeréhez.

Az angol csapatok formális „kivonása" ellenére a fegyveres erőknél sok angol tiszt szolgál. A felosztás előtt az angol-indiai hadseregben 22 000 tiszt volt, közöttük 13 500 angol. Auchinleck marsall cikkéből ítélve, a távozó angolok pótlására csupán két-két és fél ezer új tisztre volt szükség[26]. A sajtó közölte, hogy az indiai kormány meghívta az angol tisztek túlnyomó többségét: a 19 tábornok közül 16-an, a 280 brigádparancsnok közül 260-an maradtak meg tisztségükben. Az indiai hajóhadat továbbra is angol tengernagy vezényli. Az angol kormány 3 torpedórombolót „ajándékozott" az indiai hajóhadnak. Az indiai legfelsőbb tisztikar angol iskolákból került ki és szoros kapcsolatot tart fenn az angolokkal. India felosztása előtt Londonban „átképzésen" vett részt az indiai tisztek egy nagy csoportja, élén Kariappa tábornokkal. A csoporttal

[23] Records and Statistics 1948 július 24.
[24] Soir. 1949 május 25.
[25] People's Age. 1948 október 10.
[26] Great Britain and the East. 1948 október.

folytatott megbeszéléseken amerikaiak is részt vettek; a Szovjetunió ellen irányuló terveket tárgyalták meg. Kariappa Londonban elbeszélgetett az indiai egyetemi hallgatókkal, amikor is elszajkózta az angol-amerikai imperialisták rágalmát: a „szovjet veszélyt", és úgy emlegette a Szovjetuniót, mint „jövendő ellenfelet"[27]. India felosztása után Kariappát nevezték ki az indiai hadsereg főparancsnokává. Kariappa olyankor, amikor ellátogat a helyőrségekbe — egyúttal rémhírterjesztő beszédeket mond.

Pakisztánban a fegyveres erők vezetése teljesen angol kezekben van. Pakisztánnak az imperialisták különösen fontos hadászati jelentőséget tulajdonítanak. Pakisztán két része mintegy stratégiai pozícióként helyezkedik el India északi szárnyain, elválasztva Indiát az ázsiai szárazföldtől. Az angol imperializmus India felosztásakor többek között azt a célt követte, hogy Pakisztánra támaszkodva stratégiai ellenőrzése alatt tartsa Indiát, annál is inkább, mert az angol-indiai hadsereg katonáinak zöme muzulmán volt. Az angol-amerikai imperialisták szempontjából még ennél is fontosabb Pakisztánnak az a jelentősége, hogy agresszív hadműveletek felvonulási területe legyen mind a Szovjetunió, mind a burmai szabadságmozgalom, mind más délkeletázsiai országok felszabadító mozgalma ellen. A sajtó közölte, hogy Csitral fejedelemségben, a szovjet határ közelében nagy repülőtér épül nehézbombázok számára[28].

Az angol imperializmus lényegében megőrizte gazdasági és pénzügyi pozícióit Indiában. Az angol monopóliumok hosszú ideig és gondosan készültek fel arra, hogy biztosítsák maguknak az indiai gazdaság ellenőrzését, függetlenül a reakciós erőkkel egyetértésben hozott és végrehajtott elkerülhetetlen alkotmányos változásoktól. Az angolok, látván az amerikai monopóliumoknak már a háború idején fokozódó konkurrenciáját, azt remélték, hogy a régebben kialakult gazdasági és technikai-gazdasági (felszerelés, technikai szabványok, szabadalmak stb.) kapcsolatokra, a már megkaparintott kulcspozíciókra támaszkodva megőrizhetik túlsúlyukat Indiában.

A második világháború előtt 1 milliárd font sterlingre becsülték az angolok indiai tőkebefektetéseit (az Indiai Brit Egyesült Kereskedelmi Kamara 1933. évi becslése). Ebből az összegből több mint 350 millió font sterling volt az államkölcsön, a többi — közvetlen befektetés az iparba, kereskedelembe, hajózásba, mezőgazdaságba. A háború alatt az angol befektetések több mint 300 millió font sterlinggel csökkentek, jórészt az indiai államkötvények eladása révén. Ami a közvetlen magánbefektetéseket illeti, a háború

[27] Daily Worker. 1947 április 9.
[28] Krasznaja Zvezda. 1949 december 20.

után ezek egy része az indiai tőke kezébe került. Az indiai burzsoázia és a földbirtokosok meggazdagodtak a háború alatt: tőkéjüket angol vállalatokba fektették, részvénypaketteket vásároltak, vagy vállalatok társtulajdonosai lettek, sőt, néha teljesen meg is vásároltak egyes vállalatokat. Az indiai tőke részesedése igen jelentős lett a tea-, juta- és részben az érc- meg a széniparban (ez utóbbiban az angol tőke részesedése 70 százalék volt). Az amerikai sajtó közölte, hogy Kalkuttában és környékén egyedül 1946—1947 folyamán 20 millió font sterling értékű angol tulajdont adtak el[29]. Az angol tőke 1947. és 1948. évi összes tőkekivonásait 600—700 millió rupiára, vagyis mintegy 50 millió font sterlingre becsülik[30]. A tőkekivonás folyamata csupán a kis angol cégeket, az egyéni vállalkozókat érintette. Csupán a kisebb tea-, kávé-, kaucsukültetvényeket, szállodákat, vendéglőket, műhelyeket, kis cégek raktárait adták el. Ami a nagy angol monopóliumokat illeti, ezek nemhogy felszámolták volna ügyleteiket, hanem — az indiai nemzeti tőke bevonásával — még ki is terjesztették tevékenységüket.

Az utóbbi években mind gyakrabban alapítottak angol-indiai vegyestársaságokat. Ezen az alapon születik meg a szoros érdekközösség egyfelől India és Pakisztán burzsoáziája meg hűbérurai, másfelől a nagy angol monopóliumok között mind gazdasági, mind politikai téren. Így például az Imperial Chemical Trust egyezményt kötött Tatával, az indiai monopolistával festékgyártásra. E célból megalakították a Dyestuffs Manufacturing Company-India nevű vegyestársaságot. *(Times.* 1948 május 21.) Ugyanez a Tata egyezményt kötött az angol légiforgalmi társaságokkal az Air India International vegyestársaság megalapítására, az Anglia és India közötti légiforgalom lebonyolítása céljából. Az egyezményt a kormány közreműködésével kötötték meg. *(Times.* 1948 szeptember 23.) Végül a Stewarts and Lloyds céggel is egyességet kötött Tata acélcsövek termelésére. *(Economist.* 1948 szeptember 18.)

Birla, a másik hatalmas indiai monopolista, a Nuffield angol konszernnel kötött egyezményt autógyártó vegyestársaság alapítására. A másik angol cég, az Austin Motor Co, az indiai tőke részesedésével megalapította Madraszban az Ashok Motors Limited leányvállalatot, 375 000 font sterling tőkével, hogy egy évente 4 500 autót gyártó vállalatot építsen fel. *(Neue Zürcher Zeitung.* 1948 december 11.) A Lindsay Parkinson angol óriáscég egyezményt kötött az indiai kormánnyal az Indian Mining and Construction Co bányaipari részvénytársaság megalapításáról; itt az

[29] New York Times. 1947 június 16.
[30] Neue Zürcher Zeitung. 1950 január 25.

indiai kormány kapja a részvények 49 százalékát, az angol cég pedig 51 százalékát, s ez utóbbi igazgatja a társaságot. (*Times*. 1949 február 4.) A Lansil Lancashire-i cég egyezményt kötött a hajderábádi Sirsilk társasággal, műselyem gyártására. A Guy Motors angol társaság 1950 elején egyezményt kötött a Mahindra and Mahindra indiai társasággal, autószerelő vállalat létesítéséről. (*Biki*. 1950 január 10.)

Figyelembe kell vennünk azonban, hogy távolról sem hozzák mind nyilvánosságra az ilyen vegyestársaságokra vonatkozó megállapodásokat. Az indiai sajtó közlése szerint az angol tőke gyakran indiai cégek neve mögé bújik, vagy nemhivatalosan vesz részt indiai cégekben, hogy megmaradjon az indiai vámrendszer kereteiben és „megkönnyítse helyzetét a hatóságokkal való tárgyalások során", — vagyis, hogy megkönnyítse a hatóságok helyzetét a külföldi tőke fokozódó térhódítása miatt aggódó közvélemény előtt.

Tehát az angol tőke továbbra is uralkodik India gazdasági életében. Az indiai kormány emlékiratában közölt hivatalos adatok szerint külföldi tőke ellenőrzése alatt áll India olajipari vállalatainak 97 százaléka, a gumiipar 93 százaléka, a gyufaipar 90 százaléka, a jutaipar 89 százaléka, a teaipar 86 százaléka, az érckitermelés 73 százaléka, a szénipar 62 százaléka, a kaucsukültetvények 54 százaléka, a bankok 46 százaléka, az elektromosipar 43 százaléka, a gépipar 33 százaléka, a textilipar 21 százaléka[31].

Az angol finánctőke megőrizte uralkodó helyzetét az indiai bankrendszerben is, amelynek élén az Indiai Birodalmi Bank áll. Valamennyi Indiában működő angol bank, közöttük a Chartered Bank of India, a Mercantile Bank of India, a National Bank of India, a Hongkong and Shanghai Banking Corporation az India felosztása után kiadott évi jelentéseikben mind az osztalékok emelkedéséről, a letétek növekedéséről, a fiókhálózat kiterjedéséről számolnak be. A Mercantile Bank jelentése hangsúlyozza, hogy mindkét domínium „kétségtelenül még jónéhány éven át rá fog szorulni a külföldről jövő baráti segítségre és támogatásra"[32]. Tökéletesen világos, mit értenek az angol pénzkirályok „baráti segítségen": „baráti ölelésekkel" akarják megfojtani, a külföldi függőség bilincseibe verni az indiai gazdaságot.

A Reserve Bank of India adatai szerint 1948-ban az indiai közvetlen külföldi tőkebefektetések 72,4 százaléka volt Anglia és 6,5 százaléka az Egyesült Államok tulajdonában. India 40 nagy trösztje közül 32 az angoloké.

Hogy mennyire függ gazdasági és pénzügyi téren India az angol imperializmustól, kitűnik abból is, hogy megmaradt a sterling-

[31] Pravda. 1951 július 21.
[32] Economist. 1948 április 3.

blokkban és engedelmesen végrehajtja a londoni City utasításait külkereskedelmi és valutapolitikájában egyaránt. 1949 szeptemberében a font leértékelését nyomonkövette a rupia leértékelése is. A két pénznem aránya nem változott: $13^1/_3$ rupia = 1 font sterlinggel, a rupia értéke pedig a dollárhoz viszonyítva 30 százalékkal csökkent. Ez rendkívül megkárosítja Indiát, különösen, ha figyelembevesszük, hogy erősen növekedett behozatala a sterlingblokkon kívül álló országokból. Sah, Bombay-i közgazdász, az indiai parlamentben felszólalt és élesen bírálta a leértékelést. Az angol kormány „hitszegő tettének" minősítette, mely csődbe taszítja az ország gazdaságát. Követelte, hogy zárolják az indiai angol tőkéket, biztosítékul a „sterlingmérlegekkel űzött újabb machinációk" ellen[33].

Angliának Indiával szemben fennálló sterlingadóssága a burzsoá és a labourista közgazdászok szerint arra vall, hogy gyengült India függősége Angliától, sőt, India csaknem „hitelezője" lett Angliának. Valójában pedig ez a sterlingadósság az az aranylánc, amely Indiát az angol imperializmus pénzügyi rendszeréhez, a sterlingblokkhoz bilincseli. Ha India kilépne a sterlingblokkból, ezzel elvesztené sterlingaktíváit. Indiában az angol tőkék reális értékekben fekszenek, amelyeket nem kezdett ki az infláció, és ezek a tőkék mind magasabb osztalékokat hoznak. Eközben az indiai sterlingkövetelések Londonban — az a sarc, amelyet az indiai nép fizetett a háború éveiben az angol imperializmusnak — be vannak fagyasztva és az infláció következtében értéküket vesztik. A font devalvációja erősen csökkentette az indiai sterlingaktíva reális értékét. Még régebben, 1948 júliusában, India és Anglia egyezményt kötött, amely szerint az indiai sterlingszámláról leírnak 276,5 millió font sterlinget: 100 milliót az eladott angol katonai raktárak ellenértékeként, a többit pedig azoknak az angol tisztviselőknek a nyugdíja fejében, akik Indiában teljesítettek szolgálatot[34]. A sterlingszámla tehát 885 millió font sterlingre csökkent. Anglia évről évre befagyaszt bizonyos kisebb összegeket az indiai sterlingszámlán. Ezzel a következő célokat követi: megszilárdítani az együttműködést India burzsoá-földesúri kormányzó köreivel, Indiát a sterlingblokkhoz láncolni, megkönnyíteni az angol monopóliumok további térhódítását az indiai piacon, erősíteni az angol pénzügyi ellenőrzést az új dominium gazdasági élete felett.

Pakisztán, amely bár szintén a sterlingblokkhoz tartozik, a valutaleértékelés terén mégsem követte India példáját. Az országnak ugyanis aktív kereskedelmi mérlege van a dollárövezettel,

[33] Manchester Guardian. 1949 október 6.
[34] Records and Statistics. 1948 július 24.

tehát a leértékelés automatikusan csökkentette volna a külkereskedelemből származó bevételeit. Az a tény, hogy Pakisztán nem volt hajlandó leértékelni valutáját, összefügg az ország kormányzó köreinek fokozódó amerikabarát irányzatával, s arra vallott, hogy Pakisztán foglalkozik a sterlingövezetből való kilépés gondolatával. Amellett bizonyos politikai tüntetés is volt Anglia és India ellen egyaránt. Pakisztánban azonban az angol imperializmus még tartja főbb gazdasági és pénzügyi pozícióit, amelyeket mind hevesebben támad az Egyesült Államok.

Az Indiában működő angol cégek, amelyeknek nem voltak fiókjaik a Pakisztánhoz került tartományokban, most Pakisztánba igyekeznek: fiókokat vagy párhuzamos vállalatokat nyitnak ott. Azok a cégek, amelyek már régóta működnek ezekben a tartományokban, kiterjesztik tevékenységüket.

A vegyestársaságok — a nemzeti burzsoázia felső rétege és az angol monopóliumok legszorosabb gazdasági és politikai együttműködésének megnyilatkozásai — tehát Pakisztánban is elterjednek. 1948 őszén megalakult az angol-pakisztáni hajózási vegyestársaság, amely Karacsi és Dél- valamint Kelet-Afrika között bonyolítja le a hajóforgalmat. Az angol monopolisták megelégedéssel állapítják meg, hogy mind Indiában, mind Pakisztánban megőrizték elsőbbségüket a gazdasági terjeszkedés terén, mert az amerikai monopóliumok egyelőre csak arra törekednek, hogy áruikat eladják, de rendkívül óvatosak a közvetlen tőkebefektetések tekintetében. Pakisztán gazdaságáról szóló egyik cikkében az *Economist* ezt írta: „Csak az angolok fejtenek ki ipari tevékenységet, rajtuk kívül senki más. Sokat olvashattunk különböző ipari tervekről, arról, hogy ez vagy az az ország (célzás az Egyesült Államokra! — *I. L.*) készül valamit tenni, ám egyelőre csak Anglia mozdítja elő az ipari építkezést és fekteti be tőkéit az országban"[35]. A londoni City lapjának csak annyiban van igaza, hogy Indiában is, Pakisztánban is sok hűhót csapnak semmiért az ipari tervek körül. Ez azonban egyaránt érvényes mind az angol, mind az amerikai propagandára. Ami az *Economist* kérkedését illeti, hogy egyedül az angolok fejtenek ki terjeszkedő tevékenységet a tőkepiacon, ennek semmi alapja sincs: az amerikai imperialisták mindkét dominiumba behatolnak.

Az angol imperializmus egyelőre még megőrizte főbb gazdasági, katonai és politikai pozícióit Indiában, a területén létrejött mindkét dominiumon, de ugyanakkor ezek a pozíciók egyre ingatagabbakká, bizonytalanabbakká válnak. Azelőtt az angol imperializmus közvetlenül gyakorolta hatalmát India népei felett, saját hadserege, rendőrsége, államgépezete révén. Most pedig uralmát az indiai

[35] Economist. 1949 június 25.

kormányzó felső réteg — a pénzemberek, monopolisták, földesurak és fejedelmek általa hatalomrajuttatott tömbje — révén gyakorolja, e tömbbel kötött egyessége alapján. Az imperialisták indiai uralma tehát az eddiginél sokkal nagyobb mértékben függ most belső politikai támaszuk szilárdságától; csakhogy ez a tömb mindinkább elveszti hitelét a néptömegek szemében, s így a külföldi imperializmusnak e támasza egyre ingatagabbá válik. Az indiai nép nemzeti felszabadító harca aláássa az imperialista uralom pilléreit Indiában.

Az angol imperializmus közvetlen katonai és politikai uralma Indiában monopolhelyzetet biztosított számára az indiai népek kizsákmányolása terén és teljesen védte őt más imperialista hatalmak konkurrenciájától. Az új körülmények között azonban erősen csökkentek az angol imperializmus lehetőségei, hogy gazdaságon kívüli módszerekkel biztosítsa gazdasági uralmát Indiában. Az angol imperializmus pozícióira mind súlyosabb csapásokat mér a Wall Street.

Az amerikai monopóliumok már a második világháború idején rendkívüli érdeklődéssel fordultak India felé és Indiát tekintették háború utáni világméretű terjeszkedésük egyik legfontosabb és legdöntőbb célpontjának. Ez az érdeklődés politikai téren úgy nyilvánult meg, hogy 1942 áprilisában Roosevelt elküldte Indiába az amerikai elnök első hivatalos képviselőjét. Az Egyesült Államokban a hivatalos körök sugalmazására kampány indult Indiának az angol uralom alóli „felszabadításáért". A „felszabadításon" azt értették, hogy Indiát az Egyesült Államok imperialista uralmi körébe kell vonni. A lend-lease-t arra használták fel az amerikai monopolisták, hogy mélyen benyomuljanak az indiai gazdaságba és megteremtsék háború utáni gazdasági térhódításuk alapját. Az Indiába irányuló amerikai kivitel a háború idején erősen megnövekedett a háború előtti színvonalhoz viszonyítva. Az amerikai monopóliumok aktivitást kezdtek kifejteni a tőkepiacon is, mégpedig vagy önállóan, vagy a nemzeti tőkével karöltve. Chrysler a Bombay-i vállalkozókkal együtt épített autószerelő üzemet. Az amerikai tőke játszott vezető szerepet a szindi és bangaluri repülőgépgyárak építésében is.

A háború után az amerikai térhódítás hasonlíthatatlanul nagyobb méreteket öltött. Az amerikai üzletemberek, üzérek, politikusok, szenátorok és diplomaták özöne árasztotta el Indiát. Az Egyesült Államok indiai nagykövetei lázas tevékenységet fejtenek ki és állandóan ugyanazt a szólamot fújják az „északi veszélyről", az amerikai „vezetés" követésének szükségességéről, arról, hogy milyen káros India számára az iparosítás. Az amerikai gyarmati térhódítás programjában Indiára is igen fontos szerep vár. Ezt a szerepet meghatározták a Truman-program hírhedt „negye-

dik pontjában", mely a „világ elmaradott területeinek megsegítéséről" szól.

Az amerikai monopolisták nagy kölcsönök ígéretével kecsegtetik az indiai tőkéseket. 1949 végéig azonban India csupán alamizsnákat kapott: egy 34 millió és egy 10 millió dolláros kölcsönt a Nemzetközi Banktól. Ezzel szemben a nagyobb, 100 millió dolláros kölcsön kérdésének tanulmányozása ürügyén az amerikai szakértők keresztül-kasul „tanulmányozzák" az egész indiai gazdaságot. 1949 január-februárjában ellátogatott Indiába a Nemzetközi Bank küldöttsége; ez az intézmény, mint ismeretes, az amerikai pénzügyi terjeszkedés eszköze. A küldöttség — vezetőjének, Hoarnak szavai szerint — behatóan megvizsgálta az indiai gazdaság valamennyi ágát. 1950 decemberében az Egyesült Államok és India „technikai segélynyujtásról" szóló egyezményt kötött, a Truman-program hírhedt „negyedik pontja" alapján.

Számtalan tény tanúskodik az amerikai tőke behatolásáról az indiai gazdaság különböző ágaiba. Az Egyesült Államok legnagyobb textilgépgyártó társasága, az American Machine Company of Pawtucket 1947-ben egyezményt kötött egy Bombay-i társasággal jelentős mennyiségű gépi berendezés leszállításáról; továbbá megállapodtak abban, hogy amerikai szabadalmak alapján megkezdik e gépek gyártását Indiában. Egy amerikai rádiótársaság egy angol céggel együtt hírközlő berendezéseket gyártó üzem felépítésére kötelezte magát. (*People's Herald.* 1949 április 13.) Amerikai és angliai cégek együtt építenek Bihárban egy 40 millió dollár értékű műtrágyagyárat. (*Great Britain and the East.* 1949 február.) Nyilvánvalóan amerikai monopóliumok állanak ama két francia cég mögött, amely engedélyt kapott a thoriumérc kitermelésére Indiában. (*Chemical and Engineering News.* 1949 július 4.) A Standard Oil of New Jersey és a Socony-Vacuum nyersolajkoncessziót kapott Indiában. (*Nachrichten für Ausland.* 1950 február 11.) A Monsanto Chemicals angol-amerikai cég leányvállalatot alapított Indiában, Monsanto Chemicals of India néven. (*Biki.* 1950 február 16.)

Az amerikai Brainard International Company 1951-ben egyezményt kötött az indiai kormánnya „vegyestársaság" létesítéséről, amely ferromangángyárat épít majd Orisszában. A tőke 51 százaléka amerikai, a gyár termelésének 80 százalékát az Egyesült Államokba kell kivinni.

Az amerikai monopolista ragadozók Pakisztánban is működésbe léptek. Chrysler 1950 elején autószerelőüzem építését kezdte meg Karacsiban. Egy amerikai cég egy angol vállalattal együtt folytat tárgyalásokat ammóniumszulfátgyár építéséről Nyugat-Pandzsábban. (*Foreign Commerce Weekly.* 1949 október 24.) 1949 őszén az angol sajtóban riadthangú közlemények jelentek

meg az angolellenes hangulat erősbödéséről Pakisztánban, valamint arról a lehetőségről, hogy Pakisztán kiválik a Brit Birodalomból (hasonló kijelentést tett Zafrulla kán külügyminiszter is). Éppen ebben az időben fokozódott az amerikaiak pakisztáni aktivitása is.

1951 februárjában az Egyesült Államok és Pakisztán „technikai segélynyujtási" egyezményt kötött.

Az angol és az amerikai imperialisták egyaránt azt követelik indiai és pakisztáni ügyfeleiktől — a burzsoá-földesúri uralkodó osztályoktól —, hogy nyujtsanak „politikai biztosítékokat" a külföldi tőkebefektetések számára. Az amerikai monopolisták így fogalmazzák meg ezeknek a politikai biztosítékoknak a lényegét: először, a kommunizmus, a munkásmozgalom és egyáltalán bármely más haladó mozgalom — köztük elsősorban a békemozgalom — elfojtása, a gyarmati kizsákmányolás teljes szabadságának biztosítása; másodszor, mindenféle komolyabb iparosítási terv elvetése, olyan gazdaságpolitika, amely csakis a mezőgazdaság fejlesztését támogatja; végül harmadszor, aktív részvétel az angol-amerikai tömbben és saját területükön katonai támaszpontok rendelkezésre bocsátása.

India és Pakisztán heves angol-amerikai versenyharc, többek között a piacokért folyó harc színterévé vált. A 30. táblázat képet ad arról, hogyan változott Anglia és az Egyesült Államok részesedése India külkereskedelmében.

30. táblázat

Angol-amerikai harc az indiai piacért

Évek*	Anglia részesedése (%)		Az Egyesült Államok részesedése (%)	
	a behozatalban	a kivitelben	a behozatalban	a kivitelben
1913—1914	64	25	3	9
1935—1936	39	32	7	10
1944—1945	20	29	26	21
1945—1946	25	28	28	25
1946—1947	35	25	16	24
1947—1948	27	25	31	20
1948—1949	30	24	20	11

Források: Eastern Economist. 1949 augusztus 26 — Modern Review. 1949 július. — Records and Statistics 1948 július 10

Az 1947 utáni adatok Indiára és Pakisztánra együttvéve vonatkoznak

* Indiában a gazdasági év április elsejével kezdődik

Látjuk ezekből az adatokból, hogy Anglia mindeddig még túlsúlyban van az indiai kereskedelemben. Számításba kell vennünk azt a körülményt is, hogy India 1947—1948-ban külkereskedelmének mintegy felét, 1948—1949-ben pedig hozzávetőlegesen 60 százalékát a sterlingövezettel bonyolította le, míg a dollárövezetre 1947—1948-ban India egész külkereskedelmének körülbelül egyharmada, 1948—1949-ben pedig alig egynegyede esett. Ugyanakkor a fentebb idézett adatok az Egyesült Államok kereskedelmi térhódítását és Anglia kiszorulását bizonyítják az indiai piacról. Az Egyesült Államok részesedése India behozatalában nemcsak a háborús években, hanem 1947—1948-ban is meghaladta Anglia részesedését. 1948—1949-ben Anglia részesedése India behozatalában az 1913—1914. évihez viszonyítva nem egészen felére csökkent. Az Egyesült Államok részesedése India behozatalában 1948—1949-ben közel hétszeresére emelkedett az 1913—1914. évihez, és háromszorosára az 1935—1936. évihez viszonyítva. 1950-ben Anglia részesedése az indiai behozatalban 23 százalék, az Egyesült Államoké pedig 19 százalék volt. Az amerikai statisztika adatai még világosabb képet nyujtanak az amerikai terjeszkedés fokozódásáról.

31. táblázat

Az Egyesült Államok kereskedelmi térhódítása Indiában

(millió dollár)

	1913	1938	1947	1948	1949
Az Egyesult Államok kivitele Indiába	11	35	401	315	300
Az Egyesült Államok behozatala Indiából ..	70,3	58,4	254	281	266

Forrás: Foreign Commerce Weekly. 1949 május 30. és 1950 március 6.
Az 1947 utáni adatok Indiára és Pakisztánra együttvéve vonatkoznak.

Az Egyesült Államok Indiába irányuló kivitele tehát 1949-ben 27-szeresére növekedett az 1913. évihez viszonyítva és 9-szeresére az 1938. évihez viszonyítva. India pedig, amelynek a második világháborúig aktív kereskedelmi mérlege volt, a háború óta változatlanul passzívával zárja mérlegét. Az indiai statisztikai adatok szerint az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelemben India évi dollárdeficitje az utóbbi években 150—170 millió dollárra rúgott. India dollárfüggőségének erősbödése is hozzájárul az indiai gazdaság válságának elmélyüléséhez, ugyanakkor pedig kiélezi az angol-amerikai harcot Indiában.

Pakisztán külkereskedelmében még Anglia áll az első helyen, de az Egyesült Államok részesedése erősen növekedett a háború előtti időkhöz viszonyítva. 1947 augusztus 15. (India felosztásának napja) és 1948 június 30. között Pakisztán 49 millió dollár értékű

árut exportált Angliába, 20 millió dollár értékűt pedig az Egyesült Államokba; az Angliából származó behozatal értéke 24 millió dollár, az Egyesült Államokból származó behozatal értéke 15 millió dollár volt[36].

1948—1949-ben Anglia részesedése Pakisztán áruforgalmában 13,5 százalék, 1949—1950-ben pedig 21,3 százalék volt, míg az Egyesült Államok részesedése 5,4 illetve 7,4 százalék[37]. Az amerikai statisztika adatai szerint az Egyesült Államok pakisztáni kivitele 1949-ben 45,5 millió dollárra rúgott, az 1948. évi 17 millió dollárral szemben.

Az Angliával 1951 áprilisában kötött kereskedelmi egyezményben Pakisztán — az Egyesült Államok ösztönzésére — 30 árucikknél eltörölte, több más árucikknél pedig jelentősen csökkentette a birodalmi preferenciális vámtarifát.

A jelenlegi körülmények között nagy jelentőségű Indiában az amerikai imperializmus katonai és politikai terjeszkedése. Amikor az angol-amerikai tömb áttért a nyílt katonai agresszióra Koreában, az amerikai diplomácia és az amerikai militarizmus újabb katonai és politikai nyomást gyakorolt Indiára és Pakisztánra. Az amerikai imperialisták arra törekednek, hogy ezeket az országokat saját katonai támaszpontjaikká, saját ágyútöltelékszállítóikká változtassák. India és Pakisztán mint stratégiai nyersanyagforrás is érdekli őket. A tőkés világban India termeli a legtöbb mangánt: a tőkés országok mangánkitermelésének egyharmadát adja. Az Egyesült Államok pedig valamennyi stratégiai nyersanyag közül éppen mangánban szenvedi a legnagyobb hiányt. 1950 vége felé sajtóközlemények jelentek meg arról, hogy az amerikai tőke részt vesz az újabb indiai mangánlelőhelyek kiaknázásában.

Az amerikai militaristákat élénken érdeklik az összes ritka fémek — berillium, monacit stb. — indiai készletei.

Nehru, India miniszterelnöke 1949 decemberében ellátogatott az Egyesült Államokba és tárgyalásokat folytatott az amerikai tőke bevonásáról India gazdaságába. Nehru megígérte, hogy az amerikai monopolistáknak magas profitokat biztosít indiai tőkebefektetéseik után, s hogy ezeket a profitokat akadálytalanul kiutalhatják külföldre dollárban. Nehru megerősítette, hogy az indiai kormány elvetette az ipar államosításának tervét; több olyan egyezményt kötött, amely különleges kiváltságokat nyujt az amerikai tőkének. A washingtoni főkolomposok azonban a kérdés katonai és politikai oldalát domborították ki; arra törekedtek, hogy India tevékenyen részt vegyen az agresszív katonai tömbben, s

[36] Foreign Commerce Weekly. 1949 május 30.

[37] Biki. (Bjulleteny Inosztrannoj Kommercseszkoj Informacii.) 1950 október 7. (37. sz. melléklet.)

hogy Indiát az ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom, elsősorban a népi demokratikus Kína elleni, támaszpontjukká tegyék.

Az indiai kormánynak nyujtott minden egyes amerikai alamizsnát — a Nemzetközi Bank kisebb kölcsöneit — az amerikai erőszak és zsarolás fokozódása kísérte: az amerikaiak támaszpontokat és stratégiai nyersanyagkoncessziókat követeltek. Az amerikai imperialisták végül olyan aljasságra vetemedtek, hogy az indiai népre zúdult csapást — az éhínséget — akarták lelkiismeretlen politikai zsarolásuk céljaira felhasználni.

1951 nyarán, amikor sokmillió indiai éhezett, az amerikaiak kölcsönt nyujtottak búzavásárlásra, de ezt több súlyos feltételhez kötötték; Indiának például kötelezettséget kellett vállalnia, hogy növeli mangán- és egyéb stratégiai nyersanyagszállításait. Ezenkívül az Egyesült Államok több katonai és politikai jellegű követelést is támasztott[38].

Épp ilyen erős nyomást gyakorolnak az amerikai imperialisták Pakisztánra is. 1950 májusában Liakat Ali kán, Pakisztán miniszterelnöke az Egyesült Államokba utazott. Mindez az amerikaiak által már előkészített koreai beavatkozás küszöbén történt. A washingtoni tárgyalásokon katonai és politikai kérdések foglalták el a központi helyet. Az amerikai imperialisták azt követelték, Pakisztán bocsásson rendelkezésükre katonai és repülőtámaszpontokat a Kínával és a Szovjetunióval határos vidékeken. Hasonló követelésekkel állott elő McGhee helyettes külügyminiszter is, amikor 1949 végén Pakisztánban tartózkodott. Ugyanilyen követelések merültek fel 1950—1951 folyamán az amerikai pénzügyi „segítségre" vonatkozó valamennyi tárgyaláson. A sajtó közlése szerint a pakisztáni kormány többek között megígérte, hogy az Egyesült Államok rendelkezésére bocsátja a gilgiti (Észak-Kasmir) katonai támaszpontot.

A Kašmirért folyó indiai-pakisztáni harc szorosan összefügg az angol-amerikai vetélkedéssel és az amerikaiak behatolásával ebbe a stratégiailag rendkívül fontos országba. Kasmir éppen a Szovjetunió, Kína és Afganisztán határainak találkozásánál terül el. Az amerikai és az angol imperialisták szítják az indiai-pakisztáni konfliktust, ők akadályozzák e kérdés békés megoldását. A *Zamindar* című pakisztáni ujság tájékoztatót közölt a Kasmirra vonatkozó amerikai tervekről, amelyekről az angol parlament egyik tagjától értesült[39]. Amerika azt akarja bebizonyítani, hogy India és Pakisztán egymagukban nem tudják megoldani a kasmiri kérdést, és hogy az egyetlen kivezető út az lenne, ha ezt a fejedelemséget „az Egyesült Nemzetek Szervezetének ellenőrzése alatt álló szabad,

[38] Lásd Novoje Vremja. 1951. 5. sz.
[39] Pravda. 1950 november 14.

független területté" nyilvánítanák. Vagyis az amerikai háborús gyujtogatók saját, közvetlen ellenőrzésük alá akarják vonni, saját katonai támaszpontjukká akarják tenni a Szovjetunióval határos Kasmirt. A kasmiri kérdés már-már az indiai-pakisztáni háború kirobbanásával fenyegetett.

Elsősorban katonai, stratégiai okokkal magyarázható az is, hogy az amerikaiak behatoltak Nepalba. Ez a mintegy 7 millió lakosú állam a Himalája legmagasabb hegyvidékén terül el. Nem tartozott India kebelébe, angol protektorátus volt. Az angol-indiai hadsereg számára Nepalban toboroztak katonákat (gurkák). 1947-ben az Egyesült Államok megsértette az angol politikai monopóliumot, kozvetlen diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatba lépett Nepallal, számos ügynököt és kémet küldött oda. 1950 novemberében Nepalban államcsíny zajlott le. Az amerikai diplomáciának és kémszolgálatnak közvetlen része volt a novemberi eseményekben, amelyeket arra akart felhasználni, hogy teljesen kiküszöbölje az angol befolyást és amerikai politikai, katonai ellenőrzés alá helyezze Nepalt. 1951 januárjában az Egyesült Államok és Nepal egyezményt kötott a Truman-program hírhedt negyedik pontja alapján.

Az indiai piacért folyó angol-amerikai küzdelemmel párhuzamosan harc dúl a kormányon levő indiai reakciós tömb kebelében is, a külpolitikai orientáció kérdésében. A hűbéruraknak és a nemzeti nagyburzsoáziának az a csoportja, melyet szoros kapcsolatok fűznek az angol tőkéhez, az Angliával való „együttműködés" megszilárdítását követeli, mindenben követi a londoni City parancsszavát, tiltakozik az ellen, hogy túlságosan közeledjenek az Egyesült Államok felé. Az indiai burzsoázia másik része azért száll síkra, hogy meglazítsák a Brit Birodalomhoz fűző kötelékeket, hogy teljesen az amerikai imperializmushoz csatlakozzék az ország. Ilyen szellemben folytat propagandát például az *Eastern Economist* című folyóirat, amely Birla monopolista csoportjának szócsöve. A folyóirat által felhozott érvek nem eredetiek: az amerikai imperialista propaganda indokainak ismétlései csupán[40]. A folyóirat minduntalan azt hajtogatja, hogy India egyrészt nem boldogulhat külföldi tőke nélkül és ezért vállalnia kell az idegen imperializmus igáját; másrészt, tőkét csupán az Egyesült Államok adhat, az elszegényedett Anglia pedig nem, ezért Indiának éppen az amerikaiak uralmát kell vállalnia és kényre-kedvre ki kell szolgáltatnia magát a „világuralomra" elhivatott hatalomnak.

Másszóval, ez a program nyiltan foglalkozik azzal a gondolattal, hogy India amerikai gyarmattá váljék.

A sajtó közölte, hogy mind az indiai kormányban, mind a

[40] Lásd például Eastern Economist. 1949 január 14.

pakisztáni kormányban komoly nézeteltérések merültek fel az angol és az amerikai orientáció hívei között. Ugyanakkor mindkét domínium reakciós kormányzó köreiben mind jobban megnyilvánul az Egyesült Államok, az amerikai imperializmus — a nemzetközi reakció és agresszió felé való közeledés.

1950 nyarán, amikor Liakat Ali kán miniszterelnök visszatért az Egyesült Államokból, Pakisztánban változások történtek az államgépezetben, a hadseregben, a Mozlim Liga vezetőségében. 1951 márciusában bejelentették, hogy „kormányellenes összeesküvést" fedeztek fel; ezzel kapcsolatban terrorhadjárat indult a kommunisták és a béke hívei ellen. Ugyanakkor az angolbarát irányzat sok hívét eltávolították. Liakat Ali kánnak 1951 októberében történt meggyilkolása a politikai fölényért folyó, egyre hevesebb angol-amerikai küzdelemmel függött össze. Ez is egyik láncszeme volt azoknak a politikai gyilkosságoknak, amelyeket az imperialista kémek szerveztek a Közel-Keleten 1947—1951 között.

Az amerikai imperialisták hatalmas kémhálózatot tartanak fenn Indiában és Pakisztánban, amiről a nem éppen haladó sajtó is felháborodottan ír. A dollárok millióit emészti fel az amerikai propaganda, a reakciós politikusok és csoportok megvesztegetése. A társadalom széles rétegeiben, a néptömegek között azonban nincs sikere az amerikai propagandának. Az amerikai sajtónak, többek között a *New York Times*-nek 1950 augusztus közepén be kellett ismernie, hogy az amerikai barbárok koreai kegyetlenségei felháborodást keltettek az indiai nép körében, s hogy „Indiában sohasem volt oly erős az Amerika-ellenes hangulat, mint éppen most"[41].

Az indiai békeharcosok képviselője a Békevilágtanács első ülésszakán mondott beszédében utalt arra, hogy országában fokozódik az Amerika-ellenes hangulat: „A nép — mondotta — ösztönösen arra a megállapításra jutott, hogy Amerika az egész világ felett akar uralkodni . . . A nép rettegéssel beszél arról, hogy ha Amerikának sikerül valóra váltania aljas terveit, a világ a színesbőrű népek számára elviselhetetlen lesz . . . Az Amerika iránti gyűlölet egyre inkább erősödik, mégpedig olyan mértékben, ahogyan kitudódnak a MacArthur parancsnoksága alatt álló haramiák kegyetlenkedései és vérengzései"[42].

* * *

Az angol imperializmus, amikor meggyőződött arról, hogy nem kormányozhatja többé Indiát a régi módszer szerint, 1947-ben átadta a hatalom előjogait az indiai földesurak, uzsorások és pénzcápák tömbjének, hogy az ő kezükkel fojtsa el a demokratikus mozgal-

[41] Pravda. 1950 augusztus 15.
[42] Melléklet a Novoje Vremja 1951. 11. számához. 25. old.

mat az országban és tartsa fenn a dolgozók gyarmati kizsákmányolásának rendszerét. És valóban — azok a reakciós, népellenes kormányok, amelyek Indiában és Pakisztánban hatalomra kerültek, fenntartják a gyarmati kizsákmányolásnak és a monopóliumok uralmának rendszerét, megőrzik a feudális csökevényeket az államformában és a mezőgazdaságban, védik a nemzeti és a kasztelnyomás, a vallásüldözés rendszerét, megfosztják a népet legelemibb gazdasági és politikai jogaitól is, ádáz terrort alkalmaznak a munkásokkal, a demokratikus pártokkal és szervezetekkel szemben. A burzsoá-földesúri klikk, mely a külföldi imperializmus ügynöke, nem tudja biztosítani a termelőerők fejlődését, nem tudja megszabadítani az országot az éhínségtől, a nyomortól és a gazdasági hanyatlástól.

India uralkodó pártja, a Nemzeti Kongresszus, elárulta India nemzeti érdekeit, és behódolt a külföldi imperializmusnak. Ez a párt a burzsoá-földesúri reakció politikáját hajtja végre a társadalmi élet minden területén. A háború alatt és a háború utáni első években, amikor a Nemzeti Kongresszusnak fel kellett használnia céljai érdekében az imperialistaellenes tömegmozgalmat, akkor azokat a vezetőket tolta előtérbe, akik baloldali demagógiával, fasisztaellenes, demokratikus frazeológiával takarózva, reakciós irányzatot — Gandhi vonalát juttatták érvényre.

A gandhizmus látszólagos demokratizmusával, népiességével, a tolsztoji „ne állj ellent a gonosznak" jeligével leplezte a kapitalizmusnak és a külföldi imperializmusnak tett szolgálatait. Ez az ideológia alkalmas volt arra, hogy a reakció valamennyi — mind jobb-, mind „baloldali" — lakája egyesüljön. A gandhizmus az „ellenszegülés nélkül!" és az „erőszakmentes tettek" hirdetésével elvonta a tömegeket a tevékeny osztályharctól és a nemzeti felszabadító mozgalomtól. A primitív technikához és az ősi társadalmi viszonyokhoz való visszatérés jelszavát hangoztatva tiltakozott a termelőerők fejlesztése ellen. A gandhizmus mindig jó szolgálatot tett és tesz ma is a külföldi imperialistáknak és indiai burzsoá-földesúri ügynökségüknek. De magának Gandhinak a személye — aki igen népszerű volt a tömegek körében — az új szakaszban bizonyos mértékig akadályozhatta volna az imperialistákat abban, hogy felszítsák a nemzetiségi és vallási viszályt. 1948 január 30-án a külföldi kémszolgálat bérgyilkosa megölte Gandhit. A gandhizmus azonban még ma is a Kongresszus ideológiai zászlaja, csupán azzal a módosítással, hogy a Kongresszus vezérei kezdenek megfeledkezni az „erőszakmentes tettek" elvéről akkor, amikor a kommunizmus elleni harcról, a munkás- és parasztmozgalom elleni megtorlásokról van szó.

A Nemzeti Kongresszus fokozatosan eltávolította és eltávolítja soraiból a valóban baloldali elemeket. A demokratikus körök

mindinkább eltávolodnak a Nemzeti Kongresszustól, mert látják, hogy annak vezetői — árulók. Ugyanakkor azonban amikor a Kongresszus hatalomra jutott, magába szívott minden reakciós angolbarát, imperialistapárti elemet. Belépett a pártba az angol uralom alatt kialakult egész közigazgatási hierarchia. A bankok és az ipar monopolista köreivel együtt a Kongresszushoz csatlakoztak az indiai fejedelemségek feudális körei, a földesurak és az uzsorások. Már régen elhalványult és megkopott a hajdani „baloldali" vezérek demokratikus és szocialista frazeológiája. Ezzel szemben fokozódott a hindu sovinizmus és a szélsőségesen reakciós, fasisztabarát körök befolyása.

A kulcsiparágak államosításának, komoly demokratikus átalakítások és reformok végrehajtásának demagóg „követelései" — melyek régebben még szerepeltek a Kongresszus programjában — holt betűvé váltak. A Kongresszus hangadói a Birla, Tata, Dalmia stb. monopolista csoportok képviselői lettek.

A külföldi és hazai monopolisták kedvéért az indiai kormány megszegte a legfontosabb iparágak államosítására tett régebbi ígéretét. Az iparpolitikáról 1948 április 6-án hozott határozatát utóbb az Alkotmányozó Gyűlés jóváhagyta[43]. A határozat kimondotta, hogy csupán a fegyvergyártás, a vasút és az atomenergia előállítása lesz állami tulajdonban. Vagyis — az állam fenntartja a már kialakult helyzetet, mert a hadiüzemek és a vasutak már régóta állami tulajdonban vannak. A többi iparággal (szén-, acél-, olaj-, hajóépítő- és repülőgépipar) kapcsolatban a határozat csupán annyit mond, hogy fejlesztésüket állami ellenőrzés alá kell helyezni, vagyis az állam csak általánosságban irányítja ezen iparágak tevékenységét. Végül, az összes többi iparágban a kormány egyáltalán nem óhajtja korlátozni a „magánkezdeményezést". Döntő jelentőségű a határozatnak az a pontja, mely kimondja, hogy az elkövetkező tíz évben egyetlenegy meglevő vállalatot sem fognak államosítani. A kormány bejelentette azt is, hogy szándékában van a külföldi tőke minél nagyobb méretű bevonása.

Az indiai kormány határozatát úgy magyarázták, hogy a Nemzeti Kongresszus megtagadta régebbi, demagóg célkitűzéseit: a gazdasági, de különösen az ipari fejlődés ütemének meggyorsítását, a legfontosabb iparágak államosítását és a külföldi tőke hatókörének szűkítését. A valóságban éppen ellenkező irányelvek érvényesültek: a fejlődés ütemének lassítása (fejlődésről főként a mezőgazdaságban lehet csak szó), a magánvállalkozás korlátlan kibontakozása, a külföldi tőke minél nagyobb mérvű bevonása, különösen vegyestársaságok alakulásának előmozdítása révén.

[43] Board of Trade Journal. 1948 május 26., 1948 július 3.

1947 augusztusától 1949 végéig az indiai kormány 75 koncessziós megállapodást kötött külföldi vállalatokkal, összesen 213 millió dollár értékben[44].

1948 áprilisában a pakisztáni kormány is határozatot hozott iparpolitikájáról; ez a határozat lényegében megegyezett az indiai kormány határozatával. Itt is kimondták a magánkezdeményezés és a magánvállalkozás döntő szerepét, az állami tulajdont pedig a hadiiparra, a vasúti közlekedésre és a hírközlésre korlátozták, vagyis nem változtattak a már kialakult helyzeten. A kormány üdvözölte a külföldi tőke bevonását és „észszerű profitot" ígért a külföldi tőkének. Az új külföldi társaságok bizonyos iparágakban 30 százalékos, különleges esetekben pedig 50 százalékos arányban kötelesek nemzeti tőkét bevonni[45].

Így árusítják ki a reakciós népellenes kormányok országuk nemzeti kincseit a külföldi monopolistáknak.

Ugyanígy űzött csúfot a Nemzeti Kongresszus az indiai parasztságnak a földdel kapcsolatos reménységeiből, megszegte régebbi ígéretét, hogy a földet a parasztoknak juttatja. Igaz ugyan, hogy több indiai tartományban bejelentették a földreform előkészítését, különösen azokban a tartományokban, ahol erős a parasztmozgalom, és ahol a reformokról szóló mendemondákkal akarják lecsillapítani a kedélyeket. Az egyes tartományokban előkészített szűkreszabott reformok lényege a következő: a földesurak és uzsorások hatalmát egyáltalán nem törlik el, csupán látszólagos korlátozásokat léptetnek életbe; a föld egy részét magas áron árubabocsátják — tehát földvásárlásra csupán a jómódú parasztoknak lesz pénzük; a szegény törpegazdaságoknak — nem is beszélve a földnélküliekről — semmi reményük sincs arra, hogy javítsanak helyzetükön. Az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus a Béke Híveinek I. (párizsi) Világkongresszusán tett nyilatkozatában a következő szavakkal jellemezte a kormány agrárpolitikáját: „Ők nem azzal «semmisítik meg» a földesurak hatalmát, hogy elkobozzák a földet, s azt átadják a dolgozóknak — hanem rábeszéléssel: ha a földesúr óhajtja, eladhatja roppant birtokának egy részét annak a parasztnak, amelyiknek elég pénze van megvásárlásához"[46]. Pakisztánban a parasztmozgalom lecsillapítására szintén alakult egy bizottság az agrárreform terveinek kidolgozására. A bizottság javaslatainak az a lényege, hogy a földbirtokok területét 450 acre-ra „korlátozzák", a fölösleget meg adják el a parasztoknak, „méltányos kártérítés" fejében[47].

A már beharangozott földreformok körül több zajt csapnak,

[44] Biki. 1950 április 6.
[45] Economist. 1948 december 11.
[46] Novoje Vremja. 1949. 23. sz. 29. old
[47] Statist. 1950 április 15.

mint amennyit a valóságban tesznek is értük. Megvalósításukat egyre halasztgatják. Ugyanakkor a kormány Indiában is, Pakisztánban is védelmébe veszi a hűbéri kizsákmányolás rendszerét s a legkegyetlenebbül leszámol a földért harcoló parasztokkal.

A mai történelmi szakaszban a demokratikus erőknek — élükön a munkásosztállyal — az a legdöntőbb feladatuk, hogy harcoljanak az igazán demokratikus agrárreform megvalósításáért, a földesúri birtokok felszámolásáért, a föld átadásáért annak, aki megműveli.

Az uralkodó osztályok reakciós politikája testesül meg az új alkotmányban. 1949 november 26-án fogadta el az Alkotmányozó Gyűlés az indiai alkotmányt, s az 1950 január 26-án lépett érvénybe. Az alkotmány nem ad függetlenséget Indiának — az „Indiai Köztársaság" megmarad a Brit Birodalom kebelében. Az alkotmány minden eszközzel védelmezi a tőkések és földesurak érdekeit, tiltja a tulajdon államosítását „méltányos" kártérítés nélkül. Így akarja az alkotmány örökérvényűvé tenni a hűbérurak és a külföldi monopolisták tulajdonát, az ország gazdaságának gyarmati jellegét. Az alkotmány viszont nem biztosítja a dolgozók legelemibb gazdasági és politikai jogait — a munkához, művelődéshez stb. való jogot. Az alkotmány nem biztosítja a legelemibb demokratikus szabadságjogokat sem, és szabad kezet ad a kormánynak olyan törvények hozására, melyek megnyirbálják a dolgozók valamennyi jogát. Lehetővé teszi a hatóságoknak, hogy közigazgatási úton, kivizsgálás és bírói eljárás nélkül hozzanak terrorisztikus rendszabályokat. Az alkotmányban foglalt szűkreszabott „szabadságjogokat" bármely pillanatban hatályon kívül lehet helyezni a „rendkívüli állapot" elrendelésével. Az alkotmány széleskörű jogokkal ruházza fel az elnököt (akit 5 évre választanak meg); lehetővé teszi az elnöknek, hogy rendkívüli törvényeket hozzon a parlament jóváhagyása nélkül, vagyis olyan teljhatalmat biztosít neki, amilyennel annakidején a német államelnökök hárítottak el minden akadályt a Hitler-fasizmus útjából. India első elnökévé 1951 januárjában Razsendra Praszadot választották meg, Gandhi egyik legközelebbi munkatársát, a Nemzeti Kongresszus volt elnökét.

Az új alkotmány nem szüntette meg a fejedelemségeket és a nemzeti kérdést sem oldotta meg. A Nemzeti Kongresszus annakidején megígérte, hogy felszámolja a fejedelemségeket és területükön demokratikus rendszert létesít. A hatalomra került Nehru-Patel kormány, amely szövetségre lépett a fejedelmekkel és a földesurakkal, nem törölte el a fejedelemségeket, a feudális reakció támaszait, hanem csak bizonyos reformot hajtott végre ezen a téren: több fejedelemség beolvadt a tartományokba, másokat meg nagyobb egységekbe tömörítettek. A felosztás előtt 600 fejedelemség létezett; utána 25 nagy fejedelemség alakult. Mind-

egyikük tagja lett az Indiai Uniónak. Ezeknek az egységeknek az élén a leghatalmasabb és legbefolyásosabb fejedelmek állanak. Ami a kisebb, trónjukat vesztett fejedelmeket illeti, ezeknek a kormány régebbi jövedelmeikkel egyenlő állami nyugdíjat biztosított (márpedig e fejedelmek jövedelmei köztudomásúan rendkívül nagyok voltak). Így tehát ez a reform lényegében nem számolta fel a fejedelemségeket, hanem ellenkezőleg, megszilárdította őket mint az indiai állam szerves részeit. Ugyanekkor ez a reform előmozdítja a tőkés viszonyok fejlődését és a burzsoázia befolyásának erősödését, a hűbéres fejedelmek és a burzsoá monopolista körök közeledését, összenövését. Ebből a szempontból a reform annak az alkunak az eredménye, melyet országos viszonylatban kötöttek a reakciós kormányzó tömbhöz tartozó monopolista nagyburzsoázia, a fejedelmek és a földesurak.

Ami pedig azokat a hadműveleteket illeti, melyeket India indított Hajderábád fejedelemség ellen — és amelyek eredményeként 1948 végén elfoglalta ezt a fejedelemséget — egyáltalán nem a nizám hatalmának megdöntése volt a céljuk. Ellenkezőleg, India így akarta megszilárdítani a nizám hatalmát és elnyomni a nemzeti felszabadító mozgalmat, amely ebben a fejedelemségben már a népi felszabadító háborúnak, a népi demokratikus szervek létrehozásának fokára hágott.

Az Indiai Kommunista Párt programja utal arra, hogy bár az új alkotmány szavazati jogot ad minden felnőttnek — és ezzel élni is fog a nép —, mégsem nevezhető demokratikus alkotmánynak: „Ez ... a földesurak és tőkések államának alkotmánya, olyan államé, amely külföldi imperialista — főleg brit érdekektől függ"[48].

Pakisztánban az úgynevezett Alkotmányozó Gyűlés 1950 őszén hozta nyilvánosságra az új alkotmány tervezetét. Ezt a tervezetet is a reakció, az imperializmus előtti hajbókolás szelleme hatja át. Szó sincs benne független köztársaságról — Pakisztán megmarad a Brit Birodalom kebelében. Az alkotmány védi a földesurak és a tőkések érdekeit, de nem biztosítja a népnek a munkához, a művelődéshez, a társadalombiztosításhoz való jogot. A parasztoknak nem biztosítja a földhöz való jogot. A meghirdetett demokratikus jogok nem egyebek fikcióknál, mert bármely pillanatban megnyirbálhatók, eltörölhetők (és ezeket a valóságban meg is nyirbálják, el is törlik) „rendkívüli", közigazgatási és egyáltalán mindenféle terrorisztikus, katonai és rendőri intézkedések útján. Ilyen intézkedések számára az alkotmánytervezet bő lehetőséget biztosít. A fejedelemségek lakosai pedig egyáltalán nem kapnak semmiféle szabadságjogot.

---

[48] Lásd *R Palme Dutt.* Merre tart India? 603. old.

A faji, vallási és kaszt-megkülönböztetések tilalmát — amit India alkotmánya kimond — semmi sem biztosítja: valójában a helyzet továbbra sem változik.

Mindkét domíniumban folytatják a nemzeti elnyomás, a nemzeti és vallási gyűlölködés szításának politikáját. India felosztása nem oldotta meg a nemzeti kérdést: az a nemzeti és vallási szenvedélyek még vadabb fellángolásának, a hinduk és a muzulmánok, valamint a szikhek és a muzulmánok véres összetűzéseinek lett az okozója. A felosztás időszakában a meggyilkoltak és sebesültek száma százezrekre rúgott. Nagy tömegekben telepítették át a hindukat Indiába, a muzulmánokat pedig Pakisztánba, főképpen Pandzsábba és Bengálba. Rövid idő alatt mindkét részről 11 millió embert telepítettek át, de még ez után a „nagy áttelepítés" után is hozzávetőlegesen 40 millió muzulmán maradt India területén és 20 millió hindu Pakisztán területén.

A Nemzeti Kongresszus annakidején demagóg ígéreteket tett arra, hogy gyökeresen megreformálja a közigazgatási rendszert és nemzetiségek szerint osztja fel Indiát autonóm tartományokra. Ám a Nemzeti Kongresszusban vezető szerepet játszó nagyhatalmi indiai felső réteg elnyomja, elfojtja a gyengébb nemzetiségeket és mereven elutasítja az indiai nemzetiségek jogos követeléseit. India közigazgatási felosztása, melyet az angolok hajtottak végre és az új alkotmány törvényerőre emelt, megőrzi a régi rendszert: a tartományi határok szétforgácsolják az egyes nemzetiségeket.

India felosztása is alátámasztja tehát Sztálin elvtárs tételét: „A burzsoá társadalom teljesen csődöt mondott a nemzeti kérdés megoldása terén"[49].

A burzsoá-földesúri reakció rendszere nem tudta megoldani az India előtt álló égetően fontos gazdasági problémákat. India felosztása súlyosbította az ország gazdasági helyzetét, széttagolta az egységes indiai piacot, megbontotta és dezorganizálta a kialakult gazdasági közösséget. Az ipari vállalatok túlnyomó többsége az Indiai Unió területén maradt (a vállalatok 86 százaléka és az ipari lakosság 90 százaléka). Indiában a városi lakosság arányszáma 14 százalék, Pakisztánban csak 8 százalék. Maga Pakisztán két, gazdaságilag és politikailag lazán összefüggő részből áll, amelyeket 1 600 kilométer választ el egymástól.

A fontos mezőgazdasági vidékek Pakisztánhoz kerültek, ami csak rontotta India amúgyis kedvezőtlen élelmezési mérlegét és megkövetelte a gabonabehozatal növelését. A hatalmas embertömegek áttelepítése nyomorba döntötte a lakosságot, gazdasági értékeket pusztított el, fokozta a gazdasági bomlást és zűrzavart,

[49] *Sztálin* Művei. 5. köt. 21. old.

és egyes területeken alapvetően megváltozott a lakosság száma és foglalkozási összetétele. Pakisztánból főleg a városi foglalkozású lakosok, Indiából meg parasztok menekültek el. Sokmillió menekült még most sem találta meg helyét. 1949 januárjában a kalkuttai rendőrség könnyfakasztó gázt alkalmazott, hogy szétkergesse a menekültek tüntetését[50].

A felosztás következtében több iparvidék elszakadt nyersanyagvidékétől. Azelőtt Indiából került ki a világ jutatermelésének 60 százaléka; most az indiai jutatermelés háromnegyed része a jelenlegi Pakisztán területén összpontosul, míg a jutaipar teljes egészében India területén maradt. Ezért került válságba az indiai jutaipar. A gyapottermésnek több mint egyharmadát, így szinte az egész hosszúszálú gyapottermést a Pakisztánhoz csatolt területek szolgáltatták, míg a textilipar túlnyomó része az Indiai Unió területén maradt. Megbomlott az egységes közlekedési rendszer is, mert megváltozott a teherforgalom iránya. Teljesen új közlekedési problémák merültek fel, a vasút sok esetben fűtőanyag nélkül maradt stb. A tengeri kikötők egyik napról a másikra elveszítették mögöttes területüket, egész gazdasági körzetek pedig kikötők nélkül maradtak. Így például Kalkutta bonyolította le Bengál tengeri forgalmát, Kalkutta volt a juta világkikötője; most pedig Kelet-Pakisztán — amelytől elszakították Kalkuttát — saját „tengeri kijárót" keres és Csittagong kibővítésén fáradozik. A kereskedelmi központok elszakadtak a piacoktól. India és Pakisztán között kereskedelmi korlátozásokat léptettek életbe, heves kereskedelmi harc folyik a két ország között. Csaknem háborúra került a sor Kasmir miatt.

Az India felosztásából származó hatalmas kár azonban csak az egyik tényező, mely előidézte India gazdasági helyzetének romlását. India gazdasági válságának elsőszámú és legfőbb oka: a két dominium kormányainak reakciós gazdaságpolitikája. Az indiai és a pakisztáni kormány híven teljesíti a külföldi és hazai monopóliumok, hűbérurak és üzérek akaratát.

Mindkét dominiumban sok hűhót csapnak a sokat ígérő gazdasági „tervek" körül, hogy takargassák a vigasztalan valóságot a gazdaságban. Indiában 1948 áprilisában létrehozták a Nemzeti Tervbizottságot. A jelen körülmények között természetesen szó sem lehet semilyen tervezésről. A bizottság a különböző monopolista csoportok pórázán halad, amelyek saját „fejlesztési terveikkel" állnak elő. Ezek a tervek általános gazdasági célkitűzéseket tartalmaznak, amelyek e tervek szerzőinek és sugalmazóinak érdekeivel vannak összhangban, néhány gazdaságilag teljesen megokolatlan és feltételes jellegű számadat kíséretében. Ilyen volt az 1944. évi

[50] People's Age 1949 január 30.

Bombay-i terv, amely az elkövetkező 15 év alatt 100 milliárd rupiára rúgó tőkebefektetésekkel számolt. Ilyen az indiai kormány 1951 júliusában nyilvánosságra hozott „ötéves terve", mely 15 milliárd rupia tőkebefektetést irányoz elő. Az India-terv, amely része az úgynevezett Colombo-tervnek (erről az alábbiakban szólunk), 6 év folyamán 1 379 millió font sterling kiadást tüntet fel, vagyis a Bombay-i tervben előirányzott évenkénti befektetésnek is csak alig a felét.

Miféle gazdasági célkitűzéseket tartalmaznak tehát India úgynevezett „fejlesztési tervei"? Először is, valóraváltásuk elengedhetetlen feltétele — a külföldi tőke bevonása. Az indiai „hatéves tervben" szereplő összegek több mint kétharmadát külföldi imperialistáktól kell megszerezni, azoknak a természeti kincseknek fejében, melyeket a kormány nekik árubabocsát. Végeredményben ezek a gazdasági tervek méginkább kiszolgáltatják az indiai nemzetgazdaságot a külföldi imperializmusnak és az indiai ipart az angol és az amerikai finánctőke járszalagjára kötik.

Másodszor, a jelenleg forgalomban levő „tervek" mind agrárjellegűek. Ami az ipart illeti, csupán a könnyűipar fejlesztését vették tervbe, de itt is rendkívül lassú fejlődéssel számolnak. A többi iparág közül különösen a katonai jellegű építkezésekre — repülőterekre, közlekedésre, hírközlésre, fegyvergyártásra — fordítanak figyelmet. A „hatéves tervben" az összegek 33 százalékát a mezőgazdaságra, 13 százalékát az iparra, a többit pedig lényegében katonai célokra irányozzák elő. A kormány politikája csigalassúságú fejlődéssel számol. Egyes burzsoá közgazdászok még ennél is messzebb mennek: vissza akarnak térni a „gandhista gazdasághoz"[51], a hírhedt rokkához, a primitív mezőgazdasághoz és a primitív háziiparhoz.

Az „ötéves terv" szerint 1956-ig a lakosság vásárlóképességének csupán háború előtti szinvonalát kell „többé-kevésbbé visszaállítani"!

Hasonló célkitűzések vezérlik Pakisztán gazdaságpolitikáját is, noha ennek az országnak égető szüksége van arra, hogy fejlessze saját iparát. Ebben a 73 milliós országban csupán 14 pamutszövőgyár van, amely a jelenlegi fogyasztás 9 százalékát fedezi, 9 cukorgyár, amely a jelenlegi fogyasztás 10 százalékát fedezi és még egy-két egyéb üzem. A kormány bejelentette, hogy néhány jutagyárat, 5 pamutszövő gyárat, 2 posztógyárat, valamint dohány- és cukorgyárakat szándékozik építeni. A három évre (1948—1950) jóváhagyott építési tervekre összesen 300 millió rupiát, vagyis 22 millió font sterlinget irányoztak elő. *(Statist.* 1950 április 15.) Mindezek a tervek azonban az előirányzottnál sokkal lassabban és

[51] Indian Review. 1949 április.

sokkal kisebb arányokban valósulnak meg. Pakisztánban is, Indiában is az angol és az amerikai cégek — melyek az építkezéseket elvállalták — mivel nem saját vállalataik építéséről van szó, mindenképpen halogatják a munkát, a szerződések teljesítése közben egyre újabb és újabb követeléseket támasztanak, amíg mindent meg nem kaparintanak.

Pakisztán hivatalos „hatéves terve", mely ugyancsak beletartozik a Colombo-tervbe, 280 millió font sterling kiadást irányoz elő; ebből 19 százalék jut az iparra, 18 százalék megy fűtőanyagra és villanyenergiára, 32 százalék a mezőgazdaságra. Ezen összegnek több mint felét uzsorafeltételekhez kötött külföldi kölcsönök formájában kell megszerezni.

A pakisztáni „tervek" tehát lényegében szintén a külföldi tőke bevonására épülnek. Ugyanakkor a társadalom széles rétegeiben nő a tiltakozó mozgalom a külföldi tőkével kötött uzsoraszerződések ellen; követelik, hogy szilárdítsák meg a gazdasági kapcsolatokat a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal, amelyek önzetlen technikai segítséget tudnak nyujtani Pakisztánnak és készek együttműködni vele az egyenjogúság és kölcsönös előny elve alapján.

Az indiai kormány gazdaságpolitikájának eredményeit abból is megítélhetjük, hogy India gazdasága a felosztás óta nemhogy fellendülne, hanem mind mélyebbre süllyed.

India ipari termelése a háború befejezése és a felosztás óta nyilvánvalóan hanyatló irányzatú (32. táblázat).

32. táblázat

India ipari termelésének visszaesése

Mutatószámok (1939 = 100)	I 1945—1946	II 1946—1947	III 1947—1948	IV 1948—1949	V 1949—1950	Különbség V és I között
Az egész ipari termelés mutatószáma	120	105	106	112	104	— 16
Szénkitermelés	102	102	105	106	105	+ 3
Vastermelés	81	80	86	80	81	+ 0
Acéltermelés	131	118	119	122	126	— 5
Gyapotfogyasztás	132	105	102	127	90	— 42
Jutaipar	100	94	72	72	80	— 20
Cementgyártás	128	120	96	101	107	— 21
Papíripar	140	119	80	117	132	— 8
Cukoripar	160	119	117	146	141	— 19

Források: Eastern Economist. 1949 október 7. — Monthly Bulletin of Statistics. 1950.

Mind az egész termelés mutatószáma, mind a főbb iparágak mutatószámai csökkentek 1945—1946 óta. A tömegek fokozódó elnyomorodása miatt az iparnak nincs elegendő piaca az országban. Káros hatású a külföldi vállalatok konkurrenciája is. Az ország ipara egyáltalán nem fejlődik, hiszen az ipar teljesen a külföldi imperialisták kezében van.

Az indiai gazdaság fő ága — a mezőgazdaság. Ettől függ a lakosság túlnyomó többsége (80 százalék); az ipar a nemzeti jövedelemnek alig egynegyedrészét szolgáltatja. De a mezőgazdaságban sem látunk semmiféle javulást, sőt, folytatódik hanyatlása (33. táblázat).

33. táblázat

A mezőgazdaság pangása és hanyatlása

Termés (ezer tonna), illetve Állatállomány	Átlag 1934—1938 között	1947/48	1948/49	1949/50	Változások 1949/1950-ben a háború előtti színvonalhoz képest (%)
India					
Rizs	32 300	32 400	31 000	31 300	— 4
Búza	7 100	5 500	5 700	5 600	— 21
Zsiradéktermelés	2 110	1 990	1 995	1 915	— 10
Szarvasmarhaállomány	138 millió	—	—	136,5 millió	— 1
Pakisztán					
Rizs	11 200	11 800	12 800	12 400	+ 10
Búza	3 200	3 400	4 170	4 080	+ 25
Zsiradéktermelés	205	160	175	175	— 14
Szarvasmarhaállomány	24,5 millió	—	—	24,3 millió	— 1
India és Pakisztán					
Gyapot	1 130	—	—	740	— 34
Juta	1 830	—	—	1 340	— 27

Források: Economic Survey of Asia and the Far East. 1949. UNO. — Eastern Economist. 1950 december 29. — Food and Agriculture Statistics. 1950 szeptember.

Indiában tehát az élelmiszertermelés 1950—1951-ben 10 millió tonnával, 1949—1950-ben pedig 6 millió tonnával volt alacsonyabb a háború előtti színvonalnál, ami erősen felbillentette az élelmezési mérleget. Ha figyelembevesszük az utóbbi húsz év népszaporulatát, mely hozzávetőlegesen 12 százalék volt, akkor kiderül, hogy mind Indiában, mind Pakisztánban az egy főre eső mezőgazdasági növénytermesztés még a háború előtti életszínvonalhoz viszonyítva is csökkent.

Az indiai „átlagos fejenkénti" táplálkozásra vonatkozó hivatalos adatok arról tanúskodnak, hogy 1949—1950-ben a fejenkénti kalóriamennyiség 16 százalékkal csökkent a háború előtti rendkívül alacsony éhségszínvonalhoz viszonyítva; a fehérjemennyiség 23 százalékos stb.[52].

Az imperialisták és ügynökeik indiai uralmának szégyenletes eredménye, az indiai kormány gazdaságpolitikájának, különösen agrárpolitikájának következménye — az éhínség. 1950—1951-ben Indiában erősen romlott az élelmezési helyzet, éhínség sujtott több tartományt — Madraszt, Asszamot, Nyugat-Bengált, Bihárt, az Egyesült Tartományokat stb. Több tartományban 6, sőt, 4 unciára (1 uncia = 28 g) csökkentették a kenyérfejadagot, néhány vidéken még ezt a nyomorúságos fejadagot is eltörölték. Az emberek ezrei haltak éhen. 1951-ben egyedül Kelet-Bengál tartományban (Pakisztán) több mint egymillió ember éhezett.

A súlyosbodó agrárválságra és a mezőgazdaság hanyatlására vall India élelmiszerbehozatalának emelkedése. A háború előtt a gabonabehozatal évi 1 millió tonna körül mozgott. A felosztás óta az Indiai Unió 3—4 millió tonna gabonát importál évente. Az élelmiszerbehozatal emelkedése felbillenti az amúgyis ingatag kereskedelmi és fizetési mérleget. Míg India behozatalának volumene 1949-ben elérte a háború előtti színvonalat, addig kivitele a háború előttinek csupán hatvan százalékára rúgott. Ez az aránytalanság lett az egyik oka annak, hogy erősödött India pénzügyi függősége a külföldi imperializmustól, tehát súlyosbodott dollárfüggősége is.

India gazdaságát az eddiginél is jobban megrendíti a növekvő infláció, az ingatag pénzügyi helyzet, az államadósságok növekedése, a rohamos áremelkedés, különösen a közszükségleti cikkeknél, a tömegek hihetetlen elnyomorodása, vásárlóképességük csökkenése és — mindezzel kapcsolatban — a gazdasági válság kibontakozási folyamatának gyorsulása (34. táblázat).

Mi váltotta ki az inflációs őrületet, mi bomlasztja az ország pénzgazdaságát? India továbbra is hatalmas sarcot fizet a külföldi imperializmusnak; az indiai monopóliumok mind nagyobb profitokat harácsolnak össze és az inflációt használják fel a dolgozó töme-

[52] Food and Agriculture Statistics. 1950 szeptember.

34. táblázat

Az infláció növekedése Indiában

Mutatószámok	1939	1947	1948	1949	1950
A forgalomban levő pénzmennyiség (milliárd rupia)	3	—	—	—	13
Államadósság (milliárd rupia)	12	23	—	—	—
A megélhetési költségek hivatalos mutatószáma	100	263	286	290	304
Nagykereskedelmi árak mutatószáma általában	100	297	367	381	411
Ugyanaz, élelmiszernél és nyersanyagnál	100	365	430	464	520

Forrás: Monthly Bulletin of Statistics 1950 december, 1948 október

gek kirablására; a fejedelmek hatalmas nyugdíjai megterhelik mind a központi kormány, mind a tartományok állami költségvetését. Végül, a túlfeszített pénzügyi helyzet egyik fő és döntő tényezője — mely depressziós hatással van az ország egész gazdasági életére — a háborús készülődéssel kapcsolatos militarizálás elviselhetetlen nagy terhe.

Indiában a hadsereg létszáma megkétszereződött a felosztás előtti időkhöz viszonyítva: 150 000-ről 300 000-re növekedett[53]. Repülőterek, stratégiai útvonalak és támaszpontok épülnek. Az ország megteremti saját haditengerészetét, kibővíti a hadiipart. Az imperialisták tehát India felosztása után még súlyosabb terhet raktak az indiai nép vállára, mint a felosztás előtt. Minden katonai kiadás természetesen nem szerepel a hivatalos katonai költségvetésben, de ez utóbbi is megmutatja, hogy a fegyverkezés fokozódása emészti fel az állam kiadásainak oroszlánrészét (35. táblázat).

35. táblázat

A katonai kiadások aránya India költségvetésében

Mutatószámok	1947/1948	1948/1949	1949/1950	1950/1951
Az állami költségvetésben előirányzott kiadások összesen (milliárd rupia)	1,9	3,4	3,2	3,3
Ebből a katonai kiadások (milliárd rupia)	0,9	1,1	1,6	1,7
A katonai kiadások aránya (%)	47	33	50	52

Források: Eastern Economist. 1949 március 4. 364. old. — New York Times. 1950 március 1.

[53] Economist. 1949 augusztus 13. 335. old.

Pakisztán a háborús készülődések méretei tekintetében nem marad el India mögött, sőt, a katonai kiadások aránya az állami költségvetésben még magasabb, mint Indiában. (Lásd a 36. táblázatot.)

36. táblázat

A katonai kiadások aránya Pakisztán költségvetésében

Mutatószámok	1948/1949	1949/1950	1950/1951
Az állami költségvetésben előirányzott kiadások összesen (millió rupia)	580	690	1150
Ebből a katonai kiadások (millió rupia)....	403	472	750
A katonai kiadások aránya (százalékban) .	70	68	65

Források: Eastern Economist. 1949 március 4. — Biki. 1950 március 23.

India katonai kiadásai tehát — békeidőben — az összes állami kiadások felét, Pakisztánban pedig kétharmadát emésztik fel. Mindez olyan gazdaságilag fejletlen országokban történik, amelyekre nagy feladatok várnának a gazdaság, a kultúra, az egészségvédelem fejlesztése terén, az elmaradottság, az éhezés és a nyomor felszámolása terén. Az indiai költségvetésben ugyanakkor a közoktatási kiadások 1950-ben 25 százalékkal csökkentek, a tandíjak pedig 30—50 százalékkal emelkedtek, ami miatt többezer tanulónak kellett abbahagynia tanulmányait[54].

A háborús terhek hihetetlen növekedése közvetlenül összefügg a burzsoá-földesúri uralkodó osztályok népellenes külpolitikájával.

India kormánya eleinte leplezni akarta azt a tényt, hogy részt vesz az angol-amerikai imperialista tömbben. Azt bizonygatta, hogy egyik táborhoz sem tartozik és semlegességi politikát folytat. „Nem csatlakozunk egyetlen tömbhöz sem" — mondotta Nehru 1947 december 4-én. Ezzel egyidőben a Nemzeti Kongresszus határozatot hozott nyilvánosságra, amelyben kimondotta, hogy baráti kapcsolatokat óhajt létesíteni valamennyi országgal és „el akarja kerülni a katonai kötelezettségeket és szövetségeket, melyek a világot ellenséges táborokra szakíthatják". Csakhogy ezekkel a nyilatkozatokkal párhuzamosan India burzsoá-földesúri kormányzó körei bekapcsolódtak az angol-amerikai agresszív külpolitika rendszerébe. A Wall Street és a City monopolistáinak példáját és parancsszavát követve, részt vesznek a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni „hidegháborúban", az „északi veszélyt" hangoztató őrült rágalmak terjesztésében, mintha ez a „veszély" a Szovjet-

[54] Crossroads. 1950 december 29.

unió és a demokratikus Kína részéről fenyegetné Indiát. Az a döntés, hogy India megmarad a Brit Birodalom kebelében, szervesen összefüggött a megfelelő külpolitikai irányvonallal, az agresszív Atlanti Egyezmény támogatásával. 1949 március 22-én Nehru már beismerte, hogy Indiát „sokkal szorosabb kapcsolatok fűzik néhány nyugati országhoz, mint bármely más államhoz"[55]. Miután az imperializmus és Kuomintang-ügynöksége vereséget szenvedett Kínában, mind az angol, mind az amerikai imperialisták fokozott figyelemmel fordultak India felé, melyet a legfontosabb láncszemnek tekintenek a Szovjetunió, Kína és az ázsiai népi szabadságmozgalom elleni „egészségügyi védőövezetben". 1949 május 11-én hivatalos nyilatkozat adta tudtul, hogy a Brit Államközösség 1949 áprilisi konferenciájának határozata értelmében Anglia, India, Pakisztán és Ceylon aktív segítséget szándékozik nyujtani Thakin Nu kormányának a burmai nép elleni harcban, s hogy e célból különleges szerv jön létre. A délkeletázsiai agresszív koalíció szervezésének kérdését megvitatta a Brit Államközösség 1950 januári colombói konferenciája is.

India reakciós burzsoá-földesúri körei az angol-amerikai háborús gyujtogatók, de különösen az angol imperializmus köpenyébe fogózkodnak. Erre készteti őket félelmük saját népüktől, az Indiában kibontakozó nemzeti felszabadító harctól, a béke híveinek mindjobban terjedő mozgalmától. Erre késztetik őket saját „lokál-imperialista" törekvéseik és a rablás vágya. Az indiai monopolista burzsoázia külső terjeszkedésről, piacok hódításáról ábrándozik, nem is beszélve arról, hogy vissza akarja szerezni elvesztett pozícióit olyan országokban, mint Burma, ahol az indiai tőke lényeges szerepet játszott a gazdaságban. Az indiai nagyburzsoázia már a háború folyamán és a háború utáni első években bejelentette, hogy igényt tart Japán veresége után a távolkeleti piacokra. Az indiai reakció terjeszkedő irányzatai szülik a különféle pánázsiai elgondolásokat. Ezeket a terveket felvetik többek között az ázsiai országok konferenciáin is, amelyek az indiai reakció kezdeményezésére ülnek össze. Ugyancsak ezek a terjeszkedő irányzatok élesztik a különféle őrült „geopolitikai" eszméket; ilyen például a „Nagy Indiai Birodalom"[56], amely Adentól Singapore-ig terjedne (felölelné Burmát, Thaiföldet stb.), és a brit meg az amerikai birodalommal együtt a reakció pillére lenne.

Pakisztán burzsoá-földesúri uralkodó körei még indiai kollégáiknál is nyiltabban hajbókolnak az angol-amerikai imperialisták előtt. Liakat Ali kán 1950 nyarán, az Egyesült Államokban tett látogatása

---

[55] Far Eastern Survey 1949 október 5.

[56] Lásd A. Appadorai. India's Foreign Policy. International Affairs. 1. sz. 1949.

idején készségesen szajkózta a háborús gyujtogatóknak az „északi veszélyről" szóló rágalmazó agyszüleményét. Nyiltan magasztalta és támogatta a koreai beavatkozást, noha az efféle politika éles ellentétben van a pakisztáni nép zömének beállítottságával és vágyaival. A pakisztáni földesurak és nagyburzsoázia imperialista szándékai nyilatkoznak meg a fokozott pánizlám propagandában. A pakisztáni reakciósok a „muzulmán óriáshatalom" képviselőinek nyilvánítják magukat; szerintük erre a „hatalomra" vár az a feladat, hogy megszervezze és vezetése alatt egyesítse az összes muzulmán országokat, Marokkótól Pakisztánig.

India és Pakisztán kormányzó körei azonban, bár mindig készek bármilyen szolgálatokat tenni az angol-amerikai imperialistáknak, kénytelenek számolni a reális helyzettel, kénytelenek különböző manőverekhez folyamodni. Így például India kormányzói, látván a nép szabadságharcának fokozódó lendületét, érzik, hogy helyzetük ingatag és bizonytalan. Noha kezére járnak az angol-amerikai imperialistáknak, akik háborút akarnak kirobbantani az ázsiai világrészen, mégis el kell gondolkodniok azon, hogy vajjon kiállja-e rendszerük az ilyen háború próbáját. És okvetlenül számolniok kell az indiai nép egyöntetű békeakaratával is.

Ezek az indítékok késztették Nehrut arra, hogy békés kezdeményező lépéseket tegyen 1950 júliusában a koreai kérdésben, emiatt utasította vissza India az Egyesült Államok által diktált s a Szovjetunió és Kína nélkül megkötött japán „békeszerződés" aláírását. India békés kezdeményezését, mint tudjuk, lelkesen fogadták az összes békeszerető országok és a béke hívei. Ugyanakkor ez a kezdeményezés nem akadályozta az indiai kormányt abban, hogy diplomáciai téren és minden egyéb módon támogassa az agresszorokat Koreában, hogy megszavazza az amerikai agressziót szentesítő szégyenletes ENSz-határozatot. Az indiai repülőtereket a kormány engedélyével az amerikai, angol és francia imperialisták vették igénybe, hogy innen csapatokat szállítsanak Koreába, Malájföldre, Indokínába.

Mindkét domínium kormánya elutasítja, hogy kiterjedt gazdasági kapcsolatokat építsen ki a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal.

Az Indiai Kommunista Párt választási kiáltványa így jellemzi Nehru külpolitikáját: „A nép nyomására, és gyöngeségének tudatában, a Nehru-kormány néha föllép az imperialistáknak azok ellen az intézkedései ellen, amelyek az egész világot azonnal háborúba döntenék, de politikája alapjában véve továbbra is az angol imperialistákkal való kapcsolat politikája, a béke és háború közötti kötéltánc politikája marad"[57].

* * *

[57] Lásd *R. Palme Dutt.* Merre tart India? 622. old.

Az angol imperializmus és az indiai burzsoá-földesúri reakció alkuja — India felosztása — nem oldott meg egyetlenegy sarkalatos kérdést sem, melyet a történelmi fejlődés India számára felvetett. Nem oldották meg sem a valóságos függetlenség problémáját, sem a földkérdést, sem az éhínség felszámolásának kérdését, sem a munkások foglalkoztatottságának és munkabérének kérdését, sem a nemzeti kérdést. Ám az élet követeli a megoldását mindezeknek az égetően sürgős kérdéseknek, amelyekhez százmilliók létérdekei fűződnek. India dolgozói nem akarnak többé a régi módon élni és erélyesen síkraszállnak jogaikért. Elkerülhetetlen az újabb hatalmas forradalmi fellendülés, mégpedig olyan körülmények között, amikor — a harmincas évekhez, vagy a háború időszakához viszonyítva — más az osztályerők megoszlása Indiában, mások az osztályerőviszonyok mind az országon belül, mind a nemzetközi küzdőtéren.

Az új, India demokratikus erői számára rendkívül kedvező nemzetközi helyzetet a következők jellemzik: a két tábor erőviszonyának megváltozása a szocializmus táborának javára; a Szovjetunió hatalmának, befolyásának és tekintélyének óriási megnövekedése; a kínai nép nagy győzelme és az a megsemmisítő csapás, melyet ezzel a győzelemmel az imperialisták egész ázsiai rendszerére mért.

De a belpolitikai helyzet is megváltozott.

A Nemzeti Kongresszus vezető csoportjának árulása, az imperialista reakció táborához való csatlakozása egyre világosabbá válik a tömegek előtt. Kongresszusi körökben nagy riadalom támadt 1949 őszén, amikor a kalkuttai pótválasztásokon megbukott a Nemzeti Kongresszus képviselőjelöltje. Az angol birodalmi körök lapja, a *Round Table* (1949 szeptember) azt írta ezzel kapcsolatban, hogy a Nemzeti Kongresszus befolyása nyilvánvalóan csökkent, hogy elveszítette hajdani népszerűségét, és különösen Nyugat-Bengálban csökkent a tekintélye, ahol erősen növekedett a baloldaliak befolyása nemcsak a munkások, hanem a középrétegek körében is. Ugyanez a helyzet Madraszban, a Nemzeti Kongresszus egyik fellegvárában, ahol a Kongresszus hívei között most — a folyóirat szerint — „bomlás és hitehagyás" lett úrrá.

A Nemzeti Kongresszus tagjainak nagy csoportja, élén Kripalanival, a Kongresszus volt elnökével, kilépett a pártból és megalapította az Indiai Munkás-Paraszt Néppártot. Fellángolt a harc a vezető felső rétegen belül, így Nehru csoportja és az Amerika-barát, szélsőségesen reakciós Tandon csoportja között. Tandont 1950 nyarán megválasztották a Kongresszus elnökének, de nemsokára távoznia kellett és tisztségét Nehrunak engedte át. A Nemzeti Kongresszus komoly válsággal küzd.

Pakisztánban is meggyorsult a Mozlim Liga leleplezésének és

lelepleződésének folyamata. A becsületes hazafiak elfordulnak a Ligától, mert az szorosra fűzte kapcsolatait a külföldi imperializmussal és mind nyiltabban csatlakozik a rabló amerikai imperializmushoz, az ázsiai népek és az egész emberiség esküdt ellenségéhez. 1950 folyamán a Mozlim Liga több aktív tagja — tiltakozva a földesurak és a nagytőkések túlsúlya ellen és az ellen, hogy a Liga behódolt a külföldi imperializmusnak — kilépett a pártból. A Liga volt hívei új pártokat alapítottak, amelyeknek nagytekintélyű vezetői aláírták a béke híveinek stockholmi felhívását.

A nemzeti felszabadító mozgalom a mostani új, magasabb fokon már nem a burzsoázia vezetésével, hanem a földesurak, fejedelmek és a monopolisták áruló tömbje, a külföldi imperializmus indiai ügynöksége ellen bontakozik ki, mégpedig olyan körülmények között, amikor nemcsak a külföldi imperializmus, hanem ügynöksége is mindinkább elveszti „erkölcsi hitelét" a nép szemében.

A nemzeti felszabadító mozgalom vezető ereje most a hős munkásosztály és élcsapata — a Kommunista Párt.

A kommunisták és valamennyi haladó erő befolyásának növekedésétől megrettent burzsoá-földesúri diktatúra a terror fegyveréhez nyúl. 1949 elején az indiai kormány terrorhadjáratot indított a kommunisták, a szakszervezetek és valamennyi demokratikus szervezet ellen. Több tartományban betiltották a Kommunista Pártot. 1949 vége felé India egyes tartományaiban illegalitásba kellett vonulnia a Kommunista Pártnak, a szakszervezeteknek és valamennyi demokratikus szervezetnek. A Nehru—Patel kormány huszonötezer embert vetett börtönbe. 1950 elején újabb megtorló hadjáratot indítottak: tömegével tartóztatták le a munkásokat és a diákokat, a rendőrök állati kegyetlenséggel bántak el a tüntetőkkel, büntető osztagokat küldtek a falvakba. Ezek a megtorlások sem tudják azonban feltartóztatni a felszabadító mozgalom fellendülését az országban.

1947 augusztus 15-től 1950 augusztus 1-ig a rendőrség Nehru parancsára körülbelül kétezerszer használt fegyvert a tüntetők ellen. Négyezer embert meggyilkoltak, tízezret megsebesítettek, ötvenezret pedig börtönbe vetettek. *(Crossroads.* 1951 augusztus 10.)

A kormány terrorpolitikája olyan hatalmas felháborodást keltett a néptömegekben, hogy a madraszi legfelsőbb bíróság 1950 szeptemberében kénytelen volt alkotmányellenesnek nyilvánítani a Kommunista Párt és több szakszervezet meg parasztszervezet betiltását. Csakhogy számos tartományban a legfelsőbb bíróság e határozata után sem változott lényegesen a helyzet.

India munkásosztálya, élén a Kommunista Párttal, hatalmas politikai erőt jelent, amely elszántan, bátran és önfeláldozóan harcol az imperializmus és az osztályreakció ellen. Számbelileg, de

méginkább szervezetileg, megerősödött, megnőtt a munkásosztály.

Az indiai monopolisták a munkásosztályra akarják hárítani a gazdasági válság és a fokozódó fegyverkezés valamennyi terhét. Ezért indítottak támadást a munkásosztály életszínvonala ellen. A monopóliumok osztalékai állandóan emelkednek, a munkabérek meg zuhannak. Az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus 1949 májusában tartott értekezletén elhangzott beszámoló adatokat közölt a reálbér csökkenéséről, a dolgozók anyagi helyzetének romlásáról. Így például 1945-ben Dzsabalpurban a kormánybizottság 63 rupiában határozta meg egy munkáscsalád havi létminimumát. Azóta a létfenntartási költségek közel kétszeresükre emelkedtek, míg a munkások maximális munkabére most sem haladja meg a havi 40 rupiát (vagyis az ínséges létminimum egyharmadát). 300 000 bányamunkás munkabére nem haladja meg a havi 30 rupiát (vagyis a létminimum egynegyedét); az ültetvényeken dolgozó százezer munkás munkabére 10—15 rupia, vagyis a létminimum tizenketted—nyolcad része körül mozog. A mezőgazdasági munkások és a „szolgák", akiknek a száma most 70 millióra tehető, 2—20 rupiát kapnak havonta. „Iszonyú nyomor, kegyetlen kizsákmányolás, állandó éhezés — ez az ő osztályrészük" — mondotta a beszámoló.

Ugyanakkor a monopolisták és spekulánsok hatalmas profitokat zsebelnek be. A Bombay-i gyárosok 1948-ban 200 millió rupiára növelték profitjukat — ez annyit jelent, hogy minden munkás után évi 992 rupiát nyertek a gyárosok, vagyis körülbelül háromszor annyit, mint amennyit munkabérként kifizettek. Még a hivatalos, hamisított adatok is a tőkések profitjainak növekedéséről és a munkások bérének csökkenéséről tanúskodnak (37. táblázat).

37. táblázat

Az osztalékok növekedése és a munkabérek csökkenése Indiában

Mutatószámok	I 1939/1940	II 1946/1947	III 1947/1948	IV 1948/1949	Változás IV és I között (százalék)
Kifizetett osztalékok (millió rupia).....	118	284	280	280	+ 138
Munkabér (évi, rupia)	288	237	250	240	— 17

Forrás: Eastern Economist. 1949 június 17. és augusztus 12. A munkabérnél számításbavettük a létfenntartási költségek hivatalos mutatószámát.

Míg tehát az osztalékok a háború előtti színvonalhoz viszonyítva két és félszeresükre emelkedtek, addig a munkabér közel egyötöddel csökkent. Valójában ez a csökkenés sokkal nagyobb. A munkásosztály életszínvonala még erősebben csökken a növekvő munkanélküliség folytán — 1950 közepén az indiai munkaközvetítő hivatalokban kétmillió munkanélkülit tartottak nyilván. A londoni *Economist* (1949 augusztus 13.), az indiai helyzetet jellemezve kénytelen volt beismerni, hogy India felosztása és „függetlenné" válása óta az ipari termelés csökken, „a mezőgazdasági termelés pedig nincs összhangban a népszaporulattal", vagyis a lakosság éhezésre és éhhalálra van kárhoztatva, s hogy „az egyszerű indiainak, akárcsak azelőtt, most sincs sem élelme, sem ruhája".

Pakisztánban a létfenntartási minimum havi 100—108 rupia. A munkások zömének munkabére a létfenntartási minimumnak körülbelül a fele[58]. És itt is nagy a munkanélküliség. Az éhezés és a szörnyű lakásviszonyok miatt a munkásgyermekek 90 százaléka angolkóros és mintegy 65 százaléka gümőkóros.

Fentebb már írtunk róla, milyenek voltak a Bombay-i munkások lakásviszonyai a második világháború előtti időkben. Javulás azonban azóta sem történt. A munkások zöme Indiában is, Pakisztánban is szörnyű nyomortanyákon él. K. Dvarkadasz „Bombay nyomortanyái" (1949) című könyve leírja a munkáskerületek „legjobban épített" lakótelepét. A telepen, ahol a szobák területe 9—10 négyzetméter körül van, 720 szobában kilencezren laknak, vagyis egy szobában 12—13 ember lakik. És az ilyen szobáért munkabérének gyakran felét fizeti a munkás![59]

Vagy lássuk, hogyan írja le, saját megfigyelései alapján A. Szafronov szovjet író a Lahore-i ejtőernyőgyár munkásainak lakásviszonyait: „Egy nagy beton raktárhelyiségben, a nyirkos betonpincében szorosan egymás mellett 250 család lakik. Sehol semmiféle válaszfal — csak a zsinegekről lelógó rongyok. Itt szülnek, betegeskednek, itt halnak meg és itt főznek. Tíz gyerek közül nyolc tüdővészes, és mind a nyolc elpusztul. Nem tudom, hogy hol temetik el őket, mert temetésekre nincs pénzük. És ezért a lakóhelyért, ezért a betonsírért havi 8 rupiát fizetnek a tulajdonosnak"[60].

A munkásosztály ellenszegül a tőke támadásának és küzd a munkabérek emeléséért, a munkaviszonyok megjavításáért. Az indiai népnek az emberi életkörülményekért, a külföldi uralom felszámolásáért és a gyökeres demokratikus átalakulásokért vívott harcát a munkásosztály vezeti. Az indiai proletariátus sztrájk-

[58] Vszemirnoje profszojuznoje dvizsenyije. (Szakszervezeti Világmozgalom.) 1950 november 5.

[59] Lásd Novoje Vremja. 1950. 5. sz.

[60] Lityeraturnaja Gazeta. 1950. 37. és 38. szám.

harcai egyre lendületesebbekké válnak. A háború előtt a sztrájkolók száma évente nem haladta meg a félmillió főt. 1946-ban és 1947-ben kétmillió munkás sztrájkolt. Az elvesztett munkanapok száma 1946-ban 13 millió, 1947-ben 16 millió, 1950-ben 13 millió volt, noha a kormány a sztrájkot „törvénytelennek" nyilvánította és drákói rendszabályokat alkalmaz a sztrájkolók ellen. A gazdasági sztrájkokon kívül erőteljesekké válnak a politikai sztrájkok is, melyek során a kormány reakciós intézkedései, a kommunisták üldözése, a parasztmozgalom elfojtása stb. ellen tiltakoznak. A munkásosztály vezeti a dolgozók politikai megmozdulásait a belső reakció és a nemzetközi imperializmus ellen. A munkásosztály a döntő erő a béke híveinek indiai mozgalmában. 1950-ben két hónapon át tartott 250 000 Bombay-i textilmunkás hősies sztrájkja, melynek során, a rendőrökkel való összecsapásokban 13 sztrájkoló vesztette életét.

A nemzetközi és a hazai reakció minden eszközt megragad, hogy megbontsa az indiai munkásmozgalom egységét. Az indiai kormány, hogy gyengítse az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus befolyását, 1949-ben megalakította a maga Zubatov-féle szakszervezeteit. A jobboldali szocialisták külön szakszervezeti központot hoztak létre. A tömegek nyomására azonban a szakszervezeti alapszervezetek csatlakoznak ahhoz a harchoz, amelyet a dolgozók vívnak legelemibb gazdasági és politikai jogaikért, a munkásellenes törvényhozás és a terror ellen. Nagy mozgalom bontakozik ki alulról az egység helyreállításáért, az egységes szakszervezetek újjáalakításáért.

A pakisztáni kormány nem ismeri el a Pakisztáni Szakszervezeti Szövetséget és a hozzá tartozó szakszervezeteket, amelyek a szervezett munkásság egyedüli igazi képviselői. A Szakszervezeti Szövetség mintegy 80 000 munkást tömörít és tagja a Szakszervezeti Világszövetségnek. A kormány Zubatov-féle szakszervezeti egyesüléseket támogat. Ezeknek a szervezeteknek semilyen tekintélyük sincs; még az a kevés szakszervezet is kilép belőlük, amely régebben hozzájuk csatlakozott.

A munkásmozgalom megbontásában és dezorganizálásában az imperialisták a jobboldali szocialistákra bízzák a főszerepet. Ezek a gyarmati típusú jobboldali szocialisták még aljasabb árulást követnek el országukban, mint hasonszőrű társaik az anyaországokban. Ennek a gyarmati szociálreformizmusnak a leleplezése és elszigetelése az egyik döntő feltétele annak, hogy a munkásosztály sikeresen betölthesse történelmi szerepét a nemzeti felszabadító harcban.

Figyelembe kell vennünk, hogy Indiában és Pakisztánban a jobboldali szocialistáknak nincs, és nem is lehet olyan társadalmi-gazdasági bázisuk, mint Angliában vagy Amerikában. Még az

Indiai Szocialista Párt felső szerveiben is harc dúl a különböző csoportok között, amelyekben, a munkásmozgalommal kapcsolatban álló tagokon kívül, ott vannak az indiai nagytőkések emberei, sőt, a külföldi imperialista kémszervezetek trockista-titóista közönséges fizetett ügynökei is. A szocialisták számottevő csoportja, melyet felháborít a jobboldali vezérek szovjetellenes és népellenes politikája, kivált a pártból és együttműködik a kommunistákkal az egységes demokratikus front megteremtésében.

A mai történelmi szakaszban India egész gazdasági és politikai élete szempontjából döntő jelentőségű a földkérdés, a feudalizmus felszámolásának, a gyökeres agrárreformnak a kérdése.

A munkásosztály, élén a Kommunista Párttal, vezetőjévé válik a növekvő indiai parasztmozgalomnak. A parasztság egyre inkább meggyőződik arról, hogy mozgalma csupán akkor lehet eredményes, ha a munkásosztállyal szövetkezve, annak vezetésével vívja meg harcát, ha ez a harc az általános imperialistaellenes felszabadító mozgalom szerves része lesz. A parasztság felismeri, hogy csak agrárforradalommal szabadulhat meg az éhínségtől és a nyomortól, csak úgy, ha a föld azé lesz, aki megműveli. A parasztság tudatára ébred annak, hogy az agrárforradalom — miként ezt Kína tapasztalata mutatja — csak a munkásosztály és a Kommunista Párt vezetésével valósulhat meg.

A parasztbérlők több tartományban önhatalmúan elhatározták, hogy nem adják oda a földesuraknak a termés felét, hanem csak egyharmadot fizetnek nekik (a „tebhaga" mozgalom Bengálban). Más tartományokban (Bihár, Orissza, Nyugat-Pandzsáb, Északnyugati Határvidék) a parasztok nem hajlandók teljesíteni a földesurak követelését, hogy hagyják ott a bérelt földparcellákat s ezért gyakran összetűzésre kerül sor a rendőrséggel. Az éhség sujtotta vidékeken a parasztok elveszik a földesurak gabonáját, melyet kiosztanak a rászorulók között. A parasztság mind gyakrabban tűzi ki harci jelszóként a földesúri birtokok kártérítés nélküli elkobzását és a föld átadását azoknak, akik megművelik. A parasztság is csatlakozik ahhoz a küzdelemhez, amelyet az egész nép vív a békéért és a demokráciáért. Így például parasztütközetésekre és felkelésekre került sor a kormány reakciós intézkedései, a kommunisták letartóztatása és a szakszervezetek üldözése ellen. (Guntur, Madrasz tartomány; Bettia és Darbhanga, Bihár tartomány.) Mindezek a tények arra vallanak, hogy a megoldatlan agrárkérdés az indiai valóság igen fontos tényezője, s hogy a parasztságban a munkásosztály hatalmas szövetségesre lel.

A munkásosztály mozgalmához csatlakozó parasztmozgalom rendkívül erőteljes és harcos mozgalommá, tömegméretű felszabadító harccá fejlődik. Így például Csittagong vidékén (Kelet-Pakisztán) 1948 szeptemberében nagy összecsapásra került sor

35 000 paraszt és a megmozdulás elfojtására kivezényelt csapatok között (*People's Age.* 1948 október 17.); Rangpurban (Kelet-Pakisztán) a paraszti akcióbizottságok magukhoz ragadták a gabonaraktárakat, majd megszervezték a védelmet és elkergették a rendőrséget. Harci jelszavuk ez volt: „Jobb harcban meghalni, mint éhenpusztulni." (*Current Affairs.* 1949 április 3.) A több vidékre kiterjedő felkelés miatt az Egyesült Tartományokban kivételes állapotot rendeltek el. (*Izvesztyija.* 1949 augusztus 12.) Sahvazpurban egy kétezer főnyi parasztosztag követelte a letartóztatott kommunisták szabadonbocsátását. Zsellérlázadás tört ki Mirzapur vidékén, Benaresz közelében.

Midnapurban (Nyugat-Bengál) a kormány nagy rendőrosztagokat és különleges megbizatású fasiszta bandákat küld a parasztok ellen. Ezek az osztagok szörnyű gaztetteket követnek el, de a parasztok nem hátrálnak meg — kiterjesztik a földért folyó harcot. Ez a harc — melyet a kommunisták vezetnek — egyre hatékonyabb, tevékenyebb formákat ölt[61].

1951 februárjában Radzsagopalacsari indiai belügyminiszter beismerte, hogy egész vidékeken — többek között Asszam tartományban és Manipur fejedelemségben — söpörnek végig a harcos parasztmegmozdulások.

Az egész indiai felszabadító mozgalom szempontjából hatalmas történelmi jelentőségűek voltak a telenganai (Hajderábád fejedelemség) események. A földesurak elleni parasztmozgalom — mely egyesült a fejedelmi hatalom elleni általános demokratikus mozgalommal, valamint Andhrának az önrendelkezéséért vívott nemzeti harcával — 1947 vége felé fegyveres felkelésbe csapott át. A fejedelemség területének egyhatodán, ahol 2 500 faluban ötmillió lakos él, megdöntötték a Nizám és a földesurak hatalmát és népi demokratikus hatalmat hoztak létre. A földesuraktól elvették a földet és felosztották a földnélküli és törpebirtokos parasztok között. Eltörölték a földesuraknak és az uzsorásoknak járó adósságokat, felemelték a mezőgazdasági munkások bérét. Megválasztották a népi demokratikus hatalom szerveit és megalakították a fegyveres népi milíciát. Testvéri kapcsolatokat teremtettek a hinduk és a muzulmánok között. A Kommunista Párt volt a vezető és irányító erő a felszabadult területeken, ahol 9 hónapon át népi demokratikus hatalom állott fenn. 1948 szeptemberében a Nehru-kormány csapatai benyomultak Telengana-ba, hogy elnyomják a népi mozgalmat. A csapatok semilyen kegyetlenkedéstől és bűntettől sem riadtak vissza. Ezen a vidéken rendkívüli koncentrációs táborok létesültek, ahová ezerszámra zárták a nép ügyének harcosait. Telengana-ban tizenkétezer katonai és rendőrségi örsöt

[61] Lásd Tartós békéért, népi demokráciáért! 1950 szeptember 24.

állítottak fel. A bíróságok is kegyetlen ítéletekkel sujtották a mozgalom résztvevőit: a parasztmozgalom 108 vezetőjét halálra ítélték. Ám a kormánynak nem sikerült elfojtania a mozgalmat. Az indiai sajtó közölte egy rendőrtiszt véleményét, aki beismerte, hogy „Telegana-ban a nappal a rendőröké, az éj a partizánoké", s hogy a nemzeti felszabadító mozgalmat „nem lehet leküzdeni, ha nem adnak a népnek kenyeret, ruhát és munkát"[62]. A néptömegek egész Indiában követelik, hogy töröljék el a parasztmozgalom vezetőinek halálos ítéletét. Az Angol Kommunista Párt is kampányt szervezett, hogy támogassa az indiai népi mozgalom követelését.

E kampány hatására Praszad elnök 1951 májusában élethossziglani börtönre változtatta a telenganai parasztmozgalom 12 résztvevőjének halálos ítéletét.

Az Indiai Kommunista Párt, a dolgozók egyre növekvő forradalmi harcának vezetője, küzd mind a jobboldali opportunista hangulatok ellen, mind a szektásság „baloldali" frazeológiája ellen, az olyan jelszavak ellen, amelyek elszakadtak a reális valóságtól, amelyek figyelmen kívül hagyják az osztályok jelenlegi erőviszonyait. A párt arra törekszik, hogy a városi és a falusi dolgozó tömegek körében végzett rendszeres nevelő és szervező munkával megteremtse az összes demokratikus erők nagy egységfrontját.

Az Indiai és a Pakisztáni Kommunista Pártnak az imperialistaellenes, demokratikus erők nagy nemzeti frontjának létrehozásáért folytatott küzdelmét rokonszenvvel kísérik a városi középrétegek is, többek között a diákok és az értelmiség. A Gazdasági és Szociális Kutató Iroda megvizsgálta a városi középrétegekhez (tiszviselők, tanítók, műszakiak, kereskedők) tartozó 500 család helyzetét, és kiderült, hogy e rétegek életszínvonala rendkívül alacsony. E családok 48 százaléka ki sem látszik az adósságból, többségük nem vesz igénybe orvosi segítséget, mert nincs pénze rá. Összezsúfolva laknak, egy család mintegy 2,5—3 négyzetméter nagyságú területen lakik. Rosszul táplálkoznak, a kenyér fényűzésszámba megy. Zöldség- és gyümölcsfélék fogyasztásáról szinte teljesen lemondtak[63].

Indiában, akárcsak a forradalmi fellendülés időszakát élő más országokban, a szabadságharcban tevékenyen részt vesznek a tanulók, a diákok és a tanítók. 1948 második felében egymillió tanuló csatlakozott az Indiai Diákszövetség által vezetett mozgalomhoz. 500 000 tanuló sztrájkolt a tandíjemelés ellen. 1949 január 18—19-én Kalkuttában sortűzzel zavarták szét a diákok tüntetését. Tizet megöltek, kétszázan megsebesültek. 1949 elején

[62] Izvesztyija. 1951 január 13.
[63] People's Age. 1949 január 16.

negyvenezer tanító sztrájkolt magasabb fizetést követelve. Pakisztánban 1951 tavaszán nyolcvanezer tanító sztrájkolt.

Az a harc, amelyet India népei függetlenségükért, a földért, a nyomor, az éhség és a gyarmati kizsákmányolás ellen vívnak, elválaszthatatlanul összeforr a békéért, az új világháború gyujtogatói ellen folyó harccal.

A demokratikus, haladó, hazafias erők harcos felhívásokban követelik, hogy India és Pakisztán tagadja meg az agresszív angol-amerikai tömbben való részvételt; folytassa a barátság és szövetség őszinte és következetes politikáját a Szovjetunió, a demokratikus Kína, és minden olyan ország irányában, mely lerázta magáról az imperializmus igáját. Ezek a felhívások nagy visszhangot keltenek a néptömegek körében. 1949 november végén zajlott le Kalkuttában a Béke Híveinek Összindiai Konferenciája, melyen több mint kétmillió tagot számláló 100 tömegszervezet képviselői vettek részt. A konferencia kiáltványa üdvözölte a béketábor élén álló Szovjetuniót. A konferencia ígéretet tett arra, hogy megakadályozza a háborús gyujtogatók terveinek valóraváltását és azt, hogy Indiát az agresszió felvonulási területévé tegyék. A kalkuttai zárógyűlésen, amelyen százezer munkás vett részt, Sattijar, az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus elnöke kijelentette: „Mi, a konferencia részvevői, az indiai nép nevében biztosítjuk a Szovjetuniót és Sztálint arról, hogy népünk sohasem fog harcolni a Szovjetunió ellen, mely a béke és a népi demokrácia támasza az egész világon, e nagy, hatalmas ország ellen, melyet India és a többi ország dolgozóinak szeretete övez."

1950 április 23. és május 1. között egész Indiában „békehetet" tartottak. Több városban tömeggyűlések és tüntetések zajlottak le. A jelszavak azt követelték, hogy fékezzék meg a háborús gyujtogatókat és akadályozzák meg Burmában, Malájföldön, és a többi ázsiai országban az intervenciót. A delhi tömeggyűlés határozatában ez áll: „Elutasítjuk India és a Brit Birodalom szövetségét, amelyet az indiai kormány India népének akarata ellenére kötött. Határozott tiltakozásunkat jelentjük be az ellen, hogy az indiai kormány az Egyesült Államok és Anglia parancsára részt vegyen a Burma, Malájföld és más ázsiai országok népei ellen folyó katonai intervencióban, mert ezek a népek azért harcolnak, hogy megszabaduljanak az imperialista elnyomástól"[64].

Az indiai kormány tudja, hogy mennyire szeretik a Szovjetuniót és mennyire rokonszenveznek vele az ország társadalmának legszélesebb rétegei. Ezért mindenáron meg akarja akadályozni, hogy eljusson az igazság a Szovjetunióról Indiába. Ám ez az igazság minden akadályon győzedelmeskedve eljut a dolgozókhoz.

[64] Izvesztyija. 1950 április 27.

Azok az indiai személyiségek — tudósok, írók, művészek —, akik ellátogattak a Szovjetunióba, megismertetik az indiai néppel a szovjet emberek békés alkotómunkáját, nagyszerű életét. Az indiai társadalom széles rétegei lelkesen üdvözölték azokat a szovjet hajókat, amelyek 1951-ben gabonát hoztak az indiai népnek. A Szovjetunió önzetlen, nemes és gyors segítségével szembenáll a Wall Street bankárainak visszataszító zsarolása, akik „business"-t láttak az indiai éhínségben.

1949 novemberében szovjet íróküldöttség látogatott el Pakisztánba. A küldöttséget a haladó demokratikus körök és a tömegek őszinte barátságának, rokonszenvének légköre vette körül. A haladó pakisztáni írók Lahore-i konferenciáján 120 író és költő, valamint a különböző haladó szervezetek 600 képviselője vett részt.

1950 áprilisában Okarában (Nyugat-Pandzsáb) tartották meg a béke híveinek első pakisztáni országos konferenciáját. A konferencia egyhangúlag hozta meg az atomfegyver eltiltását követelő határozatát. A többi határozatban a konferencia részvevői azt követelték, hogy Pakisztán határolja el magát az angol-amerikai tömbtől, lépjen ki a Brit Birodalomból, bocsássák el az angolokat a pakisztáni hadseregből, hívjanak vissza minden pakisztánit a Malájföld népe ellen harcoló angol zsoldoshadseregből és jelentősen csökkentsék Pakisztán katonai költségvetését.

Azok a megtorlások és terroreszközök, amelyeket India és Pakisztán uralkodó osztályai a demokratikus mozgalom elleni harcban alkalmaznak, csak gyengeségüket, hatalmuk egyre mélyülő válságát bizonyítják. Ugyanakkor azonban bizonyítják a népi demokratikus, imperialistaellenes mozgalom erejét és legyőzhetetlenségét is. Az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus kiáltványa, mely a Béke Híveinek I. (párizsi) Világkongresszusán hangzott el, a következő szavakkal zárul: „Az indiai munkások és elnyomott középrétegek demokratikus frontjának képviselői nem tűrik, hogy országuk az angol-amerikai háborús gyujtogatók támaszpontjává váljék. Az imperialisták katonai támaszpontjukká akarják tenni Indiát. De még meg fognak győződni arról, hogy India csupán a függetlenség, demokrácia és béke támaszpontja lehet."

Az amerikai rablók koreai betörése után a béke híveinek mozgalma példátlanul fellendült. Azok a bűncselekmények és gaztettek, amelyeket az amerikai barbárok a békés városokban és falvakban elkövettek, gyűlöletet és felháborodást szültek a társadalom legszélesebb rétegeiben. Az amerikai imperializmus koreai kudarcait és vereségeit jelképnek tekintik, amely figyelmeztet arra, hogy egész Ázsia rövidesen lerázza magáról a külföldi imperializmus igáját.

Nemcsak valamennyi nagy központban, hanem a kisebb

indiai városokban is megalakultak a békevédelmi bizottságok, amelyek a legkülönbözőbb politikai meggyőződést valló embereket tömörítik. Országszerte elterjedt az „El a kezekkel Koreától!" mozgalom. A stockholmi békefelhívást százezrek írták alá, közöttük tekintélyes politikusok, tudósok, ujságírók, írók, művészek.

Az indiai kormány mindent elkövetett, hogy megakadályozza a Béke Hívei Második Összindiai Kongresszusának összehívását Delhibe. A kongresszuson — amelyet 1951 május közepén mégis megtartottak Bombay-ban — erőteljesen megnyilatkozott az indiai nép békeakarata. Az indiai parlamenthez intézett felhívásában a kongresszus követelte, hogy India folytasson következetes békepolitikát és szögezze le, hogy egyetlenegy katonát sem áldoz fel agressziós célokért. A kongresszus követelte, hogy a kormány határozottan jelentse ki: sem támaszpontokat nem bocsát idegen hatalmak rendelkezésére, sem katonákat nem enged toborozni India területén; a kormány mozdítsa elő a gyarmati háborúk megszüntetését, aminek záloga: az összes külföldi csapatok kivonása Ázsiából.

A pakisztáni békebizottságok is a legkülönbözőbb társadalmi csoportokhoz és pártokhoz tartozó jószándékú embereket tömörítik — híres írókat, tudósokat, művészeket, ujságírókat. A mozgalomban a szakszervezetek, a parasztszervezetek és más demokratikus szervezetek játszanak vezető szerepet.

A béke híveit úton-útfélen üldözik. A békeharc a polgárjogokért vívott harccal együtt folyik. 1950 december elején ült össze Pakisztánban a polgárjogokat védelmező első országos kongresszus, amelyen 250 küldött vett részt. Megalakult a Polgárjogok Helyreállításának Pakisztáni Országos Harci Szövetsége. Az ország hatalmas tömegeit felháborítja az a tény, hogy a pakisztáni kormány támogatja az amerikaiak koreai agresszióját. A közvélemény nyomására a kormánynak meg kellett változtatnia eredeti szándékát, hogy tudniillik csapatokat küld az agresszorok megsegítésére.

Pakisztán képviselője a Béke Híveinek II. (varsói) Világkongresszusán a pakisztáni nép igazi érzelmeit fejezte ki, midőn kijelentette: „Mi világosan látjuk, hogy a koreai nép harca országának felszabadításáért, része annak a közös küzdelemnek, amelyet Ázsia népei vívnak az imperialisták ellen, része a mi küzdelmünknek is, amelyet a külföldi uralom bilincseinek szétzúzásáért vívunk. Minden lehetőt elkövetünk annak érdekében, hogy az imperialista agresszorokat kiűzzék Koreából"[65].

Indiában a nemzeti felszabadító mozgalom, a béke híveinek

[65] A varsói békekongresszus. Szikra 1951. 55. old. (Munib Ur-Rahman beszéde.)

mozgalma fellendü lőben van. India nemzeti szabadságharcának színvonala azonba n még nagyon elmarad a többi élenjáró ázsiai országétól. Mi az oka ennek az elmaradásnak?

Elsősorban az, hogy a reakciós burzsoázia, mely itt rendkívül erős pozíciókkal rendelkezik, a legutolsó pillanatig, vagyis egészen India felosztásáig, kezében tudta tartani a nemzeti felszabadító mozgalom vezetését és — áruló politikája ellenére — félre tudta vezetni a népet az imperializmussal szemben tanúsított látszatellenzékiségével, s így meg tudta őrizni nagy befolyását a tömegek körében. A burzsoá ideológia — például a gandhizmus — még most is bomlasztó hatással van a dolgozók bizonyos rétegeire.

Másodszor, a felszabadító mozgalom elmaradásában igen nagy szerepe van a szubjektív tényezőnek. A lenini-sztálini elmélet, akárcsak a népi felszabadító forradalmak konkrét történelmi tapasztalata, azt tanítja, hogy a népek harcának sikere szempontjából döntő jelentősége van a forradalmi vezetés minőségének. Az indiai nemzeti felszabadító mozgalom kibontakozása során, a háború utáni években megmutatkozott a munkások, a parasztok és a dolgozó értelmiség tömegszervezeteinek gyengesége, megmutatkozott, hogy a Kommunista Párt még nem tartja eléggé kezében a tömegek harcának vezetését.

Az Indiai Kommunista Párt jelentős eredményekre tekinthet vissza és komoly tapasztalatra tett szert. Már a második világháborút megelőző években, amikor illegalitásban volt, megszilárdította kapcsolatait a tömegekkel, kivívta a munkásosztály tekintélyes részének bizalmát, kapcsolatot teremtett a faluval. A háború éveiben — miután a párt 1942-ben kilépett az illegalitásból — még jobban megnövekedett a Kommunista Párt befolyása.

A kommunisták hősiesen vezetik az indiai munkások és parasztok harcát a szabadságért, a földért, a békéért. Ők a nemzet érdekeinek, a nép törekvéseinek és reménységeinek igazi letéteményesei.

Csakhogy a Kommunista Párt nem tudta kiaknázni az összes kedvező feltételeket, hogy erősítse befolyását a tömegek körében. A háború utáni években a pártvezetőség több, részint jobboldali opportunista, részint baloldali szektás jellegű hibát követett el. A hibák következtében a felszabadító mozgalom szervezetlen maradt, a párt pedig huzamos válsággal küszködött. A szektás jellegű hibáik között meg kell említenünk például, hogy nem értették meg azt a feladatot, hogy valamennyi imperialistaellenes osztályt és erőt egyesíteni kell az imperialistaellenes, antifeudális nemzeti felszabadító harcban.

Az Indiai Kommunista Párt 1951 októberi konferenciájának az volt a legnagyobb jelentősége, hogy a párt az új program köré tömörült és nyilvánosságra hozták a Központi Bizottság néhány

hónappal azelőtt kidolgozott politikáját. Lerakták a párt ideológiai, politikai és szervezeti egységének szilárd alapját.

A Kommunista Párt a legszélesebb népi egység zászlaja alatt vett részt 1952 elején az indiai parlamenti választásokon. Ennek az egységnek az alapja nem lehet más, mint a munkásosztály és a parasztság szilárd akcióegysége a függetlenségért, a feudális kizsákmányolás felszámolásáért, az éhínségtől és a nyomortól való megszabadulásért vívott harcban. A Kommunista Párt már 1951 folyamán komoly eredményeket ért el a demokratikus erők egységére irányuló politika érvényesítése terén: egyesült a Bombay-i textilmunkások két legnagyobb szakszervezete; határozatot hoztak az egységes Országos Parasztszövetség megalakításáról; demokratikus tömbök alakultak — és győztek több helyen a községi választásokon; siker koronázta azt a kampányt, amely a telenganai 12 hős halálos ítéletének visszavonásáért indult; kiterjedt az egész nép békeharca.

Az Indiai Kommunista Párt tömegbefolyásának fokozása és a demokratikus egységfront megteremtése szempontjából rendkívül nagy jelentőségűek az olyan okmányok, mint az Indiai Kommunista Párt 1951 április végén nyilvánosságra hozott új programja[66], az 1951 júniusában közzétett nyilatkozat a Kommunista Párt politikájáról, az 1951 augusztusában kiadott választási kiáltvány. A program utal arra, hogy „a Nehru-kormány tevékenysége, négyéves kormányzása alatt, minden tekintetben csalódást váltott ki a tömegekből"[67]. Ezért „le kell váltani a földesuraknak és fejedelmeknek, a pénzcápáknak és az üzéreknek ezt a kormányát, amely engedelmesen végrehajtja a Brit Államközösség, a brit imperialisták akaratát"[68].

A Kommunista Párt a jelenlegi fejlődési szakaszban — India gazdasági elmaradottsága és a dolgozók tömegszervezeteinek gyengesége folytán — nem tartja lehetségesnek, hogy szocialista átalakulásokra kerüljön sor Indiában. „Pártunk azonban — mondja a program — teljesen megérettnek látja azt a feladatot, hogy a jelenlegi antidemokratikus és népellenes kormányt új, népi demokratikus kormánnyal váltsák fel, olyan kormánnyal, amely az ország összes demokratikus, antifeudális és antiimperialista erőinek koalíciója alapján jön létre, hatékonyan biztosítani tudja a nép jogait, ingyen földet ad a parasztoknak, megvédi nemzeti iparunkat a külföldi áruk versenyétől és biztosítja az ország iparosítását, magasabb életszínvonalat nyujt a munkásosztálynak, meg-

---

[66] A programtervezet szövegét lásd *R. Palme Dutt.* Merre tart India? 597. old.

[67] Ugyanott, 597. old.

[68] Ugyanott, 600. old.

szabadítja a népet a munkanélküliségtől és ilymódon az országot a haladás, a kulturális fejlődés és a függetlenség széles országútjára vezeti"[69].

A program követeli, hogy India lépjen ki a Brit Birodalomból, kobozzanak el és államosítsanak minden vállalatot, bankot stb., amelyek angol tőkések tulajdonában vannak Indiában. A program kimondja, hogy „Indiának semmi érdeke sem fűződik ahhoz a hamis játékhoz, amelyet a mostani indiai kormány a béke és háború kérdésében a béke hívei és az agresszív háború prókátorai között folytat"[70]. Indiának baráti politikát kell folytatnia a békeszerető államokkal, velük egységfrontra kell lépnie. Nyomatékosan hangsúlyozza a program, hogy véget kell vetni az indiai-pakisztáni marakodásnak, hogy szilárd barátságot és szövetséget kell létrehozni a két ország között. Ennek a szövetségnek ki kell terjednie Ceylonra is.

A program hitet tesz amellett, hogy India, ez az „utolsó legnagyobb félgyarmati függő ország Ázsiában, amelyet az elnyomók még mindig fosztogatnak és kizsákmányolnak", hamarosan szintén „elfoglalja helyét a világ nagy nemzeteinek sorában, mint győzelmes népi demokratikus ország és elindul a béke, a virágzás és a boldogság útján"[71].

India felosztása után Pakisztánban önálló Kommunista Párt alakult. A Kommunista Párt 1950 őszén közzétett programadó okmánya (a Kommunista Párt programja, az Októberi Forradalom 33. évfordulója alkalmából kibocsátott kiáltvány) azt követelik, hogy számolják fel a külföldi imperialista uralmat, lépjen ki Pakisztán a Brit Birodalomból, távolítsák el az angol tiszteket a fegyveres erőktől, számolják fel a földesúri földbirtokokat és adják át a földet a parasztoknak, kössenek baráti szövetséget a Szovjetunióval, Kínával és a népi demokratikus országokkal.

A diadalmas kínai forradalom mind hatalmasabb visszhangot kelt az indiai népek körében. A kínai nép, a Kommunista Párt vezetésével, a külföldi imperializmus és ügynöksége ellen vívott szent háborújában kivívta az igazi függetlenséget és komoly, önálló politikai tényezővé vált a nemzetközi küzdőtéren. Teljesültek a kínai parasztság évszázados álmai: földhöz jutott, megszabadult a földesurak és uzsorások jármától, a feudális csökevényektől. A munkásosztály — mely a parasztsággal szoros szövetségben harcolt — az egész nemzet vezető erejévé vált. Megkezdődött a Kína történelmében példa nélkül álló hatalmas gazdasági és kulturális fellendülés. Magas színvonalra emelkedett a néptömegek politikai aktivitása és öntevékenysége.

[69] *R. Palme Dutt.* Merre tart India? 604. old.
[70] Ugyanott, 609. old.
[71] Ugyanott, 611. old.

India pedig — amely látszólagos „függetlenséget" kapott az angol-amerikai imperialistáktól — továbbra is az imperializmus jármában nyög.

India felosztása két dóminiumra, mint láttuk, nem oldott meg egyetlen égető kérdést sem, amely a történelmi fejlődés során felmerült: az imperialista uralom lerázásának és az igazi függetlenség kivívásának kérdését; a földkérdést és a feudális, földesúri földbirtoklás felszámolását; a munkásosztály érdekeinek védelmét; a testvérgyilkos nemzetiségi viszály felszámolását, a nemzetek baráti és testvéri együttműködésének megszervezését; a nép jólétének emelését, a nyomortól és éhezéstől való megszabadítását.

Ám e kérdéseket elhárítani nem lehet. A történelem szemétdombjára kerül az, aki nem vesz tudomást ezekről a kérdésekről, aki akadályozza megoldásukat. A nemzeti felszabadító harc növekvő fellendülése rávezeti Indiát a függetlenség, a népi demokrácia és a béke széles útjára. Elsöpri és megsemmisíti a reakciós népellenes egyességeket, amelyeket a külföldi imperializmussal kötöttek — mint ahogyan már megsemmisítette és megsemmisíti más ázsiai országokban is ezeket a szégyenletes alkukat.

3. A burmai nép harca igazi függetlenségéért

Burma területe 600 000 négyzetkilométer, lakossága 18 millió. 1886-ban foglalták el végleg az angol imperialisták. Azóta néhány kiváltságos angol monopólium zsákmányolja ki könyörtelenül ezt az országot. A különböző nyersanyagfajtákban és élelmiszerekben gazdag Burma, akárcsak a többi angol gyarmat, az anyaország agrár- és nyersanyagszállító függvényévé vált. A lakosság 70 százaléka a mezőgazdaságban dolgozik. A második világháború előtt a nyolcmillió hektár megművelt földön ötmillió hektárt vetettek be rizzsel. Burma volt a délkeletázsiai angol birtokok éléstára: a hétmillió tonna évi rizstermésből hárommillió tonnát vittek ki Indiába, Malájföldre, Ceylonba és más országokba. Burmából nagy mennyiségben visznek ki értékes nyersanyagokat. 1939-ben a burmai kőolajkitermelés 900 000 tonna, a cinkkitermelés 60 000 tonna, az ólomkitermelés 78 000 tonna, az ónkitermelés 9 000 tonna, a wolframkitermelés 9 000 tonna, a nikkelkitermelés 1 000 tonna volt.

A wolframbányászat terén Burma a második helyet foglalta el Kína mögött, s a tőkés országok évenkénti kitermelésének hozzávetőlegesen 25 százalékát szolgáltatta. 1948 elején közölték, hogy Burmában urán- és thoriumlelőhelyeket fedeztek fel. Rendkívül

értékesek Burma erdőségei, többek között az értékes tíkfaerdők. A háború előtt Burma háromszázötven—négyszázezer tonna fát exportált évente.

Burma ipara nagyon fejletlen. 1940-ben a feldolgozóiparban 1 027 vállalat dolgozott, 89 000 munkással; a munkásoknak több mint felét a rizsmalmok foglalkoztatták. A külföldi tőke gátlástalanul basáskodott az ország valamennyi iparágában. A külföldi tőke kezében volt az ipari vállalatok zöme, többek között az egész bányaipar. A külföldi tőke tulajdonában volt a hajózás, a vasúti és az autóközlekedés. Ugyancsak külföldi kezekben volt az egész külkereskedelem és szinte az egész belföldi nagykereskedelem. Végül, a föld jelentős része is a külföldi földbirtokosoké volt. Az angol imperializmus féltékenyen őrizte a többi tőkés ország merényleteivel szemben azt a monopolisztikus „jogát", hogy egymaga zsákmányolja ki a burmai népet. Más tőkés országok szinte be sem juthattak Burmába. Ugyanakkor az angol tőke részt engedett Burma kizsákmányolásában az indiai burzsoá, földesúri és uzsorás ügynökségeknek. Ez utóbbiak különösen a mezőgazdaságban fejtettek ki élénk tevékenységet: Alsó-Burmában az egész megművelt földterület egynegyede az indiai földesurak és uzsorások tulajdonában volt. 1930. évi adatok szerint, a külföldi beruházások 155 millió font sterlingre rúgtak és a következőképpen oszlottak meg:

Külföldi tőkebefektetések Burmában

(millió font sterling)

Külföldi monopóliumok tőkéi	47,2
Államadósságok és községi adósságok	45,0
Külföldiek városi ingatlanvagyona	3,25
Indiai földesurak és uzsorások vagyona	56,0
Indiai ipari vállalatok	1,0
Kínai cégek vagyona	2,8
Összesen...	155,25

Forrás: *J. Russel Andrus.* Burmese Economic Life. California, 1948.

Ha a külföldi tőkebefektetések összegéből levonjuk az indiai és kínai befektetéseket, akkor a fennmaradt rész szinte teljes egészében az angol tőkére jut. Figyelembe kell vennünk, hogy az indiai tőke is jobbára az angol tőke ügynöksége. A közvetlen angol tőkebefektetések a háború küszöbén a következőképpen oszlottak meg:

Az angol közvetlen tőkebefektetések megoszlása Burmában

(millió font sterling)

Olajipari vállalatok	16,0
Bányászat	15,0
Erdőkitermelés	3,5
Bankok és kereskedelmi irodák	5,5
Kozlekedés	6,0
Kulonféle	1,2
Összesen...	47,2

Forrás: Labour Research. 1948 november.

Ehhez az összeghez hozzá kell adnunk az indiai tőkebefektetéseknek legalábbis azt a részét, amelyek álcázott angol tőkebefektetések.

Amióta Burmát elfoglalták az angolok, ez az ország néhány angol óriásmonopólium aranybányája lett. A Burmai Olajtársaság (alaptőkéje 18 millió font sterling) tartotta kezében az olajforrások 75 százalékát és a kőolajlepárló üzemek 85 százalékát[72]. Szoros kapcsolatban van a Royal Dutch Shellel, minthogy része ennek az óriási olajmonopóliumnak. A Burmai Olajtársaság igazgatóságában helyetfoglaltak az angol kormány egyes képviselői. Burmában ez a legnagyobb angol monopólium, amelynek döntő szava van az angol kormány burmai politikájának kialakításában. A másik olajtársaság — az Indo-Burma Petroleum Co. — nem egyéb, mint a Steel Brothers angol kereskedelmi vállalat leányvállalata. Ez a kereskedelmi társaság nemcsak Burmára, hanem még sok más ázsiai országra (Hongkong, Észak-Borneo, Thaiföld, Ceylon, Közel-Kelet) és Kelet-Afrikára is kiterjesztette csápjait. Indiában szoros kapcsolatban áll a National Bank of India-val. A Steel Brothers cég tartotta kezében a rizskivitelt, amely a háború előtt a burmai export egész értékének mintegy felét jelentette. Ezenkívül a társaság második helyet foglalt el a fakereskedelemben: évente mintegy 65 000 tonna tíkfát exportált.

1935 és 1940 között a fakivitel évi átlaga 374 000 tonna volt, s ennek felét a Bombay-Burmai Kereskedelmi Társaság exportálta, mely kezében tartja a burmai erdőkitermelést. Ez a kereskedelmi egyesülés a londoni Wallace Brothers céghez tartozik, amely nagy üzleteket bonyolít le Indiában is és szoros kapcsolatban van a Guest kohóipari konszernnel.

Burma ércei — a wolfram, ólom, ón — szinte teljesen a Burma Corporation tulajdonában vannak. Az ércbányákba befektetett 15 millió font sterlingből 13 millió ennek a társaságnak a tőkéje;

[72] New Statesman and Nation. 1948 február 28.

bawdwini vállalataiban tizenegyezer munkást foglalkoztat. A Burma Corporation-t szoros kapcsolatok fűzik az Imperial Smelting Corporation-hoz; ez az angol monopólium ellenőrzi a Brit Birodalom ásványkincseinek tekintélyes részét.

Az ország fő víziútján: az Irrawaddy folyón a hajózás teljes egészében az Irrawaddy Flotilla Company kezében van, a társaság 2,2 millió font sterling tőke és 600 hajó felett rendelkezik.

Mindezek a társaságok óriási profitokat zsebeltek be és alaptőkéjük általában néhány év leforgása alatt teljesen megtérült. Így például a Burmai Olajtársaság hat év alatt (1930—1935) annyi osztalékot fizetett ki, amennyi meghaladja alaptőkéjét; 1937-ben a kifizetett osztalékok az alaptőke 30 százalékát, 1946-ban és 1947-ben pedig 12,5 százalékát alkották. A másik olajtársaság, az Indo-Burma Petroleum Co. profitja hasonló szinten mozgott: alaptőkéje 6—8 éven belül térült meg. A Burma Corporation 1923-tól 1937-ig kifizetett osztalékai alaptőkéjének háromnegyedét alkották. Az Irrawaddy Flotilla Company 18 százalékos osztalékot fizetett, vagyis alaptőkéje 6 év alatt térült meg. A Steel Brothers 1923—1930 között kifizetett osztalékai az alaptőkének több, mint kétszeresére rúgnak; 1937-ben 40 százalékos osztalékot fizetett. A Mawchi Mines, amely wolframot termel ki, 1936—1940 között 472 százalékos osztalékot fizetett, vagyis alaptőkéje egy év alatt térült meg[73].

Ezek a mesés profitok a burmai munkások és parasztok elképzelhetetlenül könyörtelen és kegyetlen kizsákmányolásából származnak. Az angol gyarmatosító monopolisták elnyomását az indiai uzsorások és „saját", burmai földesuraik és tőkéseik elnyomása is tetézte. A mezőgazdaságban a kapitalizmus fejlődése együttjárt a rendkívül gyors iramú differenciálódással, az óriási parasztttömegek katasztrofális elnyomorodásával, az agrár túlnépesedés fokozódásával.

Burma mezőgazdasági lakosságának összetétele

(százalék)

	1921	1931
Földtulajdonosok	50,6	36,9
Bérlők	22,3	23,0
Mezőgazdasági munkások	27,1	40,1
	100	100

Forrás: *Andrus*. Burmese Economic Life. 40. old.

[73] Novoje Vremja. 1949. 7. sz.

Tíz év alatt tehát a mezőgazdasági munkások részaránya a lakosság számához viszonyítva 27 százalékról 40 százalékra emelkedett, a földtulajdonosok részaránya pedig 51 százalékról 37 százalékra csökkent. A föld gyorsütemű elvesztése és a parasztság elnyomorodása tükröződik a föld megoszlására vonatkozó adatokban is (38. táblázat).

38. táblázat

A föld megoszlása Alsó-Burma rizstermő vidékein

Év	Az egész földterület (ezer hektár)	A földesúri tulajdonban levő föld (százalék)	Ebből az indiai földbirtokosok tulajdonában levő föld (százalék)
1930	3 700	19	6
1934	3 800	47	22
1937	3 900	50	25

Alsó-Burma rizstermő földjeinek fele földesúri tulajdon volt. Felső-Burmában némileg más volt a helyzet, mivel ott fejlettebb a kisparaszti földművelés. 1936-ban Felső-Burma egész vetésterületének 14,2 százaléka azoknak a tulajdonában volt, akik „nem személyesen művelik meg a földet", míg a földet személyesen megművelők tulajdonában az egész megművelt földterület 85,8 százaléka volt; Alsó-Burmában ez az arány 47,7 illetve 52,3 százalék. Egész Burmában a föld 33,6 százaléka volt azoknak a kezében, akik nem személyesen művelték meg a földet, 66,4 százaléka pedig azoké volt, akik maguk dolgoztak földjükön. Valójában a földesurak részaránya sokkal nagyobb, minthogy a földműveléssel „személyesen" foglalkozók csoportjához sorolták azokat is, akik nagyméha ellátogatnak a faluba, hogy megnézzék birtokaikat. 1939. évi adatok szerint Alsó-Burmában az egész föld 59 százaléka, az országban pedig az egész föld 49 százaléka bérbeadott föld volt. A bérlőknek hozzávetőlegesen 40 százaléka évente, 30 százaléka 2—3 évente cserélődött, további 30 százalék pedig három évnél tovább tartotta fenn bérletét[74]. A bérlők és a kisbirtokosok 50 millió font sterlingre rúgó hatalmas uzsoraadósság terhe alatt nyögtek (az összeg négyötödével indiai uzsorásoknak tartoztak).

Burmában szembetűnően megmutatkozik, hogy a külföldi imperialista uralom és a feudális földesúri elnyomás, a parasztság elnyomorodása, a bányákban, a fakitermeléseken, az ültetvényeken, a gyárakban a kizsákmányolás barbár, félig rabszolgakorbeli formái között szoros kapcsolat áll fenn.

[74] Agrarian Problem in Burma. Pacific Affairs. 1946 szeptember.

Burmában az átlagos életkor feleannyi, a gyermekhalandóság viszont 4,5-szer akkora volt, mint Angliában. Egész Burmában összesen 1 660 orvos működött[75]. Burma régi kultúrával rendelkező ország. Amikor az angolok betörtek Burmába, a lakosság nagyobb százalékban tudott írni-olvasni, mint Angliában. (Burmában aránylag ma is kevés írástudatlan él.) Ám az angol uralom elzárta a burmaiak elől a tudományhoz és kultúrához vezető utat. 1936—1937-ben csupán hét burmai jutott egyetemi végzettséghez a természettudományok terén, továbbá négyen kaptak orvosi és ketten mérnöki diplomát[76].

Az egész nép gyűlöli a külföldi imperialistákat. Világosan megmutatta ezt az 1930—1931. évi felkelés, amely egész Burmára kiterjedt. A felkelést barbár kegyetlenséggel fojtották vérbe az angol csapatok, amelyeket MacDonald labourpárti kormánya küldött Burmába.

Az angol imperialisták, a második világháború befejeződése után, amikor visszatértek Burmába, ismét a régi rendszer szerint akarták kormányozni az országot.

A távolkeleti befolyási övezetek háború utáni titkos felosztása értelmében az amerikai és az angol imperialisták abban állapodtak meg, hogy Burma és Malájföld az angol befolyási övezetben marad. Ennek ellenére az amerikai tőke Burma felé is kinyujtotta csápjait. Növelte részesedését a Burma Corporation-ben — az egyetlen társaságban, amelyben azelőtt is részt vett. A háború után az amerikai tőke képviselői kerültek ennek a hatalmas bányászati társaságnak az igazgatóságába. Ennek ellenére az angol tőke megtartotta monopolista helyzetét a burmai gazdaságban. Különösen a külkereskedelemben még a háború utáni első években is uralkodó helyzetet foglalt el (39. táblázat).

Miként e táblázatból látható, a Brit Birodalom bonyolította le Burma kivitelének és behozatalának több mint háromnegyedrészét. A háború után azonban Anglia mégjobban meg akarta szilárdítani monopolisztikus helyzetét a burmai kereskedelemben. Ami Burma politikai statutumát illeti, e téren az angol imperializmus semmiféle komolyabb változtatásokra nem volt hajlandó: még azt az ígéretét sem akarta beváltani, amelyet Burmának 1935-ben adott (amikor közigazgatásilag különválasztotta Burmát Indiától), hogy Burmának Indiával egyenlő politikai jogokat nyujt.

A második világháború befejeződésekor Burma helyzete lényegesen különbözött az indiai helyzettől. Elsősorban, Burma közvetlenül belesodródott a háború forgatagába. 1942 március 8-án a

[75] *G. E. Harvey.* British Rule in Burma 1824—1942. London, 1946.
[76] *J. S. Furnivall.* Twilight in Burma. Pacific Affairs. 1949 március—június.

39. táblázat

Burma külkereskedelme

(Az egyes országok részaránya százalékokban Burma kivitelében és behozatalában)

Országok	1937/1938		1945/1946		1946/1947		1947/1948	
	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal
Anglia	14	20	9	16	7	34	11	48
India	50	50	69	60	44	37	41	25
Malájföld	8	3	18	2	13	5	19	3
Ceylon	5	—	—	—	12	—	16	—
Egyesült Államok .	—	4	4	4	—	4	—	4
Más országok	23	23	—	18	24	20	13	20
Összesen..	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: Foreign Commerce Weekly. 1949 június 20.

japán csapatok elfoglalták a fővárost, Rangunt, amely csak 1945 május 3-án szabadult fel. 1945 októberében visszatértek Burmába az angol hatóságok. Ezalatt az idő alatt sokminden történt: az angol csapatok és hatóságok, velük együtt pedig a külföldi tőkések és földesurak szégyenletesen elmenekültek Burmából; a burmai burzsoá és földesúri vezető réteg összejátszott a japán megszállókkal és japánbarát bábkormányt alakított; nagy népi partizánmozgalom bontakozott ki a japán megszállók ellen; a japán csapatok vereséget szenvedtek és elmenekültek az országból. Az imperializmus teljesen elvesztette tekintélyét, nagy nemzeti válság tört ki, ami együttjárt a néptömegek hatalmas politikai fejlődésével, valamint felfegyverzésével: először az angol, majd a japán seregektől szerzett fegyverrel. A háború végén, a kommunisták tevékeny részvételével megalakult a Népi Felszabadítás Antifasiszta Ligája, mely az antiimperialista erők nemzeti frontja volt; később azonban e szervezet vezetésében mind nagyobb szerephez jutottak a megalkuvó elemek. Sir Reginald Dorman-Smith angol kormányzó, aki 1945 októberében tért vissza Burmába, jól látta, hogy nem ő az úr az országban; kijelentette, hogy az angolok Burmában vulkán tetején ülnek, és ha az Antifasiszta Liga fegyvert ragadna, hogy meggátolja az angolok visszatérését, akkor nem kellene nagy nehézségekkel megküzdenie[77].

[77] Lásd Empire. 1946 november.

A burmai politikai helyzet második jellegzetessége, hogy aránylag kicsiny az angol imperializmus szociális támasza, a földesúri osztály, de különösen a megalkuvó nagyburzsoázia.

Miként már utaltunk rá, a földesúri földek fele indiai tulajdon volt, a nagyiparban szinte egyeduralomra tett szert az angol tőke, a kereskedelemben pedig, amely általában a nemzeti tőke fejlődésének fontos alapja, ugyancsak aránytalanul nagy szerepet játszottak mind az angol, mind az indiai és kínai tőkések.

A háború utáni angol irodalomban a burmai népet néha „baloldali nemzetként" emlegetik, mert a burmai társadalomban — az említett művek szerzői szerint — nincsenek hazai kizsákmányoló osztályok, csak külföldi tőkések és földesurak[78]. Ezt a szólamot szívesen ismételgetik a burmai reakciósok és lakájaik, hogy meggyőzzék a munkásokat: mondjanak le az osztályharcról, hogy rábírják a parasztokat: álljanak el a földért vívott harctól; így akarja a reakciós burzsoázia alátámasztani igényét a nemzeti mozgalom vezetésére. Ez a szólam azonban a valóság durva meghamisítása. Még a hivatalos statisztika is kimutatja, hogy minden száz burmai közül 26-nak van földtulajdona, 18 — bérlő, 32 — mezőgazdasági munkás, 7 — járadékos, kereskedő, üzemtulajdonos, 3 — hivatalnok, 14 — munkás és kisiparos. Tudjuk azt is, hogy a földesurak tekintélyes része burmai, hogy a nemzeti tőke számottevő helyet foglalt el az iparban, például az erdőiparban, ahol a háború előtt a fakivitel 12 százalékát bonyolította le. U Mua nagyiparos tárcát kapott az első burmai kormányban. Az a mendemonda, hogy Burmában nincs osztályharc, csupán a dolgozók ideológiai félrevezetésének eszköze a hazai burzsoázia és a külföldi imperializmus érdekében. Ugyanakkor ismeretes az is, hogy Burmában (Indiához viszonyítva) gyenge a nemzeti burzsoázia.

A burmai nagy forradalmi fellendülés, amely a burzsoá és földbirtokos osztályoknak, a külföldi imperialista uralom szociális támaszainak viszonylagos gyengeségével párosult, arra késztette az angol imperializmust, hogy nagyobb arányokban használja fel a burmai szociálreformizmust, a gyarmati típusú jobboldali szocialistákat, mint más országokban. A burmai szociálreformizmus politikájának elemzése épp ezért rendkívül érdekes, mert hozzájárul az imperialista gyarmatpolitika új módszereinek és a jobboldali szocialisták áruló szerepének leleplezéséhez a gyarmatokon.

A városi és falusi középrétegek — többek között és elsősorban azok a csoportok, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a külföldi tőkével, valamint a hazai burzsoáziával és földesurakkal — az a társadalmi környezet, amelyből a gyarmatokon a szociálreformisták kikerülnek. Idetartoznak Burmában azok a hivatalnokok,

[78] Lásd Economist. 1948 június 19.

akik külföldi cégeknél dolgoznak, az a kisszámú burmai tisztviselő, akinek módja volt Angliában tanulni, az Angliában végzett ügyvédek, a különböző burmai vállalatok, kereskedelmi cégek, birtokok intézői (és társtulajdonosai), a jómódú parasztság felső rétegének képviselői, valamint a gyarmati „munkásarisztokrácia" egyes képviselői — a gyárak, bányák és ültetvények felügyelői. A gyarmati szociálreformizmus erőtlen és teljesen a nemzeti burzsoáziától, de különösen a külföldi imperializmustól függ, mert szűk a szociális bázisa.

A burmai szociálreformizmus politikájának alapja: a legarcátlanabb szociális demagógiának a nemzeti érdekek legaljasabb elárulásával való összekapcsolása. Politikai fegyvertárának fő fegyvere a nemzeti demokratikus egységfront felrobbantására irányuló szakadár aknamunka. Az angol imperializmus pedig különböző sakkhúzásokra kényszerül és néhány látszatengedményt kell tennie. Így született meg 1947-ben a Burma „függetlenségét" kimondó egyezmény.

Burma szociálreformistái a demokratikus mozgalomban végzett aknamunkájukkal előkészítették az angol imperializmussal való megegyezést. 1946 novemberében az Antifasiszta Liga vezetősége, élén Aung Szannal, a szélsőséges reakciós elemek nyomására kizárta a kommunistákat a szervezetből (az Antifasiszta Ligában részt vettek a kommunisták, a szocialisták, a népi önkénteseknek — a második világháború partizánjainak — szervezetei, a szakszervezetek, parasztszövetségek és egyéni tagok).

Két hónappal azelőtt a Liga vezetősége úgy döntött, hogy részt vesz a kormányzó mellett alakult Végrehajtó Tanácsban — ebben a burmai bábkormányban. A Végrehajtó Tanács tárgyalásokba bocsátkozott Angliával Burma új politikai statutumáról.

A labourpárti kormány mindenképpen arra törekedett, hogy változatlan formában tartsa fenn gyarmati uralmát, és csupán a nemzeti felszabadító harc fellendülése késztette engedményekre.

Így például, a Burma jövendő statutumával kapcsolatos tárgyalások során az angolok nem voltak hajlandók függetlenséget adni Burmának és ragaszkodtak ahhoz, hogy Burma dominiumként továbbra is része maradjon a Brit Birodalomnak. Ezenkívül, a nemzetiségi ellentéteket megnyergelve, az angolok azt követelték, hogy szakítsák el Burmától a karenek lakta területeket, és ezeken maradjon meg az angol uralom és az angol gyámság. A méreteiben eddig példátlan 1946 szeptemberi általános sztrájk hozzájárult az angol-burmai tárgyalások meggyorsításához. 1947 január 27-én Londonban egyezményt írt alá az angol kormány és a burmai küldöttség — élén Aung Szannal, az Antifasiszta Liga vezérével. Az egyezmény értelmében az angolok még mindig nem ismerték el Burma függetlenségét, bár megígérték, hogy figyelembeveszik az

Alkotmányozó Gyűlés e kérdésben hozott döntését. Az alkotmányozógyűlési választásokat 1947 áprilisában tartották meg. Ebben az időben az országban munkássztrájkok zajlottak le és tömeges parasztmozgalom bontakozott ki, az ország teljes függetlenségét követelve. A karen hegyilakók gyűlései ugyancsak visszautasították az angolok kéretlen gyámkodását és határozatot hoztak, hogy csatlakoznak Burmához. 1947 június 17-én az Alkotmányozó Gyűlés kimondotta Burma függetlenségét (Burmai Unió).

1947 júliusában a szélsőséges reakciósok az angol imperialisták felbujtására államcsínyt hajtottak végre. Meggyilkolták Aung Szant és négy miniszterét. Országszerte fellángolt a népharag a reakciósok, az imperializmus bérencei ellen. Ennek ellenére Aung Szan helyét az imperializmus nálánál is buzgóbb lakája: Thakin Nu foglalta el, akinek kormányában jobboldali szocialisták kapták a tárcák zömét. Ilyen körülmények között kötötték meg 1947 október 17-én az angol-burmai szerződést, amelynek értelmében Anglia elismerte Burma függetlenségét. Január 4-én ünnepélyesen kikiáltották a független Burmát. 1948 áprilisában Burmát felvették az Egyesült Nemzetek Szervezetébe. Az angol-burmai szerződés azonban nem adott valódi függetlenséget Burmának; csupán arra volt jó, hogy az angol imperializmus és burmai ügynöksége port hintsen a nép szemébe és elvonja az igazi függetlenségért vívott harctól.

Az 1947 október 17-i szerződés értelmében az angolok olyan leigázó megállapodásokat kényszerítettek Burmára, melyek csúfot űznek Burma szuverenitásából és függetlenségéből. A külön katonai egyezmény (1947 augusztus 29-én kötötték meg Rangunban és csatolták a szerződéshez) feljogosítja az angol fegyveres erőket, hogy igénybevegyék Burma repülőtereit és kikötőit; továbbá angol katonai misszió, kiképzők és vezérkari beosztottak utaznak Burmába, és a burmai hadsereget angol hadianyaggal látják el. Az egyezmény szerint ezenkívül nem szabad Burmának katonai missziót meghívnia egyetlen olyan országból sem, amely nem tagja a Brit Birodalomnak. Az angol-burmai szerződés az angol monopóliumok gazdasági érdekeit is maradéktalanul biztosítja. Érvényben maradnak az egyes angol üzletemberekkel, és társaságokkal kötött megállapodások. A burmai kormány kötelezte magát, hogy államosítási rendszabályok életbeléptetése esetén teljes kárpótlást fizet az angol tulajdonosoknak. Burma köteles Angliának megfizetni adósságát (ez az adósság részben azokból az összegekből adódott, amelyeket Burma a háborús kárt szenvedett angol társaságok kárpótlására vett fel Angliától), köteles nyugdíjat fizetni a volt burmai angol tisztviselőknek. Burma nemcsak hogy a sterlingblokkban, hanem a birodalmi vámrendszerben is megmarad, mintha csak angol domínium lenne.

Az angol-burmai szerződés nem számolta fel az angol imperialisták gazdasági, politikai és katonai uralmát Burmában. A burmai nép felismerte, hogy a függetlenség üres szólammá válik, ha a föld méhének kincsei, a közlekedés, az ipari vállalatok, az erdőségek, az ültetvények továbbra is az idegen monopolisták tulajdonában maradnak, ha ezek a monopóliumok továbbra is katonai és politikai ellenőrzésük alatt tartják az országot.

Thakin Nu kormánya hozzálátott az úgynevezett „államosításhoz" — hogy félrevezesse a burmai népet, vagy amint az angol burzsoá sajtó írta: hogy „kiüsse a fegyvert a kommunisták kezéből". 1948 júniusában bejelentették, hogy államosítják az Irrawaddy Flotillá-t, 1949 áprilisában pedig nyilvánosságra hozták, hogy államosítják a tíkfaerdőipar egy részét. Ám ez mind csak papíron maradt. A kormány kötelezte magát, hogy az államosított tulajdonért megváltást fizet. A külföldi vállalatok olyan hatalmas összegeket követeltek — készpénzben —, hogy teljesen lehetetlen volt kielégíteni követelésüket. A Thakin Nu kormány meghátrált a külföldi monopóliumok előtt. A külföldi vállalatok valóságos államosítása helyet kampányt indított a külföldi, különösen az amerikai tőke bevonása érdekében. Az erőforrások fejlesztéséről szóló, 1949 június 21-én hozott törvény előírja a külföldi tőke bevonását, noha szemfényvesztés céljából némi megszorításokkal: a külföldi tőke az összes kiaknázható erőforrásoknak „csupán" 40 százaléka felett rendelkezhet. A kormány arra törekszik, hogy ösztönözze a vegyestársaságokat (állami és magántőke) a közlekedés, a szén-, vas- és papíripar terén. Minden más területen a legmesszebbmenő támogatással kecsegteti a magánvállalkozást. A kormány tehát teljes egészében átadja az ország fő kincseit — az olajat, a színesfémeket — a magántőkének, így a külföldi tőkének is. A szocializmusról és államosításról fecsegő burmai kormányférfiak tehát a burmai nagyburzsoázia és földesurak engedelmes szolgáivá váltak. A demagóg burmai kormányférfiak, miután világgá kürtölték a külföldi monopóliumok államosításának tervét, ma ott hajlonganak a City és a Wall Street bankárai előtt és kiárusítják a nemzeti kincseket.

A népet lelkiismeretlenül becsapták azzal az ígérettel is, hogy a kormány felosztja a parasztok között a földet. A kormány 1948-ban törvényt hozott, amelyet nagy hangon a „föld államosításának" keresztelt el. Ezzel azt akarta elérni, hogy a parasztokat elvonja a nemzeti felszabadító mozgalomtól. A kormány kijelentette, hogy fel akarja számolni a földesúri földtulajdont, sőt, át akar majd térni a „kollektív földművelésre". Ez is csak üres demagógia volt. Valójában csak szűkreszabott földreformról van itt szó — a földbirtokosoktól megváltják birtokuknak 50 acre-t meghaladó részét, de még ezt a látszatreformot is elhalasztják „bizonytalan időre".

Eleinte hároméves határidőt emlegettek, majd kijelentették, hogy a határidő bizonytalan időre kitolódik, végül pedig kiderült, hogy a reformot csupán két „kísérleti vidéken" viszik keresztül[79]. A Thakin Nu kormány éberen őrködik a feudális földesúri tulajdon sértetlensége felett.

Eközben a háború utáni években szakadatlanul romlott a mezőgazdaság helyzete. A legfőbb élelmezési cikk: a rizs termése az 1934—1938. évi 7 millió tonnáról 1948-ban 5 millió, 1950-ben pedig 4 millió tonnára csökkent. A dolgozók táplálkozása még a háború előtti éhségszínvonalhoz viszonyítva is erősen romlott.

Thakin Nu kormánya gátlástalanul alkalmazza a politikai és szociális demagógia eszközét. Láttuk már ezt az „államosítás" példáján is. A burmai szociálreformisták képmutatóan azt bizonyítják, hogy „hűek" a szocializmushoz és a marxizmushoz. 1947 novemberében a szocialisták, az önkéntesek szervezetének egy részével összefogva, még „Marxista Ligát" is alapítottak. 1948 június 13-án Thakin Nu terjengős beszédet mondott, amelyben megígérte a külföldi konszernek államosítását, a földesúri földtulajdon felszámolását, a nyolcórás munkanap bevezetését, a politikai nevelőmunka megszervezését „Marx, Engels, Lenin és Sztálin tanulmányozására"; megígérte, hogy baráti kapcsolatokat fog kiépíteni a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal. Mindez csupán hangzatos szólam volt: így akarta megszédíteni a néptömegeket, amelyek fegyverrel kezükben keltek harcra az igazi szabadságért és függetlenségért. Thakin Nu, a külföldi imperialista sajtó riadt kommentárjainak hatására, csakhamar új, „enyhébb" változatban mondotta el beszédét. És a radikális beszédekkel egyidőben Thakin Nu katonai segítséget kért a külföldi imperialistáktól a burmai nép ellen. A burmai kormányférfiak — közöttük a szociálreformisták —, akik nem lelnek támaszra hazájukban és tehetetlenek saját népük haragjával, felháborodásával szemben, külföldi hóhérokat és hódítókat hívnak segítségül.

Mint tudjuk, 1949 áprilisában a Brit Államközösség londoni konferenciája határozatot hozott, hogy segítséget nyujt Thakin Nu kormányának a nemzeti felszabadító mozgalom elnyomásában. Burmában az angol követ vezetésével bizottság alakult, amely ellenőrzi a burmai kormány tevékenységét. Az angol katonai misszió vezeti ténylegesen a hadműveleteket a nemzeti felszabadító mozgalom ellen. 1950 márciusában Burmának 6 millió font sterling kölcsönt nyujtott a Brit Államközösség. Így fest a „függetlenség", amely az imperialista gyarmatosítók s a burmai tőkések, földesurak és szociálreformisták alkujából született meg.

[79] Economist. 1949 január 8. New Statesman and Nation. 1949 február 28.

A burmai nép nem nyugodott bele ebbe a helyzetbe: síkraszállt az igazi függetlenségért, a népi demokráciáért. 1948 márciusában országszerte sztrájkok és nagy munkástüntetések zajlottak le, tiltakozásul Thakin Nu áruló politikája ellen. A falvakban parasztlázongások kezdődtek — megtagadták a bérlet és az adók fizetését, elfoglalták a földesúri földeket. A kormány kemény megtorlásokkal sujtotta a kommunistákat és a szakszervezeti vezetőket, betiltotta a munkások szakszervezeteit és a parasztszövetségeket, csapatokat vezényelt ki a parasztmegmozdulások elfojtására. A nép felkelése kiterjedt az ország több területére. Csatlakozott a felkeléshez a Népi Önkéntesek Szervezete (a „Fehér Szalag") is. E szervezetnek csupán kis része (a „Sárga Szalag") maradt hű a kormányhoz, amely azonban ezt a töredéket is csakhamar feloszlatta. 1948 augusztusában csatlakozott a felkeléshez a burmai sorkatonaság egy része. 1949 januárjában kezdődött a karen törzsek felkelése[80]. Az angol ügynökök maguk lázították fel a kareneket Thakin Nu kormánya ellen. Amikor látták, hogy ez a kormány nem tudja elfojtani a felkelést, valamilyen karen kormányt, katonai diktatúrát akartak a helyébe állítani. Az imperialisták reményei azonban nem váltak valóra, nem sikerült nemzetiségi háborút kirobbantaniok.

A nemzeti felszabadító mozgalom élén a Kommunista Párt áll. A Kommunista Párt harci célja a népi demokrácia megteremtése, a teljes függetlenség kivívása, az imperialista uralom lerázása, a földesúri földtulajdon felszámolása és a föld átadása a parasztoknak, a külföldi (angol) tulajdonban levő vállalatok elkobzása és államosítása, Burma ipari országgá fejlesztése. A burmai demokratikus köztársaságban a hatalom a proletariátus, a parasztság és a városi kispolgárság szövetségét illeti majd meg, amelyet a proletariátus vezet. A nemzeti — nem komprádor — burzsoázia számára védelmet biztosítanak és buzdítják a magánvállalkozást[81].

1949 márciusában kiterjedt népi demokratikus front jött létre, mely egyesítette a Kommunista Pártot, a szakszervezeteket, a parasztszövetségeket, a haladó értelmiséget, a béke minden hívét, tekintet nélkül politikai és vallási nézeteire. 1949 őszére felszabadultak az ország jelentős területei, bár a nagyvárosok zöme a kormány kezén maradt[82]. A felszabadított területeken népi demokratikus hatalmi szervek jöttek létre, melyek felosztják

[80] Az 1931. évi népszámlálás adatai szerint Burma 14,7 millió lakosa közül 9,1 millió volt burmai, 1,4 millió karen, 1 millió san, 350 000 csin, 1 millió indiai. A karenek egy angol ugynokség kulon kormányzata alatt állottak. Valamikor karenek alkották a burmai hadsereg gerincét.

[81] Labour Monthly. 1951 április s.

[82] A Demokratikus Ifjúsági Világszövetség II. Kongresszusa. DIVSz. Moszkva, 1950. 176—177. old. (oroszul).

a földet a parasztok között, nagy kultúrmunkát folytatnak, felszámolják a lakosság írástudatlanságát stb. A Népi Felszabadító Hadsereg erős hátországra támaszkodik. 1950 végére a felszabadított területen élt Burma lakosságának mintegy fele.

Míg a népi demokratikus tábor megszilárdult és bázisa mind szélesebbé válik, addig Thakin Nu kormányának bázisa egyre összébb zsugorodik. 1950 folyamán a kormány az államgépezetben és az ellenőrzése alatt álló társadalmi szervezetekben eltávolította a vezető állásokból mindazokat, akiket baloldalisággal, a béke eszméi iránti rokonszenvvel gyanusíthattak. A szocialista pártban újabb szakadás keletkezett és új „munkás-paraszt párt" alakult, amelyhez több szakszervezeti vezető is csatlakozott.

A burmai nép képviselője a Békevilágtanács 1951 februári I. ülésszakán elhangzott felszólalásában ezt mondotta: „. . . . szabadságharcunk a győzelem biztos útját járja: a felszabadító erők napról napra izmosodnak. Legfontosabb itt az a tényező, hogy ezek a növekvő erők jól szervezettek és a Népi Demokratikus Front zászlaja alatt küzdenek. A Burmai Népi Demokratikus Front bázisa igen kiterjedt, tagjai sorában lelkészeket és egyetemi tanárokat, tudósokat és művészeket, munkásokat és parasztokat, férfiakat és nőket, ifjakat, diákokat találunk"[83]. A népi demokrácia világraszóló kínai győzelme lelkesíti a burmai hazafiakat és új távlatokat tár eléjük.

Az amerikai imperialista rablók a koreai beavatkozással egyidőben mohó pillantásokat vetettek Burmára is. Az amerikai monopóliumok már régóta ki akarják verni angol vetélytársaikat azokból a pozíciókból, amelyeket a burmai gazdaságban elfoglalnak. A háború utáni években erősen növekedett az amerikai tőke részaránya a legnagyobb bányatársaságban: a Burma Corporation-ban, amelynek igazgatóságába, mint már említettük, amerikai képviselő is került. A nemzeti felszabadító mozgalom kibontakozása következtében sok angol vállalatnak be kellett szüntetnie, vagy jelentősen csökkentenie kellett tevékenységét Burmában, mert vállalataik vagy a felszabadított vidékeken voltak, vagy kis szigetekké váltak, amelyekkel nem lehetett fenntartani a kapcsolatot. Az amerikai monopolisták olyan terveket szövögetnek, hogy — ha Thakin Nu kormánya sikert arat — a megfelelő pillanatban az angol tőkések helyére lépnek és Burmát a Wall Street gyarmatává teszik.

1950 szeptemberében Burma szempontjából rendkívül hátrányos amerikai-burmai egyezményt kötöttek. Az Egyesült Államok 8—10 millió dolláros segélyt nyujtott a Thakin Nu

[83] A Békevilágtanács első ülésszaka. Melléklet a Novoje Vremja című folyóirat 1951. 11. számához. 56. old. (oroszul).

kormánynak és megígért egy 35 millió dolláros kölcsönt. A burmai kormány kötelezte magát, hogy megkönnyíti az amerikai tőkének a térhódítást Burmában, s ugyanolyan feltételeket teremt számára, mint amilyeneket az angol tőkének biztosít. E hivatalos cikkelyeken kívül a szerződés, sajtóközlemények szerint[84], titkos pontokat is tartalmaz. Thakin Nu kötelezte magát, hogy az amerikai monopóliumoknak minden lehetséges koncessziót megad az olaj, wolfram, réz és ólom kitermelése terén. E célból amerikai-burmai „vegyestársaságokat" létesítenek. 1951 február végén Thakin Nu kijelentette, hogy azok a tárgyalások, amelyeket a külföldi cégekkel folytat az olaj- és szénlelőhelyek „együttes kiaknázásáról", kedvezően alakulnak. Sajtóközlemények szerint, a burmai kormány már meg is hívott amerikai szakértőket az ipar, a közlekedés és az energetika különböző ágainak irányítására. Ezenkívül katonai támaszpontokat bocsátanak az amerikaiak rendelkezésére, megengedik nekik, hogy utakat és repülőtereket építsenek. Az egyezmény tehát lehetővé tette, hogy Burma amerikai gyarmattá és katonai támaszponttá váljék. Azok a személyi változások, amelyek az egyezmény megkötése után következtek be a Thakin Nu kormányban, az amerikai befolyás erősödéséről és az angol befolyás csökkenéséről tanúskodnak.

Ez az egyezmény kiárusítja Burmát az amerikai imperializmusnak. Végrehajtásának elengedhetetlen feltétele az országban fellángolt nemzeti felszabadító harc elfojtása. Az amerikai segélyeket csupán fegyvervásárlásra fordítják. Az amerikai szoldateszka maga akarja kézbevenni a nemzeti felszabadító hadsereg elleni háború legfőbb vezetését. Az amerikai imperializmus Burmában is a világreakció csendőreként lép a színre.

Burma azért jelentős az angol-amerikai imperializmus számára, mert igen fontos felvonulási terület a Kína ellen forralt háborúban. Ám az imperialisták tervére kudarc vár. A burmai nép nem akar belenyugodni abba, hogy országa amerikai gyarmattá váljék. Nem engedi, hogy országa katonai támaszpont legyen a nagy kínai nép elleni harcban, hiszen a kínai nép eredményei Burma népét is lelkesítik, a kínai nép példáján tanul meg győzni.

„Igérjük a kínai népnek — mondotta a burmai nép képviselője a Békevilágtanács I. ülésszakán —, hogy bár a második világháborúban Burma a japán fasiszták támaszpontja volt Kína elleni háborújukban, soha semilyen háborús gyujtógatónak sem engedjük meg, hogy országunkat Kína megtámadására használja fel. Teljes erőnkből, úgy védjük meg országunkat, hogy Kínát ne érhesse támadás burmai területről."

Burmában nagy lendülettel fejlődik a béke híveinek mozgalma.

---

[84] Crossroads. 1950 október 27.

A stockholmi békefelhívásra nem teljes adatok szerint három és egynegyed millió aláírást gyüjtöttek. A legkülönbözőbb társadalmi körök csatlakoznak a béke híveinek mozgalmához, a felszabadított és fel nem szabadított területeken egyaránt. A békemozgalom igazi nemzeti mozgalom lett.

A burmai események azt mutatják, hogy a gyarmati típusú jobboldali szocialisták — akárcsak a többi reakciós áruló elem, amelyet a nemzetközi imperializmus a népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen felhasznál — nem tudják megmenteni a gyarmati rabszolgaság és kizsákmányolás halálraítélt rendszerét. A végső győzelem kivívásának záloga: az a hősiesség és elszántság, amelyről a burmai nép tanúságot tesz a szabadságáért és függetlenségéért vívott immár három év óta folyó harcban.

4. Nemzeti felszabadító harc Malájföldön

Burmában az angol imperialisták — hogy uralmukat fenntartsák — mindenféle szemfényvesztő sakkhúzáshoz és politikai bűvészmutatványhoz folyamodnak. „Függetlenséget" adnak Burmának és a helyi reakció, meg a szociálreformisták segítségével igyekeznek elfojtani a nemzeti felszabadító mozgalmat. Malájföldön azonban teljesen leplezetlenül garázdálkodnak. Az angol gyarmatosítók szégyenletes, kegyetlen, rabló gyarmati háborút folytatnak a maláj nép ellen, vérbe akarják fojtani a szabadságért és függetlenségért küzdő nép mozgalmát.

Az angol imperialistáknak, amikor 1945 szeptemberében visszatértek az 1941 végén japán megszállás alá került Malájföldre, eszükbe sem jutott, hogy bármilyen reformot hajtsanak végre, hogy kielégítsék a maláj nép nemzeti követeléseit. Ellenkezőleg, az volt a szándékuk, hogy megnyirbálják a lakosságnak még azokat a nyomorúságos alkotmányos jogait is, amelyekkel azelőtt rendelkezett. A Maláj Unió terve értelmében — melyet az angolok 1945 októberében vetettek fel — a maláj fejedelemségek ebben az Unióban egyesülnek, az Unió pedig angol protektorátussá válik. A fejedelmek alá is írtak ilyen értelmű egyezményeket Angliával. Az új statutum elfogadásakor semmiféle megbeszélésre nem került sor Malájföld egyetlen társadalmi szervezetével sem.

A maláj társadalmi szervezetek országos kongresszusa, mely 1946 márciusában ült össze és a legszélesebb társadalmi köröket képviselte, elutasította az angol javaslatokat. 1946 nyarán megkezdődtek a tárgyalások az úgynevezett Maláj Föderáció új alkotmányáról. Malájföld nevében a tárgyalásokat a Maláj Országos Nemzeti Szervezet, ez a csúcsszervezet folytatta, melyben földesurak és burzsoá elemek játszották a vezető szerepet. A másik szer-

vezetről — amely a haladóbb köröket egyesíti —, a Maláj Országos Akcióegység Tanácsról, tudomást sem vettek a tárgyalások során. 1948 január 21-én került sor az egyezmény aláírására és 1948 február 1-én érvénybe lépett a Maláj Föderáció új alkotmánya.

A Maláj Föderáció statutuma alapján megalakult a Szövetségi Törvényhozó Tanács, amely 75 tagból áll, valamint a Végrehajtó Tanács — a maláj „kormány". Az angol főbiztosnak minden törvényre kiterjedő korlátlan vétójoga van. Ugyancsak ő vezeti a Föderáció külügyeit és védelmét. Az angol tanácsosok ellenőrzik az egyes államok fejedelmeinek tevékenységét. Malájföld legnagyobb városa, az egymillió lakosú Singapore, mesterségesen el van választva a Maláj Föderációtól és mint angol koronagyarmatnak, külön kormányzata van. Az új maláj statutum tehát semmibeveszi a maláj nép érdekeit és továbbra is angol gyarmatnak tekinti Malájföldet. Az angol imperializmus elsősorban a feudális körökre támaszkodik Malájföldön.

Az angol hatóságok az engedelmes maláj bábkormányt a fejedelmek, hűbérurak, valamint a nagyburzsoázia képviselőiből alakították meg.

Az angol és az európai burzsoá sajtó az angol-maláj egyezményben az angol diplomácia kimagasló sikerét látta, a francia imperialisták indokínai, vagy a holland imperialisták indonéziai kudarcaival ellentétben. Igaz, ez a sajtó nagyon elkeseredett, amikor az új alkotmány életbeléptetését Singapore népe általános sztrájkkal „ünnepelte meg", mely megbénította a város életét. Ám ezt csupán múló epizódnak tekintették. A *Times* ezekben a napokban (1948 január 24-én) úgy írt Malájföldről, mint „a biztonság és a nyugalom kis szigetéről a forrongó kontinens közepén".

Az imperialista gyarmatosítók derűlátása ezalkalommal is korainak bizonyult. Ők óhajaikat valóságnak vették. Malájföldi uralmuk fenntartását háború utáni gyarmati politikájuk egyik legfontosabb feladatának tekintették. Még egy évvel később is, amikor már teljes erővel fellángolt az egész nép felkelése Malájföldön az angol imperializmus ellen, Attlee kijelentette, hogy Anglia nem óhajt eltávozni Malájföldről és nem szándékozik függetlenséget adni az országnak. Abba sem egyezik bele, hogy Malájföldön felelős kormány alakuljon[85].

Malájföldnek rendkívül fontos stratégiai helyzete van annak az óriási övezetnek a középpontjában, amely Ceylont, Indiát, Burmát, Thaiföldet, Indokínát, a Fülöp-szigeteket és Indonéziát öleli fel. A Malakka-szorosban, két óceán, az Indiai- és a Csendesóceán találkozásánál terül el Singapore, az angol imperializmus legnagyobb távolkeleti támaszpontja.

[85] Times. 1949 április 23.

De még ennél is nagyobb Malájföld gazdasági jelentősége. Ennek az országnak — melynek területe 132 000 négyzetkilométer, lakossága 5—6 millió — kivételes szerepe van a Brit Birodalom rendszerében.

Malájföld áll az első helyen a világ kaucsuk- és óntermelésében. Malájföld — amelyet az angol gyarmatosítók kaucsukültetvénnyé változtattak — az angolok kaucsukmonopóliumának az alapja a tőkés világban.

Malájföld, a kaucsukültetvény

	1938	1946	1947	1948	1949
A tőkés országok kaucsuktermelése (ezer tonna)	910	838	1 270	1 525	1 487
Malájfold kaucsuktermelése (ezer tonna)	360	404	646	698	671
A malájföldi termelés részesedése a világtermelésben (százalékban)	40	48	50	46	45

Források: Economist. 1948 december 11., 1951 február 10.

A háború előtt a kaucsukültetvényeken hatszázezer munkás dolgozott. A kaucsukültetvények háromnegyede angol monopolisták tulajdona.

Malájföldnek mint önszállítónak is rendkívül fontos szerepe van. Innen kerül ki a tőkés országok egész óntermelésének egynegyede — egyharmada:

Malájföld óntermelése

	1939	1946	1947	1948	1949
A tőkés országok egész óntermelése (ezer tonna)	149	100	124	158	164
A malájföldi termelés (ezer tonna)	43	8,5	27	46	56
A malájföldi termelés részesedése a világtermelésben (százalékban)	29	8,5	22	29	34

Források: Records and Statistics. 1948 október 1. — Monthly Bulletin of Statistics. 1949 — Biki. 1951 február 10.

A maláj kaucsuk és ón fő fogyasztója — az Egyesült Államok (autógyártás, hadiipar). Így Malájföld, amely termelését az Egyesült Államokba exportálta, aktív kereskedelmi mérlegével fedezte annak a passzívának jelentős részét, amelyet Anglia az Egyesült Államokba irányuló külkereskedelmében általában felmutatott. A második világháború után, amikor Anglia uralkodó osztályainak politikája miatt fokozódott Anglia pénzügyi függése az Egyesült Államoktól, és különösen súlyossá vált a dollármérleg problémája — Malájföld szerepe még fontosabbá vált. A Brit Birodalom vala-

mennyi országa közül Malájföld az, amely (a maláj dolgozók könyörtelen kizsákmányolásával) a legtöbb dollárt veszi be. 1948-ban például így alakult a Brit Birodalom dollárbevétele: a Délafrikai Unió révén 13 millió font sterling (gyémánt), az Aranypart révén 19 millió font sterling (kakaó), Ausztrália révén 23 millió font sterling (gyapjú), India révén 40 millió font sterling (juta és jutakészítmények), Malájföld révén 58 millió font sterling (41 millió a kaucsukból és 17 millió az ónból)[86]. Malájföld dollárbevétele általában meghaladja az Egyesült Államokba irányuló egész angol kivitel értékét. Nemhiába nevezik Malájföldet a Brit Birodalom „dollárforrásának".

Malájföld, a Brit Birodalom „dollárforrása"

	1938	1947	1948	1949
Malájföld kivitele az Egyesült Államokba (millió dollár)	112	284	232	208
Malájföld kereskedelmi mérlege az Egyesült Államokkal (millió dollár).....	+ 103	+ 218	+ 160	+ 163
Anglia kereskedelmi mérlege az Egyesült Államokkal (millió dollár)	— 486	— 989	— 480	— 600

Források: Monthly Digest of Statistics. 1950. — Economist. 1948 június 19.

Az angol kaucsuk- és ónmonopóliumok osztatlanul basáskodnak és uralkodnak Malájföldön, kezükbe kaparintották az ország egész gazdaságát. Egyes társaságok, mint a Dunlop Rubber, Harrisons and Crosfield, hatalmas tőkéket harácsoltak össze a maláj nép véréből és verítékéből. A Harrisons-társaság igazgatói a kaucsukültetvényekkel kapcsolatban álló 56 társaság vezetőségében foglalnak helyet; csaknem 50 ültetvényt igazgatnak, melyek össztőkéje 11,5 milliő font sterling[87].

Nem keresnek rosszabbul az ónmonopóliumok sem. Malájföldön két óriáscég uralkodik: a British Tin Investment Corporation és a London Tin Corporation. Az előbbi társaságnak 11 óntermelő vállalata van Malájföldön és kettő Afrikában. Malájföldön egy tonna ón kitermelési költsége a második világháború előtt 10—15-ször volt alacsonyabb annál az árnál, amennyiért az ónt az amerikai piacon megvették. Ebből is láthatjuk, hogy a maláj ón milyen remek meggazdagodási forrás volt e társaságok számára! Közöljük az egyik óntársaság jellemző számadását, 1926-tól — megalapításától kezdve — egészen a háború kitöréséig (ez a társaság a British Tin Investment Corporation leányvállalata).

[86] Manchester Guardian. 1949 szeptember 14.
[87] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1948 szeptember 7.

A Southern Malayan Tin Dredging Társaság jelentése az 1926—1941 közötti időszakra

Befektetések		
Alaptőke	432	ezer font sterling
Profit		
Kifizetett osztalékok	1 382	« « «
Levonások új tőkebefektetésekre	1 000	« « «
Kifizetések az angol kincstárnak és a maláji angol hatóságoknak	1 255	« « «
Profit összesen ...	3 637	ezer font sterling
Munkabér		
15 év alatt kifizettek	390	« « «

Forrás: Times. 1948 január 8.

15 év alatt ez a cég alaptőkéjének kilencszeresét vágta zsebre profit fejében. Csak a kifizetett osztalékok az alaptőkének a háromszorosát teszik. Ezzel szemben a 15 év alatt kifizetett munkabér csupán körülbelül egytizedrésze a profitok összegének.

Összehasonlítva a tőkések jövedelmeit a munkások munkabérével a cári Oroszországban, Lenin 1912-ben rámutatott arra, hogy a munkások átlag 252 rubel profitot hoznak fejenként a tőkésnek. A munkások munkabére viszont csak 246 rubel[88]. Másszóval, az értéktöbblet rátája meghaladta a 100 százalékot. Miként a maláj társaság fentebb közölt jelentéséből kiderül, az értéktöbbletráta az adott esetben egyenlő 3 637: 390, vagyis 933 százalékkal! Malájföld busás extraprofitokat hozott az angol tőkés monopóliumok konyhájára.

A háború után az angol monopóliumok visszatértek és tovább folytatták a kaucsukültetvényeken meg az ónbányákban dolgozó munkások kegyetlen kizsákmányolását. Az ónkitermelés már 1948-ban megközelítette az 1938. évi színvonalat, a kaucsuktermelés meg túl is szárnyalta azt. A gazdaság többi ága azonban tovább hanyatlott. A szénkitermelés 1948-ban a háború előtti színvonalnak csupán 70 százaléka volt, a pálmaolajtermelés a háború előtti színvonal 60 százalékánál is kevesebb, a rizstermés nem érte el a háború előtti színvonalat és a folyó szükségleteknek csupán egyharmadát fedezte[89]. Az angol kapitalistákat elsősorban a „dollárbevétel" érdekelte, annál is inkább, mert az ónért, de különösen a kaucsukért folyó angol-amerikai küzdelem ismét hevesebbé vált:

[88] Lásd *Lenin* Művei. 18. köt. 232—233. old. (oroszul).
[89] Times. 1949 augusztus 12. — Eastern Economist. 1949 január 21.

az Egyesült Államokban megkezdték a műgumi termelését, ami komolyan veszélyeztette az angol kaucsukmonopóliumot.

Az angol monopolisták a maláj dolgozók kizsákmányolásának fokozására törekednek. Így akarják sokszorosan fedezni azt a kárt, amelyet a háborús pusztítások következtében szenvedtek (egyidejűleg hatalmas kárpótlást követeltek e károkért a maláj lakosságtól). A kizsákmányolás fokozásával akarják csökkenteni a kaucsuk termelési költségeit is.

A maláj munkások a háború előtt is nyomorúságos munkabért kaptak (az európai munkás bérének egyötödét) és éhínséggel küszködve tengették életüket. A háború után helyzetük sokszorosan romlott, az árak 9—10-szeresükre emelkedtek a reálbér meg a háború előttinek töredékére csökkent. A munkás élelmiszerfejadagja három évvel a háború után az 1940. évi fogyasztásnak csupán egyharmada volt, de 70 százalékkal többe került, mint a háború előtti élelmiszerfejadag. Ha az adagon felül a még hiányzó élelmiszert a feketepiacon venné meg a munkás, akkor 9—10-szer annyit kellene érte fizetnie, mint a háború előtt, és 5—6-szor annyit, mint amennyi az egész munkabére. 1948—1949-ben a munkás fejadagja csupán 125—150 gramm rizs volt.

Ilyen körülmények között a monopolisták újabb támadása a munkásosztály ellen kemény ellenállásba ütközött. A háború komoly politikai iskola volt a maláj dolgozók számára, fokozódott a munkásosztály szervezettsége. A háború után megalakult Maláj Szakszervezetek Országos Szövetsége 300 000 szervezett munkást tömörít. Aktív tevékenységet fejtenek ki a különböző demokratikus szervezetek — az ifjúsági, a partizán- (a japánellenes háború részvevői) és a parasztszervezetek. Nagy befolyása van falun az 1947-ben megalakult Maláj Országos Parasztszövetségnek, amely harcra mozgósítja a parasztokat a megfizethetetlen földbérek, a magas adók és a hatóságok önkényeskedése ellen.

A munkásosztály — amely jogai védelmére kelt a külföldi monopóliumok ellen — vezeti egyszersmind az egész maláj nép harcát a szabadságért és a függetlenségért. A Maláj Kommunista Párt nagy tekintélyt vívott ki magának akkor, amikor a japánellenes harc élén állt. Ma a párt a kialakulóban levő nemzeti front vezetője.

A kibontakozó forradalmi fellendülés megakadályozta, hogy megvalósuljanak az angol imperializmus tervei, amelyeket a maláj dolgozók kizsákmányolásának fokozásáról szőtt. Az angol imperialisták elhatározták, hogy megsemmisítő csapást mérnek a demokratikus erőkre, megfosztják őket vezetőiktől és megbontják soraikat. E téren együttműködtek az amerikai imperialistákkal, akiket ugyancsak rettegéssel töltött el a kínai forradalom sikere és a délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalom lendülete. Ezt a kérdést

1948 júniusában a vezérkari főnökök egyesült tanácsának washingtoni értekezletén vitatták meg; együttes rendszabályokat dolgoztak ki az indonéziai, indokínai, malájföldi és burmai felszabadító mozgalom elnyomására. Az angol-amerikai sajtóban hisztérikus uszítás kezdődött egy állítólagos délkeletázsiai „kommunista összeesküvés" ürügyén. E hazug és provokációs ürügy ködfüggönye mögött az angol imperializmus háborút indított a maláj nép ellen.

1948 júniusában a malájföldi angol hatóságok betörtek a demokratikus szervezetek helyiségeibe és tömeges letartóztatásokat, kivégzéseket hajtottak végre. Tízezer embert letartóztattak és ugyanannyit száműztek az országból. A Kommunista Pártot betiltották. A Maláj Szakszervezetek Országos Szövetségét feloszlatták, a demokratikus ifjúsági és partizánszervezeteket törvényen kívül helyezték. Az országban elrendelték az ostromállapotot. Kegyetlen megtorlásokkal sujtották a nemzeti szabadságharc részvevőit. 1949 márciusában felakasztották Ganapatit, a Maláj Szakszervezetek Országos Szövetségének elnökét, a nép ügyének elszánt harcosát. A hatóságok nem érték be annyival, hogy katonaságot és rendőrosztagokat vezényeltek a munkások és a parasztok ellen, hanem fegyveres fasiszta bandákat is szerveztek az ültetvényesekből és bérenceikből, akik vérfürdőt rendeztek a lakosság körében. Mindezeket a cselekményeket a délkeletázsiai angol főbiztos: Malcolm MacDonald — atyjának, Ramsay MacDonaldnak méltó fia — vezette és vezeti. (Ramsay MacDonald 1924-ben és 1929-ben a labourpárti kormány miniszterelnöke volt, majd nyiltan átállt a burzsoázia táborába.)

A maláj nép fegyvert ragadott szabadságának és függetlenségének, életének és létének védelmére. A kommunisták és a Maláj Szakszervezetek Országos Szövetsége vezetésével partizánosztagok alakultak munkásokból, parasztokból, a japánellenes harc volt részvevőiből stb.

A labourpárti kormány elsőrendű technikával felszerelt százczerfőnyi hadsereget küldött Malájföldre. Az angol csapatok, a rendőrség és a fasiszta bandák kegyetlenül leszámolnak a lakossággal, egész falvakat gyujtanak fel, amelyeket a partizánok iránti rokonszenvvel gyanusítanak. Az emberek ezreit lövik agyon ítélet nélkül, vagy zárják koncentrációs táborokba. Egész területeket tesznek lakatlanná, ahonnan kitelepítik a lakosságot, vagyonát pedig megsemmisítik vagy elrabolják. E barbár tettek következtében százezrek váltak hajléktalanná, százezreket kárhoztattak éhhalálra. Gyakran repülőgépekről békés lakóhelyeket bombáznak. A támadásoknak nők, gyermekek és aggastyánok esnek áldozatul. A koncentrációs táborokban olyan rendszert léptettek életbe, amely nem marad el a náci táborok kegyetlensége és aljassága mögött. Az angol hatóságok nemcsak a katonaságot és a rendőr-

séget, hanem még az ültetvényeseket és bányatulajdonosokat is „feljogosítják" arra, hogy leszámoljanak a munkásokkal és a parasztokkal: felakaszthatják, agyonlőhetik őket és felperzselhetik javaikat. 1950 nyarán az angol hatóságok drákói törvényt hoztak: halálbüntetéssel sujtják bármilyen mozgalom részvevőit, amennyiben az „illető mozgalom olyan hadműveletek ellen irányul, amelyben az angol kormány résztvesz". A törvény éle mind a maláj hazafiak, mind a koreai nép iránti szolidaritásmozgalom ellen irányul. A törvény azt is halállal bünteti, aki a népi felszabadító mozgalom szervezetei által kiadott irodalmat rejteget.

Rablás, dúlás, nők megbecstelenítése, gyermekek és aggastyánok mészárlása jelzi az angol kormány parancsára tevékenykedő gyarmatosítók útját. Ez azonban csak fokozza a néptömegek gyűlöletét. Az új önkéntesek ezrei tódulnak a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg és a partizánosztagok soraiba. A népi szabadságharcot a Kommunista Párt vezeti.

A maláj nép elleni véres megtorlásra küldött katonaságon és rendőrségen kívül a modern gyarmatosítók megpróbálkoznak a demokratikus szervezetek bomlasztásának és megosztásának fegyverével is. Az angol hatóságok már 1948 nyarán beépítették ügynökeiket a maláj szakszervezetekbe. Ezeket az ügynököket az angol trade-unionok főtanácsának vezetése alatt álló iskolákban képezték ki. „Sárga", kormánypárti álszakszervezeteket alakítottak, de a szervezett munkások 90 százaléka továbbra is a Maláj Szakszervezetek Országos Szövetségét támogatja. A malájföldi hatóságok hivatalos kimutatása szerint a szakadár szakszervezetek taglétszáma 1950 végéig 43 százalékkal, vagyis 30 000 fővel csökkent (72 000-ről 42 000-re); a megmaradt tagok vagy angol cégeknél, vagy a közigazgatási gépezetben dolgoznak[90]. A munkások túlnyomó többsége az illegalitásban működő Maláj Szakszervezetek Országos Szövetségét támogatja és ennek vezetése alatt működik.

A malájföldi angol imperialista gyarmatosítók fő fegyvere a malájok és a kínaiak közötti nemzetiségi viszály szítása. Malájföldön (Singapore nélkül) 1947. évi adatok szerint 2,4 millió maláj, 1,9 millió kínai, 600 000 indiai és egyéb nemzetiségű lakos él, Singapore-ral együtt pedig még több kínai él Malájföldön, mint maláj.

Az angol imperialisták kizárólag kínai mozgalomként igyekeztek feltüntetni a malájföldi nemzeti felszabadító mozgalmat, amelyben malájok állítólag nem is vesznek részt, sőt ellenségesen állnak vele szemben. Mindent megpróbálnak, hogy a maláj lakosságot a kínaiak ellen uszítsák. Ebben a burzsoá-nacionalista, soviniszta Maláj Nemzeti Egység Szervezetére támaszkodnak.

---

[90] Ayer Besi. A maláj nép nem engedi, hogy kifosszák országát. Szakszervezeti Világmozgalom. 1951 február. — 4. sz.

Az angol hatóságok terrorhadjáratot indítottak a kínai lakosság ellen. 1948 júniusától 1950 augusztusáig az országból kiutasított kínaiak száma, hiányos adatok szerint, meghaladta a 35 000-et. A kínaiakat tízezrével zárták koncentrációs táborokba. Tömegesen telepítik át őket, ami az áttelepítettek házainak és egyéb vagyonának felgyujtásával, megsemmisítésével jár együtt. Még Griffiths angol gyarmatügyi miniszternek is be kellett ismernie 1950 március 16-án, hogy a Malájföldön hajléktalanná vált kínaiak száma elérte a 400 000-et. A kínaiak üldözése hatalmas felháborodást keltett a Kínai Népköztársaságban és tiltakozási hullámot váltott ki a különböző társadalmi szervezetekben. A Kínai Népköztársaság külügyminisztériumának szóvivője 1950 december végén nyilatkozott, amelynek során súlyosan elítélte az angol kormány barbár magatartását és hangsúlyozta, hogy a Kínai Népköztársaság kormányát igen közelről érinti a Malájföldön kialakult helyzet. „Malájföldön — mondotta a szóvivő — évszázadok óta élnek kínaiak. Eltéphetetlen kötelékek fűzik őket a maláj néphez mind gazdasági, mind társadalmi téren. Még az angol gyarmati hatóságoknak is nyiltan el kellett ismerniök, milyen hatalmas mértékben járultak hozzá a kínaiak Malájföld építéséhez és milyen hősi harcot vívtak a japánellenes háború alatt. A malájföldi angol gyarmati hatóságok azonban kegyetlenül és könyörtelenül üldözik a kínaiakat. A civilizált emberiség nem nézheti tétlenül az angol hatóságok barbár tetteit.

Az angol gyarmati hatóságok a szó szoros értelmében napról napra fokozzák a kínaiak üldözését. Ezek az üldöztetések mind kegyetlenségükben, mind méreteikben felülmúlják azokat az üldöztetéseket, amelyeket a kínaiak a multban a keletázsiai országokban valaha is elszenvedtek"[91].

A népek egymásra uszításának álnok imperialista politikája csődöt mondott. 1949 februárjában a nemzeti felszabadító harcban részt vevő három legnagyobb szervezet — a Harcos Ifjúság Szervezete (PETA), a Parasztszövetség és a Maláj Nőszövetség — közös kiáltványt adott ki, amely a fegyveres harc fokozására szólította fel a népet. A maláj tömegszervezetek nyilatkozata erős csapást mért az angol propagandára, mely azt hangoztatta, hogy a malájföldi nemzeti felszabadító harcban csupán kínaiak vesznek részt. A kiáltvány teljes függetlenséget követel Malájföldnek. A kiáltvány figyelmeztet arra, hogy az angol imperializmus elleni harc hosszú és kemény küzdelem lesz, de „a győzelem a mienk, hiszen az angol imperializmus gyengül és mindjobban elszigetelődik, mi pedig egyre erősödünk, mivel a mi harcunk országunk és népünk felszabadításáért folytatott forradalmi háború"[92].

[91] Pravda. 1950 december 31.
[92] Krasznaja Zvezda. 1949 február 27.

1950 elején a *Daily Worker* című angol ujság részleteket közölt abból a kiáltványból, amely hírüladta a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg 10. hadosztályának megalakulását; ez a csapattest „egytől egyig malájokból áll és felszabadító harcot vív"[93]. Ennek a csapattestnek a megalakulását a kiáltvány „történelmi eseménynek" minősíti, mely „még jobban erősíti Malájföld kizsákmányolt lakosságának szolidaritását és meghiúsítja azokat a terveket, amelyek széthúzást igyekeznek előidézni és faji viszályt akarnak felszítani". A kiáltvány kimondja: „Kitartóan küzdünk a Maláj Népi Demokratikus Köztársaság létrehozásáért a Maláj Kommunista Párt vezetésével."

A kínai nép nagy győzelme a belső reakció és az amerikai imperializmus egyesült erői felett, a Kínai Népköztársaság megalakulása 1949 őszén, a Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió örök barátsági szerződése — lelkesíti Malájföld népeit és megmutatja nekik a győzelemhez vezető igazi utat.

1950 nyarán az amerikai-angol imperialista tömb nyilt agressziós cselekményekre tért át a koreai nép ellen. Ez az áttérés része volt annak az általános tervnek, amelynek célja a kelet- és délkeletázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalmának elfojtása, és ujabb háború kirobbantása, amelytől az amerikai rabló imperializmus világuralmának megteremtését reméli.

Az agresszorok minden tervükben nagy szerepet szánnak Malájföldnek, ennek a stratégiai nyersanyagokban rendkívül gazdag országnak és igen fontos stratégiai és politikai felvonulási területnek Délkelet-Ázsiában.

Az agresszív államok fegyverkezési hajszája és a vele együttjáró háborús hisztéria a nyersanyagpiacokon azzal a következménnyel járt, hogy felszökött a kaucsuk és az ón ára. 1950 közepétől az év végéig a kaucsuk ára közel négyszeresére, az ón ára két-két és félszeresére emelkedett. A kaucsuk- és ónmonopóliumok rekordprofitot vágtak zsebre. Az amerikai kereskedelmi monopóliumok számára is hihetetlen haszonnal járt ez a háborús üzleti láz. Malájföld dolgozóinak azonban csak a kizsákmányolás fokozása jutott osztályrészül.

Az angol gyarmatosítók „hatéves fejlesztési tervet" (1950—1955) dolgoztak ki Malájföld számára. E terv keretét húszmillió font sterlingben állapították meg. A terv lényege: a stratégiai nyersanyag kitermelésének növelése, a malájföldi munkások és parasztok kizsákmányolásának és kifosztásának fokozása árán. A „terv" szerint az ország élelmezési forrásai alig fejlődnének: a kopratermelés 6 év alatt 4 százalékkal, a pálmaolajtermelés 21 százalékkal, a rizstermés 34 százalékkal emelkednék. Meg kell

[93] Pravda. 1950 január 20.

jegyeznünk, hogy a mai ínséges fejadagok mellett sem képesek fedezni a rizsszükségletnek még a felét sem.

Malájföldön erősödött az amerikai térhódítás. Az amerikai monopóliumok — a maláj kaucsuk és ón fő vásárlói — mind közelebb férkőznek az ország nyersanyagforrásaihoz. Az az egyezmény, amelyet 1950 decemberében kötött Truman és Attlee a hiánynyersanyagok „együttes ellenőrzéséről", nem utolsó sorban vonatkozik a maláj kaucsukra és ónra, amire már régen szemet vetettek a Wall Street ragadozói. A „hatéves terv" megvalósítása során az angolok számolnak az amerikai tőke bevonásával.

Az amerikaiak követelése értelmében azokból a kiutalásokból, amelyeket Anglia legutoljára a Marshall-terv keretében kapott, bizonyos összegeket utak és szemmelláthatóan még egyéb stratégiai objektumok építésére fordítanak Malájföldön. A gazdasági, katonai és politikai terjeszkedés terén még ennél is nagyobb távlatok nyíltak meg az amerikai gyarmatosítók előtt azzal, hogy Malájföld is része lett az amerikai imperializmus katonai, stratégiai befolyási övezetének. 1950 augusztusában amerikai katonai-politikai küldöttség látogatott el Malájföldre. Melby, a küldöttség vezetője, kijelentette: Anglia e küldöttségen keresztül azzal a „külön kéréssel" fordult az Egyesült Államokhoz, hogy Amerika nyujtson segítséget a malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom elfojtásához.

Az amerikai imperialisták nyomást gyakorolnak gyengébb cégtársukra: azt követelik, hogy fokozza a hadműveleteket. A „kommunizmus mielőbbi kiirtását" követelik Malájföldön. A malájföldi háború ugyanis fékezi az amerikai monopolisták étvágyát, akik nem mernek itt nagy tőkebefektetéseket megkockáztatni. A labourista kormány egymásután küldte a csapatszállítmányokat Malájföldre, Washington egyenes utasítására, hogy elfojtsa a maláj hazafiak mozgalmát és ezáltal elhárítson minden akadályt a maláj kaucsukra és ónra éhes amerikai monopóliumok útjából.

A malájföldi nemzeti felszabadító harc mindjobban felöleli az egész népet és mind szervezettebbé válik. 1950-ben már az ország tetemes részére kiterjedt a felkelés. Országszerte megalakultak a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg osztagai, amelyekhez Malájföld összes nemzetiségei csatlakoztak; ezeket az osztagokat egységes, központi parancsnokság vezeti. A közös cél és a szilárd győzniakarás egyesíti őket.

Mint már utaltunk rá, a nemzeti felszabadító harc vezető ereje a malájföldi proletariátus és ennek élcsapata: a Kommunista Párt. A nemzeti felszabadító harc Malájföldön elsősorban imperialistaellenes és antifeudális jellegű; célja — az ország felszabadítása a külföldi imperializmus uralma alól, az agrárkérdés megoldása, a földesúri földtulajdon megszüntetése, a munkások és minden

dolgozó életszínvonalának emelése. A Maláj Kommunista Párt 1950 májusában közzétett nyilatkozatában rámutat arra, hogy a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg a nemzeti egyenlőségen és népi demokrácián alapuló, teljesen független Maláj Köztársaság létrehozásáért küzd. A nyilatkozat ismerteti a párt programjának nyolc legfontosabb pontját. Ezek: a föld átadása a parasztoknak; a külföldi tőke elkobzása; a maláj kistőkések támogatása; az uzsoraadók eltörlése és új adórendszer bevezetése; a vállalkozók és a munkások közötti kizsákmányoló szerződések eltörlése; a munkabért, a társadalombiztosítást és a munkavédelmet törvényben kell lefektetni; biztosítani kell a nők egyenjogúságát és egyenlő munkáért egyenlő bért kell fizetni; be kell vezetni a kötelező ingyenes oktatást és fel kell állítani a nemzeti hadsereget[94].

Az angol imperialisták többízben is világgá kürtölték, hogy a hadműveletek befejeződése és a partizánok „teljes kiirtása" küszöbön áll. Ám mindez üres dicsekvés volt. A háború huzamossá vált.

1950 derekán a malájföldi angol fegyveres erők létszáma elérte a 130 000 főt, 1951 elején pedig, egyes adatok szerint, a 150—170 000 főt (ebből 70 000 rendőr). 1950 elején megérkezett Malájföldre a hadműveletek új vezetője: Briggs tábornok, aki általános támadási tervet dolgozott ki a népi felszabadító erők ellen. Briggs terve teljesen kudarcot vallott. A Maláj Népi Felszabadító Hadsereg aktivitása egyre növekszik. Briggs maláj önkéntes-toborzása eredménytelenül végződött. A malájok vonakodnak belépni abba a hadseregbe, mely lábbal tiporja országuk szabadságát és függetlenségét. Ezzel szemben gyakori jelenség, hogy a maláj katonák és rendőrök átállnak a Maláj Népi Felszabadító Hadsereghez. A lakosság mindenütt lelkesen támogatja a Maláj Népi Felszabadító Hadsereget.

A Maláj Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg vezérkarának 1950 szeptember elején közzétett közös nyilatkozata rámutat arra, hogy a malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom meghiúsította az angol gyarmatosítók tervét: a maláj forradalmi hadsereg gyors megsemmisítését.

Maguknak az angol imperialistáknak is be kellett vallaniok kudarcukat. A keletázsiai angol főbiztos, aki 1949-ben még azzal dicsekedett, hogy néhány hónapon belül eltörli a felkelőket a föld színéről, 1951 januárjában kénytelen-kelletlen beismerte, hogy az angol csapatok semmiféle komoly győzelmet sem tudnak kivívni

[94] Lásd Voproszi Ekonomiki. 1951. 4. sz. 79. old. (oroszul).

a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg elleni harcban. Azt is bevallotta, hogy lényegében az ország egész területének 75 százalékát a Maláj Népi Felszabadító Hadsereg ellenőrzi s ezt a hadsereget az ország egész lakossága támogatja[95].

Az Angol Kommunista Párt 1950 március 27-i, „Beszüntetni a malájföldi háborút!" című nyilatkozatában olvashatjuk: „Annak a kormányhatározatnak a következtében, mely szerint ki kell terjeszteni a hadszínteret és növelni kell a hadműveletek méreteit, a malájföldi háború komolyan veszélyezteti Ázsia békéjét. Az angol kormány, Amerika és más imperialista hatalmak együttesen úgy határoztak, hogy kiterjesztik azokat a háborúkat, melyeket a szabadságukért küzdő népek ellen indítottak Ázsiában. A kormány ezáltal veszélyes útra, nagy világkonfliktus felé sodorta Angliát. Elérkezett az az idő, amikor az angol népnek meg kell látnia, hogy a Malájföldön kialakult új helyzet közvetlenül veszélyezteti az általános békét, sőt saját biztonságát is." A Kommunista Párt felszólítja az angol népet, hogy nyomatékosan követelje a malájföldi háború beszüntetését, szervezzen háborúellenes tüntetéseket, tagadja meg a Malájföldre küldött fegyverek berakását. „A maláj nép elleni háború — mutat rá a nyilatkozat — egyszersmind az angol munkásosztály ellen viselt háború is"[96].

1946-ban Davies labourpárti képviselő, aki távolkeleti utazásából visszatérve felszólalt a parlamentben, azzal dicsekedett, hogy a Labour-párt ügyes politikai sakkhúzásaival megmenti a Birodalmat a széthullástól. „Megőrizzük a Távol-Kelet bizalmát — mondotta —, mivel nálunk labourista kormány van hatalmon. Ha nem így volna, akkor egész Távol-Kelet lángban égne"[97]. A labourpárti képviselő, aki így akarta emelni fontosságát monopolista gazdái szemében, nyilvánvalóan túlozta a labourista demagógia értékét és szemfényvesztő gyarmati diplomáciájuk hatásosságát. Nem vette számításba a gyarmati népek politikai öntudatának növekedését, sem azokat a történelmi változásokat, amelyek a világ helyzetében végbementek.

A burmai és malájföldi események arról tanúskodnak, hogy kudarcot vall mind a gyarmati népek félrevezetésének és becsapásának, mind a durva erőszaknak a politikája. Burma és Malájföld népeinek nemzeti felszabadító harca egyesül a többi ázsiai népek nemzeti felszabadító harcával, egyesül a béke és a népi demokrácia hatalmas táborával.

---

[95] Pravda. 1951 február 21.
[96] Izvesztyija. 1950 március 28.
[97] The Nation. 1946 július 6.

5. A délkeletázsiai imperialista tervek kudarca elkerülhetetlen

Az angol imperializmus Délkelet-Ázsiában nemcsak a hatalma alá tartozó népeket nyomja el és zsákmányolja ki, hanem folytatja hagyományos politikáját is: lábbaltiporja az összes gyarmati népek szabadságát és függetlenségét. (E téren ugyan az elsőbbséget azóta az amerikai imperializmus szerezte meg, amely a világreakció és az imperialista gyarmati rendszer fő támasza lett.) Az angol seregek voltak az elsők, melyek intervenciót kezdtek a szabadságáért harcra kelt indokínai nép ellen. 1945-ben elfoglalták Indokína déli részét, ahonnan azonban hamarosan ki kellett takarodniok. Ám az angol diplomácia továbbra is minden lehető segítséget megadott a francia imperialistáknak, hogy megfojthassák a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Anglia részt vett 1949 márciusában az amerikaiak által rendezett komédiában — Bao Daj bábkormányának megalakításában. 1950 májusában Anglia támogatta az amerikai imperializmus agresszív, intervencionista irányvonalát, amikor ez utóbbi kijelentette, hogy katonai segítséget fog nyujtani a francia gyarmatosítóknak és Bao Daj bábkormányának. Ami meg az amerikai „segítség" árát illeti, ez köztudomású: a Wall Street gondoskodik arról, hogy az európai országok gyarmatait magának kaparintsa meg. Ez történt például Indonéziában.

Az angol imperialisták támadtak először az indonéz népre. 1945-ben elfoglalták Celebeszt, a Molukka-szigeteket, Borneót és Java egy részét. A Szovjetuniónak a Biztonsági Tanácsban hangoztatott nyomatékos követelésére csupán 1946 végén vonták ki az angolok csapataikat a délkeletázsiai szigetekről. Az angol diplomácia igen tevékeny szerepet játszott mindazokban a politikai mesterkedésekben, amelyek eredményeként 1949 novemberében létrejött az úgynevezett Indonéz Egyesült Államok és a Holland-Indonéz Unió. Indonézia új statutumának azonban csak az a rendeltetése, hogy leplezze az amerikai monopóliumok rohamos térhódítását és az angol tőke kiszorítását. Az amerikai kaucsuk-, olaj- és egyéb társaságok magukhoz ragadják az ország természeti kincseit. Az a társaság, amelynek élén Fox wallstreeti üzletember áll, bérbevette az egész indonéz külkereskedelmet. Az amerikai tőke óhatatlanul kiszorítja az angol-holland tőkét. Új-Guineán — amely nem tagja az Indonéz Egyesült Államoknak — már megvetette a lábát az amerikai szoldateszka.

Ugyanilyen gyors ütemben szorítja ki Amerika az angol befolyást Thaiföldről, ahol az angol imperializmus egészen a japán behatolásig szinte monopolhelyzetet élvezett. Ám az angol és az amerikai imperialistákat egyaránt megrémíti a thaiföldi demokratikus mozgalom növekedése, a munkásszervezetek erősödése,

a sztrájkharc fellendülése, a dolgozók nyilvánvaló rokonszenve a népi demokratikus Kína sikerei és győzelmei iránt.

A kínai demokrácia történelmi jelentőségű győzelme és a Kínai Népköztársaság megalakulása 1949-ben, nemcsak a Kuomintang-reakció és az amerikai imperialisták szégyenletes veresége volt — mely utóbbiak 6 millárd dollárt költöttek kínai ügynökeik támogatására és felfegyverzésére —, hanem az angol-amerikai tömb egész agresszív politikájának veresége is. Figyelembe kell vennünk, hogy a második világháború előtt Anglia összehasonlíthatatlanul erősebb pozíciókkal rendelkezett Kínában mint az Egyesült Államok; az angolok kínai tőkebefektetéseit 250 millió font sterlingre becsülték, ami az amerikai tőkebefektetések négyszerese volt. A Hongkong and Shanghai Banking Corporation, Chartered Bank of India és a Kereskedelmi Bank volt az angolok rabló uralmának eszköze a gazdaság legfontosabb ágaiban. Az angol tőke uralkodott a hajózásban, a villamosenergiatermelésben, a posta és a hírközlés területén, a biztosító társaságokban, a külkereskedelemben. Az angol imperializmus megvetette lábát az elrabolt kínai területen, Hongkongban, ahol katonai támaszpontot épített.

Az a győzelem, amelyet a kínai nép a Kuomintang-reakció és az amerikai imperializmus egyesült erői felett aratott, egyszersmind az angol imperialisták veresége is volt. Az angol imperialista sajtó „láncreakciót" kezdett emlegetni, azon sopánkodott, hogy a forradalmi fellendülés hulláma, mely elárasztotta Kínát, Indokínát, Burmát és Malájföldet, már Thaiföldet és Indiát fenyegeti, elárasztja az egész ázsiai világrészt és mindörökre véget vet az imperialista uralomnak és az egész gyarmati rendszernek. Az a tény, hogy Anglia diplomáciailag elismerte a Kínai Népköztársaságot, az angolok és az amerikaiak kínai politikájának csődjét és az angol-amerikai ellentétek kiéleződését bizonyította, de egyáltalán nem jelentette azt, hogy az angol imperializmus felhagyott a kínai demokrácia elleni harccal. Az angol diplomácia már kezdettől fogva nyilvánvalóan kétkulacsos politikát folytatott: egyfelől „elismerte" a Kínai Népköztársaságot, másfelől meg minden tőle telhető módon támogatta a Kuomintang-reakciót, erőt gyüjtött és készülődött a Kínai Népköztársaság elleni harcra és „egészségügyi övezet" létesítésére Kína körül. Erre a kétkulacsos politikára fény derült a továbbiakban akkor, amikor Anglia az amerikai imperializmussal együtt bekapcsolódott a koreai intervencióba, mely Kína határait fenyegette; vagy a közvetlenül Kína ellen irányuló ellenséges cselekményekben — így például akkor, amikor Hongkongot használta fel a Kína-ellenes provokációkhoz.

A Brit Államközösség országai 1950 januárjában konferenciát tartottak Colombóban. Itt éppen azok a kérdések kerültek napirendre, melyek a kínai demokrácia és a délkeletázsiai népi felsza-

badító mozgalmak elleni harc megszervezésével függtek össze. Ugyanakkor meg kellett vitatni egy másik kérdést is: az ázsiai angol pozíciók megszilárdításának lehetőségét az amerikai imperializmus fokozódó nyomásával szemben.

Jellemző már a konferencia helyének megválasztása is. Colombo az 1947-ben dominiumi statutumot kapott Ceylon fővárosa. Ez az eljárás — az „együttes védelmi egyezménnyel" együtt — méginkább csúfot űzött az igazi önrendelkezés, szuverenitás és függetlenség elveiből, mint Indiában. Anglia megtartja Ceylonon haditengerészeti és légitámaszpontjait. Fő katonai támaszpontjának, Trincomalee-nak most sokkal nagyobb a jelentősége, mint ezelőtt. A ceyloni fegyveres erők parancsnoka angol tábornok. Az államgépezet angol tisztviselők kezében van. Az ipar 90 százaléka, valamint a tea-, kaucsuk- és kókuszültetvények jelentős része angol monopóliumok tulajdona. Szenanajak kormánya, mely a földesurak és monopolisták képviselőiből áll, angol gazdáinak akaratát teljesíti, bár az utóbbi időben erősbödött a kormány tagjai között az Amerika-barát irányzat. A Ceyloni Kommunista Párt IV. kongresszusa (1950 augusztus) a következő követeléseket dolgozta ki: népi demokratikus állam létesítése, valóságos függetlenség a Brit Birodalom keretein kívül, az imperialisták ültetvényeinek és vállalatainak államosítása, agrárreform végrehajtása, a dolgozók létminimumának megállapítása, békepolitika és baráti politika a Szovjetunióval.

Az angol kormány választása azért esett Colombóra, mert ezt tartotta egész Dél- és Délkelet-Ázsiában a „legcsendesebb zugnak". Csakhogy Ceylonon is növekszik a dolgozó tömegek politikai aktivitása, itt is terjed a béke híveinek mozgalma. A Brit Államközösség konferenciájával csaknem egyidőben zajlott le Colombóban a béke híveinek ceyloni konferenciája, melyen kétezren vettek részt[98].

A Brit Államközösség konferenciáját Bevin vezette; már egymagában ez a tény is rávilágít a konferencia munkájának irányvonalára. A konferencián provokációs beszédek hangzottak el az „északi veszélyről", a háborús készülődések fokozásának szükségességéről. De a colombói konferencián kiderült, hogy a Brit Birodalmon belül is tovább éleződtek az ellentétek. Így azután több fontosabb kérdésben nem is történt döntés.

Anglia határozott kívánsága ellenére sem állapodtak meg abban, hogy elismerik Bao Daj vietnami bábkormányát. India és Burma kormánya megtagadta Bao Daj elismerését, mert látták a nemzeti felszabadító mozgalom növekedését és nem akarták, hogy

[98] 1950 december végén ült össze a béke híveinek második ceyloni kongresszusa, melynek megnyitásán negyvenezer ember vett részt. Ekkor már mintegy százezren írták alá a stockholmi felhívást Ceylon szigetén.

egy kalap alá vegyék őket olyan leplezetlen, megvetett bábbal, mint Bao Daj. Ugyanakkor Ausztrália és Új-Zéland — Angliától, Indiától és Burmától eltérően — nem ismerték el a Kínai Népköztársaságot. E két domínium az amerikai imperializmus példáját követte és ennek utasításait hajtotta végre. A Brit Államközösség „közös vonala" és „közös politikája" helyett tehát, a konferencia a Birodalom bomlásáról, a széthúzó erők növekvéséről tett tanúságot.

A colombói konferencia napirendjének fő pontja a délkeletázsiai országoknak nyujtandó „gazdasági segítség" tervének kidolgozása volt. A konferencián sok üres szólamot puffogtattak az ázsiai népek életszínvonalának emeléséről, minthogy „enélkül nem lehet ellensúlyozni a kommunizmus növekvő befolyását". Már magábanvéve ez a kijelentés is teljesen lerontja az „északi veszélyt" emlegető imperialista propaganda szavahihetőségét. Kiderül ebből, hogy az imperializmus gyarmati uralma nem valami külső behatásra omlik össze, hanem azért, mert a népek nem akarnak többé belenyugodni a nyomorgásba, rabszolgaságukba, nem akarnak többé a régi módon élni. Azok az imperialista szólamok pedig, hogy „kívánatos" a gyarmati népek életszínvonalának felemelése, nem egyebek visszataszító képmutatásnál. Az imperialista uralom fennmaradása egyértelmű a gyarmati népek éhezésével és kihalásával. Csak a békéért, a függetlenségért és a népi demokráciáért vívott harc vezethet el a dolgozók életkörülményeinek javulásához.

A Colombo-tervnek — akárcsak a gyarmatok és elmaradott országok „fejlesztésére" irányuló valamennyi imperialista tervnek — az a célja, hogy méginkább súlyosbítsák ezeknek az országoknak a függő helyzetét, hogy agrár- és nyersanyagszállító függvénnyé tegyék őket, és méginkább fokozzák a dolgozók kizsákmányolását.

A Colombo-tervnek ugyanakkor az volt a rendeltetése, hogy megszilárdítsa Anglia ingatag pozícióit és gátat emeljen a délkeletázsiai angol birtokokat veszélyeztető amerikai nyomás előtt. E téren Anglia sok akadályba ütközött. Az angol sajtó arról írt, hogy „Amerika láthatatlanul jelen volt Colombóban". Ausztrália, Washington sugalmazására, azt javasolta, hogy olyan gazdasági szervezetet hozzanak létre valamennyi délkeletázsiai ország részére az Egyesült Államok vezetésével, mint amilyen Európában a Marshall-terv. E javaslat megvalósulása megdöntötte volna a birodalmi preferenciális rendszert és a sterlingblokkot Délkelet-Ázsiában meg a Távol-Keleten; előmozdította volna az amerikai monopóliumok behatolását a Brit Birodalom itteni országaiba. Jellemző, hogy Ausztrália, mely a multban a birodalmi konferenciákon mindig a legszorosabb „birodalmi egység" mellett kardoskodott, ez-

alkalommal az amerikai bunkó szerepét játszotta és azt követelte, hogy az Egyesült Államok vezető szerephez jusson a Birodalom gazdasági vállalkozásaiban. Ugyanilyen minőségben szerepelt Ausztrália a következő gazdasági konferencián is, amelyet 1950 májusában hívtak össze Sidney-ben, a colombói konferencia határozata értelmében. Így tehát az amerikai imperializmus, amikor a Brit Birodalom hadállásait támadja — nemcsak a külső nyomás fegyverét alkalmazza, hanem a belső bomlasztás fegyverét is.

A Colombo-tervet a továbbiakban gyökeresen átalakították. A tervet 1950 szeptember-októberében, Anglia, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, India, Pakisztán és Ceylon külügyminisztereinek londoni konferenciáján öntötték végső formába, amikoris szembetűnően hadigazdasági és stratégiai jelleget öltött. Ipari építésre, beleértve a villamosenergiatermelést is, az előirányzott pénzösszeg mindössze 16 százalékát szánták, a mezőgazdaságra 32 százalékot irányoztak elő, a többit meg lényegében katonai objektumok építésére: a közlekedés, a hírközlés stb. fejlesztésére fordítják. A terv finanszírozására 6 év alatt összesen 1 868 millió font sterlinget irányoztak elő, mégpedig úgy, hogy ennek az összegnek a 70 százaléka Indiára, 15 százaléka pedig Pakisztánra jut. A tervbe Burmát, Thaiföldet, Indonéziát, Indokínát is bevonták[99].

Az előirányzott összeg egy részét az illető országok belső forrásaiból kell előteremteni, az összeg zömét (több, mint egymilliárd font sterlinget) pedig kívülről kell megszerezni. A terv finanszírozásában a fő szerepet a Wall Streetnek szánták, amelynek 500 millió font sterlinget kell adnia, vagyis többet, mint Angliának (300 millió font sterling). Jellemző, hogy Acheson, az Egyesült Államok külügyminisztere örömmel üdvözölte a londoni határozatokat. A következő konferencián — amely 1951 februárjában ült össze Colombóban a „terv" végrehajtásával kapcsolatos konkrét rendszabályok megvitatására — már amerikai szakértők is részt vettek, sőt, vezető szerepet játszottak. Nem engedték, hogy „közös fazékba" kerüljenek az amerikai kiutalások, mert kétoldali egyezmények alapján akarták elosztani őket. Az amerikai imperialisták inkább négyszemközt, Anglia részvétele nélkül szeretnek megállapodni az illető országokkal. Elhatározták továbbá, hogy 500—750 szakértőt, többségükben amerikaiakat küldenek a keletázsiai országokba: „a Wall Street felügyelőinek és a Pentagon kémeinek egész seregét". A Colombo-tervnek eredetileg az volt a célja, hogy védekezzenek az amerikai behatolás ellen. A terv, végső formájában, azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az Egyesült Államok gazdasági, pénzügyi, katonai és politikai térhódítását segíti majd elő a délkeletázsiai angol birtokokon.

[99] Times, 1950 november 29.

A londoni *Economist* (1950 január 14.) az első colombói konferenciáról szóló cikkében azt ajánlotta, hogy Anglia engedjen az amerikai nyomásnak. Ugyanitt a befolyási övezetek következő felosztását javasolta: Amerika kapja Japánt, a Fülöp-szigeteket, Thaiföldet, Indonéziát stb., Angliának jutnak a Brit Birodalom országai, beleértve Burmát is. Az amerikai imperializmust azonban még az ilyen osztozkodás sem elégíti ki. „Nyujtsd neki a kisujjadat, az egész kezedet akarja." Amerika magát a Brit Birodalmat akarja megkaparintani.

Az amerikaiak véres beavatkozása Koreában csupán láncszem abban a tervben, amelynek célja, hogy a Csendes-óceán térségét amerikai hegemónia alá kényszerítse és megteremtse a távolkeleti és délkeletázsiai „amerikai birodalmat". Ezek a vérgőzös hódító tervek többek között az Amerikával szövetkezett országok befolyási övezeteinek — így az angol birtokoknak a bekebelezését is megkövetelik. A koreai háború és a Kína elleni katonai provokációk leple alatt a Wall Street monopolistái gátlástalanul betörnek India, Pakisztán, Ceylon, Burma és Malájföld kapuin, hogy kiszorítsák onnan angol partnerüket és vetélytársukat.

Ugyanakkor az amerikai imperialisták, akik magukra vállalták a nemzetközi reakció csendőrének és az imperialista gyarmati rendszer fő kezesének szerepét, minden tőlük telhetőt elkövetnek, hogy elnyomják, megfojtsák, eltiporják a délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalmat. Nyomást gyakorolnak Angliára, tevékenyebb hadműveleteket követelnek tőle Malájföldön, a kommunizmus mielőbbi „kiirtását" követelik Burmában stb. Az amerikai rabló imperializmus azt reméli, hogy a gyümölcsöt ő szedi majd le, hogy sikerül megvalósítania őrült tervét: megalapítania a „világbirodalmat".

Csakhogy ezek a rövidlátó és ostoba tervezők gazda nélkül számítanak, nem veszik figyelembe, hogy a népek rendíthetetlenül törekednek a békére, a szabad és jobb életre.

Az indiai, burmai, malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom ereje és győzhetetlensége abban is rejlik, hogy része annak a nagy felszabadító mozgalomnak, amely egész Délkelet-Ázsiában — egész Ázsiában — folyik. Ezt a mozgalmat pedig a kínai nép nagyszerű példája lelkesíti.

Az indiai, malájföldi, burmai nemzeti felszabadító mozgalom ereje és győzhetetlensége abban rejlik, hogy csatlakozik a béke, a demokrácia és a szocializmus táborához, melyet a Szovjetunió vezet.

Végül, Délkelet-Ázsia nemzeti felszabadító mozgalmának ereje és győzhetetlensége abban rejlik, hogy szerves része annak a harcnak, amelyet az egész haladó emberiség vív a békéért, az új háború gyujtogatói ellen. A délkeletázsiai országok népei tudják, hogy

felszabadulásuk szorosan összefügg az új imperialista háború elleni harccal, hogy a népek együttes békeharca döntő tényező, mely hozzájárul saját sikereikhez a szabadságért és függetlenségért folyó küzdelmükben. De saját harcuk is — akárcsak valamennyi gyarmati és függő ország népeinek harca az imperialista gyarmatosítók és háborús gyujtogatók ellen — hatalmas mértékben elősegíti a béke megőrzésének ügyét.

Az imperialista uralom korszaka a gyarmatokon végéhez közeledik. Leomlanak az angol gyarmati uralom pillérei Indiában és Délkelet-Ázsiában, azokban az országokban, amelyek az angol gyarmatbirodalom gerincét alkották.

A brit imperializmus helyzetének megrendülése a Közel-Keleten

I. A „Brit Közelkeleti Birodalom" csődje

A Közel- és Közép-Kelet különleges helyet foglal el a Brit Birodalom rendszerében. Az angol burzsoá irodalomban gyakran találkozunk a következő műszóval — Brit Közelkeleti Birodalom (British Middle Eastern Empire)[1]. Ezzel a műszóval jelölik a Földközi-tenger és az Indiai-óceán közötti hatalmas térségben elterülő angol gyarmatok, protektorátusok, mandátumos területek, befolyási övezetek, erős gazdasági pozíciók, támaszpontok és közlekedési vonalak láncolatát. Ebben a térségben az angol imperializmus vetette uralma alá a gyarmati és függő országokat a gyarmati és félgyarmati elnyomás meg kizsákmányolás legváltozatosabb módszereinek alkalmazásával, kezdve a „közvetett" gazdasági és pénzügyi annexión, amelyet a lepénzelt és züllött uralkodó klikkekkel kötött üzletek követtek, végezve a közvetlen katonai hódításokon, amelyeket a felkelő népek véres leigázása kísért.

A közelkeleti országok zöme félgyarmati ország; forma szerint függetlenek, de a valóságban — gazdasági és politikai téren egyaránt — teljes mértékben a külföldi imperializmus függvényei. A monopolkapitalizmus korszakában különösen heves küzdelem bontakozott ki az imperialisták között a közelkeleti országok feletti uralomért. Lenin ezt írta: „A finánctőke minden gazdasági és minden nemzetközi vonatkozásban olyan hatalmas, mondhatjuk, döntő erő, hogy alárendelheti és csakugyan alá is rendeli magának még az olyan államokat is, amelyek a legteljesebb politikai

[1] Az angol irodalomban a „Közép-Kelet" meghatározás rendszerint a Közel- és Közép-Kelet valamennyi országát jelöli, mint ahogy az orosznyelvű irodalomban gyakran a „Közel-Kelet" általános elnevezést alkalmazzák e célból. A kozelkeleti országok kozé tartozik: Torokország (lakossága 19,5 millió), Szíria (2 millió), Libanon (1,2 millió), Palesztína (2 millió), Szaud-Arábia (6 millió), Transzjordánia (Jordán királyság — 0,5 millió), Irak (körulbelül 5 millió), Jemen (3 millió), az itteni angol protektorátusok — Aden, Oman, Hadramaut, Kuwait stb. (0,5 millió), Egyiptom (19,5 millió). A Közép-Kelethez tartozik: Irán (17 millió) és Afganisztán (11 millió).

függetlenséget élvezik; ennek példáit mindjárt látni fogjuk. De a legnagyobb «kényelmet» és a legnagyobb előnyöket a finánctőkének persze az *olyan* alárendelés biztosítja, amely együttjár az alárendelt országok és népek politikai függetlenségének elvesztésével. A félgyarmati országok ebben a tekintetben «közbeeső» típusok. Érthető, hogy az ezekért a félig függő országokért folyó harcnak különösen ki kellett éleződnie a finánctőke korában, amikor a világ többi része már fel volt osztva"[2].

A második világháború előtt az angol imperializmus túlsúlyban volt a Közel-Keleten. Az Arab félsziget keleti és déli részén több angol gyarmat és protektorátus terül el: Kuwait, Katar, a Bahrein-szigetek, valamint Oman, Maszkat, Hadramaut, Aden és Szokotra. Ezekhez csatlakoznak a keletafrikai angol gyarmatok és protektorátusok: Angol-Egyiptomi Szudán, Szomáliföld. Az első világháború után Anglia mandátumos területekként magához ragadta Palesztínát, Transzjordániát és Irakot. Ez utóbbi 1932-ben formális függetlenséget kapott. Az 1930-ban kötött angol-iraki egyezmény, amely 1932-ben lépett életbe, nemcsak gazdasági és pénzügyi, hanem katonai téren is meghagyta ezt az országot Anglia legteljesebb ellenőrzése alatt; Anglia csapatokat tart és katonai támaszpontokat létesít Irak területén. Majdnem ugyanilyen helyzetbe került Egyiptom is, az 1936. évi nem egyenlő jogokat biztosító angol-egyiptomi szerződés következtében (1922-ig Egyiptom angol protektorátus volt). Az elméletileg független Szaud-Arábia erős angol ellenőrzés alatt áll. Törökországban és Iránban az angol imperializmusnak döntő politikai befolyása volt, többek között az angol diplomácia által sugalmazott szaadábadi egyezmény révén, amelyet Törökország, Irán, Irak és Afganisztán kötött 1937-ben, valamint az angol-francia-török kölcsönös segélynyujtási egyezmény révén, melyet 1939-ben írtak alá[3].

Az angol imperializmus megkaparintotta a közelkeleti országok kincseit és nyersanyagforrásait s ezeknek az országoknak a zömét gazdasági és pénzügyi ellenőrzése alá vetette.

Az angol imperializmust elsősorban az olaj érdekelte. Itt volt az angol „olajbirodalom" központja. Az angol monopóliumok birtokában volt a közelkeleti olaj 80 százaléka, így az egész iráni olaj és az iraki olaj nagyobbik része (az iraki olaj a Kirkukból kiinduló olajvezetéken át — amely kettéágazik — jut el Haifánál és Tripolinál[4] a Földközi-tengerhez). Egyiptom angol gyapotültetvény lett. Nemcsak a hatalmas gyapotültetvények voltak

---

[2] *Lenin* Művei. 22. köt. 269. old.

[3] Irak, Szaud-Arábia és Jemen 1936-ban „arab testvériségi és szövetségi szerződést" kötött.

[4] Libanonban. — *Szerk.*

az angol monopolisták tulajdonában, hanem a gyapottisztító üzemek, raktárak, kereskedelmi és közvetítői irodák, bankok, a Nílus gátjai és az öntözőrendszerek is. Egyszóval, teljesen ellenőrzésük alatt tartották a gyapottermesztést és a gyapotkereskedelmet. A gyapot tette ki az egyiptomi kivitelnek több mint négyötödrészét, aminek mintegy fele Angliába került. Angol monopóliumok tulajdonában voltak a közelkeleti országok bankvállalatai is, mint például az Imperial Bank of Iran, a National Bank of Egypt, meg a különböző angol bankok számtalan fiókintézetei. Valamennyi közelkeleti ország, így Egyiptom, Szudán, Irán, hivatalosan is belépett a „sterlingblokkba", Törökország pedig nemhivatalosan csatlakozott hozzá; valutájuk a font sterlinghez igazodott és Londonnak megvolt rá a lehetősége, hogy általános ellenőrzést gyakoroljon pénzügyi és külkereskedelmi politikájuk felett.

Angliának mint tőkekivivőnek is jelentős szerepe volt. A közelkeleti országokban befektetett tőkéi nyilvánvalóan alacsony becslések szerint 565 millió dollárra rúgtak, vagyis 4—5-ször annyira, mint az Egyesült Államok tőkebefektetései, de némileg visszamaradtak Franciaország tőkebefektetései mögött.

Anglia uralkodó helyzetet foglalt el ezeknek az országoknak a külkereskedelmében is. 1938-ban Anglia bonyolította le egész külkereskedelmük egyötödét. De Irán külkereskedelmében az első helyen a Szovjetunió állott, az egyetlen nagyhatalom, amely ragaszkodott az egyenjogúság és a kölcsönös előny elvéhez, s elutasította az elmaradott országok leigázásának és kizsákmányolásának imperialista módszereit.

A második világháborút megelőző években a német imperializmus, a törökországi és az iráni reakciós uralkodó körök segítségével fontos politikai, és részben gazdasági pozíciókra tett szert ezekben az országokban, amelyeket támaszpontként használt fel az agresszív — elsősorban a Szovjetunió ellen irányuló — háború előkészítéséhez. Ezekben az években az amerikai imperializmus is fokozta térhódítását, különösen az olajforrások felkutatása terén. Mindezek ellenére, az angol imperializmus gazdasági túlsúlya vitathatatlan volt a Közel- és Közép-Keleten.

Stratégiai terveiben az angol imperializmus igen nagy jelentőséget tulajdonított a Közel-Keletnek. Hadászati elgondolásaiban abból indult ki, hogy három birodalmi stratégiai központ felett rendelkezik. Ezek: 1. a Brit szigetek, 2. Szuez és 3. Singapore. Tehát Szuez, a közelkeleti stratégiai rendszer középpontja, fontossági sorrendben a második helyen áll, közvetlenül az európai hídfőállás után. A közelkeleti stratégiai rendszer a katonai, légi- és tengeri támaszpontok következő láncolatán alapult: Gibraltar — Malta — Famagusta (Ciprus) — Haifa (Palesztína)

— Alexandria, Szuez és Port Szaid (Egyiptom) — Aden. Itt húzódnak azok a legrövidebb tengeri utak, amelyek az angol anyaországot összekötik gyarmataival és domíniumaival: Indiával, Malájfölddel, Burmával, Ausztráliával és Új-Zélanddal. Ugyanitt húzódnak azok a birodalmi légiutak, amelyek összekötik Angliát az Afrikai kontinenssel, és észak-déli irányban Alexandriát, Kartumot, Durbant meg a Fokvárost érintve átszelik ezt a földrészt. Itt húzódnak továbbá azok a légiutak is, amelyek Angliát Indiával és Ausztráliával kötik össze, s érintik Alexandriát, Bagdadot, Karacsit meg Singapore-t.

Az angol imperializmus a Közel-Keletet monopolisztikus katonai és politikai ellenőrzési szférájának tekinti. Anglia nevében Lord Lansdowne külügyminiszter már a század elején, 1903-ban, kijelentette: nem tűri, hogy bármely más hatalom támaszponthoz jusson a Perzsa-öbölben és „minden rendelkezésére álló eszközzel" meg fogja ezt akadályozni. A huszas években Anglia a Közel-Keletet különösen fontos érdekterületének, a „brit Monroe-elv" övezetének nyilvánította. Így például azokon a tárgyalásokon, amelyek a háborúról való lemondást tartalmazó 1928-as Briand—Kellogg-egyezmény megkötését előzték meg, az angol kormány külön kikötést fűzött az egyezményben leszögezett kötelezettségekhez: fenntartotta magának a cselekvés szabadságát több olyan területtel kapcsolatban, amelyeknek védelme — „mindennemű támadás", „beavatkozás" vagy „barátságtalan cselekedet" ellen — „a Brit Birodalom önvédelmi intézkedése". A kikötés a Brit Birodalom befolyási övezetébe tartozó országokra, elsősorban a hírhedt Brit Közelkeleti Birodalom területére vonatkozott. A szovjet kormány 1928 augusztus 31-i jegyzékében a párizsi egyezményhez való csatlakozása alkalmából[5] határozottan visszautasította ezt a brit kikötést.

Olaj és támaszpontok — elsősorban ezek az angol imperializmus közelkeleti célkitűzéseinek rúgói. A *Times* a háború utáni angol politikával foglalkozó cikksorozatában (1943 december 22—26.) ezt írta: „Nincs még egy olyan tényező, mely Nagybritannia nagyhatalmi helyzete szempontjából oly döntő jelentőségű lenne, mint ereje és tekintélye a Közép-Keleten." Egy évre rá (1944 november 30.), ugyanerre a kérdésre visszatérve, az angol imperialisták szócsöve hangsúlyozta: „A Közel-Kelet legnagyobb jelentősége abban rejlik, hogy támaszpontjainak felhasználása a földközitengeri angol uralom megőrzésének elengedhetetlen feltétele, mert ezen épül fel Anglia politikai befolyása Dél- és Kelet-Európában."

A londoni félhivatalos lap e nyilatkozataiból kiderül, hogy az angol közelkeleti hídfő „védelmi" feladatait emlegető szokásos

[5] *Patyomkin.* Az újkori diplomácia története. Szikra 1950. 431. old.

diplomáciai formulák nem egyebek merő képmutatásnál, az agresszív, hódító politika és stratégia takargatásánál. Angliának nincs és nem is volt semmiféle birtoka Európa déli vagy keleti részén. Közelkeleti támaszpontjaira azért van szüksége, hogy politikai nyomást gyakoroljon Kelet- és Dél-Európa országaira, melyek ellen intervenciót, agresszív hadműveleteket tervez. A közelkeleti angol felvonulási terület legfőbb, döntő jelentőségét abban foglalhatjuk össze, hogy az Oroszország, később pedig a Szovjetunió elleni háborúk megszervezésére használták fel. A Közel-Kelet volt mindig az angol imperializmus hagyományos oroszellenes és szovjetellenes politikájának mintegy stratégiai megtestesülése. Anglia innen szervezte meg Oroszország megtámadását a krimi háború idején, innen indultak el 1918—1921-ben az angol seregek, hadihajók, felszerelés és fegyverek a Szovjet-Oroszország elleni intervenció idején a Fekete-tengerre, a Kaukázusba és Közép-Ázsiába. 1940-ben az angol kormány cinikus beismerése szerint itt állomásozott az az angol-francia hadsereg és légierő, melynek az volt a rendeltetése, hogy megtámadja a Szovjetuniót és — többek között — bombázza Bakut. A Szovjetunió ellen, valamint a felszabadult keleteurópai népek ellen irányuló messzemenő haditervek előkészítése volt a második világháború egész időszaka folyamán az angol közelkeleti stratégia alapja.

Anglia a közelkeleti felvonulási területre összpontosította fegyveres erőinek körülbelül egyharmadát (ugyanez volt az arány az első világháború időszakában is). E hadsereg fő feladata nem annyira az volt, hogy a gyenge olasz-német expedíciós erők ellen harcoljon, hiszen ez utóbbiak vereségét már eleve eldöntötte az a körülmény, hogy a tengelyhatalmaknak a szovjet-német frontra kellett átdobniok fő erőiket, amelyek zöme Sztálingrádnál megsemmisült. E hadsereg tulajdonképpeni feladata az volt, hogy valóraváltsa az angol imperializmus újabb agresszív, hódító terveit mind a Közel-Keleten, mind a Szovjetunió és a keleteurópai országok ellen. Jellemző, hogy 1940 nyarán, amikor Angliában oly nagy hűhót csaptak a hitlerista invázió veszélye körül, és az ország egyáltalán nem volt felkészülve a védekezésre, Angliából nagy erősítéseket indítottak útnak a Közel-Keletre.

Az angol imperializmus nemcsak arra törekedett, hogy megőrizze, hanem arra is, hogy új hódítások és annexiók segítségével meg is szilárdítsa és kiterjessze hírhedt Közelkeleti Birodalmát. 1944-ben az angol imperializmus véres görögországi beavatkozásának — a görög demokrácia ellen indított háborújának — nemcsak az volt a célja, hogy a balkáni demokratikus átalakulások ellen küzdjön, hanem az is, hogy kiterjessze, megszilárdítsa az angol uralmat a Földközi-tengeren és a Közel-Keleten. A Labour-párt 1944. évi konferenciáján tartott felszólalásában Bevin így is indo-

kolta a görög monarchofasizmus érdekében megindított angol intervenciót: „A Brit Birodalom nem mondhat le földközitengeri pozícióiról." Helyettese, McNeil, 1946 január 9-i beszédében kijelentette: „Nagybritannia nem veszítheti el Görögországot, mert vele együtt elveszítené Olaszországot és Törökországot is."

A görög monarchofasizmus — Churchill és Bevin műve — 1947-ig egyedül az angol szuronyok segítségével tartotta fenn magát. Az angol kormány 500 millió dollárt költött a görögországi intervencióra. Amikor kiderült, hogy saját ereje nem elegendő a népi demokratikus mozgalom elnyomására az amerikai imperializmus lépett a színre, rabló Truman-elvével.

A második világháború alatt az angolok megszállták majdnem az összes arab országokat, köztük Egyiptomot, Irakot (miután 1941-ben elfojtották itt az angolellenes felkelést), Palesztinát, Szíriát és Libanont, továbbá Abesszíniát és valamennyi olasz gyarmatot: Szomáliföldet, Eritreát és Líbiát.

Az angolok hozzájárultak ahhoz, hogy francia partnerük kiszoruljon a régebben Franciaország mandátuma alatt álló Szíriából és Libanonból; igyekeztek elfoglalni a franciák helyét, véglegesen felszámolva ezzel a Közel-Keleten a francia befolyást; arra törekedtek, hogy betetőzzék ebben a vonatkozásban azt a művet, amelyet az első világháború után kezdtek meg.

Az angol imperialisták nem akarták kivonni csapataikat sem Szíriából, sem Libanonból. Csupán a Szovjetunió határozott sürgetésére — miután a Szovjetunió ezt a kérdést az Egyesült Nemzetek Szervezetében felvetette — hagyták el az angol és a francia csapatok 1946-ban Szíriát és Libanont.

Az angol imperialisták nemcsak az olasz gyarmatokat, hanem a szövetséges Abesszíniát is saját zsákmányuknak tekintették, amelyet nem akartak kiengedni karmaikból. 1946-ban, az olasz békeszerződés megvitatása idején, az angol diplomácia igényt támasztott valamennyi olasz gyarmatra. Azt követelte, hogy Líbia (Cirenaica és Tripolitania) brit védnökség alá kerüljön, és ugyancsak brit védnökség alatt hozzák létre „Nagy Szomáliföldet" — Brit Szomáliföldből, Olasz Szomáliföldből és Abesszínia jelentős részéből! Eritreával kapcsolatban az angolok azt követelték, hogy csatolják azt Angol-Egyiptomi Szudánhoz, vagypedig osszák fel Abesszínia és Szudán között.

Az angol imperialisták annexiós igényei a szovjet diplomácia erélyes ellenállásába ütköztek. A szovjet diplomácia ragaszkodott ahhoz, hogy az olasz gyarmatok teljes függetlenséget nyerjenek. Az angol javaslatokat elvetették, de különböző változatokban ezek ismét felmerültek az olasz gyarmatok sorsának további megvitatása során. Végül 1950 őszén az Egyesült Nemzetek Szervezete úgy döntött, hogy Líbia független állam lesz, Eritrea beolvad

Abesszíniába és Olasz Szomáliföld Olaszország gyámsága alá kerül. Anglia azonban még 1951-ben is megszállása alatt tartotta a volt olasz gyarmatokat.

Az angol imperializmus gazdaságilag is meg akarta szilárdítani helyzetét a Közel-Keleten. Abból indult ki, hogy a jövőben elkerülhetetlenül engedményeket kell tennie az amerikai imperializmusnak és ezzel kapcsolatban „frontrövidítést" kell végrehajtania latinamerikai és távolkeleti terjeszkedésében. Annál mohóbb pillantásokat vetett tehát a Közel-Keletre, ahol a német és a francia versenytársak összeomlása után monopolhelyzetet akart elfoglalni. A Közelkeleti Ellátási Központ nevű különleges szervezetnek (Middle Eastern Supply Centre) — amely a háború alatt jött létre — az volt a feladata, hogy megvesse a közelkeleti országok egész gazdasága feletti monopolisztikus angol uralom alapját. Az Ellátási Központ nagy reklámot csapott tevékenységének, amely látszólagos gazdasági „szabályozással" és „tervezéssel" volt kapcsolatos, de fő feladata az volt, hogy a lehető legnagyobb mértékben, minden ellenszolgáltatás nélkül, kiszivattyúzza a közelkeleti országokból a nyersanyagkészleteket. Londonban felgyülemlett sterlingszámlájuk alapján megítélhetjük, milyen arányokban folyt ezeknek az országoknak a kifosztása a háború alatt. A háború folyamán óriási összegre, több mint 700 millió font sterlingre nőtt Anglia tartozása a közelkeleti országokkal szemben. Ez csak kis része volt annak a sarcnak, amelyet ez alatt az idő alatt a közelkeleti függő országok az angol imperializmusnak fizettek. Anglia azt remélte, hogy a háború utáni években még nagyobb arányokban növelheti a közelkeleti népek imperialista kifosztásának és kizsákmányolásának méreteit.

Politikai téren az angolok úgy gondolták megszilárdítani közelkeleti uralmukat, hogy létrehozzák a közelkeleti függő országok tömbjét, amely a londoni Foreign Office (külügyminisztérium. — *Szerk.*) irányítása alatt állna. E célból akarták az angolok új életre kelteni a szaadabadi egyezményt, amely egymáshoz kötötte Törökországot, Iránt, Irakot és Afganisztánt. Ezt az egyezményt ki akarták egészíteni az arab országok tömbjével, a reakciós, népellenes kormányzó klikkekkel kötendő alku révén. A brit diplomácia minden erejét latbavetette, míg végül 1945 márciusában megalakult az Arab Liga (Egyiptom, Irak, Szaud-Arábia, Jemen, Szíria, Libanon és Transzjordánia). Az angol imperializmus tehát kísérletet tett arra, hogy tömörítse a külföldi imperializmusban reménykedő reakciós kormányzó klikkeket, amelyek el akarták fojtani az országukban kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalmat. A reakciós „muzulmán tömbbel" egyúttal nyomást akartak gyakorolni az indiai és a délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalomra.

Az angol diplomáciai tervekben különleges szerep jutott Törökországnak. A háború alatt Anglia támogatta és sugalmazta Törökország aljas, hitszegő politikáját. Törökország ugyanis a „semlegesség" örve alatt a legszorosabban együttműködött a fasiszta agresszorokkal és csak a kedvező pillanatot várta, hogy megtámadhassa a Szovjetuniót. Ugyanakkor azonban — fenntartva szövetségét Angliával — Törökország összekötő láncszemnek tekintette magát a hitleri koalíció és az angol-amerikai tömb között s arra törekedett, hogy közös frontot tákoljon össze a Szovjetunió ellen. Igen tekintélyes szerep jutott Törökországnak az angol és az amerikai imperializmus agresszív szovjetellenes terveiben is. A török hadseregnek részt kellett volna vennie a második front Churchill-féle „balkáni változatában", vagyis az angol-amerikai intervencióban, amelynek az volt a célja, hogy útját állja a Szovjet Hadseregnek, ne engedjen megvalósítani semmiféle demokratikus átalakulást a keleteurópai felszabadított országokban, s ezeket az országokat az angol-amerikai imperializmus uralma alá hajtsa. Törökországnak például — az angolok elgondolása szerint — élére kellett volna állnia a Balkán Föderációnak, amelyet agressziós eszközként használhattak volna fel a Szovjetunió ellen. A keleteurópai népek rabságba döntésére törő Churchill-féle terveket azonban már a háború folyamán keresztülhúzta a bölcs és előrelátó szovjet diplomácia és a diadalmas Szovjet Hadsereg.

Ez volt az angol imperialistáknak háború utáni időre szóló közelkeleti programja. Ennek lényege az volt, hogy új hódítások és annexiók révén kiterjessze és megszilárdítsa a Brit Közelkeleti Birodalmat; hogy a Földközi- és a Vörös-tengert „brit tengerré" változtassa; hogy megalapozza az angolok kizárólagos uralmát az egész Közel-Kelet felett, hogy látszatengedmények és a közelkeleti országok megvesztegetett kormányzó klikkjeivel kötött alku révén elfojtsa a növekvő nemzeti felszabadító mozgalmat, hogy kiterjedt katonai és politikai hídfőt teremtsen a Szovjetunió déli határai és Kelet-Európa felé s háborút készítsen elő a demokratikus, imperialistaellenes tábor ellen. Ám az angol imperializmus nyilvánvalóan túlbecsülte saját képességeit és lebecsülte a béke, demokrácia és szocializmus hatalmas mértékben megnövekedett erejét. Közelkeleti politikája a háború utáni években nyilvánvaló kudarcot vallott.

Már a háború vége felé szertefoszlottak az angol imperialisták reményei, hogy kizárólagos uralmuk alá hajthatják a Közel-Keletet. A németek és a franciák közelkeleti befolyásának kiküszöbölését az amerikai imperializmus rohamos gazdasági, politikai és katonai térhódítása kísérte. Az angol imperializmus érezte, hogy egymagában nem tud megbirkózni a nemzeti felszabadító mozgalommal, még kevésbbé a Szovjetunió elleni felvonulási terület meg-

szervezésének feladatával, ezért maga hívta „segítségül" az Egyesült Államokat. Az amerikai imperializmus jött is, az angol „meghívás" bevárása nélkül, még pedig egyáltalán nem a Brit Közelkeleti Birodalom megmentésére, hanem az „amerikai birodalom" közelkeleti fiókintézményének létrehozására. Az amerikai imperializmus durván kiebrudalja angol cégtársát régi befolyási övezeteiből.

Az angol és az amerikai imperialisták nem oldották meg a közelkeleti országok égető gazdasági és szociális problémáit. A külföldi imperialisták és fizetett népellenes ügynökségeik rablógazdálkodása elképzelhetetlen nyomorra, éhezésre és kihalásra ítélte ezeknek az országoknak a népeit. Az angol és az amerikai imperialistáknak sem terrorral, sem provokációkkal nem sikerül elfojtaniok a nemzeti felszabadító mozgalmat, amely megsemmisíti az imperialistáknak és helyi ügynökeiknek a nép tudta és akarata nélkül kötött alkuit. Ez a mozgalom egyesül a világ dolgozóinak nagy mozgalmával, mely a békéért, a szabadságért és a függetlenségért, a Szovjetunióval való barátságért és szövetségért küzd.

Végül — s ez a legfontosabb —, az angol-amerikai tömbnek nem sikerült és nem is fog soha sikerülni megsemmisíteni a népek békéjének és szabadságának hatalmas támaszát: a Szovjetuniót, ezt a nagy világhatalmat, melynek életbevágó érdeke, hogy megőrizze a békét és biztonságot Délen, mind a saját tengeri és szárazföldi határai, mind a keleteurópai népi demokratikus országok határai mellett fekvő területeken. Teljesen kudarcot vallanak az imperialisták, akik el akarják fojtani, vagy meg akarják gyengíteni a közelkeleti országok dolgozó tömegeinek egyre növekvő rokonszenvét a Szovjetunió — a béke, a szocializmus, a népek barátságának és testvériségének támasza iránt.

2. Az angol-amerikai tömb és az angol-amerikai ellentétek a Közel-Keleten

Az amerikaiak közelkeleti terjeszkedése már a harmincas években megkezdődött, de csak a második világháború idején, majd különösen a háború utáni időszakban bontakozott ki rendkívül erőteljesen. A háború alatt állandó légiforgalmi útvonalak keletkeztek az Egyesült Államok és a Közel-Kelet között. Ezek a légiútvonalak az Egyenlítői Afrikát, Kartumot és Kairót érintve, átszelték az afrikai világrészt, majd innen Palesztinába, Irakba, Iránba vezettek. Egyiptomban, Palesztinában, Eritreában, Irakban, Iránban amerikai támaszpontok, raktárak, javítóműhelyek létesültek. A lend-lease szállítások révén az Egyesült Államok monopóliumai benyomultak a közelkeleti országok piacaira.

A közelkeleti országokkal folytatott kereskedelem fejlesztésére alakult Amerikai Közelkeleti Részvénytársaság nevű speciális szervezet felderítette és biztosította az amerikai monopóliumok háború utáni behatolásának lehetőségeit és módjait. Az amerikai diplomácia rendkívül élénk tevékenységet fejtett ki. Elegendő, ha azokra a tárgyalásokra utalunk, amelyeket az amerikai diplomácia 1943—1944-ben folytatott az arab vezetőkkel, valamint Törökország, Irán és Abesszínia képviselőivel. Az Egyesült Államok kormánya közvetlenül támogatta azokat az amerikai olajmonopóliumokat, amelyek 1944-ben nagy támadásra indultak a Közel-Keleten. Az itteni olajkoncessziók szükségességét nyiltan a háború utáni politikai és stratégiai perspektívákkal, vagyis a Szovjetunió elleni háború előkészítésével okolták meg.

Az amerikai térhódítás megbontotta, felborította az imperialista hatalmak régi erőviszonyait a közelkeleti térségben. Az Egyesült Államok minden teketória nélkül kiszorítja innen Angliát. Az angol imperialisták zúgolódnak, de kénytelen-kelletlen egyelőre megbékélnek az eseményekkel. Az *Economist* (1944 március 11.) már a háború alatt azon siránkozott, hogy az amerikai térhódítók a „meglepetések és a befejezett tények taktikáját" alkalmazzák az angolokkal szemben, mind a palesztínai kérdésben, mind az arábiai olaj kérdésében. Ugyanakkor azonban a City szócsöve azt is elárulta, hogy „Amerika távozása" a közelkeleti hídfőből, miként ez az első világháború után történt, „tragikus lenne".

Az angol imperializmus érezte, hogy lába alatt mind erősebben inog a talaj. Iránban erőteljes demokratikus mozgalom bontakozott ki, hatalmas sztrájkok zajlottak le az angol olajtársaság vállalataiban, létrejöttek az új népi demokratikus hatalom gócai. Törökországban a reakciós diktatúra, mely végkép lejáratta magát a hitleri fasisztákkal kötött szövetségével és szovjetellenes politikájával, csupán hatalmas katonai gépezetének és a külföldi imperializmus erőteljes támogatásának köszönhette, hogy uralma fennmaradt. Egyiptomban és más arab országokban erősen fellendült a szabadságért és függetlenségért, az angol imperialisták kiűzéséért megindult népi mozgalom. A néptömegek nem törődnek bele többé az angol imperialisták uralmába, követelik az Angliával kötött uzsoraszerződések felbontását, aktívan küzdenek szabadságukért és függetlenségükért. Ezt a harcot több országban a Kommunista Pártok vezetik, melyek nagy tekintélyre és befolyásra tettek szert. A Szovjetunió győzelmei és eredményei nagy forradalmasító hatással vannak a közelkeleti országok néptömegeire. A reakciós kormányzó körök provokációs, szovjetellenes politikája a tömegek egyre növekvő ellenállásába ütközik; a tömegek szakítást követelnek az imperialistákkal, baráti és testvéri együttműködést a Szovjetunióval. Görögországban az angol beavatkozás az egész nép

ellenállásába ütközött, mely már-már azzal fenyegetett, hogy elsöpri a monarchofasiszta rendszert és romjain felépíti az új, népi demokratikus hatalmat.

A nemzeti felszabadító harc erőteljes fellendülése közepette az angol imperializmus nem reménykedhetett abban, hogy saját erejével megtarthatja hadállásait. Ezért az amerikai imperializmushoz fordult segítségért.

A közelkeleti angol-amerikai kapcsolatok új jellege végleges formában az 1947 március 12-én világgá kürtölt Truman-elvben jutott kifejezésre. Az Egyesült Államok elnöke azt követelte kongresszusi üzenetében, hogy szavazzon meg a kongresszus 400 millió dollárt Görögország és Törökország megsegítésére. Ezt az üzenetet megelőzték Anglia felhívásai az Egyesült Államokhoz, amelyek rámutattak arra, hogy Anglia egyedül nem tudja pénzzel és fegyverrel ellátni a görög monarchista reakciót, mint ahogyan nem tud kellő pénzügyi és katonai támogatást nyujtani Törökország szovjetellenes politikájához sem. A Truman-elv kihirdetése azt jelentette, hogy az Egyesült Államok lesz a fő imperialista hatalom a Közel-Keleten, vagyis átveszi Anglia eddigi szerepét.

Az amerikai térhódítás és a vele együttjáró angol-amerikai küzdelem kiterjed a gazdaság, a politika és a stratégia valamennyi területére a Közel-Keleten.

Az amerikai monopóliumok már régóta szemetvetettek a közelkeleti olajra. 1928-ban, az úgynevezett „vörös vonal szerződés" értelmében megszerezték az iraki olaj 23,75 százalékát (Franciaország 23,75 százalékot, Anglia 47,5 százalékot, Gulbenkjan kőolajmonopolista pedig 5 százalékot kapott). 1933-ban az amerikai monopóliumok koncessziót kaptak olajkitermelésre Szaud-Arábiában, ahol később megalakították az Arabian-American Oil Company-t (ARAMCO). 1934-ben az amerikaiak és az angolok fele-fele arányban koncessziót kaptak Kuwaitban. 1940-ben az amerikaiak koncessziót kaptak a Bahrein-szigeteken. 1944-ben az amerikai olajmonopóliumok megegyeztek Szaud-Arábiával, hogy olajvezetéket építenek a Földközi-tengerig. Ez az egyezmény jelentette a Wall Street nagyarányú „olajoffenzívájának" kezdetét. 1944—1945 folyamán hosszas angol-amerikai tárgyalásokra került sor, amelyek az 1945 szeptember 24-i egyezménnyel zárultak. Az egyezmény lényege az volt, hogy a felek megállapodtak a közelkeleti olajövezetek felosztásában. Egy évre rá, 1946 december 26-án, új angol-amerikai egyezmény jött létre, amelynek értelmében az angolok átengedték az amerikaiaknak az iráni olaj tekintélyes részét (sajtóközlemények szerint, az angolok arra kötelezték magukat, hogy átengedik az iráni olaj 20 százalékát, ám a továbbiakban az amerikaiak kétszeresére növelték ezt az arányt). Ugyanezen

szerződés értelmében olajvezeték épül a Perzsa-öböl és a Földközi-tenger között, párhuzamosan azzal az olajvezetékkel, amelyet az ARAMCO épít Szaud-Arábia és a Földközi-tenger között. 1947—1949-ben az amerikaiak újabb koncessziót kaptak Szaud-Arábia úgynevezett „semleges övezetében". A Szaud-Arábia és Szaída libanoni kikötő közti olajvezeték 1950 vége felé készült el.

Az amerikai terjeszkedés következtében — amely Szaud-Arábia olajkitermelésének gyors növekedésével járt együtt — Anglia és az Egyesült Államok részesedésének aránya a közelkeleti olajkitermelésben, gyors ütemben változott az Egyesült Államok javára.

1938-ban Anglia az egész kitermelés 80 százalékában, az Egyesült Államok pedig a 14 százalékában részesedett. 1950-ben a közelkeleti olajkitermelés 87 millió tonna volt, ebből Angliára már csak 53 százalék, az Egyesült Államokra pedig 45 százalék jutott (40. táblázat).

A kőolajlepárló üzemek termelési kapacitása terén ugyancsak megváltozott a helyzet az utóbbi években. A háború előtt angol tulajdonban volt valamennyi kőolajlepárló üzem. 1948 vége felé már az amerikaiaké volt a kőolajlepárló üzemek kapacitásának 31 százaléka.

Az új amerikai olajvezetékek építésének és torkolatuknál kőolajlepárló üzemek létesítésének méginkább az Egyesült Államok javára kell megváltoztatniok a termelési kapacitás arányát. A közelkeleti olajért folyó angol-amerikai küzdelem egyre hevesebbé válik, minthogy állandóan növekszik a Közel-Kelet részesedése a kapitalista világ feltárt kőolajforrásainak kitermelésében. 1914-ben a világ kőolajkitermelésének alig 1 százaléka került ki innen; 1935—1939-ben már 5,5 százalék, 1948-ban 12 százalék, s az angol és az amerikai monopóliumok úgy tervezik, hogy 1956-ig 155 millió tonnára, vagyis a kapitalista világ egész termelésének felére fokozzák az itteni olajkitermelést[6]. A Közel-Keleten összpontosul a kapitalista országok feltárt olajforrásainak 40 százaléka. Erősen megnövekedett a Közel-Kelet szerepe a nyugateurópai országok olajellátásában: ezek az országok 1938-ban olajszükségletük egynegyedét kapták a Közel-Keletről, a többi háromnegyedet a nyugati féltekéről; 1948-ban már kétötöd származott a Közel-Keletről és háromötöd a nyugati féltekéről. Úgy tervezik, hogy a továbbiakban a nyugateurópai országok olajszükségletének négyötödét fedezi majd a Közel-Kelet[7].

[6] Records and Statistics. 1949 augusztus 24. — La Vie Financière. 1949 július 22.

[7] Statist. 1949 május 25.

40. táblázat

Angol-amerikai harc a közelkeleti olajért

(kitermelés millió tonnában)

Országok	1938			1950		
	összesen	Anglia	Egyesült Államok	összesen	Anglia	Egyesült Államok
Irán	10,4	10,4	—	32,0	32,0	—
Irak	4,3	2,1	1,1	6,6	3,3	1,6
Szaud-Arábia	0,1	—	0,1	27,0	—	27,0
Bahrein-szigetek	1,1	—	1,1	1,5	—	1,5
Kuwait	—	—	—	16,0	8,0	8,0
Egyiptom	0,2	0,2	—	2,3	1,8	0,5
Katar	—	—	—	1,6	0,8	0,8
Összesen (millió tonna)	16,1	12,7	2,3	87,0	45,9	39,4
Az egész kitermelés százaléka	100	80	14	100	53	45

Az amerikai olajtársaságok, melyek saját gyarmatukká változtatták Szaud-Arábiát, a Közel-Kelet valamennyi országában újabb olajforrások és kiaknázási szférák után kutatnak. 1945-ben a Sinclair Oil olajkoncessziót kapott Abesszíniában, de csak 1949 tavaszán kezdett a fúráshoz. Az angolok mindenféle akadályt gördítettek a koncessziósok tevékenységének útjába, még támadásokat is szerveztek a kutatóosztagok ellen. A Standard Oil of New Jersey Egyiptomban kapott olajkoncessziót és 1946 óta végez fúrásokat a Színai-félszigeten. 1948-ban az amerikai trösztök újabb olajkoncessziókat kaptak, s ezzel Egyiptom olajban gazdag területeinek jelentős része az amerikaiak kezébe került. A Standard Oil Izraelben vetette meg a lábát és megalakította itt leányvállalatát, a Standard Oil Company in Israel társaságot. 1949 áprilisában amerikai és francia monopóliumok egyezményt kötöttek és megalakították az Société Nord-Africaine des Pétroles-t (NAP) 1,5 milliárd frank alaptőkével a tuniszi olajforrások kiaknázására. A társaság tőkéjének 65 százaléka amerikai tulajdon. Törökországban a Socony-Vacuum Oil kapott jogot a Ramandaga és Adana olajforrásainak feltárására. Az amerikai monopóliumok minden igyekezetükkel azon vannak, hogy megkaparintsák maguknak Irán olajforrásait, kiszorítsák innen az angolokat és ezáltal megdöntsék ez utóbbiak közelkeleti „olajbirodalmának" pillérét.

Az Angol-Iráni Olajtársaság 1909-ben alakult; abból a koncesszióból nőtt ki, amelyet 1901-ben az angol kormány közreműködésével egy bizonyos D'Arcy kapott meg hatvan évre. 1932-ben Irán felmondta a koncessziót, ám Anglia nyomása és fenyegetései következtében 1933-ban ismét megújította, mégpedig további 60 évre —

vagyis 1993-ig. A koncesszió oly területre szólt, amely nagyobb, mint egész Anglia. A dolgozók könyörtelen kizsákmányolása révén a társaság roppant profitokat harácsolt össze. 1946—1949-ben a társaság profitja 142 millió font sterling, azaz a befektetett tőke 123 százaléka volt. Az iráni kormánynak viszont nyomorúságos könyöradományokkal kellett beérnie: rendszerint a profitoknak csak huszonnegyedrészét kapta, a szerződésben kikötött 20 százalék helyett. Az olajtársaság „állam lett az államban", kedve szerint váltotta le a minisztereket, lepénzelte a köztisztviselőket, a rendőrséget, a hadsereget. A néptömegek nyomására a medzslisz (iráni országgyűlés) és a kormány 1947-ben követelte az 1933. évi koncessziós szerződés felülvizsgálását. A később kidolgozott „pótegyezményt" a medzslisz nem hagyta jóvá.

1951 március 15-én a medzslisz törvényt hozott az iráni olajipar államosításáról. Az angol kormány minden eszközzel arra törekedett, hogy megőrizze hadállásait és, ha formailag nem is, de lényegében megtartsa az iráni olajat az Angol-Iráni Olajtársaság kezében.

Angol csapatokat vontak össze Irán határain, de a fenyegetések ez alkalommal hatástalanok maradtak. Az angol burzsoá sajtó nem titkolta, hogy ha Anglia nem mert közvetlen katonai nyomáshoz folyamodni, ez elsősorban a Szovjetuniónak Iránt támogató baráti állásfoglalásán múlott.

Anglia a hágai Nemzetközi Bírósághoz és a Biztonsági Tanácshoz fordult panaszával, de ez a lépése sem hozta meg a várt eredményt. A Szovjetunió határozottan síkraszállt az egyedüli helyes álláspont mellett, melynek értelmében az államosítás Irán belügye és semmiképpen sem tartozik egyetlen nemzetközi szerv hatáskörébe sem.

1951 őszén a társaság egész személyzetének el kellett távoznia Iránból, a társaság vállalatai pedig az államosított olajipar kormányszervének kezébe kerültek.

Az amerikai imperializmus természetesen ki akarja használni az alkalmat, hogy a maga javára fordítsa az angol pozíciók meggyengülését. Az amerikai olajmonopóliumok a háború utáni években többízben is „csábító" ajánlatokat tettek az iráni kormánynak arra az esetre, ha felmondja az angol koncessziót és ezt az amerikaiakra ruházza át.

Az államosítási törvény megszavazását nyomonkövette (1951 júniusában) Truman üzenete Moszadikhoz, Irán miniszterelnökéhez. Júliusban, „közvetítői megbizatással" megérkezett Iránba Harriman. Ezzel kapcsolatban az angol sajtó nem titkolta elégedetlenségét és hangsúlyozta: Harriman nem Anglia érdekeit akarja megvédeni, hanem arra törekszik, hogy Anglia helyét az amerikaiak foglalják el. Október-novemberben, amikor Moszadik New Yorkban tartózkodott, az amerikaiak a legerősebb nyomás

eszközeit is igénybevették, hogy eredményeket érjenek el a fenti cél érdekében.

Az amerikai imperialisták felvetették azt a tervet is, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete vásárolja meg a volt Angol-Iráni Olajtársaság részvényeinek 51 százalékát (Morgenthau-terv). Ez lényegében azt jelentette volna, hogy az iráni olaj amerikai tulajdonba kerül, annál is inkább, mert a vásárlást az Egyesült Államok legteljesebb ellenőrzése alatt álló Nemzetközi Bankon keresztül kellett volna lebonyolítani. Az imperialista ragadozók azonban gazda nélkül számítottak.

Az iráni olaj államosításának végrehajtásában döntő szerepe volt az alulról jövő követelésnek, a hazafias körök fellépésének, annak az imperialistaellenes népmozgalomnak, amely szembefordult mind az angol, mind az amerikai rabló imperializmussal.

Rendkívül hevessé vált az árufelvevő és tőkebefektetési piacokért folyó angol-amerikai harc.

A 41. táblázatból kitűnik, milyen ádáz harcot vív Anglia és az Egyesült Államok az egyes országok piacain.

41. táblázat

Angol-amerikai harc az egyes közelkeleti országok piacain

(Anglia és az Egyesult Államok részesedése az illető országok behozatalában és kivitelében, szazalékban)

Országok	Évek	Anglia részesedése		Az Egyesult Államok részesedése	
		behozatalban	kivitelben	behozatalban	kivitelben
Egyiptom	1938	23,0	35,0	6,6	2,4
	1947	22,1	14,6	11,2	6,8
Szudán	1938	26,0	47,2	2,3	3,5
	1947	23,2	39,7	4,4	6,4
Irak	1938	30,1	24,7	9,1	16,0
	1947	41,5	15,6	8,4	4,6
Palesztina	1938	13,1	49,3	8,5	2,2
	1947	20,5	28,5	8,7	1,7
Transzjordánia	1938	3,3	—	1,8	—
	1947	7,8	—	10,0	—
Szíria és Libanon	1938	13,3	5,9	7,1	6,0
	1947	18,0	—	26,8	6,8
Törökország	1938	11,1	3,3	10,5	12,3
	1947	12,5	16,4	33,3	23,6
Irán	1938	8,1	24,7	6,1	8,2
	1947	24,3	15,2	24,4	19,6
A közelkeleti országok összesen	1938	16,0	21,4	7,0	6,5
	1947	21,8	17,7	16,4	11,4

Forrás: Foreign Commerce Weekly 1949 május 16. A százalékokat, valamint az egyes országokra vonatkozó megfelelő adatokat mi számítottuk ki.

E táblázatból láthatjuk, hogy 1947-ben az Egyesült Államok részesedése a közelkeleti országok behozatalában csaknem két és félszeresére növekedett a háború előtti időszakhoz viszonyítva, míg Anglia részesedése csupán másfélszeresére emelkedett.

Az amerikai tőke arra törekszik, hogy valamennyi közelkeleti országba benyomuljon, magához ragadja a döntő gazdasági pozíciókat és az összes nyersanyagkincseket.

Törökországban a Truman-elv nyilvánosságrahozatala és a török kormánynak ígért kölcsönök folyósítása után az amerikai monopóliumok teljhatalmú urakká váltak. Az amerikai monopóliumok megkaparintották az olajlelőhelyeket, koncessziót kaptak Ordu és Isparta területén mangán- és krómércek kitermelésére, befurakodtak a török szén- és kohóiparba, többek között a karabüki kombinátba. Az amerikai imperialisták raktáron heverő árucikkeikkel árasztják el a török piacot. Az ország gazdaságpolitikájában és külpolitikájában az amerikai tanácsadóké és diplomatáké a döntő szó.

Az amerikai monopóliumok térhódítása méginkább fokozódott az után,. hogy Truman 1949 január 20-án világgá kürtölte az „elmaradott területek fejlesztésének" hírhedt programját. 1949 tavaszán a Nemzetközi Bank küldöttsége, élén Stevenssel, ellátogatott Egyiptomba. Reynolds amerikai „alumíniumkirály", aki szintén Egyiptomba utazott, tárgyalásokat folytatott egy húszmillió dolláros tőkével rendelkező amerikai-egyiptomi alumíniumtársaság alakításáról. Amerikai tőke részvételével vegyészeti gyárat építettek Szuez körzetében. Ford Alexandria körzetében épít autószerelő üzemet. 1950 elején amerikai-egyiptomi textiltársaság alapításáról folytak tárgyalások. A társaság alaptőkéjét 2,5—3 millió dollárra tervezték, 55 százalékos amerikai részesedéssel. A Westinghouse Electric Corporation amerikai társaság villanyerőművek építésére kapott koncessziót.

1947-ben amerikai-abesszín társaságot szerveztek Abesszínia „erőforrásainak fejlesztésére". Névlegesen a részvényeknek csak 25 százaléka van amerikai tulajdonban, a többi a helyi tőkéé, ám valójában a társaságot amerikai monopolisták tartják kezükben, a társaság elnöke pedig egy amerikai tábornok. Ugyanitt egy amerikai repülőtársaság is megvetette a lábát. McGhee amerikai külügyminiszterhelyettes az amerikai diplomaták 1950 márciusában, Moçambique-ban tartott értekezletén „megelégedését fejezte ki" azzal a politikával kapcsolatban, amelyet az abesszín kormány az amerikai koncessziótulajdonosok irányában folytat.

A Wall Street monopolistái, alamizsnák és uzsorakölcsönök segítségével, Izrael gazdaságát is hatalmukba kerítették. Az amerikaiak izraeli tőkebefektetései 1937-től 1947-ig 39 millió dollárról 150 millió dollárra emelkedtek. 1947-től kezdve ez az összeg

tovább növekedett[8]. Az a 100 millió dolláros amerikai kölcsön, amelyet 1949 elején kapott az ország, lehetővé tette az amerikaiaknak, hogy Izraelnek nemcsak gazdasági, hanem politikai életébe is beavatkozzanak. 1950 februárjában újabb hitelt nyujtottak Izraelnek. 1950 márciusában Izraelben különleges törvényt hoztak a külföldi tőkebefektetések ösztönzéséről, a külföldi társaságok profitjának szabad kiszállításáról szilárd valutában stb. Izraelben hatalmas amerikai társaságok vetették meg a lábukat, mint például a General Tire and Rubber, a Kaiser (Kaiser Frazer of Israel), a Szolel Bone (ez a társaság kohóüzemeket épít, amelyeknek termelési kapacitása összesen 100 000 tonna lesz évente). Morgenthau volt amerikai pénzügyminiszternek, a nagy üzletembernek 1950 elején tett palesztínai látogatása az amerikai tőke eddiginél is nagyobbarányú térhódításának előkészítésével volt kapcsolatban. Egyidejűleg az angol monopóliumok is tovább garázdálkodnak Izraelben, mint például a Palestine Potash Co., amely az egész vegyiipart kezében tartja, a Steel Brothers, a Palestine Electric Corporation, a Consolidated Refineries Co., az Anglo-Palestine Bank és mások. Amerikai monopóliumok tartják kezükben Izrael külkereskedelmének túlnyomó részét. 1949-ben 27 százalékkal, 1950-ben pedig 32 százalékkal részesedtek az ország behozatalában, míg Anglia részesedése csupán 10, illetve 8 százalék volt[9].

Az amerikai spekulánsok és kémek rendkívül káros tevékenységet fejtenek ki Afganisztánban. Monopolizálni akarják az ország külkereskedelmét, meg akarják kaparintani az olaj-, arany-, ezüst- és krómlelőhelyeket, de ami a legfőbb — stratégiai felvonulási területet akarnak létesíteni a Szovjetunió határainál. Az afgán kormány 1945-ben egyezményt kötött öt évre a Morrison and Nudson amerikai társasággal öntözőrendszer építéséről a Gilmend és Argendab völgyében. A társaság azonban nem annyira építkezéssel, mint inkább helyrajzi felvételekkel, aranymezők felkutatásával foglalkozott. Rengeteg munkást foglalkoztatott, 22 millió dollárt költött el, és a végén még további 75 millió dollárt követelt a munkálatok befejezéséhez, azaz négyszer annyit, mint amennyit az egyezmény előirányzott. Ennek ellenére az afgán kormány 1950-ben még további hat évre meghosszabbította az egyezményt, ugyanakkor pedig 21 millió dolláros uzsorakölcsönt kapott az Egyesült Államoktól. 1951 elején az iráni sajtóban közlemények jelentek meg egy titkos amerikai-afgán egyezményről, mely szerint amerikai tisztek vezetésével újjászervezik az afgán

[8] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1949 szeptember 5., vagy A gyarmati népek harca az imperialisták ellen. Szikra 1950. 60. old.

[9] Records and Statistics. 1951 február 10. 90. old.

hadsereget és amerikai katonai repülőterek épülnek afgán területen, különösen az északi vidékeken.

Az amerikai militaristákat általában éppen úgy érdekli a közelkeleti felvonulási terület, mint az amerikai monopoltőkét a közelkeleti olaj. A McBride tábornok vezetése alatt álló amerikai katonai misszió katonailag ellenőrzi Törökországot. Amerikai tisztek vezetik a török hadsereg, hajóhad és légierő kiképzését, valamint a katonai objektumok építését Karsz és Ardahan vidékén, a Szovjetunió határainál.

Az amerikai militarizmus roppant nyomást gyakorol Szíriára és Libanonra. Ezeket az országokat is saját felvonulási területévé akarja változtatni. Szíria egyetlen tengeri kikötőjét, Latakiát, amerikai irányítás alatt átépítik, mert az Egyesült Államok ezt a kikötőt agresszív terveinek céljaira akarja berendezni. Meg akarja kaparintani a libanoni kikötőket is: Szaidát, Beirutot és Tripolit. Az amerikai militaristák ezeket a kikötőket máris saját potenciális katonai támaszpontjaiknak tekintik.

Izrael, az új közelkeleti állam is magára vonja az amerikai ragadozók figyelmét. Nemcsak az itt kínálkozó gazdasági lehetőségek, hanem Izrael mint Elő-Ázsia katonai felvonulási területe is rendkívül nagy vonzóerő az amerikai imperialisták szemében. „Háború esetén — írta 1949 január 14-én a *United States News and World Report* — nem az arab országok, hanem éppen Izrael bizonyulhat a nyugati hatalmak legértékesebb szövetségesének."

Izrael egyre inkább az amerikai imperializmus közelkeleti támaszpontjává változik. Amerikaiak bővítik ki a telavivi és haifai kikötőket, hogy ezeket támaszpontokként használhassák fel. Amerikaiak szállták meg a régi repülőtereket és újakat is építenek.

1951 júniusában Izrael kormánya barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződést kötött az Egyesült Államokkal. A szerződés értelmében az izraeli támaszpontokat, kikötőket és repülőtereket az Egyesült Államok rendelkezésére bocsátották — vagyis újabb lépést tettek afelé, hogy az országot amerikai gyarmattá és katonai támaszponttá változtassák.

Az amerikaiak Szaud-Arábiában, Dhahranban nagy repülőtámaszponttal rendelkeznek, amely a legnehezebb típusú bombavetők számára is alkalmas; ezenkívül nagy tengeri és légitámaszpontot építenek Dammanban, a Perzsa-öböl partján. Sőt, az Egyesült Államok úgy határozott, hogy hadihajókat szállít Szaud-Arábiának. Ezek a hadihajók a Vörös-tengeren és a Perzsa-öbölben állomásoznak majd, vagyis arab zászlók alatt az amerikai hajóhad egységei fognak a Perzsa-öbölben horgonyozni.

Líbiában, Mellahban, a nyilvánvalóan törvénytelen angol-amerikai egyezmény alapján — amely ellen jogosan tiltakozott

a Szovjetunió kormánya — nagy amerikai légitámaszpontot építettek.

Az amerikai militarizmus nem egyes katonai támaszpontokat és felvonulási területeket akar megszerezni a Közel-Keleten. Az Egyesült Államoknak az a célja, hogy kiépítse itt a katonai támaszpontok és közlekedési vonalak amerikai rendszerét, annak a hasonmását, amellyel Anglia rendelkezik. E rendszer stratégiai tengelyét azok az amerikai támaszpontok képezik, amelyek Spanyolországban és Spanyol Marokkóban, a Baleári-szigeteken, Szicíliában, Cipruson, Líbiában, Egyiptomban, Izraelben, Szaud-Arábiában, Szíriában, Törökországban és Iránban létesültek. Ezenkívül, az amerikaiak 1951-ben kiharcolták Angliától azt a „jogot", hogy igénybevegyék az összes angol támaszpontokat — Líbiában, Egyiptomban, Iránban, Transzjordániában, Cipruson és Maltán.

A második világháború után — történelmében elsőízben — az Egyesült Államok állandó és igen tekintélyes hajóhadat küldött a Földközi-tengerre; a hajóhad repülőgépanyahajókból, cirkálókból és torpedórombolókból állt. Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy az Egyesült Államok egyre jobban „érdeklődik" a Szuezi-csatorna iránt[10].

Anglia a legkülönbözőbb szemfényvesztő politikai sakkhúzásokkal akarja megőrizni és megszilárdítani befolyását; de a népellenes feudális, komprádor és burzsoá körökkel kötött alkuk semmivé válnak a nemzeti felszabadító mozgalom csapásai alatt. 1946 március 22-én Anglia ahelyett, hogy lemondott volna Transzjordánia feletti mandátumáról és az ország nemzetközi statutumának elbírálását az Egyesült Nemzetek Szervezetére bízta volna, szerződést kötött Abdullah-val, Transzjordánia királyával, a Hasemita-dinasztiából származó régi angol ügynökkel. A látszatfüggetlenség leple alatt továbbra is megmaradt az angol uralom és az ország angol katonai támaszponttá vált.

Portsmouth-ban 1948 január 15-én Anglia ugyancsak nem egyenlő jogokat biztosító szerződést kényszerített az iraki küldöttségre. A felháborodás kirobbanása Irakban, az iraki dolgozók harcos tüntetései megakadályozták a szerződés becikkelyezését és lemondásra kényszerítették a kormányt.

A háború után Egyiptom követelte az 1936. évi nem egyenlő jogokat biztosító angol-egyiptomi szerződés felbontását. 1946 októberében Londonban az angol küldöttség és a Szidki pasa

[10] A Szuezi-csatorna tényleges gazdája az angol kormány, az ő tulajdonában van a részvények 44 százaléka. 1947-ben a csatornán áthaladó hajók 47 százaléka angol volt; az áthaladó hajóknak 20 százaléka volt amerikai (az Egyesult Államok részesedése a háború előtti időkhöz képest megháromszorozódott).

vezette egyiptomi küldöttség között megegyezés jött létre az új szerződés feltételeiről. Ezeknek a feltételeknek az értelmében angol-egyiptomi (vagyis valójában angol!) tanácsnak kell megalakulnia Egyiptom és a Szuezi-csatorna közös védelmére; ez a tanács rendkívül nagy katonai hatáskörrel rendelkezik; az angol csapatokat három éven belül ki kell vonni Egyiptomból, ám „rendkívüli körülmények" esetén az angol seregek visszatérhetnek és ugyanolyan jogokat élvezhetnek, mint az 1936. évi szerződés értelmében; Szuezben továbbra is angol csapatok állomásoznak; Szudánban bizonytalan ideig megmarad a fennálló helyzet[11]. E feltételek nyilvánosságrahozatala hatalmas népi tiltakozó mozgalmat váltott ki és lemondásra kényszerítette Szídki pasa kormányát.

Az egyiptomi nép visszautasította a szerződés nem egyenlő jogokat biztosító feltételeit. Az angol-egyiptomi kérdés vita tárgya lett az Egyesült Nemzetek Szervezetében, és azokat a jogos egyiptomi követeléseket, hogy az angol csapatok vonuljanak ki a Nílus völgyéből, határozottan támogatták a Szovjetunió képviselői. Azokon a tárgyalásokon, amelyeket a későbbiekben folytatott az angol és az egyiptomi kormány, Szuez kérdésén kívül Szudán kérdése volt az ütközőpont. Egyiptom ragaszkodott Egyiptom és Szudán egyesüléséhez, Anglia viszont Szudánnak „függetlenséget" akart adni, amely csupán az angol gyarmati uralom megőrzésének álcázása lett volna. 1948-ban Anglia egyoldalú lépéssel közigazgatási reformot hajtott végre Szudánban: „választási" komédiát rendezett és törvényhozó gyűlést alakíttatott, hogy Egyiptomot befejezett tények elé állítsa. De Egyiptom természetesen ebbe nem törődött bele, s az angol-egyiptomi kapcsolatok zsákutcába jutottak.

Az egyiptomi közvélemény oly egyöntetűen és határozottan követelte, hogy az angol csapatok hagyják el Egyiptomot és hatálytalanítsák az 1936. évi szerződést, hogy Nahasz pasa, Egyiptom miniszterelnöke 1950 november 16-án erélyes angolellenes beszédet mondott a parlamentben. Kijelentette, hogy ha a londoni tárgyalások nem vezetnek pozitív eredményekre, az egyiptomi kormány érvényteleníti az 1936. évi szerződést, követelni fogja az angol csapatok kivonását Egyiptomból, valamint Egyiptom és Szudán haladéktalan egyesítését az egyiptomi korona fennhatósága alatt.

Anglia elutasította Egyiptom jogos követeléseit. A néptömegek nyomására az egyiptomi kormány 1951 október 8-án törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé az 1936. évi angol-egyiptomi szerződés, valamint a szudáni angol-egyiptomi kondomíniumra vonatkozó, 1899-ben kötött két megállapodás hatálytalanításáról.

[11] Lásd *Vatolina*. A mai Egyiptom. Moszkva, 1949. 232. old. (oroszul).

1951 október 15-én a parlament egyhangúlag jóváhagyta ezeket a törvényjavaslatokat. Az 1936. évi szerződés tehát érvényét vesztette. Faruk egyiptomi királyt kikiáltották Szudán királyává.

Az agresszív hatalmak úgy gondolták, hogy fenntarthatják uralmukat Egyiptomban, ha az ország részt vesz az úgynevezett Középkeleti Parancsnokságban (a Középkeleti Parancsnokság 1951 szeptember-októberében jött létre, az agresszív atlanti szövetség fiókintézményeként). A nyugati hatalmak együttes nyomást gyakoroltak Egyiptomra és azt követelték tőle, hogy vegyen részt ebben a Középkeleti Parancsnokságban, továbbá bocsássa rendelkezésre területét e parancsnokság főhadiszállása és fegyveres erői számára, „a Szuezi csatorna védelme érdekében". Ennek során utaltak arra, hogy az Egyesült Államok is részt vesz a „védelemben", vagyis helyesebben Egyiptom és Szuez megszállásában.

Az amerikai imperializmus tehát ebben az esetben is sietett — az amerikai reakciós sajtó kifejezése szerint — „betölteni a keletkezett űrt", vagyis arra törekedett, hogy az angolok kiszorítása után megvesse lábát Egyiptomban és Szuezben. Egyiptom elutasította az angol-amerikai tömb szolgaságot jelentő követeléseit, ám egyre nagyobb nyomással kellett megküzdenie.

Az angol kormány azzal válaszolt Egyiptom lépésére — az 1936. évi szerződés hatálytalanítására — hogy újabb csapatokat küldött Szuezbe és újabb területeket szállt meg a csatorna övezetében. Az angol csapatok terrorizálták, gyilkolták, fosztogatták a békés lakosságot. Az egyiptomi dolgozók nagy tiltakozó- és bojkotthadjárattal, a nemzeti felszabadító harc fokozásával válaszoltak az imperialista agresszió újabb gaztetteire.

Palesztínában az angol közigazgatás, közel harminc évi véreskezű uralma után maga kényszerült bevallani csődjét. 1947 elején Bevin bejelentette, hogy Anglia lemond Palesztína feletti mandátumáról. Ez azonban csak sakkhúzás volt az angol imperializmus álnok terveinek valóraváltása érdekében. 1947 november 29-én az Egyesült Nemzetek Szervezete határozatot hozott, melynek értelmében Palesztínát zsidó és arab államra osztotta fel. Anglia szabotálta e határozat végrehajtását és minden tőle telhető módon igyekezett háborút szítani az arabok és a zsidók között. 1948 március 15-én lejárt a palesztínai angol mandátum érvénye, a palesztínai zsidók kikiáltották Izrael megalakulását; az arab csapatok azonban — élükön Abdullah király légiójával (amelyet az angol kincstár költségén tartottak fenn, Glubb pasa angol tábornok parancsnoksága alatt) — benyomultak Palesztínába. Az angol labourista kormány az arab-zsidó háborúskodás szításával akarta elvonni a közelkeleti országok népeinek figyelmét valódi ellenségükről és elnyomójukról — a külföldi imperializmusról. Az arab országok részére nyujtott segítségnek és támogatásnak ebben a

háborúban az volt a célja, hogy megszilárdítsák az angol imperialistáknak az arab országok kormányzó klikkjeivel kötött paktumát, szövetségét. Végül Anglia ebben a háborúban meg akarta erősíteni hadállásait az amerikai nyomás kivédésére, és a befolyási övezetek bizonyos újrafelosztására törekedett. Az angol imperialisták palesztínai politikája kudarcot vallott. A palesztínai kérdés körüli angol-amerikai konfliktus a szokásos kompromisszummal zárult. Anglia 1949 január 29-én elismerte Izraelt, az Egyesült Államok pedig Transzjordániát, mely önkényesen magához csatolta Palesztína arab részét. A palesztínai kompromisszum az angol imperializmus újabb meghátrálását takarta: az újdonsült Izrael ugyanis az amerikai imperializmus uralma alá került.

Az angol-amerikai vetélkedés több más esetben is egymással versengő klikkek véres harcában, felkelések és államcsínyek formájában nyilatkozik meg, melyeket London vagy Washington ügynökei szerveznek. Így például Szíriában, 1949-től 1951-ig négy államcsíny zajlott le. E véres puccsok hátterében elsősorban az épülő amerikai olajvezetéknek kérdése rejlett; az olajvezetéknek Szírián keresztül kellett húzódnia. A lezajlott puccsokban szerepe volt továbbá a Nagy Szíria tervnek is. Ezt a tervet Transzjordánia és Irak Hasemita dinasztiából származó uralkodói, az angolok kreatúrái vetették fel. A terv célja: egy nagy állam alakítása Transzjordánia, Szíria, Libanon és Irak részvételével. Az amerikai diplomácia azonban semilyen eszköztől sem riad vissza, hogy meghiúsítsa ezt a tervet.

Jahja jemeni király meggyilkolása 1948 februárjában ugyancsak az angol-amerikai harccal volt összefüggésben. Jahja hajlandó volt közeledni az amerikaiak felé, ezért az angol ügynökök „eltávolították". De csakhamar államcsíny zajlott le, mely megdöntötte az angol kreatúrák uralmát. 1949 végén az angol imperialisták nyilt agresszióhoz folyamodtak Jemen ellen. Az angol légierő több lakott helységet bombázott, angol olajtársaságok pedig benyomultak Jemen területére és hozzákezdtek az olaj feltárásához Sabov vidékén.

1951 júliusában meggyilkolták Transzjordánia királyát, Abdullah-t, az angol imperializmus hű lakáját. A sajtó rámutatott arra, hogy ez a gyilkosság az amerikai kémszolgálat műve volt.

Az angol-amerikai küzdelem eredményeként az amerikai imperializmus — angol vetélytársát kiszorítva — uralma alá vetette Törökországot, Szaud-Arábiát és Izraelt. Iránban és Egyiptomban ádáz harc folyik az Egyesült Államok és Anglia között a politikai túlsúlyért, ugyanakkor azonban mindkét imperialista hatalom együttesen lép fel az egyiptomi és az iráni nép mind nagyobb arányokban kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalma ellen.

Az arab országok közül Irak és Transzjordánia maradtak csak

hívek az angol orientációhoz. De még az angol burzsoá sajtónak is el kell ismernie: az angolbarát irányzatnak fontos szerepe van abban, hogy az uralkodó Hasemita-klikk mindinkább elszigetelődik mind saját országának néptömegeitől, mind a többi arab országtól.

Anglia közelkeleti politikájának általános eredménye rendkívül siralmas az angol imperializmusra nézve. Angliának nem sikerült megakadályoznia Izrael létrejöttét és az amerikai befolyás megszilárdulását ebben az országban. Anglia nem tudta megerősíteni hadállásait az arab országokban. Az Arab Liga — Anglia édes gyermeke — kettészakadt az angol és az amerikai orientáció híveire. Az a tény, hogy Transzjordánia — az angol imperializmus közvetlen parancsára, az Egyesült Nemzetek Szervezetének határozatát megszegve — annektálta Palesztína arab részét, méginkább kiélezte a Liga tagjai közötti viszonyt és 1950 márciusi ülésszakán csaknem felrobbantotta a Ligát. 1950 június 17-én, a Liga következő ülésszakán aláírták az úgynevezett kollektív biztonsági egyezményt. Az amerikai imperialisták ösztönözték ennek a szerződésnek a megkötését, amelyet függelékként akartak az Északatlanti Egyezményhez fűzni. Ám az egyezményt csupán öt állam írta alá: Egyiptom, Szaud-Arábia, Szíria, Libanon és Jemen. Irak nem csatlakozott az egyezményhez, Transzjordánia meg egyáltalán nem képviseltette magát az ülésszakon. Az egyezmény nem lépett érvénybe.

A közelkeleti országokba akkreditált angol diplomaták 1949 júliusi londoni értekezlete alkalmat adott az angol sajtónak arra, hogy összegezze a háború utáni közelkeleti politika eredményeit. Megelőzőleg 1945-ben tartottak hasonló értekezletet, amely rózsás imperialista remények és tervek jegyében zajlott le. Ez alkalommal a kudarcokat és a vereségeket kellett összegezni. Röviddel ez előtt az értekezlet előtt, a parlamenti viták során, az egyik képviselő „oszladozó hullának" nevezte Bevin közelkeleti politikáját. A fenti értekezletet értékelve, az *Economist* (1949 július 16.) ezt írta: „El kell ismernünk, hogy négyéves közelkeleti tevékenységünk eredményei az angol politika csődjével egyenlőek. E négy év politikai mérlege szemmelláthatóan hatalmas deficittel zárul. Nem kecsegtetőbbek a gazdasági eredmények sem." A folyóirat azonban nem javasolta, hogy változtassák meg e csődpolitika irányát, ellenkezőleg, azt követelte, hogy még erőteljesebben folytassák a régi politikát — a nemzeti felszabadító mozgalom elnyomását, a Szovjetunió elleni háború szervezését és az Egyesült Államokkal bármi áron való szövetkezést.

De azok a vereségek, amelyek 1949-ig érték az angol imperializmust, csupán még sokkal súlyosabb vereségek előhírnökei voltak. Az angol imperializmusra mért csapás volt többek között

az Angol-Iráni Olajtársaság államosítása, valamint az 1936. évi egyiptomi szerződés és a Szudánra vonatkozó megállapodás érvénytelenítése is.

Az 1951. évi választásokon elszenvedett veresége előtt a labourista kormánynak alkalma volt arra, hogy összegezze a Közel-Keleten folytatott imperialista, agresszív politikájának siralmas eredményeit.

Az angol imperialisták vereségei azonban egyáltalán nem jelentették az amerikai imperialisták sikerét.

Nemcsak az angol politika szenvedett kudarcot, hanem az is bebizonyosodott, hogy teljesen tarthatatlan, elkerülhetetlenül bukásra van ítélve az angol-amerikai imperialista tömb egész közelkeleti politikája.

3. Az imperialista uralom eredménye: gazdasági pangás és hanyatlás

Azok a változások, amelyek a közelkeleti országok gazdaságában akár a két világháború közötti időszakban, akár a második világháború folyamán és e háború eredményeként bekövetkeztek, nem változtatták meg ezen országok gazdaságának általános jellegét: ma is elmaradott agrárországok. A közelkeleti országokban — az imperialista hatalmaktól függő, félgyarmati helyzetük folytán — fennmaradtak a dolgozók kizsákmányolásának feudális formái, melyek a kapitalista rablás és rabszolgaság legkegyetlenebb formáival társultak. Az imperializmus, mely elpusztítja a régi patriarchális és félfeudális társadalmi viszonyokat, ugyanakkor itt is mindent elkövetett, hogy visszatartsa a termelőerők fejlődését és nem teremtette meg az önálló gazdasági fejlődéshez szükséges feltételeket. Azok a szűkreszabott reformok és felülről kezdeményezett forradalmak, amelyek az első világháború után néhány közelkeleti országban lezajlottak (a kemálista forradalom Törökországban, Riza sah államcsínye Perzsiában, bizonyos reformok Egyiptomban) némiképpen erősítették ugyan a nemzeti burzsoáziát, de nem oldottak meg egyetlenegyet sem a történelmi fejlődés során felmerült alapvető feladatok közül. Nem szüntették meg igazán az idegen uralmat, nem számolták fel a feudalizmust és nem oldották meg az agrárkérdést, nem teremtették meg a termelőerők fejlődéséhez szükséges feltételeket. 1927-ben, a Szun Jat-szen Egyetem hallgatóival folytatott beszélgetése során Sztálin elvtárs ezt mondotta: „Kemálista forradalom csak olyan országokban lehetséges, mint Törökország, Perzsia, Afganisztán, ahol nincs, vagy majdnem nincs ipari proletariátus és ahol nincs igen erős agrár-paraszt forradalom. A kemálista forradalom egy felső rétegnek, a nemzeti kereskedő burzsoáziának a forradalma,

amely a külföldi imperialisták elleni harcban jött létre és további fejlődésében lényegében a parasztok és munkások ellen, közvetlenül az agrárforradalom lehetősége ellen irányul"[12].

A történelmi tapasztalat fényesen igazolta ezt a jelentős sztálini tételt. A kemálista forradalmak és a Kemal-féle reformok, további fejlődésük folyamán feltárták népellenes és ellenforradalmi jellegüket. Kiderült, hogy a hűbérurak, a földesurak és a reakciós burzsoázia hatalmát védik az agrárforradalommal, a munkásmozgalommal szemben, és segédcsapatai az imperialistáknak meg helyi bérenceiknek a nemzeti felszabadító mozgalom ellen vívott harcukban.

A második világháború idején az ipar fejlődése némileg fellendült. Iránban, Irakban, Egyiptomban, Palesztínában utak, raktárak, műhelyek épültek a hadseregek szükségleteinek ellátására. Szaud-Arábiában olajipar keletkezett, melyet az Egyesült Államok ellenőrzött. A behozatal csökkenésével kapcsolatban a legtöbb közelkeleti országban új vállalatok keletkeztek, főképpen a könnyű- és az élelmiszeriparban. Így például Egyiptomban a pamutszövettermelés 1948—1949-ben 155 millió négyzetméter volt, szemben az 1939. évi 100 millió négyzetméterrel; a cementgyártás ugyanez alatt az idő alatt 360 000 tonnáról 760 000 tonnára emelkedett, az üveggyártás 2 400 tonnáról 5 400 tonnára. Szíriában és Libanonban a pamutipar termelése az 1939. évi 5,6 millió méterről 1948-ig 10,9 millió méterre emelkedett. Törökországban a pamutfonaltermelés az 1939. évi 23 000 tonnáról 1948—1949-ig 30 000 tonnára emelkedett. A nyersvastermelés az 1940. évi 84 000 tonnáról 1948-ban 100 000 tonnára, 1949-ben pedig 112 000 tonnára emelkedett, az acéltermelés meg az 1940. évi 37 000 tonnáról 1948-ban 99 000 tonnára, 1949-ben 100 000 tonnára emelkedett. A török kőszénipar 1948—1949-ben évi 4 millió tonnát termelt, míg 1939-ben csak 2,7 millió tonnát.

Az ipar fejlődése ezekben az országokban előmozdította a nemzeti burzsoázia erősödését, valamint a nemzeti proletariátus kádereinek gyors kialakulását és növekedését. Kialakult a nemzeti értelmiség is. Az útépítés és az ipari építkezések bekapcsolták az elmaradott és távoleső vidékeket a kapitalista piac hálózatába, előmozdították az áru- és pénzviszonyok fejlődését.

Ugyanakkor azonban meg kell említenünk, hogy az ipar még a háborús években is rendkívül gyengén és lassan fejlődött, ami annak a következménye, hogy a közelkeleti országok az imperializmustól függenek. A háború utáni években — amint ezt még az ENSz-nek a világgazdasági helyzetről 1949 júliusában közzétett jelentése is megállapítja — az amúgyis gyenge és csenevész közel-

[12] *Sztálin* Művei. 9. köt. 272. old.

keleti ipar a külföldi konkurrencia erősödése következtében kezdett visszafejlődni[13]. Így például Iránban az amerikai „segítség" eredményeként erősen összezsugorodott az ipar és viszonylag óriási méreteket öltött a munkanélküliség.

Ami pedig az olajipar rohamos növekedését illeti, ez az imperialisták részéről az elmaradott országok rabló kizsákmányolásával, a stratégiai nyersanyagok erőltetett ütemű kiszivattyúzásával függött össze: így ahelyett, hogy az olajipar növekedése elősegítené a gazdaság általános fejlődését, csupán növeli függőségét, egyoldalú, torz jellegűvé teszi.

Változatlanul megmaradt a közelkeleti országok agrár jellege. Mint régen, ma is a mezőgazdaságban dolgozik a lakosság 75—80 százaléka, míg az iparban csupán 5—6 százaléka. A mezőgazdaságot a rendkívül alacsony színvonalú technika és a kezdetleges földművelési módszerek jellemzik. Olyan országok, mint Egyiptom, Mezopotámia (Irak), valamikor az ókori világ éléstárai voltak, most pedig mezőgazdaságuk hanyatlik, öntözőrendszerük pusztulófélben van, vagy romokban hever. Ezekben az országokban még ma is túlnyomórészt az ősi mezőgazdasági eszközöket és a kezdetleges, barbár földművelési módszereket alkalmazzák. A közelkeleti országok egész területének mindössze 5—6 százalékát művelik meg, a többit elhódította a sivatag, így azokat a földeket is, ahol valaha virágzó kertek terültek el. A mezőgazdaság hozama 5—6-szor alacsonyabb, mint Európa háború előtti átlaga. Egyiptomban a földművelési eszközök alig tökéletesebbek azoknál, amelyeket a fáraók korában használtak. Törökországban a gazdaságok 85 százaléka faekével szánt. Iránban a parasztok ugyanolyan mezőgazdasági eszközöket használnak, mint kétezer évvel ezelőtt. A feudális viszonyok uralma, a földesurak, az uzsorások, az egyházi és világi fejedelmek, a szatrapák elviselhetetlen elnyomása bilincsbe veri a termelőerők fejlődését, éhínségre, nyomorra kárhoztatja a parasztságot. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének gazdasági tagozata az 1945—1947. évi gazdasági helyzetről adott jelentésében beismerte: „Mezőgazdaságuk (a közelkeleti országokról van szó) szerkezete javarészt olyan földhasználati rendszeren alapszik, amelyre az jellemző, hogy a földbirtokok igen nagy mértékben koncentrálódnak a nagybirtokosok kis csoportjának kezében. E rendszert továbbá a durva és külterjes földművelési módszerek jellemzik. A kezdetleges földművelési módszerek és az elavult mezőgazdasági felszerelés, a társadalmi-gazdasági szerkezet hatásával együtt, alacsony színvonalon tartja a terméshozamot és az egy főre eső jövedelmet. A falusi lakosság egészében a puszta

[13] Pravda. 1949 július 29.

fizikai lét fenntartásának rendkívül alacsony színvonalán él. E tényeknek megvannak az elkerülhetetlen következményei: a betegségek, az írástudatlanság, a rövid életkor"[14].

Így például Egyiptomban az ország 19 millió lakosából 14,5 millió foglalkozik mezőgazdasággal; közülük 12 millió bérlő és földmunkás. A haszonbér a bérlő jövedelmének gyakran négyötödét emészti fel. A 105 legnagyobb földbirtokos ugyanannyi földdel rendelkezik, mint az összes földtulajdonosok fele. A földtulajdonosok négyötödének parcellája nem haladja meg az 1 hektárt[15]. A földbirtokos pasák és a külföldi tőkével szoros kapcsolatban álló „gyapotbárók" (nagyültetvényesek, kereskedők és közvetítők) kezében van az államgépezet, a politikai hatalom is.

Iránt a „földesurak hazájának" szokták nevezni: egész falvak, sőt néha egész megyék vannak egy ember tulajdonában. A földesurak általában városokban élnek és csak nagyritkán keresik fel birtokaikat. Az első földesúr maga a sah, valamint az állam és a muzulmán egyház. A földnek mintegy kétharmada a földesuraké, egyhatoda az államé és az egyházé, a föld egy része törzsi birtok és csupán négy százaléka van kisparasztok tulajdonában. A parasztok kétharmadának egyáltalán nincsen földje — ezeknek zöme részesbérlő. A termést öt részre osztják; egy rész jár a földért, egy az öntözésért, egy a vetőmagért, egy a mezőgazdasági szerszámokért, egy a munkáért. A bérlő egy—két, legjobb esetben két—három részt kap.

Irakban a föld kétharmada egy-kétezer sejk tulajdonában van és kevesebb mint egyharmada a parasztoké, a fellahoké. Az utóbbi években végrehajtott kormányzati intézkedések azt a célt szolgálták, hogy erősítsék a sejkek és a földesurak hatalmát és gazdagságát, nekik osztották ki a szűz földeket meg a törzsi, közösségi birtokokból kihasított földeket.

Törökországban az 1945. évi sovány földreform szinte nem is érintette a földesúri földtulajdon alapjait, minthogy csupán az 500 hektárnál nagyobb birtokokra terjedt ki, ám a továbbiakban még ennek a reformnak a végrehajtását is korlátozták. A parasztság több mint háromötödének nincs földje. A török földesurak rendelkeznek ma is a parasztok sorsa és élete felett.

A második világháború bizonyos változásokat idézett elő a közelkeleti országok mezőgazdaságában. A kivitel csökkenése és az élelmezési nehézségek következtében megnövekedett a mezőgazdasági növények változatossága a monokultúrák (gyapot, kávé) rovására, s kibővült a gabonaneműek termesztése helyi szükségletek céljára. Ugyanakkor csökkent a trágyázás, romlott

[14] UNO. Economic Report. 1945—1947. 90. old.
[15] Lásd Tartós békéért, népi demokráciáért! 1951 március 11.

az öntözési rendszer. Noha a közelkeleti országok nem váltak hadszíntérré (Egyiptomban a háború csupán a nyugati sivatagokra terjedt ki), mezőgazdaságuk hanyatlása fokozódott, a mezőgazdasági termelés a háború előtti színvonalhoz viszonyítva csökkent.

42. táblázat

A mezőgazdaság hanyatlása a Közel-Keleten

	Évi átlag 1934—1938	1949
Élelmiszernövények termése, búzára átszámítva (millió tonna)	15,3	14,3
Egy lélekre eső termés (kg)	143	116

Forrás: Food and Agricultural Statistics. 1950 augusztus.

1949-ben tehát az élelmiszernövények termése közel 7 százalékkal, az egy főre jutó termés pedig közel 20 százalékkal volt alacsonyabb a háború előttinél. A háború előtt az élelmiszerkivitel évente 500 000 tonnával haladta meg a behozatalt, 1949-ben pedig a behozatal 300 000 tonnával haladta meg a kivitelt.

Törökországban 1945-ben a búzatermés a háború előttinek 60 százalékát, az árpatermés 50 százalékát, a rozs- és dohánytermés 60 százalékát tette ki. 1947—1948-ban az élelmiszernövények termése még mindig 16 százalékkal volt alacsonyabb a háború előttinél, 1949-ben pedig a rendkívül rossz termés messze visszavetette a mezőgazdaságot.

Iránban a szarvasmarhaállomány az 1939. évi 2,9 millióról 1945-ig 2 millióra, a juhállomány 15 millióról 12,5 millióra, a búzatermés pedig 2 millió tonnáról 1,2 millió tonnára csökkent, 1948-ban a juhállomány még mindig 2 millióval, a szarvasmarhaállomány 400 000-rel, az élelmiszernövények termése pedig 10 százalékkal volt kevesebb, mint 1939-ben.

Egyiptomban a háború alatt a juhállomány 20 százalékkal, a gyapottermés 40 százalékkal csökkent. Némileg csökkent a búzatermés is, de emelkedett az árpa-, rozs- és rizstermés. 1948-ban Egyiptom még mindig nagy gabonabehozatalra szorult, a gyapottermés pedig 6 százalékkal volt alacsonyabb a háború előttinél. Szíriában és Libanonban a búza-, árpa- és gyapottermés 1945-ben a háború előttinek csupán háromnegyede volt. Irakban 1939-től 1945-ig a búzatermés 500 000 tonnáról 440 000 tonnára, az árpatermés 800 000 tonnáról 750 000 tonnára csökkent. Ugyanígy az élelmiszernövények termése a háború előtti 1 050 000 tonnáról 1948—1949-ig 830 000 tonnára csökkent. Az ókorban a Tigris és Eufrátesz völgyének lakossága a mainak többszöröse

volt; a XX. században az angol és amerikai imperializmus uralma alatt álló Irak nem tudja ellátni alig ötmilliónyi lakosságát.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1948. évi gazdasági szemléje megemlíti, hogy a közelkeleti országokban a mezőgazdasági termelés szintje 1948-ban éppenhogy megközelítette, Irakban és Iránban pedig el sem érte a háború előtti színvonalat. A gyapottermés, különösen Egyiptomban, nem érte el a háború előtti színvonalat. A gabonafélék termése Egyiptomban, Iránban és Irakban alacsonyabb volt, mint a háború előtt. Az olajnövények termése a közelkeleti országokban a háború előttinek csupán háromnegyedrésze volt. 1949-ben az élelmiszernövények termése 3 millió tonnával, vagyis 18 százalékkal volt alacsonyabb, mint 1948-ban.

Az imperialista uralom következtében gyenge és elégtelen ipari fejlődés, a mezőgazdaság hanyatlása rettenetes nyomorra, éhezésre, betegségre, kihalásra kárhoztatja a lakosságot.

A jelenlegi korszak azonban gyökeresen különbözik az Októberi Forradalom előtti korszaktól, mert a gyarmati és függő országok népei — köztük a közelkeleti népek — nem akarnak többé beletörődni a jogfosztottság, éhezés és imperialista uralom rendszerébe. Szemük előtt lebeg a Szovjetunió nagyszerű példája. A közelkeleti népek urak akarnak lenni saját házuktáján, földet követelnek, meg akarják teremteni az önálló ipart és tudáshoz, kultúrához akarnak jutni. Ezt a történelmi tényt — a népek tudatában végbement változást — meg kellett látniok még az imperializmus védőügyvédeinek is, akik reformokról, a világ elmaradott vidékeinek „megsegítéséről" szóló képmutató fecsegéssel próbálják kifogni a szelet a vitorlákból.

Az imperialisták nyomorúságos könyöradományokról fecsegnek, hogy elejét vegyék a népek szabadságharcának. Néha siránkoznak amiatt, hogy a közelkeleti országok gazdasági romlása, a lakosság elégedetlenségének és felháborodásának növekedése következtében olyan ingatag az agresszorok déli felvonulási területe, mint egy homokra épült ház. Nem titkolják félelmüket és rettegésüket amiatt, hogy a Szovjetunió példája rendkívüli hatással van a dolgozó tömegek tudatára. A *New Statesman and Nation* című folyóirat már 1946 nyarán így írt: „Végeredményben az orosz felhívás ereje abban rejlik, hogy felkelti a rendkívül szegény arab parasztság reményét az iránt, hogy lerázhatja a földesurak uralmát és újjáalakíthatja a gazdaságot".

Az angol-amerikai imperialisták álmát és nyugalmát megzavarják a Szovjetuniónak a békés szocialista életben elért sikerei — azok a sikerek, melyek utat mutatnak a Kelet népeinek.

Mint már említettük, az angol-amerikai imperialisták és bérenceik arra törekednek, hogy elnyomják a néptömegekben a Szovjet-

unió iránti egyre növekvő rokonszenvet, megszilárdítsák az imperialista uralom gazdasági és politikai alapját, és, ami a legfontosabb, hogy mindenképpen aláássák, gyengítsék, dezorganizálják a nemzeti felszabadító harcot. Mindezek a körülmények arra késztetik őket, hogy a szociális (különösen agrár-) reformok szükségességéről fecsegjenek, hogy úton-útfélen reklámozzák az angol, de különösen az amerikai „segítséget", hogy megszámlálhatatlan gazdasági „tervet" és „tervezetet" dolgozzanak ki a közelkeleti országok számára.

Törökországban már a harmincas években kidolgoztak egy ötéves tervet, amelynek egyetlenegy betűjét sem valósították meg. Később ismét kidolgoztak egy ötéves tervet 1947—1951-re. Ez a terv, utak, kikötők és repülőterek fokozott ütemű építésén kívül, a vegyi-, acél- és építőipar nagyarányú fejlesztését írja elő. Iránban az amerikai „szakértők" hétéves tervet dolgoztak ki, amelynek keresztülviteléhez 21 milliárd rialra (63 millió dollárra) van szükség, s ennek az összegnek több mint egyharmadát külföldi valutában kell előteremteni. A terv a stratégiai építkezésekre (az előirányzott összeg 20—25 százaléka) és a mezőgazdaságra (az előirányzott összeg 30 százaléka) helyezi a fő súlyt. Az ipar fejlesztésére a terv 3,6 milliárd rialt, vagyis az egész összegnek csupán egyhatodát irányozza elő. Irakban tervet dolgoztak ki az öntözőrendszer bővítésére és a vetésterület növelésére a Tigris és Eufrátesz völgyében. Szaud-Arábiában az amerikai koncessziótulajdonosok vasutat építenek, amely Rijádh-ot, a fővárost, a Perzsa-öböl partján fekvő Damman kikötővel köti össze. Egyiptomban sokéves tervet készítettek, amely szerint az öntözött terület 300 000 feddánnal[16], vagyis a jelenleg megművelt terület 5—6 százalékával növekedne. A terv a nílusi vizierőműépítkezéseken alapul. Gát és villanyerőmű épülne Ugandában Owen-Fallsnál, csatorna épülne az Albert-tótól a Fehér-Nílusig és az asszuáni vizicrőműig.

Mi jellemzi mindezeket a gazdasági fejlesztési „terveket" és „tervezeteket"?

Kivétel nélkül érintetlenül hagyják a jelenlegi rendszer gazdasági alapját, elsősorban a falusi feudális viszonyokat. Black amerikai gazdasági szakértő[17], ugyanakkor, amikor megsemmisítő bírálatot mondott az iráni mezőgazdaság helyzetéről és elvben elismerte az agrárreform szükségességét, nagy hangon követelte a feudális falusi rend fenntartását. „A félfeudális falu — írja — szociális és gazdasági téren a Közel-Kelet mezőgazdasági intézményének tekinthető. Ha egycsapásra felszámolnánk ezt az intézményt,

[16] 1 feddán = 59,29 ár. — *Ford.*

[17] Journal of Farm Economics. 1948 augusztus.

ezzel lerombolnánk, vagy legalábbis súlyosan megrongálnánk az egyedül létező szociális gépezetet."

Ez az imperialista és reakciós amerikai közíró tehát beismeri, hogy az imperializmus közelkeleti gazdasági és politikai uralmának egész rendszere elválaszthatatlanul összefügg a feudális és félfeudális agrárrenddel. Fél attól — és nem alaptalanul —, hogy csak hozzá kell érni a falusi feudális kizsákmányolás rendszeréhez, és máris összeomlik a Közel-Keleten az imperialista uralom egész fennálló rendszere.

A számtalan „fejlesztési terv" egyikében sincs még csak célzás sem agrárreformra, vagy bármilyen más komolyabb szociális reformra! Ellenkezőleg, ezeknek a terveknek az a célja, hogy megőrizzék, megszilárdítsák, örökössé tegyék a feudális földesurak és a komprádor burzsoázia — a külföldi imperializmus e szövetségeseinek és ügynökeinek — uralmát.

A közelkeleti országok számára készült gazdasági „tervezetek" érintetlenül hagyják az itteni, az elmaradott országokra oly jellemző nemzetgazdasági szerkezetet. Egyáltalán nem törekednek iparosításra, vagy egyáltalán az ipar fejlesztésére. Ellenkezőleg — az angol és az amerikai tanácsadók és szakértők azon fáradoznak, hogy óvják ezeket az országokat az iparosítási „szenvedélytől", ettől a „veszélyes kísértéstől". Valahányszor az Egyesült Nemzetek Szervezetének Gazdasági és Szociális Tanácsában megvitatásra került az elmaradott országoknak nyujtandó segítség kérdése, a Szovjetunió képviselői mindig hangsúlyozták, hogy az elmaradott országok nemzeti iparának fejlesztése nélkül nem lehet komolyan beszélni gazdasági felemelkedésükről és politikai önállóságuk megszilárdulásáról. Az ipari fejlődéstől függ a mezőgazdasági termelés fejlődése és a lakosság életszínvonala is. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői teljesen ellentétes álláspontot foglalnak el; változatlanul arra törekednek, hogy hátráltassák az elmaradott országok ipari fejlődését. Erről beszélt Acheson külügyminiszter is 1949 január 26-i nyilatkozatában, amelyben megvilágította az „elmaradott országok megsegítéséről" szóló Truman-üzenet lényegét. A Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének (Yale) emlékirata, mely ugyancsak erről a kérdésről szól, kifejezetten elítéli az elmaradott országok iparosítási törekvéseit azzal a leplezetlenül cinikus megokolással, hogy ezzel felidézik a „hatalmas proletárgócok" keletkezésének veszélyét[18]. Az angol és az amerikai szakértők és tanácsadók a gazdasági fejlődés csigalassúságú ütemét dicsőítik és ennek megfelelően szerkesztik meg gazdasági „terveiket" és „tervezeteiket". Az Egyiptomba küldött angol szakértők, amikor véleményt mondottak a Nílus Tervről, azt tanácsolták az

[18] Economist. 1949 április 23.

egyiptomiaknak, hogy ne reménykedjenek gyors eredményekben; kijelentették, hogy e terv megvalósításához a legjobb esetben is egész emberöltőre van szükség[19]. Azok az amerikai szakértők, akik az iráni hétéves tervet kidolgozták, felszólították az iráni népet, hogy ne az ipari fejlesztésért lelkesedjenek, hanem „minden erejükkell a mezőgazdasági termelés növelésén fáradozzanak"[20].

Izraelben a hatalmon levő jobboldali szocialisták, akik amerikai kölcsönökre építenek és úgy táncolnak, ahogyan a Wall Street monopolistái fütyülnek, ugyancsak kijelentették, hogy a fő súlyt a mezőgazdaság fejlesztésére helyezik és nem szándékoznak „versenyezni az ipari országokkal a tömegtermelés kiépítése terén". Ugyanilyen elgondolások vezérlik a libanoni kormányt is.

1949 február—márciusában a Nemzetközi Bank küldöttsége, élén Garnerral, a bank elnökhelyettesével, ellátogatott Törökországba. A küldöttség az egyik sajtókonferencián az bizonygatta, hogy Törökországnak elsősorban mezőgazdaságát kell fejlesztenie és stratégiai építkezéseket kell folytatnia. Az egyik jelenlevő török ujságíró ezzel kapcsolatban megjegyezte: „A németek azt mondották nekünk: fejlesszétek a mezőgazdaságot, mi majd szállítunk iparcikkeket. Most ugyanezt halljuk az amerikaiaktól is"[21]. Garner, terjengős elmélkedésekbe bocsátkozva azt válaszolta, hogy a kapitalista iparosítás módszere: először a mezőgazdaság, majd a könnyűipar és csak azután a nehézipar fejlesztése, mert ez a természetes, öröktől fogva érvényes fejlődési törvény. A Garnerek szántszándékkal szeretnék agyonhallgatni az iparosítás szovjet módszerének nagyszerű történelmi tapasztalatát. A szovjet iparosítás eredményeként a régebben elmaradott, agrárjellegű Oroszország hihetetlenül rövid történelmi időszak alatt virágzó szocialista ipari és kolhoz-nagyhatalommá vált. Ám erről a tapasztalatról tudnak a Kelet népei. A népek elutasítják az angol-amerikai gazdasági terveket, amelyeknek az a céljuk, hogy a közelkeleti országok agrárjellegét, elmaradottságát és gazdaságuk tespedését örökössé tegyék.

Mi marad hát meg a fentebb felsorolt gazdasági „tervekből" és „tervezetekből", ha nem nyúlnak hozzá sem a jelenlegi rendszer társadalmi viszonyaihoz, sem a nemzetgazdaság elmaradott agrárszerkezetéhez?

Megmarad hadászati, stratégiai irányzatuk, amely közvetlenül összefügg azzal a háborús készülődéssel, amelyet az angol-amerikai imperialisták és közelkeleti bérenceik a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen folytatnak.

---

[19] Great Britain and the East. 1949 május.
[20] Trud. 1949 március 19.
[21] République. 1949 március 3.

Megmarad e tervek fő szempontja: a külföldi tőke fokozott behatolása, hogy még jobban uralma alá vesse a közelkeleti országoknak — mint agrár- és nyersanyagfüggvényeknek — egész gazdaságát. Ezek a gazdasági tervek kivétel nélkül külföldi pénzügyi és technikai „segítségre" épülnek. Mindegyik terv megköveteli, hogy kedvező gazdasági és politikai feltételeket biztosítsanak a külföldi tőke behatolásához.

Ebből a szempontból jellemző az iráni és a török gazdasági program. Törökországban tekintélyes szerepe volt az „étatizmus" politikájának. Az új gazdasági „fejlesztési tervben" azonban már szó sincs az állam gazdasági tevékenységéről; csupán a magánvállalatok és különösen a külföldi vállalatok fejlesztését tartja e terv szem előtt. 1947-ben a kormány hatálytalanított minden olyan korábbi rendelkezést, amely a külföldi tőkebefektetéseket korlátozta, és különleges kedvezményeket biztosított számukra. A Demokrata Pártnak — amely az amerikai imperialisták tevékeny közreműködésével 1950 májusában került uralomra — az „étatizmus" és az állami beavatkozás feladása, a „magánkezdeményezés" teljes szabadsága és a külföldi tőke „bátorítása" volt a fő jelszava. Az a hétéves terv, amelyet az amerikaiak Irán számára kotyvasztottak, a „magánkezdeményezés", különösen pedig a ragadozó külföldi monopóliumok „kezdeményezésének" mindenirányú előmozdításán alapul. Az angol-amerikai gazdasági tervek nem egyebek, mint a közelkeleti országok további imperialista leigázásának programjai.

Végül, de nem utolsó sorban, a fentebb felsorolt gazdasági tervek mindegyikére jellemző a csalás és a demagógia. A hadászati, stratégiai építkezéseken és a külföldi tőke behatolásának megkönnyítésén kívül a tervek egész tartalmát nagyhangú és hazug ígéretek alkotják. A gazdasági stabilitásról és az életszínvonal emeléséről való gondoskodás, a külföldi „segítség" ígérgetése nem egyéb imperialista propagandánál. A mindennapi valóság tényei könyörtelenül leleplezik az imperialisták szemérmetlen és képmutató csalását, „gondoskodásaik" és „segélyeik" igazi lényegét.

Az újabb imperialista hódító tervek megvalósítása a Közel-Keleten is a dolgozók kizsákmányolásának kiterjesztésével és fokozásával, a tömegek további elnyomorodásával, az adóteher súlyosbodásával, a katonai kiadások növekedésével, az amúgyis ínséges, nyomorúságos életszínvonal csökkentésével jár együtt. Irakban az angol uralom 25 éve után a lakosság 94 százaléka írástudatlan. Az ötmilliós lakosságból évente ötvenezren pusztulnak el maláriában, a lakosságnak több mint fele trachomás, több mint egytizede tüdővészes. Egész Irakban 528 orvos működik, ebből is 350 — Bagdadban. A munkásosztály helyzetét az az adat is jellemzi, hogy a létfenntartási költségek mutatószáma 1949-ben 7—8-szor

volt magasabb, mint 1939-ben. Az átlagos havi munkabér — 6 font sterling — még a hivatalos létminimumnak is csak egyharmada.

Ami az arábiai angol gyarmatokat illeti, Hadramaut helyzetéből megítélhetjük az angolok uralmi módszereit. 1949 júliusában Hadramaut protektorátus arab lakossága delegációt küldött Damaszkuszba. A küldöttség azzal a kéréssel fordult az arab országok kormányaihoz, hogy haladéktalanul nyujtsanak segítséget az éhhalál küszöbén álló hadramauti lakosságnak. A tartomány 250 000 főnyi arab lakosságából 50 000 már éhenhalt. A lakosság fele elhagyta lakóhelyét és Szaud-Arábiába indult. Az angol hatóságok azonban tiltják a kivándorlást, de ugyanakkor semmi intézkedést sem tesznek a lakosság megsegítésére. Hadramaut rendkívül gazdag forrásokban, az angolok azonban semmit sem tettek a termékeny földek öntözéséhez szükséges öntözőrendszer kiépítése érdekében. A termés nagyobbik részét évről évre elpusztítja a sáska, mégsem tesznek semmit a sáskajárás leküzdésére. Az angol hatóságok elviselhetetlen adókkal sujtják a lakosságot.

Egyiptom dolgozói az angol uralom hetven éve alatt egyedül a 90 milliós angol adósság után járó kamatok fejében 300 millió font sterlinget fizettek, vagyis három és félszeresét az adósság egész összegének! Sokszáz millió font sterlinget fizettek az angol monopóliumok extraprofitja formájában, az angol hatóságok és megszálló seregek által követelt különféle súlyos adók formájában. Az egyiptomi dolgozók túlnyomó többsége — még a hivatalos angol személyek bevallása szerint is — hajnaltól napestig dolgozik, szörnyű körülmények között lakik és nyomorúságban tengeti életét.

Évről évre soktízezer ember hal éhen. A lakosság egészségi állapotát abból is megítélhetjük, hogy az alexandriai egyetem hallgatóinak 84 százaléka (1947—1948. évi adatok szerint) hiányos táplálkozás miatt beteg, 78 százalékuk tüdőbajos. Egyiptomban az árszínvonal 1950-ben három-három és félszer volt magasabb a háború előttinél, míg a munkabér alig emelkedett, sőt néhány kategóriában még csökkent is a háborús színvonalhoz viszonyítva. A munkásosztály helyzetét a hatalmas és egyre növekvő munkanélküliség is mind súlyosabbá teszi.

Irán gazdaságában már félévszázad óta garázdálkodnak az angolok. Az Angol-Iráni Olajtársaság — amelynek üzemeiben hetvenezer ember dolgozott — azzal vált hírhedtté, hogy kegyetlenül kizsákmányolta a munkásokat és könyörtelenül leszámolt a munkásszervezetekkel. Az iráni munkás egyharmadát-egynegyedét kapta annak a munkabérnek, amennyit az indiai munkásnak fizetett ki ez a társaság, nem is beszélve az angolokról, ha ők is ugyanazt a munkát végezték. A munkásoknak nem adtak sem szabadnapot, sem szabadságot, nem részesültek társadalombiztosítás-

ban. Naponta 12, vagy ennél is több órát dolgoztak[22]. A munkásszervezeteket — a zubatovi szakszervezeteket kivéve — a rendőrséggel karöltve kegyetlenül üldözte az igazgatóság.

Az utóbbi időkben Iránban mindinkább az amerikai imperialisták ragadják magukhoz a kormánygyeplőket. Az angol uralomnak és az amerikai „segítségnek" az lett az eredménye, hogy az iráni nép nyomorúságos koldússorsban él. A *Kijame Iran* című iráni ujság szerkesztője szerint a 15 milliós lakosságból több mint 14 millió — köztük a hivatalnokok és a tanítók 90 százaléka is — a legnagyobb szenvedések és nyomor közepette él. 1949 nyarán országszerte éhséglázadások törtek ki. Iráni Azerbajdzsánban, Horaszánban, Szeisztánban éhínség dúlt. E területek lakosai a sajtóközlemények szerint „állatok módjára bolyongtak a földeken és ehető növényeket kerestek". Az emberek tízezerszámra hagyták el lakóhelyüket és az egész országban szétszéledtek ennivalót keresni. Miközben az iráni gyárakat, kézműves- és kisipari műhelyeket bezárják és a városokban munkanélküliség dúl, az országot angol és amerikai áruk árasztják el. A létfenntartási költségek 1950-ben tízszerte magasabbak voltak a háború előttinél, míg a névleges munkabér csupán két és félszeresére emelkedett; sőt, a kibontakozó válságot és a növekvő munkanélküliséget kihasználva, a vállalkozók még le is nyomták a béreket.

Szaud-Arábiában az ARAMCO vállalatai már 1948 elején több mint 22 000 munkást foglalkoztattak, az arab proletariátus hatalmas osztagát. Ebben az országban, ahol túlsúlyban voltak a patriarchális-törzsi viszonyok, mindössze néhány évvel ezelőtt alakult ki a proletariátus. Az amerikai propagandaügynökök élénk színekkel ecsetelik mindazt a „jót", amiben az amerikai monopolisták részesítik az arab munkásokat. De a tények azt bizonyítják, hogy a koncessziós vállalatoknál az arab munkásokat kegyetlenül kizsákmányolják. A munkanap hossza 12 óra, szabadnap nincs, a lakásviszonyok borzasztóak, az amerikai gyarmatosítók bánásmódja embertelen, a nyomorúságos munkabér még magának a munkásnak a táplálkozására sem elég, nem is beszélve családjáról; a munkásmozgalmat kegyetlenül üldözik.

Az amerikaiak törökországi uralmáról, a Truman-elv törökországi alkalmazásának pusztító eredményeiről beszélnek a török gazdaság fokozódó bomlásának tényei. Az 1949. évi rossz termés miatt a parasztok milliói kerültek az éhhalál küszöbére. A Fekete-tenger menti 5 vilajetben másfélmillió paraszt éhezett. A városokban növekszik a munkanélküliség. A drágaság ijesztő méreteket ölt. A létfenntartási költségek a háború előtti színvonal hatszorosára emelkedtek. A munkások munkabére a létminimum egyhatoda-

[22] Lásd Novoje Vremja. 1946. 12. sz.

egyhetede; a munkanap 12—16 óra. Az amerikai kölcsönöket teljes egészükben fegyverkezésre fordítják, a hatalmas katonai kiadások kimerítik és elsorvasztják a török gazdaságot, elviselhetetlen terheket raknak az egész országra. Növekszik a nép elégedetlensége és felháborodása az uralkodó klikk nemzetellenes politikája fölött. A török felvonulási terület — amelynek oly nagy jelentőséget tulajdonítanak az angol-amerikai tömb stratégiai rendszerében — ingatag és megbízhatatlan.

A *New York Times* törökországi tudósítója, aki 1949-ben szakított a szerkesztőséggel, az angol sajtóban[23] két cikket közölt, amelyekben összegezte a Truman-elv törökországi alkalmazásának eredményeit. A szerző hangsúlyozza, hogy Törökországban csődöt mond az Egyesült Államok politikája, minthogy Törökország „elrothadt kötél", amelybe nem lehet kapaszkodni, a török katonai szervezet pedig az első csapást sem állja ki, hanem kártyavárként omlik össze. A szerző rámutat arra, hogy egyáltalán nem Amerika téves katonai számításain és hibáin múlik a dolog, hanem a török rendszer belső gyengeségén és romlottságán: „Ha Törökország nem rendelkezik elegendő katonai erővel és gazdasági stabilitással — írja a tudósító —, akkor ennek nem a vélt «orosz veszély» az oka, hanem saját társadalmi rendszerének gyógyíthatatlan fogyatékosságai . . . Törökország egyszerű népe vissza akarja szerezni az elvesztett polgári szabadságjogokat, véget akar vetni a politikai terrornak a városokban és azoknak a kegyetlenkedéseknek, melyek a tiltakozó parasztokat sujtják Anatólia távoli falvaiban. A nép nem a «demokratikus intézmények megszilárdulását» és nem a «gazdasági stabilitás kivívását» látja — miként ezt Truman beharangozta —, hanem azt, hogy a politikailag és erkölcsileg csődbejutott kormány kiárusítja az ország nemzeti kincseit az amerikai finánctőkének."

Nemcsak Törökországban, hanem az egész Közel-Keleten kicsúszik a talaj az imperialista háborús gyujtogatók lába alól. Egyre nyilvánvalóbbá válik a Marshall-tervek és Truman-elvek gazdasági és politikai csődje, egyre világosabban rajzolódik ki a perspektíva: az agresszív angol-amerikai tömb valamennyi katonai cselszövésének és politikai sakkhúzásának elkerülhetetlen kudarca.

4. Az osztályerőviszonyok és a nemzeti felszabadító harc fellendülése

Az a szűk szociális osztálybázis, amelyre a közelkeleti országokban a külföldi imperializmus támaszkodik, egyre megbízhatatlanabbá és bizonytalanabbá válik a tömegek antiimperialista, nemzeti felszabadító mozgalma következtében.

[23] New Statesman and Nation. 1949 június 4. és 11.

Annak következtében, hogy a közelkeleti országok gazdasági és társadalmi fejlettségének különböző a színvonala, az osztályerőviszonyok is különbözőek az egyes országokban, de egy dologban nincs különbség: az imperialisták mindenütt csak a legreakciósabb, népellenes klikkekre és csoportokra támaszkodnak.

A legelmaradottabb arab országokban, ahol még patriarchális, törzsi rend uralkodik, a külföldi imperializmus ügynökeinek szerepét a sejkek, a hűbérurak töltik be, akik személyükben egyesítik a világi és az egyházi hatalmat. Ilyen volt például Abdullah, Transzjordánia királya, az arab világ legfőbb angol lakája. Az angol imperialisták egy mandátumos terület uralkodói székébe ültették őt, majd megtették a „független" Transzjordánia királyának, Palesztína arab részének elhódítása után pedig a „Jordán Királyság" fejévé emelték. A királyt — egész belső klikkjével, katonai légiójával együtt — teljesen kitartották az angol imperialisták, pénzügyi, politikai és katonai téren egyaránt. Ennek fejében aztán Abdullah, erejét nem kímélve szolgálta őket. Szaud-Arábiában, ebben az elmaradott országban, Ibn Szaud király és tucatnyi fia — akik világi és egyházi fejedelmek — az amerikai olajmonopóliumoktól húznak busás tartásdíjat és az amerikaiak bábfiguráivá változtak. Irakban az angol imperialisták nemcsak hogy megszelidítették a sejkeket és olajvállalataik részvényeseivé tették őket, hanem még iskoláztatták is a főrangú bürokrácia, a megvesztegetett politikusok maroknyi csoportját. Ezek a politikusok az angolpárti irányzat hívei, mint például Irak régense, Abdul Illah emir, vagy Nuri Szaid miniszterelnök.

A második világháború folyamán és eredményeként meggyorsult a naturális gazdaság átalakulásának folyamata árugazdasággá, s még a legtávolabbi, sivatagi vidékek is bekapcsolódtak a kapitalista piacba és a világpolitikába. Ez a körülmény szükségszerűen megrendíti a törzsfőnökök és sejkek helyzetét. Világi és egyházi tekintélyük tovább csökken, mégpedig egyenes arányban azzal, ahogyan a külföldi imperializmus leplezetlen ügynökeivé válnak.

Azokban az országokban, ahol a gazdasági fejlettség színvonala magasabb, a külföldi imperializmus a feudális földesurakra, a burzsoázia reakciós, komprádor, monopolista felső rétegére támaszkodik. Egyiptomban, Iránban, Törökországban ehhez a kormányzó felső réteghez tartoznak az óriási területeket birtokló földesurak, a gazdag kereskedők — akik a háború alatt hatalmas vagyonokat harácsoltak össze — és a monopolista nagyvállalkozók. Ezek gyakran külföldi monopóliumok részvényesei, érdekeik általában szorosan összefonódnak a külföldi imperializmus érdekeivel. Egyiptomban például nagy monopolista gyárosok jelentek meg, akik több vállalattal rendelkeznek, a különböző vegyestársaságok cégére alatt együttműködnek a külföldi tőkével és külföldi hitele-

ket élveznek. Iránban az utóbbi ínséges években a földbirtokosok, kereskedők, miniszterek, medzslisz-képviselők százai a külföldi spekulánsokkal karöltve sokmillió rialt harácsoltak össze gabonaüzérkedéssel. Manucsehr Aszaad bahtiár kán egy Teheránból érkező magasállású személyiség fogadására és megvendégelésére többmillió rialt költött[24].

Ezekhez a szélsőségesen reakciós körökhöz csatlakozik a hadsereg és a bürokrácia felső rétege, valamint a muzulmán egyház főpapsága is. Törökországban, Iránban, Egyiptomban ennek a kormányzó rétegnek jellemző vonása — a kozmopolitizmus. E réteg képviselői külföldi társaságok részvényesei, tőkéiket külföldi bankokban helyezik el, a nagyvárosok európai negyedeiben élnek, francia, angol vagy amerikai főiskolát végeztek, sőt, néha az oxfordi, a Cambridge-i vagy a párizsi egyetemre jártak. Az utóbbi években mind gyakrabban fordul elő, hogy fiaikat Amerikába küldik tanulni. Elválaszthatatlanul összeforrtak a külföldi uralom egész rendszerével, ideológiájuk és politikájuk mélységesen népellenes és nemzetellenes.

Izraelben a külföldi, elsősorban az amerikai imperializmus a zsidó burzsoáziára, a nagyvállalkozókra támaszkodik, akiket szoros kapcsolatok fűznek az angol, de különösen az amerikai bankokhoz és monopóliumokhoz.

A reakciós, komprádor, monopolista burzsoázia lényegében a külföldi imperializmus ügynöksége. A közelkeleti országokban azonban ugyanakkor léteznek — és a második imperialista háború folyamán jelentősen kifejlődtek — a nemzeti burzsoázia olyan rétegei, amelyeknek érdekei távolról sem egyeznek az angol-amerikai tőke érdekeivel. A burzsoázia e rétegei zúgolódnak a külföldi tőke konkurrenciája és uralma, reakciós, gyarmatosító politikája miatt, amellyel a termelőerők fejlődését mesterségesen fékezik és örökössé akarják tenni az elmaradottságot, a széttagoltságot, a feudalizmust, meg a külföldtől való függőséget.

A reakciós, feudális és burzsoá földesúri uralkodó klikkek, amelyek a külföldi imperializmus pozícióit védelmezik, mindinkább felfedik áruló, népellenes mivoltukat, mindinkább elszigetelődnek a néptömegektől, amelyek a békéért, a szabadságért és a függetlenségért, az emberi életért küzdenek. Ezáltal meginog az imperializmus legfőbb szociális támasza a közelkeleti országokban. Efölött sem az angol, sem az amerikai imperialisták nem húnyhatnak szemet. Az angol burzsoá politikai irodalomban mind gyakrabban találkozunk olyan szemforgató elmélkedésekkel, hogy — mondjuk — Iránban Angliának „sajnos" (?!) a megvesztegetett, teljesen hitelétvesztett uralkodó klikkre kell támaszkodnia, hogy

[24] *P. Farhadi.* Az iráni dolgozók nyomora és ínsége. Trud. 1950 január 14.

a provokációs, szovjetellenes politikát csupán az „ezer gazdag család" támogatja, s hogy itt nincs olyan eléggé szilárd „belső erő", amely képes lenne ellenállni „az egész Közép-Keletet alapjaiban megrendítő orosz befolyásnak"[25].

Még az olyan szuperreakciós és szuperimperialista angol ujságok hasábjain is, mint amilyen a *Times*, vagy a *Great Britain and the East*, néha cikkek jelennek meg „közelkeleti szakértők" tollából, akik megkongatják a vészharangot amiatt, hogy ezekben az országokban oly szűk az imperializmus politikai bázisa. Az egyik ilyen szerző arról elmélkedik, hogyan lehetne ellensúlyozni azt az egyre növekvő hatást, melyet a szovjet szocialista építés sikerei az arab világra gyakorolnak. Ez a szerző azt írja, hogy Anglia, akárcsak Amerika, csupán a jelenlegi kormányférfiakra támaszkodik. Ezeket a kormányférfiakat azonban gyűlöli népük, mely ínségben és nyomorban él; és ezek a népek azonosítják Angliát ínségük és nyomoruk okozóival, a reformok és a haladás ellenségeivel. Nem lehetne-e, úgymond a cikkíró, valamiképpen különválasztani Angliát a reakciós, népellenes kormányzó klikkektől, hogy ne viseljen felelősséget ez utóbbiak „belpolitikájáért"? A folyóirat fennhangon arról ábrándozik, hogy tőkét is jó lenne harácsolni, meg az ártatlanságot is jó lenne megőrizni: vagyis felhasználni ezeket a megvesztegetett klikkeket, felelősséget azonban nem vállalni értük. Egy másik szerző ártatlan képpel az angol külpolitika „tragédiájáról" írogat. Ennek a külpolitikának, úgymond nincsenek számbajöhető szilárd, kitartó, reménytkeltő szövetségesei, s emiatt, „szerencsétlenségére, arra kényszerül", hogy „felettébb ingatag és tekintélynélküli kormányokra támaszkodjék, mégpedig olyan országokban, ahol ínség és nyomor honol, ahol növekszik a néptömegek elégedetlensége"[26].

Az angol imperialisták a képmutatás terén minden rekordot megdöntenek. Támogatják, finanszírozzák, megvesztegetik a reakciós, népellenes kormányzó klikkeket, melyeket felhasználtak imperialista uralmuk fenntartására, oktatják e klikkeket a népmozgalom elfojtásának legújabb fasiszta módszereire, s előtérbe tolják ezeket a köröket az „európai politika" porondján (például Abdullah találkozása Francóval 1949 októberében és közös nyilatkozatuk a „kommunizmus elleni harcról"), majd ártatlan képpel azt panaszolják, hogy ügynökségük mind népszerűtlenebbé válik a közelkeleti országokban. Az angol imperialisták nyilván érzik, hogy a talaj kicsúszik a lábuk alól, ha a demagógia és a propaganda ennyire kezdetleges, átlátszó módszereihez folyamodnak.

Az imperialisták természetesen szíves-örömest kiterjesztenék

[25] Lásd Great Britain and the East. 1948 április.
[26] Times. 1949 január 19.

politikai bázisukat a közelkeleti országokban. Sajtóközlemények szerint ezt a kérdést már többízben megvitatták London és Washington kormányköreiben.

Egyiptomban az angol, az utóbbi időkben pedig különösen az amerikai imperialisták a Vafd-párttal kezdenek kacérkodni. E párt kebelében éles harc dúl a demokratikus alsóbb rétegek és a reakciós felsőbb rétegek között. A Vafd-párt előtérbehelyezését egyáltalán nem az váltotta ki, hogy a szaad-pártiak és liberálisok blokkja — mely egészen 1949-ig volt hatalmon — nem elégítette ki az angol imperialistákat, hanem az, hogy ez a blokk végkép lejáratta magát áruló, imperialistabarát politikájával a néptömegek szemében. Az 1950 januári parlamenti választásokon a Vafd-párt győzött és a 319 mandátumból 226-ot szerzett meg. A Vafd győzelme nem idézett elő lényegesebb változást Egyiptom politikai életében. Ezt bizonyítja a parlament összetétele is, amelyben mintegy 210 helyet foglalnak el a pasák, bejek, földesurak, tőkések és nagykereskedők. De a néptömegek nyomására a Vafd-kormány sem tehetett mást, mint hogy felbontsa az Angliával kötött uzsoraszerződéseket.

Izraelben az imperialisták a jobboldali szocialisták közreműködésével érvényesítik politikájukat, akik vezető szerepet visznek a kormányban. Az izraeli jobboldali szocialisták úgy táncolnak, ahogyan az amerikai reakciós szakszervezeti főnökök és az angol labouristák fütyülnek, akik ezt az országot az amerikai imperialista reakció támaszpontjává változtatják. 1950 májusában, az amerikai imperialisták megbízását teljesítve, az izraeli jobboldali szocialisták a szakszervezetek (Hisztadrut) végrehajtó bizottságában olyan értelmű határozatot vittek keresztül, hogy kilépnek a Szakszervezeti Világszövetségből. Ez a határozat, amelyet csak jelentéktelen szótöbbséggel fogadtak el, nagy felháborodást keltett a munkástömegekben. Az Arab Munkások Kongresszusa, vagyis az a szakszervezet, amely az izraeli arab munkásokat tömöríti, megmaradt a Szakszervezeti Világszövetség kebelében. Az imperialisták tehát itt is felhasználják egyéb eszközeik mellett a szociálreformizmust, hogy bomlást és szakadást idézzenek elő a nemzeti felszabadító mozgalomban.

Törökországban az 1950 májusi parlamenti választásokon az uralmon levő Köztársasági Néppárt esúfos vereséget szenvedett: 487 mandátumból 52-t kapott (az előbbi parlamentben 465 mandátum közül 395 volt az övé). Ez is mutatja, mily hatalmas mennyiségű gyúlékony anyag halmozódott fel az ország társadalmi életében, mennyire elégedetlen a nép a kemálisták 27 éves uralmával, akik kiárusították az országot az angol, a német s az utóbbi években — az amerikai imperialistáknak. Csakhogy a hatalomra jutott Demokrata Párt, amely Dzselal Bajarral az élén kivált

a kemálista pártból, semmiben sem különbözik ez utóbbitól, sőt, még tágabbra akarja nyitni a kaput az amerikai monopolisták gazdasági és politikai térhódítása előtt. Az amerikai imperialisták azért helyezték előtérbe ezt az „ellenzéki demokrata" pártot, hogy félrevezessék a tömegeket és „rezsimváltozást" rendezzenek. A nép azonban nem törődik bele az éhség, jogtalanság és külföldi basáskodás rendszerébe — bármily lobogó mögé rejtőzzék is ez a janicsárrendszer.

Az imperialisták és helyi ügynökeik szemfényvesztő politikai sakkhúzásai nem változtatják meg az általános erőviszonyokat a közelkeleti országokban.

Az angol és az amerikai imperialisták a Közel-Keleten csupán a legzüllöttebb, népellenes csoportok vékony rétegére támaszkodhatnak és támaszkodnak, amikor meg akarják valósítani agresszív haramia terveiket. És mennél nyiltabban szállnak szembe ezek a rétegek a néptömegekkel, annál kegyetlenebb kormányzási módszerekhez kell nyúlniok, hogy fenntarthassák saját uralmukat és a külföldi imperializmus uralmát. Ám az a véres terror, amely a közelkeleti országokban dühöng, nem tartóztathatja fel a demokratikus erők növekedését és erősbödését.

A nemzeti felszabadító mozgalom fő és döntő ereje a munkásosztály. Az ipar háború alatti növekedése előmozdította a proletariátus növekedését a közelkeleti országokban, kialakította a proletármozgalom új gócait.

A munkásosztály jelentősen megnövekedett a háború előtti időkhöz viszonyítva, különösen Törökországban, Iránban, Egyiptomban, Izraelben.

Figyelembe kell vennünk továbbá azt a körülményt is, hogy a háború alatt a dolgozó parasztok százezrei dolgoztak a szövetséges hadseregek számára, különösen az építkezési munkálatokon. Ezek a parasztok ipari gyakorlatra tettek szert, kibővült látókörük, jelentős mértékben proletárrá váltak. Mint a többi gyarmati és félgyarmati országban, a proletariátus kialakulása itt is hasonlíthatatlanul gyorsabb ütemben megy végbe, mint a nemzeti burzsoázia kialakulása, minthogy a proletariátus kifejlődésének alapját a gyarmatokon létesített külföldi vállalatok képezik. Ez a körülmény méginkább fokozza a munkásosztálynak, a nemzeti harc vezetőjének szerepét.

A parasztság, amely „saját" földesurai és uzsorásai meg a külföldi tőkés kizsákmányolók kettős jármában nyög, ez a parasztság, amely a földről álmodozik — hű és biztos szövetségese a munkásosztálynak. Csupán a proletariátus vezetésével lehet véghezvinni a történelmi fejlődés által napirendre tűzött agrárforradalmat, amely elválaszthatatlan az imperialista uralom felszámolásától.

Sztálin elvtárs 1927-ben „A kínai forradalom és a Kommunista Internacionále feladatai" című művében ezt írta:

„De a kínai polgári-demokratikus forradalom nemcsak a feudális csökevények ellen irányul. Egyúttal az imperializmus ellen is irányul.

Miért?

Azért, mert Kínában az imperializmus, az imperializmus egész pénzügyi és katonai hatalma az az erő, amely támogatja, éleszti, ápolja és konzerválja a feudális csökevényeket e csökevények egész bürokratikus-militarista felépítményével egyetemben"[27].

Ez a tétel a Közel-Kelet viszonyaira is teljes egészében alkalmazható. A dolgozóknak gazdasági és politikai jogaikért, a szabadságért, földért és békéért vívott harca itt is elválaszthatatlan a külföldi imperializmus elleni harctól.

A nemzeti szabadságharcban tekintélyes szerepe lehet és van is a nemzeti értelmiségnek. Sztálin elvtárs 1925-ben, az SzK(b)P XIV. kongresszusán tartott politikai beszámolójában beszélt az imperialista országok és a gyarmati országok egyre élesebbé váló ellentéteiről és rámutatott arra, hogy az ellentétek kiéleződése terén az egyik tény a következő: „... fejlődött ezekben az országokban a kultúra általában és különösen a nemzeti értelmiség"[28].

Az Októberi Forradalom utáni időszak egyik nagyszerű jelensége, mely többek között a közelkeleti országokban is észlelhető, a nagy tudásvágy és vonzódás a művelődéshez, kultúrához, az öntudat fejlődése, az értelmiségi káderek figyelemreméltó növekedése. Ezek a folyamatok különösen a második világháború és a Szovjet Hadsereg történelmi jelentőségű győzelmei után váltak erőteljessé, amikor a Szovjet Hadsereg a közelkeleti népeket is megmentette a fasiszta agresszorok benyomulásának veszélyétől. Egyiptomból például arról értesülünk, hogy példátlan tudásvágy ébredt az emberekben. Az aggastyánok az iskolásgyerekektől tanulnak írni-olvasni. Csakhogy — nincs elegendő iskola.

A jelenlegi rendszerben az értelmiség nem tudja kellőképpen hasznosítani magát, erősen érzi hátrányos helyzetét a külföldi urakkal szemben, tudja, hogy jövője elválaszthatatlanul összefügg az ország felszabadulásával az idegen uralom alól, a feudális csökevények felszámolásával, a demokrácia győzelmével. Ezért az értelmiség tevékenyen részt vesz a nemzeti felszabadító mozgalomban, és tekintélyes része a béke, a szocializmus és a demokrácia táborának harcosa lett.

Miként már fentebb utaltunk rá, a nemzeti burzsoázia körében vannak jelentős, e burzsoázia zömét magukbanfoglaló rétegek,

[27] *Sztálin* Művei. 9. köt. 303. old.
[28] *Sztálin* Művei. 7. köt. 286. old.

amelyeket ugyancsak súlyosan érint az a tény, hogy országuk a külföldi imperializmus igájában nyög, s ezért hajlandók részt venni a nemzeti felszabadító mozgalomban.

A kommunisták, a nép kipróbált és hű védelmezői, a nemzet érdekeinek igazi letéteményesei állnak annak a kiterjedt nemzeti frontnak az élén, amely a közelkeleti országokban a külföldi imperializmus ellen, a békéért és a demokráciáért harcol.

Az amerikai imperialisták egyik dokumentuma — amely a „kommunizmus kiirtását" követeli és a Közel-Keletről szól — beismeri, hogy a külföldi imperialisták kivonulását a Közel-Keletről „a néptömegek szívből helyeselnék, ezért a kommunisták, a függetlenségi mozgalom élére állva, automatikusan azonosítják célkitűzéseiket a nép legdédelgetettebb reményeivel". A szemellenzős amerikai imperialistáknak nem fér a fejükbe, hogy a kommunizmust éppen azért nem lehet kiirtani, mert megegyezik a népek életbevágó érdekeivel, mert összhangban van korunk követelményével.

Iránban, miután a szovjet csapatok 1946-ban kivonultak az ország északi részéből, a reakciós kormány az angol-amerikai imperializmus sugalmazására véres kegyetlenséggel zúzta szét az iráni Azerbajdzsánban a demokratikus mozgalmat és az itt létrejött nemzeti demokratikus hatalmat. Tizennégyezer embert lőttek agyon és akasztottak fel. Terrorhadjárat indult a Néppárt (Tudehpárt) ellen is, amely 1941 őszén alakult meg és hatalmas befolyása van országszerte. A Néppárt a munkások, parasztok, iparosok és a dolgozó értelmiség tömegpártja lett. Ez a párt vezette 1946-ban az iráni munkások általános sztrájkját az Angol-Iráni Olajtársaság vállalataiban. Ez volt Irán történelmének legnagyobb sztrájkja. A Néppárt küzd a politikai élet demokratizálásáért és olyan reformokért, amelyek biztosítják az ország fejlődését és megjavítják a lakosság széles rétegeinek helyzetét. Védi a nemzeti függetlenséget és küzd az ország gyarmati leigázása ellen.

1947-ben a reakciós iráni kormány szétzúzta a szakszervezeteket, s egyidejűleg bírósági és bíróságon kívüli hajsza kezdődött a Néppárt vezetői ellen. 1949 februárjában a kormány provokációs merényletet szervezett a sah ellen, amit újabb terrorhullám követett. Betiltották a demokratikus ujságokat és folyóiratokat, elpusztították szerkesztőségeiket és nyomdáikat, pereket rendeztek a szakszervezeti vezetők és a néppárti politikusok ellen. Február 4-én betiltották a Néppártot és a többi demokratikus szervezetet[29]. Országszerte tömegével tartóztatták le a Néppárt tagjait, Teheránban lerombolták a párt Központi Bizottságának helyiségét és lapjának, a *Mardom* című ujságnak a nyomdáját. Az iráni reakció véres tombolása azonban nem fojthatja meg a demokratikus moz-

[29] Lásd Tartós békéért, népi demokráciáért! 1950 március 5.

galmat és nem akadályozhatja meg a Néppárt befolyásának növekedését az iráni nép nagy tömegei körében. A Néppárt jelszava: „Az iráni nép nem fog harcolni a Szovjetunió ellen!" — rendkívül népszerű a tömegek körében.

1951 tavaszán Irán ismét a tömegméretű imperialistaellenes mozgalom színterévé vált. Ez a mozgalom az angol imperialisták által bitorolt olajipar államosításának jelszava alatt bontakozott ki. Több városban tömeggyűlések és tüntetések zajlottak le, amelyek az Angol-Iráni Olajtársaság koncessziójának hatálytalanítását követelték. A déli országrész olajmunkásai, az iráni proletariátus legerősebb osztaga, sztrájkba lépett és hősiesen ellenállt a kormány terrorhadjáratának. Az iráni hatóságok kivételes állapotot rendeltek el az ország déli részén, ahol rendőrséget, katonaságot vontak össze. Az angol kormány a sztrájkoló munkások megfélemlítésére újabb hadihajókat küldött a Perzsa-öbölbe. Anglia munkásai az iráni munkások támogatására siettek. Az Angol Kommunista Párt Végrehajtó Bizottsága az iráni eseményekkel kapcsolatban 1951 március 30-án közzétett nyilatkozatában megbélyegezte a labourpárti kormány imperialista politikáját, leleplezte, hogy ez a kormány az Angol-Iráni Olajtársaság kizsákmányoló jogait védelmezi.

„Felhívjuk az összes szakszervezeteket és labourista szervezeteket — hangzott a nyilatkozat —, tiltakozzanak erélyesen az ellen, hogy angol hadihajókat küldjenek az angol-iráni olajtröszt támogatására.

A sztrájkoló iráni munkásosztály és az egész iráni nép harca a demokratikus szabadságjogokért, azért a jogért, hogy ura lehessen országa kincseinek — összhangban van az angol munkásosztály igazi érdekeivel"[30].

Egyiptomban a Kommunista Párt (1921-ben alakult meg) kiállotta a terror és a megtorlások minden csapását, így a kommunizmus elleni harcról szóló rendkívüli törvényeket is, amelyeket 1948-ban léptettek életbe, a sztrájkokat tiltó törvényekkel egyidőben. A kommunisták vezetik a munkásosztály harcát, a fellahok harcát a földért, ők haladnak a nemzeti felszabadító mozgalom élcsapatában. Mind tömegesebb méretűvé, az egész népet felölelő küzdelemmé válik a harc az angol uralom és az amerikai iga ellen, a harc az ellen, hogy Egyiptom az agresszorok tömbjének katonai támaszpontjává váljék. Ebben a harcban a munkásosztályé és a kommunistáké a vezető szerep.

Az iráni nép sikere az olajipar államosításáról szóló törvény végrehajtásáért vívott harcban, valamint az 1936. évi angol-egyiptomi szerződés hatálytalanítása kiváltotta a közelkeleti

[30] Pravda. 1951 március 31.

népek rokonszenvét, és szolidaritásmozgalmat idézett elő az egész Közel-Keleten, sőt, azon kívül is. Irakban, Libanonban, Szaud-Arábiában mind erőteljesebben követelik a külföldi koncessziók államosítását. Az arab és a délkeletázsiai országokban a tömegek határozatokat hoztak, hogy támogatják Iránt és Egyiptomot, melyek önállóságukat és függetlenségüket védelmezik az imperialista hódítókkal szemben.

Irakban 1948 januárjában a néptömegek elvetették az angol-iraki (Portsmouth-i) szerződést és lemondásra kényszerítették a reakciós kormányt, amely ezt a leigázó szerződést az országra akarta erőszakolni. A szerződés ellen tiltakozó tömeggyűlések alkalmával véres összetűzésekre került sor a rendőrséggel. Az összetűzések sok emberéletet követeltek áldozatul. A következő évben, 1949 januárjában, országszerte újabb népi tüntetések zajlottak le a Portsmouth-i szerződés ellen. A rendőrség és a lakosság összetűzései során több mint kétszázan vesztették életüket és százötvenen sebesültek meg. A reakciós kormányzók, az angol imperializmus helytartói aljas gonosztettet követtek el, amely dühöt és felháborodást váltott ki valamennyi arab országban és az egész civilizált világban. Az iraki hóhérok kivégezték az Iraki Kommunista Párt négy vezetőjét, közöttük a párt főtitkárát: Fahedot, a nép szeretett hősét, a munkások és fellahok igaz barátját. Az iraki nép azzal válaszolt erre a gonosztettre, hogy fokozta harcát a külföldi imperializmus és ennek aljas, véreskezű bábjai ellen.

Törökországban 1946 óta országszerte terror dúl. Betiltják a haladó demokratikus lapokat, kommunistapereket rendeznek, demokratákat ültetnek a vádlottak padjára, elpusztítják a szakszervezetek helyiségeit, üldözik a haladó írókat és közéleti tényezőket, fasiszta tüntetéseket szerveznek a haladó előadók és professzorok ellen, akiket ezután elbocsátanak az egyetemről és bíróság elé állítanak. És mégis, Törökország urai azt tapasztalják, hogy mindez hiábavaló. A dolgozók mind szervezettebben tiltakoznak az ellen, hogy Törökország az amerikai tőke gyarmati jármában görnyedjen, hogy az ország szovjetellenes felvonulási területté váljék. Az ipari központokban röpiratokat és felhívásokat terjesztenek, amelyek a Marshall-terv és a Truman-elv ellen irányulnak. 1949 júniusában, amikor Snyder, az Egyesült Államok pénzügyminisztere ellátogatott Sztambulba, a munkások ellenséges kiáltásokkal fogadták őt az utcán. Ugyanekkor Kajszáriban tömeggyűlés zajlott le, ezzel a jelszóval: „Éljen a demokrácia, ki az amerikai megszállókkal Törökországból!" 1949 folyamán az agrármozgalom is erősödött. Maguk a hatóságok csupán az év első felében 22 megyében 323 esetet jegyeztek fel, amikor a parasztok elfoglalták a földesúri földeket, felgyujtották a földesúri kúriákat, elhajtották a földesúr jószágát. Több esetben előfordult, hogy a parasztok, akik felosztották egy-

más között az elfoglalt földeket, fegyveresen szálltak szembe a csendőrséggel[31].

A Törökországban és az egész világon kibontakozott hatalmas tiltakozó mozgalmak hatására 1950 júliusában a török kormány kénytelen volt kiengedni a börtönből — 12 éves rabság után — Nazim Hikmetet, a kiváló népi költőt, az ország függetlenségének, a demokráciának és a békének lankadatlan harcosát. A költő kiszabadítása a török haladó erők és a békeharcosok nagyszerű győzelme volt.

Szíriában és Libanonban a Kommunista Pártok tömegpártok, amelyek már több mint húszéves tapasztalattal rendelkeznek a politikai harc terén. 1949 áprilisában Szíria és Libanon Kommunista Pártjai közös felhívást bocsátottak ki a közelkeleti egyezmény tervei ellen. A kiáltvány rámutatott arra, hogy a Szovjetunió Szíria és Libanon népeinek barátja, s hogy a Szovjetunió elleni agresszív háború ellentmond e népek érdekeinek. A Kommunista Pártok továbbra is küzdeni fognak azért, hogy e két ország hazafiai egységfrontba tömörüljenek a béke megőrzéséért, az amerikai, angol és francia imperializmus mesterkedései ellen.

Izraelben a Kommunista Párt arra hívja fel a munkásosztályt és a néptömegeket, hogy harcoljanak a külföldi monopolisták, az izraeli nép kizsákmányolói és rabtartói ellen, harcoljanak a nemzetgazdaság fejlődéséért, a Szovjetunióhoz és a népi demokratikus országokhoz fűződő kereskedelmi kapcsolatok bővítéséért. 1949 októberében ült össze az Izraeli Kommunista Párt XI. kongresszusa.

A kongresszuson felolvasták az SzK(b)P Központi Bizottságának üdvözletét, amely sikert kívánt a szocialista front egységéért, a békéért, az új háborús gyujtogatók ellen vívott harcban. A kongresszus a következő nyilatkozatot tette közzé:

„Az Izraeli Kommunista Párt kongresszusa kijelenti, hogy ha a Szovjet Hadsereg valamely agresszor elleni harca során eljut országunk határaihoz, akkor Izrael lakosságának zöme lelkesen fogadja majd és minden tőle telhető módon segíteni fogja a Szovjet Hadsereget, ugyanúgy, ahogyan a második világháború idején fogadták a népek, amikor a náci agresszorokat üldözte. Hadd tudják meg a háborús gyujtogatók, milyen erős és hatalmas világszerte a békeharcosok tábora, mert nemcsak az igazság van e tábor oldalán, hanem az emberiség többségének ereje és támogatása is"[32].

A kommunisták tehát valamennyi közelkeleti országban vezetik a népek harcát a függetlenségért, a földért, a békéért és a népi

[31] Lásd G. Akopjan. Az amerikai imperialisták tönkreteszik Törökország gazdaságát. Pravda. 1950 április 3.

[32] Pravda. 1949 október 25.

demokráciáért. A harc jelenlegi szakaszában a népi demokrácia az antiimperialista, antifeudális agrárforradalomnak, a nagy Szovjetunióval való barátságnak és szoros együttműködésnek a jelképe.

5. *A Szovjetunió hatalmas vonzóereje*

A néptömegek szeretete és rokonszenve a hatalmas Szovjetunió iránt igen nagy akadályt gördített az angol-amerikai háborús gyujtogatók útjába.

Az angol és az amerikai imperializmus hiábavaló kísérleteket tesz, hogy kiküszöbölje, vagy gyengítse a Szovjetuniónak, a béke és a demokrácia leghatalmasabb támaszának, annak a nagyhatalomnak a befolyását, amelynek életbevágó érdeke a béke és biztonság megőrzése a Fekete- és a Földközi-tenger medencéjében.

A háború alatt még néhány konzervatív angol politikus is kijelentette, hogy rövidlátó és irreális politika volna, ha nem vennének tudomást a Szovjetunió, a legnagyobb feketetengeri hatalom jogos érdekeiről. Anglia külpolitikájáról szóló könyvében E. Grigg ezt írta: „Kétségtelen, hogy Oroszország már most földközitengeri hatalommá válik, mert aligha fog tűrni olyan helyzetet, hogy Törökország elzárhatja a Dardanellákat az orosz feketetengeri hajóhad elől"[33].

Az 1945 július-augusztusi potsdami konferencián a Szovjetunió javaslatára határozatot hoztak, hogy felül kell vizsgálni a tengerszorosokra vonatkozó Montreux-i egyezményt, mivel ez „nem felel meg a jelenlegi idők feltételeinek". Ennek ellenére, amikor a Szovjetunió 1946-ban azzal a konkrét javaslattal fordult Törökországhoz, hogy vizsgálják felül a tengerszorosok használatát szabályozó rendelkezéseket, Anglia és az Egyesült Államok sugalmazására Törökország elvetette az észszerű és jogos szovjet javaslatokat, és kihívó, provokációs álláspontot foglalt el a Szovjetunióval szemben.

1946 április 4-én (a szovjet csapatok Iránból való kivonulásáról szóló megállapodással egyidőben) a Szovjetunió és Irán egyezményt kötött egy szovjet-iráni vegyes olajtársaság létesítéséről Észak-Iránban. Az egyezmény feltételei rendkívül kedvezőek voltak Irán számára: biztosították az északi terület ipari fejlődését, szakképzett iráni mérnökök és technikusok kiképzését, sok dolgozó foglalkoztatását. Az egyezmény valóraváltása szembetűnően bebizonyította volna, milyen gyökeres különbség van a nemzetközi kapcsolatok két módszere között, mennyire különbözik az a baráti, egyenjogú gazdasági együttműködés, amely a szovjet-iráni olajegyezmény-

[33] *E. Grigg.* British Foreign Policy. London, 1944. 149. old.

ben ölt testet, attól a rabló, fosztogató módszertől, amelyet az angol-iráni, vagy az amerikai-arab olajtársaság folytat az elmaradott országokban.

A Szovjetunió maradéktalanul eleget tett kötelezettségeinek és kivonta csapatait Irán területéről. Az iráni kormány azonban, Anglia és az Egyesült Államok sugalmazására, 1947-ben megtagadta a Szovjetunióval kötött szerződés becikkelyezését. Sőt, a továbbiakban lehetővé tette a külföldi imperialistáknak, hogy megvessék lábukat Észak-Iránban, a Szovjetunió határának tőszomszédságában. Így például, az 1950-ben megalakított Iráni Olajipari Részvénytársaság szerződést kötött külföldi, főleg amerikai cégekkel, hogy ezek geológiai kutatásokat, katonai térképezési munkálatokat végezzenek és repülőfelvételeket készítsenek a Szovjetunióval határos vidékeken. A szovjet kormány 1950 május 14-i jegyzékében rámutatott arra, hogy ezek az intézkedések összeférhetetlenek a jószomszédi kapcsolatokkal és ellentmondanak azoknak a kötelezettségeknek, amelyeket Irán az 1921. évi szovjet-iráni szerződésben magáravállalt.

A reakciós kormányzó körök szovjetellenes politikája a dolgozó tömegek és valamennyi hazafias elem erélyes ellenállásába ütközik, mert ezek felismerték, milyen súlyos és jóvátehetetlen kárt okoz országuknak az efféle politika. Ez a magyarázata annak, hogy az 1950 november 4-én aláírt szovjet-iráni kereskedelmi egyezményt — amely teljes egyenjogúság alapján és mindkét félre nézve előnyös feltételek mellett mondja ki a két ország közötti kereskedelem felújítását — nagy megelégedéssel és örömmel fogadta az iráni közvélemény.

A Közel-Kelet népei hű és odaadó barátjuknak, védelmezőjüknek tekintik a Szovjetuniót. A Szovjetország mentette meg 1919—1921-ben Perzsiát és Afganisztánt attól a veszélytől, hogy teljesen az angol imperialisták rabságába kerüljenek. A Szovjetország hathatósan támogatta a török nép nemzeti szabadságmozgalmát, amelyet a szégyenletes Sèvres-i békeszerződés ellen, a független nemzeti létért vívott. A két világháború közötti időszakban a Szovjetunió és a közelkeleti országok kapcsolatai — politikai és kereskedelmi téren egyaránt — az egyenjogúság, a barátság és a béke elvén alapultak. A második világháború után is változatlanul megvédi a Szovjetunió a közelkeleti népek érdekeit az imperialista merényletekkel szemben. A Szovjetunió követelte, hogy az angolok meg a franciák vonják ki csapataikat Szíriából és Libanonból, s elsőnek ismerte el ezeknek az országoknak a függetlenségét. A Szovjetunió támogatja Egyiptomot, mely az angol megszállás megszüntetését és a külföldi csapatok kivonását követeli. A palesztínai kérdésben a nagyhatalmak közül egyedül a Szovjetunió követett igazságos, elvi politikát, amelytől távol áll mindennemű

haszonlesés és cselszövés. Támogatta a zsidók jogos követelését, akik meg akarták teremteni szabad, demokratikus államukat, mely békében, barátságban és együttműködésben élhetne a szomszédos arab államokkal. Támogatta és támogatja a Szovjetunió az arab országokat, amelyek szabadon, függetlenségben akarnak élni, s le akarják rázni az idegen uralmat.

A Közel-Kelet népei a Szovjetuniót tekintik támaszuknak és reménységüknek, a Szovjetunióban látják annak a biztosítékát, hogy beteljesül évszázados vágyuk: megszabadulnak az idegen imperialista elnyomástól, a földesurak és az uzsorások rabigájától, a szatrapák kegyetlen zsarnokságától.

Berija elvtárs „A kommunizmus győzelmeinek nagy ihletője és szervezője" című cikkében, amelyet Sztálin elvtárs 70. születésnapja alkalmából írt, a következő adatokkal jellemezte, milyen élesen különbözik az Azerbajdzsán és az Uzbek Szovjet Szocialista Köztársaság helyzete Irán és Törökország helyzetétől. A Szovjet Szocialista Köztársaságok dolgozói már régóta nem ismerik a kizsákmányolás terhét, a nyomor, az éhség és a munkanélküliség borzalmait. Irán és Törökország népei még most is a földesurak, a kánok, a monopolisták és az idegen rabtartók elnyomása alatt tengetik életüket. Az Azerbajdzsán és az Uzbek Szovjet Szocialista Köztársaság elmaradott agrárországból ipari köztársasággá vált, amelynek virágzó ipara túlsúlyban van a népgazdaságban. Irán és Törökország még ma is primitív technikával rendelkező, elmaradott agrárország.

Az Azerbajdzsán Szovjet Szocialista Köztársaság mezőgazdaságában több mint 5 000 traktor, 600 kombájn, 77 000 fogatolt mezőgazdasági munkaeszköz stb. dolgozik; az Uzbek Szovjet Szocialista Köztársaság mezőgazdaságában több mint 24 000 traktor, 1 500 kombájn, 280 000 fogatolt munkaeszköz és egyéb mezőgazdasági gép működik. Iránban a földművelés fő eszköze az „azal": a facsoroszlya, és az „omacs": a faeke. A török faluban a föld megművelésének fő eszköze a faeke, a „karaszpan".

Azerbajdzsánban és Uzbekisztánban az írástudatlanságot már 1946-ban teljesen felszámolták. Iránban a lakosság 85 százaléka, Törökországban pedig mintegy 66 százaléka írástudatlan. Azerbajdzsánban 19 főiskola működik, 29 000 hallgatóval, vagyis 163 000 lakosra jut egy főiskola. Az Uzbek Szovjet Szocialista Köztársaságban 36 főiskola van, 38 000 hallgatóval, tehát 175 000 lakosra jut egy főiskola. Iránban 5 főiskolában 4 500 hallgató tanul, vagyis 3 400 000 lakosra jut egy főiskola; Törökországban 10 főiskola működik 11 000 hallgatóval, tehát 1 950 000 lakosra jut egy főiskola.

Az Azerbajdzsán Szovjet Szocialista Köztársaságban 525 lakosra jut 1 orvos és 183 lakosra 1 kórházi ágy. Az Uzbek Szovjet

Szocialista Köztársaságban 953 lakosra jut 1 orvos és 186 lakosra egy kórházi ágy. Iránban 11 333 emberre jut 1 orvos és 3 400 emberre 1 kórházi ágy; Törökországban 8 941 emberre jut 1 orvos és 1 466 emberre 1 kórházi ágy stb.[34].

Az igazság a Szovjetunióról a közelkeleti népekhez is eljut, áttörve minden akadályt, eloszlatva az imperialista hazugság és rágalom mérges füstfüggönyét. Eljutnak a kommunizmus nagy építkezéseinek, az erdősávok ültetésének, a nagy csatornák építésének, az aszályos és sivatagi vidékek virágzó mezőkké, kertekké, rétekké változtatásának hírei. A közelkeleti népek a Szovjetunió példájában álmaik valóraváltását látják.

A Szovjetunió példája felrázza a Közel-Kelet népeit, azt a bizonyosságot kelti mindegyikükben, hogy az ő országuk is szabaddá, virágzóvá, kultúrálttá válik, a Szovjet Kaukázusontúl és Szovjet Közép-Ázsia országaihoz hasonlóan.

Az imperialista burzsoázia félelemmel és rettegéssel állapítja meg, hogy a szovjet szocialista építés sikerei mind nagyobb hatással vannak az egész Közel-Kelet társadalmi életére. A *Fortnightly Review* (1947 június) című angol konzervatív folyóirat ezt írta: „A Törökországot fenyegető veszély nem abban rejlik, hogy felszólítják őt Karsz és Ardahan örménylakta vidékeinek visszaadására, hanem főként abban a tényben, hogy a Szovjet Kaukázusontúl csodálatos gyorsasággal fejlődik, Kelet-Anatóliában pedig viszonylagos pangás uralkodik. Jereván, akárcsak Batumi és Tbiliszi felvirágzása kihívás Északkelet-Törökország felé, mint ahogyan Baku fejlődése is kihívás Északnyugat-Perzsia, Sztalinabad pedig Afganisztán felé. Mindhárom esetben a határ szovjet oldalán tapasztalható ipari potenciál, technikai haladás és népességszaporodás jelenti a közelkeleti és középázsiai szovjet politika legfőbb előnyét."

---

[34] Lásd Sztálinról. A *Pravda* ünnepi száma Sztálin elvtárs 70. születésnapja alkalmából. Szikra 1950. 72—75. old.

1952-ben, az SzKP XIX. Kongresszusán a középázsiai köztársaságok további fejlődéséről számol be Berija elvtárs: „Szovjet Uzbekisztánban minden ezer hektárnyi vetésterületre 14 traktor jut, ezzel szemben Franciaországban ugyanekkora területre csak hét ... Az Uzbek SzSzK-ban 70 hektárnyi vetésterületre jut egy traktor, Pakisztánban viszont csupán minden 9 000 hektár, Indiában — 13 000 hektár, Iránban pedig — 18 000 hektár vetésterületre ... A Tadzsik Szovjet Köztársaságban minden 10 000 lakosra 58, Turkmenisztánban — 60, Kirgiziában — 64, Uzbekisztánban — 71, Azerbajdzsánban — 93 főiskolai hallgató jut ... Az Uzbek SzSzK-ban jelenleg minden 895 lakosra jut egy orvos ... Az Azerbajdzsán SzSzK-ban 490 emberre jut egy orvos. Szovjet Azerbajdzsán lakossága nyolc és félszer jobban van ellátva orvosokkal, mint Törökország lakossága és 23-szor jobban, mint Irán lakossága." — *Szerk.* (Az SzKP XIX. Kongresszusának anyaga. Szikra 1952. 147., 149. és 150. old.)

A reakciós konzervatív cikkíró természetesen nem nevezi nevén a dolgokat, ám mindenki megérti, mi itt a lényeg: nem a Törökországot fenyegető állítólagos „veszélyről" van szó, sem az Irán vagy Afganisztán felé szóló „kihívásról" — egyszerűen arról, hogy a szovjet szocialista építőmunka sikerei aláássák az imperialista elnyomás és kizsákmányolás egész rendszerét a Közel-Keleten, világítótoronyként mutatnak utat a dolgozó tömegeknek.

A Szovjetunió, a népek sztálini barátságának és testvériségének országa hatalmas vonzóerőt gyakorol a közelkeleti népekre.

A Közel-Kelet ma az imperialista hatalmak által mesterségesen szított és kihasznált nemzeti viszályok és ellentétek tűzfészke. Az imperialisták tüzelik az arab kiskirályok és hűbérurak, valamint az izraeli burzsoázia sovinizmusát, s ezáltal összetűzéseket robbantanak ki az arabok meg a zsidók között. Törökországban kegyetlenül üldözik az örményeket. Libanonban, akárcsak Egyiptomban, a keresztények és a muzulmánok közötti viszálykodásokat szítják. A többi országban a különböző muzulmán szekták között dúl a harc. A négymilliós kurd nép — amely Törökország, Irak és Irán (s részben Szíria) területén él — kegyetlen nemzeti elnyomás alatt szenved és már többízben fegyvert ragadott, hogy kivívja szabadságát és függetlenségét. Törökország, Irak és Irán a külföldi imperialisták közvetlen támogatásával könyörtelenül vérbefojtotta ezeket a felkeléseket. Az utóbbi évek során Iránban (miután a szovjet csapatok kiürítették iráni Azerbajdzsánt), Irakban, Törökországban fokozódott és tömeges jellegűvé vált a kurdok üldözése; a tekintélyesebb kurd vezetőket kivégzik.

A Szovjetunió megmutatta a nemzeti kérdés megoldásának egyetlen lehetséges útját. A virágzó Szovjet-Örményországba tízezerszámra tértek vissza az örmények, akiket a tőkés országokban (így a közelkeleti országokban is) üldöztek, akik ott nem gyümölcsöztethették erejüket és képességeiket. A Szovjetunióban a kurdok felhagytak évszázados nomád életmódjukkal és ma jómódú, kulturált viszonyok között élnek, megalkották ábécéjüket és irodalmukat, fiaik és lányaik középiskolákban és főiskolákon tanulnak, tudósaik, íróik, hőseik vannak.

Még az angolbarát burzsoá szerzőnek is be kell ismernie az arab világ nemzeti kisebbségeiről szóló munkájában, hogy a népekre egyre növekvő hatást gyakorol „a teljes faji és vallási türelem orosz példája, a társadalom együttes szolgálatának eszménye, tekintet nélkül a nemzeti különbségekre"[35].

A Közel-Kelet népei mindinkább meggyőződnek arról, hogy csupán a lenini-sztálini tanítás mutatja meg az igazi utat a nemzeti

[35] *A. H. Hourani.* Minorities in the Arab World. London, 1947. 140. old.

kérdés megoldása terén. A lenini-sztálini tanítás megszünteti a nemzetek közötti ellenségeskedéseket és viszályokat, amelyeket az imperialisták és ügynökeik szítanak, utat mutat a gyarmati és függő országok népeinek az imperialista uralom és a kizsákmányolók elleni harcban.

A Közel-Kelet népei, melyek nem akarják, hogy országuk csatatérré váljék, az egész világ békéjének sziklaszilárd támaszát látják a Szovjetunióban.

Az angol és az amerikai imperialisták, akik közelkeleti agresszív egyezmény összetákolására törekednek, nem számolnak a népek félreérthetetlenül megnyilatkozó akaratával. Ez az egyezmény csupán az angol és az amerikai lakájok kormányzó klikkjeit, népellenes, reakciós rendszereit fűzheti össze, de nem egyesítheti a közelkeleti népeket!

A Béke Híveinek 1949 április 20—25-e között megtartott I. (párizsi) Világkongresszusán Antoine Tabet, a libanoni küldöttség vezetője kijelentette: „Ezen a kongresszuson sok szó esett az Atlanti Egyezményről. Számunkra — a Közel- és Közép-Kelet országai számára — másik egyezmény készül, amely nem kevésbbé veszélyes, és ugyanilyen agresszív célokat követ. Ezt földközitengeri vagy keleti egyezménynek, néha a félhold egyezményének stb. nevezik. Országunk népe tudja, hogy emögött a legsötétebb összeesküvés rejtőzik az igazi szabadság, nemzeti függetlenségünk ellen . . . Ám népeink tudnak «nemet» mondani elnyomóink terveire, «nemet» a Szovjetunió elleni háborúra, mert a Szovjetunió mindig velünk vállvetve védelmezte szabadságunkat és nemzeti reménységeinket."

6. A Közel-Kelet népei meghiúsítják a háborús gyujtogatók terveit

Amikor az angol-amerikai tömb nyilt agressziós cselekményekre tért át Koreában, egyidejűleg a Közel-Keleten is fokozta agresszív tevékenységét. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország külügyminisztereinek londoni értekezletén — minden valószínűség szerint itt egyeztek meg véglegesen a csakhamar kirobbant koreai agresszió tervében — külön nyilatkozatot tettek közzé (1950 május 25.) a Közel-Keletről. A nyilatkozat leszögezte, hogy a három hatalom ellátja a közelkeleti országokat a belső rend fenntartásához, és az egész közelkeleti térség „védelméhez" szükséges fegyverrel. Ezt a fegyvert — olvashatjuk a nyilatkozatban — nem szabad az egymás ellen irányuló agresszió céljaira, Izrael és az arab országok háborújában felhasználni. A három hatalom együttes lépéseket tesz annak megakadályozására, hogy a közelkeleti országok egymást megtámadják. A nyilatkozat

lényege az volt, hogy — az új világháború közelkeleti felvonulási területének mielőbbi előkészítése érdekében — elsímítsa a három hatalom ellentéteit, valamint azt az ellenségeskedést, amelyet a három hatalom szít a közelkeleti országok között. Az „egymás elleni agresszió meggátlása" formula mögött a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni közös agresszió szervezésének feladata rejtőzik. A három hatalom önhatalmúan kézbevette a közelkeleti országok kül- és belpolitikájának ellenőrzését, és felosztották egymás között — a fegyverszállításokhoz igazodva — a befolyási övezeteket (a titkos egyezmény értelmében az Egyesült Államok vállalta magára, Törökországon és Iránon kívül, Egyiptom és Szaud-Arábia ellátását, Anglia Irakba és Transzjordániába, Franciaország meg Szíriába és Libanonba szállít fegyvert).

A londoni nyilatkozat azonban nem számolta fel a közelkeleti tömbben és e tömb vezetése körül felmerült angol-amerikai ellentéteket. Megmutatkoztak az ellentétek a közelkeleti egyezmény tervezett részvevői, elsősorban Izrael és az arab országok között is.

A koreai háború és a vele kapcsolatos amerikai tervek csakhamar nyilvánvalóvá vált kudarca ékesen bizonyította az amerikai imperializmus külpolitikájának kalandor jellegét és talajtalanságát. A közelkeleti országok meggyőződhettek róla, milyen szakadékba taszítják őket a Wall Street és a City urai. Ezzel kapcsolatban erősödött az ingadozás és a fejvesztettség még az itteni kormányzó körökben is. A közelkeleti országok közül csupán Törökország vett részt csapataival a koreai agresszióban. Mindenütt erősödött az az irányzat, amely teljesen távol akar maradni az agresszív katonai tömböktől és kombinációktól, mindenütt erősödött az az irányzat, amely békés és baráti kapcsolatokat akar kiépíteni a Szovjetunióval. Több közelkeleti ország szerepelt aközött a 12 ázsiai ország között, amelyek a koreai kérdés békés rendezésére törekedtek az Egyesült Nemzetek Szervezetében.

Van egy döntő tényező, mely meghiúsítja a Közel-Keleten is az angol-amerikai agresszív tömb mesterkedéseit: ez a béke híveinek mozgalma, a néptömegek fokozódó harca a háborús gyujtogatók és cinkosaik ellen.

A török néptömegek viharos tiltakozásokkal és tüntetésekkel válaszoltak a reakciós kormánynak arra a szégyenletes határozatára, hogy csapatokat küld Koreába. A kormány janicsármódszerekkel fojtja el a békeharcosok megmozdulásait. A török békeharcosok vezetőit, valamint több mint húsz ujság és folyóirat szerkesztőjét és munkatársait katonai törvényszék elé állították. Ám a béke híveinek mozgalma fellendülőben van.

Iránban a béke híveinek mozgalmában a legszélesebb társadalmi rétegek vesznek részt. A stockholmi felhívásra több mint 500 000 aláírást gyüjtöttek! 1951 márciusában Bender Sahpurban

az iráni munkások megtagadták az Amerikából érkezett fegyverek kirakását; a városban tiltakozó tüntetések zajlottak le. A külföldi olajkoncessziók államosítását követelő tömegmozgalom szorosan összefüggött a nemzeti függetlenségért és a békéért folyó általános harccal. Irán képviselője ezt mondotta a Béke Híveinek II. (varsói) Világkongresszusa szószékéről:

„Hadd tudják meg a háborús gyujtogatók: az irániak sohasem fogják megengedni, hogy országukat támaszpontként használják fel a Szovjetunió elleni agresszióra. Az agresszív hatalmak katonái csak testünkön keresztül érhetik el a Szovjetunió határát"[36].

Irakban a stockholmi felhívást a legkülönbözőbb politikai pártok vezetői, sok parlamenti képviselő, volt miniszterek, 110 ügyvéd, sok orvos, tanár, munkás, paraszt, diák írta alá.

Szíriában a II. Békevilágkongresszus időpontjáig (1950 november) 160 000 aláírást gyüjtöttek a stockholmi felhívásra; a felhívást a munkások és kézművesek tízezrein kívül az Alkotmányozó Gyűlés elnöke, 11 miniszter, 30 képviselő, 10 egyházi méltóság stb. írta alá. A béke híveinek 1950 őszén tartott konferenciáján háromszáz küldött vett részt. Libanonban a kormány kegyetlenül üldözi a béke híveit, ám ez a mozgalom legyőzhetetlen, mert egybeforr a szabadságért és a nemzeti függetlenségért folyó küzdelemmel. Hanna, Libanon képviselője joggal jelentette ki a II. Békevilágkongresszuson: „Mi, kis országok polgárai, békére törekszünk és a békéért küzdünk, nem tűrjük, hogy az imperialista országok kizsákmányoljanak bennünket. Ezzel ugyancsak a világbéke egyetemes ügyét szolgáljuk"[37].

Egyiptomban, akárcsak a többi országban, a békeharcosok mozgalmának vezető ereje a munkásság, amely sztrájkokkal tiltakozik a háborús gyujtogatók mesterkedései ellen, tüntetéseket szervez a béke védelmében, és maga köré tömöríti a becsületes hazafiakat, hazájuk függetlenségének harcosait. A stockholmi felhívást sok képviselő, ujságíró, ügyvéd, politikus — közöttük két miniszter — írta alá.

Izraelben a nagy néptömegek szervezetten fejezik ki tiltakozásukat és felháborodásukat a kormány — az amerikai monopóliumok bérenceinek — reakciós kül- és belpolitikája ellen; 300 000 ember, vagyis az ország felnőtt lakosságának 40 százaléka írta alá a stockholmi felhívást.

Eközben a háborús gyujtogatók folytatták a Közelkeleti Tömbnek, az agresszív Atlanti Egyezmény függelékének összetákolását. E tömb kérdése ugyanakkor heves angol-amerikai nézeteltérések ütközőpontja volt, amennyiben arról folyt a vita, ki ragadja magá-

[36] A varsói békekongresszus. 231—232 old.
[37] Ugyanott, 133. old.

hoz a katonai és politikai vezetést. Emiatt Anglia sokáig ellenezte, hogy felvegyék Törökországot és Görögországot az Atlanti Egyezmény Szervezetébe, mert ezzel eleve az Egyesült Államoknak juttatta volna a vezetést a Közelkeleti Tömbben. Angliának itt is, mint sok más kérdésben, meg kellett hátrálnia az amerikai nyomás előtt.

Az Atlanti Egyezmény tagjainak washingtoni és ottawai értekezlete (1951 szeptember) úgy döntött, hogy bevonja Törökországot és Görögországot ebbe a szövetségbe. Anglia visszavonta ellenvetéseit. Ugyanez év októberében, az Egyesült Államok irányítása alatt megtartott ankarai katonai értekezleten elhatározták, hogy felállítják az Atlanti Egyezmény Középkeleti Parancsnokságát, amely egyesíteni fogja Törökország és az arab országok, közöttük Egyiptom, valamint Izrael fegyveres erőit.

A szovjet kormány 1951 november 3-án, a török kormánynak küldött nyilatkozatában[38] felhívta a figyelmet „arra a felelősségre, melyet Törökország kormánya magára vesz, amikor belép az agresszív Atlanti Tömbbe és hozzájárul ahhoz, hogy Törökország területét külföldi katonai támaszpontok építésére használják fel a Szovjetunió határainak tőszomszédságában".

A háborús gyujtogatók agresszív tevékenységének fokozódása a Közel-Keleten is a népek növekvő ellenállásába ütközik. Ezt olyan események bizonyítják, mint az iráni nép mozgalma, amely kivívta az Angol-Iráni Olajtársaság államosítását és az egyiptomi nép mozgalma, amely kiharcolta az Angliával kötött uzsoraszerződések felbontását, a Középkeleti Parancsnokságban való részvétel visszautasítását, ezt bizonyítja továbbá a béke híveinek növekvő mozgalma.

1951 október 15-ig hiányos adatok szerint az öthatalmi békeegyezményt követelő felhívást Iránban 1 920 000-en, Izraelben 201 000-en, Szíriában 205 000-en, Libanonban 170 000-en, Egyiptomban 22 000-en, Irakban 12 000-en, Transzjordániában 12 000-en írták alá.

1951 novemberében, a Békevilágtanács bécsi ülésszakán, a beszámolót tartó Pietro Nenni megállapította, hogy a harmadik világháborút forraló atlanti politika a közelkeleti népek igen erős

[38] Pravda. 1951 november 4. November 21-én az úgynevezett Középkeleti Parancsnokság felállítása tárgyában a szovjet kormány jegyzéket intézett Egyiptom, Szíria, Libanon, Irak, Szaud-Arábia, Jemen és Izrael kormányához. Ezeket az államokat az Atlanti Egyezmény főkolomposai felszólították, hogy vegyenek részt a Középkeleti Parancsnokságban. Novemben 24-én a Szovjetunió kormánya jegyzéket intézett négy ország — az Egyesült Államok, Nagybritannia, Franciaország és Törökország — kormányához, a Középkeleti Parancsnokság felállítására vonatkozó terv értelmi szerzőihez.

ellenállásába ütközött. Egyiptom ellenkezése nyomban fényt derített az úgynevezett közelkeleti „védelmi" egyezmény igazi lényegére. „A Közel- és Közép-Keleten — mondotta Pietro Nenni —, éppúgy mint Ázsia más országaiban, a nemzeti függetlenség és a társadalmi felszabadulás szele fúj. A muzulmán világ megmozdult. Az arabok urak akarnak lenni saját házuktáján. Nem szándékoznak a régi angol vagy francia uralmat amerikai láncokkal felcserélni, az egyiknek a «protektorátusát» a másiknak a gyámságával helyettesíteni. Iránból Egyiptomig és Tuniszig szabadságban és békében akarnak élni. Követelik azt a jogot, hogy maguk intézzék ügyeiket, maguk tartsanak rendet saját házuktáján és természeti kincseikkel, melyeket eddig a külföldiek aknáztak ki, maguk rendelkezzenek. Biztosítjuk őket rokonszenvünkről és támogatni fogjuk őket abban, hogy elhárítsák a fejük felett tornyosuló háborús veszélyt. Ügyük igazságos, és diadalmaskodnia kell"[39].

A népek békét, függetlenséget, emberi életkörülményeket akarnak. Ez a tény határozza meg elsősorban a közelkeleti politikai helyzetet. A népek nem hajlandók tovább tűrni a külföldi koncessziókat — mint amilyen az Angol-Iráni Olajtársaság volt —, melyek megfosztják őket országuk kincseitől, nem tűrik az idegen csapatokat és támaszpontjaikat szülőföldjükön, nem tűrik, hogy az egész Közel-Kelet az agresszív háború katonai felvonulási területévé váljék.

A Curzonok és Churchillek Brit Közelkeleti Birodalmának ideje visszavonhatatlanul lejárt. A vaskalapos angol imperialistákra és labourista cinkosaikra — akik nem veszik tudomásul a való tényeket és háborús tűzfészket teremtenek a Közel-Keleten — éppen úgy lesújt majd a történelem elháríthatatlan bosszúja, mint „erősebb cégtársukra" — az amerikai imperialista haramiákra.

---

[39] A Békevilágtanács II. (bécsi) ülésszaka. Szikra 1952. 45—46. old.

V. fejezet

Az angol gyarmatosítók politikája és az afrikai népek szabadságharca

1. Vádirat az imperializmus gyarmati rendszere ellen

Afrika különleges helyet foglal el az angol-amerikai imperialisták legújabb gyarmatosító terveiben. Afrika vonzóereje abban rejlik, hogy hatalmasak és viszonylag még érintetlenek nyersanyagkincsei. Afrikának fontos stratégiai jelentőséget tulajdonítanak a Nyugati Szövetség és az Északatlanti Egyezmény agresszív katonai és politikai rendszerében. És ami a legfőbb, az imperialisták arra építenek, hogy az afrikai népek nemzeti felszabadító mozgalma — az ázsiai népek mozgalmához viszonyítva — aránylag gyenge, s abban reménykednek, hogy itt még büntetlenül garázdálkodhatnak és fokozhatják a gyarmati kizsákmányolást. „Anglia képzeletét lenyűgözik azok a távlatok, amelyek az elmaradott Afrikában nyílnak. A háború elégedetlenséget és zavargásokat idézett elő az ázsiai gyarmati területeken. Burma kivált a Birodalomból, Malájföldön pedig partizánmozgalom bontakozott ki. Afrikában azonban a gyarmati tervkovácsolóknak még mindig van rá lehetőségük, hogy álmaikat megvalósítva lássák" — írja a *Globe and Mail* című kanadai burzsoá folyóirat[1].

Az 1940. évi fasiszta Berlini Egyezmény részvevőinek nyomdokain haladva — akik Afrikát „az európai új rend természetes kiegészítésének" tekintették — Bevin annakidején kijelentette, hogy Afrikát kell megtenni a Nyugati Szövetség gazdasági pillérének. „Elsősorban Afrikára irányítjuk tekintetünket" — mondotta Bevin 1948 január 22-i beszédében, amelyben a Nyugati Szövetség létrehozását követelte.

A Labour-párt végrehajtó bizottsága 1948 tavaszán közzétett nyilatkozatában ugyancsak kijelentette, hogy „Európa gazdasági egyesítése elképzelhetetlen az afrikai kontinens óriási erőforrásainak kiaknázása és fejlesztése nélkül"[2]. Ezek a labourpárti nyilat-

[1] Globe and Mail. 1948 szeptember 24.
[2] Idézve Labour Monthly-ból. 1948 szeptember.

kozatok megegyeznek az angol fasiszták főkolomposának, Mosleynak a kijelentéseivel, aki felszólította Európa kapitalista államait, hogy „egyesüljenek Afrika kiaknázására és fejlesztésére". Az angol imperialisták mostanában az „afrikai harmadik birodalom" jelszavát kezdik hangoztatni. Az imperialista országok gazdaságának fokozott ütemű hadiútra terelése együttjár ezeknek az országoknak a fokozottabb térhódításával Afrikában. Innen akarnak minél több stratégiai nyersanyagot kiszivattyúzni; a hadigazdaság terheit pedig a lehető legnagyobb mértékben — ugyanúgy, mint a többi gyarmatokon — a népekre akarják hárítani.

Végül, a rabló és agresszív Atlanti Tömb főkolomposai úgy tekintenek Afrikára, mint fontos stratégiai felvonulási területre, mint potenciális támaszpontra, melyet a béke, a demokrácia és a szocializmus tábora elleni, valamint az európai és ázsiai forradalmi demokratikus erők elleni agresszió és intervenció szervezésénél használhatnak fel. Az amerikai rabló imperializmus, amely egy gyarmati világbirodalom megteremtéséért harcol, Afrika újrafelosztására törekszik. Az Egyesült Államok afrikai térhódítása igen fontos tényező lett az afrikai gyarmatok újrafelosztásáért folyó, mind hevesebbé váló imperialista küzdelemben.

A második világháború — mely Afrikát is belesodorta forgatagába — mintegy összegezte az imperialista uralom egész korszakának az „eredményeit" ezen a hatalmas gyarmati világrészen. Ez az összegezés: félelmetes vádirat az imperializmus gyarmati rendszere ellen.

Afrika területe 30 millió négyzetkilométer (a világ szárazföldjeinek körülbelül 23 százaléka); lakosságának lélekszáma (1949-ben) 190 millió. A világ ipari termelésében való részesedése azonban elenyészően kicsiny. Így például, a fűtőanyag és villamosenergia termelésében Afrika részaránya 1937-ben 1 százalék, 1947-ben pedig 1,5 százalék volt az összes kapitalista országok termeléséhez viszonyítva[3]. Az ipar egyedüli válfaja, mely Afrikában kifejlődött: ércek, nemesfémek és színesfémek kitermelése, az afrikai népek rabszolgamunkája árán. Afrika gazdag ezekben a nyersanyagokban, melyekre az imperialistáknak különösen a hadviseléshez van nagy szükségük. 1948-ban Afrikából került ki az összes kapitalista országokban kitermelt arany 59 százaléka, a króm mintegy 31 százaléka, a kobalt 80 százaléka, a gyémánt 98 százaléka, a vanadium, réz és mangán 20 százaléka, a grafit 30 százaléka, a foszfátok 37 százaléka. Belga Kongó az Egyesült Államok fő uránércszállítója. Bizonyos gyarmatáruknak Afrika a világszállítója; így például 1948-ban a világ kakaótermésének 68 százalékát, a pálma-

[3] Monthly Bulletin of Statistics. 1948 január.

olajtermelés 70 százalékát, a sisaltermelés 75 százalékát szolgáltatta.

Az afrikai gazdaság alapja ma is a mezőgazdaság, amely e világrész lakosságának háromnegyedét foglalkoztatja.

Afrika mezőgazdasága, az imperialista gyarmatosítók gazdálkodása következtében, pang és hanyatlik. Az egész földterület 6 százaléka, illetve a megművelésre alkalmas földnek körülbelül egynegyede van csak felszántva. A földterület 17 százaléka rét, 28 százaléka erdőség, 49 százaléka pedig sivatag vagy parlagon hagyott föld[4]. A mezőgazdasági termelés technikájának színvonala rendkívül alacsony.

A háború és a vele együttjáró élelmezési válság bizonyos mértékig változatosabbá tette a mezőgazdasági növények termesztését, növelte a gazdasági növények vetésterületét. Másfelől azonban a munkaerő elvonása, a mezőgazdasági munkaeszközök és a műtrágya behozatalának megszűnése rendkívül káros hatással volt a mezőgazdaságra. A háború utáni években a mezőgazdaság egyhelyben topogott; termelésének összmennyisége csak jelentéktelen arányban emelkedett a háború előtti színvonal fölé, az egy lélekre eső termelés pedig jelentősen elmaradt a háború előtti szinttől (43. táblázat).

Pangás tapasztalható az állattenyésztés terén is. Noha az állatállomány némileg szaporodott, az egy lélekre eső állatállomány hozzávetőlegesen 10 százalékkal csökkent. Számosállatra átszámítva, az egész állatállomány 1934—1938-ban 77 millió, 1949-ben pedig 82 millió volt; az egy lélekre eső számosállat-egység az 1934—1938. évi 0,46-ról 1949-ben 0,42-re csökkent[5]. Afrika általános élelmezési mérlege a háború utáni időben számottevően rosszabbodott a háború előttihez viszonyítva.

Az afrikai mezőgazdaságot időről időre sújtó elemi csapások a világrész gazdasági elmaradottságának, vagyis az imperialisták rablógazdálkodásának következményei. Akadálytalanul hódít el a sivatag mind újabb és újabb, megművelésre alkalmas földeket. Rettenetes csapás az egyre nagyobb méreteket öltő talaj-erózió.

Afrikában Anglia ragadta magához a gyarmati zsákmány oroszlánrészét. Birtokainak területe tízmillió négyzetkilométer, s e területeken 65 millió ember él. A második világháború küszöbén Anglia kezén volt az összes afrikai gyarmatbirtokok területének 36 százaléka és lakosságának 49 százaléka. A „fekete Afrikába" (vagyis Afrikának a Szaharától délre eső részébe) befektetett külföldi tőkék összege a háború előtt (1936) 1,2 milliárd font ster-

[4] Food and Agricultural Statistics. 1950 január és augusztus.
[5] Food and Agricultural Statistics. 1950 június.

43. táblázat

Afrika mezőgazdaságának pangása és hanyatlása*

Termés (millió tonna)	Évi átlag	
	1934—1938	1949
Búza	2,5	2,5
Árpa	2,1	2,7
Zab	0,3	0,3
Kukorica	4,4	4,0
Rizs	1,5	1,7
Cukor	1,0	1,4
Burgonya	0,5	0,6
Összesen búzára átszámítva (millió tonna)	11,2	11,7
Egy lélekre eső termés kilogrammban	88	78

* Food and Agricultural Statistics. 1950 május. — Afrika itt a 7 északkeletafrikai ország nélkül szerepel — ezek közelkeleti országoknak számítanak. A közelkeleti országokban az egy lélekre eső termés is, az élelmiszernövények bruttó termelése is csökkent a háború előtti színvonalhoz képest.

ling volt; ebből 941 millió font sterling jut a brit birtokokra és övezetekre. Ez az összeg így oszlik meg: Délafrikai Unió 523 millió, Délnyugat-Afrika 31,6 millió, Rhodesia 102,4 millió, Nigeria 75 millió, Aranypart 35,3 millió, Sierra Leone 3,4 millió, Angol-Egyiptomi Szudán 43,3 millió, Szomáliföld 3 millió, Kenya és Uganda 46 millió, Tanganyika 52 millió, Nyasszaföld 12 millió font sterling[6]. Ugyancsak e becslések szerint Afrikában a külföldi tőke 75 százaléka angol eredetű. 1930—1936-ban a Londonban eszközölt afrikai új részvénykibocsátások az összes tengerentúli részvénykibocsátások 25 százalékát tették ki. Az afrikai angol tőkebefektetések a háború előtt — különböző becslések szerint — Anglia összes külföldi befektetéseinek hozzávetőlegesen tized- hetedrészére rúgtak. A második világháború alatt ezeket a tőkebefektetéseket szinte egyáltalán nem érintette az a részleges likvidálási folyamat, amely más gyarmatokon az angol befektetések terén végbement.

Az afrikai gyarmatokon űzött imperialista gazdálkodást még a burzsoá irodalomban is a „Raubwirtschaft" — „rablógazdálkodás" találó elnevezésével illetik. Ez a gazdálkodás valóban

[6] *S. H. Frankel.* Capital Investment in Africa. London, 1938. 153., 158. és 193. old.

a bennszülött lakosság nyilt kifosztásán, a termelőerők — elsősorban az embertartalékok — rabló pusztításán alapszik. Ez egyoldalú, torz irányba tereli az afrikai gyarmatok gazdasági fejlődését. A gyarmatok teljes egészükben az anyaországot szolgálják ki, annak árupiacai, nyersanyagforrásai, tőkebefektetési területei lettek. Az afrikai gyarmatokat Anglia nyersanyag- és élelmiszerszállítóivá változtatták, mégpedig főként monokultúrák alapján. Gambiában a kivitel 98 százaléka földimogyoró, Zanzibarban a kivitel 73 százaléka szegfűszeg, Dél-Rhodesia kivitelének 64 százaléka arany és dohány, Észak-Rhodesia kivitelének 85 százaléka réz, Uganda kivitelének 80 százaléka gyapot, az Aranypart kivitelének 68 százaléka kakaó[7]. A pálmaolaj teszi ki Nigeria kivitelének 35 százalékát és Sierra Leone kivitelének 47 százalékát. Kávéból és gyapotból áll Kenya kivitelének 65 százaléka. 1946-ban a sisal volt Tanganyika kivitelének 44 százaléka[8]. Az angol gyarmatok torz, monokulturális jellege erősen fokozza függőségüket az anyaországtól, rendkívül sebezhetővé teszi e gyarmatokat válságok idején. Így például, az 1930—1933-as válság idején az afrikai áruk árai a következő arányban zuhantak (1926 és 1932 között): kaucsuk — hatodrészére, selyem — hetedrészére, gyapot — 78 százalékkal, cukor — hetedrészére, kakaó — egynegyedére. Az angol imperializmus, az angol gyarmatokon élvezett monopolhelyzetét kiaknázva, valósággal elszigeteli e gyarmatokat a világpiactól, sarcfizetőkként szorosan az anyaország gazdaságához bilincseli őket.

Az afrikai gyarmatok termelnek gyapotot, ám a pamutszövetet Angliából kapják. Termelnek vasat, de még a legegyszerűbb mezőgazdasági munkaeszközöket és anyagokat (például szögeket) is importálniok kell, mert az imperialista gyarmatosítók elpusztították a gyarmatok házi- és kézműiparát, mesterségesen visszatartják az ipari fejlődést. Sok afrikai gyarmat — bár a lakosság óriási többsége a mezőgazdaságban dolgozik — az élelmiszer terén is a behozataltól függ.

A második világháború idején az afrikai gyarmatokon csupán a szorosan vett hadijelentőségű építkezés fejlődött — meglehetősen sok út, repülőtér, raktár, javítóműhely épült. Az angliai behozatal nagyarányú csökkenése és a fogyasztási cikkek súlyos hiánya elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy az afrikai gyarmatokon új iparvállalatok keletkeztek, amelyek rendeltetése az ilymódon támadt űr betöltése, főképpen a helyi nyersanyag feldolgozása volt. Ám mindez csupán csepp a tengerben. Az angol gyarmatosító politika általános irányvonala — a monokulturális gazdaság

[7] *Hailey*. An African Survey. London, 1945. 1 327. old.
[8] UNO. Economic Report. 1945—1947.

fejlesztése a gyarmatokon, az anyaországtól való függőségük fokozása — nemcsak hogy nem változott, hanem ma még erőteljesebben érvényesül. Anglia monopolhelyzete afrikai gyarmatai gazdaságában — amelyet még csak megszilárdított a háborús idők „szabályozó" intézkedéseinek rendszere — lehetővé tette az anyaország számára, hogy fokozza a nyersanyagok és élelmiszerek kiszivattyúzását, hogy a maga javára növelje az anyaország és az afrikai gyarmatok áruinak árkülönbségét, vagyis elmélyítse a csere egyenlőtlenségét, növelje a gyarmati sarcot. Így például a háború alatt az angol kormány még lábon megvette az Aranypart egész kakaótermését; a kakaó tonnájáért[9] 10 font sterlinget fizetett a háború előtti 50 font sterling helyett, vagyis ötször kevesebbet. Az európai eredetű árukat viszont 100—150 százalékos felárral adták el Afrikában. A gyarmatok befagyasztott sterlingmérlegei a háború alatt 600 millió font sterlingre rúgtak; ebből az összegből 200 millió szerepel Kelet- és Nyugat-Afrika számláján. Ez csupán egy része annak a gyarmati sarcnak, amelyet ezek az országok a háború alatt fizettek az angol imperializmusnak.

A háború utáni időszakban az afrikai gyarmatokon nemcsak fennmaradt, hanem mégjobban növekedett az import- és exportárak különbsége; hatalmas méreteket öltött az infláció. Fokozottabban függenek most az angol gyarmatok az élelmiszerbehozataltól is. A rossz termések és az „ínséges évek" periódikusan ismétlődnek Anglia afrikai gyarmatain, minden évben rendszeresen visszatérő „ínséges hónapokkal" váltakozva. A háború súlyosbította annak a mély agrárválságnak a hatását, amely az imperialisták sokéves afrikai gazdálkodásának, az afrikai társadalom termelőerőiben véghezvitt barbár rombolásuknak a következménye.

2. A földkérdés az afrikai népek legégetőbb problémája

Az afrikai népek gazdasági életének központi problémája az agrárkérdés. Az angol gyarmatosítók könyörtelenül szétrombolták a gazdaság régi törzsi, patriarchális és félfeudális formáit: az afrikai faluközösséget és háziipart, ugyanakkor pedig mesterségesen fékezték az új formák kifejlődését, rabló módon pusztították az afrikai társadalom termelőerőit. Ezáltal az angol gyarmatosítók az afrikai mezőgazdaságot a teljes hanyatlásba, a bennszülött lakosság túlnyomó többségét pedig az elnyomorodás legalsó fokára taszították.

A néptömegek földjének kisajátítása, ami a gyarmati rendszer egyik legfontosabb alapja, Afrikában rendkívül kegyetlen és

[9] Economist. 1948 szeptember 18.

könyörtelen formában ment végbe. Ott, ahol az angol gyarmatosítók megjelennek, ott, ahol bármilyen tőkés ültetvényt vagy ipari vállalatot létesítenek, az afrikai lakosságot elűzik földjéről. Több gyarmaton az afrikai lakosságnak különleges rezervációkat jelölnek ki, ahol a földművelésre alig, vagy egyáltalán nem alkalmas, szűk területeken éhínségre és halálra van kárhoztatva.

A Délafrikai Unióban[10], ahol a lakosság 80 százaléka afrikai, a rezervációról szóló 1936. évi törvény a domínium egész területének csupán 13 százalékát jelöli ki a bennszülötteknek[11]. Délnyugat-Afrikában, ahol a fehérek a lakosság 13 százalékát alkotják, a bennszülöttektől elvették a legjobb földek mintegy 40 százalékát. Swaziföldön a lakosság alig 2 százalékát kitevő európaiak foglalták le az egész földterület 60 százalékát, pedig e terület tekintélyes részét meg sem művelik. Becsuanaföldön, ahol a lakosság 96 százaléka afrikai, a föld 40 százalékát hagyták meg az őslakosságnak. Dél-Rhodesiában, ahol a lakosságnak nem egészen 5 százaléka európai, a fehérek 49 millió acre-t (1 acre = $^2/_5$ ha), a bennszülött rezervációk — 21 millió acre-t, az egyéni bennszülött települések — 8 millió acre-t kaptak; felosztatlan — 18 millió acre. Vagyis a lakosság 95 százaléka a földnek csupán 30 százalékával rendelkezik.

A földeket itt a nagy monopóliumok ragadták magukhoz (így a British South Africa Company), amelyek azonban gyakran meg sem műveltetik birtokaikat. Észak-Rhodesiában, ahol a lakosság 99 százaléka afrikai, a bennszülötteknek az egész földterületnek csupán egyharmadát biztosították. Nyasszaföldön, ahol az európai lakosság az egész lakosságnak mindössze 1 százaléka, a nagy monopolista társaságok számára sajátították ki a legjobb földek 16 százalékát; e földek háromnegyedrésze 11 nagy ültetvényes tulajdonában van. A Délafrikai Társaság Nyasszaföld északi részén és a szomszédos területeken egymaga 1,1 millió hektár földet birtokol, egyetlen nagy tömbben. Tanganyikában, ahol mindössze kilencezer európai él, a nagy európai ültetvények számára 1 millió hektárt sajátítottak ki a legjobb földekből. Kenyá-

---

[10] A Délafrikai Unió gazdaságának és politikájának általános kérdéseit a VI. fejezetben tárgyaljuk, amely a domíniumokról szól. Ugyanakkor azonban a Délafrikai Unió lakosságának többségét alkotó afrikai dolgozók helyzete és küzdelme elválaszthatatlan az angol gyarmatokon élő afrikai dolgozók helyzetétől és küzdelmétől, ezért erre részben a jelen fejezetben is kitérünk.

[11] Az alább idézett számadatokat a következő könyvből vettük át: *L. Mair.* Native Policies in Africa. 1936. 288. old., újabb adatokkal kiegészítve, amelyeket részben a következő művek tartalmaznak: *Hailey.* An African Survey. London, 1945. 712—878. old. Negro Year Book. 1947., 1949. *Fitzgerald.* Afrika. Moszkva, 1947. 343. old. és folytatás.

ban az angol gyarmatosítók elűzték az őslakosságot a legkedvezőbb éghajlatú földekről — az ország hegyes vidékéről és kisajátították a legtermékenyebb földeket, mintegy 4 millió hektárt. A nagymonopolisták roppant földterületeket ragadtak itt magukhoz: a Keletafrikai Társaság — 130 000 hektárt, Lord Delamer, az ismert kenyai földbirtokos — 40 000 hektárt stb. E földeknek csupán jelentéktelen részét művelik meg. A bennszülött lakosságot viszont „rezervációkba" telepítették, ahol elpusztulnak a túlnépesedés, meg a művelésre alkalmas föld hiánya miatt. Gyakran eltiltják a bennszülötteket attól, hogy az adott vidéken leginkább jövedelmező növényeket termesszék, mert azokat az európai ültetvényesek monopolizálták. Az angol gyarmatosítók „Kenya a fehér emberek földje" jelszóval harcias fajvédő politikát folytatnak és arra törekednek, hogy a helyi lakosságot teljesen megfosszák földjétől. Ezt a politikát, hogy tudniillik a gyarmatokat a „fehér ember földjévé" változtassák, nemcsak Kenyában és a Délafrikai Unióban, hanem Rhodesiában, Nyasszaföldön, Tanganyikában is minden eszközzel érvényesíteni akarják.

Nyugat-Afrikában (Gambia, Aranypart, Nigeria, Sierra Leone, valamint Togo és Kamerun gyámsági területek) nem alakultak ki angol gyarmatos-tömbök. De itt is, különösen az Aranyparton, Togóban és Kamerunban hatalmas földterületeket koboznak el az európai monopóliumok számára. Az Aranyparton több mint hárommillió, Kamerunban 150 000 hektárt sajátítottak ki.

Az őslakosság földjének ilyen nagyarányú kisajátítása „földínséget" idéz elő és az agrár túlnépesedés fokozódására vezet. Rendkívül nyomorúságos helyzetben vannak a rezervációkba — ezekbe az afrikai „gettókba" — zárt parasztok. Egyes kenyai rezervációkban az 1 négyzetkilométerre eső népsűrűség eléri a 440 főt, míg az átlagos afrikai népsűrűség — 6 fő!

A délafrikai rezervációkban a népsűrűség négyszer—ötször akkora, mint az országos átlag. Itt azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy a rezervációkat a legsilányabb minőségű földeken létesítették. A lakosoknak súlyos büntetés terhe mellett megtiltják, hogy — különleges engedélyektől eltekintve — elhagyják a rezervációt. Az éhség és a nyomor, de főleg a kényszerrendszabályok a városokba, vagy az európaiak ültetvényeire és farmjaira űzik a munkát kereső lakosságot. Kelet- és Dél-Afrikában igen elterjedt a robotra emlékeztető sajátos ledolgozó-bérlet rendszere, amikor az afrikaiak talpalatnyi földet bérelnek az európai földesuraktól és ültetvényesektől, s ennek fejében évi 180 napot kell ledolgozniok! Az európaiak farmjain élő telepesek száma a Délafrikai Unióban több mint 1,5 millió, Dél-Rhodesiában 300 000, Kenyában többszázezer.

Nagyon sok afrikait arra kényszerítettek, hogy elhagyja

faluját és ültetvényekre, bányákba, gyárakba, a vasúthoz és a kikötőkbe stb. menjen dolgozni. A faluból így eltávozik a felnőtt férfilakosság zöme. A Délafrikai Unió több vidékén az adófizetők 60 százaléka nem a falujában, hanem állandó lakóhelyén kívül él, más vidékeken a felnőtt férfiak 75 százaléka átlag félévig van távol állandó lakóhelyétől; Basutoföldön a férfiak 50 százaléka, Becsuanaföldön 40 százaléka, Swaziföldön 40 százaléka van távol lakóhelyétől. Dél-Rhodesia néhány vidékén a felnőtt férfilakosság 80 százaléka hagyta el faluját. Észak-Rhodesiában 1942-ben 99 000 ember vállalt bérmunkát az országban és 64 000 az országon kívül. Tanganyikában azoknak a férfiaknak a száma, akiket arra kényszerítettek, hogy elhagyják falujukat, vidékek szerint 50—65 százalék, Kenyában pedig 35—75 százalék között ingadozik[12]. Az a tény, hogy a földművelés jelenlegi rendkívül alacsony színvonalán a munkáskezek zömét elvonják a faluból, egyik oka a mezőgazdaság fokozódó hanyatlásának és pusztulásának.

Az angol uralom, valamint az afrikai területek bekapcsolódása a világpiacok rendszerébe, meggyorsította a régi afrikai faluközösségi rend felbomlását és bizonyos mértékig elősegítette a kapitalista viszonyok kifejlődését a falun. Ugyanakkor az angol gyarmatosítók minden erejükkel arra törekednek, hogy megőrizzék, konzerválják, meghonosítsák a kizsákmányolás és elnyomás különböző kapitalizmus előtti formáit. Egyes afrikai gyarmatokon az angolok felszámolták a faluközösséget, kisajátították a földet, majd megteremtették a helyi földbirtokosok osztályát ugyanúgy, ahogyan Indiában meghonosították a földbirtokos zemindarok fajtáját. Így például annak az egyezménynek értelmében, amelyet Anglia 1900-ban kötött Uganda kabakájával (királyával) és Buganda (az egyik ugandai „királyság") törzsfőnökeivel, úgy osztották fel a földet, hogy a kabaka személyes tulajdonába került 130 000 hektár, a fejedelmek kaptak 65 000 hektárt, a törzsfőnökök és környezetük — összesen 2 000 ember — több mint 200 000 hektár földet kaptak.

Az angol gyarmatosítók azt tartják egyik legfontosabb politikai feladatuknak, hogy a patriarchális és félfeudális viszonyok bomlása közepette megszilárdítsák a helyi törzsfőnökök hatalmát. Ezzel akarják megteremteni uralmuk politikai támaszát a gyarmatokon, különösen ott, ahol az úgynevezett „közvetett kormányzás" (indirect rule) rendszerét alkalmazzák. E rendszernek az a lényege, hogy a helyi törzsfőnököket a lehető legnagyobb mértékben bevonják a közigazgatási és közvetítő funkciók betöltésébe. A törzsi földek kisajátítását gyakran az angol közigazgatás és a helyi

[12] *Hailey*. An African Survey. 700—702. old.

törzsfőnökök fiktív alkujának formájába öntik. E törzsfőnökök természetesen kellő sápot kapnak. A régi patriarchális viszonyok tehát most csupán arra szolgálnak, hogy leplezzék a feudális és kapitalista kizsákmányolás különböző formáit. A bennszülött törzsfőnökök mindemellett még fizetést is húznak a gyarmati közigazgatástól, százalékot kapnak a beszedett adóból, jutalékban részesülnek a munkaerőszerződések után, gyakran még az elszerződött munkások bérének egy részét is zsebrakják. Mindez lehetővé teszi a törzsfőnököknek és környezetüknek, hogy hagyományos funkcióikat a kereskedők, uzsorások, kereskedelmi ügynökök, sőt a különböző angol gyarmati monopóliumokba betársult részvényesek funkciójával kapcsolják össze.

A második világháború meggyorsította a tőkés viszonyok kifejlődését az afrikai faluban és az afrikai kontinens egész gazdaságában. A stratégiai út- és repülőtérépítkezések kiterjedtek Afrika sok eldugott vidékére, fokozódott a tőkés monopóliumok — mégpedig nemcsak az angol, hanem az amerikai monopóliumok — térhódítása is. Egyre jobban megszilárdul a föld magántulajdona, terjed a föld adásvétele, mind egyes személyek, mind egész törzsek között Kenyában, Ugandában, Nigeriában, Brit Kamerunban. Mind szélesebb körben terjed a földbérlet, elsősorban a robot- és a naturális bérlet intézménye. Meggyorsult a falu kapitalista differenciálódásának folyamata. Egyfelől a föld elvesztése, a tömegek elnyomorodása, az uzsoraadósság növekedése tapasztalható; a lakosoknak egyre sűrűbben kell uzsoráshoz fordulniok, hogy fenntarthassák gazdaságukat, megfizethessék adójukat s hogy az exportnövények termesztéséhez, valamint a létszükségleteik fedezéséhez szükséges pénzt előteremtsék. Másfelől meg azt látjuk, hogy megnőtt a kuláktípusú afrikai földtulajdonosok, az uzsorások, kereskedők, közvetítők rétege. Sok afrikai gazdaságban — az ugandai gyapotföldeken, a tanganyikai kávéültetvényeken, az Aranypart kakaótermesztő ültetvényein — bérmunkát alkalmaznak. Kialakult, különösen Nyugat-Afrikában, az afrikai kereskedők és közvetítők rétege. Jellemző, hogy a háború alatt az Aranyparton csatoltak elsőízben függeléket a munkaviszonyokról szóló törvényhez. Azelőtt ez a törvény csupán az európai munkaadók és az afrikai bérmunkások közötti viszonyt szabályozta. Most azonban kiterjed olyan munkaviszonyra is, amikor mindkét fél afrikai[13]. Észak-Nigeria városaiban sok helybeli kereskedő fizet adót évi 1 000 font sterlinget meghaladó jövedelme után[14]. Nigeriában az afrikai kereskedők túlnyomóan közvetítők a külföldi monopóliumok és a helyi lakosok — kakaótermesztők, importcikkvásárlók

[13] *L. Mair.* Welfare in the British Colonies. London, 1944. 59. old.
[14] Times. 1949 május 10.

— között. A háború éveiben azonban olyan afrikai társaságok is keletkeztek, amelyek exportügyletekkel foglalkoznak. Nigeriában már 6 nemzeti bank működik, 800 000 font sterling tőkével. 1943—1944-ben két afrikai társaság hajókat vett bérbe 1 000 tonna kakaó kivitelére; ugyancsak ők bérelték az amerikai mogyorót kivivő hajók tonnatartalmának 0,5 százalékát[15].

Külön megemlítendő a kereskedő-közvetítő kis- és középburzsoázia növekedése, minthogy az ipart az európai tőke monopolizálta. E réteg növekedését elősegíti a gazdaság monokulturális jellege, a helyi kézműipar pusztulása, a lakosság függősége a behozataltól, nemcsak az iparcikkek, hanem az élelmiszerek terén is. Egész hierarchiája alakult ki a közvetítőknek és ügynököknek, akik egyrészt mezőgazdasági cikkeket szállítanak az európai felvásárlóknak, másrészt eljuttatják az európai árukat az afrikai lakossághoz, különösen azokra a vidékekre, melyek távol esnek a tengerparttól vagy a vasútvonalaktól.

Falun a kapitalista viszonyok fejlődésének egyik útja az imperialista uralom körülményei között: a szövetkezet. A háború erős lökést adott a szövetkezetek fejlődésének. Kenyában 1947-ben 65 helyi szövetkezet működött, közel hatezer taggal. Ezek közül 59 terményértékesítéssel, a többi nagykereskedelemmel, illetve kiskereskedelemmel foglalkozik. Ugandában 180 afrikai szövetkezet működik, hét—nyolcezer taggal; Tanganyikában több mint 60 afrikai szövetkezet van, a legnagyobb közülük a Kilimandzsaro Szövetség, amelynek 26 tagozata van és a kávétermés értékesítésével foglalkozik[16].

A nemzeti burzsoázia — bár meglehetősen lassú — fejlődéséről képet alkothatunk azokból a különböző részletadatokból, amelyek a gyarmati részvénykibocsátásokra vonatkoznak. Így például Kenyában 1946-ban 163 új társaságot vettek nyilvántartásba, 3,5 millió font sterling tőkével; ebből az összegből 36 000 font sterling a helyi afrikai tőke részesedése[17]. Ugyanezen évben Nigeriában a 300 000 font sterling összegű kölcsön jegyzői között 78 afrikai szerepelt, akik 51 000 font sterlinget jegyeztek[18].

Az angol imperialisták uralma és soviniszta fajvédő politikája természetesen fékezi, lassítja a kapitalista viszonyok kifejlődését az afrikai társadalomban. Sok vidéken az angol gyarmatosítók még ma is mesterségesen fenntartják a pásztorkodó és vadász-

[15] Mining, Commerce and Finance in Nigeria. Ed. by M. Perhum. London, 1948.
[16] *A. Denber.* British East Africa (Konzuli jelentés, 1948 március).
[17] African Affairs. 1948 július.
[18] Empire. 1948 június.

törzsek ősi életmódját. A kapitalista viszonyok azonban mind mélyebbre hatolnak az afrikai társadalomba. A háború újabb lökést adott ennek a folyamatnak.

Az angol uralom következtében társultak és összefonódtak az afrikai faluban a kizsákmányolás különböző formái, mégpedig a kapitalizmus előtti, feudális, félig rabszolga — közöttük a patriarchális mezben megjelenő — kizsákmányolási formák túlsúlyával. Elsősorban ez a tényező idézi elő az agrárválság súlyosbodását, az afrikai gyarmatok mezőgazdasagának fokozódó hanyatlását.

A gyarmati rablógazdálkodás rendszere gyorsan kimeríti a természeti erőforrásokat, kezdetleges színvonalon tartja a mezőgazdasági termelés technikáját. Még az európaiak nagybirtokain és ültetvényein sem alkalmaznak gépeket, hiszen a birtokosoknak rendelkezésükre áll az afrikaiak olcsó, ajándékszámba menő munkaereje. Az afrikai gazdaságokban lényegében ugyanazokat a rendkívül egyszerű munkaeszközöket alkalmazzák, mint évszázadokkal ezelőtt. Ha összehasonlítjuk az első Afrika-kutatók tollából származó leírásokat a mezőgazdaságról, a jelenlegi leírásokkal, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a földet száz évvel ezelőtt sem művelték meg rosszabbul — sőt, lehet, hogy jobban, mint ma. A lakosság zömének életszínvonala pedig összehasonlíthatatlanul magasabb volt. Az afrikai gyarmati népesség pauperizálódására vonatkozó adatok igazolják ezt a megállapítást. Még a különböző angol kormánybizottságoknak a gyarmatokon uralkodó helyzetről szóló hivatalos jelentései is gyakran felháborító tényeket közölnek a lakosság elnyomorodásával kapcsolatban. Az a bizottság, amely az élelmezési kérdéseket vizsgálta a Brit Birodalom gyarmatain, megállapította, hogy a lakosság óriási részének jövedelme rendszerint jóval alatta marad annak a minimumnak, amely az elégséges táplálkozáshoz szükséges.

A jelentések beszámolnak arról, hogy időszakonként és rendszeresen éhínség sujtja Észak-Rhodesia és Tanganyika parasztságát. Nyugat-Afrika gyarmatain az egészségügyi személyzet azt a következtetést vonta le, hogy a helyi lakosság táplálkozása jelentősen rosszabbodott azóta, mióta a mezőgazdaságot monokultúrára — kakaótermesztésre állították át. Sierra Leonéban, a kormánybizottság bevallása szerint, a lakosság táplálkozása romlott azóta, hogy az európai gyarmatosítók megjelentek. Íme egy érdekes mozzanat, amely a lakosság elnyomorodásának méreteit mutatja: a házasságot, amely a helyi szokások szerint hagyományos kiadásokkal jár, most csupán a legmódosabb felső réteg engedheti meg magának. A Délafrikai Unióban a családi állapotra vonatkozóan a kérdőíveken mostanában két rovat szerepel: „nős" és „egyszerű

együttélés". A nős afrikaiak túlnyomó többsége a második rovatban szerepel[19].

A külföldi imperialista elnyomás, a falun uralkodó feudális és félfeudális viszonyok, a primitív technikai színvonal következtében az afrikai mezőgazdaságnak óriási károkat okoz a föld egyre fokozódó kimerülése, a talaj eróziója, a rabló erdőirtás és a különböző elemi csapások sorozata. Az angol gyarmatosítók pedig nem hajlandók, de nem is képesek arra, hogy megvédjék az afrikai mezőgazdaságot ezektől az elemi csapásoktól. E tekintetben példa az Aranypart esete, melynek egész gazdasága kakaótermesztésen alapul[20]. Az utóbbi években a kakaócserjéket különleges betegség támadta meg, amely évente többmillió cserjét pusztít el és megsemmisüléssel fenyegeti az egész kakaógazdaságot. Az angolok egyre több kakaót szállítanak ki nyugatafrikai gyarmataikból (ez a „dollárexport" egyik legfontosabb tétele), ám teljes mértékben csődöt mondanak, amikor hathatós rendszabályokat kellene életbeléptetniök a ragály terjedése ellen, hogy megakadályozzák az afrikai kakaótermesztő parasztok teljes tönkremenését.

3. Az éhség, a kényszermunka és a faji megkülönböztetés rendszere

Az afrikai gyarmatok imperialista elnyomás alatt végbemenő gazdasági és politikai fejlődésének sajátszerűsége azzal a következménnyel járt, hogy gazdaságuk rendkívül elmaradott agrárjellege mellett, az ősi törzsi és patriarchális-feudális viszonyok fennmaradása mellett sok gyarmaton kialakult a bérmunkások serege, és a munkáskérdés hatalmas jelentőségre tett szert a politikai életben.

A gyarmati lakosság osztályrétegeződése természetesen egyenlőtlenül folyik. Olyan elmaradott országok mellett, mint Brit Szomálifóld — ahol szinte egyáltalán nincs semmiféle ipar vagy nagy európai ültetvény, és ahol a bérmunkások száma jelentéktelen — vannak olyan gyarmatok, ahol nagyszámú afrikai proletariátus él. Az elmult háború éveiben a bérmunkások száma erősen megnövekedett. Sierra Leonéban 1942-ben 73 000 bérmunkást tartottak nyilván a 10-nél több munkást foglalkoztató vállalatoknál. Az Aranyparton 1931-ben 167 500 bérmunkás dolgozott, a háború után ez a szám meghaladta a 300 000-et; Nigeriában 272 000 (1948-ban); Ugandában a bérmunkások száma 1937-ben 64 000 volt, 1943-ban pedig már 160 000 állandó bérmunkást tartottak

[19] African World 1948 június.

[20] Az Aranypart szolgáltatja a világ kakaótermésének kétotodét, Nigeriával együtt pedig — 50 százalékát.

nyilván; Kenyában 1937-ben 183 000, 1943-ban 248 000, a legutolsó adatok szerint pedig 400 000 bérmunkás dolgozott; Nyasszaföldön 1929-ben 108 000 (az országon kívül pedig, 1935. évi adatok szerint, 120 000) bérmunkás volt; Tanganyikában 1939-ben 240 000, 1948-ban pedig 400 000 volt a számuk; Észak-Rhodesiában 130 000 (1942-ben — 99 000); Dél-Rhodesiában 1936-ban 252 000, 1946-ban pedig 377 000 bérmunkást alkalmaztak; a Délafrikai Unióban 1936-ban 1,1 millió afrikai munkást tartottak nyilván az iparban, a mezőgazdaságban, a kereskedelemben és a közlekedésben. A második világháború vége felé számuk jelentősen megszaporodott. Egyedül a feldolgozóiparban közel 200 000-rel emelkedett az afrikai munkások száma.

A második világháború idején meggyorsult az afrikai lakosság proletarizálódásának folyamata. A délafrikai városok afrikai lakossága, az 1946. évi népszámlálás adatai szerint, tíz év alatt 50 százalékkal nőtt. A középafrikai munkaviszonyokról szóló szemle, mely a háborús idők hivatalos jelentéseit vette alapul, leszögezi: „Közép-Afrika e részén a bennszülött lakosság átalakulása önellátó parasztokból bérmunkából élő emberekké, sokkal jobban előrehaladt, semmint ezt általában gondolni szokták." Az Észak-Rhodesiáról szóló jelentés megemlíti, hogy „a bennszülöttek többsége előbb-utóbb bérmunkát vállal, hogy megszerezze az életszükségletté vált pénzt". A Broken Hillben (Észak-Rhodesia) tartott vizsgálat azt mutatta, hogy itt „jelentős félig-városi lakosság alakult ki, amely bérmunkából él és olyan munkásokból tevődik össze, kik idehozzák feleségüket is és életüknek több mint kétharmadát a városban élik le. Az a szokásos elképzelés, hogy ezek a munkások életük javát falun élik le — idejét múlta"[21].

Az angol imperialisták a dolgozók kizsákmányolásának legkönyörtelenebb, legvadabb formáit alkalmazzák afrikai gyarmataikon. A tőkés termelés hajnalán, mondotta Marx, Afrika a feketebőrűek elleni kereskedelmi vadászterületté vált[22]. Afrika mind a mai napig megmaradt az angol gyarmatosítók „emberek elleni vadászterületének", ha e vadászat formái és a kizsákmányolás módszerei módosultak is. Morrison labourista miniszter a képmutatás terén minden rekordot megdöntött, amikor az angol gyarmatok törvényhozó tanácsainak konferenciáján (1948 szeptember 29 — október 9.) felszólította az afrikaiakat, hogy felejtsék el az olyan szavakat, mint „kapitalista kizsákmányolás" és „imperializmus"; hiszen Anglia, úgymond, azon fáradozik, hogy az afrikai népek elérjék a „szociális és gazdasági haladás kellő színvonalát". Ilyen és hasonló demagóg hitegetésekkel leplezik a labourista vezé-

[21] International Labour Review. 1942 július. 44. old.
[22] Lásd *Marx*. A tőke. 1. köt. 811. old.

rek a régi politikát, amelynek célja: legvisszataszítóbb és legkegyetlenebb formáiban fenntartani és megszilárdítani a gyarmati rabság rendszerét.

Az afrikai gyarmatokon igen elterjedten alkalmazzák a kényszermunkát. A gyarmati közigazgatás egyik legfőbb feladata: a kényszermunka megszervezése. Churchill már 1921-ben, gyarmatügyi miniszter korában, körlevélben rendelte el, hogy az afrikaiakat évente legalább hatvan napra hívják be kényszermunkára. A kényszermunka a kelet- és nyugatafrikai gyarmatokon is elterjedt; a fakitermeléseken és egyéb vállalatoknál kényszermunkára mozgósított afrikai munkások helyzete alig különbözik a rabszolgák helyzetétől. A kényszermunka hivatalosan megállapított ideje a különböző gyarmatokon évi 24 és 60 nap között ingadozik, ám valójában ez az idő sokkal több. Az afrikai gyarmatok közigazgatási szervei mindenütt mozgósítják a lakosságot az ültetvényekre, erdőkitermelésre, bányákba, rakodómunkákra, valamint rakományok nagy távolságra való szállítására. A különleges útlevelek és engedélyek rendszere, mely Kenyában, Rhodesiában és Dél-Afrikában van érvényben (Kenyában ezt „kipandinak" nevezik és ujjlenyomattal is ellátják), nemcsak a faji megkülönböztetés eszköze, hanem egyúttal arra is szolgál, hogy a helybeli munkást meghatározott helyhez vagy vállalathoz kösse. A munkaadó és a hatóság engedélye nélkül, az elvégzett munkát igazoló bejegyzés nélkül ugyanis a munkás nem hagyhatja el sem lakóhelyét, sem munkaadóját.

A második világháború alatt a kényszermunkát még nagyobb arányokban alkalmazták, mint békeidőben. Kenyában minden felnőtt férfit 3 hónaptól 1 évig terjedő kényszermunkára, Észak-Rhodesiában, valamint Dél-Rhodesiában és Nyasszaföldön kéthónapos kényszermunkára hajtottak el. Tanganyikában 1945 január 1-én több mint 26 000 újonnan behívott kényszermunkást tartottak nyilván és különleges útlevélrendszert vezettek be. Elterjedt a kényszermunka a kaucsukültetvényeken is. Nigeriában pótlólag mintegy százezer embert hívtak be kényszermunkára, jelentősen kiterjesztették a kényszermunka alkalmazását az ónbányákban. Még a hivatalos jelentések is megemlékeznek a mozgósítottak gyenge egészségi állapotáról (56 százalékot már a mozgósításnál alkalmatlannak találtak) és igen magas halálozási arányszámáról[23]. Ezenkívül kifejezetten katonai munkálatokra is mozgósítottak. Még az olyan gyéren lakott gyarmaton is, mint Gambia (213 000 lakos), a háború alatt 20 000 embert mozgósítottak katonai kényszermunkára.

A súlyos, elviselhetetlen fejadók és házadók rendszere, sőt a

[23] Revue Internationale de Travail. 1946 július-augusztus.

jószágra, kutyára, ivóvízre stb. kivetett adók azt a célt szolgálják, hogy a faluból olcsó munkaerőt szivattyúzzanak ki. Az adók összege jóval meghaladja a falusi lakosság valóságos jövedelmét; az adókat csak úgy egyenlíthetik ki, ha az európaiak ültetvényeire és vállalataihoz szegődnek el bérmunkára, noha a fejadó egyenlő a munkás 2—4 hónapi bérével. Nyasszaföld néhány vidékén tartott kivizsgálás azt bizonyította, hogy e területek lakosságának évi összes jövedelme 13 000 font sterling, a lakosságra kivetett adó pedig — 18 000 font sterling[24]. A koldusbotra jutott falusi lakosságnak, állandó lakóhelyén, sőt országa határain is túl kell munkát keresnie, hogy adóját megfizesse. Aki nem fizette meg adóját, azt börtönbe zárják és kényszermunkára hajtják el.

Az afrikai gyarmatokon igen elterjedt a munkásszerződtetések rendszere. Így például, 1935—1939-ben a Délafrikai Unióban és a protektorátusokon a városba került munkások 41 százaléka — szerződtetett munkás volt. 1940-ben itt több mint 220 000 betelepedett munkást tartottak nyilván; ezek közül 92 000 jött Portugál Moçambique-ból, 68 000 Basutoföldről, 18 000 Becsuanaföldről stb.[25]. 1941-ben a Dél-Rhodesiában dolgozó összes munkások 57 százalékát Észak-Rhodesiából, Nyasszaföldről és Mo ambiqueból szerződtették. A háború küszöbén Ugandában dolgozó 112 000 munkást, vagyis a bérmunkások zömét a szomszédos országokból szerződtették. Tanganyikában a szerződtetett munkások számára létesített különböző táborokban évente csaknem 200 000 ember fordul meg. Kenyában 1950-ben új törvényt hoztak, mely kibővíti a kényszermunka és a szerződtetés alkalmazásának körét.

A szerződtetést nemhiába nevezik a rabszolgaság modern formájának. A szerződtetést magántársaságok bonyolítják le a gyarmati közigazgatás, valamint a bennszülött fejedelmek és törzsfőnökök közreműködésével. A szerződtetett munkásoknak hosszú utat, gyakran többszáz kilométert kell gyalog, elviselhetetlen körülmények között megtenniök. Sokan, különösen a kiskorúak, még az úton elpusztulnak. A munkahelyen a szerződtetetteket barakkokban helyezik el, ahol rabok módjára élnek. A nyomorúságos munkabérből levonják az étkeztetés díját, a munkabér egy részét pedig a szerződés lejárta után a munkás hazájába utalják át, ahol ez a pénz ismétcsak idegen zsebekbe — a helyi törzsfőnökök, ügynökök tárcájába kerül.

Aki kibúvik a kényszermunka alól, nem fizeti meg adóját, vagy nem teljesíti a munkaszerződés feltételeit, azt közönséges bűnözőként kezelik. Sőt, Tanganyikában, Nigeriában, Dél-Afrikában és más gyarmatokon még ma is alkalmazzák a testi fenyítést,

[24] *Russel.* Colour, Race and Empire. London, 1944. 33. old.
[25] *Noon.* Labor Problem in Africa. Philadelphia, 1944.

akárcsak a rabszolgaság korában. A délafrikai ültetvényeken a szerződés feltételei gyakran nemcsak a férfira, hanem egész családjára kiterjednek, és a munkaadónak jogában áll nemcsak magát a munkást, hanem családtagjait is megbotoztatni „fegyelemsértés" vagypedig „a gazdával, annak feleségével vagy lányával szemben tanúsított tiszteletlen magatartás" miatt. 1948 nyarán Lamb, Tanganyika angol kormányzója, az Egyesült Nemzetek Szervezete Gyámsági Tanácsának ülésén az afrikaiak megbotozásának szükségességét hangoztatta, arra hivatkozva, hogy a börtön nem félemlíti meg az afrikaiakat, hiszen még a börtönben is jobb táplálékot kapnak, mint szabadon. Vajjon kell-e még bővebben jellemeznünk az angol gyarmati rendszert és a labourista „gyarmati szocializmus" bajnokait?!

Az afrikai proletariátus kizsákmányolását súlyosbítja a faji megkülönböztetés rendszere is. A faji megkülönböztetés elképzelhetetlenül szörnyű, kegyetlen formákban nyilvánul meg a Délafrikai Unióban, Rhodesiában, Kenyában. Valamennyi gyarmaton két különböző munkabérskála van érvényben: egyik a fehér munkások, a másik az afrikai munkások számára. Az afrikaiak ugyanazért a munkáért csak töredékét kapják az európai munkások bérének. A legtöbb gyarmaton a törvénybe foglalt „színes korlát" megtiltja az afrikai munkásoknak, hogy szakmunkát végezzenek, szakszervezetekbe tömörüljenek, sztrájkoljanak. Rájuk nem érvényesek azok az általános törvények, amelyek a munkafeltételeket, a biztosítást, a vállalkozók és munkások közötti viszonyt szabályozzák. Az afrikaiak munkaviszonyairól szóló különleges törvények elnevezése: „Masters and Servants Act", vagyis — törvény a „gazdák és szolgák" kölcsönös viszonyáról. Ha a „szolgák" megszegik a szerződés feltételeit, ez közönséges bűncselekménynek tekintendő. A Délafrikai Unióban a bányaiparban dolgozó európai munkások átlagbére 1939-ben évi 384 font sterling, az afrikai bányász átlagbére pedig évi 33 font sterling volt, vagyis az előbbinek tizenkettedrésze. Ugyanez az arány állott fenn 1949-ben. Az északrhodesiai rézbányákban 1941-ben 17 000 bennszülött munkás évi 244 000 font sterling munkabért kapott, az 1 690 európai pedig — 800 000 font sterlinget, vagyis az afrikai munkás átlagbére harmincötödrésze volt az európai munkás bérének. Nyasszaföldön, Tanganyikában, Észak-Rhodesiában az ültetvényeken dolgozó mezőgazdasági munkások (a háború előtt) nyomorúságos munkabért kaptak — havi $^1/_4$ — $^1/_2$ font sterlinget. A mai helyzetet megítélhetjük a nyasszaföldi afrikai család létminimumára vonatkozó adatokból, amelyeket az *Empire* című fabiánus ujság közölt[26].

Az ínséges létminimum — évi 50 font sterling; az átlagos

[26] Empire. 1948 augusztus.

munkabér — évi 11—24 font sterling; az adó — 1,5—2,5 font sterling (az az afrikai, aki heti ¼ font sterlinget keres, több adót fizet, mint az az angol, aki heti 10 font sterlinget keres). Az adó levonása után tehát az átlagos munkabér csupán 20—40 százaléka az „afrikai" létminimumnak, amely egyébként csak egyötöd-része a hivatalos angol létminimumnak.

Kenyában a helybeli bányász munkabére a háború előtt alig haladta meg a havi fél font sterlinget, a fejadó pedig egymagában évi másfél font sterling, tehát felemészti az egész munkabér egynegyedét. Hogy valamiképpen mégis eltengődhessenek, a munkásoknak még gyermekeiket is el kell szerződtetniök, amit különben az 1937. évi törvény szentesített is: ez a törvény engedélyezi, hogy a 10 évnél idősebb gyermekeket eladják, mintha rabszolgák volnának[27]. Általában a gyermekmunka könyörtelen kizsákmányolása igen elterjedt az összes angol gyarmatokon, különösen Kenyában, Rhodesiában stb. Az Aranyparton és Nigeriában az átlagos munkabér alig éri el a hivatalosan megállapított ínséges „afrikai" létminimum felét.

A nyomorúságos munkabérért dolgozó munkások rosszul táplálkoznak, 30—40-en laknak egy szobában a városi nyomortanyákon, többnyire pedig — a számukra külön kijelölt „lokációkban": az afrikai „gettóban". A Délafrikai Unióban az afrikai munkásnak különleges igazolvánnyal kell rendelkeznie ahhoz, hogy fényes nappal vagy este e „gettó" határain kívül mutatkozhassék.

A munkások tekintélyes része a városban, családja nélkül él, amelyet nem tud nyomorúságos bérén eltartani. A munkások időnként elutaznak családjukhoz, hogy segítsenek nekik a gazdaságban. De mint már fentebb említettük, az utóbbi években növekszik az állandó városi munkások rétege, akik a városokban családjukkal együtt élnek.

Az eddig kifejtettek már meghatározzák az afrikai proletariátus sajátosságait. Az afrikai munkások erős kapcsolatot tartanak a faluval, a mezőgazdasággal. Ez a körülmény bizonyos fokig hátráltatja, hogy felszámolják tudatukban az elmaradott, paraszti hangulatokat és előítéleteket, ám ugyanakkor elősegíti a munkások és a parasztok összefogását, és azt, hogy a munkások a dolgozók közös frontjának természetes vezetőivé váljanak. Az afrikai proletariátus nagy mozgékonyságát katalizátorhoz hasonlíthatjuk, amely meggyorsítja e proletariátus társadalmi és politikai fejlődését. A reform utáni Oroszországban élő paraszti lakosság mozgékonyságának növekedéséről Lenin ezt írta: „Az elvándorlás egyike azoknak a legfontosabb tényezők-

[27] *Russel.* Colour, Race and Empire. 44—46. old.

nek, amelyek megakadályozzák, hogy a parasztokat «belepje a moha», amiből a történelem anélkül is több, mint eleget halmozott fel rajtuk. A nép mozgósítása nélkül fejlődése sem lehetséges . . ."[28] Az a tény, hogy a munkásság és egyáltalán az elnyomorodott és proletarizálódott, különböző törzsekből származó lakosság koncentrálódik a fontosabb gyarmati központokban — meggyorsítja az afrikai nemzetek kialakulásának folyamatát, ugyanakkor pedig növeli a proletariátus jelentőségét és súlyát is Afrika egész gazdasági és politikai életében. Az afrikai munkásosztály vezető, élenjáró szerephez jut az imperialista gyarmatosítók ellen vívott nemzeti felszabadító harcban.

A háború alatt és után az angol gyarmatokon fokozódott a dolgozók kizsákmányolása, az infláció és a drágaság. Az élelmiszer- és iparcikkhiány miatt számottevően csökkent a reálbér. A lakásválság is súlyosbodott az afrikai negyedekben. Nairobiban (Kenya) azokban a negyedekben, ahol a háború előtt 35 000-en éltek, 1948 nyarán már 82 000-en laktak[29].

A háború után sok gyarmaton az eddigieknél is jobban megszigorították a faji megkülönböztetést. Különösen jól látható ez a Délafrikai Unióban, ahol 1948 nyarán a nacionalisták fajvédő fasiszta pártja került uralomra. Ez a párt a „szegregáció" programjával lépett fel: azt követelte, hogy az afrikaiakat teljesen „különítsék el" az európaiaktól, egyetlenegy afrikai se juthasson szakképzettséghez, egyetlenegy afrikai se vehessen részt az ország társadalmi és politikai életében.

A dolgozók szörnyű kizsákmányolása és az egyre csökkenő munkabér — melynek színvonala sokkal alacsonyabb a munkaerő újratermelésének értékénél — a dolgozók fizikai elkorcsosulását és kihalását vonja maga után. Még a hivatalos vizsgálatok adatai sem titkolhatják azt a szembeszökő tényt, hogy az éhhalálhoz közelálló tengődés kimeríti az emberek fizikai erejét és képtelenné teszi őket arra, hogy dolgozzanak. „Meg kell javítani a bennszülöttek táplálkozását, hogy az afrikai lakosság egészsége és ereje elérje a kellő színvonalat" — vallja be egy jelentés azokról a kutatásokról, amelyeket 1944 októbere — 1945 márciusa között végeztek a keletafrikai és nigeriai munkaviszonyokkal kapcsolatban[30]. A szerző foglalkozik az afrikaiak hiányos táplálkozásával és azzal, hogy ez a tény milyen romboló hatással van szervezetükre. Arra a megállapításra jut, hogy az afrikai munkások a teljes fizikai kimerülés határán vannak[31].

---

[28] *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 244. old.
[29] African World. 1948 május.
[30] Revue Internationale de Travail. 1946 július-augusztus.
[31] African World. 1948 január.

Rendkívül súlyos a gyermekek helyzete. A vizsgálat azt mutatta, hogy Zanzibarban az iskolásgyermekek kétharmada rosszultáplált, mert egyetlen ételük — a banán. Swaziföldön a gyermekek 80 százaléka táplálkozik rosszul.

A rossz táplálkozás, az éhezés és a túlzsúfoltság elősegítik a betegségek terjedését. Ugandában minden 100 000 lakos közül 4 187, az Aranyparton pedig 7 000 vak. Ugyanakkor Angliában 100 000 lakosra 179 vak ember jut[32]. A rossz táplálkozás, a túlzsúfoltság, valamint az orvosi ellátás hiánya okozza a pellagra, skorbut, tüdővész, farkasvakság, a különböző bőr- és nemibetegségek elterjedését. A nyugatafrikai városokban a lakosság 50—70 százaléka szenved nemibetegségekben. Az Aranypart kikötővárosaiban a lakosság 70 százaléka tüdővészes. Ugandában a lakosság egyharmada szenved hiányos táplálkozásból eredő betegségekben.

Rendkívül magas az afrikai lakosság halálozási arányszáma. A Délafrikai Unióban az európaiak halálozási arányszáma 100 000 léleknél évi 32, az afrikaiaknál pedig eléri az 1 200-at[33], az Aranyparton az 1 393-at, Észak-Rhodesiában a 2 469-et.

Az angol közigazgatás egyáltalán nem gondoskodik az őslakosság egészségvédelméről. Nigeriában 133 000 lakosra egy orvos jut. Több gyarmaton még ennél is rosszabb a helyzet: egy orvos jut félmillió lakosra!

Az angol imperialisták tudatlanságban és sötétségben akarják tartani a gyarmati lakosságot. 1948 nyarán az Egyesült Nemzetek Szervezete Gyámsági Tanácsában az angol képviselő azzal mentegette Angliát, mely nem volt hajlandó az Aranypartnak szélesebbkörű önkormányzatot adni, hogy itt — alig akad írástudó ember. De az a körülmény, hogy kétszázéves angol uralom után a lakosság túlnyomó többsége ma is írástudatlan, vajjon ez nem a legsúlyosabb ítélet az angol gyarmati rendszer felett?! A nyugatafrikai angol gyarmatokon, hivatalos adatok szerint, a lakosságnak átlagosan 5 százaléka írástudó. De vannak olyan területek is, ahol a lakosság 99 százaléka írástudatlan. Sierra Leone gyarmat protektorátusi részén a gyermekeknek csak 3 százaléka tanul írniolvasni. Az afrikai iskolásgyermekek oktatásának színvonaláról pedig képet alkothatunk abból, hogy az angol gyarmatokon egy bennszülött iskolásgyermekre száznegyvened-százötvenedrészét fordítják annak az összegnek, amelyet ugyanezeken a gyarmatokon egy európai gyermek iskoláztatására költenek.

A durva, kegyetlen, vadállati kizsákmányolási módszerek, a faji megkülönböztetés, amely gátolja a szakmunkások számának növekedését, a faji üldözés, amely nemritkán „genocide" (fajirtás)

[32] African Affairs. 1948 július.
[33] African Affairs. 1948 április.

jellegét ölti, vagyis egész néptörzsek szándékos fizikai kiirtásává fajul — mindez fékezi az afrikai országok termelőerőinek fejlődését. Az angol polgári közgazdászok, amikor Afrikáról beszélnek, minduntalan a munkaerő problémájára utalnak, mert ebben látják a gyarmati térhódítás további kibontakoztatásának döntő problémáját. Ám éppen ebben nyilvánulnak meg a modern imperializmus végletekig menő rothadásának és élősdiségének vonásai, melyek a legtökéletesebben a gyarmati rendszerben fejeződnek ki: az imperializmus nem tud meglenni anélkül, hogy ne alkalmazná a kapitalizmus előtti idők legszörnyűbb módszereit, a nemzeti és faji elnyomás legvadabb és legbarbárabb formáit.

4. A gyarmati kizsákmányolás fokozásának legújabb programjai

A labourista kormány részletes tervet dolgozott ki a gyarmatok kizsákmányolásának fokozására. Nagy hűhót csaptak e terv körül, amelyet a „gyarmatokon megvalósítandó szocializmus tervének" neveztek el. Hogy a „szocializmusnak" miféle „tervéről" van itt szó, azt abból is megítélhetjük, hogy e „terv" megvalósításához még a konzervatív kormány idején fogtak hozzá. 1940-ben törvényt hoztak a „gyarmatfejlesztés pénzalapjának" létesítéséről, évi 5 millió font sterling kiadással számolva. A labourista kormány elhatározta, hogy növeli ezt az alapot. Az 1945-ben hozott törvény (Colonial Development and Welfare Act) szerint 10 év folyamán a költségvetés keretében összesen 120 millió font sterlinget fordítanak a gyarmatok gazdasági fejlesztésére. Az elgondolások szerint ezt az összeget helyi forrásokból és kölcsönökből még 150 millió font sterlinggel növelik. 1948-ban jóváhagyták a vegyes (állami és magántőkével létrejött) Gyarmatfejlesztési Társaság megszervezését. Alaptőkéje 110 millió font sterling, és feladata, hogy különböző gyarmati vállalatokat hozzon létre. Ezenkívül ugyanilyen elvek alapján megalakították az Overseas Food Corporation-t 50 millió font sterling tőkével. Az új gyarmati terjeszkedés fő célpontja: Afrika. 1950 derekán Lord Trefgarne-nak, a Gyarmatfejlesztési Társaság elnökének hivatalos beszámolója szerint az összes angol gyarmatokon 42 vállalatot építettek, illetve vettek tervbe mintegy 25 millió font sterling értékben[34]. Ennek az összegnek több mint felét az afrikai gyarmatokon használták fel. Az Overseas Food Corporation is Afrikában összpontosította tevékenységét. Legnagyobb vállalkozásának a „földimogyoró-tervet" tekintik, amelynek megvalósítására 24 millió font sterlinget irányoztak elő.

[34] Financial Times. 1950 július 27.

A jobboldali labourista̋k az új gyarmati terveket az „ipari forradalom" terveinek, a termelőerők gyors fejlesztését, az afrikai országok „gyarmattalanítását" és életszínvonaluk emelését szolgáló terveknek kiáltják ki. Ennek a hazug kapitalista reklámnak semmi köze sincs az angol imperializmus gyarmati rabló terveinek valóságos tartalmához.

Az afrikai gyarmatok nem egyszerűen elmaradott, fejletlen országok; olyan országok ezek, amelyeket az évszázados imperialista rablás és fosztogatás a kimerülés és nyomor végső határára taszított. A termelőerők valóságos fellendülésének és a valóságos iparosításnak követelményeihez mérten, az angol tervek által előirányzott tőkebefektetések nyomorúságosak. A labourista kormány azonban nem a termelőerők fejlesztését tartja szem előtt, hanem a gyarmati monopóliumok profitjainak növelését. 1940—1941-től 1948—1949-ig a „gyarmatfejlesztési terv" alapján ténylegesen csak 25,6 millió font sterlinget folyósítottak 47 gyarmat 68 millió lakosa számára — vagyis évente egy lélekre 10 penny jutott[35]. Még a tervbevett nyomorúságos tőkebefektetések is irreálisaknak bizonyulnak tehát, különösen, ha figyelembevesszük azt a tényt, hogy Anglia maga is tőkehiánnyal — felszerelések, gépek, mezőgazdasági munkaeszközök stb. hiányával — küzd. Az infláció és az áremelkedés méginkább csökkentik a tervbevett tőkebefektetések reális jelentőségét. A „gyarmatfejlesztési terv" évi 12 millió font sterling kiutalását irányozza elő. 1946—1947-re azonban csak 9,3 milliót utaltak ki, amiből 3,5 milliót használtak fel. 1947—1948-ra 7,5 milliót utaltak ki és 5 milliót használtak fel; 1948—1949-ben pedig a kiutalások 4,3 millióra csökkentek[36].

De nem ez az egyetlen tényező mely a nagyméretű afrikai térhódításról szőtt angol terveket irreálisakká teszi. Még az *Empire*, ez a fabiánus folyóirat is óv a „gyarmatok fejlesztésével kapcsolatos túlzott reményektől". A folyóirat a következő tényezőket sorolja fel, amelyek akadályozzák az angol tőke térhódítását Afrikában: 1. beruházási javak hiánya, 2. szakmunkások hiánya, 3. a talaj nagyfokú kimerülése, 4. számos szociális és politikai akadály — elsősorban a lakosság nyilvánvaló ellenséges magatartása a gyarmatok kizsákmányolásának új terveivel szemben[37]. Éppen ennek az utóbbi körülménynek — amelyet csak utólag említ meg a szerző — van döntő jelentősége.

Az élet keresztülhúzta a labourista gyarmati „terveket". Így történt ez például a „földimogyoró-tervvel". E nagyszabásúnak ígérkező gyarmati vállalkozás körül rendkívül nagy hűhót csaptak.

---

[35] Lásd *R. Palme Dutt*. A Brit Birodalom válsága. Szikra 1950. 125. old.
[36] Manchester Guardian. 1948 július 10.
[37] Empire. 1948 május.

Az 1947 februárjában kiadott „fehérkönyv" élénk színekkel ecsetelte a Kelet-Afrika hatalmas térségein tervbevett gépesített földimogyorótermesztés távlatait. Arra számítottak, hogy ezek az ültetvények fedezni fogják Anglia növényi zsiradék szükségleteit. 1952-re az ültetvény területének el kellett volna érnie az 1,3 millió hektárt. 107 — egyenként 12 000 hektáros — területből állott volna ez az ültetvény. Csakhogy ez a terv botrányos panamába fulladt. Három év alatt csupán 40 000 hektárt, vagyis a tervezett terület 3 százalékát vetették be, a megművelés költségei pedig 10—15-szörösen haladták meg az előirányzott kiadásokat. 1949-ben elhatározták, hogy megnyirbálják a tervet: az 1952. évi 1,3 millió hektár helyett 240 000 hektárt vettek csak tervbe — 1954-re! De még ez is irreálisnak bizonyult. 1950-ben ismét csökkentették a programot — immár 80 000 hektárra és hivatalosan beismerték, hogy a „földimogyoró-terv" megbukott[38]. A terv megvalósítására azonban 1950 végéig 36,5 millió font sterlinget, vagyis másfélszer annyit költöttek, mint amennyit az egész terv megvalósítására előirányoztak. Az államkincstárból, vagyis az angol adófizetők zsebéből származó roppant összegek azoknak a rabló angol monopóliumoknak a karmai közé kerültek, amelyekre a Labour-párt a „szocializmus megvalósítását" bízta Kelet-Afrikában. A „földimogyoró-terv" mindenesetre szertefoszlott, mint a cigarettafüst, előre jelezve, milyen sors vár minden imperialista tervre Afrikában[39].

Az angol kormány gyarmati programjának ez az irrealitása természetesen nem jelenti azt, hogy a kormány már lemondott a gyarmati térhódítás minden eszközzel való fokozásáról. Ellenkezőleg — az angol monopóliumok az utóbbi időkben rendkívüli aktivitásról tesznek tanúságot az afrikai gyarmatokon. Etekintetben a kormány tervei a monopóliumok valóságos célkitűzéseit és valóságos gyarmati politikáját tükrözik. Milyen irányban fejlődik hát most az angol imperializmus gyarmati térhódítása?

Természetesen a kormánytervekben még csak nyoma sincs az afrikai gyarmatok iparosításának.

Azoknak a létesítményeknek a túlnyomó többsége, melyet a Gyarmatfejlesztési Társaság épít: baromfi- és állattenyésztő telep, hal- és erdőgazdaság. Az ipari építkezés méretei jelentéktelenek,

---

[38] Times. 1951 január 10.

[39] 1951 tavaszán bejelentették egy másik gyarmati terv — a gambiai baromfitenyésztés — megszervezésének kudarcát. A tervbevett évi 20 millió tojás helyett a felépített farmok havonta mindössze 45 000 tojást szállítottak, vagyis az előirányzott mennyiség negyvened részét. (Financial Times. 1951 március 1.) Kétségtelen, hogy a labourpárti kormány megbízásából tevékenykedő gyarmati üzletembereknek a tyúkok aranytojásokat tojtak ezeken a farmokon!

és ezek az építkezések is többségükben katonai célokat szolgálnak. Nagyarányú az út- és repülőtérépítés.

Még az új gyarmati tervekhez fűzött hivatalos kommentárok is rámutatnak arra, hogy a tervek lényege nem egyéb, mint a nyersanyag- és élelmiszertermelés bővítése. Ami pedig az ipari építkezést illeti, ez csupán kisegítő jellegű lehet — például olyan villanyerőművek építése, melyek a kikötőket, öntözőrendszereket vagy mezőgazdasági nyersanyagfeldolgozó üzemeket látják el árammal. A fő súlyt arra helyezik, hogy minél több nyersanyagot és élelmiszert szivattyúzzanak ki a gyarmatokról, s ezáltal növelhessék Anglia hadászati nyersanyagbázisát, könnyítsenek fizetési és dollármérlegén.

A Gyarmatfejlesztési Társaság hivatalosan is bejelentette, hogy fő célja a mezőgazdasági termelés fejlesztése: a földimogyoró termesztésének fejlesztése Afrikában, a rizstermesztésé Sarawakban, Észak-Borneón és Sierra Leonéban, a gyapottermesztésé Kelet-Afrikában, a dohány- és teatermesztésé Észak-Rhodesiában és Nyasszaföldön, a cukornádtermesztésé Nyugat-Indiában, az állattenyésztésé Kenyában, a sisaltermesztésé Tanganyikában, a kakaó- és pálmaolajtermesztésé Nigeriában és az Aranyparton, a fakitermelésé Nyugat-Afrikában.

A nyersanyagok közül első helyen Észak-Rhodesiában a réz és a króm, az Aranyparton a bauxit, Nigeriában az ón fokozott kitermelése szerepel. A „dollárszerző" árukra — vagyis azokra, amelyek az Egyesült Államokba és a nyugati féltekére exportálhatók — nagy súlyt helyeznek. Így ebből a szempontból különösen fontos árucikk a kakaó, a sisal, a gyémánt, a króm és az arany, valamint a dohány (hogy csökkentsék behozatalát az Egyesült Államokból). A labourista kormány afrikai gyarmati tervei tehát nem a gyarmatok gazdasági fejlődésének érdekeit, az ottani termelőerők észszerű növekedését veszik alapul — hanem azt, hogy e gyarmatok az új imperialista háború nyersanyagbázisaivá váljanak és kielégítsék az anyaország igényeit. E terveknek az az igazi céljuk, hogy a gyarmati népek kizsákmányolásának fokozása révén megszilárdítsák Anglia megrendült gazdasági helyzetét.

Az újabb gyarmati intézkedések méginkább fokozzák a gyarmatok gazdaságának egyoldalú, torz jellegét, méginkább kidomborítják azt a tényt, hogy a gyarmatok: az anyaország agrár- és nyersanyagszállító-függvényei. A monokultúrákra helyezik a fő súlyt: földimogyoróra Kelet-Afrikában, kakaóra az Aranyparton, és egyetlen nagy dohányültetvénnyé változtatják Nyasszaföldet — noha köztudomású, hogy a gyarmati monokultúra, mely hatalmas profitokat biztosít a külföldi monopóliumoknak, a készletek kirablására, a gyarmati lakosság amúgyis rendkívül alacsony életszínvonalának csökkentésére vezet.

Az angol gyarmati monopóliumok csupán azzal törődnek, hogy fokozzák a gyarmati rablást és a gyarmati erőforrások kifosztását. Még az angol sajtó hasábjain is szót emelnek az erdőgazdasági szakértők és kijelentik: az új ültetvények létesítése kedvéért végzett erdőirtás azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a keletafrikai országok nem védekezhetnek majd a Szahara perzselő szelei ellen és sivataggá változnak. Az angol kormány gyarmati rendszabályai csupán a teljes nyomor, kimerülés, hanyatlás távlatait tárják az afrikai országok elé.

Ezek az intézkedések megkövetelik a nemzeti és faji elnyomás valamennyi formájának nemcsak fenntartását, hanem fokozását is. Lord Hailey, az afrikai kérdések angol „szakértője" kimutatja, hogy az új afrikai tervek alapelve: az európai aktivitás és szervezés társítása az afrikai munkaerővel[40]. Másszóval, az angol fajvédő gyarmatosítók sajátmaguknak a gazdák és urak, a vezetők és szervezők szerepét szánják, az afrikai népeknek pedig — az alázatos szolgák és rabszolgák szerepét. A *Crown Colonist*, az angol gyarmati körök folyóirata, a labourista kormány afrikai politikáját kommentálva, megelégedéssel hangsúlyozza e politika fajvédő irányzatát.

A labourista kormány, a folyóirat szavai szerint, „megérti annak szükségességét, hogy az európaiak teljhatalmat kapjanak a gyarmatokon, minthogy az afrikaiaknak még nagy utat kell megtenniök, míg magukévá teszik a modern politikai eszméket". De megérti a kormány azt is, hogy „növelni kell az európai lakosságot, hogy megtarthassuk a gyarmatokat"[41]. E célkitűzéseket konkretizálva, Sir Philip Mitchell, Kenya kormányzója, kiadta a bennszülött lakosság születési arányszámának csökkentését követelő kannibáli jelszót[42]. A labourista kormány folytatta azt a faji politikát, mely az afrikai gyarmatokat a „fehér ember országaivá" akarja változtatni.

A gyarmati térhódítás új terveinek megvalósítása a helyi földtulajdonosok földjeinek tömeges kisajátításával jár együtt. 1948 tavaszán Kamerun lakossága, a bákviri törzs panasszal fordult az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez. Abból az 1 500 négyzetkilométeres területből, amelyen ez a törzs él, 830 négyzetkilométert sajátítottak ki az újonnan alakult Cameroons Development Corporation nevű gyarmati társaság számára. Az afrikaiakat elűzték földjeikről és a vízben szegény hegyvidékekre telepítették őket, ahol csak a pusztulás vár rájuk. Nyasszaföldön olyan új törvényekről tárgyalnak, amelyek elrendelik a föld kisajátítását az európai

[40] Crown Colonist. 1948 június.
[41] Crown Colonist. 1948 szeptember.
[42] Times. 1948 április 5.

vállalatok számára[43]. Az angol sajtó hírüladta, hogy az afrikai lakosságot mélységesen felháborította a „földimogyoró-terv", amelynek megvalósítása a helyi lakosság hatalmas földterületeinek kisajátításával kezdődött. Ol-Engruonban (Kenya) 1949 vége felé 12 000 afrikait űztek el földjükről, kunyhóikat felperzselték, jószágukat elhajtották, őket magukat pedig éhhalálra kárhoztatták[44].

Az afrikaiak elűzése földjeikről: ez csak egy része annak a feladatnak, amelyet az angol gyarmatosítók maguk elé tűztek. Még arra is rá kell kényszeríteniök az afrikaiakat, hogy a külföldi gyarmatosító uraknak dolgozzanak. Nem véletlen, hogy valamennyi angol burzsoá szerző állandóan csak azt hajtogatja: a munkaerő kérdése a legnagyobb probléma, amelyet az angol imperializmusnak a legújabb gyarmati tervek megvalósítása során meg kell oldania. Ezek a tervek ugyanis mind az afrikaiak rendkívül olcsó, ajándékszámba menő munkájára épülnek.

A mai angol gyarmatosítók a kényszermunka és a félkényszermunka rendszerének kiterjesztésével akarnak munkaerőt biztosítani új afrikai vállalkozásaik számára. Az utak, repülőterek és egyéb létesítmények építéséhez — melyek a „gyarmatfejlesztési alap" tervében szerepelnek — a lakosság újabb kényszermozgósításait hajtják végre. A délrhodesiai parlament egyik bizottsága 1949 végén azt indítványozta, hogy kényszerítő intézkedésekkel szervezzenek „bennszülött munkadandárt", amely „katonai fegyelemnek" lenne alávetve[45]. Terveket dolgoznak ki az afrikai lakosság kényszerű széttelepítésére: néhány családból álló csoportokban telepítenék őket az új ültetvények meghatározott parcelláira, hogy ott ezek a családok részben maguknak, részben az ültetvényeseknek dolgozzanak. Egyes helyeken ezt a modern úrbéri rendszert már alkalmazzák is.

A gyarmati térhódítás legújabb terveinek igazi szerzői, sugalmazói és végrehajtói a hatalmas angol gyarmati monopóliumok, még akkor is, amikor ezeken a terveken a „gyarmati szocializmus" védjegye áll.

Jellemző e tekintetben a Gyarmatok Gazdasági Tervezésének Tanácsa első összetétele. Elnöke: Lord Portal, a Great Western Railway és több más konszern igazgatója; tagjai — Sir Graham Cunningham, vagy féltucat nagyvállalat vezérigazgatója és elnöke; Sir Bernard Bourdillon, Uganda és Nigeria volt kormányzója, a Barclays Bank (az öt angol nagybank egyike) és különböző biztosítótársaságok igazgatója (meghalt 1948-ban); Sir William

[43] Crown Colonist. 1948 augusztus.
[44] Daily Worker. 1949 december 10.
[45] Daily Worker. 1949 október 21.

Goodenough, a Barclays Bank és tengerentúli gyarmati társulatának elnöke; Sir Drummond Shiels, az 1929. évi labourista kormány volt gyarmatügyi miniszterhelyettese; továbbá Benstead, a vasutas szakszervezet főtitkára. A labourista főtisztviselők és a trade-unionok reformista vezetői szorosan összeforrnak a gyarmati üzletemberekkel, azok válogatott társaságaihoz tartoznak, hatalmas fizetéseket és különféle jutalékokat húznak a gyarmati extraprofitokból.

A Gyarmatfejlesztési Társaság élére Lord Trefgarne-t nevezték ki, a Barclays Bank volt igazgatóját, helyettese — Sir Frank Stockdale, a City egyik nagy üzletembere; a vezérigazgató — Hume, egy nagy beruházási bank elnöke; tagok — Sir Miles Thomas, egy autótársaság volt vezérigazgatója és még két bankár.

A hírhedt „társadalmi testületeket" (Public Corporations), amelyeket az új gyarmati tervek megvalósítása érdekében létesítettek, a labourista sajtóban az állam- és magántőke társulásaiként reklámozzák. Megemlítik, hogy a „magánkonszerneket, tapasztalatuk és különleges szakképzettségük révén, szervezőkként és irányítókként használják fel" („managing agents")[46]. Ám éppen a gyarmati „társadalmi testületek" azok, amelyek mintaképei lehetnek annak, hogy a monopóliumok maguk alá rendelik az államot. Nem a kormány „használja fel" a monopóliumokat, hanem a monopóliumok használják fel az államgépezetet, hatalmát, erejét, az adófizetőktől beszedett pénzét, hogy növeljék profitjukat és megvalósítsák terjeszkedő agresszív politikájukat. A mai angol gyarmati politika ékes bizonyíték erre.

A legnagyobb afrikai gyarmati terv — a „földimogyoró-terv" — megvalósítását például a United Africa Company-ra bízták, amelynek vezérigazgatója — Frank Samuel — volt az egész terv kezdeményezője és szerzője. A United Africa Company az egyik legnagyobb afrikai monopólium; leányvállalata a Unilever cégnek, mely a világ legnagyobb gyarmatáruval kereskedő monopóliuma. A Unilever működése 40 országra terjed ki, 516 társaságot ellenőriz, többszáz üzemmel rendelkezik stb. A United Africa Company tartja kezében az Aranypart és Nigeria kereskedelmének 60 százalékát. Ez a monopólium — amelyet az afrikaiak nem is neveznek másnak, mint „kormánynak" — lepénzeli az egész helyi közigazgatást. A társaság tevékenysége kiterjed Brit Nyugat-Afrikára és Belga Kongóra is. (Belga Kongóban ez a társaság bonyolítja le az egész külkereskedelem egyharmadát és összesen mintegy 800 000 hektár területű hatalmas pálmafaültetvényekkel rendelkezik.) A társaság tulajdonában különböző ültetvények, fakitermelések, gyarmati nyersanyagfeldolgozó üzemek vannak, a kereskedelmi

[46] Empire. 1947 március-április.

irodák, raktárak, üzletek kiterjedt hálózata, sőt, 120 000 tonna vízkiszorítású saját kereskedelmi flotta felett is rendelkezik. Kereskedelmi forgalma 1947-ben 300 millió font sterling volt. E társaság neve gyűlöletes minden afrikai előtt, de éppen ezt a társaságot bízta meg a labourista kormány a gyarmati térhódítás újabb terveinek megvalósításával! A kormány hivatalos intézménye: az Overseas Food Corporation spanyolfal csupán, amely mögött korlátlan hatalommal uralkodnak a United Africa Company és más gyarmati monopóliumok főkolomposai.

Valamennyi nagy angol monopólium Afrikában akar könnyű haszonhoz jutni. A háború utáni években tapasztalhattuk, hogy nagy tőkeáramlás indult meg Angliából a Délafrikai Unióba, Rhodesiába, Kenyába stb. Az egyes társaságok jelentései is gyarmati térhódításuk fokozódásáról tanúskodnak.

Régen a gyarmati rablás és fosztogatás színterén a hírhedt Chartered Company-k, ezek a kiváltságos társaságok voltak az urak, amelyek királyi chartát kaptak, nemcsak a gyarmatok kincseinek kiaknázására, hanem a gyarmatok igazgatására is. Ezek a társaságok korlátlan hatalommal rendelkeztek az őslakosság élete és vagyona felett: bíráskodtak és ítélkeztek. És ma, az angol gyarmati monopóliumok — amelyek az államhatalom és a gyarmati közigazgatás erejére, a hadi államkapitalista gépezetre támaszkodnak — szíves-örömest élesztik fel az új körülmények között a gyarmati térhódítás ősrégi módszereit, amelyeket a képmutatás és demagógia fügefalevélkéjével akarnak takargatni. A gyarmati „társadalmi testületek" nem egyebek, mint a Chartered Company-k új kiadásai. Érthető tehát, hogy ezeket az új testületeket — még a burzsoá sajtó beismerése szerint is — gyűlölik az afrikaiak. A bennszülöttek a „szuperkizsákmányolás testületeinek" nevezték el ezeket a „társadalmi testületeket"[47]. A gyarmati térhódítás legújabb terveinek szerzői és szervezői azonban megfeledkeznek arról, hogy nem a XVII. vagy a XVIII. században, hanem a XX. században élnek, amikor Afrika népeit is mindinkább áthatják a népek szabadságának és önrendelkezésének nagy eszméi, amelyeket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hirdetett és váltott valóra.

5. Az angol gyarmatosítók politikai szemfényvesztései

Nőttön-nő az afrikai népek elégedetlensége és felháborodása a külföldi uralommal, az imperialista térhódítás új terveivel szemben. Ez arra kényszeríti az angol gyarmatosítókat, hogy Afrikában

[47] Tribune. 1948 február 28.

is különböző politikai sakkhúzásokhoz folyamodjanak, mégpedig a közigazgatási és politikai látszatreformok terén.

Az angol imperializmus gyarmati igazgatási rendszere igen bonyolult. Így például, Afrikában a „koronagyarmatokon" kívül vannak úgynevezett protektorátusok is. Anglia hatalmas mandátumos — jelenleg gyámsági — területekkel rendelkezik: ilyen Tanganyika, Brit Togo, Brit Kamerun és Délnyugat-Afrika (a Délafrikai Unió mandátumos területe). Angol-Egyiptomi Szudán kondomínium, de Egyiptom részvétele a kormányzásban csupán papíron van meg. Gyakran előfordul, hogy ugyanaz a gyarmat több részből áll, mégpedig „koronagyarmatból" és „protektorátusból". Ez a szándékos közigazgatási változatosság és széttagoltság megkönnyíti az angol gyarmatosítóknak az „oszd meg és uralkodj" elv érvényesítését. Ennek a rendszernek az a célja, hogy gátolja az afrikai nemzetek kialakulásának folyamatát és akadályozza az imperialistaellenes harc egész Afrikát átfogó frontjának létrejöttét.

Több gyarmaton az úgynevezett „közvetett kormányzás" rendszerével találkozunk. Ennek az a lényege, hogy az angol közigazgatás a „bennszülött intézményekre", a fejedelmekre és törzsfőnökökre támaszkodik, névleges hatalommal ruházza fel őket a helyi jelentőségű ügyekben és közvetítésükkel viszi keresztül gyarmati rendszabályait. A „közvetett kormányzás" rendszerét arra használják fel az angol imperialisták, hogy mások kezével hajtsák végre aljas kegyetlenkedéseiket és bűntetteiket, hogy az „ősi bennszülött hagyományok és intézmények" megőrzésének és tiszteletbentartásának cégére alatt mindennemű önkormányzatot megtagadjanak a népektől.

Azokon az angol gyarmatokon, ahol különösen elterjedt a „közvetett kormányzás" rendszere, a helyi lakosságnak rendszerint nincs semmiféle képviseleti intézménye. De még azokon a gyarmatokon is, ahol hivatalosan léteznek képviseleti intézmények — törvényhozó tanácsok — gyakorlatilag az afrikai lakosságot senki sem képviseli. Etekintetben is kidolgozták a csalás és a szélhámosság agyafúrt rendszerét. A törvényhozó tanácsok kizárólag tanácskozási tevékenységet fejtenek ki; élükön a kormányzó áll, tagjai között vannak „hivatalos" és „nemhivatalos" tagok. Az előbbiek olyan tisztviselők, akik hivatalból, betöltött állásuknál fogva tagjai a tanácsnak, az utóbbiak pedig — a lakosság képviselői. A „nemhivatalos" csoport három kategóriára oszlik: olyanokra, akiket az angol hatóságok neveztek ki, olyanokra, akiket a helyi (afrikai) intézmények vagy törzsfőnökök jelöltek ki és végül — akik választás útján kerültek a tanácsba. Ez utóbbi csoport elenyésző, sőt, több gyarmaton teljesen hiányzik. Választójoggal — ahol ilyen egyáltalában van — csupán rendkívül kevesen

rendelkeznek a különböző vagyoni, műveltségi (angol nyelvtudás) stb. cenzusok miatt.

Az afrikai gyarmatokon minden hatalom az angol tisztviselők és katonák kezében van; mindegyikük „isten és császár" saját birodalmában. A labourista kormány érintetlenül megőrizte ezt a rendszert. Az angol gyarmati gépezet mindig az angol imperializmus legreakciósabb, soviniszta köreinek képviselőiből állt. Ám a jobboldali labouristák egyáltalán nem hajtottak végre semmiféle változtatást; ellenkezőleg, a jobboldali labourista meg a reakciós tradeunionista boncok züllött felső rétege teljesen összeforrt ezzel az apparátussal.

A labourista kormány Afrikában életbeléptetett alkotmányos reformjainak az a célja, hogy az új viszonyok között is megőrizzék és megszilárdítsák az angol gyarmati uralmat. Látszólagos engedményeket tettek a nemzeti felszabadító mozgalomnak, de a gyarmatok reakciós erőire támaszkodva, még ádázabb harcot vívtak e mozgalom ellen. E reformoknak elsősorban az a fő feladatuk, hogy megszilárdítsák és növeljék azt a támogatást, amelyet az angol gyarmatosítók a bennszülött fejedelmek és törzsfők személyében élveznek; másodsorban, a képviseleti jogokból bizonyos ízelítőt adjanak az afrikai nemzeti burzsoázia felső rétegeinek, korrumpálják őket és elvonják a kibontakozó általános imperialistaellenes nemzeti fronttól; harmadsorban, megosszák, elkülönítsék egymástól és egymásra uszítsák az afrikai lakosság különböző rétegeit, felszítva és kiaknázva a nemzeti, törzsi, vallási és egyéb viszályokat.

Egyes gyarmatokon, mint például Szomáliföldön, Gambiában, Nyasszaföldön, a délafrikai protektorátusokon, egyáltalán nem léptettek életbe alkotmányos változtatásokat. Nigeriában, az Aranyparton, Sierra Leonéban a nagyhangon beharangozott reformok mindössze a régi figurák átcsoportosításából álltak: bizonyos változtatásokat hajtottak végre a törvényhozó tanácsok „hivatalos" és „nemhivatalos", kinevezett és „választott" tagjainak számarányában. Nigeria 1947. évi alkotmánya 45 főben állapította meg a törvényhozó tanács létszámát, amelyből 28 a „hivatalos", vagyis tisztviselő, 17-en pedig „nemhivatalosak", főleg törzsfőnökök. A tartományokban a képviseleti intézményeket a „törzsfők háza" pótolja. A törvényhozó tanács 26 afrikai tagja között csupán 4 választott van. A törvényhozó tanács joga csupán odáig terjed ki, hogy bizonyos, csakis afrikaiakat érintő kérdéseket megvitasson, a kormányzónak azonban még a vita napirendjével kapcsolatban is megvan a vétójoga.

Az 1947. évi alkotmánnyal szemben megnyilvánult általános elégedetlenség és Nigeria dolgozóinak forradalmi felkelései az angol uralom ellen, arra késztették az angol kormányt, hogy

1950 elején új alkotmánytervezettel álljon elő. Az új tervezet szerint némiképpen bővül az afrikaiak képviselete a törvényhozó szervekben, ám ugyanakkor ez a képviselet három regionális kamara között forgácsolódik szét, ahol a fejedelmek és törzsfőnökök játsszák a döntő szerepet; a központi parlamentnek semmiféle reális hatalma sincs, a kormányzó vétójoga pedig változatlanul érvényben marad. Az alkotmánynak az a rendeltetése, hogy nemzeti viszályt szítson a nyugaton élő joruba törzs, a keleten élő ibo törzs és az északnigeriai vidék muzulmán lakossága között.

Ugyanígy az Aranyparton az alkotmányt nemcsak hogy az afrikaiak részvétele nélkül dolgozták ki, de az afrikai közvélemény éles bírálata ellenére léptették életbe 1946-ban. Itt a törvényhozó tanács 31 tagból áll, ebből 7 „hivatalos" és 6 „nemhivatalos", de ez utóbbiakat is a kormányzó nevezi ki. A többi 18 főképpen a bennszülött törzsfőnökök közül kerül ki. Választás útján csupán 5 tag juthat be a törvényhozó tanácsba. Az angol kormány csak az 1948 februárjában az Aranyparton lezajlott forradalmi események hatására szánta rá magát az alkotmány felülvizsgálására. Az új alkotmány értelmében a törvényhozó gyűlés 84 tagja közül 3 — kinevezett tisztviselő, 6 — a kereskedelmi és bányászati kamarák képviselője, 37-et a törzsfőnökök tanácsa jelol ki és mindössze 38-at választanak, de ezek közül is csak 5-öt közvetlen választás útján. A demokratikus körök erélyesen elutasították ezt az új alkotmánytervezetet; amikor a tervezetet 1949 novemberében nyilvánosságra hozták, újra fellendült a nemzeti szabadságharc.

Sierra Leonéban az 1948. évi alkotmány alapján 30 tagú törvényhozó tanács alakult; ennek 7 „hivatalos" és 23 „nemhivatalos" tagja van. Ez utóbbiak közül 2 képviseli a „kereskedelmi és egyéni érdekeket", 7 képviselőjük van a gyarmatoknak és 14 képviselője a protektorátusnak (ezek egy része kinevezett). A protektorátus elmaradott területeinek — ahol az angolok és helyi kreatúráik teljesen gátlástalanul uralkodhatnak — kétszer annyi hely jutott, mint a gyarmat fejlettebb területeinek. Az alkotmányt itt is a lakosság tiltakozása ellenére léptették életbe.

Kenyában az 1948. évi alkotmány előírja, hogy a törvényhozó tanácsba részben választott, részben kinevezett tagoknak kell bekerülniök: 11 európainak, 5 indiainak, 2 arabnak és 4 afrikainak, valamint még 15 kinevezett hivatalnoknak. Az afrikai lakosság, az ország lakosságának 97 százaléka, a helyeknek csak 10 százalékát kapja, de még ezt a 4 afrikait sem választják, hanem a kormányzó nevezi ki őket!

Tanganyikában az 1948-ban alakult új törvényhozó tanács 15 „hivatalos" és 15 „nemhivatalos" tagból áll, de ez utóbbiakat is (közöttük 4 afrikait) a kormányzó nevezi ki.

A Kelet-Afrikában végrehajtott alkotmányos „reformokat"

az angol kormány arra is felhasználja, hogy segítségükkel megvalósítsa agresszív külpolitikai célkitűzéseit — így például a gyámság alatti Tanganyika törvénytelen bekebelezését. A gyámsági megállapodásokat megszegve, Tanganyikát beolvasztják a brit gyarmatbirodalomba. E célból a labourpárti kormány Keletafrikai Törvényhozó Gyűlés néven egy merőben látszat-intézményt hozott létre Uganda, Kenya és Tanganyika számára, melynek első ülésszaka 1948 áprilisában gyűlt össze Nairobiban. A Gyűlés 24 tagból áll, ebből csupán 3 az afrikai: 1—1 Kenyából, Ugandából és Tanganyikából, de mindegyiküket a kormányzó nevezi ki. Megalakították a Keletafrikai Főbizottságot is, amely a fentemlített területek 3 kormányzójából áll. Egyesítették Uganda, Kenya és Tanganyika egyes gazdasági ágainak, közlekedésének, hírközlésének stb. irányítását. Az angol gyarmatosítók otromba manőverezéseit, akik egyszerűen így akarják bekebelezni a gyámságuk alatt álló Tanganyikát, a szovjet képviselő leplezte le az Egyesült Nemzetek Szervezetének Gyámsági Bizottságában[48].

Azokon a gyarmatokon, ahol különösen erőteljesen viszik keresztül a gyarmatok „fehér ember országává" való átalakításának politikáját, a labourpárti alkotmányos reformok célja nem az önkormányzat akár csak minimális, vagy látszólagos kibővítése, hanem ellenkezőleg, a fanatikus fajvédő politika fokozása, hogy az afrikai lakosságot még eddigi nyomorúságos jogaitól is megfosszák. E „reformokkal" a helyi angol gyarmatosítók — kereskedők, vállalkozók, ültetvényesek — e kegyetlen és aljas fasiszta fajvédő rabtartók hatalmát akarják megszilárdítani. Ezt bizonyítják a Kenyában és Észak-Rhodesiában életbeléptetett reformok. Ilyen megvilágításban kell szemlélnünk azt a nemrégiben megvitatott tervet, mely szerint a két Rhodesia Nyasszaföldde l együtt egy domíniumban egyesülne. E domínium létrehozása azzal járna együtt, hogy az afrikai lakosságot megfosztják mindennemű politikai jogától és bevezetik a Délafrikai Unió és Dél-Rhodesia példájára a faji „szegregáció" fanatikus fajvédő politikáját. Az egységes domínium létrehozásának egyik legaktívabb szószólója — Godfrey Huggins, Dél-Rhodesia miniszterelnöke, a fajvédő „egyesült párt" vezére. 1951 szeptemberében Victoria Fallsban (Dél-Rhodesia) konferenciát hívtak össze a föderáció tervének megvitatására. A föderáció terve értelmében a 6 millió afrikai 4 képviselőt küldhet a parlamentbe, míg a 169 000 európai 35-öt! Az afrikai lakosság ellenállása, valamint Anglia és (az Egyesült Államok támogatását élvező) Délafrikai Unió ellentétei kudarcra kárhoztatták ezt a konferenciát, mely 9 hónapra elnapolta munkáját.

[48] Pravda. 1948 november 2.

Így festenek a valóságban az afrikai gyarmatoknak szánt angol alkotmányos reformok. Ezek a szűkreszabott, gúnynak beillő „reformok" egyet bizonyítanak: az angol imperialisták makacsul nem akarnak tudomást venni arról a tényről, hogy az afrikai lakosság politikai öntudata növekszik, és mindenáron fenn akarják tartani, meg akarják szilárdítani a gyarmati elnyomás, jogfosztottság és rabszolgaság rendszerét Afrikában. Az afrikai népek mindinkább tudatára ébrednek annak, hogy törekvéseiket csak akkor válthatják valóra, ha rálépnek az aktív politikai harc útjára.

6. Az Afrikáért folyó imperialista harc kiéleződése

Az angol imperializmus legújabb gyarmati rendszabályai, melyeknek célja az afrikai népek kizsákmányolásának fokozása, közvetlen összefüggésben vannak az angol-amerikai agresszív tömb háborús készülődésével. Az afrikai gyarmatokat, az afrikai népek kívánsága és akarata ellenére, az imperialisták bevonják agresszív tömbjeik katonai rendszerébe. A *Crown Colonist* (a brüsszeli szerződés megkötése után) így írt: „Emlékeztetnünk kell arra, hogy valamennyi európai gyarmati hatalom tengerentúli területeit ezentúl a Nyugati Szövetség szerves részeinek kell tekinteni"[49]. 1948 februárjában Párizsban angol-francia megbeszélések zajlottak le. Megvitatták ekkor a brüsszeli szerződéssel kapcsolatban Afrikának mint stratégiai és hadigazdasági bázisnak a szerepét, összeegyeztették a két ország hadigazdasági terveit és összhangba hozták tevékenységüket a közlekedés fejlesztése terén. 1948 nyarán az angol sajtó angol-francia-belga tárgyalásokról számolt be, melyek az Afrikára vonatkozó katonai tervek egybehangolásáról és a „nagy pánafrikai védelmi rendszer" létrehozásáról folytak.

Az afrikai angol gyarmatok törvényhozó tanácsai képviselőinek konferenciáján, amelyet 1948 szeptemberében és októberében tartottak Londonban, részt vettek Franciaország, Belgium és Portugália képviselői is. Montgomery, a Nyugati Szövetség vezérkari főnöke, a konferencia zárt ülésén beszámolt az afrikai katonai tervekről. E ténnyel kapcsolatban írta a *Times*: „Megszilárdítani Afrika védelmét — ez egyértelmű Európa védelmének megszilárdításával." A „védelemről" szóló szavak mögött természetesen agresszív hódító tervek és célkitűzések rejlettek. A Délafrikai Unió hadügyminisztere, 1948 novemberében, amikor megérkezett Londonba a Brit Államközösség konferenciájára, közölte az ujság-

[49] Crown Colonist. 1948 július. 351. old.

írókkal, hogy „háború esetén Afrika lesz az angol-amerikai tömb fő támaszpontja Európáért indított támadása során".

1948 októberében, az egyiptomi sajtó közlése szerint, tanácskozások zajlottak le a közelkeleti angol és amerikai katonai parancsnokság vezetői között, közös katonai támaszpont építéséről Fajidban (Szuez vidéke), valamint hátországi stratégiai felvonulási területek létesítéséről Kelet- és Dél-Afrikában. A továbbiakban, az agresszív Atlanti Egyezmény megkötése után, Afrikában az egész katonai irányítás az amerikai imperialisták kezébe került.

Amióta az angol imperializmus hadállásai a Közel-Keleten és Délkelet-Ázsiában meggyengültek, a birodalmi stratégiai tervek nagy figyelmet szentelnek az afrikai katonai felvonulási területnek. Fontos brit mögöttes terület Afrikában Kenya. Részben ide szállították át Indiából az angol katonai raktárakat. Mombasa közelében nagy katonai raktárak épültek. Az új villanyerőmű építése és a kikötők kibővítése ezekkel a katonai építkezésekkel van összefüggésben. 1949 augusztusában, az Atlanti Egyezmény részvevőinek katonai tanácskozásával párhuzamosan, Kenyában birodalmi katonai értekezletet tartottak, amelyen megvitatták a keletafrikai felvonulási terület kiépítésének kérdéseit[50]. Ugyanezzel a kérdéssel kapcsolatban 1950 nyarán tárgyalások folytak a birodalmi vezérkar képviselői, valamint az Atlanti Egyezmény többi részvevőjének vezérkari képviselői között. Katonai felvonulási területet szerveznek Nyugat-Afrikában is. E célból látogatott el Slim, a birodalmi vezérkar főnöke 1950 szeptemberében Nyugat-Afrikába. Más angol gyarmatokon is épülnek katonai, tengeri és légitámaszpontok. 1950 augusztusában Livingstone-ban (Észak-Rhodesia) megnyitották Afrika legnagyobb légikikötőjét.

Az afrikai felvonulási terület kiépítésének tervében nagy figyelmet szentelnek az út- és vasútépítésnek. Az angol és amerikai katonai szakértők közösen dolgozzák ki terveiket Kenya, Tanganyika és Rhodesia vasútvonalainak egyesítésére, hogy összefüggő vasúti fővonalat építsenek ki Kairótól Fokvárosig, vagyis Afrika északi és déli része között. Ugyanakkor megvitatják a transzafrikai, vagyis a kelet-nyugati vasútvonal terveit is.

Már a második világháború alatt építettek olyan autóutakat és szerveztek olyan légiútvonalakat, amelyek Afrika nyugati partjait Egyiptommal és Szudánnal kötik össze. Ezeken az utakon juttatták el rendeltetési helyükre az Egyesült Államokból érkező szállítmányokat. Jelenleg a transzafrikai vasútvonal három változatáról folyik a vita: az első El Obeidtől halad a Csad-tóig, majd innen Lagosig, a második Kabalóból indul ki Bukamáig, majd innen Portugál Angola vasútvonalán végig Bengueláig, a harmadik

[50] Le Monde. 1949 augusztus 6.

pedig Bulawayótól megy Gobabiszig, innen meg Délnyugat-Afrika vasútvonalán végig a Bálna-öbölig[51]. Növekszik a légiutak hálózata is. Az ilyen tervek megvalósítása a kényszermunka nagyarányú alkalmazásával jár együtt.

Az imperialista gyarmatosítók nem érik be azzal, hogy Afrikát saját katonai felvonulási területükké teszik. Ennél még sokkal borzalmasabb sorsra kárhoztatják az afrikai népeket: ágyútöltelékként akarják felhasználni őket a jövendő háborúban. A második világháború idején az angol csapatokban 200 000 afrikai szolgált. Jelenleg nagy hévvel tárgyalnak az afrikai hadsereg felállításának terveiről, a régebbi angol-indiai hadsereg mintájára. Ezzel a kérdéssel foglalkozott 1949 novemberében egy megbeszélés Londonban, majd 1951 augusztusában a gyarmati hatalmak konferenciája Nairobiban (Kenya). 1948 március 1-én Alexander, az akkori hadügyminiszter, felszólalt az alsóházban és az afrikai hadsereg jelentőségét ismertetve, sokatmondóan kijelentette: „Ezeknek a csapatoknak a belső biztonságról kell gondoskodniok, de szükség esetén alkalmasaknak kell lenniök az expanzióra is"[52].

A külső agresszió feladatai mellett az angol miniszter felvetette a „belső biztonság" kérdését is, vagyis olyan fegyveres erő létrehozását, amelyet felhasználhatnak a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalmának elfojtására. Idegen kezekkel, s éppen a gyarmatokról toborzott csapatok erejével leigázni a gyarmati népeket — ez az angol imperialisták ősrégi módszere. A vaskalapos gyarmatosítók csupán arról az egyről feledkeznek meg, hogy ma már más idők járnak.

Az imperialista hatalmak együttműködése agresszív haditerveik megvalósításában, valamint az afrikai népek kizsákmányolásában és a nemzeti felszabadító mozgalom elnyomásában még egyáltalán nem jelenti azt, hogy megszűnt vagy gyengült volna e hatalmak között a versenyharc.

Az amerikai imperialisták már a második világháború alatt átfogó tervet dolgoztak ki a gyarmatvilág újrafelosztására. Ezt a programot követték akkor is, amikor „gyarmati pool"[53] megalakítását javasolták az imperialista hatalmaknak, vagy amikor azt a „jogot" követelték a gyarmati népek számára, hogy ... más gyámot válasszanak, vagyis azt a „jogot", hogy az angol vagy a holland gyarmati elnyomást amerikai igával cseréljék fel! Az amerikai gyarmatbirodalom megteremtésével kapcsolatos tervekben mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak Afrikának. 1945-ben

[51] Crown Colonist. 1948 szeptember.

[52] Times. 1948 március 2.

[53] Pool — a kapitalista monopóliumok egyik formája, sajátossága abban rejlik, hogy a pool részvevőinek jövedelme közös alapba folyik be és előzetesen megállapított arány szerint kerül elosztásra. — *Szerk.*

a Yale Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézete, az amerikai „geopolitika" fő terjesztője, emlékiratot bocsátott ki arról, hogy mi a jelentősége Afrikának az „amerikai biztonság" szempontjából[54]. Mint ismeretes, a Wall Street monopolistái az „amerikai biztonság" jelszavával leplezik a nemzetközi küzdőtéren folytatott legszennyesebb, legagresszívebb, legragadozóbb üzelmeiket. Még folyt a második világháború, amikor nyilvánosságra hozták az emlékiratot, de már az új világháború követelményeinek megfelelően állították össze. Erre a háborúra már ebben az időben készülődni kezdtek az amerikai imperialisták.

Az emlékirat szerzője leírja az afrikai föld méhének kincseit és felcsigázva a monopolisták étvágyát, kijelenti, hogy az afrikai erőforrások, ha racionálisan aknázzák ki őket, „elegendőek egy világhatalom számára". Az Egyesült Államok a króm, kobalt, gyémánt, uránérc, grafit terén különösképpen függ Afrikától. Ám az emlékirat szerzőjének véleménye szerint Afrikának mint stratégiai felvonulási területnek még ennél is nagyobb a jelentősége az Egyesült Államok számára. A memorandum hangsúlyozza, hogy Nyugat-Afrikának rendkívül nagy stratégiai jelentősége van az Atlanti-óceán déli része feletti uralom szempontjából. Az amerikai imperialisták már régóta követelik, hogy terjesszék ki a Monroe-elvet Nyugat-Afrikára, vagyis — kapcsolják be ezt a földrészt az Egyesült Államok politikai, gazdasági és katonai befolyási övezetébe. Az emlékirat szerzője ugyanakkor „rövidlátónak" nevezi azt a közkeletű véleményt, hogy Amerikának csupán Nyugat-Afrikához fűződnek érdekei. Az Egyesült Államok számára — hangsúlyozza az emlékirat szerzője — stratégiailag elsősorban Észak- és Északkelet-Afrika jelentős, mert Afrikának éppen ez a része csatlakozik közvetlenül Dél-Európához és Délnyugat-Ázsiához. Az emlékirat így végülis ráteszi az „i"-re a pontot: az amerikai imperializmusnak haditámaszpontként van szüksége Afrikára a szocializmus, a demokrácia és a béke országai ellen forralt agresszív, hódító háborúban.

Az amerikai imperializmus rohamos gazdasági, politikai és katonai térhódítása a legfontosabb körülmény, ami az Afrikáért folyó imperialista harc jelenlegi szakaszát jellemzi. Az Egyesült Államok afrikai kivitele az 1936—1938. évi 128 millió dollárról 1949-ig már 616 millió dollárra, vagyis ötszörösére emelkedett[55].

Az amerikai monopóliumok nem érik be a kereskedelmi térhódítással; meg akarják kaparintani az egész afrikai kontinens nyersanyagkincseit. A Marshall-terv megfelelő ugródeszka volt számukra ahhoz, hogy behatoljanak az európai hatalmak afrikai

[54] *Stephen Jones* Africa and American Security. 1945.
[55] Foreign Commerce Weekly. 1950 március 6.

gyarmataira. Valamennyi marshallizált ország kötelezte magát — kétoldali egyezmény alapján —, hogy egyre növekvő mennyiségben szállít gyarmatairól stratégiai nyersanyagot az Egyesült Államoknak. Ígéretet tettek arra is, hogy az amerikai tőkének „egyenlő lehetőségeket" biztosítanak gyarmataik természeti kincseinek kiaknázása terén. Az úgynevezett Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetén keresztül be kellett mutatniok valamennyi gyarmati tervüket, hogy az amerikai tőkét is bevonják ezek megvalósításába.

1948 szeptemberében közölte a sajtó, hogy Európába érkezett egy amerikai misszió, amely az amerikai bankok felhatalmazásából arról tárgyalt, hogy biztosítsanak különleges kiváltságokat az amerikai tőkének az afrikai gyarmatok kiaknázása terén. Angliától többek között azt követelték az amerikai bankok, hogy tárja szélesebbre a kapukat az amerikai monopóliumok előtt a volt olasz gyarmatokon, Portugál Moçambique-ban és Nyugat Afrikában. John Rockefeller, kéthónapos afrikai utazásáról visszatérve, 1948 december elején találkozott Truman elnökkel. Rockefeller kijelentette, hogy Truman „nagy érdeklődést tanúsít Afrika iránt". Ezt csakhamar nyomonkövette Truman nyilatkozata „a világ elmaradott területeinek nyujtandó segítségről", ami az amerikai imperializmus gyarmati térhódításának átfogó programja volt. E program fejtegetése során az amerikai imperialisták mindig hangsúlyozzák Afrika jelentőségét. Az amerikai szakértők — akiket elsősorban az ásványkincsek érdekelnek — bejárják egész Afrikát, az Atlasz-hegységtől a Jóreménység-fokig, profitlehetőségek után kutatva.

Az amerikai tőke arra törekszik, hogy „nyitott ajtó" várja az angol gyarmatokon és akadálytalanul vehessen részt az angolok gyarmati terjeszkedő terveiben.

Dél-Rhodesiában az amerikai tőke az Anglo-American Corporation közvetítésével terjeszkedik, amely többek között hadijelentőségű új kohóipari vállalatok építésében vesz részt *(Times.* 1950 szeptember 25.). 1950 augusztusában délrhodesiai kormányküldöttség utazott az Egyesült Államokba azzal a céllal, hogy amerikai és kanadai tőkéket vonjon be az ország gazdaságába. Az Egyesült Államok kereskedelmi kamarájának érdeklődésére a délrhodesiai kormány közölte, hogy üdvözölni fogja az amerikai tőkét, és az angol tőkével egyenlő feltételeket biztosít számára, különösen a feldolgozóiparban. Az amerikai tőkének biztosítják a szabad repatriálás jogát, profitjaival egyetemben[56].

Az angol monopóliumok természetesen egyáltalán nem hajlandók harc nélkül feladni állásaikat, noha éppen ők hívják segítségül az amerikaiakat a nemzeti felszabadító mozgalom elnyomá-

[56] Financial Times. 1950 augusztus 30.

sára és az új világháború előkészítésére. Az angol monopóliumok ellenállása az amerikai monopóliumok afrikai térhódításával szemben már 1948-ban heves angolellenes hadjáratot robbantott ki az amerikai sajtóban. Ennek során utaltak arra, hogy Anglia a Marshall-terv keretében kapott összegeket használja fel az afrikai „birodalmi erőforrások fejlesztésére", és nem engedi ehhez közelférkőzni az amerikai üzletembereket. Nyomban ezután, 1948 novemberében, közölte a sajtó, hogy amerikai szakértők csoportja „segíteni" fogja az angol gyarmatügyi minisztériumot a kelet-afrikai gyarmati tervek megvalósításában.

1949 szeptemberében, washingtoni tartózkodása idején, Bevin egyezményt kötött Achesonnal, melynek értelmében Egyiptomban, Szudánban és Brit Kelet-Afrikában bevonják az amerikai tőkét az angol építkezési programok és „fejlesztési tervek" megvalósításába. Ezzel egyidőben közölte a sajtó, hogy az angol gyarmatügyi minisztérium örömmel fogadja a dollárberuházásokat, különösen az aranyparti erdőségek és mangánlelőhelyek, valamint a különböző délrhodesiai ásványkincsek kitermelésében. Az angol-amerikai ellentétek azonban egyáltalán nem enyhültek, ellenkezőleg — még jobban kiéleződtek. 1950 elején zsákutcába jutottak azok a tárgyalások, amelyeket a Gyarmatfejlesztési Társaság és a Nemzetközi Bank folytatott egy ötmillió dolláros kölcsön folyósításáról. Lord Trefgarne, a társaság vezetője, azzal indokolta az amerikai kölcsön visszautasítását, hogy azok az ellenőrzési és felügyeleti feltételek, amelyeket a Nemzetközi Bank támasztott, semmivé tennék „a vezetése alatt álló társaság szabadságát és szuverenitását". Black, a Nemzetközi Bank elnöke, élesen elítélte a társaság vezetőjének álláspontját, aki „politikai meggondolásokból utasította vissza a kölcsönt", s rámutatott arra, hogy ez „rossz előjel" a Truman-program negyedik pontja megvalósításának kezdetén[57].

Az angol-amerikai küzdelem nemcsak az angol gyarmatokért folyik, hanem a kisebb hatalmak afrikai gyarmataiért is. Belga Kongó a második világháború előtt lényegében angol gyarmat volt. Anglia tulajdonában volt itt a rézkitermelés 21 százaléka, az uránérckitermelés 40 százaléka, a kaucsukültetvények 10 százaléka, továbbá valamennyi nagykiterjedésű pálmafaültetvény. Ma Belga Kongó gyakorlatilag amerikai gyarmat. Kongó egész uránérctermelése az Egyesült Államokba kerül. 1950 áprilisában nyilvánosságra hozták az angol kormány elhatározását, hogy egy amerikai monopolista-csoportnak adja el — a Lazard Brothers bankon keresztül — a Tanganyika Concessions részvényeinek tekintélyes részét (csaknem 40 százalékát); ez a társaság urán- és ércbányákkal,

[57] Lásd Times. 1950 január 4.

valamint vasutakkal rendelkezik Belga Kongóban[58]. Anglia arra törekszik, hogy a kis országok rovására hárítsa el a saját gyarmatai ellen irányuló amerikai támadást.

Az angol tőke igen nagy szerepet játszik Angola és Moçambique portugál gyarmatokon is. 1950 júniusában Anglia, Portugália és Dél-Rhodesia egyezményt kötött Beira kikötő (Moçambique) és az odavezető vasútvonal együttes használatáról. Ez az egyezmény annyit jelent, hogy Moçambique az eddiginél is szorosabban illeszkedik be az angol gyarmatok rendszerébe, különösen, ha figyelembevesszük azokat a terveket, melyek szerint új dóminiumot akarnak létesíteni Közép-Afrikában Észak- és Dél-Rhodesiából meg Nyasszaföldből. Az amerikai imperialisták is fenik a fogukat a portugál gyarmatokra. Nem véletlen, hogy 1950 márciusában éppen Moçambique-ban tartották az Egyesült Államok afrikai diplomáciai és konzuli ügyvivőinek tanácskozását. McGhee, az Egyesült Államok külügyminiszterhelyettese — aki a tanácskozást vezette — sürgette az amerikai térhódítás fokozását, különösen a Kongó-folyó körzetében.

A volt afrikai olasz gyarmatok kérdésében — mint már láttuk (lásd a IV. fejezetet) — fellángolt a vita az imperialista hatalmak között. Harc folyik Anglia és az Egyesült Államok között a döntő gazdasági és politikai befolyásért a formálisan független afrikai államokban.

Az amerikaiak afrikai térhódításával kapcsolatos imperialista ellentétek kiéleződése arra készteti az európai gyarmati hatalmakat, hogy megkíséreljék az együttes ellenállást, a Wall Street nyomásának együttes elhárítását. 1950 januárjában Párizsban értekezletet tartottak azok az európai hatalmak (Anglia, Franciaország, Belgium, Spanyolország, Portugália), amelyeknek Afrikában a Szaharától délre birtokaik vannak. Ezen a konferencián megalakították az „afrikai technikai együttműködés állandó titkárságát". Washingtonban leplezetlen elégedetlenséggel fogadták ezeket a „külön akciókat", noha a konferencia szervezői mindenképpen azt bizonygatták, hogy szó sincs semmiféle „közös amerikaellenes frontról".

1950 májusában, a három hatalom (Egyesült Államok, Anglia, Franciaország) külügyminisztereinek londoni értekezletén, ahol az új háború előkészítésével kapcsolatos rendszabályok fokozása szerepelt a napirenden, megvitatták az afrikai kérdést is. A nyilvánosságra hozott nyilatkozat utalt arra, hogy meg kell szilárdítani az együttműködést az Egyesült Államok és az európai gyarmati hatalmak között. Ez vonatkozott e hatalmak afrikai gazdasági térhódítására, de katonai terjeszkedésére is. Az ilyen és hasonló

[58] Lásd New York Times. 1950 április 27. és november 3.

nyilatkozatok természetesen egyáltalán nem azt jelentik, hogy megszűnt vagy gyengült a versengés és ellentét az imperialisták között. Az imperialista hatalmak ugyanakkor megpróbálják ezeket az ellentéteket az afrikai népek kizsákmányolásának fokozása, egy új agresszív háború kirobbantása révén megoldani. Az Egyesült Államok térhódítása még súlyosabbá teszi az afrikai népek nyomorát, fokozza azt a veszélyt, hogy belesodródnak az új háborúba.

Az imperialisták rabló, haramia tervei azonban kudarcra vannak ítélve, mert Afrika népei, melyek harcra kelnek a szabadságért és a békéért, napról napra határozottabban szembeszegülnek ezekkel a tervekkel.

7. Afrika népeinek harca a szabadságért és a függetlenségért

Az afrikai kontinens aktív politikai harcba lépett. Az afrikai angol gyarmatok népei sem akarnak már a régi módon élni. Ezt a tényt az imperialista uralom hétpróbás védelmezői sem titkolhatják. Az első világháborút követő egész időszak alatt az afrikai nemzeti felszabadító mozgalom a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óriási hatására bontakozott ki. Sztálin elvtárs „Az Októberi Forradalom nemzetközi jellege" című cikkében leszögezte: „Az Októberi Forradalom az imperializmust nemcsak uralma központjaiban, nemcsak az «anyaországokban» rendítette meg. Csapást mért az imperializmus hátországaira, perifériájára is, és aláásta az imperializmus uralmát a gyarmati és függő országokban"[59]. Afrika politikai fejlődése ékesen bizonyítja e tétel helyességét.

Valamennyi nemzet és faj szabadságának, egyenjogúságának és önrendelkezési jogának elvei, melyeket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom mondott ki, élénk visszhangra találtak Afrika népei körében. Eljutottak hozzájuk a Szovjetunió szocialista építésének óriási sikereiről szóló hírek, így azok a hírek is, amelyek a hajdani orosz birodalom határvidékein élő elmaradott népek gazdasági, kulturális és politikai fejlődéséről számoltak be.

D. Wolton szerint[60] Afrika legeldugottabb vidékeiről is érkeztek a városokba parasztküldöttségek, hogy megtudjanak valamit Leninről, Sztálinról, a Szovjetunióról. Azok az afrikaiak, akik megfordultak a Szovjetunióban, hazatérésük után beszámoltak honfitársaiknak az új, szocialista társadalmi rendről, a valóraváltt álmokról. Oroszország példája reményt keltett, harcba hívott, megmutatta a győzelem útját.

---

[59] *Sztálin* Művei. 10. kot 260. old.

[60] Lásd *Douglas Wolton.* Merre tart Dél-Afrika? Művelt Nép 1950. 71. old. stb.

Az Októberi Forradalom utáni időszakban megalakultak az afrikai munkások első szakszervezetei és alkalmazni kezdték a sztrájkharc fegyverét: 1922-ben sztrájkok, a rendőrséggel való véres összetűzések zajlottak le Kenyában, forrongások voltak Rand-ban (Délafrikai Unió), 1926-ban általános vasutassztrájk tört ki Sierra Leonéban, 1929-ben dokkmunkás- és tengerészsztrájk Gambiában. 1930—1933-ban a gazdasági válsággal kapcsolatban fellendült a sztrájk- és a parasztmozgalom Dél-Afrikában. 1934—1935-ben tömegméretű sztrájkok zajlottak le Észak-Rhodesiában, az Aranyparton, Tanganyikában. A munkásmozgalom szövetkezett a parasztok harcával, mely a földért, a faji megkülönböztetés eltörléséért, az adók csökkentéséért, a költözködési szabadságért stb. folyik. Elég, ha az 1929. évi forrongásra gondolunk, amely a Délafrikai Unióban tört ki és az „igazolványok" tömeges elégetésével járt együtt. Vagy gondoljunk arra, hogy 1929-ben, amikor a nigeriai asszonyok a nőkre kivetett különadók ellen tiltakoztak, a tüntetésnek, melyet sortűzzel zavartak szét, 40 halálos áldozata volt. Az Októberi Forradalom utáni időszakban alakultak meg az afrikai munkások (nemeurópaiak) szakszervezetei, a kommunista csoportok és pártok. A Délafrikai Unióban 1929-ben 12 afrikai szakszervezet megalakította az Afrikai Szakszervezeti Szövetséget. A Szovjetunió világtörténelmi jelentőségű győzelme a második világháborúban a fasizmus fölött, az a változás, amelyet ez a győzelem a két tábor erőviszonyában előidézett, s az imperializmus, különösen pedig az angol imperializmus gyengülése — mindez ismét hatalmas mértékben fellendítette az afrikai népek nemzeti felszabadító mozgalmát.

Afrika népei úgy tekintenek a Szovjetunióra, mint az elnyomott népek felszabadulásának világítótornyára, mint az egyenjogú nemzetek és fajok barátságának és testvériségének országára. Paul Robeson a Béke Híveinek I. (párizsi) Világkongresszusán 1949 április 20-án tartott felszólalásában kijelentette: „A négerek és a gyarmati országok népei olyan harci programot akarnak, amelynek révén kivívhatják maguknak az emberi élet jogát. Csak amikor ellátogattam a Szovjetunióba, akkor éreztem magam valóban embernek"[61].

A Szovjetunió — a szabad szocialista munka országa, a kommunizmus nagy építkezéseinek országa, mely átalakítja a természetet és jómódú, kultúrált életet biztosít a népnek — kivívta Afrika népeinek szeretetét és rokonszenvét. Az afrikai népek mint évszázados álmaik beteljesülésére, úgy tekintenek a szocializmus országában folyó hatalmas csatornaépítkezésekre, azokra a gigan-

[61] A Béke Híveinek I. (párizsi) Világkongresszusa. Anyagok. Goszpolityizdat 1950. 58. old. (oroszul).

tikus munkálatokra, melyek a sivatagokat virágzó kertekké varázsolják. Hiszen Afrika népei mindig arra vágytak, hogy legyőzzék a természet féktelen elemeit, fejlesszék imperialista rabságban sínylődő világrészük termelőerőit.

A Szovjetunió mindig következetesen és erélyesen védelmezte s védelmezi Afrika népeit az imperialista elnyomással, kizsákmányolással és agresszióval szemben. A Szovjetunió volt az egyetlen hatalom, mely síkraszállt Abesszínia mellett, amikor ezt az országot megtámadta a fasiszta Olaszország. A Szovjetunió támogatta az egyiptomi népet, amely az angol csapatok kivonását, az Angliával kötött nemegyenlő jogokat biztosító szerződés felbontását követelte. Védelmezi a volt olasz gyarmatok függetlenséghez való jogát. Megbélyegzi a délafrikai fajvédő elnyomókat és erőteljesen védelmezi az Egyesült Nemzetek Szervezetében az afrikaiak és az indiaiak érdekeit, mindazokét, akiket a faji megkülönböztetés sujt. A Szovjetuniót úgy ismerik az afrikai népek, mint az imperialista gyarmati rendszer elleni harc következetes bajnokát, mint a dolgozó tömegek és az elnyomott népek támaszát, reménységét.

A Szovjetunió — a béke fellegvára — mély hitet ébreszt Afrika népeiben a béke diadala iránt, és megszilárdítja elszántságukat a háborús gyujtogatók ellen vívott küzdelmükben. „Afrika népei sohasem fognak harcolni a Szovjetunió ellen!" — ez a harci jelszó lelkesíti a béke híveinek nagy seregét az egész afrikai kontinensen.

Afrika népeire hatalmas forradalmasító hatással van a kínai nép történelmi jelentőségű győzelme és az amerikaiak fegyveres koreai intervenciójának kudarca. Ezek az események szemmelláthatóan bizonyítják, hogyan változott meg a két tábor erőviszonya az imperialistaellenes tábor javára. Ezek az események azt bizonyítják, hogy az imperializmus és gyarmati ügynöksége egyre jobban gyengül s hitelét veszti, megmutatják, hogy legyőzhetetlen az a nép, mely harcra kelt szabadságáért, az a nép, mely rendületlenül hisz győzelmében. A nagy kínai forradalom — Lenin és Sztálin győzelmes eszméinek diadala a gyarmati és függő országokban — megerősíti Afrika népeinek hitét igaz ügyük végső győzelmében. Ez a felbecsülhetetlen történelmi tapasztalat nekik is megmutatja a győzelemhez vezető utat.

Azok a történelmi változások, amelyek az egész világon végbementek, Afrikában is óriási hatással voltak a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülésére. Ez a fellendülés egyidejűleg annak az egész gazdasági és politikai fejlődésnek az eredménye, amely az afrikai kontinensen a második világháború alatt és után végbement. Itt a következő tényezők játszanak döntő szerepet.

Az ipar fejlődése és a piaci kapcsolatok bővülése a háború alatt és után, rohamosan meggyorsította az afrikai országokban a nemzetek kialakulásának folyamatát. Az egyes törzsek, az egyes népek

elszigetelt és ösztönös felkeléseit felváltotta az afrikai nemzetek tömegméretű és szervezett, általános harca szabadságukért és függetlenségükért.

Az imperialisták rablógazdálkodása a gyarmatokon, a gyarmati népek szörnyű kizsákmányolása a háború alatt és után, leírhatatlan nyomorba és pusztulásba döntötte az afrikai lakosságot, különösen a parasztságot. Az éhínség és kihalás közvetlen veszélye fenyegeti a bennszülötteket. A föld és a szabadság kérdése az afrikai népek számára a szó szoros értelmében élethalálkérdéssé vált.

Az imperialista háborús gyujtogatók Afrikát az új háború felvonulási területévé teszik, Afrika népeit pedig ágyútöltelékként akarják felhasználni. Az imperialistáknak ez a törekvése világosan megmutatja az afrikai népeknek, milyen veszéllyel jár számukra, ha az imperialista uralom fennmarad. A háború és a béke kérdése az afrikai népek számára is létkérdéssé vált, mely elválaszthatatlan a szabadságért és a függetlenségért vívott harcuktól.

Afrika főbb országaiban a munkásosztály számának és szervezettségének növekedése, valamint forradalmi öntudatának fejlődése a marxizmus-leninizmus eszméinek elterjedése következtében, növeli az afrikai proletariátusnak, az általános felszabadító harc élcsapatának és vezetőjének súlyát és politikai szerepét.

Végül, nagyjelentőségű az a közvetlen politikai tapasztalat is, amelyre Afrika népei a második világháború folyamán szert tettek. Az afrikai kontinens belesodródott a második világháború örvényébe, egyúttal a világpolitika forgatagába is. Azok a történelmi jelentőségű győzelmek, amelyeket a Szovjet Hadsereg a Honvédő Háború frontjain aratott, eldöntötték a helyzetet az afrikai frontokon is, előidézték a fasiszta agresszorok vereségét Észak-Afrikában. Az afrikaiak százezrei, akik a szövetséges hadseregekben szolgáltak, közvetlenül kijárták a háború iskoláját; nehéz, de a leggyorsabb iskola volt ez, mely a tömegeket politikai tapasztalattal vértezte fel. Az 1914—1918-as háborút követő idők gyarmati harcát jellemezve, Lenin rámutatott a következőkre: „Az imperialista háború szintén elősegítette a forradalmi mozgalom fejlődését, mert gyarmati népekből álló ezredeket kellett bevonni az európai imperialisták harcába. Az imperialista háború felébresztette Keletet is, népeit bevonta a nemzetközi politikába. Anglia és Franciaország felfegyverezte a gyarmati népeket, megismertette őket a haditechnikával és a korszerű gépekkel. A gyarmati népek az imperialista urak ellen használják fel ezt a tudományt"[62].

Egyáltalán nem véletlen, hogy Afrikának azok a vidékei, amelyek a legközvetlenebbül sodródtak bele a háború stratégiai, politikai és gazdasági övezetébe, a háború utáni időszakban a leghatal-

[62] *Lenin* Művei. 30. köt. 147. old.

masabb nemzeti felszabadító harc színterévé, a háború részvevői pedig a szabadság és a függetlenség legtevékenyebb bajnokaivá váltak.

Brit Afrikában a nemzeti felszabadító mozgalom egyenlőtlenül fejlődik. Hiszen az angol gyarmatok között vannak rendkívül elmaradott területek is; ezeket pásztorkodó és vadásztörzsek lakják, amelyek megőrizték patriarchális törzsi, avagy félig patriarchális, félig feudális életmódjukat.

Ugyanakkor pedig vannak Afrikában olyan országok is, mint a Délafrikai Unió, Rhodesia, ahol az afrikai proletariátus aránylag tekintélyes és szilárd tömege él, és ahol a bennszülött hűbérurak, a komprádorok és a burzsoázia rétege aránylag kicsiny. A kelet-afrikai gyarmatokon, különösen Ugandában, az afrikai proletariátus és a talpalatnyi földdel rendelkező, koldusszegény parasztság kiterjedt rétege mellett módos helybeli kulákgazdaságokat és helyi feudális földesurakat is találunk. Végül, Nyugat-Afrika országaira az osztálytagozódás legmagasabb színvonala jellemző. Itt a városi munkásosztály és a mezőgazdasági proletariátus mellett, a szegényparasztság nagy tömegein és a nemzeti értelmiségen kívül a helybeli módos kapitalista gazdaságok jelentős rétege is kialakult; vannak itt afrikai helyi földesurak is, kikristályosodott a nemzeti burzsoázia osztálya is.

A nemzeti felszabadító mozgalom, amely lendületét, szervezettségét és tudatosságát tekintve egyenlőtlenül bontakozik ki, kiterjed szinte valamennyi afrikai angol gyarmatra, a Jóreménységfoktól egészen a Nílus völgyéig, az atlanti parttól az Indiai-óceán partvidékéig.

1946 augusztusában a Délafrikai Unióban az afrikai bányászok hatalmas sztrájkba léptek, melyben több mint 50 000-en vettek részt. A sztrájk során véres összetűzésekre került sor a rendőrséggel, több ember meghalt, mintegy 1 300-an megsebesültek.

1948 elején sztrájkhullám söpört végig Dél-Rhodesián. Különösen a Salisbury-i afrikai bányászok áprilisi sztrájkja volt erőteljes. A sztrájkolók ellen katonaságot és rendőrséget vonultatott fel a kormány. A munkásokat tömegével tartóztatták le. Még a burzsoá sajtó is hangsúlyozta a mozgalom szervezettségét és tömegjellegét. 1918 tavaszán általános sztrájk tört ki Bulawayóban.

Észak-Rhodesia már a háború alatt (1940-ben) az afrikaiak és a rendőrség véres összetűzéseinek színterévé vált. Itt 1948-ban alakultak meg az első afrikai szakszervezetek.

Angol-Egyiptomi Szudánban 1948 tavaszán kitört az afrikai vasutasok általános sztrájkja, melyet az atbarai vasutasok szakszervezete vezetett. A sztrájkban húszezer munkás vett részt, és a kormánynak teljesítenie kellett a munkások követeléseinek nagy részét. Ennek ellenére, a sztrájk befejeződése után megkezdődött a

„felbujtók" üldözése. Az üldözések elleni tiltakozásul a munkások és a diákok tüntetéseket szerveztek.

Ugandában 1947 őszén forrongás kezdődött a cukornádültetvények munkásai között. A helyi gyárból gépfegyveres osztag fedezete alatt indították útnak a cukorszállítmányokat. A forrongás nem csillapodott 1948-ban sem. A helyi sajtó élesen támadta a gyarmati közigazgatás politikáját. A hatóságok mindenféle gyűlést betiltottak és újabb korlátozásokkal sujtották a sajtót. A haladó szerkesztőket és ujságírókat bebörtönözték.

1949 tavaszán Bugandában (királyság Uganda déli részén) nagy forradalmi felkelésekre került sor. Április 25-én a tüntető nép felvonult a király (az angolok bábja) palotája elé és követelte a király (vagyis az angol közigazgatás) által kinevezett törzsfőnökök eltávolítását, a törzsfő-választás jogának visszaállítását, a gyapot szabad tisztítását és eladását (a hatóságok által kinevezett közvetítők mellőzésével). A lakosság békés tüntetésére John Hall, Uganda kormányzója, azzal válaszolt, hogy katonaságot rendelt ki. A katonák sortüze több embert megölt, majd a csapatok gyujtogatni és rombolni kezdték a lakóházakat. Másnap a forrongás újra kitört és még nagyobb méreteket öltött. Mintegy másfélezer embert tartóztattak le. Az országban kihirdették a rendkívüli állapotot. Betiltották a népi mozgalmat irányító két szervezet: a Bataka (vének tanácsa) és az Afrikai Parasztszövetség működését. Több törzsfőt és parasztszövetségi vezetőt hosszú börtönbüntetésre ítéltek vagy száműztek. A forrongások azonban nem szűntek meg.

Kenyában már a háború alatt megfigyelhető volt a sztrájkmozgalom növekedése. A háború utáni időszakban nagyarányú imperialistaellenes mozgalom bontakozott ki. A lakosok megtámadták és elpusztították a rendőrörsöket. Támadások érték az európai ültetvényeseket is. 1948 februárjában Malikiziben összetűzésre került a sor többszáz tüntető és a rendőrség között. A rendőrök tüzeltek a tüntetőkre; tizenegy afrikait megöltek, húszat megsebesítettek. Az országban fokozták tevékenységüket a különböző titkos társaságok, amelyek — gyakran vallásos jelszavak alatt — fegyveres harcot vívnak az európai gyarmatosítók ellen. Ilyen például a „Szentlélek Emberei", a „Jézus Krisztus Hívei" stb. társaság. A hatóságok rendőrséget és katonai alakulatokat mozgósítottak e társaságok üldözésére, melyek a hegyekben és az erdőkben rejtőztek el. Ezzel kapcsolatban növekedett a tényleges és a kisegítő rendőrök létszáma is, akik „átfésülik" a veszélyes vidékeket. Bírósági leszámolást is rendeztek már a titkos imperialistaellenes szervezetek vezetői ellen. A terror különösen a nemzeti felszabadító mozgalom legöntudatosabb vezetőire, az élenjáró munkásokra sujt le nagy erővel. Kibacsiát, a mombasai afrikai munkások vezetőjét 1947 augusztusában letartóztatták, a bíróság elítélte marxista

eszmék terjesztéséért és kiutasította az országból. 1950 májusában általános sztrájk tört ki Nairobiban, melynek folyamán véres összeütközésekre került sor a rendőrséggel.

Tanganyikában (Dar-es-Salaam kikötő) 1950 februárjában sztrájkba léptek a kikötőmunkások. Véres összeütközésekre került sor a munkások és a rendőrök között, forrongás kezdődött a munkásnegyedekben. Az összeütközések során egy afrikai munkás meghalt és hét megsebesült; a rendőrök vesztesége egy halott és több sebesült volt[63].

Zanzibar szigetén 1948 októberében a dokkmunkások általános sztrájkba léptek, mely három hétig tartott. A szigeten kihirdették a rendkívüli állapotot.

A *Neue Zürcher Zeitung* című reakciós burzsoá lap tudósítója beszámol a keletafrikai helyzetről. Kelet-Afrikáról — melyet Anglia egyik legfontosabb katonai támaszpontjává alakít át — csüggedten állapítja meg a tudósító, hogy „sokkal nehezebbé vált a gyarmati uralom fenntartása, mint 50 évvel ezelőtt". Az ujságíró szavai szerint „Kelet-Afrika a lassú, de feltartóztathatatlan forradalom időszakába lépett, még ha az Afrikában élő európaiak zöme nem is akarja ezt észrevenni vagy beismerni"[64].

A nyugatafrikai angol gyarmatokon a háború utáni mozgalom az egész nép szervezett felszabadító tömegharcává bontakozik ki a függetlenségért, az imperialista uralom ellen.

Az egész afrikai kontinenst lázba hozták azok a véres események, amelyek 1948 elején zajlottak le az Aranyparton. Ezen a gyarmaton a háború befejezése óta mind izzóbbá vált a hangulat. A parasztokat rendkívül súlyos helyzetbe sodorta a drágaság és az adók emelése, a United Africa Company önkénye, a behozatali és a kiviteli árak különbségének rohamos növekedése. A parasztokat nyomorba döntötte a hatóságok tétlensége, az a tény, hogy nem akartak véget vetni a kakaócserjék millióit elpusztító járványnak. De nem volt jobb a munkások helyzete sem. Az árak a háború előtti színvonalhoz viszonyítva két és félszeresükre emelkedtek, a drágaság nőttön-nőtt, a munkabér azonban megmaradt a régi szinten. A munkáslakosságot ezenkívül még a fokozódó munkanélküliség is sujtotta. A munkanélküliség következtében igen súlyos helyzetbe kerültek a leszerelt katonák. A hazatért hadviseltek tízezreinek nem sikerült elhelyezkedniök. A United Africa Company és a többi gyarmati monopólium, kihasználva az áruhiányt, felemelte az importáruk árait. Így még a hivatalos adatok szerint is 100—150 százalékos profitot zsebeltek be. Ennek eredményeként 1948 januárjában az egész gyarmaton megkezdődött az

[63] Lásd Manchester Guardian. 1950 február 4.
[64] Neue Zürcher Zeitung. 1948 április 15.

európai áruk bojkottja. Általános felháborodást keltett az a szűkreszabott alkotmány is, amelyet az angol kormány javasolt: ez az alkotmány érintetlenül megőrizte a gyarmati kizsákmányolás, önkény és jogfosztottság rendszerét.

Ilyen körülmények között kezdődött meg a hadviseltek mozgalma. A leszerelt katonák azt követelték, hogy javítsanak helyzetükön, biztosítsanak számukra munkalehetőséget és ismerjék el szervezetüket. 1948 február 28-án Akkrában a katonaság és a rendőrség tüzet nyitott a tüntető hadviseltekre, akik a kormányzói palota elé vonultak, hogy jogaikat követeljék. 26-an meghaltak, 227-en megsebesültek. Ez a vérengzés mélységesen felháborította az egész népet. A városban forrongások kezdődtek. A lakosság megtámadta a rendőrőrszobákat, az európaiak raktárait és üzleteit. Megrohamozta a nép a börtönt és kiszabadította onnan a foglyokat. Egyedül Akkrában több mint ötvenezer ember vett részt tevékenyen a mozgalomban. A forrongások az egész országra kiterjedtek. Kumaziban, Kibiben, Koforiduában, Akuszban, Szugumban tüntetéseket szerveztek, megtámadták az európai intézményeket. Mindenütt sztrájkoltak a munkások.

Ezek a forradalmi megnyilvánulások csaknem egy hónapon át tartottak. Kumaziban a rendőrség tüzet nyitott a tüntetőkre: egy tüntetőt megöltek, hetet megsebesítettek. A hatóságok minden rendelkezésükre álló rendőri és katonai erőt mozgósítottak s fegyveres osztagokat alakítottak az európaiakból. De ezenkívül még Nigeriából és más afrikai vidékekről is hoztak csapatokat a felkelés elfojtására. Egyes csapatokat repülőgépen szállítottak át. A gyarmat partjain haditengerészeti erősítést tettek partra. Gibraltarból légierőt irányítottak ide.

Az angol hatóságok állati kegyetlenséggel számoltak le a felkelőkkel és megtorlásokat alkalmaztak az afrikai társadalmi szervezetekkel szemben is. Így például letartóztatták az Aranyparti Kongresszus hat vezetőjét. (Ezt a szervezetet, bár különböző politikai áramlatok képviselői vettek benne részt, a nemzeti nagyburzsoázia megalkuvó képviselői vezették.)

A mozgalom élén a munkások haladtak. A vasutakon és a közüzemeknél sztrájkok kezdődtek: a munkások a terror beszüntetését és a letartóztatottak szabadonbocsátását követelték. A szakszervezetek kongresszusa a kormányzóval folytatott tárgyalásai során kijelentette, hogy általános sztrájkot hirdet, ha nem ér véget a terror, ha nem szüntetik meg a rendkívüli állapotot és nem engedik szabadon a letartóztatottakat. Az angol közigazgatás megtette a kényszerű engedményeket: megszüntette a rendkívüli állapotot — de azután ismét életbeléptette. Gerald Creasy, az Aranypart kormányzója és a kormánysajtó — ahogy ez ilyenkor szokásos — nagy lármát csapott, „Moszkva kezéről", „kommu-

nista összeesküvésről" beszélt, amelynek állítólag az lett volna a célja, hogy létrehozza a „Nyugatafrikai Szocialista Föderációt".

A tömegek megnyugtatása érdekében az angol kormány bizottságot küldött ki az események kivizsgálására. E bizottságnak 1948 augusztus 4-én nyilvánosságra hozott jelentése helyesli a rendőrség eljárását, mely tüzelt a fegyvertelen tömegre, helyesli a kormányzó eljárását is, aki letartóztatta az Aranyparti Kongresszus hat tagját. Mindazonáltal a kormánybizottságnak is meg kellett állapítania: erősen romlott mind a parasztok, mind a munkások helyzete, a hadviseltek elégedetlenek, mert nem tudnak munkához jutni és nem akarnak többé beletörődni nyomorúságos életkörülményeikbe; elégedetlen az afrikai értelmiség is, mert nem léphet közszolgálatba; nő az általános felháborodás a szűkreszabott alkotmány ellen, mely a törzsfőkre támaszkodik. A bizottság jelentése szerint a lakosság egyre inkább meggyőződik arról, hogy „a kormány a törzsfőnököket a nép politikai kívánságainak meghiúsítására, nempedig támogatására használja fel".

Az aranyparti események fontos mérföldköként jelzik egész Nyugat-Afrika nemzeti felszabadító mozgalmának történelmi útját. Ezek az események megmutatták, milyen nagymennyiségű gyúlékony anyag gyülemlett fel az afrikai gyarmatok társadalmi életében, milyen nagyszerű a tömegek harci szelleme. „A jég megindult . . ." A néptömegek elégedetlensége és felháborodása a gyarmati kizsákmányolással szemben, a fajvédő diszkriminációs politikával, a politikai jogfosztottsággal, az idegen uralommal szemben itt általános harccá bontakozik ki.

Az Aranyparton eldördült halálos sortüzek letépték a leplet a labourista gyarmatosítók képmutató és hazug manővereiről, akik alkotmányos látszatreformokkal akartak port hinteni az afrikai népek szemébe. Ezek az események szemmelláthatóan bebizonyították a népeknek, hogy szabadságukat csupán az imperialista uralom ellen folytatott könyörtelen harcban vívhatják ki.

1950 elején az Aranypart ismét az angol uralom ellen nagy arányokban kibontakozó nemzeti szabadságharc színterévé vált.

Az angol kormány újabb alkotmányjavaslatainak nyilvánosságrahozatalára a lakosság azzal válaszolt, hogy kihirdette a törvények megtagadására irányuló mozgalmat és az angol áruk bojkottját. Január 8-tól 11-ig országszerte sztrájkoltak a munkások. Mindenütt függetlenséget követeltek. Akkrában véres összetűzések zajlottak le a tüntetők és a rendőrség között. A labourista kormány azonnal, légiúton szállított katonai erősítéseket az Aranypartra.

A szabadságmozgalmat a Néppárt („Néppárti Konvent") és a szakszervezetek kongresszusa vezette. Az 1948 februári események fényt derítettek az Aranyparti Kongresszus reakciós vezetőinek megalkuvó, áruló szerepére. Ez szakadást idézett elő, és a haladó

elemek a Néppártba tömörültek, amelynek élén Kvam Nkrumah, az Akkrában megjelenő *Evening News* című ujság szerkesztője áll.

Az angol hatóságok kegyetlen megtorlásokkal válaszoltak a nép tüntetéseire. Ostromállapotot rendeltek el, betiltották a haladó ujságokat. Egyedül Akkrában tobbszáz embert tartóztattak le. A forrongás nemcsak a városokra, hanem a falura is kiterjedt. Bíróság elé állították a népmozgalom vezetőit: Nkrumahot, Anthony Woodot (a szakszervezetek kongresszusának főtitkárát), Binney-t (a kongresszus alelnökét) és másokat. A hatóságok a népmozgalom elleni küzdelemben felhasználták a helyi törzsfőnököket, akik felhívták a népet a „zavargások" beszüntetésére, felhasználták továbbá az Aranyparti Kongresszus burzsoá vezetőit, akik együttműködtek a kormánnyal az „alkotmányos reformok" életbeléptetésében, végül felhasználtak néhány reformista beállítottságú szakszervezeti funkcionáriust is, hogy rajtuk keresztül próbálják leszerelni a harci vágytól égő munkástömegeket. Ugyanígy a hatóságok azt is megkísérlik, hogy ellentétet szítsanak a Néppárt és a szakszervezetek között és ekként szétforgácsolják a népfrontot.

Az afrikaiak nemzeti öntudatának növekedését, a demokratikus haladó erők és szervezetek növekvő befolyását és tekintélyét megítélhetjük az aranyparti Alkotmányozó Gyűlés első választási eredményei alapján. Ezeket a választásokat, az új alkotmány értelmében, 1951 februárjában tartották. Abból a harmincnyolc helyből, amelyet közvetlen vagy közvetett választások útján töltenek be, harmincnégyet kapott a Néppárt és csak hármat az Aranyparti Kongresszus.

Az angol kormánynak ki kellett engednie a börtönből a Néppárt valamennyi vezetőjét s be kellett venni őket a Közigazgatási Tanács tagjai közé. Az angol gyarmatosítók most azt tervezik, hogy ezeket a vezetőket behálózzák, megvesztegetik és így szakadást idéznek majd elő a Néppártban.

Véres cselekményekkel mocskolta be magát az angol labourpárti kormány Nigeriában, a legnagyobb afrikai gyarmaton is, melynek lakossága 22 millió. 1949 júliusában az angol hatóságok kegyetlenül leszámoltak huszonötezer sztrájkoló vasutassal. 1949 novemberében sztrájkba léptek az enugui állami bánya bányászai. Az igazgatóság elbocsátott 200 munkást, de ezek elhatározták, hogy nem távoznak a bányából és nem adják vissza szerszámaikat. Ekkor a hatóságok rendőrséget vezényeltek ki, mely tüzet nyitott a fegyvertelen bányászokra. 60 ember meghalt, 31 megsebesült. Az angol gyarmatosítóknak ez a szörnyű bűntette kirobbantotta a nigeriai néptömegek felháborodását. Két héten át országszerte zajlottak a tüntetések, sztrájkok, forrongások. A dolgozók azonnali függetlenséget követeltek. Megalakult a Rendkívüli Nemzeti Bizottság, mely az önkormányzatért küzdő társadalmi erők össze-

fogását tűzte ki céljául. A bizottságban a szakszervezetek képviselői vettek részt, valamint a két legnagyobb nemzeti párt: Nigeria és Kamerun Nemzeti Tanácsa (vezetője Azikivi) és a Nigeriai Ifjúsági Mozgalom vezetői. Az ország szakszervezetei is egyesültek: új szervezetük a Nigeria és Kamerun Nemzeti Szakszervezeti Tanácsa nevet viseli. 1950 augusztusában ismét hatalmas sztrájk tört ki: sztrájkba léptek a United Africa Company munkásai.

Röviddel az enugui események után sztrájkba lépett Kamerunban a Gyarmatfejlesztési Társaság húszezer munkása. Az angol monopóliumok legújabb gyarmati vállalkozásaira ráragasztott hamis labourista címkék mögött az afrikai munkások felismerik e vállalkozások valóságos, imperialista, kizsákmányoló jellegét.

Az angol gyarmatokon lezajlott események visszhangra találtak a többi európai hatalom afrikai gyarmatain lejátszódó forradalmi felkelésekben: Madagaszkáron, az Elefántcsontparton, Marokkóban és Algériában.

A nemzeti és gyarmati kérdésre vonatkozó lenini-sztálini tanítás, a gyarmati forradalmak lenini-sztálini stratégiája és taktikája — melyet gyakorlatilag igazolt a diadalmas kínai népforradalom nagy történelmi tapasztalata — Afrikában is a haladó erők tevékenységének vezérlő eszméjévé vált.

A leninizmus elmélete és a konkrét történelmi tapasztalat arra tanít, hogy a nemzeti szabadságharc perspektívái szempontjából döntő jelentőségű e harc vezetésének kérdése, a nemzeti, imperialistaellenes egységfront megteremtésének kérdése, mely front élén a parasztsággal szoros szövetségre lépett munkásosztály áll.

Valamennyi gyarmaton sokkal gyorsabb ütemű a proletariátus kialakulása, mint a burzsoáziáé. Ám „fekete Afrika" esetében ez a törvényszerűség rendkívüli erővel jut érvényre. Miként már említettük, Afrikában vannak olyan országok, ahol a proletariátus nagyszámú és szervezett, ugyanakkor pedig a nemzeti burzsoázia rétege rendkívül kicsiny, elenyésző.

A legtöbb afrikai angol gyarmaton, ahol az ipar aránylag fejlettebb, a nemzeti felszabadító mozgalom élén a munkásosztály áll.

A háború alatt és a háború utáni években nemcsak számbelileg, hanem szervezettségben is jelentősen megnövekedett a munkásosztály. A háború alatt a délafrikai bennszülött szakszervezetek kivívták részleges elismerésüket és mintegy 200 000 munkást tömörítettek[65]. Az aranyparti afrikai szakszervezeteknek 60 000 tagjuk van. 1944. évi adatok szerint Sierra Leonéban 11, Kenyában 2, Tanganyikában 2 szakszervezeti egyesülés működött[66]. Nigeriában 1943-ban 90 szakszervezet 30 000 tagot egyesített, vagyis az euró-

[65] *Douglas Wolton.* Merre tart Dél-Afrika? 113. old
[66] *A. Campbell.* It's Your Empire. London, 1945. 223. old.

paiak vállalatainál foglalkoztatott munkások 16 százalékát tömörítette. 1947 április 10—13 között Dakarban ülésezett az afrikai szakszervezetek konferenciája, melyen 60 küldött vett részt, köztük 50 afrikai, akik 21 szervezet 800 000 tagját képviselték.

Nigeriában és az Aranyparton a szakszervezetek a szabadságért és a függetlenségért folyó harc első soraiban haladnak, védelmezik a munkások, különösen a munkanélküliek jogait (Nigeriában 1950 elején a munkások 30 százaléka volt munkanélküli). Angol-Egyiptomi Szudánban a szakszervezetek hősi sztrájkharcot vívnak, egységfrontot alakítanak az angol imperializmus ellen.

Brit Kelet-Afrikában 1948 őszén a szakszervezetek konferenciát tartottak, amelyen a küldöttek 60 szakszervezet 10 000 tagját — afrikaiakat és ázsiaiakat — képviselték. 1949 májusában megalakult a Keletafrikai Szakszervezeti Tanács. Az angol közigazgatás üldözi a szakszervezeteket és letartóztatja a szakszervezeti vezetőket. A munkások tiltakozással, sztrájkokkal, tüntetésekkel válaszoltak, összetűzésekre került sor a rendőrséggel. Rhodesiában is erősödik a szakszervezeti mozgalom. Észak-Rhodesia bányászai képviseltették magukat 1949-ben Milanóban, a szakszervezetek második világkongresszusán; ugyanezen a kongresszuson résztvettek a Délafrikai Unió szakszervezeteinek küldöttei is, 250 000 tag képviseletében.

Paul Robeson abban a beszédében, amelyet 1950 júniusában tartott a négerek jogvédelmének chicagói konferenciáján, ezt mondotta: „Mivel magyarázható az afrikai függetlenségi mozgalom új fellendülése? Mi rendíti meg ezt a világrészt Marokkótól Fokvárosig, és miért reszketnek félelmükben Afrika urai? Változatlanul a munkásszervezetek jelentik az afrikai nemzeti mozgalom magvát, az elnyomással szemben tanúsított ellenállás lelkét, az afrikaiak függetlenségi törekvéseinek legfőbb ösztönzőjét. Afrikában mindenütt szakszervezetek alakulnak, és mint szerte az egész világon, ma a szakszervezetek a nép fő támaszai abban a harcban, melyet az elnyomók ellen vív"[67].

Az imperialista gyarmatosítók és jobboldali szocialista lakájaik mindenképpen a reformizmus és a szociálsovinizmus útjára akarják taszítani a munkásmozgalmat a gyarmatokon. A Délafrikai Unió „munkáspártja" következetes fajvédő politikát folytat, és egy blokkban van a burzsoázia szélsőséges reakciós csoportjaival, segíti ezeket az afrikai nép jogai és érdekei elleni küzdelmükben.

Az imperialisták a reformizmus mérgével akarják elpusztítani az afrikai munkásmozgalmat. A labourpárti kormány uralma alatt valamennyi angol gyarmatot felkeresték a rendkívüli „munkás-

[67] Szakszervezeti Világmozgalom. 1950 október 5.

ügyi tanácsadókká" kinevezett labourista és tradeunionista tisztviselők.

Az *African World*, az angol gyarmati körök lapja, a „kommunizmus elleni harccal" kapcsolatban azt követeli, hogy minden eszközzel terjesszék el a reformizmust az afrikai munkásosztály körében. A folyóirat leszögezi: „Ha el akarjuk kerülni az afrikai Pollittok megjelenését, arra kell törekednünk, hogy üdvözölhessük az afrikai Bevinek megjelenését"[68]. Milyen leplezetlenül és cinikusan jellemzik ezek a sorok azt a társadalmi funkciót, amelyet a Bevin-féle uraknak szánnak, az anyaországban és a gyarmatokon egyaránt!

Az angol gyarmatosítók és ügynökeik hisztérikus hadjáratot folytatnak a „kommunista veszély" ellen, mindenképpen meg akarják bénítani a kommunisták növekvő befolyását az afrikai gyarmatokon, mert jól tudják, hogy a munkásosztály csak akkor valósíthatja meg történelmi feladatát — a nemzeti szabadságharc vezetését —, ha a népek jogainak és érdekeinek állhatatos védelmezői, az imperialista uralom és elnyomás ellen küzdő következetes és odaadó harcosok, a kommunisták állnak a harc élén.

Egyes afrikai országokban már megalakult a Kommunista Párt, s a függetlenségért és a békéért vívott nemzeti harc vezetőjévé válik.

Dél-Afrika fasiszta fajvédő urai hozhatnak törvényeket a Kommunista Párt betiltásáról, mégsincs módjukban betiltani a kommunizmust, megakadályozni a kommunista eszmék egyre növekvő befolyását a dolgozók nagy tömegei körében. A kommunistáknak és a többi haladó demokratikus elemeknek vezető szerepük van Szudánban, Kenyában, az Aranyparton a demokratikus szervezetekben. Sőt, az utóbbi években még Afrika legeldugottabb helyeire is eljutott a kommunista irodalom, erősödött a kommunista eszmék hatása nemcsak a munkások és parasztok között, hanem az értelmiség körében is. A kommunistáknak fontos szerepük van a szakszervezeti mozgalomban. A munkásosztály és kommunista élcsapata arra törekszik, hogy nemzeti egységfrontot hozzon létre az imperializmus ellen. És Afrikában minden objektív feltétel megvan e front megteremtéséhez.

A külföldi imperialisták és ügynökeik igájában szenvedő parasztság a munkásosztály szövetségese. A munkásosztály vezette parasztság hatalmas erőt képvisel az afrikai gyarmatok nemzeti szabadságharcában. E harc sikere elsősorban a munkásosztály és a parasztság szövetségétől függ, mely szövetségben a munkásosztályé a vezető szerep s melynek harci célja az imperialista iga lerázása és az agrárforradalom megvalósítása, hogy minden föld azé legyen, aki megműveli.

A parasztmozgalom több afrikai országban fellendülőben van,

[68] African World. 1948 június.

csatlakozik a munkásmozgalomhoz és ez utóbbi vezetésével vesz részt a földért, a szabadságért és a békéért vívott nemzeti harcban. A kelet- és nyugatafrikai gyarmatokon a szövetkezetek, meg a parasztok egyéb tömegszervezetei gyakran az imperialistaellenes mozgalom támaszaivá válnak. Így például, az angol hatóságok feloszlatták Uganda Afrikai Farmereinek Szövetségét, Kenyában az Afrikaiak Központi Egyesületét, és letartóztatták e szervezetek vezetőit.

A parasztok földért és szabadságért vívott harca gyakran a vallásos mozgalom formáját ölti. Kelet- és Dél-Afrikában a huszas évek elején például nagyon elterjedt az „izraeliták" mozgalma, akik azt követelték, hogy adják vissza a kisajátított földeket az afrikai népeknek, és tömegesen elégették az eltávozási engedélyeket. E mozgalom csúcspontja az a véres ütközet volt, amelynek során a queenstownkörnyéki lokációban a rendőrség és a katonaság 240 embert megölt. A különböző keletafrikai vallási szekták angolellenes megmozdulásai ma is társadalmi, politikai mozgalmak. A vallásos burok alatt azonban az afrikai paraszt olthatatlan földéhsége és az a törekvése rejtőzik, hogy megszabaduljon az elviselhetetlen adótehertől, az uzsorások igájától, a külföldi uralomtól. A parasztmozgalom fellendüléséhez tevékenyen hozzájárultak a hadviseltek; ezek javarészt „katonaruhába bujtatott parasztok", akik kijárták a háború iskoláját és nem akarnak többé beletörődni az éhínség, a jogfosztottság rendszerébe.

A felszabadító mozgalomban jelentős szerepet játszik és fontos szerepre hivatott az afrikai értelmiség. Ez a réteg eléggé kicsiny, mert az angol gyarmatosítók mindenképpen gátolták a művelődés és a kultúra fejlődését a gyarmati népek között. Figyelembe kell vennünk azonban azt a tényt, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, valamint a Szovjetunió történelmi jelentőségű győzelmei hatására az afrikaiakban egyre erősebb a vágy a művelődés és a kultúra után, s ezzel kapcsolatban megnőtt az értelmiség szerepe is.

Az angol és az amerikai imperialisták meg akarják vesztegetni az afrikai értelmiséget — orvosokat, ügyvédeket, tanítókat, ujságírókat, lelkészeket —, kiaknázva azt a körülményt, hogy ezek többsége misszionárius-iskolákban nevelkedett, angol vagy amerikai főiskolákon tanult. Ennek az értelmiségnek egyes képviselői valóban egybeforrottak a gyarmati monopóliumokkal és a gyarmati közigazgatással, s szembefordulnak a nép érdekeivel. Ám az értelmiség zöme, különösen az ifjúság, saját bőrén tapasztalja a gyarmati rabszolgaság, a faji megkülönböztetés, a jogfosztottság és a munkanélküliség „gyönyöreit". Ez az értelmiség hazafias, imperialistaellenes beállítottságú, és tevékenyen küzd a külföldi uralom ellen a nemzeti szabadságért és függetlenségért. Szudánban,

az Aranyparton, Nigeriában, Kenyában, Ugandában az értelmiség — különösen a tanulóifjúság és a diákság — támogatja a munkássztrájkokat, részt vesz az imperialistaellenes tüntetésekben, propagandát folytat a nemzeti függetlenségért. Szudánban vállvetve dolgoznak a munkásszakszervezetek az értelmiségi kongresszussal, mely utóbbi mindazokat a főiskolát végzetteket tömöríti, akik meg akarják szabadítani országukat az angol uralomtól.

A nigeriai és az aranyparti eseményekkel kapcsolatban az angol reakciós sajtó aljas hajszát indított az afrikai nemzeti értelmiség ellen.

A nemzeti értelmiség előtt egyetlen út áll, mely méltó helyet biztosít neki a társadalomban: ez a munkásokkal és a parasztokkal közös út, a külföldi rabszolgaság elleni harc útja.

A demokratikus mozgalomba egyre fokozottabban kapcsolódnak be az ifjak és a nők. Budapesten 1949-ben, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség II. kongresszusán részt vettek a délafrikai és a britnyugatafrikai ifjúsági szervezetek képviselői is. Nigeriában és több más országban a nők tevékenyen küzdenek a békeharcosok soraiban.

A nemzeti burzsoáziának is érdeke, hogy Afrika lerázza magáról az imperialisták igáját. Az afrikai gyarmatok gazdasági és politikai fejlődésének sajátszerűsége folytán, a legtöbb gyarmaton a nemzeti burzsoázia rétege aránylag kicsiny, bár a háború alatt és a háború utáni években jelentősen megnövekedett. A külföldi imperializmus rendkívül kegyetlen és könyörtelen elnyomása, a külföldi monopóliumok korlátlan rablógazdálkodása, a faji megkülönböztetés megalázó rendszere az egész afrikai nép ellen irányul és a nemzeti burzsoázia érdekeit is közvetlenül érinti. Az afrikai gyarmatokon rendkívül kedvező körülmények segítik elő a nemzeti egységfront kialakulását a külföldi imperializmus ellen. Több angol gyarmaton nemcsak a nemzeti burzsoázia, hanem a törzsfőnökök egy része is bekapcsolódik az imperialistaellenes harcba. Ám éppen azokon a gyarmatokon, ahol a nemzeti burzsoázia részaránya viszonylag nagyobb, ott mutatkozik meg erősebben a nemzeti burzsoázia felső rétegének gazdasági és ideológiai függése a külföldi imperializmustól, ott nyilatkozik meg erősebben e réteg felemás volta, politikai megalkuvása, félelme a tömegek felszabadító mozgalmától, hajlandósága az imperializmussal való megalkuvásra a nép érdekeinek rovására.

A nyugatafrikai gyarmatokon nemzeti burzsoázia politikai befolyása sokkal erősebb, mint más gyarmatokon. Az 1947-ben alakult Aranyparti Kongresszus programja — „önkormányzat kivívása törvényes eszközökkel". Ez a szervezet szembeszállt a már régóta létező Őslakók Jogvédelmi Egyesületével, mely a törzsfőnökök és a burzsoá felső rétegek érdekeit képviseli, s nyiltan

behódol az angol hatóságoknak. Az új szervezethez a demokratikus körök is csatlakoztak. Ám a szervezetben olyan személyek játszanak vezető szerepet, mint George Grant, a legnagyobb helyi kakaó- és faexportőr, vagy Danquah angol ügyvéd. Amikor az Aranyparton kirobbantak a nagyarányú forradalmi események, a Kongresszus burzsoá vezetősége megegyezést keresett az angol imperializmussal, véget akart vetni a tömegharcnak. Ez azután szakadásra vezetett és megalakult az új, demokratikus nemzeti szervezet — a Néppárti Kongresszus, mely fényes győzelmet aratott az 1951 februári választásokon.

Nigeriában már régóta működnek különböző szervezetek, amelyek a törzsfők, a hűbérurak vagy a nemzeti burzsoázia felső rétegének érdekeit képviselik. Ezek a szervezetek a politikai függetlenség kérdését „időszerűtlennek" tekintik és azt a hazug angol imperialista tételt szajkózzák, hogy Nigeria „nem érett meg" a függetlenségre, mert ha el is nyerné függetlenségét, ez „zűrzavarba és testvérharcba" döntené az országot. 1943-ban megalakult Nigeriában a Nigeria és Kamerun Nemzeti Tanácsa nevű tömegszervezet, mely azt követelte, hogy Nigeriát 15 éven belül emeljék domíniumi rangra. A Nemzeti Tanács tevékenyebb munkát végzett és szélesebb tömegbázisra tett szert, mint a másik hasonló szervezet: a Nigeriai Ifjúsági Mozgalom. Később, különösen 1949 őszén, a tömegméretű nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése idején, Nigeria és Kamerun Nemzeti Tanácsa Nigeria függetlenségének jelszavát kezdte hirdetni, a domíniumi statutumot követelő jelszó helyett. Azikivi, a Tanács vezetője, szolidaritásáról biztosította a kiterjedt békemozgalmat. Ám röviddel ezután az Egyesült Államokba utazott és tárgyalásokba bocsátkozott az Egyesült Államok külügyminisztériumával a Truman-program negyedik pontjának alkalmazásáról. A Rendkívüli Nemzeti Bizottság pedig (amely a Nigeria és Kamerun Nemzeti Tanácsa és a Nigeriai Ifjúsági Mozgalom képviselőiből alakult meg), jóváhagyta az angol kormánynak azt a határozatát, hogy bizottságot küld ki az enugui sortűzzel kapcsolatos események kivizsgálására, noha ebbe a bizottságba, a demokratikus körök követelése ellenére, nem vették be sem az angol, sem a nigeriai bányászok képviselőit[69]. A Tanács burzsoá vezetőségének megalkuvó irányvonala a szervezet egyszerű híveinek mindinkább növekvő ellenállásába ütközik. E szervezetben mind nagyobb szerepet játszanak a szakszervezetek. 1948-ban ugyan nigeriai szakszervezetek kongresszusa — az angol tradeunionisták főtanácsa által mozgatott reformista elemek befolyására — kilépett a Nemzeti Tanácsból, 1949-ben azonban haladóbb és harcosabb szakszervezeti egyesülés

[69] Daily Worker. 1950 január 5. és 26.

jött létre, mely szövetséget kötött Nigeria és Kamerun Nemzeti Tanácsával. E szakszervezeti egyesülés titkára kijelentette: „Nigeria függetlenségének alapja a munkásság."

Nyugat-Afrikában, ahol a nemzeti burzsoázia nagy szerepet játszik a nemzeti felszabadító mozgalom vezetésében, e mozgalom legtevékenyebb ereje a munkásosztály, és mennél jobban kibontakozik és kiéleződik ez a harc, annál inkább átkerül a mozgalom vezetése a munkásosztály kezébe, mely a parasztsággal, a demokratikus, haladó elemekkel kötött szövetségére támaszkodik.

Dél-Afrikában, ahol a nemzeti burzsoázia rendkívül gyenge, de nagyszámú és szervezett a proletariátus, ez utóbbi irányítja a nemzeti felszabadító harcot. A már régóta fennálló Délafrikai Nemzeti Kongresszus — amely a feudális és burzsoá köröket egyesíti — változatlanul megalkuvó, az angol imperializmus előtt hajbókoló politikát folytatott. Az utóbbi időben, a Malan-kormány kegyetlen fajvédő politikája hatására és a tömegméretű nemzeti felszabadító mozgalom nyomása alatt a Délafrikai Nemzeti Kongresszus egyes esetekben támogatja a demokratikus, imperialistaellenes front jelszavait.

Brit Kelet-Afrikában is a munkásosztály halad a nemzeti felszabadító mozgalom élén. E mozgalom vezetésében tekintélyes szerepük van a szakszervezeteknek. Ez a helyzet Kenyában, valamint Tanganyika fejlettebb vidékein. Ugandában viszont az 1949 tavaszán lezajlott imperialistaellenes megmozdulásokat a Bataka és az Afrikai Farmerek Egyesülése vezette. A mozgalom célja: harc a földért, amelyet az angol gyarmatosítók és lakájaik, a helyi hűbérurak elraboltak.

Sok vidéken az imperialistaellenes mozgalom szervezetlen, teljesen spontán jellegű; ez elsősorban Kelet- és Közép-Afrika vallási mezbe burkolózó parasztmozgalmára vonatkozik.

A kommunisták és a haladó hazafias körök bátorítanak és támogatnak minden harcot az imperializmus ellen, ugyanakkor azonban leleplezik a fejedelmek és a törzsfők árulását, akik a külföldi imperializmus szolgálatába szegődtek. Küzdenek az egységes nemzeti imperialistaellenes front kialakulásáért. Lelepleznek mindenféle reakciós elméletet, mely megnehezíti a tömegek politikai öntudatának növekedését, gátolja az imperializmus elleni harcot és elhomályosítja a harc távlatait. Ilyen például az az elmélet, mely szerint az afrikai társadalomban nincs osztálytagozódás, osztályharc és kizsákmányolás. Ez az elmélet nem akar foglalkozni az afrikai dolgozók helyzetével és szerepével és védelmébe veszi a külföldi imperializmus közvetlen ügynökeit.

A reakciós elemek néha kísérletet tesznek arra, hogy a nemzeti mozgalmat a külföldi imperializmus elleni népi szabadságharc helyes útjáról a „feketék" és a „fehérek", az afrikaiak és európaiak

közötti faji gyűlölködés hamis útjára térítsék. Ezzel megkönnyítik az imperialisták feladatát, segítségükre vannak a nemzeti viszály szításában és kiaknázásában, megnehezítik, hogy kialakuljon az összes antiimperialista erők egységfrontja, nemzetiségüktől és bőrük színétől függetlenül.

Ennek a feladatnak különösen azokban az országokban van nagy jelentősége, ahol — mint például Dél-Afrikában — jelentős számú európai lakosság él. Hiszen osztályszempontból az európai lakosság sem egyöntetű. De nem kevésbbé fontos az sem, hogy az afrikai dolgozók együtt működjenek és együtt harcoljanak a dolgozók más osztagaival is — Dél-Afrikában az indiaiakkal és a „színesekkel" (félvérekkel), Kelet-Afrikában az indiaiakkal stb. Az angol imperialisták mindenféle nemzeti, törzsi, vallási, faji viszályt szítanak, melyet aztán a saját érdekükben aknáznak ki. Így például 1949 januárjában, a Délafrikai Unió fasiszta fajvédő kormánya vérengzést provokált Durbanban az afrikaiak és az indiaiak között, melynek során száznegyvenketten életüket vesztették és kétezren megsebesültek. Mindezt pedig éppen akkor követte el a kormány, amikor bejelentette az újabb fajvédő törvények előkészítését. Ezek a törvények mind az afrikaiakat, mind az indiaiakat megfosztják polgárjogaiknak még azoktól a maradványaitól is, melyeket eddig élveztek. Nyugat-Afrikában a gyarmati hatóságok a szíriai kereskedőket használják fel villámhárítóként, hogy lecsillapítsák a lakosság felháborodását az angol monopóliumok rablásával és önkényeskedésével szemben. Hasonló buzgalommal szítanak viszályt Nigeria és a többi gyarmat különböző nemzetiségei között.

Az angol imperializmus más cselfogáshoz is folyamodik, hogy félrevezesse a gyarmati népeket, hogy letérítse a helyes útról a nemzeti felszabadító mozgalmat. Olyan gyarmatokon, mint Rhodesia vagy Kenya, a helybeli európai gyarmatosítók — ezek a szélsőségesen soviniszta és nyiltan fasisztabarát fajvédők — a lehető legkegyetlenebb és legembertelenebb politikát folytatják az afrikai lakossággal szemben. És ekkor az angol imperializmus, a reá jellemző képmutatással „semleges", sőt „mérséklő" erő szerepében tetszeleg: „védelmébe veszi" az afrikai lakosságot a helyi európai sovinizmus és faji gyűlölet „szélsőségeivel" szemben. Hasonló szerepre vállalkozik Dél-Afrikában az angolbarát United Party (Egyesült Párt) — amelyet annakidején Smuts alapított — a Malan-párti nacionalistákkal szemben.

Az afrikai népek nemzeti szabadságharcának sikere el sem képzelhető az angol imperializmus képmutató cselfogásainak leleplezése nélkül, pontosan kiosztott szerepeken épülő politikai játékának felfedése nélkül. A helyi sovinizmus csupán eszköze és ügynöksége az angol, más esetekben pedig az amerikai imperia-

lizmusnak, és el sem képzelhető a Wall Street meg a City hathatós védelme, támogatása nélkül. Az imperialistaellenes harc kereteit a helyi európai sovinizmus elleni harcra korlátozni azt jelentené, hogy a fától nem látják az erdőt, hogy a csapástól megkímélik a tulajdonképpeni, a fő ellenfelet, az angol imperializmust és ennek „erősebb cégtársát", a rabló amerikai imperializmust, mely hatalmas arányú támadást indított Afrika birtokáért.

Az angol-amerikai imperializmus elleni harcban edződik meg az afrikai népek harcos egysége és barátsága. A külföldi imperializmus elleni harcban az afrikai nemzetek kialakulásának folyamata is meggyorsul. Ebben a folyamatban a nemzeti eszmék, a nemzeti kultúra, a nemzeti egység letéteményesei, kifejezői és hirdetői éppen azok, akik ezt az antiimperialista harcot vezetik: a dolgozó tömegek, élükön a proletariátussal.

Az afrikai kontinens mind tevékenyebben kapcsolódik be a béke híveinek nagy és legyőzhetetlen mozgalmába. Afrika népei síkraszállnak a békéért, a Szovjetunió mellett, és az ellen, hogy hazájuk az imperialisták katonai támaszpontjává váljék. Erélyesen tiltakoznak az ellen, hogy az angol-amerikai háborús gyujtogatók ágyútöltelékévé váljanak. Hitet tesznek a Szovjetunió iránti rokonszenvükről.

A béke híveinek mozgalmában a vezető, élenjáró szerepet a munkásosztály, a szakszervezetek, a kommunisták játsszák. A kommunisták minden üldöztetéssel dacolva leleplezik a háborús gyujtogatók mesterkedéseit, aktív tettekre mozgósítják a tömegeket a béke védelméért, a legkövetkezetesebben és legállhatatosabban védelmezik a nép érdekeit. A békeharc elősegíti a munkásosztály vezető szerepének megszilárdulását az imperialistaellenes nemzeti frontban.

„A békét nem elég kívánni. A békét ki kell harcolni"[70]. A varsói békevilágkongresszus harcos felhívása megértő visszhangra lel Afrika népei körében.

„Sohasem harcolunk a Szovjetunió ellen!" — ez a felhívás lett Afrika valamennyi népének harci esküje. A békeharc elősegíti a háborús gyujtogatók Afrikával kapcsolatos bűnös terveinek meghiúsulását, és méginkább fokozza az afrikai népek rokonszenvét a béke támasza, az elnyomott és kizsákmányolt népek barátja és védelmezője — a Szovjetunió iránt.

A béke híveinek mozgalma Afrikában — akárcsak a többi gyarmati és függő országban — elválaszthatatlan a földért, a kenyérért, a szabadságért és a függetlenségért vívott harctól. Afrika képviselőinek indítványára a Béke Híveinek II. Világkongresszusa felvette Kiáltványába a gyarmati népek nemzeti függetlenségi

[70] A varsói békekongresszus. 239. old.

harcáról szóló pontot. A Kongresszusnak az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez intézett felhívásában a következő áll: „Azokat az erőszakos kísérleteket, melyekkel a népeket a függőség és gyarmati elnyomás alatt akarják tartani, a békét fenyegető veszélynek tekintjük és kinyilvánítjuk, hogy e népeknek joguk van a szabadságra és a függetlenségre. Tiltakozunk a faji megkülönböztetés bármiféle formái ellen, mert ezek ellenségeskedést szülnek a népek között és ugyancsak veszélyeztetik a békét."

A békeharc, mely egyesíti és tömöríti a haladó erőket, szélesíti az afrikai népek nemzeti szabadságharcának kereteit és ezt a harcot magasabb fokra — a szégyenletes és gyűlölt gyarmati rendszer elsöpréséért vívott küzdelem fokára emeli.

Az imperialista gyarmatosítók és háborús gyujtogatók Afrikát a harmadik világháború felvonulási területévé akarják változtatni. Mindenféle rabló tervet és tervezetet agyalnak ki az afrikai népek kizsákmányolásának fokozására, hogy „kárpótolják" magukat a gyarmatvilág más területein elszenvedett vereségekért és kudarcokért s új erőforrásokat találjanak a harmadik világháború kirobbantásához.

Ám mindezek az imperialista tervek homokra épültek. Afrika népei nem akarnak a régi módon élni és elindulnak a függetlenségért és a békéért vívott aktív politikai harc útján. Afrikában a nemzeti felszabadító mozgalom még elmarad a kelet- és délkelet-ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom színvonala mögött. De az afrikai mozgalom fellendülőben van, s ennek történelmi jelentősége az, hogy megrendülnek az imperializmus legmélyebben fekvő hátországai és mozgásba jönnek az imperialistaellenes front legmesszebb levő tartalékai is. Ez további záloga annak, hogy a gyarmati népek harca a gyarmati rendszer teljes bukásával ér majd véget, hogy a szocializmus és a demokrácia erői felülkerekednek a reakció és a fasizmus sötét erőin, hogy a béke legyőzi a háborút!

VI. fejezet

A brit dominiumok háború utáni fejlődésének néhány eredménye

1. A régi dominiumok a Brit Birodalom rendszerében

Ebben a fejezetben a régi dominiumok: Kanada, a Délafrikai Unió, Ausztrália és Új-Zéland háború utáni gazdasági és politikai fejlődését taglaljuk. India, Pakisztán és Ceylon a második világháború után kapott dominiumi statutumot, mely nem más, mint fügefalevél, hogy eltakarja ezekben az országokban az imperialista gyarmati uralom fenntartását. Ezeknek a dominiumoknak a helyzetét az előzőek során már ismertettük.

Ha helyesen akarjuk elemezni Anglia és a dominiumok kölcsönös viszonyát és azokat a változásokat, amelyek e kölcsönös viszonyokban a háború után végbementek, először azt kell tisztáznunk, milyen elvi különbség van a régi dominiumok és a gyarmatok között. Ezzel leleplezhetjük az angol imperialisták demagógiáját, akik azt állítják, hogy a Birodalom „államközösséggé" alakult át és valamennyi angol gyarmat „önkormányzattal rendelkező dominiummá" fejlődik.

A dominiumok a régi telepes gyarmatokból jöttek létre. Eltérően azoktól a gyarmatoktól, amelyeket az angol imperialisták az Angliából odavezényelt kevésszámú katonatiszt, tisztviselő és vállalkozó segítségével kormányoztak, a telepes gyarmatok fehérek lakta területekként fejlődtek. Ide irányult a brit szigetek „fölösleges lakossága". Az angol hódítók tűzzel-vassal irtották a bennszülött lakosokat, földjeikről a sivatagokba űzték őket, ahol éhenpusztultak. A „civilizált" rablók hajtóvadászatot rendeztek az ausztrálokra, sportnak és üzletnek tekintették ezt a hajtóvadászatot, amelyet a hatóságok ösztökéltek és pénzeltek. Egyes dominiumokon, mint például Ausztráliában, az őslakosságot csaknem teljesen kiirtották; másutt, mint a Délafrikai Unióban, nem irtották ki teljesen a bennszülötteket, már csak azért sem, mert rabszolgákként használták fel őket. De itt is viszonylag sűrűnlakott európai települések keletkeztek.

Az angol dominiumok az óriási birodalom feletti angol gyar-

mati uralom bástyái lettek és a további imperialista térhódítás hídfőivé váltak. A domíniumokon és magában Angliában összpontosul a Birodalom „európai" lakosságának zöme. 1948-ban az „európai" lakosság lélekszáma Nagybritanniában 50 millió volt, Kanadában 12,8 millió, Új-Foundlandon 0,3 millió, Ausztráliában 7,7 millió, Új-Zélandon 1,8 millió, a Délafrikai Unióban 2,2 millió, az angol gyarmatokon 0,4 millió. Összesen tehát 75,2 millió európai a Brit Birodalom 550 milliós lakosságából.

Az idők múlásával a domíniumok az anyaország sajátos fiókintézményeivé, az angol imperialista rendszer láncszemeivé váltak. A domíniumokon kialakult az anyaország osztályszerkezetének mása. A domíniumi proletariátus és farmertársadalom az angol proletariátusnak és farmertársadalomnak volt a része. Olyan emberekből tevődtek össze, akiket az éhség és ínség arra kényszerített, hogy elhagyják hazájukat és a tengereken túl „próbáljanak szerencsét". A domíniumok burzsoáziája ezernyi szállal kapcsolódott az anyaországéhoz. E burzsoázia érdekei javarészt megegyeztek az anyaországi burzsoázia gyarmati érdekeivel. Az anyaországok bizonyos mértékig érdekelve voltak abban, hogy megszilárdítsák a gyarmatokon kapitalista „fiókintézményeiket". A gyarmatok az anyaország uralmának és kizsákmányolásának tárgyai. A domíniumok — mint az uralkodó burzsoázia állami és társadalmi-gazdasági szervezete — bizonyos mértékig részeseivé válnak az imperialista rablásnak és fosztogatásnak, részvényeseivé válnak az angol gyarmatbirodalom népei kizsákmányolására alakult részvénytársaságnak. Ez az alapvető különbség a domíniumok és a gyarmatok között.

Lenin „Füzetek az imperializmusról" című írásában, a domíniumoknak az angol-búr háború idején játszott szerepével és azzal a hűséggel kapcsolatban, amelyet e domíniumok kormányzó körei tanúsítottak Anglia irányában, megjegyezte: „A monopóliumok kiváltságos részestársainak szövetsége, Ausztráliában — óriási területek monopolista tulajdonosai, együttesen rabolják a «sárgákat» és a «feketéket» stb."[1].

A domíniumok burzsoáziája nemcsak hogy résztvesz az anyaországi burzsoáziával együtt saját országa dolgozóinak kizsákmányolásában, hanem bizonyos osztalékot húz azokból az extraprofitokból is, amelyek a Brit Birodalom többi gyarmati országának kizsákmányolásából és kirablásából származnak. A „Füzetek az imperializmusról" a következő megjegyzést tartalmazza, melyet Lenin Lucas „Nagy Róma és Nagybritannia" című könyvének olvasásakor írt: „«Ezeknek a Britanniától függő országoknak a létezése lehet a legfőbb ösztönzés — és bizonyára az is — az önkor-

[1] *Lenin.* Fuzetek az imperializmusról. 468. old. (oroszul).

mányzattal rendelkező domíniumoknak arra, hogy megmaradjanak a Brit Birodalom kebelében» — hiszen gyarmatokra minden kifejlett nemzeti államnak szüksége van . . ., de már mind el vannak foglalva, mégpedig nagyobb részük Nagybritannia kezében van [tehát ezek is (az ausztráliaiak etc.) hasznot húznak abból, hogy Indiát, Egyiptomot stb. fosztogatjuk]"[2].

Lenin, aki a domíniumok burzsoáziáját az imperialista rablás részestársának tekinti, egyúttal hangsúlyozza, hogy a domíniumok teljes mértékben függnek az anyaországtól. A politikai önállóság ténye nem takarhatja el a gazdasági és pénzügyi függőség ama láncait, amelyek a domíniumokat az angol imperializmus szekeréhez bilincselik. Éppen a domíniumokban, ahol már régóta szabadon lehetett beszélni a politikai önállóságról, sőt, az Angliától való különválásról, és ahol korlátlanul uralkodtak az angol bankok és monopóliumok — éppen a domíniumokban látta meg Lenin a formailag „szabad", de lényegében függő országoknak, az imperializmus gazdasági gyarmatainak mintaképét . . . Lenin utalt arra, hogy a domíniumok példáját kell felhasználni az „imperialista közgazdászok"[3] idiotizmusa ellen, akik azt hajtogatják, hogy a formális politikai függetlenség összeférhetetlen az imperialista nagyhatalmak által gyakorolt tényleges uralommal és ellenőrzéssel. Lenin megállapította: „A gazdasági «annexió» *teljes mértékben* «megvalósítható» politikai annexió nélkül is, és állandóan előfordul"[4]. És másutt: „Nagy birodalmak kialakításának imperialista tendenciája teljes mértékben érvényesülhet, és a gyakorlatban nem ritkán a szó politikai értelmében önálló és független államok imperialista szövetségének formájában válik valóra"[5].

A domíniumok lenini jellemzése az első világháború időszakára vonatkozik. A további fejlődés teljes mértékben igazolta ezt a jellemzést. A domíniumok a formális politikai függetlenség irányában, az önálló kapitalista államokká válás irányában fejlődtek, ugyanakkor viszont fokozódott gazdasági és pénzügyi függőségük az erősebb imperialista hatalmakkal szemben.

A domíniumok politikai helyzetét a Brit Birodalomban az 1931. évi Westminsteri Statutum[6] határozza meg. A statutum leszögezi, hogy a jövőben kivétel nélkül minden egyes törvény, amelyet az angol parlament hoz, csak akkor terjed ki a domíniumokra, ha a domíniumok ezt kérik és beleegyeznek ebbe. Formailag ez annyit jelent, hogy a domíniumok teljes önállóságot élvezhetnek a bel-

---

[2] *Lenin.* Fuzetek az imperializmusról. 505. old. (oroszul).
[3] Ugyanott, 203. old.
[4] *Lenin* Művei. 23. köt. 36. old.
[5] Ugyanott, 44. old.
[6] Lásd A burzsoá országok alkotmánya. IV. köt. 40. old. (oroszul).

és külpolitika terén egyaránt. Az első világháború után a dominiumok a Népszövetség tagjai lettek, diplomáciai képviselőket küldtek más országokba, önállóan vettek részt a nemzetközi egyezményekben. A Westminsteri Statutum értelmében a Brit Államközösséget (itt használták elsőízben ezt a terminust Anglia és az „angol nyelvű" dominiumok megjelölésére)[7] az szimbolizálja, hogy mind az angol koronához tartoznak. A statutum a következő dominiumokat sorolja fel: Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, a Délafrikai Unió, Írország és Új-Foundland.

A dominiumok saját iparának fejlődése, valamint annak a küzdelemnek a kiéleződése, melyet az imperialista hatalmak folytatnak az árupiacokért és a befolyási övezetekért, természetesen elősegítette a Brit Birodalmon belül ható centrifugális erők növekedését. Ugyanakkor valamennyi imperialista hatalom arra törekedett, hogy teljesen monopolizálja azokat a piacokat, nyersanyagforrásokat és tőkekihelyezési területeket, amelyek politikai befolyásának határain belül vannak, hogy kiszorítsa onnan vetélytársait és konkurrenseit. Ismételten bebizonyosodott a Lenin által leleplezett Kautsky-féle apologetikus nézetek csődje, amelyek szerint a politikai tényezők, a gyarmati monopólium, az állami hovatartozás nem játszanak lényeges szerepet a hatalmak gazdasági vetélkedésében, s az imperialista hatalmaknak a gyarmati és függő országokban kifejtett térhódítására nincs lényegesebb hatással az a körülmény, hogy kié az illető gyarmat, kitől függ politikailag az illető ország.

A dominiumok bizonyos mértékű politikai önállósága természetesen megkönnyítette, hogy „idegen", nemangol imperializmus hatoljon be ezekre a területekre. Éppen ezért az angol imperializmus teljes erejéből arra törekedett, hogy kiaknázza a dominiumokkal tartott politikai kapcsolatokat a velük való gazdasági kapcsolatok megszilárdítására, monopolhelyzetének megerősítésére. E törekvés eredményeként született meg az 1932. évi ottawai konferencián a birodalmi protekcionizmus rendszere, a sterlingblokk stb. Mindezeknek a gazdasági rendszabályoknak az éle nem utolsósorban az Egyesült Államok ellen irányul. Ugyanakkor az Egyesült Államok, az erősebb imperialista hatalom, gazdasági térhódítása

[7] A Brit Államközösség Angliát és a dominiumokat jelenti együtt, bár az utóbbi időkben még a hivatalos angol nyilatkozatban is az egész Brit Birodalomra alkalmazzák ezt a terminust. Angliában a gyarmatügyi minisztériumon kívül van még külön dominiumügyi (jelenleg: államközösségi) minisztérium is. Ebben a könyvben a Brit Államkozösség terminust csak szűkebb értelmében (Anglia és a dominiumok) alkalmazzuk. Nem szorul magyarázatra, hogy ez a terminus a cinizmus és a képmutatás teteje, az imperialista Brit Birodalomra — a népek börtönére, a nyomor, jogtalanság és rabszolgaság hazájára — alkalmazva.

fokozódik az angol birtokokon és befolyási övezetekben, lerombolja az útjába kerülő politikai és minden egyéb akadályokat.

A brit domíniumokon (Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és a Délafrikai Unió) ható centrifugális erők növekedésében belső és külső tényezők egyaránt szerepet játszanak. Mégpedig: 1. a gazdasági fejlődés egyenlőtlensége, az Anglia és a domíniumok közötti erőviszonyok megváltozása, ellentmondásaik és versenyharcuk fokozódása; 2. a politikai fejlődés egyenlőtlensége, többek között és különösen a nemzeti kérdés kiéleződése; 3. az angol-amerikai harc fokozódása és az amerikai imperializmus nagyarányú gazdasági és hadi-politikai térhódítása a domíniumokon.

Ezek mellett a széthúzó tendenciák mellett természetesen vannak ellenkező irányú tendenciák is: Anglia és a domíniumok régóta kialakult gazdasági és politikai kapcsolatai; az együttes ellenállás lehetősége az amerikai imperializmus mind erőteljesebb behatolásával szemben; a domíniumok kormányzó köreinek érdekeltsége az angol imperializmus gyarmati monopóliumából származó előnyök megőrzésében és kiaknázásában. Ennek ellenére, a kapitalizmus általános válságának időszakában a domíniumok fejlődésére a centrifugális erők hatásának fokozódása és a birodalmon belüli kapcsolatok gyengülése nyomta rá bélyegét.

A második világháború után a domíniumok politikai fejlődésében új és döntő tényező az, hogy a domíniumokon növekednek a demokratikus és haladó erők, amelyek — Anglia meg a Brit Birodalom más országainak haladó erőivel együtt — aktívan harcolnak az amerikai és az angol háborús gyujtogatók garázdálkodása ellen, a szabadságért, népi demokráciáért és békéért.

2. A domíniumok gazdasági és politikai fejlődésének egyenlőtlensége fokozódik

Sztálin elvtárs, az SzK(b)P XVI. kongresszusán mondott előadói beszédében, a kapitalizmus általános válságáról adott klasszikus jellemzésében tárgyalta a gyarmati és függő országok iparának fejlődését, saját kapitalizmusuk megjelenését, és ezzel kapcsolatban a piacokért folyó harc kiéleződését, ami az általános válság egyik eleme. Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy a háború alatt és után a gyarmati és a függő országokban megjelent és kifejlődött saját fiatal kapitalizmusuk, amely a piacokon sikeresen veszi fel a versenyt a régi kapitalista országokkal, kiélezve és bonyolulttá téve ilymódon az árupiacokért vívott harcot.

Ez a tényező a Brit Birodalmat sujtó válság egyik legfontosabb elemének tekinthető. A gazdasági és politikai fejlődés egyenlőtlen-

sége következtében kiéleződnek az ellentétek Anglia és a dominiumok között is, sőt az egyes dominiumok között is.

Mind az első, mindpedig a második világháború szükségszerűen előmozdította a brit dominiumok saját iparának növekedését és fejlődését. A háborús profit magas színvonala, a más országokból származó ipari árucikkbehozatal megszűnése vagy csökkenése, végül a katonai, stratégiai tényezők — mindez megteremtette az ipari fejlődés kedvező feltételeit.

A dominiumok gazdasági fejlődésének valóban tudományos elemzése helyett a burzsoá tudomány nagyhangon azt hirdeti, hogy a dominiumok „rohamosan iparosodnak", erős, független, ipari országokká válnak, sőt egyes dominiumok (Kanada) egyenesen „új nagyhatalmakká" fejlődtek.

Ám ez az ipari fejlődés, mely valóban tapasztalható a dominiumokon, gyökeresen különbözik a Szovjetunió szocialista iparosításától, a népi demokratikus országok ipari fejlődésétől.

Sztálin elvtárs a következőképpen fogalmazta meg a Szovjetunió iparosításának feladatait: „Az iparnak nem akármilyen fejlesztése iparosítás. Az iparosítás központja, alapja a nehézipar fejlesztése (fűtőanyag, fém stb.), végső fokon a termelési eszközök termelésének fejlesztése, saját gépgyártásunk fejlesztése. Az iparosításnak nemcsak az a feladata, hogy egész népgazdaságunkat az ipar hányadának növelése irányában fejlessze, hanem az is feladata, hogy ebben a fejlődésben biztosítsa kapitalista államoktól körülvett országunk számára a gazdasági önállóságot, hogy megóvja attól, hogy a világkapitalizmus függvényévé váljon"[8].

A dominiumok ipari fejlődése egészen más jellegű. Először, iparuk rendkívül egyenlőtlenül fejlődött: legnagyobb mértékben Kanadában, jóval kevésbbé Ausztráliában, ennél is kisebb mértékben a Délafrikai Unióban, egészen jelentéktelenül Új-Zélandban. Másodszor, a legtöbb dominiumon főként a könnyűipar és a hadiipar fejlődött. Cipő- és textilgyárak, mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó üzemek, valamint élelmiszeripari és különböző olyan vállalatok keletkeztek, amelyek a fegyveres erők szükségleteit fedezik. A dominiumok jelentős mértékben nyersanyag- és élelmiszerszállítók maradtak: ma is ásványkincseket, búzát, gyapjút, húst exportálnak, mint a második világháború előtt. Továbbra is megmaradt a legtöbb dominium gazdaságának egyoldalú jellege. A Délafrikai Unió gazdasága változatlanul az aranykitermelésen, Ausztrália és Új-Zéland gazdasága főként a gyapjú-, hús- és gabonatermelésen alapszik.

Harmadszor, még a nehézipar növekedése (mely igen jelentős Kanadában és — kisebb mértékben — Ausztráliában) sem hozta

[8] *Sztálin* Művei. 8. köt. 129. old.

meg e domíniumok gazdasági önállóságát. Az ipar fejlődése magán viseli a háború bélyegét, és ez a fejlődés a külföldi monopóliumok ellenőrzése alatt ment végbe. A háború alatt létesült gyáripar megmarad az amerikai és az angol ipar „járszalagján", függ a külföldi gép- és berendezésszállítmányoktól, sőt, sok esetben a gyártandó cikkek kész alkatrészeinek szállításától, minthogy a domíniumokon sok szerelővállalat létesült. Ez utóbbiak különböző angol és amerikai cégek fiókjai vagy leányvállalatai. Teljes mértékben fennáll a domíniumok vészes függősége a nyersanyag- és élelmiszerértékesítő külső piacoktól.

A domíniumok gazdasági fejlődése ismétcsak azt bizonyítja, hogy a kapitalizmus általános válságának időszakában, amikor az angol-amerikai fináncoligarchia a függőség kötelékeivel hálózza be valamennyi kapitalista országot, szó sem lehet valamely ország valóban önálló gazdasági fejlődéséről, amíg meg nem szabadul az angol-amerikai monopóliumok gazdasági igájától, amíg nem szakít az imperializmus és a nemzetközi reakció táborával.

Ugyanakkor azonban helytelen lenne, ha lebecsülnénk azoknak a változásoknak a jelentőségét, amelyek a domíniumok gazdaságában végbementek. Ezeknek az országoknak az ipari fejlődése — bármilyen egyoldalú, egyenlőtlen is — jelentős változásokat idézett elő Anglia és a domíniumok erőviszonyaiban. Az ipar fejlődését nyomonkövette a tőke fokozott koncentrációja és centralizációja, a külföldiek mellett a hazai monopóliumok növekedése, a finánctőke uralmának létrejötte, az államgépezet fölé kerekedése. A domíniumok burzsoáziája árupiacokat keres magának, s ezáltal beleütközik a külföldi, többek között az angol konkurrenciába. Sok esetben még tőkekihelyezési területet is keres magának. Ez idézi elő a „lokálimperializmus" irányzatainak, a domíniumi burzsoázia saját reakciós, imperialista, hódító törekvéseinek erősbödését. „Kis" imperialista ragadozókká váltak az olyan domíniumok, mint Kanada vagy Ausztrália, ahol megszilárdult a monopóliumok és a finánctőke uralma. Ezek a domíniumok függenek ugyan az imperialista nagyhatalmaktól, ám ugyanakkor nem rejtik véka alá önálló terjeszkedési vágyukat sem, különösen a gyarmati országok irányában. A domíniumok imperialista törekvései néha megegyeznek, többnyire azonban összeütköznek az angol imperializmus érdekeivel, ami az eddiginél is jobban lazítja a birodalmon belüli kapcsolatokat.

A domíniumok iparának fejlődése a munkásosztály jelentős számbeli növekedését eredményezte, növelte súlyát, fokozta koncentráltságát, növelte a munkásosztálynak, annak a döntő társadalmi és politikai erőnek szerepét, mely a béke és a demokrácia frontjának élén halad.

Anglia és a domíniumok gazdasági fejlődésének egyenlőtlen-

ségéről és azokról a változásokról, amelyek Anglia és a domíniumok erőviszonyaiban végbementek, képet alkothatunk a 44. táblázat alapján.

44. táblázat

Anglia és a domíniumok gazdasági fejlődésének egyenlőtlensége
(1937—1947)

1947. évi mutatószámok	Anglia	Kanada	Ausztrália	Új-Zéland	Délafrikai Unió
Az ipari termelés mutatószámai (1937 = 100)	98	163	150	140	166
Foglalkoztatottság az iparban (1937 = 100)	102	167	153	134	148
Acélgyártás (1937 = 100)	99	190	122	—	200

A domíniumok ipara a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 1947-ig 50—60 százalékkal növekedett, míg Anglia ipara a háború előtti színvonal alatt maradt. Más mutatószámok szerint is sokkal rohamosabban növekedett a domíniumok ipara. Ennek következtében jelentősen megváltoztak Anglia és a domíniumok gazdasági és pénzügyi erőviszonyai.

45. táblázat

Anglia és a domíniumok erőforrásaiban beállott változások

	1929	1949
Anglia ipari termelésének és a 4 dominium ipari össztermelésének aránya	300 : 100	240 : 100
Anglia nemzeti jovedelmének és a 4 dominium egyuttes nemzeti jovedelmének aránya	230 : 100	170 : 100

Vegyük sorra az említett domíniumok mindegyikének gazdasági helyzetét.

Ausztráliában 1948 végén az általános foglalkoztatottság (a mezőgazdaságot kivéve) a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 40 százalékkal, a feldolgozóiparban pedig 60 százalékkal emelkedett. A fém-, gép- és berendezésgyártás a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 120 százalékkal, a vegyi- és robbanóanyagok termelése 66 százalékkal, a textilgyártás 58 százalékkal emelkedett. Új iparágak keletkeztek: szerszámgép-, gépi berendezés- és különböző fegyvergyártó iparok. Növekedett, bár nem olyan jelentékenyen,

a szénbányászat és az acélgyártás. 1948—1950-ben a széntermelés elérte az évi 15 millió tonnát, szemben az 1937. évi 12 millió tonnával. Az acélgyártás 1947-ben és 1948-ban némileg meghaladta a háború előtti színvonalat (1,2 millió tonna), 1949-ben e színvonal alatt maradt a termelés, 1950-ben pedig ismét magasabb volt ennél. A réz, ólom, arany termelése nem érte el a háború előtti színvonalat.

Elmaradott országoknál a mutatószám emelkedése egymagában még nem ad képet a végbement változásokról, minthogy a kiinduló színvonal alacsony és már egyetlenegy gyár felépítése is többszáz százalékkal növelheti egy egész iparág mutatószámát. Ráadásul bizonyos nehézipari ágaknak, amelyek a háború alatt keletkeztek, Ausztrália függő helyzete következtében semmi perspektívájuk sincs békeidőben. Ilyen például a szerszámgépipar. A háború előtt Ausztrália maximális teljesítménye évi 2 000 szerszámgép volt. A háború alatt a szerszámgépipar maximális termelési kapacitása elérte az évi 14 000 gépet. A szerszámgéppark 95 000 egységre növekedett; ezek közül 50 000-et állítottak be újonnan. Az 50 000 új gép tekintélyes részét a hazai ipar gyártotta. A háború után azonban az angol és az amerikai ipar konkurrenciája részben megfojtotta az ausztráliai szerszámgépipart. A szerszámgépek túlnyomó többségét külföldről hozzák be, vagy az amerikai és az angol cégek leányvállalatainál gyártják[9].

Még a *Statist*, a londoni tőzsdések folyóirata is megállapítja, hogy „Ausztrália iparosodása nem volt organikus jellegű", és hogy a háborús időkben keletkezett ipart komoly veszély fenyegeti[10].

Ausztrália gazdasága most is, mint régebben, két-három mezőgazdasági exportcikkre épül. Gyapjúból, húsból, zsírból és gabonából áll ma is az ausztráliai kivitel 80 százaléka. Marx annakidején „gyapjúültetvényként" jellemezte Ausztráliát. Ausztrália gazdaságának alapja most is a gyapjú. A második világháború előtt a gyapjú alkotta az egész ausztráliai kivitel értékének 40 százalékát. Ausztrália szolgáltatta a kapitalista országok gyapjútermelésének 27, finomgyapjútermelésének csaknem 50 százalékát. 1948—1949-ben a termelt nyersgyapjúmennyiség hozzávetőlegesen megközelítette a háború előttit (1950-ben még meg is haladta ezt), és Ausztrália ekkorra már a régi arányban részesedett a világtermelésben is. A nyersgyapjú 90 százalékát exportálták. Mint azelőtt, most is a gyapjú alkotja az egész export 40 százalékát.

Az ipar növekedése következtében emelkedett az ipar részaránya a nemzeti termelésben a mezőgazdaság részarányához viszonyítva.

---

[9] Biki. 1950 március 30.
[10] Lásd Statist. 1949 július 23.

A háború előtt az ipar részesedése 44 százalék volt, a mezőgazdaságé pedig 56 százalék, 1946—1947-ben az ipar részaránya 58 százalék, a mezőgazdaságé pedig 42 százalék volt. Itt azonban figyelembe kell vennünk az ausztráliai gazdaság különböző ágainak egyenlőtlen fejlődését. Az ipar hányada jelentős mértékben azért növekedett, mert abszolút mértékben csökkent a mezőgazdasági termelés. Ehhez a csökkenéshez hozzájárult az 1943. és 1945. évi aszály, mely a juhállományt több mint 25 százalékkal csökkentette. 1942-ben a juhállomány 125 millió volt, 1949-ben pedig 109 millió. Csökkent a tejtermékek és a hús termelése. 1938-ban a hústermelés havi átlaga 85 400 tonna volt, 1947-ben 75 000 tonna, 1949-ben pedig 84 000 tonna és ezen a színvonalon mozgott 1950-ben is. A zsírtermelés, amely 1939-ben havi 16 500 tonna volt, 1947-ben 11 800 tonnára csökkent. 1948-ban és 1949-ben a zsírtermelés 13 000 tonna volt, 1950-ben pedig 14 000 tonnára emelkedett. A búzatermés és a búzakivitel 1947-ig alatta maradt a háború előtti színvonalnak. Csupán 1948 óta haladta meg a búzatermés és a búzakivitel a háború előtti szintet.

Új-Zéland gazdasági fejlődése a második világháború alatt az ausztráliaihoz hasonló képet mutat, azzal a különbséggel, hogy itt az ipar lassabban fejlődött, mint Ausztráliában. A feldolgozóipar mutatószáma — ha az 1938. évi termelést 100-nak vesszük — 1947-ben 140 volt. Az iparban foglalkoztatott munkások száma 102 000-ről 1945—1946-ban 128 000-re emelkedett (vagyis 26 százalékkal nőtt) és azóta ugyanazon a színvonalon áll. Az ipari termelés növekedése a könnyűipari termelés növekedése révén állt elő. Ugyanakkor azonban csökkent a mezőgazdasági termelés. A zsírtermelés, amely 1937-ben havi 15 000 tonna volt, 1948-ig 12 800 tonnára, a sajttermelés pedig 7 700 tonnáról 7 300 tonnára csökkent. 1949—1950-ben a sajttermelés körülbelül 10 százalékkal haladta meg a háború előtti színvonalat. Ami a zsírtermelést illeti, ez még 1950-ben is jelentősen alatta maradt a háború előtti szintnek. 1939-ben a hústermelés havi 24 500 tonna volt, 1950-re havi 29 000 tonnára emelkedett. Változatlanul megmaradt az újzélandi gazdaság egyoldalú jellege. A zsír, sajt, gyapjú és hús teszi a kivitel 90 százalékát. 1948-ban Új-Zéland szolgáltatta a világ gyapjútermelésének 9 százalékát (1938-ban — 8 százalékát); innen származik a világ zsírkivitelének 20 százaléka és sajtkivitelének 30 százaléka.

Ausztrália a háború előtt is olyan ország volt, ahol a monopolizálás magas fokot ért el. A háború alatt és a háború utáni időszakban a tőke koncentrációjának és centralizációjának folyamata még erőteljesebbé vált. Az ausztráliai monopóliumok mindenhatóságáról (befolyásuk kiterjed az újzélandi gazdaságra is) beszámol az az érdekes tanulmány, melyet 1941 vége felé adott ki az Új

Dél-Wales-i Left Book Club[11]. 772 ausztráliai és újzélandi társaság elemzése azt mutatja, hogy a több mint 1 millió font sterling alaptőkével rendelkező társaságok száma 91, melyek kezében van az összes részvénytársaságok egész tőkéjének 61 százaléka. A 45 legnagyobb társaság 266 igazgatói pozíciója közül 145-ön 42 ember osztozik és az országban az egész részvénytőke 29 százalékát tartja kezében. Két állam — Új Dél-Wales és Victoria — szolgáltatja az ország ipari termelésének háromnegyedét, ebben a két államban él Ausztrália lakosságának kétharmada. És ebben a két államban 80 ember 200 millió font sterling tőkével rendelkezik! Ugyanakkor a valamivel több mint 3 millió adófizető 59 százalékának heti munkabére kevesebb 2 font sterlingnél, 80 százalékuk hetibére pedig kevesebb 4 font sterlingnél.

Új Dél-Walesben 178 társaság 130 millió font sterling tőkével rendelkezik. Közülük kiválik 13 társaság, melyek mindegyike kétmillió fontnál több tőkével rendelkezik: a Colonial Sugar (11,7 millió font sterling), a British Tobacco (11,2 millió), a Bank of New South Wales (8,8 millió), a Tooth and Co. (sörgyár, 6,2 millió), az ausztráliai gáz- és villanyművek (4,9 millió), a Commonwealth Bank of Australia (4 millió), a Commercial Bank of Australia (4,7 millió), a papírtröszt (2,6 millió), az ujságtröszt (2,6 millió) stb. Összes tőkéjük 65 millió font sterling; 40 ember az igazgatója 98 vállalatnak, melyek tőkéje összesen több mint 100 millió font sterling, „szűkebb körük" 15 emberből áll.

Victoriában a háború előtt 161 társaság működött, 153 millió font sterling tőkével, ezek közül 24 társaság, 97 millió font sterling tőkével. Legnagyobb közülük a Broken Hill Proprietary, 11,4 millió font sterling tőkével. Ez a társaság döntő szerepet játszik az acél- és a vastermelésben s több társaságot ellenőriz a rokoniparokban: szén-, arany-, vegyi-, repülőgépipari vállalatokat, hajóépítő és hajózási társaságokat, amelyeknek tőkéje együttvéve 40 millió font sterling. A többi nagy társaság közül megemlítendő az Imperial Chemical Trust (5 millió), a National Bank of Australasia (5 millió), a Dunlop kaucsuktársaság (4,7 millió), az Imperial Smelting (4,6 millió), a Union Bank (4 millió), az Ausztráliai Bank (3,5 millió), a General Motors (2,3 millió) stb. 40 ember az igazgatója 107 vállalatnak, melyek összes tőkéje 117 millió font sterling; „szűkebb körük" 12 emberből áll, akik 67 társaságot ellenőriznek, 89 millió font sterling tőkével.

Az ausztráliai monopóliumok jelentős része külföldi tőke (a háború előtt javarészt angol tőke) birtokában van, vagy egyszerűen külföldi monopóliumok leányvállalatai (birodalmi dohány-

[11] Monopoly. Issued by Research Department. Left Book Club. New South Wales. 1941 december.

tröszt, Imperial Chemical Trust, Dunlop stb.). Ugyanez vonatkozik a bankrendszerre is. A 7 legnagyobb magánbank 33 millió font sterling tőkével rendelkezik, ezek közül 3 — 11,5 millió tőkével — teljesen angol bank, de a többiekben is, különböző formában, idegen tőke vesz részt. Egyes ausztráliai óriásmonopóliumok igazgatósága nem Melbourne-ben vagy Sidney-ben, hanem Londonban székel. A Melbourne-i tőke, akárcsak a Sidney-i, szoros kapcsolatban van a külföldi monopóliumokkal, különösen a londoni Cityvel.

Ausztrália kapitalista iparának fejődése és a monopóliumok növekedése külső térhódításra ösztönöz. Ausztrália maga is gyarmatosító lett; a Papua (Brit Új Guinea) és a Norfolk-szigetek ausztráliai gyarmatok. A volt német Új Guinea és a Nauru-szigetekkel, e mandátumos területekkel pedig úgy rendelkezik, mintha gyarmatai volnának. Új-Zéland is több óceániai sziget birtokosa, és van mandátumos területe is: Nyugat-Samoa. A Fidzsi-szigetek (brit gyarmat) a Colonial Sugar Refining ausztráliai cukormonopólium „cukorbirodalma". Az ausztráliai tőkekivitel nemcsak ezekre a gyarmatokra irányul, hanem a Csendes-óceán délnyugati részének más országaiba is (Új Kaledónia, Új Hebridák), valamint Malájföldre és Burmába. A háború előtt az említett területekre irányuló ausztráliai tőkekivitel 30 millió font sterlingre rúgott. A háború után az ausztráliai tőke térhódítása jelentősen megnövekedett.

A háború utáni időszakban Ausztrália Angliával szemben nemcsak az adós, hanem néha a „hitlező" szerepét is játssza: háromszor is megajándékozta Angliát, hogy az angol fizetési mérlegen könnyítsen; 1947-ben 25 millió (ausztráliai) font sterlinggel, 1948-ban 10 millió font sterlinggel és 1949-ben 10 millió font sterlinggel.

A gazdasági terjeszkedés az az alap, amely létrehozta a külpolitikai terjeszkedés átfogó programját: Ausztrália vezető körei a Csendes-óceán délkeleti részén vezető szerepre tartanak igényt. Ezt az igényt már a háború idején megfogalmazták, Ausztrália és Új-Zéland canberrai konferenciáján, 1944 januárjában. E konferencia határozatai kimondják, hogy regionális stratégiai övezetet kell létrehozni, mely felöleli a Csendes-óceán délnyugati és déli részét, sőt kiterjed egészen az Ausztráliától északra és északkeletre fekvő szigetvonulatig, a Samoa- és Cook-szigeteken túlra. E regionális övezetben Ausztráliának kell játszania a vezető szerepet. A háború után Ausztrália annektálta a Dél-Afrika felé félúton fekvő Heard-szigeteket és élénken érdeklődik az Antarktisz iránt.

A Délafrikai Unióban a második világháború alatt a hadiiparon kívül fejlődésnek indultak a könnyű- és az élelmiszeripar különböző ágai: a cipő-, textil-, cukor- és húskonzervipar. Az

1946—1947. évi ipari népszámlálás adatai szerint a feldolgozóiparban foglalkoztatottak száma az 1938—1939. évi 352 500-ról 1946—1947-ig 558 700-ra emelkedett. A feldolgozóipar termelése a háború előtti termeléshez viszonyítva csaknem megkétszereződött. Az első világháború előtt a feldolgozóipar termelésének értéke csupán 25 százaléka volt a bányaipari termelés értékének; 1925-ben ez az arány 70 százalékra emelkedett, 1945-ben pedig a feldolgozóipar termelésének értéke még meg is haladta a bányaipari termelés értékét[12]. A szénkitermelés az 1939. évi 16 millió tonnáról 1947-ig 23 millió, 1950-ig pedig 26 millió tonnára emelkedett; az acéltermelés 1939-ben 300 000 tonna, 1947-ben 600 000 tonna, 1950-ben pedig 800 000 tonna volt. A mezőgazdasági termelés a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 40 százalékkal emelkedett.

A Délafrikai Unió egész gazdasága továbbra is az aranykitermelésen alapul. Az aranyipar összes részvényeinek piaci értéke 1946-ban hárommilliárd dollár volt, az összes többi iparág részvényeinek értéke pedig — 1,5 milliárd dollár[13]. A Délafrikai Unióban termelik ki az egész tőkés világ aranytermelésének felét, noha a háború utáni években az aranykitermelés csökkent. 1939-ben az aranykitermelés 13 millió uncia, a háború éveiben 14 millió volt, 1948—1950-ben a kitermelés visszaesett a 11,5 millió uncia színvonalára (1 troy uncia = 31 gramm).

A Délafrikai Unió egyúttal nagy gyapjútermelő is (a kapitalista világban a harmadik helyen áll Ausztrália és Új-Zéland mögött), de a háború utáni években a gyapjútermelés a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 20—25 százalékkal csökkent: 1934—1938-ban az évi átlag 124 000 tonna volt, 1948—1949-ben — 95 000 tonna, 1950—1951-ben pedig — 100 000 tonna.

A délafrikai gazdaságot néhány óriásmonopólium tartja kezében. Az aranykitermelést 7 társaság monopolizálta: az Anglo-American Corporation, a Union Corporation, a Johannesburg Consolidated Investment, a General Mining, a Consolidated Gold Fields (Cecil Rhodes alapítványa), az Anglo-Transvaal Corporation és a Kerner cég. A háború előtt az aranyipari társaságok tőkéjének túlnyomó része angol kezekben volt, a háború után azonban erősen megnövekedett az amerikai tőke szerepe. Az Anglo-American Corporation — ahol az angol tőke van túlsúlyban — aranybányákon kívül rézbányákat és gyémántlelőhelyeket tart kezében, valamint robbanóanyagokat stb. is gyárt. E társaság több mint 30 vállalatot ellenőriz 1,5 milliárd dollár tőkével, közöttük Észak-Rhodesia 3 rézbányáját, mely a háború előtt a világ réztermelésének 9 száza-

[12] *N. Franklin.* Economics in South Africa. Cape Town, 1948.; The Union of South Africa The Journal of Commerce. 1949 május 30.

[13] Fortune. 1946 október.

lékát szolgáltatta. Ehhez a társasághoz tartozik az Amalgamated Colliers of South Africa, a legnagyobb szénkombinát. Az Anglo-American Corporation elnöke Sir Ernest Oppenheimer. Ő az elnöke a De Beers angol gyémánttársaságnak is. Ezenkívül Oppenheimer elnöke még 12 nagy társaságnak, alelnöke 1 vállalatnak és igazgatója 21 társaságnak. Az angol Kerner cég élén Dél-Afrikában John Martin áll, aki azelőtt tagja volt az Angol Bank igazgatóságának. Ez a társaság 12 vállalat felett rendelkezik, John Martin ugyanakkor több más vállalatnak is igazgatója. Kebelbarátja volt az elhúnyt Smutsnek. Az összes felsorolt társaságokat szoros kapcsolatok fűzik egymáshoz és egyetlen hatalmas vállalkozói szervezetben, a Gold Producers Committee-ben egyesülnek, amelyet általában „Dél-Afrika igazi kormányának" szoktak nevezni.

Dél-Afrikában a monopolizálás növekedése együttjár a délafrikai uralkodó burzsoázia térhódító, terjeszkedő törekvéseinek fokozódásával. Ez a burzsoázia kiviteli piacokat keres és elsősorban az afrikai gyarmatokra vet szemet.

A. Délafrikai Unió hódító, annexiós politikát folytat a mandátumos Délnyugat-Afrikával szemben. A Malan-kormány semmibe sem vette az Egyesült Nemzetek Szervezetének azokat a határozatait, amelyeket az a Szovjetunió sürgetésére hozott (1946 december 14-én és 1947 november 1-én). Ezek a határozatok Délnyugat-Afrikának az ENSz gyámsága alá helyezését követelik. A Malan-kormány 1950 augusztusában Délnyugat-Afrikában választási komédiát rendezett (amelyben csak európaiak vettek részt) és a lakosság akarata ellenére bekebelezte ezt a területet — valójában mint gyarmatot — a Délafrikai Unióba. A Nemzetközi Bíróság, az Egyesült Államok és Anglia hallgatólagos hozzájárulásával, 1950 júliusában már jóelőre helybenhagyta ezt a hódítást.

A délafrikai burzsoázia igényt támaszt a Dél- és Észak-Rhodesia feletti uralomra is, és mindenféle terveket sző az említett országokkal való gazdasági és politikai „egyesülésre", vagyis — bekebelezésükre. Állhatatosan követeli a szomszédos angol protektorátusok: Basutofold, Swaziföld és Becsuanaföld annexióját. 1949 november elején Malan hivatalosan is felvetette ezt a kérdést, ami nézeteltéréseket idézett elő Angliával. 1951 februárjában Malan kijelentette, hogy a Délafrikai Unió nem tűri e kérdés „végnélküli halogatását", vagyis azzal fenyegetett, hogy e területeket önkényesen annektálja. A Délafrikai Unió térhódító tervei a portugál gyarmatokra — Angolára és Moçambique-ra is kiterjednek. Sőt, ennél is átfogóbb terveket dolgoznak ki az egész afrikai kontinens egyesítésére. A *Life* című amerikai folyóiratban Smuts marsall (akkoriban a Délafrikai Unió miniszterelnöke) már 1942-ben felvetette azt a tervet, hogy a gyarmatvilágot regionális övezetekre osszák fel, minek során az „afrikai övezetnek" — amely magában-

foglalná az egész világrészt — a Délafrikai Unió vezetése alá kell kerülnie.

Valamennyi domínium közül Kanadában tapasztalhatók a legkomolyabb változások mind az ipari termelés növekedésének ütemében, mind e növekedés abszolút méreteiben. Az ipari termelés mutatószáma (1937 = 100) a háborús években 184-re emelkedett, 1946-ban 147-re csökkent, 1947-ben pedig 163-ra, majd 1950-ben 180-ra emelkedett. A háború alatt Kanadában repülőgép-, szerszámgép-, vegyi- és optikai ipar jött létre. Jelentősen kibővült a gépgyártás, a hajógyártás és a fegyvergyártás. Az iparban foglalkoztatottak száma a háború utáni időben meghaladta a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát, ami példa nélkül áll Kanada eddigi történetében. Megváltozott a kitermelő- és a feldolgozóipar közötti arány is. A háború küszöbén termelésük egyenlő volt, mindegyikük mintegy másfélmilliárd dollár értékben termelt. 1940-ben a feldolgozóipar termelése elsőízben szárnyalta túl a kitermelőiparét, a háború utáni időszakban pedig ez utóbbinak másfélszeresére emelkedett. Míg a háború előtt (1935—1939) mezőgazdasági cikkekből állt a kanadai kivitel 42 százaléka, addig 1947-ben ez az arány 36,5 százalékra csökkent. Ugyanakkor a papír és a fa részaránya 25 százalékról 32 százalékra, az acél és acélkészítmények részaránya 6,6 százalékról 9,9 százalékra emelkedett[14]. Jelentősen megváltozott Kanada különböző vidékeinek gazdasági arculata is: a Csendes-óceán partvidékén nagy iparvállalatok, hajógyárak és más katonai jellegű objektumok létesültek. Kanada több színesfém nagytermelője. A nikkeltermelés az 1938. évi 95 000 tonnáról 1950-ig 120 000 tonnára, a cinktermelés 156 000 tonnáról 190 000 tonnára emelkedett. A réztermelés megmaradt a háború előtti színvonalon (200 000 tonna), az ólomtermelés pedig az 1938. évi 180 000 tonnáról 1948—1950-ig 150 000 tonnára csökkent.

A mezőgazdasági termelés a háború előtti színvonalhoz viszonyítva emelkedett. A háború utáni években a búzatermés 10 millió tonna körül mozgott, szemben az 1934—1938. évi 7 millió tonnás átlaggal. A búzakivitel az 1934—1938. évi 4,3 millió tonnáról a háború utáni években 5,5—6 millió tonnára emelkedett.

Kanada iparának és mezőgazdaságának növekedése, valamint külkereskedelmi és pénzügyi tevékenységének fokozódása — a reakciós közgazdászok fennen hangoztatott állításai ellenére — egyáltalán nem változtatta az országot „új nagyhatalommá". Ellenkezőleg: Kanada ipari fejlődése az amerikai imperializmus közvetlen irányításával ment végbe. Az amerikai imperializmus saját katonai és hadigazdasági bázisának, saját tőkekihelyezési övezetének tekinti Kanadát. A kanadai finánctőke az utóbbi évek-

[14] Statist. 1948 május 29. és június 5.

ben jórészt az Egyesült Államok finánctőkéjének fiókintézményeként fejlődött. A legnagyobb amerikai trösztöknek és társaságoknak vannak itt leányvállalatai. A Kanadában működő kétezer amerikai vállalat az a vaslánc, amely a kanadai gazdaságot az Egyesült Államok gazdaságához bilincseli. Hivatalos becslések szerint, a háború utáni időkben Kanadában befektetett új tőkék egyharmada amerikai vállalatokra esik. Ez a becslés természetesen nem veszi számításba azt a tényt, hogy sok amerikai vállalat kanadai cégér alatt működik.

Az amerikai monopóliumoknak nem érdekük, hogy a kanadai gazdaság önállóan és sokoldalúan fejlődjék. Ellenkezőleg — az az érdekük, hogy megőrizzék és megszilárdítsák Kanada függőségét az Egyesült Államoktól. Ezért ölt oly torz formákat Kanada ipari fejlődése, ezért nő az aránytalanság a nemzetgazdaságban. Ezért függ Kanada gazdasága ma is a brit országokba irányuló kiviteltől és az Egyesült Államokból származó behozataltól. A kanadai ipar még most sem rendelkezik elégséges fűtőanyagbázissal és az Egyesült Államok olaj- és szénszállítmányaitól függ, noha Kanadában (Alberta államban) új nagy fűtőanyagforrásokat, többek között olajlelőhelyeket fedeztek fel. Kanada mindjobban a Wall Street gazdasági, politikai és katonai terjeszkedésének objektumává válik.

Ugyanakkor a háborús években fokozódott Kanadában a tőke koncentrációja és centralizációja. Ezen az alapon erősödtek meg a kanadai uralkodó burzsoázia politikájában a reakciós, agresszív, imperialista, nagyhatalmi tendenciák.

Tim Buck, a kanadai Haladó Munkáspárt vezére így jellemzi Kanada fejlődését:

„Olyan ország, melynek nemzetgazdaságát és állampolitikáját kapitalista szabadverseny jellemezte, erősen monopolisztikus gazdasággá alakult át, amely a politikának és az államhatalomnak a finánctőkés oligarchia érdekeivel és politikájával való összeolvadását tükrözi. A finánctőke politikájának irányítói most azon igyekeznek, hogy Kanadát a szó szoros értelmében az Egyesült Államok függvényévé tegyék"[15].

A fináncoligarchia korlátlanul uralkodik Kanada egész gazdaságában és dönt sorsa felett. A nemzeti vagyon néhány hatalmas bank és ipari társaság kezében van[16]. A következő iparágakat

---

[15] Lásd *Tim Buck*. Kanada. Szikra 1950. 67. old.

[16] A kanadai tőkekoncentrációról és a monopolista egyesülések mindenhatóságáról igen érdekes adatokat közöl Watt Hugh MacCollum „Ki az úr Kanadában?" (Goszinyizdat 1946) című könyve, bár a szerző nem ad kimerítő választ erre a kérdésre nemzetközi távlatokban, az angol-amerikai küzdelem perspektívájában, és nem von le helyes politikai következtetéseket az összegyűjtött gazdag tényanyagból.

monopolizálta egy-egy társaság: alumínium (Aluminium Co. of Canada), nikkel (International Nickel Co. of Canada), ólom és cink (Consolidated Mining and Smelting Co.), sárgaréz, réz, ezüst (Anaconda-American Brass Co.), acélcsövek (Page Hersey Tubes Limited), acélsínek (Algoma Steel Corporation), klór, marónátron, hadianyagok és robbanóanyagok (Canadian Industries Limited), kén, telefonberendezések, távíróberendezések, cement stb.

Azok az iparágak pedig, amelyeket 2—2 társaság monopolizált: a dohány- és húsipar, a sörgyártás, a gyümölcs- és főzelékkonzervipar. 3 vagy 4 vállalat monopolizálta az autógyártást, az elektromos berendezések, mezőgazdasági munkaeszközök, pamutszövetek és gumicipők gyártását. A cukor-, papír-, malom- és gumiipar legfeljebb 5—5 társaság kezében van.

Az 1943. évi adatok szerint a kanadai társaságok összes aktívája 19,8 milliárd dollár, amiből 11,8 milliárd a bankokra esik, 3,6 milliárd — a közüzemekre, több mint 4,1 milliárd — az ipari társaságokra.

A legnagyobb 100 társaság (nem számítva a bankokat, biztosító és egyéb pénzügyi társaságokat) rendelkezik mind a 461 nem pénzügyi társaság egész tőkéjének 88,5 százalékával. E társaságok között szerepel: a Canadian Pacific Railway Co. 1,5 milliárd dollár aktívával, a Brazilian Traction, Light and Power elektromos társaság 407 millió dollár, az Aluminium Co. of Canada Limited 363 millió, az International Nickel 290 millió, az Imperial Oil 183 millió, a papírtröszt 122 millió, az Acéltröszt 103 millió dollár aktívával.

Miközben fokozódik a kanadai dolgozók abszolút és viszonylagos elnyomorodása, a kanadai monopóliumok óriási profitokat zsebelnek be, elnyelik a nemzeti jövedelem oroszlánrészét. Jellemző, hogy a 12 legnagyobb társaság vágja zsebre mind a 625 társaság egész profitjának egyharmadát.

Kanada 50 „koronázatlan királya" ellenőrzi az ország pénzügyi és ipari korporációinak zömét. Összesen 769 igazgatói helyet foglalnak el 425 korporációban. Közöttük van Morris Wilson bankár, aki 20 igazgatói helyet tölt be, összesen 5,8 milliárd dollár tőkével rendelkező korporációknál; Ross McMaster (22 igazgatói hely, 5,4 milliárd dollár tőke); Dunning (25 hely, 5,3 milliárd tőke); George Spinney (9 hely, 4,9 milliárd tőke); Cockshutt (14 hely, 4,2 milliárd tőke) stb. E közül az 50 pénzmágnás közül négyen Angliában, négyen az Egyesült Államokban, negyvenketten pedig Kanadában születtek. Az 50 nagytőkés közül 47 — 8 kanadai banknak az igazgatója. Ezek a bankok, az összefonódó igazgatóságok révén, ellenőrzik valamennyi jelentékenyebb hitel-, biztosító- és beruházási társaságot. A három legnagyobb bank — a Royal Bank of Canada, a Bank of Montreal és a Canadian Bank of Commerce,

ellenőrzi az összes bankaktívák 70 százalékát. A „három nagy" 83 igazgatója 789 igazgatói helyet tölt be 619 ipari, közlekedési és egyéb társaságban.

Igen elterjedt a perszonálunió — nemcsak a bankok és az ipar, hanem a finánctőke és a kormány között is. Így például Saint Laurent miniszterelnök igazgatója volt a Bank of Montreal-nak, a New York Life Insurance Company-nek, több bányaipari és közüzemi vállalatnak. Howe kereskedelemügyi miniszter egyúttal nagyiparos is, egy elevátorokat, cellulózegyárakat, széndokkokat építő vállalat alapítója. Ilsley igazságügyminiszter egy halifaxi nagyvállalat tulajdonosa.

A monopóliumok uralma — mely a háború utáni időkben méginkább kibontakozott — elősegíti a reakció erősödését a belpolitikában, az agresszió és expanzió fokozódását a kanadai uralkodó osztályok külpolitikájában. Kanada már a háború előtt sem volt kizárólag importőr, hanem tőkét is exportált. A kanadai eredetű külföldi tőkebefektetések 1938-ban összesen 1 865 millió dollárra rúgtak. Ennek az összegnek kétharmada az Egyesült Államokba volt kihelyezve. A második világháború éveiben ez az összeg megkétszereződött, elérte a 3,7 milliárd dollárt. A kanadai burzsoázia erőteljesen keres felvevőpiacokat és gazdasági térhódítási övezeteket. Kanadának a latinamerikai országokkal lebonyolított kereskedelmi forgalma az 1939. évi 83 millió dollárról 1948-ig 530 millió dollárra emelkedett.

Kanadában, akárcsak a többi dóminiumon, a fináncoligarchiát a legszorosabb kötelékek fűzik a külföldi monopóliumokhoz. Sőt, a fináncoligarchiát jórészt e monopóliumok kanadai tagozatának tekinthetjük. Ez a fináncoligarchia, gazdasági helyzeténél és politikai világnézeténél fogva, kozmopolita. A fináncoligarchia politikája a nemzeti érdekek elárulására irányul, kiszolgáltatja az országot az imperialista amerikai-angol tömbnek, nyilvánvaló részrehajlással az amerikai imperializmus javára. Ugyanakkor a dóminiumok — jelen esetben Kanada — kormányzó köreinek térhódító törekvései összeütközésbe kerülnek mind az angol, mind az amerikai imperializmus érdekeivel. Erről tanúskodik Új Foundland Kanadához való csatolása.

Új Foundland 1933-ig dominium volt, majd — pénzügyi csődje következtében — a dominium alkotmányát ideiglenesen felfüggesztették. 1948 június-júliusában két népszavazást tartottak a további alkotmányos rendszer kérdésében. 52 százalék a Kanadával való föderáció mellett, 47 százalék pedig a felelős kormány és a dominiumi statutum mellett szavazott. 1948 december 11-én Kanada és Új Foundland aláírta a föderációs egyezményt. 1949 február 10-én a kanadai parlament jóváhagyta ezt az egyezményt és Új Foundland Kanada tartománya lett.

Az angol parlamentben éleshangú tiltakozások hangzottak el Új Foundland-nek Kanadához való csatolása ellen. Hivatkoztak arra, hogy Kanada azért törekedett Új Foundland bekebelezésére, mert a Labrador-félszigeten gazdag vaslelőhelyek vannak. A konzervatív Lord Sempill azzal vádolta a kormányt, hogy „eladta az újfoundlandieket Kanadának". Ugyanakkor Új Foundland-en a kanadai föderáció ellenzői aláírást gyüjtöttek arra a petícióra, melyhez 50 000 polgár, vagyis a választók egyharmada csatlakozott, és amelyet 1948 novemberében adtak át az angol kormánynak.

Anglia politikáját azonban rendkívül bonyolult indokok határozták meg ebben a kérdésben. Sokan azok közül ugyanis, akik tiltakoztak a Kanadához való csatlakozás ellen, arra törekedtek, hogy Új Foundland az Egyesült Államokhoz csatlakozzék. Javasolták, hogy létesítsenek vámuniót az Egyesült Államokkal, sőt azt is, hogy Új Foundland olvadjon be az Egyesült Államokba, mint ennek 49-ik állama. Anglia ilyen körülmények között azt a tényt, hogy Új Foundland Kanadával egyesült, a kisebbik rossznak tartotta az Egyesült Államokhoz való csatlakozás kilátása mellett[17].

Új Foundland és Kanada föderációja azt bizonyította, hogy kiéleződtek az ellentétek az Egyesült Államok — Anglia — Kanada „háromszögben". A csatlakozás gyengíti Anglia gazdasági és politikai helyzetét Új Foundland-en, ugyanakkor pedig lehetővé teszi a kanadai és az amerikai tőke még fokozottabb térhódítását.

A kapitalizmusra jellemző egyenlőtlen gazdasági fejlődés következtében tehát fokozódnak az ellentétek Anglia és a dóminiumok között, gyengülnek és megrendülnek a hírhedt Brit Államközösség pillérei. Ugyanilyen irányban hatnak a dóminiumokon észlelhető politikai fejlődés egyenlőtlenségének tényezői is.

•

[17] Új Foundland-en két angol társaság monopolizálta a fa- és a papíripart. A fát és a papirost az Egyesült Államokba, a színesfémeket és érceket főleg Angliába exportálják. Ami az amerikai monopóliumokat illeti, ezek különösen érdekeltek Labrador vasérckincseiben. De erős itt a kanadai monopóliumok befolyása is. A labradori vasérc kiaknázására vonatkozó koncessziók a Labrador Mining and Exploration Co. tulajdonában vannak, amely mögött a clevelandi Hanna konszern (koncessziójának területe — 3 000 négyzetmérföld) és a Hollinger Consolidated Gold Mines kanadai társaság áll. Ugyanez a két társaság ellenőrzi a Hollinger North Shore Exploration Co. vállalatait, melyek 140 millió tonna felkutatott vasérc felett rendelkeznek. Figyelembe kell vennünk, hogy Új Foundland-en az Egyesült Államoknak 3 katonai támaszpontja van, amelyeket 1940-ben kapott bérbe Angliától 99 évre. (Ezeknek a támaszpontoknak a birtoklását az Egyesült Államok egy Kanadával kötött újabb szerződésben is megerősítette.)

A Brit Államközösségen belül ható széthúzó erőket a következő tényezők fokozzák: a Brit Birodalomba tartozó országok gazdasági és politikai fejlődésének egyenlőtlensége, az állami fejlődésük konkrét történelmi körülményeiben mutatkozó különbségek, a nemzeti kölcsönhatások sokfélesége, demokratikus és nemzeti felszabadító mozgalmuk különböző színvonala és az osztályerőviszonyok különbözősége, mely az egyes domíniumokra jellemző.

A domíniumok társadalmi és politikai életében az újabb időkben rendkívül nagy jelentőségre tett szert a nemzeti kérdés.

A történelmi fejlődés folyamán az angol telepes gyarmatokon önálló burzsoá nemzetek alakultak ki, nemzeti vagy soknemzetiségű területek keletkeztek. Ezek a gyarmatok kezdetben csupán az anyaország fiókintézményei voltak, melyek lemásolták az anyaország nemzeti és osztályszerkezetét. Az őslakosságot, miként már említettük, a legbarbárabb, legvadállatiabb módon irtották ki és semmisítették meg. Az anyaország e fiókintézményei az évszázadok során kialakították saját — az anyaországtól különálló — gazdasági és politikai életközösségüket, sajátos kulturális és lelkivilágukat. Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan jöttek létre az angol nemzettől különböző nemzetek is: a kanadai, az ausztráliai és az újzélandi nemzetek.

Lenin 1913-ban azt írta Ausztráliáról, hogy „ez az ország ép hogy önálló állammá kezd alakulni", hogy itt a kapitalizmus „még egészen fiatal", hogy az egyes ausztráliai államok kapcsolatai még igen gyengék. Ugyanakkor Lenin azokból a perspektívákból indult ki, amelyek „... Ausztrália önálló kapitalista állammá való végleges fejlődésével és megszilárdulásával"[18] voltak kapcsolatban. Az adott esetben ez a távlat az ausztráliai nemzet kialakulásával volt kapcsolatos. Az első, de különösen a második világháború, és ezzel az ipar meg a közlekedés fejlődése, a gazdasági közösség megszilárdulása, előmozdította az ausztráliai nemzet végleges kialakulását. Ugyanez történt több más domíniumon is.

Az angol burzsoá tudomány és az imperialista propaganda nem vesz tudomást ennek a fontos történelmi ténynek a jelentőségéről. Tudománytalan, fajvédő elgondolásokat gyártanak az egységes brit, sőt — az egységes angolszász nemzetről, mely szétszórtan él az egész világon, és mindenütt megteremtette uralmának támaszpontjait. Anglia az efféle elméletekben az „anyaország" szerepét játssza, mely édesleányaival, a Birodalom „angolul beszélő" országaival együtt az egységes és oszthatatlan brit nemzetet, az Egyesült Államokkal együtt pedig az angolszász nemzetet alkotja, mely a „világföderáció" vezetésére, vagyis az egész világ feletti uralomra hivatott. Ennek az angolszász fajelméletnek a másik

[18] *Lenin* Művei. 19. köt. 189. old. (oroszul).

oldala a kozmopolitizmus: felhívás a világ valamennyi nemzetéhez és államához, hogy mondjanak le szuverenitásukról és önállóságukról.

Az angol burzsoázia mindenképpen el akarja homályosítani a dominiumok népeinek nemzeti öntudatát. Féktelen kozmopolita propagandát folytat, mely a dominiumok nemzeti szuverenitásának és önállóságának eszméivel szemben a „brit közösségről" koholt hazug imperialista bölcselkedést hangoztatja.

Ám a „brit nemzet" már régóta fikcióvá vált. A nyelvközösség, amelyet a brit imperialisták a britek vélt „nemzeti egysége" bizonyítékának tekintenek, valójában még távolról sem határozza meg a nemzeti közösséget. Sztálin elvtárs teljes világossággal mutatta ezt ki a nemzeti kérdésről szóló klasszikus művében, éppen az angolok és az amerikaiak példáján: „Nemzet csak tartós és rendszeres érintkezés eredményeképpen, az emberek nemzedékről nemzedékre terjedő együttélésének eredményeképpen alakul ki. Tartós együttélés pedig lehetetlen közös terület nélkül. Az angolok és az amerikaiak azelőtt *egy* területen, Angliában laktak és *egy* nemzetet alkottak. Aztán az angolok egy része Angliából új területre — Amerikába költözött, és az idők folyamán itt, az új területen, új nemzetet alkotott, az északamerikai nemzetet. A különböző területek különböző nemzetek kialakulására vezettek"[19].

Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy csupán a nemzet mind a négy ismérvének együttes jelenléte, vagyis a nyelv, a terület, a gazdasági élet és a lelki alkat közösségének megléte esetén beszélhetünk nemzetről. A nyelv közössége — miként ez az angolok és amerikaiak, norvégek és dánok, németek és svájciak példáján látható — egyáltalán nem jelenti még a nemzet közösségét is. Az ausztráliaiak, kanadaiak, újzélandiak: különálló, kialakult burzsoá nemzetek.

Jellemző, hogy a dominiumokon uralkodó monopolista burzsoázia támogatja az angol burzsoázia „brit közösséget" vagy „felsőbbrendű angolszász fajt" hirdető kozmopolita fajvédő propagandáját. Az anyaország burzsoáziájának és a dominiumok burzsoáziájának ezen az alapon való együttműködését elősegítik a hagyományos ideológiai kapcsolatok, a pénzügyi és gazdasági érdekek összefonódása, sőt az angliai és a dominiumi kormányzó felső rétegek közvetlen rokoni kapcsolatai is.

A dominiumi népek nemzeti öntudatának növekedését akarja gátolni, e népek „angolosítását" igyekszik előmozdítani az uralkodó osztályok kivándorlási politikája is. Az 1930—1933. évi gazdasági világválságot megelőző években Angliából hozzávetőlegesen 100 000 ember vándorolt ki évente a dominiumokra. Anglia kormányzó

[19] *Sztálin* Művei. 2. köt. Szikra 1949. 319. old.

osztályai így akartak megszabadulni a „fölösleges lakosságtól", így akarták enyhíteni a tömeges munkanélküliséget és ugyanakkor növelni a domíniumokon az angol lakosságot. A második világháború után az angol burzsoázia és labourista tányérnyalói különböző embergyűlölő malthusiánus „elméleteket" kezdtek hirdetni, hogy igazolják és tisztára mossák a kapitalista rendszert, amely éhségre, nyomorra és sorvadásra kárhoztatja a népeket. Reakciós utópista terveket kezdtek hangoztatni az angolok nagyarányú kivándorlásáról, és a brit szigetekről a domíniumokba való tömeges áttelepülésről. Ezt a témát széltében-hosszában taglalják az angol és az amerikai[20] sajtó hasábjain, s külön áltudományos értekezéseket írnak erről a tárgyról. Példának Barker „Lakosságot az Államközösségnek"[21] című könyvét hozhatjuk fel. A szerző, a *Daily Herald* című ujság munkatársa, különböző malthusiánus érvekkel operálva kijelenti, hogy a brit szigetek nem tudnak eltartani 50 millió embert, s hogy ily nagyszámú lakosság és ily nagy gazdasági kapacitás egy helyen való koncentrálása veszélyeket rejt magában egy újabb világháború esetén. Javasolja, hogy a brit szigeteken legfeljebb 30 millió lakost hagyjanak. A többit a domíniumokra kell telepíteni az angol gyárak, közlekedési és hírközlőberendezések stb. egy részével együtt. A szerző konkrét tervet dolgozott ki Anglia tömeges kiürítésére, melynek lebonyolítását néhány évre irányozza elő.

Az ilyen és hasonló vad s őrült programok felvetése mindennél ékesebben bizonyítja, milyen zsákutcába került az angol imperialista ideológia és politika, milyen veszéllyel fenyegeti az angol népet és az egész emberiséget a halódó, elevenen rothadó kapitalista rendszer. Ne gondoljuk, hogy ez a szerző egyedül áll a maga nemében. Könyvéhez Dalton labourista miniszter, Huggins délrhodesiai miniszterelnök és Calwell ausztráliai bevándorlási miniszter írt dicsérő előszót. A londoni *Times* 1946 október 14-i vezércikke egyéves tervet javasol félmillió ember tömeges kivándoroltatására. Ez a szám egyharmada vagy egynegyede annak, amelyet Barker javasol, de ez sem reális, noha a kapitalista Angliában a dolgozók életszínvonalának szakadatlan romlása erősen fokozza a kivándorlási lázat. A nyilvánosságra hozott adatok szerint a háború utáni időszakban Angliából 150 000 ember vándorolt ki évente. 1946 elejétől 1949 tavaszáig 485 000-en vándoroltak ki, közöttük 273 000-en a domíniumokra, 115 000-en Kanadába, 67 000-en Ausztráliába, 21 000-en Új-Zélandba és 70 000-en a Délafrikai Unióba[22].

---

[20] Lásd Foreign Affairs. 1949 április: Must Britain plan mass emigration?
[21] *Dudley Barker*. People for the Commonwealth. London, 1948.
[22] Records of Statistics. 1949 június 18.

A dominiumok burzsoáziája pedig, merőben fajvédő meggondolásokból nagyszabású bevándoroltatási terveket kovácsol. Az ausztráliai kormány vezetői arra hivatkoznak, hogy kívánatos lenne az eljövendő 20 évben felemelni a lakosság lélekszámát 8 millióról 20 millióra, főként az Angliából és kisebb mértékben Európa többi részéből való bevándorlás révén. Az ausztráliai urak szíves-örömest toboroznak különböző fasiszta elemeket, még a „hontalan személyek" köréből is. A „hontalan személyek" táboraiból szemérmetlen csalással, erőszakkal és fenyegetésekkel még a Szovjetunió és a népi demokratikus országok állampolgárait is Ausztráliába irányították. Az újzélandi tervek szerint az ottani lakosság lélekszámát 2 millióról 5 millióra akarják emelni, főként angolok bevándoroltatása révén. A Délafrikai Unióba irányuló angol bevándorlást 1948 közepén megszüntették a Malan-kormány korlátozó intézkedései. Kanadában a francia eredetű körök nyomására 1948 szeptemberében határozatot hoztak, hogy a francia bevándorlókat az angolokkal egyenlő feltételek mellett engedik letelepedni. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy a tömeges kivándorlás különböző tervei azonnal összeomlanak, mihelyt feltűnnek a dominiumokon a gazdasági válságnak és a munkanélküliség növekedésének első jelei. Sőt, az 1930—1933. évi gazdasági válság idején az angol kivándorlók egy része visszaköltözött a dominiumokról a brit szigetekre. Természetesen sem a dominiumokon, sem az anyaországban nem jutottak munkához.

Az Angliából a dominiumokra irányuló tömeges kivándorlás reakciós és utópista tervei minden reális alapot nélkülöznek és nem fordíthatják vissza a javarészt már befejeződött történelmi folyamatot: az egyes nemzetek kialakulását a dominiumokon. Még kevesebb eredményre számíthat e téren az angliai és a dominiumi burzsoázia fajvédő kozmopolita propagandája.

A dominiumi kormányzó körök kozmopolita ideológiája és propagandája ismétcsak azt bizonyítja, hogy a jelenlegi történelmi szakaszban, a kapitalizmus általános válságának időszakában a monopolista burzsoázia már nem lehet a nemzeti eszme hordozója, a nemzeti függetlenség és szuverenitás védelmezője. Ez a burzsoázia, melyet át meg átszőnek a kozmopolita pénzügyi kapcsolatok, melyet megrémít a demokratikus erők és a nemzeti felszabadító mozgalom növekedése — lelkiismeretlenül árubabocsátja a nemzet érdekeit, elszegődik a külföldi, többek között és elsősorban az amerikai imperializmus szolgálatába.

A dominiumok proletariátusa, a Kommunista Pártok vezetésével, a nemzetek élére áll, védelmezi szabadságukat, szuverenitásukat és függetlenségüket a külföldi imperializmus minden merényletével szemben.

A jelenlegi helyzetben, amikor a „brit közösség" és az „angol-

szász egység" reakciós eszméit az új világháború kirobbantásának szolgálatába állították, amikor az amerikai monopolisták és az amerikai militarizmus garázdálkodása azzal fenyegeti a dominiumokat, hogy szabadságuk és függetlenségük látszatát is elvesztik — a nemzeti szabadság és szuverenitás harci jelszavai, a külföldi függőség és elnyomás lerázásának jelszavai rendkívüli mozgósító erőre tesznek szert és nagy haladó szerepük van a békéért és a demokráciáért vívott harcban.

A nemzeti kérdés még az úgynevezett „angolul beszélő" dominiumokon belül sem korlátozódik csupán Anglia és az angolokból alakult új nemzetek kölcsönös kapcsolataira. Több dominiumon még fennmaradt a helyi lakosság is, amely kegyetlen nemzeti és faji elnyomás alatt szenved. Elég, ha a Délafrikai Unióra utalunk, ahol a lakosság négyötöde afrikai (bantu), és ahol más nemeurópai nemzetiségek is élnek. Továbbá, nem minden dominiumon angol eredetű az európai lakosság. Írországban, amely 1921-től 1949-ig dominium volt, olyan nép lakik, mely sok évszázadon át az angolok nemzeti elnyomása alatt szenvedett, Észak-Írország lakossága pedig még a független Ír Köztársaság kihirdetése után is megmaradt az angolok uralma alatt. Végül, több dominiumon az európai lakosság nemzeti összetétele nem egyöntetű: a Délafrikai Unióban búrok és angolok laknak, és a búrok vannak többségben; Kanadában a lakosság angolokból, franciákból, szlávokból tevődik össze. Itt a lakosság egyharmada franciákból áll, akiknek a népességhez viszonyított hányada — nagy születési arányszámuk folytán — egyre növekszik. E dominiumok belpolitikájában lényeges szerepet játszanak az ádáz nemzeti ellentétek, fokozva a széthúzó erők hatását.

A dominiumok politikai fejlődésének egyenlőtlensége abban is megnyilvánul, hogy az osztályerők megoszlása, a politikai pártok rendszere, a demokratikus haladó mozgalom lendülete és színvonala tekintetében számottevően különböznek egymástól.

Az egyes dominiumokon más és más politikai pártok vannak uralmon: Ausztráliában és Új-Zélandon 1949 végéig a labourpártiak voltak hatalmon, akiknek sok évtizeden át nagy szerepük volt ezeknek az országoknak a politikai életében és a burzsoá kormányok megalakításában; Kanadában még ma is az angol konzervatívok és liberálisok másai — a két burzsoá párt váltogatja egymást a kormányon, a labouristák befolyása pedig aránylag csekély; a Délafrikai Unióban 1948 tavasza óta a fajvédő, fasiszta színezetű nacionalista párt van uralmon.

Azok a pártok tehát, amelyek a dominiumokon a hatalmat monopolizálták, a burzsoá imperialista diktatúra valamennyi politikai eszközének teljes választékát tárják elénk — a nyílt fasiszta terrorista diktatúrától egészen a burzsoáziának a munkás-

osztályon belül működő jobboldali labourista jobboldali reformista ügynökségéig. Mindezek a pártok szorosan együttműködnek egymással a brit birodalmi rendszer keretei között, hogy elnyomják a nemzeti felszabadító mozgalmat, a demokratikus mozgalmakat, kizsákmányolják és kirabolják a gyarmati lakosságot. Ez a tény ismétcsak azt bizonyítja, hogy a fasizmus és a jobboldali labourista vonal nem ellentétek, hanem édestestvérek, hogy eszmei és politikai lényegük azonos, hogy — tekintet nélkül a módszerek különbözőségére — közös cél egyesíti őket: a kapitalista rendszer, a gyarmati elnyomás megőrzése és megerősítése.

Valamennyi dominiumon a hírhedt „kétpártrendszer" uralkodik, mely lehetetlenné teszi, hogy a nép a parlamentbe küldje igazi képviselőit.

Ausztráliában a labouristák elsőízben az 1910. évi választásokon arattak győzelmet és alakítottak kormányt, amely 1913-ig volt hatalmon. Az 1914. évi választásokon a labouristák ismét többségre tettek szert. A háború alatt a pártban szakadást idézett elő a háborúval kapcsolatos állásfoglalás kérdése, és Hughes, a jobboldali szárny vezére, a burzsoá liberális párttal egyesülve a háborús kormány élére állott. Mind a háború alatt, mind a háború után, a párizsi békekonferencián, Hughes mint a legszenvedélyesebb soviniszta, hétpróbás imperialista, a Brit Birodalom láncos kutyája szerepelt. Az ausztráliai labourista párt még a II. Internacionále pártjai között is kitűnt szélsőséges reformizmusával és leplezetlen burzsoá ideológiájával. Vajmi kevéssé különbözik a többi burzsoá párttól. Lenin 1915-ben rámutatott arra, hogy az ausztráliai labouristák lényegében az európai típusú burzsoá liberális párt szerepét játsszák. „Az ausztráliai Labour-párt — írta Lenin — még szavaiban sem szocialista párt. Valójában burzsoá liberális párt ez, az úgynevezett ausztráliai liberálisok pedig — konzervatívok ... Hogy megérthessük a pártok valódi jelentőségét, nem a cégért kell nézni, hanem osztályjellegüket és minden egyes ország történelmi körülményeit"[23]. Az ausztráliai labouristákról mint burzsoá pártról adott lenini jellemzés ma is teljes mértékben érvényes.

A gazdasági világválság időszakában ismét labourista kormány került uralomra: a Scullin-kormány, amely 1929-től 1931-ig volt hatalmon. Ezután a labouristák jobbszárnya, élén Lyonssal, ismét kivált a pártból és egyesült a nacionalisták burzsoá pártjával (liberálisok). 1941-ben ismét a Labour-párt alakított kormányt, mely megkapta a szavazatok többségét az 1943. évi választásokon is (1945-ben Chifley lett a miniszterelnök). Ez a kormány szorosan együttműködött a háború alatt a Churchill-kormánnyal, a háború

[23] *Lenin* Művei. 19. köt. 188. old. (oroszul).

után pedig az Attlee—Bevin-kormánnyal. Az 1946. évi választásokon ismét a labouristák kaptak tobbséget és egészen 1949 végéig voltak hatalmon, amikor a liberális-agrár koalíció váltotta fel őket, mely a parlamenti választásokon győzelmet aratott.

A „kétpártrendszer" Ausztráliában
(a mandátumok megoszlása a parlamenti választásokon)

	1940	1943	1946	1949	1951
Labouristák	36	49	45	47	52
Liberálisok	36	15	17	54	69
Agrárpártiak		10	12	20	
Függetlenek	2	—	—	2	—
Összesen	74	74	74	123	121

Ausztráliában a labouristák 8 éves kormányzásának (akárcsak az újzélandi labouristák 15 éves kormányzásának) tapasztalatai rendkívül tanulságosak és nagy nemzetközi jelentőségük van az imperializmus labourista lakájai árulásának jellemzése szempontjából, a kapitalista rendszer általános válságának időszakában. A hatalomra került ausztráliai és újzélandi labouristák hamisítatlan burzsoá, imperialista politikát folytattak. Egyetlenegy szociális intézkedést, egyetlenegy reformot sem valósítottak meg. Nem mozdítottak meg egyetlenegy téglát sem a kapitalista társadalom építményében, ellenkezőleg — minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy megszilárdítsák ezt az épületet. Egész politikájuknak az volt a célja, hogy egyengessék a reakciós, fasiszta diktatúra hatalomrajutásának útját.

Ausztráliában Chifley labourista kormánya nagy garral beharangozta a bankok államosítását és azt az elhatározást, hogy a kormány fokozza az árak állami ellenőrzését. 1947 október 15-én terjesztette be a kormány a bankok államosításáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a parlament csakhamar megszavazott. A torvény „méltányos kártérítést" biztosított a banktulajdonosoknak. Az államosítás csupán a legnagyobb bankokra terjedt ki, a bankok tekintélyes része megmaradt magánkézben. Ennek ellenére a burzsoázia tiltakozó hadjáratot indított. E hadjáratban nagy szerepe volt az angol tőkének, mert az államosítás három angol bankot is érintett, nem szólva a többi bankhoz fűződő angol érdekekről. Három állam — Victoria, Dél-Ausztrália és Nyugat-Ausztrália — labourista kormánya is ellenezte az államosítást. 1948 augusztus 11-én a legfelsőbb bíróság érvénytelenítette a bankok államosításáról szóló törvényt és ezzel az államosítási játék véget is ért. A *Round Table*, az angol gyarmati körök folyóirata, az államosítási törvény ily gyors és súlyos kudarcát azzal magyarázza, hogy még a jobb-

oldali labourista közül is sokan ellenezték ezt a törvényt. Valóban, semmi kétség az iránt, hogy a labourista vezetőség maga gondoskodott az államosítási javaslat bukásáról.

Hasonló zavarok voltak az árszabályozási javaslat körül is. 1948 májusában a kormány népszavazást rendelt el, hogy a szövetségi parlament jogot kapjon az árakat és a földbirtokügyleteket szabályozó törvények hozására. A népszavazást úgy szervezték meg, hogy a törvényjavaslat ellenzői valamennyi államban megszerezhették a szótöbbséget. A kormány szíves-örömest és azonnal hatályon kívül helyezett több — még a háborús időkben hozott — rendeletet, amelyek az árak és a földbirtokügyletek ellenőrzésére vonatkoztak. Beszüntetett több, élelmiszerekre és közszükségleti cikkekre vonatkozó támogatást. A reakciós sajtó lelkesen üdvözölte ezeket az intézkedéseket, amelyek ismét csökkentették a dolgozók életszínvonalát és korlátlan hasznot biztosítottak a kapitalista monopóliumoknak és a földüzéreknek. A labouristák semmit sem tettek az agrárkérdés megoldása érdekében: a földnek több mint négyötöde a földesurak tulajdonában maradt.

Az ausztráliai labouristák, hatalomra jutásuk után, szigorúan ragaszkodtak a „fehér Ausztrália" politikájához, ahhoz a reakciós fajvédő politikához, amely az őslakosság maradványainak megsemmisítésére, az ázsiai országokból való bevándorlás megakadályozására, az ausztráliai lakosság „árja", „északi", angolszász „fajtisztaságának" megőrzésére irányul. Az angol gyarmatosító hóhérok annakidején kiirtották Ausztrália őslakosságának zömét, hidegvérűen pusztították a bennszülötteket. Alig negyven—ötvenezer ausztráliai őslakó maradt csak életben. Ausztrália kormányzó osztályai és labourista lakájaik folytatják fajirtó politikájukat, mely a bennszülötteket elkorcsosodásra és kihalásra ítéli.

Az ausztráliai kormány képviselői szívesen használják fel az Egyesült Nemzetek Szervezetének szószékét arra, hogy képmutató nyilatkozatokat tegyenek az „emberi jogok" megvédéséről... más országokban. Arról azonban mélyen hallgatnak, hogy saját országukban mit művelnek! Rendall protestáns lelkész a *Sunday Herald* hasábjain így írja le az ausztráliai bennszülöttek helyzetét: „Coonamble város környékén, a nyomortanyákon, mintegy száz bennszülött él. Hulladékokkal kell táplálkozniok, amelyeket szemétgödrökből kotornak elő. Nyomorúságos földkunyhóikban, ahol még ágy sincs, a legyek felhője dong. Sok gyermek férgektől nyüzsgő rongyokat visel. A felnőtteket és a gyermekeket betegségek pusztítják. Különösen elterjedtek a nemibetegségek és a trachoma. Még a legelemibb egészségügyi berendezések is hiányoznak. A viskók lakóinak még arra sincs helyük, hogy rongyaikat kimossák vagy tisztálkodjanak. Hasonló viszonyok uralkodnak a színesek táboraiban Gulargambone városában, ahol 70 színesbőrű és 800

fehér él; Quambone város táborában, ahol 30 színes és 100 fehér él. Új Dél-Wales nyugati részének városaiban csaknem mindenütt ilyen helyzet uralkodik"[24].

A csendesóceáni Palm-szigetet — ahová az ausztráliai őslakosságot száműzik — „halálszigetnek" nevezik. Thomson antropológus, a híres ausztráliai tudós, 1950 április 3-án előadást tartott Melbourne-ben, és így írta le a száműzöttek helyzetét: „Ausztráliában kipusztítják a bennszülötteket. Queensland állam kormányának barbár bánásmódja következtében úgy pusztulnak, mint a legyek... A bennszülöttekre hajtóvadászatot rendeznek, majd száműzik őket Palm szigetére — a halálszigetre... Nyolcéves közigazgatási szolgálatom alatt, míg bennszülöttek között éltem, megfigyeltem, miként sorvadnak és pusztulnak ezek a szerencsétlenek. Harminc évvel ezelőtt még 400 törzs élt; ma mindössze 20 maradt fenn közülük"[25].

A második világháború után a labourista kormány még tovább élezte a fajvédő soviniszta politikát és több rendeletet adott ki a színes népfajokhoz tartozó ausztráliai lakosok kiutasítására és kiutasított Ausztráliából katonafeleségeket, meg olyanokat is, akik már régóta ausztráliai állampolgárok stb. Ezek a reakciós intézkedések nagy felháborodást keltettek valamennyi ázsiai és távolkeleti országban.

Az ausztráliai labourista sokéves uralmát további jobbratolódásuk, a reakció felé való vonzódásuk, leplezetlen munkásellenes, szocializmusellenes politikájuk jellemzi, mellyel az ausztráliai és a külföldi monopóliumok érdekeit szolgálják. Az ausztráliai jobboldali labouristák mint az angol-amerikai agresszorok szövetségesei és társai vesznek részt az új világháborúra törő katonai koalíciók összetákolásában, a kelet- és délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elfojtásában.

Az újzélandi labourizmus az ausztráliainak édestestvére. Lenin „Füzetek az imperializmusról" című írásában idéz Siegfried „Új-Zéland" című könyvéből, amely gyilkos gúnnyal jellemzi az újzélandi burzsoáziát és labourista tányérnyalóit, sovinizmusukat, imperialista politikájukat: „A begyepesedett, vidéki, ostoba, önző kispolgárok országa, akik Angliából exportáltak maguknak «*kultúrát*» és úgy hevernek rajta, mint kutya a szénán. (A bennszülötteket — a maorikat — halomra gyilkolták; tűzzel-vassal folytatott háborúkban.)"

Jegyzeteiben Lenin kidomborít olyan tényeket, mint a labouristák hajszája a bevándorolt ausztráliai munkások ellen, mint a

[24] Pravda. 1949 október 18.
[25] Novoje Vremja. 1950. 16. sz. 24. old.

különleges formájú újzélandi imperializmus létrejötte: „gyarmati jingóizmus", „ausztrálázsiai imperializmus . . ."[26]

Új-Zélandon a labouristák 1935-től 1949 végéig egyfolytában voltak hatalmon. Az 1949 végén tartott választásokon vereséget szenvedtek: 34 mandátumot kaptak, a nacionalisták 46 mandátumával szemben. A leplezetlen reakció győzelmét itt is a labouristák politikája készítette elő, végig az alatt az idő alatt, míg hatalmon voltak. Az ausztráliai jobboldali labouristákhoz hasonlóan az újzélandiak is csupán a burzsoá politikai szervezet egyik válfaját képviselik. 15 éves kormányzásuk során mindent elkövettek, hogy egy hajaszála se görbüljön meg a monopolista burzsoáziának. Közvetlenül a második világháború után beharangozták az államosítási és a „gazdasági újjáépítési" terveket, de azután csakhamar minden abba is maradt.

Az újzélandi kormány a faji megkülönböztetés és elnyomás soviniszta politikáját folytatja az őslakossággal — mind a maorikkal, mind gyarmati szigetbirtokaik bennszülött lakosságával szemben. A kormányt azonban ez nem gátolja meg abban, hogy képmutatóan ne tiltakozzék a diszkrimináció ellen . . . Ausztráliában.

Az újzélandi labouristák ideológiáját és politikáját, akárcsak az ausztráliaiakét — mint ezekben az országokban valamennyi burzsoá párt ideológiáját és politikáját —, az angol imperializmus előtti hajbókolás és a Brit Birodalom magasztalása hatja át. Siegfried fentidézett könyvéhez fűzött széljegyzeteiben Lenin megjegyezte: „. . . a lakosság sznobizmusa: lakájkodás a főrendek előtt («Sir» — olyan méltóság, amely előtt hasoncsúsznak), az angol monarchia az udvar előtt . . ."

A legreakciósabb, fasiszta csoportok—amelyek a hitleri fasisztáktól vették át eszméiket és szótárukat — egy olyan fasiszta diktátor hatalomrajutásáról ábrándoznak, aki „felébreszti" a Birodalmat és megmenti az elkerülhetetlen széthullástól. Casey, az ausztráliai agrárpárt vezére (Bombay volt kormányzója), 1948 április közepén egy felhívásában így nyilatkozott: „Az, amire most szükség van — egy nagy birodalmi vezér, aki tűzpallossal vonul végig a Birodalmon és ezt hirdeti: «ébredj Britannia»."

A jobboldali labouristák ösztönözték, támogatták, végül pedig hatalomra juttatták a fasiszta és fasisztabarát erőket. 1949 végén a labourista kormányok vereséget szenvedtek mind az ausztráliai, mind az újzélandi választásokon. Leplezetlenül reakciós, imperialista burzsoá pártok kerültek uralomra: a liberálisok és agrárpártiak blokkja Ausztráliában, a nacionalisták Új-Zélandon. A jobboldali labouristák tehát így egyengették népellenes és reakciós politikájukkal a szélsőséges, imperialista reakció útját.

[26] *Lenin.* Füzetek az imperializmusról. 478. old. (oroszul).

A labourista kormányok hamisítatlan burzsoá politikát folytattak; ezáltal lejáratták magukat és segítségükre voltak a burzsoá pártoknak, hogy — a hagyományos „kétpártrendszer" keretében — feltámasszák saját befolyásukat és győzelemre jussanak a választásokon.

A labourista kormányok minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy lejárassák a szocializmust, elmélyítsék a szakadást a munkásosztályon belül, gyengítsék a reakció táborával szembenálló demokrácia erőit, véres kézzel nyomják el a sztrájkoló munkásokat, megnyirbálják a munkások jogait és — a burzsoáziával karöltve — kommunistaellenes hadjáratot szervezzenek. A monopóliumok ügynökei voltak és így e monopóliumok közvetlen képviselőit is juttatták hatalomra.

Az új, reakciós burzsoá kormányok programja a dolgozók politikai és gazdasági jogai elleni támadás fokozása, a Kommunista Párt törvényen kívül helyezése, az erőltetett háborús készülődés volt. Ausztráliában a Menzies-kormány[27] 1950 április végén törvényt hozott a Kommunista Párt és az egyéb demokratikus baloldali haladó szervezetek betiltásáról, amelyeket „a kommunisták ellenőriznek". Ezzel egyidejűleg a Menzies-kormány több más munkásellenes törvény kidolgozását is megkezdte: javasolta a szakszervezetek jogainak korlátozását, a sztrájkok betiltását, a munkanap meghosszabbítását, valamint a jövőre nézve mindenféle államosítási rendszabály betiltását, hacsak nem általános népszavazás döntött felette. A Menzies-kormány fokozta a háborús előkészületeket, bevezette az általános hadkötelezettséget, úgy határozott, hogy Ausztrália is részt vesz a maláj nép elleni katonai intervencióban. A „Védelmi előkészületek" című 1951. évi törvénytervezet diktátori hatalommal ruházza fel a kormányt.

Az ausztráliai nép erőteljesen tiltakozott a Menzies-kormány reakciós fasiszta törvényei ellen. A közvélemény nyomására a legfelsőbb bíróság 1951 márciusában alkotmányellenesnek nyilvánította a Kommunista Párt betiltásáról szóló törvényt. A kormány új parlamenti választásokat írt ki, amelyek áprilisban zajlottak le és kisebb többséget hoztak a kormánykoalíciónak, mint amellyel az előbbi parlamentben rendelkezett. A Kommunista Párt betiltása tárgyában tartott 1951 szeptemberi népszavazás a reakció csúfos bukásával és a demokratikus erők győzelmével zárult.

A külpolitika terén az ausztráliai és újzélandi reakciós kormá-

---

[27] Menzies szoros kapcsolatban áll az egyik legnagyobb monopolista konszernnel, a Broken Hill-lel. A háború előtt igazgatója és vezetőségi tagja volt tucatnyi különböző társaságnak. Annakidején rajongott a hitlerizmusért. Spender külügyminiszter a Goodyear Tire and Rubber Co. amerikai kaucsuktársaság egyik leányvállalatának igazgatója.

nyok az amerikai imperializmushoz, a nemzetközi reakció és agresszió elismert főkolomposához igazodnak.

Az angol domíniumokon a fasiszta, szélsőségesen reakciós erők és pártok erősbödése tehát közvetlen kapcsolatban van az amerikai imperializmus háborús készülődésével, a domíniumok ügyeibe való mind erőteljesebb amerikai beavatkozással, az Egyesült Államok katonai aktivitásával, melynek az a célja, hogy a domíniumokat a demokratikus tábor elleni hadműveletek támaszpontjává tegye.

Kanadában a kormányzó burzsoázia mindezideig a leplezetlen burzsoá pártok uralma révén érvényesítette diktatúráját, a labouristák hatalomrajuttatása nélkül. A kormányon egymást váltogatja a két konzervatív irányzatú politikai párt: a konzervatívok („haladó konzervatív párt") és a liberálisok. A kanadai „kétpártrendszer" hasonló az Egyesült Államokban uralkodó rendszerhez. 1921-ig a konzervatívok voltak hatalmon, 1921-től 1930-ig (az 1926. évi kis megszakítástól eltekintve) — a liberálisok, 1930-tól 1935-ig — a konzervatívok, 1935 óta — a liberálisok. Ezen a két párton kívül még kisebb pártok is működnek, amelyek az egyes tartományokban vannak uralmon.

A „kétpártrendszer" Kanadában

(a mandátumok megoszlása a parlamenti választásokon)

	1940	1945	1949
Liberálisok	170	118	194
Konzervatívok	39	66	42
Labouristák	11	26	12
Egyéb	25	35	14
Összesen...	245	245	262

A konzervatívok („haladó konzervatív párt") az Angliához való szorosabb közeledés hívei. Ilyen szellemben nyilatkozott a párt nemzeti konventje 1948 októberében. A párt főként az angol származású burzsoá köröket egyesíti. A párt vezetője, aki egyben Ontario miniszterelnöke: George Drew, a nagytőke százszázalékos képviselője. A bel- és külpolitika terén a konzervatívok szélsőségesen reakciós, agresszív politikai vonalat követnek. A kommunisták törvényen kívül helyezését követelik. 1950 májusában ilyenértelmű javaslatot terjesztettek be a parlamentbe. A javaslatot azonban 147 szavazattal 32 ellenében elvetették.

A liberálisok is éppen olyan híven szolgálják a monopoltőkét, mint a konzervatívok. A liberális kormány 1946-ban ádáz szovjetellenes provokációs kampányt szervezett, az úgynevezett „szovjet kémkedés" ürügyén. A konzervatívoktól eltérően, a liberálisok

inkább az Egyesült Államokhoz fűző kapcsolatokat akarják megszilárdítani, mint a birodalmi egységet. A liberális párt jobbára a kanadai burzsoázia francia eredetű köreit képviseli. A párt tagságának egyharmada kanadai francia. Mackenzie King 1948 végén nyugalomba vonult, azóta Louis Saint-Laurent áll a párt élén.

A kanadai labourista szervezete a Cooperative Commonwealth Federation; közönséges jobboldali szocialista párt ez, amely védelmezi a burzsoázia érdekeit és elárulja a munkásosztály, a demokrácia és a béke ügyét. Elnevezéséből is kitűnik, hogy ideológiájában és propagandájában a kispolgári kooperatív utópizmus felé hajlik. 1948 augusztusában, a párt országos végrehajtó bizottságának ülésén programot szavaztak meg a fontosabb gazdasági ágak, közöttük a kiváltságos bankok, a Canadian Pacific, az acélipar, a vegyiipar, a mezőgazdasági gépgyártás államosításáról. A program nemzeti munkakódex kiadását, a lakásépítkezés megindítását és a mezőgazdaság fejlesztését követeli. Mindezeket a hangzatos követeléseket az alsóbb pártszervezetek, az egyszerű párttagok tömegeinek nyomására fogadták el. E párttagok többsége a haladó, szocialista munkáspolitika őszinte híve. A párt vezetőinek legfőbb gondja azonban a kommunizmus elleni harc és a kapitalizmus megszilárdítása. Saskatchewan tartományban a labouristák 1944 óta vannak hatalmon és abszolút többséggel rendelkeznek a tartományi parlamentben. Ám nemcsak hogy nem tettek semmi kísérletet az itteni kapitalista rend megváltoztatására, hanem még komolyabb szociális reformra sem került sor. A Marshall-terv elfogadását és az Atlanti Egyezmény megkötését a labourista vezérek reakciós, népellenes irányvonalának erősödése kísérte. A terror és a megfélemlítés eszközét alkalmazták azokkal a párttagokkal szemben, akik tiltakoztak a Marshall-terv és az Atlanti Szövetség ellen, azzal vádolva őket, hogy „a kommunisták befolyása alá kerültek". A pótválasztásokon a labouristák a burzsoá pártokkal közös listán indultak és meghiúsították saját pártjuk képviselőinek jelölését is, ha azok demokratikus, haladó nézeteket vallottak.

A második világháború előtt a labouristák nem játszottak nagy szerepet Kanada politikai életében. Az első nagy választási győzelmek — a saskatchewani siker és az 1945. évi általános választásokon a szavazatok 20 százalékának elnyerése — már a háború utáni időszakra esnek. A labouristák már arra kezdtek számítani, hogy a hivatalos ellenzék, vagyis a mandátumok száma szerint a második párt szerepét játszhatják a parlamentben. Az 1949. évi választások azonban nem igazolták reményeiket: a labouristák mindössze 12 mandátumot kaptak, az előző választásokon nyert 26 mandátummal szemben. A liberálisok a 262 hely közül 194-et kaptak (az előzlő választásokon 118-at). Győzelmük azzal magyarázható, hogy a

választók hatalmas többsége a legreakciósabb, fasisztabarát konzervatív párt vereségére törekedett és hitt a liberálisok demagóg ígéreteinek.

Kanada belpolitikai életének egyik fontos kérdése, mely kihatással van külpolitikai orientációjára is: a nemzeti kérdés. A lakosság 50 százaléka angolszász eredetű, 30 százalék francia, mintegy 8 százalék szláv (ennek több mint a fele, vagyis 1 millió — ukrán), a többi — német, skandináv, a kanadai őslakosság maradványai (indiánok, eszkimók) stb. A kanadai uralkodó körökben ellentét van az angol és a francia származásúak között. Ez az ellentét rányomja bélyegét az ország politikai életének minden megnyilatkozására. Kanada francia lakossága (mely Quebec tartományban összpontosul) mindenkor ellenezte az uralkodó osztályok háborús politikáját — a külső térhódítást, a fegyverkezést, az általános hadkötelezettséget. A lakosságnak ez a része mindenkor az angolok nemzeti elnyomásától és diszkriminációs politikájától szenvedett és szenved még ma is.

A kanadai kommunisták védik a nemzeti önrendelkezés jogát. Az alkotmány kérdéseinek megvitatásával kapcsolatban követelték: az alkotmány ismerje el, hogy Kanadában két nemzet — francia és angol — él, amelyek a teljes egyenlőség alapján szabad szövetségben egyesülnek[28].

A nagy kanadai monopóliumokban angol származású tőkéseké a vezető szerep. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy a háború utáni években a francia származású nagytőkések megerősítették helyzetüket az ország gazdasági életében és fokozták befolyásukat a politikai élet minden terén.

Louis Saint-Laurent-ról, Kanada jelenlegi miniszterelnökéről, a francia származású reakciós, imperialista körök képviselőjéről köztudomású, hogy mereven ellenzi az úgynevezett „kanadai izolacionizmust" és az agresszív külpolitika híve. A jelenlegi körülmények között ez azt jelenti, hogy Kanada agresszív külpolitikai irányzata fokozódik, egyre erősödik az együttműködés az Egyesült Államokkal és az ország egyre jobban behódol a Wall Street imperializmusának.

A Délafrikai Unióban az angol imperializmus uralma most a nacionalista Malan-párt ultrareakciós, ádáz fasiszta fajvédő diktatúrája formájában érvényesül. Ez a párt 1948 májusában került hatalomra.

Az 1948 júliusi választások eredményeként a nacionalisták a 44 szenátusi hely közül 22-t nyertek el a régebbi 12 hellyel szemben. Az afrikai lakosságot — mely az ország egész lakosságának négyötöde — teljesen kizárták a választásokból.

[28] Lásd Izvesztyija. 1950 január 18.

A „kétpártrendszer" a Délafrikai Unióban

(a mandátumok megoszlása a parlamenti választásokon)

	1943	1948
Egyesült Párt (Smuts)	89	65
Afrikanerek (Havenga)	8	9
Nacionalisták (Malan)	43	70
Labouristák	9	6
Egyéb	1	—
Összesen...	150	150

A Délafrikai Unió 1910-ben alakult meg mint brit domínium. Megalakulása óta két burzsoá csoport vetélkedett egymással: 1. a búr nacionalisták, akik angolellenes érzelműek és a búr burzsoázia, földesurak és nagyfarmerek érdekeit képviselik, valamint 2. az angolbarát párt, amely az angol és az angol-búr burzsoázia érdekeit képviseli. 1934-ben, amikor megalakult a koalíciós Hertzog-kormány, s a Smuts vezetése alatt álló angolbarát délafrikai párt, meg a Hertzog vezetése alatt álló nemzeti párt összeolvadt „egyesült délafrikai párttá", a nemzeti pártból kivált egy csoport, amely Malan doktor vezetésével megalakította az önálló nacionalista pártot. 1939-ben a Malan-pártiak ellenezték, hogy a Délafrikai Unió hadat üzenjen Németországnak, és az ország semlegessége mellett foglaltak állást. Hertzog miniszterelnök szintén a semlegesség mellett volt, ám tisztségét át kellett adnia Smutsnak. Ez utóbbi igen jelentéktelen többségre támaszkodott a parlamentben és csupán az 1943. évi választások után szilárdította meg helyzetét. Hertzog önálló pártot alapított, az „afrikanerek"[29] pártját, amelynek élére 1942-ben, Hertzog halála után, Havenga került.

A háború alatt a Malan-pártiak nyilt németbarát és fasisztabarát irányvonalat követtek. Aláírásgyüjtést rendeztek a Németországgal kötendő béke érdekében, azt javasolták a parlamentben, hogy a Délafrikai Unió lépjen ki a háborúból, határozati javaslatot terjesztettek be a „független Délafrikai Köztársaság" megalakításáról. Malan 1942-ben alkotmánytervezetet dolgozott ki, melyből kitűnt, hogy tulajdonképpen egy fasiszta fajvédő állam megteremtéséről volt szó. A Malan-pártiak szorosan együttműködtek a többi reakciós fasiszta párttal és szervezettel. Ezek közé tartozik az 1938-ban alakult Ossewa Brandwag fasiszta militarista szervezet, melynek fegyveres rohamosztagai is vannak — a „Storm-jaeger"-ek. A háború alatt ez a csoport zavargásokat és diverziós cselekményeket szervezett, többek között az áramfejlesztő telepeken. Ide tartozik az a teljesen náci alapokon álló fasiszta párt is, amelynek élén

[29] Általában a Délafrikai Unió területén letelepedett hollandok utódait nevezik „afrikanereknek".

a német származású Pirow, a Délafrikai Unió volt hadügyminisztere áll. Pirow szoros kapcsolatot tart fenn az európai fasisztákkal — Franco tábornokkal, Mosley-val. A nacionalista Malan-pártiakat a Broederbond nevű félig illegális, reakciós fajvédő ligához fűzik szoros kapcsolatok.

A nacionalisták az „Apartheid" jelszóval kerültek hatalomra. E jelszó lényege a szigorú szegregáció, vagyis a fehérek teljes elkülönülése a feketéktől és egyéb színesbőrűektől, a faji elnyomás és megkülönböztetés fokozása. A Délafrikai Unió már eddig is az imperialista rabszolgaság és a faji őrület elvei alapján épült állam mintaképe volt. A Délafrikai Uniónak több mint 12 millió lakosa van, ebből 8,5 millió az afrikai (bantu néger), 2,5 millió európai, 900 000 „színes", vagyis félvér, és 300 000 ázsiai, főként indiai.

A Malan-kormány mindinkább megszigorítja a faji megkülönböztetéseket. 1950-ben és 1951-ben több új fajvédő törvényt hozott. Ezeknek a törvényeknek értelmében egész kerületekből telepítették ki az afrikai lakosságot és telepítették át a rezervációkba. Törvény tiltja európaiak és nemeurópaiak házasságát. Hitlerista mintára az egész lakosságot különleges, faji hovatartozásukat feltüntető személyazonossági lapokkal látták el. Felszámolták a Fokföld tartomány afrikai lakosságának képviseleti jogát (az itteni őslakosság ugyanis azelőtt 3 képviselőt — de csakis fehéreket — választhatott be a parlamentbe); erősen megnyírbálták a „színesek" jogait is. A kormány betiltotta az afrikai munkásokat tömörítő, valamint a vegyes szakszervezetek működését; azokat az afrikaiakat, akik nem dolgoztak üzemekben, tömegesen telepítette a városokból rezervációkba. Az afrikaiaknak megtiltották, hogy bármilyen mesterséget tanuljanak; az afrikai munkások egyáltalán nem részesülhetnek társadalombiztosításban; a vonatokon, amerikai mintára, külön kocsikat jelöltek ki a nemeurópaiak számára.

A Malan-kormány több más fasiszta rendszabályt is életbeléptet. Különleges fasiszta „fegyveres védőosztagokat" szervezett a helyi lakosság terrorizálására. Szabadon engedte azokat a náci kémeket és terroristákat, akik a második világháború idején Dél-Afrika területén tevékenykedtek; hitlerista tiszteket toboroz a délafrikai hadseregbe.

1950 június 23-án lépett érvénybe az a fasiszta törvény, amely betiltotta a Kommunista Pártot és minden olyan szervezetet, amely „kommunista elveket hirdet".

A Délafrikai Unióban az indiaiakkal szemben bevezetett faji megkülönböztetés kérdése 1946 óta nem egyízben foglalkoztatta az Egyesült Nemzetek Szervezetét. Szóbakerült, többek között, az indiaiak ellen 1948-ban hozott törvény, amely ellen India is tiltakozott. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok képviselői az Egyesült Nemzetek Szervezetében leleplezték a délafrikai faj-

védők aljas politikáját és síkraszálltak az afrikaiak és az indiaiak szabadságáért, egyenjogúságáért. Így például 1949 május 10-én az Egyesült Nemzetek Szervezete Politikai Bizottságának ülésén a Szovjetunió képviselője, Panyuskin elvtárs rámutatott arra, hogy a Délafrikai Unió kormánykörei a faji megkülönböztetés, a politikai és gazdasági jogfosztás olyan politikáját folytatják, mely vajmi kevéssé különbözik a német hitleristák egykori politikájától. Követelte, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete szigorúan ítélje el ezt a szégyenletes politikát és léptessen életbe ellene hatékony rendszabályokat[30].

A képmutatás utólérhetetlen bajnoka, a hivatalos angol propaganda helyteleníti Malan politikájának fajvédő „szélsőségeit", amelyek kiélezik a birodalmon belüli viszonyokat és megnehezítik az afrikai gyarmatokon a legújabb manőverek megvalósítását. Smuts tábornagy, az angol imperializmus hű szolgája és a Brit Birodalom egyik elismert „támasza" (1950-ben halt meg), szavakban ugyancsak elítélte Malan politikáját. Ám éppen Smuts volt annak a fanatikus fajvédő államnak a szervezője és ideológusa, melyet az angol imperializmus Dél-Afrikában megteremtett. A „színes korláttal", a rezervációkkal és a lokációkkal kapcsolatos embertelen, kannibáli törvényeket — amelyek éhezésre és rabszolgaságra ítélik az afrikai lakosságot — Smuts és angol barátai dolgozták ki. Smuts teremtette meg a „holizmust" — a faji fanatizmus és a gyarmati térhódítás imperialista filozófiáját. 1950 februárjában, amikor erősödött az afrikaiak tömegmozgalma Malan kegyetlen fajvédő törvényei ellen, Smuts élesen elítélte ezt a mozgalmat és helyeselte a kormány drákói terrorrendszabályait.

Malan fajvédő fasiszta pártját — búr-nacionalista színezete ellenére — a nagytőkések, a hatalmas angol-amerikai és angol-búr monopóliumok nevelték fel és tolták a politika küzdőterére. Ezt a pártot nemcsak a búr, hanem az angol és az amerikai arany-, gyémánt- és egyéb „királyok" is támogatják, pénzelik. A nacionalisták kegyetlen fajvédő törvényhozását nemcsak az afrikanerek pártja támogatja — élén Havenga nagymonopolistával, aki az ütköző szerepét játssza a nacionalisták és az Egyesült Párt, az angol és a búr tőke között — hanem nyiltan támogatják az Egyesült Párt (melynek vezetője Smuts volt) befolyásos korei is.

Jellemző, hogy a délafrikai labouristák is odaadó hívei a fajelméletnek. 1924-ben a labouristák blokkra léptek a nacionalistákkal a választásokon és velük együtt vettek részt a kormányban; a szövetség alapja azoknak a rendszabályoknak az együttes védelme volt, amelyek az afrikai munkások sztrájkmozgalmának

[30] Pravda. 1949 május 13.

elnyomására és a faji diszkrimináció fokozására irányultak. Jelenleg a „munkáspárt" az Egyesült Párt függvényévé vált.

Az Egyesült Párt az angol burzsoázia és az e burzsoáziával szoros kapcsolatban álló búr körök érdekeit fejezi ki. Az angol imperializmussal kötött szövetség lehetővé teszi ezeknek a köröknek, hogy együttesen zsákmányolják ki az afrikai lakosságot, hogy bizonyos mértékben részt vegyenek a gyarmati extraprofit elosztásában, hogy igénybevegyék az angolok katonai és politikai támogatását saját „lokálimperialista" térhódító terveik megvalósításánál. De vannak olyan befolyásos búr burzsoá és földbirtokos körök is, amelyek elégedetlenek amiatt, hogy a főbb gazdasági pozíciókat az angol tőke kaparintotta meg. E körök gazdasági befolyása az utóbbi évek során növekedett. Sok olyan vállalat keletkezett, főként a feldolgozóiparban és a kereskedelemben, amelyben csakis búr tőke vesz részt. Búr „népbank", külön búr kereskedelmi kamara alakult. 1945-ben a „népbank" tőkéje hozzávetőlegesen 1 millió font sterling volt, letétjei pedig meghaladták a 8 millió font sterlinget. A búr tőke befolyása erősen megmutatkozik az államkapitalista vállalatok rendszerében is. Az 1940-ben alakult Délafrikai Iparfejlesztési Társaság már a háború alatt 44 ipari vállalatnak, közöttük 11 új vállalatnak nyujtott támogatást. 1950-ben ez a társaság 7,4 millió font sterlinget fektetett be, teljes egészében a feldolgozóiparba.

A *World To-Day* című angol folyóirat, az imperialista körök lapja, riadtan állapította meg, hogy a háború alatt és a háború utáni időkben gyorsan növekedett a búr tőke befolyása a könnyűipari vállalatokban, a biztosító és kereskedelmi társaságokban, és hogy „egyik területet a másik után keríti hatalmába a búr szellem"[31]. Az angol tőkével vetélkedő búr tőke zúgolódik az angol tőke háború utáni beáramlása miatt, „egyenlő lehetőségeket" követel magának az afrikai angol gyarmatokon folyó térhódításban. A nacionalisták pártja szoros kapcsolatban áll a búr burzsoázia e köreivel, amelyek konkurrenciaharcot vívnak az angol monopolisták ellen.

Az angol imperialisták megértik ugyan egymást a nacionalisták fajvédő fasiszta pártjának vezetőivel, de a Malan-párti nacionalisták hatalomrajutása mégis arra vall, hogy növekedtek a Brit Államközösség széthúzó erői. Figyelembe kell vennünk, hogy ez a párt, agitációjában és propagandájában, gyakran kiaknázza a búr lakosság hagyományos angolellenes hangulatát. A párt egyik jelszava: a Délafrikai Köztársaság megalakítása. Választási beszédeiben Malan kijelentette, hogy a köztársaság megalakításának és a Brit Birodalommal való együttműködésének kérdését nem a

[31] World To-Day. 1947 április.

választások döntik el; ebben a kérdésben külön népszavazásnak kell kimondani a végső szót. 1948 november közepén, a nacionalista párt kongresszusán Strydom földművelésügyi miniszter is kijelentette, hogy a párt célja: a Délafrikai Köztársaság megalakítása. Malan pedig üdvözölte a Brit Államközösség új statutumát, amelynek értelmében India köztársasággá alakult, bár továbbra is megmaradt az államközösségben. Smuts elítélte ezt a statutumot. Malan állásfoglalását ebben a kérdésben úgy kommentálta a sajtó, hogy ebben már a leendő Délafrikai Köztársaság kikiáltására és a Brit Birodalomhoz fűző politikai kapcsolatok megfelelő lazítására való készülődés nyilvánul meg.

Írország már az előtt is, hogy független köztársasággá alakult volna, sajátos helyzetet foglalt el a Brit Birodalom rendszerében. A dominiumi statutumot az 1921. évi angol-ír szerződés értelmében, annak a hosszas és véres harcnak az eredményeként kapta meg, amelyet az ir nép vívott szabadságáért évszázados elnyomói, az angolok ellen. E szerződés alapján 32 grófságból megalakult a dominium, vagyis az Ír Szabadállam. Észak-Írország (Ulster) hat grófsága megmaradt az Egyesült Királyság kebelében. Az 1937. évi ír alkotmány értelmében Írország független, szuverén államma alakult, Eire néven. Eire azonban olyan állam volt, amely „bizonyos vonatkozásban a Brit Államközösséggel állott kapcsolatban". Eire külpolitikai kapcsolatait az angol király nevében bonyolították le. A második világháború alatt, Anglia és az Egyesült Államok nyomása ellenére, Eire nem üzent hadat a tengelyhatalmaknak. Az 1940 nyarán lezajlott tárgyalások során Eire a katonai együttműködés előzetes feltételeként ragaszkodott Észak-Írország Eirehez való csatolásához, amibe a Churchill-kormány nem egyezett bele.

A De Valera-kormány, amely közel húsz éven át volt hatalmon, az Angliával való számtalan súrlódás ellenére is elkerülte a nyilt szakítást. 1948 márciusában De Valera és pártja (Fianna Fail) vereséget szenvedett a választásokon. Győzött a másik ír nacionalista párt (Fine Gael). 1948 november 17-én Eire parlamentje egyhangúlag megszavazta a független Ír Köztársaság megalakításáról szóló törvényt. Eltörölték a külpolitikai kapcsolatokról szóló régi törvényt, amelynek értelmében a külföldi hatalmakkal az angol király nevében kötöttek szerződéseket és ugyancsak az angol király nevében nevezték ki Eire diplomáciai képviselőit; ezzel a joggal az elnokot ruházták fel. Eire új neve Ír Köztársaság lett. 1948 december 22-én O'Kelly elnök aláírta a függetlenségi törvényt. Írország tehát kilépett a Brit Birodalomból.

1949 februárjában az angol kormány lázas sietséggel választásokat rendezett Ulsterben. E választásoktól függött, hogy Ulster az Egyesült Királyság kebelében marad-e, vagypedig az Ír Köztársasághoz csatlakozik. A választás előtti mesterkedések, a választó-

kerületek határainak mesterséges megváltoztatása, a terror, a megfélemlítés stb. eredményeként az egyesülés ellenzői arattak győzelmet. Az ír kormány tiltakozott e választások ellen.

1949 májusában az angol parlamentben törvényt szavaztak meg Írországgal kapcsolatban. Észak-Írország e törvény szerint az északírországi parlament — vagyis a unionisták, az egyesülés legádázabb ellenfelei — beleegyezése nélkül nem csatlakozhat az Ír Köztársasághoz. Ezenkívül a törvény leszögezi, hogy Írországot Anglia nem tekinti külföldi államnak és az ír állampolgárokat Angliában nem fogják idegeneknek tekinteni. A többi domínium is hasonló határozatokat hozott az ír állampolgárokra vonatkozóan. Az angol-ír kapcsolatok ügyeit továbbra is a domíniumügyi minisztérium és nem a külügyminisztérium fogja intézni. Ezt a törvényt viharos felháborodással fogadták az Ír Köztársaságban. Még az angol parlament több labourista tagja is a törvény ellen szavazott, s ezzel a pártvezetőség üldözésének tették ki magukat.

Az ír törvény nyilvánvalóan bebizonyította, hogy az angol kormányzó körök egyrészt örökérvényűvé akarják tenni Írország jelenlegi széttagoltságát, másrészt nem ismerik el Írország függetlenségét, hanem továbbra is brit domíniumnak tekintik az országot. Az angol gyarmatosítók folyóirata a következő cinikus szavakkal jellemezte a törvény lényegét: „Az ír kapcsolatokra mindennél jobban illik ez a mondás: «mennél inkább változik, annál inkább ugyanaz marad»"[32].

Írország függetlenségének kikiáltása nem jelentette azt, hogy az ország igazán független lett. Eire gazdaságilag Anglia függvénye maradt. Angliába irányul az ír kivitel 90—95 százaléka, mely teljesen mezőgazdasági árukból áll. Tízezrével vándorolnak ki Angliába a munkát kereső írek. Az ír behozatal túlnyomó (kétharmad) része is Angliából és a Brit Birodalomból származik.

Írország urai szoros kapcsolatban állanak a Vatikánnal, szélsőségesen reakciósak, gyűlölik a Szovjetuniót és rokonszenveznek az agresszív Atlanti Egyezménnyel, amelyhez csupán azért nem csatlakoznak hivatalosan, mert, „amíg Írország széttagolt állapotban van, addig nem vehet részt ilyen szövetségekben". Ezek az államférfiak képtelenek igazi függetlenségi politikát folytatni, s ezért az angol-amerikai imperializmus szekeréhez kötik Írországot. Mindezen tények ellenére, Írország kilépése a Brit Birodalomból, akárcsak Új-Foundland csatlakozása Kanadához, a Brit Államközösséget bomlasztó erők növekedésére, valamint az Egyesült Államok tevékenyebb térhódítására vallanak. Az amerikai imperializmus rendkívüli jelentőséget tulajdonít Írországnak, amelyet Európa kapui előtti katonai támaszpontnak tekint.

[32] Round Table. 1949 szeptember.

Sztálin elvtárs utalt arra, hogy a kapitalista társadalomban a nagy területek gazdasági közeledésének és egyesülésének irányzata mellett, ugyanakkor elkerülhetetlenül erősödött az egyesülés erőszakos formáinak megszüntetésére, az elnyomott gyarmatok és függő nemzetiségek felszabadítására irányuló tendencia is. A kapitalista fejlődés keretei között a két tendencia kibékíthetetlen ellentmondásban van egymással[33].

A Brit Államközösség egyetlenegy tagját sem fűzték gazdaságilag és területileg oly szoros kapcsolatok Angliához, mint az angol elnyomás alatt álló Írországot. Az angol-ír kapcsolatok története és Írország kilépése a Brit Birodalomból, ismételten alátámasztja Sztálin elvtárs tételének helyességét, amely szerint a burzsoá társadalom keretei között a nemzeti kérdés megoldhatatlan.

3. Az amerikai imperializmus térhódítása a dominiumokon

Az amerikai rabló imperializmus pénzügyi és gazdasági, valamint politikai és katonai térhódítása a dominiumokon a legfontosabb tényezők közé tartozik, amelyek az úgynevezett Brit Államközösségben működő bomlasztó erőket növelik.

Az amerikai monopóliumok legszemérmetlenebb és legragadozóbb terjeszkedését Kanadában figyelhetjük meg, abban az országban, mely gazdasági, politikai és stratégiai szempontból mindinkább a yankee imperializmus tartományává válik. Kanada, a brit dominium, valójában az Egyesült Államok dominiumává alakul. Kitűnik ez a Kanadában eszközölt külföldi tőkebefektetések adataiból is.

Anglia és az Egyesült Államok tőkebefektetései Kanadában

(milliárd dollárban és százalékban)

	1939	1948	1949
A összes külföldi tőkebefektetések	6,9	7,5	8,0
Ebből:			
Anglia tőkebefektetései	2,5	1,6	1,75
ugyanaz százalékban	36	21	22
Az Egyesult Államok tőkebefektetései	4,1	5,6	5,9
ugyanaz százalékban	59	75	74

Forrás: Biki. 1950 szeptember 12.

Az amerikai monopóliumok *közvetlen* kanadai tőkebefektetései a következőképpen növekedtek: 1929-ben 2,0 milliárd dollár, 1940-ben 2,1 milliárd dollár, 1945-ben 2,5 milliárd dollár, 1947-

[33] Lásd *Sztálin* Művei. 5. köt. 195—196. old.

ben 2,8 milliárd dollár, 1948-ban 3,1 milliárd dollár, 1949-ben 3,4 milliárd dollár[34]. Az amerikai tőke ellenőrzi Kanada autó-, kaucsuk- és olajiparát. Az amerikai tőke kezében van az ország feldolgozóiparának körülbelül egyharmada, az autóipar 95 százaléka stb.

Érdekes adatokat találhatunk Watt Hugh MacCollum „Ki az úr Kanadában?"[35] című könyvében arra vonatkozólag, hogy miképpen kaparintották meg az amerikai és angol monopóliumok a kanadai gazdaság parancsnoki állásait. Az Aluminium Co. of Canada Limited részvényeinek 80 százaléka (ez a társaság monopolizálta Kanada egész alumíniumtermelését) az Alumínium Company of America amerikai tröszt tulajdonában van. A kanadai olajipart kezében tartó Imperial Oil kanadai tröszt részvényeinek 70 százaléka a Standard Oil of New Jersey tulajdona. Az Egyesült Államok legnagyobb autócégeinek (General Motors, Ford stb.) leányvállalatai vannak Kanadában. A Canadian General Electric, a Canadian Westinghouse, a Bell Telephone Company of Canada, az International Harvester Company of Canada, ezek a kanadai monopolista egyesülések mind amerikai társaságok fiókintézményei. Más cégek viszont a legnagyobb angol monopóliumok leányvállalatai és fiókjai, mint például a Dunlop Rubber Company of Canada (a Dunlop kaucsuktröszté), a Courtaulds (Canada) Limited (műselyem), a Lever Brothers (a Unilever óriási gyarmati monopólium fiókvállalata). Több kanadai monopólium az amerika és az angol tőke együttes birtokában van, mint például az International Nickel Company of Canada, a Canadian Industries (az Imperial Chemical angol vegyitröszt és a Du Pont de Nemours amerikai vegyitröszt birtokában).

A Kanadában működő amerikai vállalatok nemcsak gépeket és berendezést hoznak be az Egyesült Államokból, hanem gyakran még alkatrészeket is. Kanada behozatala az Egyesült Államokból a háború előtti időkhöz viszonyítva 4—5-szörösére emelkedett. 1935—1939-ben 419 millió, 1947-ben 2 milliárd, 1948-ban 1,8 milliárd dollár volt. Ugyanakkor ezek az amerikai vállalatok mindent elkövetnek, hogy termékeiket a Brit Birodalom országaiba irányítsák, kihasználva azt a körülményt, hogy mint „kanadai cégek" élvezik a birodalmi preferenciális vámtarifákból származó előnyöket. Kanada gazdasági funkciója tehát az angol-amerikai kapcsolatok rendszerében abban merül ki, hogy a Wall Street monopolistáinak zsebébe szivattyúzza az angol és a birodalmi valutatartalékokat. Éppen erre épül fel Kanada hírhedt „háromszög-kereskedelme", melyben az Egyesült Államokkal folytatott

[34] Survey of Current Business. 1951 január.
[35] Idegennyelvű Könyvkiadó. Moszkva, 1948.

kereskedelemből adódó passzívát az Angliával folytatott kereskedelemből származó aktíva fedezi. 1939-ben az egész kanadai behozatal 750 millió dollár volt. Angliából 115 millió, az Egyesült Államokból 500 millió dollár értékű árut hoztak be. A kivitel értéke akkor 925 millió dollár volt; 330 millió dollár értékű volt az Angliába és 380 millió dollár értékű az Egyesült Államokba irányuló kivitel. Kanadának tehát 215 millió dollár aktívája volt Angliával szemben és 120 millió dollár passzívája az Egyesült Államokkal szemben. 1948-ban az Egyesült Államokkal szemben fennálló passzíva 300 millió dollárt, az Angliával szemben fennálló aktíva 400 millió dollárt, az egész Brit Birodalommal szemben fennálló aktíva pedig 500 millió dollárt tett; 1949-ben az Egyesült Államokkal szemben fennálló passzíva 450 millió dollár volt, az Angliával szemben fennálló aktíva 400 millió dollár, az egész Brit Birodalommal szemben fennálló aktíva pedig meghaladta az 500 millió dollárt.

Anglia természetesen javítani akarja helyzetét Kanadában, legalább részben vissza akarja szerezni elvesztett pozícióit. 1948 júliusában az angol kormány bejelentette, hogy ösztönözni fogja a Kanadában eszközlendő angol befektetéseket. A kanadai kormány meg úgy nyilatkozott, hogy — a valutacsere megkönnyítésével — kedvező körülményeket teremt az angol tőkék számára. A sajtóban időnként közlemények jelennek meg az angol vállalatok tevékenységének kiterjesztéséről és új vállalatok alakulásáról. Anglia tőkebefektetései 1948-tól 1949-ig 150 millió dollárral emelkedtek. Az Angol Ipari Szövetség tagozatot nyitott Torontóban[36]. 1950—1951-ben jelentősen növekedtek az alumíniumiparban eszközölt angol beruházások. Ez az aktivitás azonban nem változtat számottevően a kanadai erőviszonyokon.

Külpolitikai téren Kanada kormányzó körei a „két partner" hivatalos jelszavát hirdetik: Kanadát az „angolszász világ összekötő láncszemének" nyilvánítják.

Kanada reakciós imperialista kormányzó körei fenntartják kapcsolataikat a Brit Birodalommal, hiszen nekik is jut bizonyos rész azokból az extraprofitokból, amelyek a nagykiterjedésű gyarmatbirodalom kizsákmányolásából származnak. Nem akarnak elesni a birodalmi piacoktól és e piacokon élvezett előnyös helyzetüktől. Azok az ajándékok és hitelek, amelyeket Kanada nyujt Angliának (700 millió dolláros kamatmentes kölcsön 1942-ben, 1 milliárd dolláros háborús „ajándék", 1 250 millió dolláros kölcsön 1946 elején), afféle illeték, melyet a kanadai burzsoázia fizet azért, hogy részt vehet az angol gyarmatok kirablásában. Ugyanakkor a „két partner" politika az Egyesült Államok érdekeit is figye-

[36] Times. 1950 január 4.

lembeveszi. Míg gazdasági tekintetben Kanada az a fegyver az Egyesült Államok számára, mellyel áttöri a birodalmi vámhatárokat, addig a Birodalom belügyeiben Kanada mint az Egyesült Államok politikai ügynöke szerepel, megakadályozva az úgynevezett „birodalmi egység" erősbítésével kapcsolatos tervek megvalósítását. Az „összekötő láncszem" politikájának az az eredménye, hogy Kanada az agresszív angol-amerikai tömb hadiipari és nyersanyagbázisává válik, hogy Kanadában gátlás nélkül basáskodhatnak az amerikai monopóliumok és az amerikai militaristák.

Az Egyesült Államok leginkább expanzionista körei már Kanada teljes bekebelezésének kérdését is felvetették. 1947 tavaszán Vandenberg szenátor és Sumner Welles volt külügyminiszterhelyettes javasolták, hogy Kanadát vonják be a pánamerikai szövetségbe. 1948 márciusában Henry Luce, a *Life* című folyóirat tulajdonosa, az „amerikai század" elméletének szerzője, egyik cikkében javasolta a kanadai-amerikai vámunió megteremtését. Luce ezt írta: „A történelem logikája arra kényszeríti Angliát, hogy fűzze szorosabbra kapcsolatait az európai kontinenssel. Kanadát tehát sorsa hozzánk fűzi . . . Amióta Kanada meggyőződött arról, hogy pénzügyi önállóságát a mai világban nem tarthatja fenn és amióta Nagybritannia pénzügyileg meggyengült — az Egyesült Államok számára elérkezett a cselekvés ideje. Az első lépés, amit meg kell tennünk, a teljes amerikai-kanadai vámunió megvalósítása"[37].

Felesleges magyarázni: a vámunió egyértelmű azzal, hogy Kanada az Egyesült Államok 49-ik államává válik. 1950 tavaszán a *Wall Street Journal* pénzügyi szerkesztője cikket írt, amelyben felvetette „Kanada és az Egyesült Államok elkerülhetetlen egybeolvadásának" kérdését[38].

Pearson, Kanada külügyminisztere, e cikkel kapcsolatban nyilatkozatot tett, amelyben elvetette az „efféle feltevéseket". Ugyanez volt a félhivatalos sajtó állásfoglalása is. Az Egyesült Államok térhódítása elkerülhetetlenül kiélezi az amerikai-kanadai ellentéteket. A kanadai burzsoá körök fő érve, melyet az unió ellen felhoznak, az, hogy az egyesülés következtében az Egyesült Államok ipari konkurrenciájának csapásai alatt összezsugorodnék és megsemmisülne a kanadai ipar több ága. Ugyanakkor a nagyiparosok, az ország pénzeszsákjai körében — akiket a legszorosabb kapcsolatok fűznek az amerikai monopóliumokhoz — szélsőséges Amerika-barát irányzatok kaptak lábra; ezek egészen odáig mentek, hogy hajlandók teljesen kiárusítani országukat a Wall Streetnek: a kanadai fináncoligarchia „nem fér el" a kanadai piac szűk keretei között. Ez a fináncoligarchia tömegtermelésről ábrándozik

[37] Economist. 1948 április 3.
[38] Le Monde. 1950 július 8.

egy kiterjedt belső piac számára, vagyis arról, hogy lehetősége nyílik a dolgozók nagyobb arányú és az „igazi amerikanizmus" tökéletesített módszereivel történő kizsákmányolására. Kanada és az Egyesült Államok egyesítésének terveit azonban gazda nélkül, vagyis a kanadai nép részvétele nélkül tákolják össze. Ha a kanadai nép az amerikai imperializmus igájába kerül, létérdekeit halálos veszély fenyegeti.

A Délafrikai Unióban az angol tőkebefektetések elérik az 1,5 milliárd dollárt, míg az amerikai befektetések, 1947. évi becslés szerint, ennek egytizedére rúgnak. Az egész aranyipar, mely az ország gazdaságának alapja, néhány — egymással szoros kapcsolatban álló — nagy angol cég kezében volt. A háború folyamán és utána erőteljesen fokozódott az amerikai tőke térhódítása. 1947-ben az amerikai tőkebefektetések a háború előttiekhez viszonyítva megkétszereződtek[39]. Az amerikaiak több mint 100 aranyipari társaságban vállaltak érdekeltséget. 1947-ben megalakult az American Anglo-Transvaal Investment Corporation; ezzel az amerikai tőke a délafrikai aranyipar számottevő tényezőjévé vált. Ez a társaság kaparintotta meg, többek között, Transvaal új nagy aranylelőhelyeit. Nagy tevékenységet kezdtek kifejteni Dél-Afrikában a General Motors és a Ford autótrösztök is, amelyeknek itt autószerelő gyáraik vannak, valamint a Kaiser, azután a Goodyear Tire and Rubber, a General Tire and Rubber kaucsuktársaságok, a State Marine Corporation hajóépítő társaság stb. Az amerikaiak érdeklődését különösen az itt felfedezett uránérc, valamint a réz, mangán és gyémánt vonja magára.

Anglia viszont fokozni kezdte tőkekivitelét Dél-Afrikába. Anglia közvetlen tőkebefektetései a háború utáni években egyedül a feldolgozóiparban elérték a 40 millió font sterlinget[40]. 1947—1948-ban a Dél-Afrikába áramlott angol tőkék óriási összegre rúgtak. Ez az összeg — különböző becslések szerint — 180 és 200 millió font sterling, vagyis 700 és 800 millió dollár között ingadozott[41]. Ez nem is annyira tőkekivitel volt, mint inkább a tőke menekülése Angliából, amit az európai demokratikus mozgalom fellendülése váltott ki. A Délafrikai Unió 1948-ban 80 millió dolláros aranykölcsönt nyujtott Angliának dollárdeficitje fedezésére.

A Malan-kormány külpolitikai irányvonaláról szólva nem szabad szem elől tévesztenünk azt a tényt, hogy Dél-Afrika igazi kormánya nem a politikai küzdőtéren hangoskodó két burzsoá párt egyike, hanem a Gold Producers Committee, ez a hatalmas vállalkozói testület, a londoni City szerve, mely a délafrikai fajgyűlöletet és

[39] African World. 1948 február.
[40] Times. 1950 február 2.
[41] Round Table. 1949 március. — Statist. 1948 június 12.

fasizmust pénzeli és sugalmazza. A sajtó feltevése ellenére a Malan-kormány nem korlátozta az angol tőke beáramlását az országba. 1949—1950 folyamán erősbödtek Anglia és a Délafrikai Unió kereskedelmi kapcsolatai. Dollárdeficitje arra késztette a Délafrikai Uniót, hogy csökkentse az Egyesült Államokból származó behozatalt. A font sterling leértékelése következtében megfelelő arányban emelkedett az arany ára angol valutában, tekintélyesen megnövekedett az aranyipar profitja. 1950 januárjában Anglia és a Délafrikai Unió pénzügyi egyezményt kötöttek, amelynek értelmében Anglia megvásárolhatja a kitermelt arany jelentős részét (50 százalékát is), könnyebbé teszik az angol tőkék befektetését, Anglia pedig kölcsönt nyujt a Délafrikai Uniónak. Ez az egyezmény azonban csak epizód a fellángoló angol-amerikai küzdelemben.

Kétségtelen, hogy a hagyományos angolellenes jelszavakat hirdető nacionalista párt hatalomrajutása bonyolultabbá teszi Anglia és a Délafrikai Unió viszonyát, különböző súrlódásoknak és konfliktusoknak (még területi konfliktusoknak is!) okozójává válik, fokozza a „Brit Államközösséget" bomlasztó erők hatását és megkönnyíti az amerikai tőke behatolását Dél-Afrikába.

A nacionalista párt leplezetlenül Amerika-barát irányzatot igyekszik követni, ami a Brit Birodalomhoz fűző kapcsolatok lazulására vezet. A Malan-párti nacionalisták hatalomrajutása tehát bizonyos erőeltolódást eredményezett az amerikai imperializmus javára, az angol imperializmus rovására. Az amerikai monopóliumok, melyek rohamosan terjeszkednek a délafrikai gazdaság minden ágában, kapcsolatot teremtenek a búr tőkével és a búr tőke pozícióit igyekeznek támaszpontokként felhasználni angol vetélytársaik ellen intézett további támadásaik során. A búr burzsoázia bizonyos körei nyiltan rokonszenveznek a Wall Street terveivel.

1951 elején a Malan-kormány komoly fordulatot tett az Amerika-barát irányzat felé, szélesre tárta a kapukat a Wall Street pénzügyi terjeszkedése előtt. Február 21-én Havenga pénzügyminiszter nyilatkozatot tett a parlamentben, amely szerint az országnak külföldi kölcsönökre és egyéb tőkebefektetésekre vonatkozó igényeit Anglia nem tudja többé kielégíteni és ezért a kormány Amerikához fordul. Havenga nyilatkozata szerint az országnak jelenleg évi 60—80 millió font sterling értékű új tőkebefektetésre van szüksége a háború előtti 15—20 millió fonttal szemben. A kormány egyrészt a Nemzetközi Bankkal, másrészt pedig közvetlenül newyorki bankok csoportjával folytat tárgyalásokat amerikai befektetésekről[42].

Az amerikaiak a német tőkét is felhasználják arra, hogy behatoljanak Dél-Afrikába. A Pretoriában alakult Német Tájékoztató Iroda német műszaki szakemberek tömeges áttelepítésével foglal-

[42] Financial Times. 1951 február 22.

kozik. Ezek a németek gyakran az amerikai monopóliumok ügynökei és kémei. A Reuter jelentése szerint Alfred Krupp, akit az amerikai hatóságok engedtek ki a börtönből, kidolgozta „a Brit Államközösség perifériái elleni propagandatámadás tervét"[48]. A bonni kormány százezer font sterlinget irányzott elő a külföldi propaganda céljaira. Az amerikai tőke közreműködésével és részvételével Dél-Afrikában német konszernek vagy azok fiókjai vetik meg lábukat. Így például Heinckel már fel is építette repülőgépgyárát Johannesburg közelében.

A Malan-pártiak Amerika-barát irányvonala közvetlen kapcsolatban van az angol imperializmus gyengülésével és azzal, hogy az amerikai imperializmus a világreakció, a sötétség, a fajgyűlölet fő támaszává, a modern rabszolgatartók gyarmatrendszerének fő védelmezőjévé vált.

Ausztráliában és Új-Zélandban rendelkezett az angol imperializmus a legszilárdabb gazdasági és politikai pozíciókkal. Ausztrália és Új-Zéland külpolitikájára elkerülhetetlenül hatással voltak az alábbi tényezők: a két dominiumnak az angol felvevőpiacoktól való függése, az angol tőke rendkívül erős pozíciói ezekben az országokban, valamint az elégedetlenség azzal a politikával szemben, amelyet az amerikaiak Japánnal kapcsolatban folytatnak, mert ez a politika a japán imperializmus és a japán konkurrencia feléledésére vezet. A második világháború alatt és után rendezett birodalmi konferenciákon és értekezleteken e két dominium kormányai általában a birodalmi egység lehető legnagyobb mérvű megszilárdítása mellett foglaltak állást.

A háború alatt és a háború után azonban e két dominiumban is erőteljesen tért hódított az amerikai tőke. Anglia viszont a maga részéről ide irányítja új tőkebefektetéseit, amit az úgynevezett „birodalmi erőforrások decentralizálásának" politikája segít elő. Sajtóközlemények szerint a háborút követő három év alatt mintegy másfélszáz angol cég létesített új vállalatokat, vagy bővítette ki régi vállalatait Ausztráliában. A sajtó közölte, hogy egész vállalatokat — textilgyárakat, hadiüzemeket — szállítottak át Angliából Ausztráliába. A Courtaulds ismert angol cég viszkózagyárat épít. A Nuffield és a Leyland cégek autógyárakat építenek. Az Imperial Chemical vegyigyárakat épít.

Chifley volt miniszterelnök nyilatkozata (1949) szerint, a háborút követő első három év alatt Ausztráliában 107 új külföldi vállalat kezdett dolgozni. Ebből 59 angol és 42 amerikai. Ezenkívül 119 vállalat külföldi tőke segítségével jelentős mértékben fokozta tevékenységét. 70 vállalat az angol, 45 pedig az amerikai tőke segítségét vette igénybe. 1948 június 30-ra a háború utáni külföldi tőkebefek-

[48] Pravda. 1951 március 28.

tetések összege Ausztráliában 98 millió font sterlinget ért el; ebből 52,6 millió volt angol és 26,7 millió amerikai eredetű. Az iparban eszközölt közvetlen tőkebefektetések elérték a 67,6 millió font sterlinget; ebből 34,1 millió volt angol és 25,6 millió amerikai eredetű[44]. Noha az angol tőkebefektetések összegszerűen meghaladják az amerikai befektetéseket, a közvetlen tőkebefektetések terén az amerikaiak kezdik utólérni az angolokat. Ha ezt az arányt egybevetjük a háború előttivel, amikor az angol tőkebefektetések tizenötszörösen múlták felül az amerikaiakét, akkor látjuk, menynyire meggyorsult az Egyesült Államok térhódításának üteme.

1949 vége felé Ausztráliában 124 amerikai és 112 vegyes ausztráliai-amerikai cég működött[45]. Az amerikai tőke erőteljes tevékenységet fejt ki az autó-, olaj- és vegyiiparban, a gép- és filmgyártásban, a gumi- és cipőiparban. Ford két autószerelő gyárat épített Ausztráliában, amelyek 4 300 munkást foglalkoztatnak, a General Motors 1948 végén 28 millió dollár költséggel új autógyárat helyezett üzembe. Az International Harvester amerikai vállalat 1949 elején teherautók gyártását kezdte meg[46].

Ausztráliában és Új-Zélandban különösen akkor erősödött az amerikaiak gazdasági, politikai és katonai térhódítása, mikor e két dominiumon konzervatív kormány került hatalomra. Az amerikai monopóliumok tárgyalásokat indítottak a queenslandi és a nyugatausztráliai szén- és vasérclelőhelyek megvásárlásáról, a tasmaniai állami szerszámgépgyár átvételéről. Egyes iparágakban — az autó-, olaj- és gépiparban — az amerikai tőke fölényre tett szert az angol tőkével szemben.

Még ennél is gyorsabb ütemű az amerikai imperializmus politikai és katonai térhódítása ezeken a dominiumokon. Mennél jobban keverednek bele Ausztrália és Új-Zéland mai urai a különböző agresszív külpolitikai mesterkedésekbe, annál gyakrabban „vetik tekintetüket az Egyesült Államokra" — az agresszorok tömbjének fő szervezőjére és vezetőjére.

A Menzies-kormány (akárcsak Új-Zélandban S. G. Holland kormánya) egyre inkább Amerika-barát politikát követ. Olyan egyezményeket köt, amelyek az angol tőke jogaival és kiváltságaival egyenlő jogokat és kiváltságokat biztosítanak az amerikai tőkének Ausztráliában. Sőt, az új kormány kijelentette, hogy Ausztráliának ugyanolyan szoros kapcsolatba kell kerülnie az Egyesült Államokkal, mint Angliával. Spender külügyminiszter 1950 március

[44] Times. 1950 január 30.

[45] Nachrichten für Aussenhandel. 1950 január 25. — Kisebbített adatokat közöl, minthogy a külföldi tőke mindinkább a helyi vállalatok cégére mögé rejtőzik. Az ausztráliai Commonwealth Bank becslése szerint egyedül az angol befektetések 150 millió font sterlingre rúgtak 1946—1950 folyamán.

[46] Biki. 1950 január 24.

9-én mondott programbeszédében kijelentette: „Az a célunk, hogy az Egyesült Államokkal ugyanolyan viszonyt építsünk ki, mint amilyen a Brit Államközösségen belül fennáll"[47].

Az Angliával való kapcsolatok, a birodalmon belüli kapcsolatok álljanak az első helyen — ez volt azelőtt az ausztráliai külpolitika alaptétele. Jelenleg az ausztráliai kormány — kanadai mintára — a „két partner" tételt hirdeti: ugyanolyan szoros kapcsolatokat az Egyesült Államokkal, mint Angliával! A *Times* (1950 március 28.), Spender beszédét kommentálva, kétségbevonta, hogy ez a kettő összeegyeztethető. Természetesen nem egyeztethető össze. A „két partner" tétel azt jelenti, hogy Ausztrália és Új-Zéland az agresszív angol-amerikai tömb katonai felvonulási területévé válik a Csendes-óceánon, azt jelenti, hogy az amerikai gazdasági és politikai térhódítás tovább erősödik az angol imperializmus pozícióinak rovására, a birodalmon belüli kapcsolatok, a hírhedt „birodalmi egység" rovására.

4. A *„birodalmi egység" és az új világháború előkészítése*

Gazdasági és politikai térhódítása szempontjából az angol imperializmus mindig különös jelentőséget tulajdonított a „birodalmi egység" megszilárdításának, a domíniumokkal tartott kapcsolatok megőrzésének és kiépítésének. Az angol imperializmus vezető politikusai már a második világháború alatt olyan kijelentéseket tettek, hogy csupán Anglia és a domíniumok legszorosabb együttműködése biztosíthatja Angliának „az őt megillető helyet a világ vezetésében". Smuts jelszava az volt, hogy Angliának „harmadik szuperhatalommá" kell válnia. Lord Halifax 1944 január 24-én nagy visszhangot keltő beszédet mondott, amelyben szilárd gazdasági, politikai és katonai egységet követelt a Birodalomban, mert enélkül, úgymond, „Anglia nem tarthat igényt ugyanolyan helyre, mint a Szovjetunió és az Egyesült Államok". A labouristák ebben a kérdésben is egyhúron pendülnek a konzervatívokkal. Bevan azt írta a *Tribune* 1944 április 15-i számában, hogy Angliának kell vállalnia a világ vezetését, mert csak Anglia képes „birodalmi szellemet vinni a világkapcsolatokba".

De az angol kormányzó körök minden igyekezete ellenére a széthúzó erők hatása mindinkább fokozódik az úgynevezett Brit Államközösség országainak viszonyában.

Épp az ellenkező célt érték el azok a konferenciák, amelyeket Anglia és a domíniumok a háború alatt és a háború után azért tartottak, hogy tüntessenek a hírhedt birodalmi egységgel és meg-

[47] Neue Zürcher Zeitung. 1950 március 12.

szilárdítsák azt. Az egész világ előtt felfedték a Brit Birodalom megrendülésének és meggyengülésének mind súlyosbodó folyamatát.

A második világháború idején, az első világháborútól eltérően, Angliának még birodalmi háborús kormányt sem sikerült létrehoznia. Ausztrália és Új-Zéland 1941—1942-ben támogatták az ilyenirányú angol javaslatot, de Kanada és a Délafrikai Unió tiltakoztak ellene. 1944 májusának első felében Londonban összehívták a dóminiumok miniszterelnökeinek konferenciáját. Ezt a konferenciát megelőzték Smuts és Halifax fentebb idézett, a birodalmi egységgel kapcsolatos nyilatkozatai. 1944 április 21-i parlamenti beszédében Churchill javasolta a birodalmon belüli kapcsolatok állandóan működő gépezetének megteremtését, a Birodalmi Védelmi Bizottsághoz hasonlóan, de nagyobb arányokban; ez lett volna a „Brit Birodalom Állandó Bizottsága". Két szerv létrehozásáról volt szó: a birodalmi vezérkarról, amely a katonai ügyeket intézi, és a birodalmi titkárságról, amelynek hatáskörébe a külpolitikai kérdések tartoznak. Hasonló javaslatot tartalmazott a háború utáni berendezkedéssel kapcsolatos labourista terv is, amelyet 1944 áprilisában hoztak nyilvánosságra. A *Daily Mail* (1944 április 17.) a következőképpen határozta meg a Brit Államközösség küszöbönálló konferenciájának feladatát: „Ahhoz, hogy a Birodalom elfoglalhassa helyét a jövő nagyhatalmai sorában — egységesen kell állástfoglalnia. Létre kell hoznunk az általános birodalmi szervezetet, hogy egységes nemzetközi politikát folytathassunk."

A birodalmi egység szervezeti megerősítésére vonatkozó tervek mind hajótörést szenvedtek az 1944. évi konferencián, mégpedig Kanada ellenállása miatt. Mackenzie King kanadai miniszterelnök már 1944 februárjában olyan beszédet mondott a parlamentben, amelyet nyilvánvalóan az Egyesült Államok sugalmazott és amely Smuts és Halifax programadó tételei ellen irányult. A konferencián pedig Mackenzie King megbuktatta az állandó birodalmi szervek létrehozására vonatkozó javaslatokat.

A birodalmi egység megszilárdításának és az e célt szolgáló birodalmi titkárság, birodalmi Foreign Office, birodalmi vezérkar, gazdasági tanács stb. megalakításának tervei változatlanul kudarcot szenvedtek a Brit Államközösség későbbi konferenciáin és értekezletein is, amelyeket már a háború utáni időszakban tartottak.

Anglia és a dóminiumok miniszterelnökeinek háború utáni első konferenciája (1946 május) lényegében katonai kérdésekkel foglalkozott. Az angol imperialisták, az amerikai imperialistákkal karöltve, akkoriban helyezték üzembe a háborús propaganda és a „hidegháború" gépezetét. Megkezdték az új világháború aktív politikai és szervezeti előkészítését. A dóminiumok kormányzó körei támogatták az angol labourista kormány agresszív irányvonalát, amelyet Churchill jelölt ki. Rendszabályokat dolgoztak ki a

dóminiumok fegyverkezésének fokozására, a katonai erőforrások és a fegyveres erők decentralizálására olymódon, hogy több nagy birodalmi hadigazdasági és stratégiai központot hoznak létre. A birodalmi vezérkar megalakításának terve azonban ismét hajótörést szenvedett Kanada és a Délafrikai Unió ellenállásán. A dóminiumok csupán abba mentek bele, hogy beküldjék összekötő tisztjeiket a birodalmi védelmi tanácsba és meghívják saját vezérkaraikhoz az angol összekötő tiszteket.

Anglia és a dóminiumok miniszterelnökeinek következő konferenciáján, 1948 októberében, gazdasági, katonai és alkotmányos kérdéseket vitattak meg. Jóváhagyták és elfogadták a vészes dollárínség leküzdésére irányuló gazdasági rendszabályoknak a rendszerét: a „dollárpool" megteremtését (Kanada és a Délafrikai Unió részvétele nélkül), a dollárövezetből származó behozatal csökkentését és az ezekbe az országokba irányuló kivitel fokozását, a „sterlingövezet" megszilárdítását. A konferencia állástfoglalt a birodalmi preferenciális vámrendszer fenntartása mellett. Ugyanakkor azonban a birodalmi vámunió létrehozására vonatkozó javaslatot, amelyet Bevin már 1947 őszén felvetett, nem támogatta sem Kanada, sem a Délafrikai Unió.

A katonai kérdéseknél jóváhagyták a birodalmi katonai erőforrások decentralizálásának elvét, valamint azt, amely a dóminiumoknak az angol stratégiai tervekben való fokozottabb részvételét tűzi ki célul. A Brit Államközösség tagjai lettek egyszersmind az egyes stratégiai térségek központjai és fő támaszpontjai: Anglia — Európában, Kanada — északon, a Délafrikai Unió — Afrikában, Ausztrália — a Csendes-óceánon. Ennek megfelelően egyeztették a dóminiumok hadászati építkezéseinek és fegyverkezésének terveit is. A dóminiumok miniszterelnökei jóváhagyták Anglia részvételét az agresszív Nyugati Szövetségben.

Az alkotmányos kérdések főként az új (nem-„angol nyelvű") dóminiumoknak — Indiának, Pakisztánnak és Ceylonnak — a Brit Államközösségbe való felvételével voltak kapcsolatosak. Ezek a dóminiumok ugyancsak részt vettek a konferencián. Ezalkalommal, ebben a vonatkozásban szerepelt a konferencia okmányaiban elsőízben az „Államközösség" terminus, a „Brit Államközösség" helyett. A konferencia jóváhagyta Eire kilépését a Brit Államközösségből és úgy határozott, hogy az íreket nem fogja külföldi állampolgároknak tekinteni.

Röviddel a konferencia befejezése után az angol király lemondott India császárának címéről. A főbiztosok, akiket Anglia és a dóminiumok neveztek ki egymáshoz, nagykövetei rangot kaptak. Nemsokkal a konferencia előtt Angliában új állampolgársági törvényt szavaztak meg, amely az angol állampolgárság mellett megteremtette a brit állampolgárságot, vagyis a Brit Birodalom polgárságát.

A törvény értelmében az Angliában letelepedett brit állampolgár automatikusan angol állampolgárrá válik — hacsak nem tartozik a haladó demokratikus politikusok közé és nem keveredett a „politikai megbízhatatlanság" gyanújába. Ugyanilyen állampolgársági törvényeket hoztak Ausztráliában, Új-Zélandon és Kanadában is. Ezek a törvények az általános brit állampolgárság mellett bevezetik a kanadai, ausztráliai, újzélandi állampolgárságot. Ausztráliában és Új-Zélandon, akárcsak Angliában, a brit bevándorló már 6 hónapos ott-tartózkodás után, Kanadában pedig 1 éves ott-tartózkodás után kapja meg a szavazati jogot. Ami a Délafrikai Uniót illeti, az ottani állampolgársági törvény, amelyet a Malan-kormány 1949 júniusában léptetett életbe, nyilvánvalóan britellenes jellegű — a Brit Államközösség országaiból származó bevándorlók 2—5 év múlva nyerhetnek csak polgárjogot. A kanadai parlament 1949 október 28-án határozatot hozott annak a régi törvénynek a hatálytalanításáról, amely szerint a kanadai alkotmány minden módosításához ki kell kérni az angol parlament jóváhagyását.

A dominiumok kormányzó körei azt hirdették mindezekről az alkotmányjogi módosításokról, hogy a dominiumok „teljes függetlenségét" és önálló politikáját bizonyítják. Ezzel a hűhóval akarták leplezni a dolgozó tömegek előtt a dominiumok kormányzó klikkjeinek népellenes politikáját, az agresszív angol-amerikai tömbnek való behódolásukat. Ugyanakkor a fentebb említett alkotmányjogi módosítások azt bizonyították, hogy növekedtek azok a széthúzó erők, amelyek meggyorsítják a Brit Államközösség gyengülésének és bomlásának folyamatát.

1949 áprilisában újabb konferenciára ültek össze Anglia és a dominiumok miniszterelnökei; hivatalosan azzal az alkotmányjogi problémával foglalkoztak, mely Indiának „független köztársasággá" való nyilvánításából adódott. A konferencia beleegyezett a Westminsteri Statutum eltörlésébe, azzal a feltétellel, hogy a köztársasági alkotmány alapjára helyezkedett India maradjon meg az Államközösség tagjának és ismerje el az angol királyt ezen „államközösség" fejének. Felettébb eredeti alkotmányjogi újítással van itt dolgunk: köztársaság, amely egyeduralkodót ismer el főfő hatalmának és egy monarchia felhatalmazása alapján cselekszik — a szó szoros értelmében: „őfelsége köztársasága". Emögött az alkotmányjogi komédia mögött Nagybritannia uralkodó osztályainak és az indiai földesurak, fejedelmek és monopolisták blokkjának alkuja rejlett, amelyet az indiai nép rovására kötöttek meg. Az indiai nép nem látszatfüggetlenséget akar, hanem teljes függetlenséget, azt, hogy India lépjen ki az imperialista Brit Birodalomból. Az angol sajtó hangsúlyozta, hogy India új statutuma precedenst teremt Pakisztán, Ceylon, sőt, talán a Délafrikai Unió számára is.

A Brit Államközösség miniszterelnökeinek ez a tanácskozása nem a hivatalos részt tekintette a fő napirendi pontnak, hanem azokat a kulisszamögötti katonai-politikai tárgyalásokat és egyezményeket, amelyek a demokratikus Kína meg a délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elleni agresszió előkészítésével állottak kapcsolatban. Ugyanezt a kérdést taglalta a Brit Államközösség rendkívüli konferenciája, melyet 1950 elején hívtak össze Colombóban; ezen a konferencián dolgozták ki az úgynevezett Colombo-tervet (lásd a III. fejezetet)[48].

Mindezekre a konferenciákra ráborult a Brit Birodalom fokozódó válságának vészterhes árnya. Az angol imperialisták természetesen azon fáradoznak, hogy fékezzék a bomlasztó erők hatását, hogy megszilárdítsák a „birodalmi egység" alapját. E cél érdekében felhasználják a dominiumokon elfoglalt gazdasági pozíciókat, a dominiumok érdekeltségeit a brit piacokon stb. Ám az angol imperializmus világhatalmi szerepének általános romlása a dominiumokkal való kapcsolataiban is megnyilvánul.

Az angol imperialisták azt is megpróbálják, hogy a fenyegető amerikai térhódításra, az Egyesült Államok és a dominiumok közötti ellentétekre építsék számításaikat: azt akarják elhitetni a dominiumokkal, hogy ha Angliához közelednek — az majd biztosítja őket az amerikai nyomás ellen, a Wall Street imperializmusának mindent elnyelő étvágya ellen. Ám mindenki tisztán látja, hogy éppen az angol imperialisták hajbókoló és kapitulációs politikája könnyíti meg az amerikai monopóliumok ragadozó térhódítását és az amerikai militaristák gátlástalan basáskodását a brit dominiumokon.

Az angol imperialistákat, valamint a dominiumok burzsoá és földbirtokos kormányzó köreit elsősorban az a közös harc egyesíti, melyet a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen vívnak, de közel hozza őket egymáshoz a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen forralt agresszív imperialista háború előkészítése is. Ez a közös alap azonban, ha egyesíti is a dominiumok reakciós erőit, akkor sem a brit „birodalmi egység", hanem elsősorban az amerikai rabló imperializmus zászlaja alatt tömöríti őket.

A dominiumok bevonása az agresszív Északatlanti Egyezménybe, aktív részvételük a Korea és Kína elleni agressziós cselekményekben — melyeket az amerikai-angol blokk 1950 nyarán kezdett meg —, azzal járt, hogy a dominiumok még fokozottabban az amerikai imperializmus uralma alá kerültek, a birodalmon belüli kapcsolatok pedig tovább gyengültek.

A Brit Államközösség miniszterelnökeinek londoni konferen-

[48] 1949 januárjában Delhiben is tartottak konferenciát, amely Indonézia kérdésével foglalkozott.

ciájára — melyet a koreai háború legvéresebb napjaiban, 1951 január 4-től 12-ig tartottak meg — a fokozódó bomlás és a domíniumok fölényre jutó Amerika-barát irányzata nyomta rá bélyegét.

Indiának és Pakisztánnak a kasmíri kérdésben kirobbant heves konfliktusa, melyet a külföldi imperialisták minden erejükkel szítottak, majdnem azzal az eredménnyel járt, hogy Pakisztán visszautasítja a konferencián való részvételt. Végülis a pakisztáni miniszterelnököt rábírták arra, hogy legalább a konferencia megnyitása után egy-két nappal utazzék el mégis Londonba. A kasmíri kérdésben az „államközösség" tagjai nem is jutottak megállapodásra. Hasonló nézeteltérések merültek fel a távolkeleti politika kérdéseiben is. India, Pakisztán és Ceylon — Angliával együtt — elismerték a Kínai Népköztársaságot. A régi domíniumok azonban — Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és a Délafrikai Unió — az amerikai „elnemismerési politikát" követték. A londoni konferencián egységes irányvonalat kellett volna lefektetni azokkal az amerikai javaslatokkal kapcsolatban, amelyek a Kína elleni agressziós cselekmények fokozására irányultak. (Kína „agresszornak" nyilvánítása, szankciók alkalmazása.) Ám ebben a kérdésben sem jutottak megegyezésre. India javaslatát, hogy a koreai kérdést békés úton rendezzék — Anglia és a domíniumok elvetették. Később, az Egyesült Nemzetek Szervezetében India ellenezte azt a szégyenletes határozatot, amely „agresszornak" nyilvánította Kínát. Pakisztán tartózkodott a szavazástól, az „államközösség" többi tagja pedig az amerikaiakat támogatta.

Megvitatták a nyersanyagproblémát is, amely ekkorra már rendkívül súlyossá vált, de semmiféle határozatot sem hoztak. Ez érthető is, hiszen ebben a kérdésben csak Washington dönthetett, ahol az Atlanti Tömb hírhedt „nyersanyagtanácsa" székelt.

A katonai kérdések ezen a konferencián is központi helyet foglaltak el. Anglia mindenképpen arra törekedett, hogy a domíniumokra hárítsa a fegyverkezés terhét, melyet a domíniumok viszont — Angliára akartak rakni. Egyidejűleg a domíniumok kijelentették, hogy mindennemű katonai-politikai és hadászati rendszabály megvalósítása elképzelhetetlen amerikai vezetés nélkül, minden ilyen rendszabály csak amerikai jóváhagyás után fogadható el.

Félévre rá, 1951 június végén, Londonban rendkívüli konferenciát hívtak össze a „birodalmi védelem" tárgyában, amelyen részt kellett volna vennie a Brit Államközösséghez tartozó valamennyi ország hadügyminiszterének. India, Pakisztán és Ceylon azonban visszautasította a meghívást, Kanadát pedig csupán „megfigyelők" képviselték. A konferencia tehát még nyilvánvalóbbá tette a Birodalom fokozódó bomlását. A konferencia központi kérdése a közelkeleti agressziós felvonulási terület előkészítése volt.

Anglia és a brit domíniumok összes reakciós, agresszív erőinek egyesülésére az egyedüli alap — a belső reakció és a gyarmati uralom megőrzése, a fegyverkezési hajsza és az új világháború előkészítése. A háborús készülődés és a hisztérikus szovjetellenes propagandakampányok leple alatt terrorhadjáratokat szerveznek a haladó, demokratikus mozgalom ellen. A domíniumok nagy monopóliumai — a hadi-, a bányaipari és a nyersanyagmonopóliumok — már békeidőben is hatalmas profitokat zsebelnek be a fegyverkezés és a háborús előkészületek révén, a dolgozók életszínvonalának egyidejű csökkentésével. A „hidegháború" a tőkéseknek paradicsom, de pokol a munkások számára! A domíniumok kormányzó körei külső térhódítással akarják kielégíteni mohó, hódító, „lokálimperialista" étvágyukat.

Kanada, mely 1946-ban szovjetellenes „kémkampányával" a Szovjetunió elleni „hidegháború" kirobbantójának szerepét játszotta az angol-amerikai bábszínházban, azóta még fokozottabb mértékben vált az Atlanti Tömb, pontosabban az amerikai imperializmus hadigazdasági bázisává és katonai felvonulási területévé.

1947 február 12-én az Egyesült Államok és Kanada katonai egyezményt kötött a fegyverzet és a katonai kiképzés szabványosításáról, a támaszpontok együttes használatáról, a második világháborúban létesült amerikai-kanadai „egyesült védelmi tanács" fenntartásáról.

Kanada végképpen az amerikai imperializmus katonai körzete és felvonulási területe lett azáltal, hogy csatlakozott az agresszív Északatlanti Egyezményhez és részt vesz a koreai háborúban s a Kína határai elleni amerikai agresszióban. 1950 október 26-án az Egyesült Államok és Kanada — az 1941. évi hydeparki egyezmény mintájára — hadigazdasági együttműködési egyezményt kötött. Az egyezmény előírja a haditermelés koordinálását, a nyersanyagok együttes ellenőrzését, a vámtarifák maximális csökkentését[49]. Kanada egész hadigazdasága tehát a Wall Street ellenőrzése alá kerül, az Egyesült Államok hadigazdaságának fiókintézményévé válik. A kanadai expedíciós hadtestet amerikai mintájú fegyverekkel szerelték fel. 1950 december elején az Egyesült Államok és Kanada egyezményt kötött, amely szerint amerikai katonai parancsnokságokat állítanak fel „néhány kanadai területen" — azokon a területeken kívül, ahol már vannak amerikai támaszpontok és fegyveres erők. A kanadai fegyveres erők vezetése valójában már a Pentagon (az Egyesült Államok hadügyminisztériuma) kezébe került. Kanada áttért az Egyesült Államokban bevezetett fegyverzeti szabványokra.

Az amerikaiak vezetése alatt Kanada tevékenyen részt vesz az

[49] New York Times. 1950 október 27.

imperialista fegyverkezési hajszában. A katonai költségvetés összege többszörösen meghaladja a háború előtti évek költségvetését. A második világháborút megelőző négy év folyamán Kanada katonai kiadásai mintegy 105 millió dollárra rúgtak. 1946-tól 1949-ig a katonai kiadások meghaladták az 1,6 milliárd dollárt, ami az előbbinek 15—16-szorosa. 1950—1951-ben a katonai költségvetés Kanada történelmében páratlan magasságba szökött: 900 millió dollárra, az egyéb katonai kiadásokkal együtt pedig közel 1,5 milliárd dollárra. 1951 elején jóváhagyták a hároméves fegyverkezési programot, amelyre 5 milliárd dollárt irányoztak elő. 1951—1952-ben 1,6 milliárd dollárt szavaztak meg katonai kiadásokra. Elsősorban a légierő fejlesztésére helyezik a fő súlyt, azzal a jelszóval, hogy „Kanada legyen az Atlanti Tömb harmadik legnagyobb légihatalma". Már megkezdték az általános hadkötelezettség bevezetésének megvitatását.

Az agresszív blokk terveiben Kanada a „sarkvidéki stratégia fő bástyája", a , sarkvidéki háború" — a Szovjetunió elleni agresszív, rabló háború — felvonulási területének szerepét játssza.

Ugyanezekben a tervekben Ausztráliára azt a szerepet osztották ki, hogy a Csendes-óceán délnyugati részében legyen a fő stratégiai és katonai-politikai hídfő. Ausztrália és Új-Zéland kormányzó körei az angol-amerikai tömb engedelmes csatlósai. Evatt, Ausztrália labourista külügyminisztere 1946—1948-ban a nemzetközi tanácskozásokon és konferenciákon, különösen az 1946. évi párizsi békekonferencián az angol-amerikai tömb bunkójának a szerepét játszotta: ő kezdeményezte a különböző szovjetellenes indítványokat, cselszövéseket és kombinációkat. Ausztráliában ádáz szovjetellenes hazugság- és rágalomhadjárat folyik, amelyet a kormány és az amerikai követség sugalmaz. A labourista kormány külpolitikáját támogatták az ellenzéki, fasisztabarát pártok is. Casey, Evatt programbeszédével kapcsolatos felszólalásában, 1948 április 8-án kijelentette, hogy Ausztrália külpolitikai irányvonala a „kétpárt-politikán" alapul. 1948 szeptemberében a jobboldali labourista vezetők olyan határozatot erőszakoltak rá a pártra, amely jóváhagyta csapatok és fegyverek küldését Ausztrália határain túlra, a „Brit Államközösség védelmére", noha ez a határozat nagy felháborodást keltett a párttagság tömegei körében és ellentmondott a megelőző évek során követett hivatalos pártvonalnak.

1949 végén Menzies reakciós, fasisztabarát kormánya került hatalomra, s ezzel megindult a katonai rendszabályok fokozott ütemű előkészítése. A háború utáni évek katonai költségvetései sokszorosan meghaladják a háború előtti évek normális katonai költségvetéseit. A második világháborút megelőző négy év folyamán Ausztrália katonai kiadásai nem haladták meg a 38 millió font sterlinget. A második világháború utáni négy év során 800 millió

font sterlinget fordítottak katonai kiadásokra — vagyis a háború előttinek 21-szeresét. 1947-ben megszavazták a katonai építkezések rendkívüli ötéves programját, amelyre 250 millió font sterlinget irányoztak elő, mégpedig 62,5 milliót a hadseregre, 62,5 milliót a légierőre, 75 milliót a hajóhadra és 33,5 milliót katonai kutatásokra[50]. 1949 elején Ausztráliában bejelentették, hogy 148 millió font sterlinget irányoznak elő hadicélokat szolgáló földalatti energetikai telepek létesítésére. Dedman nyilatkozata szerint Angliából Ausztráliába fogják szállítani azokat a fontos hadiüzemeket és laboratóriumokat, melyeknek nagymennyiségű energiára van szükségük[51]. 1949 derekán 12 000 ember dolgozott a Manus-szigeti katonai támaszpont építkezésein.

Ausztrália aktívan bekapcsolódott a koreai és a maláj nép elleni háborúba. Sőt, 1951 elején még azt is felvetette a kormány, hogy hajlandó fegyveres erőket küldeni a Közel-Keletre, Szuez körzetébe. Ezzel kapcsolatban jelentősen bővítették a fegyverkezési programot. 1950—1951-ben a katonai kiadások az előző évinek több, mint másfélszeresére emelkedtek. 1951 május 1-én bevezették az általános kötelező katonai kiképzést. Az előző törvénnyel ellentétben, a kormány bejelentette, hogy az ausztráliai fegyveres erők, mind a reguláris, mind a territoriális alakulatok, nemcsak Ausztrália határain belül, hanem a földkerekség bármely más pontján is teljesítenek majd szolgálatot.

Az erőltetett ütemű háborús készülődések együttjárnak az Egyesült Államokkal fenntartott katonai kapcsolatok erősödésével, azzal, hogy tiszteket küldenek az Egyesült Államokba a kiképzési módszerek egységesítése céljából, amerikai hadihajók gyakori látogatásokat tesznek az ausztráliai vizeken, az Egyesült Államok részt vesz a rakéta-lőtér kihasználásában, vagyis megvalósul e lőtér amerikai ellenőrzése. 1950 nyarán Menzies ausztráliai miniszterelnök ellátogatott az Egyesült Államokba. Utazásának eredménye egy százmillió dolláros kölcsön volt. Ausztráliában ezt a kölcsönt „véres kölcsönnek" nevezték, mert Menzies megígérte, hogy Ausztrália tevékenyebben fog részt venni a koreai háborúban.

Új-Zéland kormányzó körei ausztráliai „idősebb partnerük" példáját követik. Fraser, Új-Zéland labourista kormányának miniszterelnöke, a maximális fegyverkezés szükségessége és az általános hadkötelezettség bevezetése mellett szállt síkra, szüntelenül a „szovjet veszély" lázas agyszüleményét hangoztatta és azt, hogy „a Szovjetunió beavatkozik Új-Zéland belügyeibe" stb. A kormánynak az általános hadkötelezettség bevezetésére vonat-

[50] Dedman hadiipari miniszter nyilatkozata. (Sydney Morning Herald. 1948 április 30.)

[51] Manchester Guardian. 1949 február 15.

kozó javaslatát 1949 május 24-én a labouristák konferenciája elvetette. Ennek ellenére a kormány még az év augusztusában, megfelelőképpen megszervezett népszavazás segítségével, kierőszakolta az általános hadkötelezettség bevezetését. Az 1949—1950. évi hivatalos katonai költségvetés 15—16-szorosa volt a harmincas évek költségvetéseinek. A Holland-kormány, amely 1949 végén került hatalomra, még szorosabban felzárkózott az agresszív angol-amerikai tömbhöz és fokozta előkészületeit.

A koreai háború időszakában az amerikai katonai-politikai térhódítás akkor érte el tetőpontját Ausztráliában és Új-Zélandon, amikor Truman 1951 április 18-án bejelentette, hogy küszöbön áll a Csendesóceáni Egyezmény megkötése, az Egyesült Államok, Ausztrália és Új-Zéland, sőt a továbbiakban Japán között (miután ez utóbbival megkötötték a különbékét). Másnap Morrison angol külügyminiszter kijelentette a parlamentben, hogy „az Egyesült Királyság, mint csendesóceáni hatalom, nem helyezkednék nemleges álláspontra az egyezményben való részvétel kérdésében. A tárgyalások azonban nem jártak ilyen eredményekkel." Másszóval, Angliát durván távoltartották attól a katonai-politikai szövetségtől, amelyben két brit domínium vesz részt. Ezzel kapcsolatban az angol sajtó ahhoz az emberhez hasonlította Anglia helyzetét, aki saját háza előtt ácsorog, ahonnan kikergették őt . . .

1951 szeptember 8-án San Franciscóban aláírták az Egyesült Államok külügyminisztériuma által diktált japán különbékeszerződést, melynek célja a japán imperializmus — a távolkeleti agressziós tűzfészek — mielőbbi felélesztése volt. Egyidejűleg az Egyesült Államok, Ausztrália és Új-Zéland között katonai szerződés jött létre. Ausztrália és Új-Zéland tehát, akárcsak Kanada, közvetlenül bekapcsolódott az amerikai imperializmus katonai-politikai rendszerébe. India elutasította a konferenciára szóló meghívást és nem írta alá a japán békeszerződést. Közvetlenül e szerződés megkötése után az Egyesült Államok és Japán aláírta az úgynevezett „biztonsági szerződést", amely lényegében az amerikai imperializmus és a segítségével újjáéledő japán imperializmus katonai szövetsége. A hirhedt „birodalmi egység" tovább gyengült és lazult.

A Szovjetunióval s a demokratikus, haladó erőkkel szemben táplált ellenséges érzület és ádáz gyűlölet fűzi össze és egyesíti mindennél erősebben a Délafrikai Unió reakciós fajvédő fasisztáit az angol imperialistákkal és a harmadik világháború valamennyi gyujtogatójával, elsősorban a Wall Street monopolistáival. Malan 1948 szeptember 1-i parlamenti beszédében kijelentette, hogy támogatja a Nyugati Szövetséget, és hogy „a Délafrikai Unió csatlakozik a kommunistaellenes táborhoz". Az Atlanti Egyezmény megkötése után Malan beszédet mondott a szenátusban, üdvözölve ennek az agresszív katonai szövetségnek a megkötését: „Az atlanti

nemzetek — mondotta — rá vannak szorulva a Délafrikai Unióra, a Délafrikai Unió pedig rá van szorulva az atlanti nemzetekre"[52]. Malan, amikor ezt a tételét fejtegette, rámutatott arra, hogy az Atlanti Egyezmény gyenge pontja a Közel-Kelet, mert „a Szuezi-csatornát szétrombolhatják, a földközitengeri partvidék pedig kicsúszhat az atlanti hatalmak ellenőrzése alól"; ebben az esetben Dél-Afrika lesz a tengeri közlekedés fenntartásának legfőbb bázisa. Az atlanti szövetség terveiben valóban úgy tekintenek a Délafrikai Unióra, mint Afrika déli csücskének legfontosabb mögöttes haditámaszpontjára.

A délafrikai kormányzó köröknek, az Atlanti Egyezmény e nemhivatalos részvevőinek általános agresszív célkitűzései megegyeznek saját „lokálimperialista" terveikkel, azzal a régi igényükkel, hogy vezető szerephez jussanak az egész afrikai kontinensen, sőt még a Földközi-tenger medencéjében is. 1949 májusában Kairóba érkezett a Délafrikai Unió küldöttsége Theodore te Water vezetésével. Water a továbbiakban ellátogatott Athénbe, Rómába, Lisszabonba és Londonba. Mindenütt előterjesztette javaslatát: az „afrikai antikommunista egyezmény" megteremtését. Hitler és Mussolini délafrikai utódai, átvéve elődeik és tanítóik csődbejutott vállalatát, még azt sem tartották szükségesnek, hogy a cégért megváltoztassák . . . Cselekedni pedig nem a saját kockázatukra cselekedtek, hanem a Wall Street és a City megbízásából.

A koreai háború kitörése után a Malan-kormány fokozta háborús készülődését, egyidejűleg pedig minden eszközt felhasznált arra, hogy közeledjék az amerikai imperializmushoz, nemcsak gazdasági, hanem diplomáciai és katonai téren is.

Az atlanti szövetségre épülő egész agresszív stratégiai rendszer óhatatlanul csökkenti Anglia szerepét és befolyását a domíniumokon, elkerülhetetlenül hozzájárul ahhoz, hogy a domíniumok amerikai ellenőrzés alá kerüljenek. Ugyanakkor mind az angol, mind az amerikai imperialisták a domíniumokra akarják hárítani az egyre növekvő háborús terheket.

A „birodalmi erőforrások decentralizálását" hirdető elvnek nemcsak az a célja, hogy a brit szigetekről kellőszámú haderőt és katonai objektumot helyezzenek át a domíniumokra és a gyarmatokra, hanem azt is, hogy új katonai kiadásokat és új katonai kötelezettségeket hárítsanak ezekre az országokra. „Sem az Egyesült Államoktól, sem a nyugateurópai országoktól nem kaphatjuk meg teljes egészében azt a segítséget, amelyre szükségünk van ahhoz, hogy katonai erőforrásaink arányban álljanak kötelezettségeinkkel — írja a *Fortnightly Review* című konzervatív folyóirat. — Éppen ezért, a domíniumoknak bele kell egyezniök abba, hogy békeidőben

[52] Manchester Guardian. 1949 április 9.

mind nagyobb háborús terheket vegyenek magukra"[53]. Az angol imperialistákat — mint látjuk — erősen aggasztja az a körülmény, hogy katonai erőforrásaik nem felelnek meg teljesen „katonai kötelezettségeiknek", vagyis: „sokat akar a szarka, de nem bírja a farka". Agresszív térhódító politikájuk szükségleteinek fedezésére minél többet igyekeznek kicsikarni a dominiumokból.

Az amerikai imperializmus viszont az emberáldozatok terhét igyekszik minél nagyobb mértékben a dominiumokra hárítani. Az Egyesült Államok stratégiai terveiben a dominiumok mindig csak úgy szerepelnek, mint az amerikai hadigépezet ágyútöltelékszállítói.

A legújabb angol agresszív stratégiai elmélet alaptétele: katonai szövetség az Egyesült Államokkal, Anglia segítséget kér az Egyesült Államoktól és az „ifjabb cégtárs" szerepét vállalja az angol-amerikai blokk rendszerében. A Nemzetközi Kapcsolatok Királyi Intézetének Anglia stratégiai problémáival foglalkozó jelentése — melyet 1946-ban adtak ki — az amerikai-angol együttműködés következő tételét állítja fel: „Az amerikai hatalom érettségének növekedése — mely most messze maga mögött hagyja az angol hatalmat — elkerülhetetlenül hatással van a két ország kapcsolataira. Míg azelőtt az Egyesült Államok nem akart a nyugati félgömbön kívül vezető szerepet vállalni és ezt átengedte Angliának, addig a megváltozott körülmények között természetes, ha az amerikai politikában is megfelelő változásokat várunk. Ami Angliát illeti, azt a következtetést kell mindebből levonnia, hogy ha fenn akarja tartani az összhangot a maga politikája és az Egyesült Államok politikája között, akkor el kell fogadnia az amerikai kezdeményezést több olyan kérdésben, amelyekben azelőtt Anglia kezében volt a vezetés"[54]. A jelentés többek között utal arra, hogy Angliának feltétel nélkül el kell fogadnia az Egyesült Államok igényeit Kelet-Ázsia és a Távol-Kelet monopolisztikus ellenőrzésére.

Amióta ezt a jelentést megírták, az angol külpolitika és hadvezetés messze előrehaladt az Egyesült Államoknak való alávetettség útján. Kanada már régóta teljesen bekapcsolódott az Egyesült Államok katonai és stratégiai szférájába, most pedig Ausztrália és Új-Zéland is arra ébredt, hogy az Egyesült Államok katonai ellenőrzése alá került. Anglia maga amerikai támaszponttá vált Európa kapujában és már békeidőben is amerikai fegyveres erők megszállása alatt áll. A brit „birodalmi stratégia" az amerikai stratégia függvényévé vált. Minél mélyebbre süpped Anglia a különböző ázsiai kalandorvállalkozásokban, vagy az általa kirobbantott vagy for-

[53] Fortnightly Review. 1948 augusztus.

[54] British Security. A Report by a Chatham House Study Group. London and New York, 1946.

ralt agresszió egyéb felvonulási területein — annál arcátlanabbul hódítanak tért az amerikai imperialisták a Brit Birodalom elszórt távoleső részein, hogy megkaparintsák ezeket és birtokába jussanak a régóta várt „brit örökségnek". Az angol imperializmus agresszív politikája, többek között, mindjobban megrendíti és meglazítja Anglia és a domíniumok kapcsolatait, kiszolgáltatja a domíniumokat a rabló amerikai imperializmusnak. Ez ellen a vészes politika ellen azonban egyre erőteljesebben szállnak síkra a néptömegek, a demokratikus, haladó erők mind Angliában, mind a domíniumokon.

5. A domíniumok haladó erőinek harca a demokráciáért és a békéért

A második világháború folyamán és a háború utáni időszakban mélyreható változások mentek végbe a brit domíniumok társadalmi-politikai erőviszonyaiban. Noha a domíniumokon még reakciós, sőt fasisztabarát és nyiltan fajvédő pártok vannak hatalmon — az új demokratikus haladó erők már a politikai élet legfontosabb tényezőiként jelentek meg a küzdőtéren.

A történelmi változásokban nagy szerepe van a Szovjetunió egyre növekvő befolyásának, a néptömegek iránta tanúsított rokonszenvének és szeretetének. A domíniumok népei tudják, hogy csupán a szovjet nép hőstette, a szovjet szocialista társadalmi rend győzhetetlen ereje és hatalma mentette meg őket a fasiszta rabságtól. A háború alatt még a domíniumok reakciós államférfiainak is el kellett ismerniök, mennyire kiérdemelte a Szovjetunió az egész emberiség megbecsülését. Mackenzie King kanadai miniszterelnök az Októberi Forradalom 27. évfordulója alkalmából küldött üdvözletében ezt írta: „Azok a csodálatos sikerek, amelyeket a Vörös Hadsereg az elmúlt év folyamán aratott, és az a tény, hogy a Szovjetunió polgári lakossága olyan messzemenően támogatta a szovjet fegyveres erők erőfeszítéseit, kivívta minden kanadai polgár őszinte elragadtatását és elismerését"[55]. Ausztrália miniszterelnöke a Németország feletti győzelem alkalmából Sztálinnak küldött üzenetében ezt írta: „Ausztrália mindig őszinte elragadtatással és hálával fog visszaemlékezni dicső seregeik hősiességére, különösen arra, amelyet azokban a válságos napokban tanúsított, amikor már nemzetünk puszta léte is veszélyben forgott"[56]. Ezek az elismerő szavak azt bizonyítják, hogy a domíniumok népei az elragadtatás és hála hangján emlékeztek meg a Szovjetunióról.

[55] A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. Okmányok és anyagok. II. köt. 373. old. (oroszul).

[56] A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. Okmányok és anyagok. III. köt. 528. old. (oroszul).

De ezek a szavak ugyanakkor álcázták a domíniumok burzsoá urainak igazi szándékait. A háború után a domíniumok burzsoá főkolomposai gyorsan eldobták álarcukat s ádáz hazugság- és rágalomhadjáratot indítottak a Szovjetunió ellen. Ám a népeknek a Szovjetunió irányában táplált rokonszenve csak fokozódott a háború utáni időszakban, amikor a szocializmus, a népi demokrácia és a béke táborának élén álló Szovjetunió hatalma rendkívüli módon megerősödött.

A domíniumok ipari fejlődése a háború időszakában jelentősen növelte a munkásosztályt számbelileg és növelte szervezettségét. Kanadában a szakszervezeti tagok száma két és félszeresére, Ausztráliában közel kétszeresére emelkedett a háború előtti időkhöz viszonyítva. A munkásmozgalom jellemző vonásai: tudatosságának, tömegméretének és aktivitásának fokozódása. A baloldali haladó elemek — élükön a kommunistákkal — mind nagyobb tekintélyre tesznek szert a szakszervezetekben, mert leleplezik a szociálreformista, jobboldali labourista vezetők árulását. Ők szervezik meg a néptömegeket mind „saját" monopolistáik, mind az angol és az amerikai monopolisták támadásainak visszaverésére. A munkásosztály a legfőbb, a döntő erő a forradalmi, demokratikus, haladó mozgalomban. A munkásosztály a nemzeti érdekek igazi letéteményese.

Megnövekedett a befolyása és a tekintélye a Kommunista Pártoknak, melyek a munkásosztály és a domíniumok demokratikus erői élén haladnak.

A kommunistáknak rendkívül súlyos körülmények között kell küzdeniök. A brit domíniumok nem vettek tevékenyen részt a háborúban, nem érte őket a tengelyhatalmak támadása; egyes domíniumok pedig — különösen Kanada — megszedték magukat a háborún. A burzsoázia, a gyarmati extraprofitokat felhasználva, évtizedeken át alakította ki a munkásarisztokráciát a legjobban fizetett, megvásárolható és züllesztheto munkások közül. A legtöbb domíniumon súlyos megtorlásokkal sujtják a kommunistákat. Egyes domíniumokon már régóta működnek labourista pártok, amelyek arra specializálták magukat, hogy elvonják a munkásosztályt az aktív politikai harctól, hogy az imperialisták és a háborús gyujtogatók érdekeit védjék. A „kétpártrendszer" — amely valamennyi domíniumon megtalálható — még mindig hatásos eszköz a burzsoázia kezében arra, hogy megfossza a baloldali, haladó elemeket a parlamenti képviselettől. Helytelen lenne azonban, ha a kommunisták befolyását és tekintélyét a parlamenti helyek megoszlása alapján ítélnők meg.

A kommunisták vezetik a munkásosztály sztrájkharcát a gazdasági és politikai jogokért, a monopolisták támadásainak visszaverésére. A Kommunista Párt a nép tömegmozgalmának agya és

szíve. E mozgalom célja a béke megszilárdítása, a Szovjetunió iránti barátság elmélyítése és a háborús gyujtogatók agresszív, nemzetellenes, bűnös terveinek meghiúsítása.

1949 tavaszán a nyugati hatalmak aláírták az agresszív Északatlanti Egyezményt; 1950 nyarán az amerikai-angol imperialisták a háborús propagandáról és előkészületekről a nyilt agressziós cselekményekre tértek át Koreában. Ezek a tények még élesebben elhatárolták az osztályerőket a belpolitikai küzdőtéren. A burzsoá és jobboldali szocialista pártok, a reformista szakszervezeti vezetők még közelebb húzódtak a reakcióhoz, a fasizmushoz, az agresszióhoz. A haladó demokratikus körök, országuk hű fiai, a függetlenség és a szabadság bajnokai, habozás nélkül, merészen elindultak a dolgozók gazdasági és politikai jogaiért, a békéért és az új világháború megakadályozásáért folytatott aktív harc útján.

A kanadai kommunisták vezetik a dolgozó tömegek harcát gazdasági és politikai jogaikért, vezetik az egész nép harcát az ország függetlenségéért és a békéért, hogy lerázzák az amerikai és angol monopóliumok rabigáját, az Atlanti Egyezmény vasbilincseit.

A Kanadai Kommunista Párt az első világháború és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után alakult meg. A második világháború kezdetén a Kommunista Pártot betiltották, de később a kormánynak vissza kellett vonnia a tilalmat. A Kommunista Párt örököse a Haladó Munkáspárt lett, amelynek vezetője Tim Buck — egyike azoknak, akik 1922-ben a Kommunista Pártot megszervezték. A párt harmadik országos kongresszusa, melyet 1949 februárjában tartottak Torontóban, a békéért, a munkásmozgalom egységéért vívott harc jegyében zajlott le. A kongresszus határozata hangsúlyozta, hogy a párt teljes erejével küzd Kanada függetlenségéért, az Egyesült Államok imperialista politikája ellen, mely Kanadát az Egyesült Államok függvényévé tette; küzd Kanada önálló külpolitikájáért, az amerikai csapatok kivonásáért. A küldöttek elítélték Saint-Laurent politikáját, aki a Wall Street parancsára háborúba sodorja Kanadát. A Haladó Munkáspárt követeli a bankok, a közlekedés, a villamoserőművek, az acélipar államosítását, nemzeti munkatörvény kiadását, állami egészségvédelem bevezetését, harcol a nők egyenjogúságáért, valamint erélyes intézkedéseket követel a monopóliumok megzabolázására. A párt követeli, hogy bontsák fel az Egyesült Államokkal kötött katonai szövetséget, szüntessék be az uránércszállítást az amerikai atomipar számára, szakítsanak az agressziós és háborús politikával.

Egyedül a kommunisták fejezik ki és védelmezik igazán a kanadai munkásosztály és dolgozó tömegek érdekeit, ők vezetik a tömegek harcát a monopoltőke támadásának visszaverésére. A háború utáni években a monopolisták profitjai mind magasabbra

szöknek. Így például 643 társaság tiszta jövedelme az 1939. évi 279 millió dollárról 1949-ben 550 millió dollárra, vagyis közel kétszeresére emelkedett. Ennek során 220 társaság jövedelme majdnem megháromszorozódott. Az 1950. évi hadikonjunktúra ismét ugrásszerűen növelte a profitokat. A 100 legnagyobb kanadai társaság 1950-ben 340 millió dollár tiszta jövedelmet zsebelt be, 32 százalékkal többet, mint az előző évben; az International Nickel Co. például 51 százalékkal több jövedelemhez jutott, a Pacific Railway 60 százalékkal, az olajtársaságok 90 százalékkal több profitra tettek szert, mint az előző évben[57].

Ugyanakkor a dolgozók életszínvonala állandóan süllyed. A nagykereskedelmi árak általános indexe a háború befejeződésétől 1950 őszéig 65 százalékkal emelkedett, a kiskereskedelmi árak, hivatalos becslés szerint, ugyanezen idő alatt 40 százalékkal, az élelmiszerek kiskereskedelmi árai pedig 68 százalékkal emelkedtek. Ez tehát annyit jelent, hogy egy munkáscsalád létfenntartási költségei legalább 55—60 százalékkal növekedtek. Ugyanakkor a heti munkabér mutatószáma csupán egyharmadával emelkedett. Ehhez még hozzá kell vennünk a nagy munkanélküliséget. A háború utáni években a munkanélküliek száma a hivatalos adatok szerint 300 000 és 400 000 között ingadozott, de a haladó sajtó adatai szerint számuk sokkal magasabb volt.

A kanadai jobboldali labourista és a reakciós szakszervezeti vezetők minden erejükkel támogatják a háborús készülődést és az életszínvonal csökkentésének politikáját, amelyet az uralkodó osztályok a Wall Street és a City parancsszavára hajtanak végre. Szakadár tevékenységüknek éppen az a célja, hogy megtörjék a munkásosztály ellenállását a monopolisták támadásával szemben. Az angol trade-unionok és a két amerikai szakszervezeti központ reakciós vezetőségének példáját követve, a Kanadai Szakmunkások és Szakképzetlen Munkások Szövetsége (Trades and Labor Congress of Canada), valamint a Kanadai Munkáskongresszus (Canadian Congress of Labor) vezetői is kiléptek a Szakszervezeti Világszövetségből és részt vettek a nemzetközi szakadár sztrájktörő központ megalakításában.

Kanadában a munkásság lélekszáma már 1948—1949-ben közel 1,5-szeresére emelkedett a háború előttihez képest; a vasmunkások száma például 2,5-szeresére, a vegyiipari munkásoké 4-szeresére növekedett. A kanadai szakszervezeteknek 1913-ban 176 000 tagja volt, 1929-ben — 319 000, 1938-ban — 380 000, 1948-ban pedig — 977 000[58]. A kanadai szakszervezetek többsége még szervezetileg is kapcsolatban van az Egyesült Államok szakszervezeteivel, és a

[57] Biki. 1951 február 15. és március 20.
[58] Canadian Yearbook. 1947, 1950.

munkásosztály sorai közé itt éppúgy éket vertek, mint az Egyesült Államokban.

A reakciós szakszervezeti vezetők ahelyett, hogy védelmeznék a dolgozók jogait, egész tevékenységüket a kommunisták üldözésére összpontosították, meg arra, hogy kizárják a szakszervezetekből a haladó baloldali elemeket. Így például a kanadai hajózási társaságok az Amerikai Munkásszövetséggel (AFL) és a Kanadai Munkáskongresszus vezetőivel karöltve 1949 tavaszán hadjáratot indítottak a haladó kanadai tengerészszakszervezet ellen. A kanadai tengerészektől azt követelték, hogy hagyják ott szakszervezetüket és lépjenek be a reakciós vezetés alatt álló Amerikai-Kanadai Szövetségbe, mely az AFL-hez csatlakozott. Emiatt sztrájk tört ki a kanadai hajókon. A sztrájkot a kanadai munkásosztály többi osztaga, valamint több más ország munkásai is támogatták. A sztrájk a nemzetközi munkásszolidaritás lenyűgöző megnyilatkozásává vált. Angliában például a dokkmunkások megtagadták a kanadai hajók be- és kirakodását. A kanadai munkások iránti rokonszenvből sztrájkba léptek — Anglián kívül — más országok munkásai is: Ausztráliában, Franciaországban, Olaszországban, az Egyesült Államok nyugati partvidékén. A reakciós szakszervezeti vezetők mind Kanadában, mind Angliában, arra törekedtek, hogy lejárassák a tengerészek harcát. A haladó tengerészszakszervezetet kizárták a Kanadai Munkáskongresszusból. E kongresszus vezetői felhívást intéztek az angol dokkmunkásokhoz, hogy szüntessék be szolidaritássztrájkjukat. A kanadai tengerészek sztrájkja megmutatta, hogy azokban az ádáz osztályharcokban, amelyek Kanada gazdaságának kibontakozó válságával és további militarizálásával járnak együtt, a reformista vezetők nyiltan a monopolista burzsoázia pártjára állanak, míg a kommunisták kezükbe veszik a dolgozó tömegek harcának vezetését, harcolnak a dolgozók életérdekeiért és jogaiért.

1950 nyarán Kanada nagy sztrájkharcok színterévé vált — 400 000 munkás, közöttük 190 000 vasutas lépett ekkor sztrájkba.

A kommunisták haladnak a kanadai nép békemozgalmának első soraiban. A Haladó Munkáspárt világosan és határozottan állástfoglalt a háborús veszély kérdésében. Tim Buck 1949 március 6-án, a Canadian Press sajtóügynökség kérdésére adott válaszában kijelentette, hogy a Haladó Munkáspárt véleménye szerint Kanadát egyáltalán nem fenyegeti ellenséges betörés veszélye. Kanada területén csupán az Egyesült Államok csapatai állomásoznak. Az amerikai imperializmus az egész háborús spekuláció fő forrása és mozgató ereje. A Haladó Munkáspárt küzd azért, hogy Kanadát ne sodorják háborúba, ellenzi a háborús Atlanti Egyezmény aláírását. A párt követeli, hogy az Egyesült Államok vonja ki csapatait Kanadából.

Ez a nyilatkozat a kanadai nép igazi érzelmeinek adott hangot. Az agresszív Atlanti Egyezmény rendkívül népszerűtlen az országban. Jellemző, hogy amikor a szövetségi parlamentben 1949 március 28-án az egyezmény becikkelyezésének kérdése megvitatásra került, mintegy 100 képviselő tartózkodott a szavazástól; helyeselték ugyan az egyezményt, de nem akarták elveszteni hitelüket választóik szemében. Nem vett részt a szavazásban a liberális párt képviselőinek 42 százaléka, a Social Credit Party képviselőinek 38 százaléka, a haladó konzervatív párt képviselőinek 35 százaléka és a szociáldemokrata párt képviselőinek 34 százaléka.

A párizsi Békevilágkongresszusra való készülődés Kanadában tömegjellegűvé vált. Kanada nagyvárosaiban békeharc-tanácsok alakultak. 1949 május elején Torontóban megnyílt az első kanadai békevédelmi kongresszus, amelyen több mint 700 küldött és 1 500 vendég vett részt. Kanada valamennyi tartományából képviseltették magukat a lakosság összes rétegei — munkások, értelmiségiek, a hadviseltek, a papság, a különböző társadalmi, női, ifjúsági és szakszervezetek. Endicott professzor elnökletével megalakult a Kanadai Békevédelmi Bizottság. 1950 május elején tartották meg Torontóban a második kanadai békevédelmi kongresszust, amelyen 1 700 küldött vett részt.

Kanada részvétele a koreai katonai intervencióban hatalmas felháborodást keltett a lakosság széles rétegeiben és még fokozottabb tevékenységre serkentette a béke híveit. 1951 januárjában, amikor Eisenhower ellátogatott Kanadába, a lakosság ellenséges tüntetésekkel és jelszavakkal fogadta őt: „Eisenhower, takarodj haza! Semmiféle hadkötelezettséget Kanadában! Egyetlen kanadai életet sem áldozunk fel a yankee-k háborújában! Hozzátok vissza a kanadai katonákat Koreából!"

A stockholmi felhívást 500 000-en írták alá, munkások, farmerek, polgármesterek, városi tanácsosok, lelkészek, az értelmiség neves képviselői. A nyilvános szavazások mindenütt azt mutatták, hogy a kanadaiak 60—75 százaléka követeli az atombomba betiltását, támogatja a béke híveinek mozgalmát, noha nem mindenki merte közülük aláírni a stockholmi felhívást.

A béke híveinek kampányát különösen nagy rokonszenvvel kísérik a kanadai franciák. A kanadai franciák legrégibb hazafias szervezete, a Saint Jean-Baptiste társaság, tiltakozott a koreai háború ellen és „veszélyesnek, provokatívnak" minősítette a kormány politikáját. A Haladó Munkáspárt küzd azért, hogy a kanadai franciák, célkitűzéseiknek és követeléseiknek megfelelően, jogot kapjanak arra, hogy maguk döntsenek sorsuk felett, hogy önállóan foglalhassanak állást a háború és a béke kérdéseiben.

Tevékenyen részt vesznek a békeharcban a szláv származású

kanadaiak is. 1948-ban megalakult a Kanadai Szláv Bizottság, amely tömöríti az ország összes haladó szervezeteit. 1950 júniusában Torontóban megtartották a kanadai szlávok első országos kongresszusát, amelyen mintegy 500 küldött vett részt[59].

Igen népszerű a Kanadai-Szovjet Baráti Társaság. 1950 novemberében Kanadában Kanadai-Szovjet Barátsági Hónapot rendeztek. Sokezer kanadai nézte meg a szovjet filmeket, s a Szovjetunió eredményeit és életét bemutató kiállításokat; sokezren írták alá a sztálingrádiakhoz intézett üdvözlő levelet.

1951 áprilisában tartották meg Torontóban a harmadik országos békenagygyűlést, amelynek munkájában mintegy háromezer küldött és számos vendég vett részt. A nagygyűlés határozatban mondotta ki, hogy aláírásgyüjtést szervez a Békevilágtanácsnak az öthatalmi békeegyezmény megkötését követelő felhívására. 1951 október 15-ig már 270 000 aláírást gyüjtöttek.

Torontóban, 1951 január 25—28 között zajlott le a párt IV. kongresszusa, melynek az volt a legfőbb célkitűzése, hogy minden demokratikus erőt mozgósítson a béke megszilárdításáért, a háborús gyujtogatók bűnös tervei ellen vívott harcra. A kongresszus eredményeit összefoglalva, Tim Buck a következőket írta:

„Minden jószándékú férfinak és asszonynak, városok és falvak lakóinak, franciának és angolnak, protestánsnak és katolikusnak egyaránt össze kell fognia a békéért folyó harcban.

A mostani időszakban három fő irányban kell a harcot folytatnunk: le kell lepleznünk azt a politikát és azokat a mesterkedéseket, amelyeknek segítségével a háborús gyujtogatók be akarják vonni Kanadát háborús terveikbe; népszerűsítenünk kell azt a politikát, amelynek eredményeképpen Kanada aktív erővé válhat a békéért folyó harcban; föl kell hívnunk minden igazi kanadai demokratát, hogy működjön közre e politika országos támogatásának megszervezésében"[60].

Ausztráliában és Új-Zélandon, akárcsak Kanadában, az uralkodó osztályok, a burzsoá pártok, a kormánygépezet, a jobboldali labourista és a reakciós szakszervezeti vezetők egyesítették erőfeszítéseiket, hogy megszervezzék azt az aljas szovjetellenes rágalomhadjáratot, melynek célja: rágalmakat szórni a Szovjetunióra, „agresszorként" tüntetni fel, eltitkolni a nép elől e szocialista nagyhatalom eredményeit, igazságos és békeszerető politikájának igazi céljait. Ám a Szovjetunióról minden akadály ellenére is megtudják a népek az igazat, és ez az igazság eloszlatja a burzsoá hazugság és rágalom undorító ködét. A népnek a Szovjetunió

[59] Lásd Novoje Vremja. 1950. 35. szám.
[60] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1951 március 11.

irányában táplált rokonszenve és szeretete komoly tényezővé vált Ausztrália és Új-Zéland politikai életében.

Ausztráliában is nagyon népszerű az Ausztráliai-Szovjet Baráti Társaság. E társaság Végrehajtó Bizottságának 1948 augusztus 26-i nyilatkozata ekként fogalmazza meg a társaság feladatát: „A társaságnak tagja lehet mindenki, aki támogatja célkitűzéseinket: az ausztráliai és az orosz nép közötti kulturális és társadalmi kapcsolatok kiépítésének előmozdítását. Munkánkkal arra törekszünk, hogy eloszlassuk a türelmetlenség, előítéletek, ostobaság és hisztéria ködét, melyet akörül az ország körül teremtettek, amely még mindig szövetségesünk"[61].

Ezt a társaságot Chifley labourista kormánya idején is a legkülönbözőbb üldöztetések érték. A Labour-párt Végrehajtó Bizottsága megtiltotta a párt tagjainak, hogy belépjenek a társaságba.

A jobboldali labourista vezetők aktívan részt vesznek a békeharcosok elleni reakciós hadjáratban. A párt tagjainak kizárás terhe alatt megtiltották, hogy bármilyen formában részt vegyenek a békeharcban. Ez a népellenes áruló politika mindennél jobban hozzájárul a labourista vezéreknek, az angol-amerikai háborús gyujtogatók ügynökeinek leleplezéséhez. A labourista Anderson, Új Dél-Wales egyik szakszervezeti funkcionáriusa kijelentette: „A labourista vezéreknek a békemozgalommal kapcsolatos állásfoglalása szégyent és undort vált ki belőlem. Ugyanígy érez a párt sok más tagja is"[62].

Az ausztráliai nép nem akar részt venni a Szovjetunió elleni háborúban. Ausztrália dolgozói nagy rokonszenvvel fogadták Sharkey-nak, a Kommunista Párt főtitkárának határozott és bátor nyilatkozatát, hogy tudniillik Ausztrália munkásosztálya egy Szovjetunió elleni háború esetén a Szovjetunió oldalára állana. Ez a nyilatkozat, amely 1949 március 5-én került nyilvánosságra, így hangzik:

„Támogatom Maurice Thoreznak, a Francia Kommunista Párt vezérének nyilatkozatát. A Szovjetunió békeszerető ország és senkinek sem üzen hadat. A Szovjetunió csupán abban az esetben fog harcolni, ha megtámadják. El sem tudom képzelni, hogy Ausztráliába szovjet csapatok hatoljanak be. Ha azonban az agresszorok üldözése során a szovjet csapatok Ausztrália területére lépnek, akkor az ausztráliai munkásosztály üdvözölni fogja őket, éppen úgy, mint ahogyan Európa népei üdvözölték a felszabadító Szovjet Hadsereget"[63].

---

[61] Novoje Vremja. 1948. 39. szám. 15. old.
[62] Izvesztyija. 1950 szeptember 15.
[63] Pravda. 1949 március 6.

A kommunisták vezetik az ausztráliai dolgozó tömegek harcát gazdasági és politikai jogaikért, védik az ausztráliai nép életszínvonalát a tőke támadásával szemben. Akárcsak a többi dominiumon, a monopolisták profitjainak növekedését a dolgozók reálbérének csökkenése kíséri. Az árak mutatószáma a háború előtti időkhöz viszonyítva 1950 végére 2,5-szeresére, a létfenntartási költségek hivatalos mutatószáma pedig közel kétszeresére emelkedett. Ugyanakkor a névleges munkabér jelentősen (25—30 százalékkal) elmaradt a drágaság növekedésétől. A font 1949 szeptemberi leértékelése ismét növelte a drágaságot és csökkentette a reálbért. 1950 januárjában, a konzervatív kormány hatalomrakerülése után, több mint ezer különböző árucikknél és szolgáltatásnál eltörölték az árellenőrzést, s ezáltal ismétcsak emelkedtek az árak és süllyedt a dolgozók életszínvonala. A gazdaság militarizálása és a fegyverkezési hajsza további inflációt, drágaságot, adóemelkedést, és élelmiszerhiányt idéz elő. Az az ország, amely régebben az élelmiszerek világexportőrje volt, most hús-, zsír- stb. hiányban szenved. Ez a hiány különösen a munkásközpontokban érezhető, ahol ínséges élelmiszeradagolást léptettek életbe[64].

Az ausztráliai munkásosztály tevékenyen küzd jogaiért. A háború utáni éveket a sztrájkmozgalom fellendülése jellemzi. 1945—1946-ban sztrájkoltak a szén- és az acélipari munkások, a tengerészek és a dokkmunkások. A sztrájkmozgalom központja Új Dél-Wales volt. A továbbiak során sztrájkoltak a szállítómunkások, a vasmunkások, a gázgyárak munkásai. A sztrájkmozgalom központja Victoria államba helyeződött át. A sztrájk kiterjedt a húskonzervgyárakra is. E sztrájkharc eredménye az volt, hogy a munkások kiharcolták a bérek befagyasztásáról szóló törvény eltörlését. Ez a törvény a drágaság növekedése ellenére 1942-től 1946-ig volt érvényben. Az újabb sztrájkhullám 1948-ban bontakozott ki, amikor sztrájkba léptek a bányászok, a szállító- és a dokkmunkások. Victoria államban 1948 tavaszán a vasasok héthetes sztrájkja a munkások győzelmével végződött, akik kiharcolták munkabérük emelését. Harcos jellege volt a victoriai villamosvasúti munkások sztrájkjának és a queenslandi vasúti műhelyekben lezajlott kéthónapos sztrájknak is. Ősszel Új Dél-Wales bányászai léptek sztrájkba.

A sztrájkmozgalom sajátossága az volt, hogy a sztrájkok nemcsak gazdasági követelések teljesítéséért, hanem a munkások politikai jogainak védelméért is folytak. 1949 tavaszán a szövetségi döntőbíróság MacPhillipset, a vasasszakszervezet főtitkárát egyhónapi börtönre ítélte a „bírósággal szemben tanúsított tiszteletlen magatartása" miatt, ami abban nyilvánult meg, hogy síkra-

[64] Lásd Szakszervezeti Világmozgalom. 1951. 16. szám.

szállt a munkabérek emelése mellett. Válaszul a bíróság ítéletére, sztrájkba lépett Új Dél-Wales valamennyi vasmunkása; a sztrájk átcsapott Victoriába, Queensland-be és Dél-Ausztráliába is.

Az ausztráliai reakció megkondította a vészharangot amiatt, hogy erősödik a kommunisták befolyása az ausztráliai szakszervezetekben. Az *Economist* (1948 november 27.) az ausztráliai kommunisták befolyásának növekedésével foglalkozó cikkében rámutatott arra, hogy a kommunisták és a haladó elemek egyre nagyobb befolyásra tesznek szert a szakszervezetekben, amelyek a szervezett munkásoknak körülbelül egyharmadát tömörítik. A kommunisták és a haladó elemek befolyása alatt állanak az ausztráliai gazdaság kulcsiparágainak szakszervezetei — a bányászok, tengerészek, kikötőmunkások, kohászok, építők, vasutasok, gépipari munkások stb. szakszervezetei.

Az ausztráliai munkásosztály harckészségének nagyszerű bizonyítéka volt a bányászok általános sztrájkja, mely 1949 június 27-én kezdődött és három hónapon át tartott. A sztrájkban a szénipar 24 000 munkása vett részt, akik munkabérük emelését és munkaviszonyaik javítását követelték. A sztrájk miatt leállott a fémfeldolgozó ipar, erősen csökkent a vasúti forgalom stb. A kormány megtorlásokkal válaszolt; többek között törvényt hozott a szakszervezeti alapok befagyasztásáról, vagyis megtiltotta, hogy a szakszervezeti pénzeket a sztrájkolók támogatására használják fel és bűnvádi eljárással fenyegette azokat a szakszervezeti funkcionáriusokat, akik ezt a törvényt megszegik. Ezen az alapon a sztrájk vezetésében részt vett több szakszervezeti vezetőt börtönbe zártak. Ugyanakkor a Szakszervezeti Tanács reakciós vezetői összejátszottak a kormánnyal és helyeselték munkásellenes sztrájktörvényeit.

Ausztráliában a szakszervezeti tagok száma az 1937. évi 856 000-ről 1946-ig 1 264 000-re emelkedett. Az ausztráliai Szakszervezeti Tanácsban, mely 720 000 szakszervezeti munkást tömörít, a reakciós vezérek az 1949 szeptemberében tartott kongresszuson olyan határozatot fogadtattak el, amely helyesli a bányászokkal szemben életbeléptetett megtorló intézkedéseket. Ugyanezen a kongresszuson, a reakciósok nyomására, jóváhagyták azt a szakadár határozatot, mely a Szakszervezeti Világszövetségből való kilépésre vonatkozott. A Szakszervezeti Tanács Végrehajtó Bizottsága már ezt megelőzően úgy határozott, hogy nem vesz részt a Szakszervezeti Világszövetség 1949 júniusi milanói kongresszusán. Több ausztráliai szakszervezet mégis részt vett a milanói kongresszus munkájában. Az ausztráliai szakszervezetek nevében szólalt fel például Thornton, a — kétszázezer tagot számláló — legnagyobb szakszervezet, a vasasszakszervezet főtitkára. A Szakszervezeti Tanácsnak a Szakszer-

vezeti Világszövetségből való kilépésre vonatkozó határozata ellenére több ausztráliai szakszervezet — többek között a bányászoké, a kikötőmunkásoké — csatlakozott a Szakszervezeti Világszövetség megfelelő tagozataihoz.

A Menzies-kormány reakciós, fasiszta intézkedései — a „kommunistaellenes hadjárat", a Kommunista Párt betiltásáról szóló törvény, a háborús készülődések fokozása stb. — nagy tiltakozó mozgalmat váltottak ki az ausztráliai dolgozók körében. Országszerte gyűléseket és tüntetéseket rendeztek. A szakszervezetek kijelentették, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel küzdeni fognak ez ellen a fasiszta törvényhozás ellen. A munkások, tiltakozásuk jeléül, rövid időre beszüntették a munkát. A munkások rámutattak arra, hogy a Menzies-kormány Hitler és Mussolini példáját követi, hogy a Wall Street rendelkezéseit hajtja végre, hogy a fasiszta törvényhozás része a harmadik világháború előkészítésének és az a célja, hogy megtörje a béke erőit, melyek meg akarják akadályozni Ausztráliának egy újabb világháborúba való belesodrását. Ausztrália nagy központjaiban konferenciákat tartottak a demokratikus jogok védelmére, melyeken „szabadságchartákat" szavaztak meg, petíciókat szerkesztettek a demokráciaellenes törvényhozás megszüntetését követelve.

A Labour-párt vezetősége, mely támogatta a Kommunista Párt betiltásáról szóló törvényt, áruló állásfoglalásával mélységesen felháborította Ausztrália dolgozóit és heves nézeteltéréseket váltott ki a párt vezetősége és egyszerű tagjai között. A párt alapszervezeteiben fokozódott a bomlás.

A tömegeknek demokratikus jogaik védelmében vívott harca és a Menzies-kormány fasiszta törvényhozásával szemben kibontakozott nagy népmozgalom arra kényszerítette Ausztrália legfelsőbb bíróságát, hogy alkotmányellenesnek nyilvánítsa a Kommunista Párt betiltásáról szóló törvényt. Az Ausztráliai Kommunista Párt 1951 márciusában közzétett felhívása rámutatott arra, hogy a legfelsőbb bíróság határozata „... a békeszerető ausztráliai nép győzelme, s csapás a háború kirobbantására törő kormánypolitikára. A legfelsőbb bíróság határozata annak az ellenállásnak az eredménye, mellyel a tömegek a Kommunista Párt betiltásáról szóló törvényt fogadták. Ez a határozat annak a növekvő elégedetlenségnek és nagyszabású tiltakozó mozgalomnak az eredménye, amellyel a dolgozók a népre súlyos terheket rakó kormánypolitikát fogadták."

A Kommunista Párt felszólította az ausztráliai népet, hogy kettőzze meg erőfeszítéseit a békeharcban. A felhívás leszögezi, hogy a Kommunista Párt — az ausztráliai dolgozók érdekeinek igazi képviselője — „kezét nyujtja mindenki felé, aki békét akar, aki ellenzi Japán és Németország felfegyverzését, aki nem akarja

áruba bocsátani függetlenségünket a Wall Streetnek, aki a demokráciát választja a fasizmussal szemben. A párt mindenkit felszólít, hogy széles nemzeti mozgalomban egyesülve küzdjön a Menzies-kormány eltávolításáért, a béke és a demokrácia védelmében"[65].

A demokratikus erők győzelmét tetézte az 1951 szeptemberi népszavazás, amikor a választók többsége elvetette a Menzies-kormánynak a Kommunista Párt betiltására vonatkozó törvényjavaslatát. Dixon, az Ausztráliai Kommunista Párt Központi Bizottságának elnöke, így határozta meg a népszavazás jelentőségét: „Az ausztráliai nép a szabadságra és a békére szavazott. Ez fokozza a békéért és a demokráciáért folyó harcot Ausztráliában. A Kommunista Párt arra fog törekedni, hogy megszilárdítsa a dolgozók egységfrontját a békéért és a szabadságért vívott harcban"[66].

A béke híveinek mozgalma tömeges, népi jellegűvé vált Ausztráliában. 1949 szeptemberében Melbourne-ben megalakult az Ausztráliai Békebizottság, amelybe bekerültek a társadalom tekintélyes képviselői, közöttük írók, tudósok, főiskolai tanárok, szakszervezeti vezetők, lelkészek. Minden államban megalakultak a Bizottság tagozatai, melyek ugyancsak a lakosság különböző rétegeinek képviselőiből állanak. 1950 folyamán több mint 500 helyi békebizottság létesült. Az Ausztráliai Békebizottság egyesíti mindazokat, akik — politikai meggyőződésüktől függetlenül — küzdeni akarnak az új háború veszélye ellen.

1950 április 16—19-én tartották meg Melbourne-ben a béke híveinek ausztráliai kongresszusát. A kongresszuson több mint 800 küldött vett részt Ausztrália minden részéből. Ezek a küldöttek 346 szakszervezeti, ifjúsági, nő-, kulturális, egyházi és egyéb szervezeteket képviseltek, összesen 550 000 főnyi taglétszámmal.

A kongresszus kiáltványa felszólította a béke híveit, hogy minden eszközzel valósítsák meg a békemozgalom célkitűzéseit: a fegyverkezési hajsza megszüntetését; az atombomba eltiltásának kivívását; a Kínai Népköztársasággal való diplomáciai kapcsolatok felvételét; véget vetni a Délkelet-Ázsiában jelenleg folyó háborúknak és tiltakozni az ellen, hogy Ausztrália bármilyen formában beavatkozzék ezekbe a háborúkba; síkraszállni Ausztrália fokozódó háborús készülődései ellen, így az általános hadkötelezettség bevezetése ellen; védelmezni minden ausztráliai jogát a szólás- és a gyülekezési szabadságra, a békevédelmi tevékenységre[67].

A békeharcosok mozgalmának fő és döntő ereje a munkás-

[65] Pravda. 1951 március 20.
[66] Pravda. 1951 szeptember 30.
[67] Pravda. 1950 április 19.

osztály. James Healy, a dokkmunkások küldöttje, aki Ausztráliát képviselte a II. Békevilágkongresszuson, felszólalásában utalt arra, hogy a Békebizottság kiterjesztette befolyását Ausztráliának mind a hat államára és kivívta a félmillió tagot számláló fontosabb szakszervezetek támogatását.

A békeharcosok leleplezik a kormányt, amely részt vesz az amerikai-angol imperialistáknak a koreai nép ellen folytatott háborújában. A béke hívei azonban nemcsak hogy leleplezik a kormány áruló, népellenes politikáját, hanem arra is törekednek, hogy tettekkel hiúsítsák meg a háborús gyujtogatók üzelmeit. Az ausztráliai tengerészek és dokkmunkások megtagadták, hogy a koreai háború céljait szolgáló katonai rakományokat szállítsanak, a kormány pedig gyakran arra kényszerül, hogy más országok hajóit vegye bérbe, vagy hadihajókat vegyen igénybe. A kormánynak komoly nehézségeket kell leküzdenie, amikor „önkénteseket" akar toborozni a koreai frontra.

A koreai háborúnak és annak a politikának a rendkívüli népszerűtlensége — mely az országot az amerikai szoldateszka igájába hajtja — még csak növekedett azáltal, hogy fokozódtak a növekvő ausztráliai-japán és ausztráliai-amerikai ellentétek. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a XIX. század vége óta a japán térhódítás és a japán támadás veszélye volt az egyik fő tényező, mely meghatározta Ausztrália külpolitikai helyzetét. Az amerikai politika — mely a japán militarizmusnak és csendesóceáni terjeszkedésének felélesztésére törekszik — közvetlenül veszélyezteti Ausztráliát. Az ausztráliai Ball, aki a Brit Birodalmat képviseli a japáni Szövetséges Tanácsban, többször is szót emelt MacArthur intézkedései ellen, és emiatt 1947-ben nyugdíjazását kellett kérnie. 1947 augusztusában, Ausztrália sürgetésére összehívták Canberrába a Brit Államközösség konferenciáját, hogy megtárgyalják a japán békeszerződést. Anglia azonban mindent elkövetett, hogy ez a konferencia ne rontsa az Egyesült Államokkal való viszonyát, sőt, hogy engedményeket tegyen az amerikai igények javára. 1948 októberében a dominiumok miniszterelnökeinek konferenciáján, és 1949 elején, egy rendkívüli ausztráliai emlékiratban, Ausztrália ismét napirendre tűzte annak a veszélynek a kérdését, amelyet az Egyesült Államoknak a japán imperializmus újjászületését elősegítő politikája idézett elő.

A koreai háború kirobbantása után az amerikai imperialisták még fokozottabban hozzáláttak ahhoz, hogy feltámasszák a japán imperializmust. Az amerikai militaristák a japánoknak szánják a távolkeleti katonai kalandokban a legfőbb szerepet. Ausztráliát immár közvetlen és küszöbönálló veszély fenyegeti. A kormányzó tábor politikájának nemzetellenes jellegét bizonyítja azonban az a tény, hogy Ausztrália részt vett a Csendesóceáni Egyezmény-

ben és aláírta a hírhedt japán „békeszerződést". Ez rendkívül nehéz katonai terhet ró az ausztráliai népre, melyet újabb háborúba sodornak. Még a „közvéleménykutatások" adatai szerint is, a lakosság kétharmada tiltakozott a japán különbékeszerződés ellen, a japán militarizmust felélesztő politika ellen.

A Kommunista Párt fokozza harcát a békéért, a munkásosztály egységéért, az átfogó koalíció megteremtéséért, melyben mindazok részt vesznek, akik a reakciót le akarják törni, mindazok, akik küzdenek az ellen, hogy az országot kiszolgáltassák az amerikai háborús gyujtogatóknak és Ausztráliát újabb világháborúba sodorják. Ennek jegyében zajlott le 1951 augusztusában az Ausztráliai Kommunista Párt XVI. kongresszusa (a pártot 1920-ban alapították), mely még tevékenyebb, még áldozatosabb harcra mozgósította a kommunistákat a békéért, a demokráciáért, az ausztráliai nép életbevágó érdekeiért.

Új-Zélandon hasonló helyzet uralkodik, mint Ausztráliában: süllyed a nép életszínvonala és — még a hivatalos adatok szerint is — 20—25 százalékkal csökken a fogyasztás a háború előtti évekhez viszonyítva; a munkások aktív sztrájkharcot vívnak, a reakciós tábor meg hisztérikus hadjáratot folytat a „kommunista felbujtók" ellen; növekszik a dolgozók elégedetlensége és felháborodása amiatt, hogy a kormány részt vesz a koreai kalandban és az angol-amerikai agresszió egyéb küszöbönálló agresszív cselekményeiben.

A jobboldali labouristák és a reformista szakszervezeti vezetők minden eszközzel meg akarják bontani a munkásosztály egységét. 1950 áprilisában kettészakadt az Újzélandi Munkaföderáció. A Föderáció reakciós vezetői kizárták a Föderációból a kikötőmunkások szövetségét, mert ez utóbbi sztrájkharcot szervezett. A Föderáció kongresszusán a kikötőmunkások küldötteihez csatlakoztak az ácsok, gépkocsivezetők, villamosvasúti dolgozók, ruhaipari munkások, vendéglátóipari munkások stb., és elhagyták a kongresszust. A reakciós vezetőség olyan határozatot erőszakolt keresztül, amelynek értelmében a Föderáció csatlakozik a sztrájktörő szakszervezeti központhoz: az úgynevezett Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségéhez. Azok a küldöttek, akik elhagyták a kongresszust, Trade-unionok Újzélandi Kongresszusa néven új szakszervezeti egyesülést hoztak létre, mely megalakulása pillanatában az ország munkásainak és alkalmazottainak körülbelül egyharmadát képviselte. 1951 elején rendkívül magasra csaptak a sztrájkharc hullámai. Február közepén beszüntették a munkát a dokkmunkások: követelték munkabérük emelését és szakszervezetük üldözésének beszüntetését. A dokkmunkásokhoz csatlakoztak a bányászok, a vasutasok, a tengerészek, továbbá a hűtőházak és szénraktárak munkásai. Öt teljes hónapon át tartott a dokkmunkások hősies sztrájkja. A sztráj-

kolók ellen együttesen támadtak a vállalkozók, a kormány, a jobboldali labourista és a reakciós tradeunionista vezetők. Ám a dokkmunkásokat nem sikerült megtörni. Bátor harcuk komoly figyelmeztetés volt a reakciós Holland-kormány felé, mely ezidőtájt vonta bele az országot az agresszív Csendesóceáni Egyezménybe és kijelentette, hogy hajlandó minden ellenvetés nélkül teljesíteni az amerikai imperializmus parancsszavát.

A Délafrikai Unióban a háború utáni időszakot elsősorban az afrikai munkásmozgalom erőteljes fellendülése jellemzi. Az afrikai munkások szakszervezetei, melyek a második világháború folyamán kivívták, hogy a hatóságok félig-meddig elismerték őket, megerősödtek és megedződtek az osztályharcok tüzében. 1949 elején a Nemeurópai Munkások Tanácsa 119 szakszervezetet tömörített — 158 000 taggal, az Európaiak Szakszervezeteinek Tanácsa pedig 87 szakszervezetet — 172 000 taggal[68]. Az európai szakszervezetekben fokozódott a demokratikus, haladó elemek befolyása. Az élenjáró, haladó európai szakszervezetek, közöttük a ruhaipari munkások, harcolnak a haladó munkatörvényhozásért, a munkaviszonyok javításáért és a munkabér emelésért, a dolgozók azon jogáért, hogy bőrük színére való tekintet nélkül beléphessenek a szakszervezetekbe. Vagyis — harcolnak a faji elnyomás és megkülönböztetés mindennemű megnyilatkozása ellen. A Malan-kormány üldözi az afrikai szakszervezeteket; fasiszta fajvédő programjának egyik pontja az afrikai munkások szakszervezeteinek teljes betiltását követeli. A kormány üldözi az európaiak szakszervezeteinek demokratikus vezetőit is, sőt arra törekszik, hogy megteremtse saját zubatovi afrikaner-keresztény szakszervezeteit.

A délafrikai kommunisták szervezik és vezetik valamennyi demokratikus, haladó erő harcát a dolgozók gazdasági és politikai jogaiért, a „faji szegregáció", a „színes korlát", a nemzetiségi hajsza szégyenletes, embergyűlölő rendszerének eltörléséért. 1948-ban választottak be elsőízben a Délafrikai Unió parlamentjébe kommunistát: a Fokföld tartomány afrikai lakosainak képviselőjét. A Délafrikai Unió kommunistáinak nemzeti tanácsa, mely 1949 januárjában ült össze Fokvárosban, határozatában élesen elítélte a Malan-kormány reakciós, soviniszta fajvédő politikáját és felszólította a demokratikus erőket, hogy egységfrontba tömörülve távolítsák el ezt a kormányt. A tömegek rokonszenvvel fogadták a kommunistáknak azt a felhívását, hogy a dolgozók faji és nemzeti különbség nélkül egyesüljenek demokratikus jogaik és emberi méltóságuk védelmére, a fasiszta barbárság és népbutítás ellen. 1948 végén 110 küldött a nemeurópai munkások összes szak-

[68] *V. Drapov.* Dél-Afrika dolgozói harcolnak jogaikért. Trud. 1949 június 21.

szervezeteinek képviseletében, tiltakozott a kormánynak az ellen az elhatározása ellen, hogy betiltja a nemeurópaiak szakszervezeteit. Az ország ipari központjaiban polgári jogvédelmi bizottságok alakultak, az európai és nemeurópai lakosok együttes tömeggyűléseket tartottak demokratikus szabadságjogaik védelmében.

1949 vége óta mind hatékonyabb, aktívabb, harcos jelleget öltött az a tiltakozó tömegmozgalom, mely a Malan-kormány elvakult fajvédő politikája ellen küzd. Hol itt, hol ott robbantak ki felkelések és forrongások az afrikai lakosság körében. Az afrikai városi „lokációkban" véres összetűzések játszódtak le az afrikai munkások, valamint a rendőrség, katonaság és a fasiszta suhancok fegyveres osztagai között. 1950 január végén—február elején Johannesburg bennszülött negyedében utcai harcokra került sor a munkások és a rendőrség között. Az utcákon barikádokat emeltek. Két hétre rá, azaz február közepén a forrongás újult erővel lángolt fel. A rendőrség és a katonaság, fasiszta önkéntes osztagok támogatásával, teljes harci rendben intézett támadást ez ellen a városrész ellen. Többszáz afrikait letartóztattak.

A Délafrikai Unió kormányzó körei riadtan állapítják meg, hogy „a bennszülöttek megváltoztak", hogy már nem akarnak beletörődni rabszolgasorukba, hogy növekszik felháborodásuk és erősödik harci szellemük. Smuts — aki parlamenti beszédében helyeselte azokat a terrormódszereket, amelyeket a johannesburgi afrikai munkásokkal szemben alkalmaztak — kijelentette, hogy nemrégiben ellátogatott Rand-be (a legnagyobb aranyipari vidékre), és azt tapasztalta, hogy az ottani európaiakat „mélységesen megrendítette" az afrikai lakosság hangulatváltoztatása, harci szelleme[69].

1950 májusának első napjaiban a Malan-kormány elrendelte a fegyveres erők és a fasiszta osztagok háborús mozgósítását, azzal a megokolással, hogy meg kell előznie az afrikaiak tüntetéseit, melyek bármely pillanatban felkelésbe csaphatnak át. Az afrikai lakónegyedeket elárasztotta a katonaság és a rendőrség. Mégis több városban megtartották a május elsejei tüntetéseket. Johannesburgban a rendőrség tüzelt a tüntetőkre: 18 ember életét vesztette, 30 megsebesült.

Mindezek az események arról tanúskodnak, hogy Dél-Afrikában lejártak az imperialisták nyugodt uralmának napjai, hogy az afrikaiak nem akarnak és nem fognak beletörődni az éhség, a rabszolgaság és a faji fanatizmus rendszerébe, hogy aktívan síkraszállnak jogaikért, a szabadságért, a függetlenségért és a békéért. A Délafrikai Unióban a béke híveinek mozgalma szervesen össze-

[69] Lásd Times. 1950 február 16.

függ a fasiszta reakció és a faji őrület elleni harccal. A béke híveinek mozgalmában részt vesznek valamennyi faj és nemzet képviselői, a különböző társadalmi körök képviselői. 1950 szeptemberében megalakult Johannesburgban a délafrikai békemozgalom ideiglenes bizottsága. December elején Fokvárosban megtartották a béke híveinek konferenciáját, amelyen több mint 120 küldött vett részt Dél-Afrika legkülönbözőbb törzseinek, a különböző nemzeti szervezeteknek, szakszervezeteknek, egyházaknak, nőszervezeteknek stb. képviseletében. Ekkor alakult meg a béke híveinek állandó bizottsága.

1951 áprilisában tartották meg Johannesburgban a transvaali békekonferenciát, amelyen mintegy 400 küldött vett részt. Megalakult a transvaali béketanács, amelyhez több szervezet csatlakozott, összesen 170 000 taggal[70].

1951 május 28-án, válaszul a fajvédő törvényhozásra, Fokvárosban lenyűgöző fáklyás felvonulást tartott az ország minden részéből összegyült mintegy százezer ember.

1950 nyarán a Malan-kormány törvényt hozott a Kommunista Párt betiltásáról, ám nem sikerült és nem is sikerül elfojtania a szabadságnak, a demokráciának, a népek barátságának és egyenjogúságának eszméit.

A kommunisták tehát — a dolgozó tömegek érdekeinek és reménységeinek igazi kifejezői, hazájuk igazi fiai, a béke következetes hívei — a Brit Államközösség valamennyi országában együttes harcra tömörítik és egyesítik az összes demokratikus erőket. 1947 február-márciusában tartották meg Londonban a Brit Birodalom Kommunista Pártjainak konferenciáját, amely megvitatta a Birodalom különböző országaiban kialakult helyzetet és kijelölte az utakat-módokat a demokratikus erők közötti kapcsolat és együttműködés megerősítésére, az imperializmus elleni közös harc érdekében. Ugyanez év áprilisában Anglia, Kanada, Ausztrália és a Délafrikai Unió Kommunista Pártjai együttesen tiltakoztak a Truman-elv ellen, és rámutattak arra, hogy ez az elv milyen veszélyekkel fenyegeti a Brit Államközösség népeit.

A kommunisták küzdenek az amerikai imperializmus agresszív terjeszkedő tervei és cselekményei ellen, az amerikai szoldateszka ellen, amely megkaparintja a Birodalom támaszpontjait. Tiltakoznak az ellen, hogy amerikai fegyveres erők állomásoznak a domíniumokon. Harcolnak az ellen, hogy a domíniumok amerikai gyarmatokká és háborús felvonulási területekké váljanak.

Ugyanakkor a kommunisták rámutatnak az angol imperializmus politikájának ragadozó, rabló jellegére is, és leleplezik, hogyan

[70] Szakszervezeti Világmozgalom. 1951. 15. szám.

alázkodik meg és hajbókol ez a „másodhegedűs" a yankee imperializmus előtt.

A kommunisták, a nemzetek érdekeinek igazi képviselői, küzdenek a domíniumokon az ellen, hogy országaikat az angol-amerikai imperialisták alku tárgyává tegyék, harcolnak az ellen, hogy országaik az agresszív háborús tömb fő szervezőinek vitái és egyezkedései során — váltópénzzé váljanak. A kommunisták síkraszállnak a domíniumok valóban nemzeti, független és szuverén politikája mellett, a népek békéjének és biztonságának politikája mellett, és a béke védelmében együttműködnek a Brit Birodalom más országainak, így magának Angliának a haladó erőivel.

A reakciós erők a háborús gyujtogatók agresszív tömbjébe kényszerítik a domíniumokat, ugyanakkor pedig a hírhedt Brit Államközösséget az imperialista ellentmondások és konfliktusok fortyogó katlanává teszik. Csakis a haladó erők — melyek a béke, demokrácia, szabadság és egyenjogúság zászlaja alatt küzdenek — teremthetik meg a népek igazi együttműködésének és barátságának alapját.

Az angol imperializmus válsága és a haladó erők harca Angliában

1. A birodalom válsága és az angliai politikai helyzet

A Brit Birodalom súlyosbodó válsága az anyaországban aláássa az angol imperializmus uralmának alapjait, meggyorsítja a politikai válság érlelődését magában Angliában is.

Angliában az imperialista uralom rendszere a hajdani ipari és gyarmati monopólium alapján fejlődött ki. Ez a monopólium lehetővé tette a burzsoáziának, hogy lepénzelje a munkásosztály felső rétegeit, s ebből a „munkásarisztokráciából" megteremtse a kapitalista rend szociális támaszát.

Ezt a rendszert azonban aláássa az angol kapitalizmus gazdasági hanyatlása és rothadása, valamint az a körülmény, hogy Anglia mindinkább az amerikai imperializmus másodhegedűsévé és csatlósává züllik. Ezt a rendszert aláássa másfelől a Brit Birodalom széthúzó erőinek fokozódó hatása, az imperializmus gyarmati rendszerének súlyosbodó válsága. Ez utóbbi körülmény különösen jelentős az angol imperializmus esetében, amely kiváltképpen gyarmati imperializmus.

Lenin rámutatott arra, hogy az imperializmus korában maroknyi dúsgazdag imperialista ország kiválása, amely élősdi módon megszedte magát a gyarmatok és gyenge nemzetek kirablása révén, „bizonyos fokig megnehezíti, hogy mélyreható forradalmi mozgalmak jöjjenek létre az olyan országokban, amelyek sok gyarmatot és idegen országot fosztogatnak imperialista módra, és ilyenképpen saját lakosságuk (viszonylag) igen nagy részét az imperialista zsákmány felosztásának *részesévé* teszik"[1].

A kapitalizmus általános válsága kiéleződésének időszakában az angol imperializmus arra törekszik, hogy a gyarmati és függő országok fokozott kizsákmányolása és kirablása révén szilárdítsa meg uralmát s rendezze ügyeit. Éppen ezért a Brit Birodalom válsága, az angol imperializmus helyzetének megrendülése gyarmat-

[1] *Lenin* művei. 26. köt. 163. old.

birtokain, elvágja a Birodalmat legfontosabb hátországi tartalékaitól, azoktól a forrásoktól, amelyekből eddig erejét és gazdagságát merítette.

A marxizmus klasszikusai Anglia forradalmi távlatainak kérdését — mivel ebben az országban már régóta megérlelődtek a szocializmus megteremtésének anyagi előfeltételei — mindig kapcsolatba hozták az angol kapitalizmus ipari és gyarmati monopóliumának kérdésével mint a munkásosztály felső rétege lepénzelésének forrásával.

„A munkásosztály helyzete Angliában" című könyve előszavában (1885) Engels leszögezte: „Az igazság ez: Amíg Anglia ipari monopóliuma tartott, az angol munkásosztály bizonyos fokig részesedett e monopólium előnyeiben. Ezek az előnyök igen egyenlőtlenül oszlottak meg közöttük: a kiváltságos kisebbség zsebelte be a legnagyobb részt, de még a nagy tömeg is megkapta legalább olykor-olykor, átmenetileg a részét. És ez az oka annak, miért nincs Angliában az owenizmus kihalása óta szocializmus. A monopólium összeomlásával az angol munkásosztály elveszíti ezt a kiváltságos helyzetét. Egy napon azt veszi majd észre, hogy általánosságban — a kiváltságos és vezető kisebbséget sem kivéve — ugyanarra a színvonalra került, mint a külföld munkásai. És ez az az ok, amiért ismét lesz szocializmus Angliában"[2].

A kapitalizmus általános válságának időszakában, az első világháború és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után — amikor az angol imperializmus hajdani monopolhelyzete megdőlt — Anglia osztályharcok színterévé vált. Az 1926. évi általános sztrájk okait elemezve, Sztálin elvtárs rámutatott a következőkre:

„Megcsappant az extraprofit, egyre kisebb morzsák jutottak az angol munkásvezéreknek. Egyre gyakrabban került szóba az angol munkásosztály életszínvonalának süllyedése. A «béke és jólét» szakaszát a konfliktusok, a munkáskizárások és a sztrájkok szakasza váltotta fel. Az angol munkás kezdett balra tolódni, egyre gyakrabban folyamodott a tőke elleni nyilt harc módszeréhez"[3].

A második világháború után az angol imperializmus világpozíciói, birodalmi és gyarmati pozíciói mégjobban megrendültek.

A Brit Birodalom válsága, mint láttuk, már oda vezetett, hogy csökkentek az angol imperializmus gyarmati jövedelmei. A nemzeti szabadságharc tüzében égő Burmában az angol monopóliumoknak csökkenteniök kellett rabló tevékenységüket. Veszély fenyegeti a Malájföldből kicsikart mesés jövedelmeket is. Az olyan országokban, mint India és Pakisztán, az angol imperia-

[2] *Marx—Engels.* Válogatott művek 2. köt. 414. old.
[3] *Sztálin* Művei. 8. kot. 166. old.

listáknak az eddiginél jóval nagyobb részt kell juttatniok a gyarmati sarcból a nemzeti burzsoá és földbirtokos köröknek, sőt, egyetmást meg kell osztaniok az amerikai imperializmussal is. Ez utóbbi már kiszorította Angliát több olyan gyarmati országból, amely gyakorlatilag a brit gyarmati befolyás alatt állt (Belga Kongó, Indonézia, Thaiföld). Kezdenek már mutatkozni az iráni kőolaj államosításának eredményei[4].

A profitok és az extraprofitok megcsappantak, az angol imperializmus azonban még most is óriási gyarmati sarcot szed a hatalma alatt álló országokban. Megcsappantak az angol imperializmus extraprofitjainak fontos forrásai, csökkentek a különböző lehetőségek a munkásosztály vezető rétegeinek lepénzelésére. A munkásarisztokrácia és bürokrácia ma is a burzsoá hatás legfőbb közvetítője a munkásosztályon belül, ez a réteg továbbra is a kapitalista uralom szociális támasza. Ám ugyanakkor — miként már láttuk (az I. fejezetben) — a proletariátus elnyomorodásának folyamata, mely a második világháború után nagy mértékben fokozódott, erősen érinti a jól fizetett munkásokat, valamint a középső rétegeket is. Megrendül és még jobban megrendül majd

[4] Hogy mennyire megcsappant az a gyarmati sarc, amelyet az angol imperializmus szedett, megítélhetjük a külföldről származó jövedelmek csökkenésére vonatkozó általános adatokból — minthogy az angol imperializmus tengerentúli terjeszkedésének fő színterét a Birodalom, és általában a gyarmati országok alkotják.

Anglia külföldi jövedelmei

(millió font sterling)

	1938	1949
Külföldi befektetésekből származó jövedelmek ..	205	168
Az angol monopóliumok külföldi ügyleteiből származó jövedelmek	72	152
A külkereskedelemből származó jövedelmek (az egész forgalom 2,5 százalékát számítva)	35	102
A külföldről származó jövedelmek összesen ...	312	422
Vagyis az 1938. évi árakban (figyelembevéve, hogy a font vásárlóértéke 50 százalékkal csökkent)..	312	211

Magától értetődő, hogy a külföldi jövedelmek egyáltalán nem azonosak a gyarmati sarccal, amely nem kerül feltétlenül Angliába. Ezt a sarcot részben a helyszínen új tőkebefektetések formájában, vagy az agresszív háború Anglián kívül eső felvonulási területeinek előkészítésére stb. használják fel. Ennek ellenére, a fentidézett adatok bizonyos mértékig — ha közvetve is — képet adhatnak arról, hogyan csökkent a gyarmati sarc a Brit Birodalom kiéleződő válsága eredményeként, valamint arról, hogy ez a sarc még mindig rendkívül nagy összegre rúg.

a „munkásarisztokráciának", a burzsoázia legfontosabb szociális támaszának helyzete.

Angliában a munkásosztály balratolódásának folyamatát jelentősen meggyorsítja az a körülmény, hogy a demokrácia, béke és szocializmus erői, amelyek élén a Szovjetunió áll, világszerte növekednek és izmosodnak. Angliában egyre vészesebben inog a kapitalista uralom épülete. Válsággal küszködik az angol burzsoá demokrácia és parlamentarizmus felmagasztalt rendszere is. Zsákutcába jutott, teljesen csődötmondott az uralkodó osztályok agresszív, nemzetellenes külpolitikája. Bomlás és rothadás jellemzi a burzsoá ideológiát. Anglia maga pedig mindinkább két táborra szakad — az egyik az imperialista reakció tábora, mely a fasizálás és a háború útján halad, a másik meg a haladó erők tábora, amely egyre szélesebb arcvonalon indul harcba a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért.

2. *A „kétpártrendszer", és a labourizmus átalakulása a konzervatívok balszárnyává*

Az angol burzsoá demokrácia és parlamentarizmus válsága összefügg azzal, hogy a burzsoá uralom egész rendszere mindinkább hitelét veszti az angol nép szemében.

A konzervatívoknak, az angol imperializmus e fő pártjának veresége az 1945. évi parlamenti választásokon azokra a nagy politikai eltolódásokra utalt, amelyek a második világháború eredményeként következtek be. A dolgozók milliói fordultak el a konzervatívoktól.

A labouristák hatalomra jutása kétségtelenül a „felső rétegek" fokozódó válságára vallott. Sztálin elvtárs, a jobboldali szocialista kormányok, többek között az első labourista kormány természetét jellemezve, rámutatott arra, hogy „az ilyenfajta kormányok megjelenése természetesen annak jele, hogy «ott náluk» (vagyis a kapitalistáknál), a «Sipka-szorosban» nem minden csendes"[5]. Ugyanakkor — „a tőkének ezekre a kormányokra szüksége van, mint spanyolfalra"; feladatuk, hogy „leplezzék az imperializmus meztelenségét"[6].

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése közepette megy végbe a labourizmusnak, a monopolista burzsoázia politikai eszközének leleplezése és önleleplezése. Az angol és az amerikai burzsoázia nem is titkolja, hogy a jobboldali labouristák révén érvényesíti saját reakciós, imperialista politikáját. A konzervatív

[5] *Sztálin* Művei. 6. köt. 125. old.
[6] Lásd *Sztálin* Művei. 6. köt. 125. és 311. old.

Round Table 1945 szeptemberében, vagyis röviddel a labourista kormány megalakulása után azt írta, hogy a Labour-párt révén kényelmesebb szovjetellenes politikát folytatni, mivel „Anglia közvéleménye kétségbevonja a konzervatívok loyalitását a Szovjetunió irányában", vagyis, mivel a konzervatívok már lelepleződtek mint a Szovjetunió nyílt ellenségei. Walter Lippmann, az amerikai imperializmus bértollnoka, egyik cikkében (1946 május 14.) megmagyarázta az amerikai üzletembereknek, miért kell beletörődniök a nyugateurópai „szocialista kormányok" létezésébe: itt a burzsoá pártok már teljesen lejáratták magukat és — legalábbis jelenleg — „kiengedték kezükből a hatalom előjogait".

A hatalomra került labourista nemcsak a monopoltőke egész gazdasági hatalmát, hanem politikai uralmának egész rendszerét, a tőkés diktatúra, a tőkés államhatalom egész gépezetét is érintetlenül hagyták.

Lenin azt tanította, hogy az elnyomott osztály felszabadítása nemcsak a hatalom kivívása nélkül lehetetlen, *„hanem* lehetetlen annak az államhatalmi gépezetnek *megsemmisítése nélkül is*, amelyet az uralkodóosztály teremtett . . ."[7]. A labourista kormány nemcsak hogy nem zúzta szét a burzsoá államgépezetet, hanem ellenkezőleg, minden igyekezete arra irányult, hogy a fegyveres erők, a rendőrség, a kémszervezet, a hivatalnoki kar stb. hatalmas méretű növelése révén megszilárdítsa azt. Ezt az államgépezetet még fokozottabban kezükbe kaparintják a kapitalista monopóliumok. A munkásosztály létérdekeinek elárulását a jobboldali labourista ósdi, hazug mendemondával: az „állam osztályfelettiségének", az államgépezet „semlegességének" legendájával takargatják, amelyet a marxizmus klasszikusai műveikben már régen lelepleztek. „Akárcsak a koronának — jelenti ki Dalton —, a köztisztviselőknek is semlegeseknek kell lenniök politikailag"[8]. Amikor a Labour-párt Bournemouth-i konferenciáján (1946) felvetették, hogy le kell váltani a Foreign Office gépezetét — amelyet kizárólag a kiváltságosak egyetemeiről kikerült arisztokrata-csemetékkel töltöttek fel —, Noel-Baker miniszter kijelentette, hogy szó sem lehet változtatásokról, mivel ez esetben „az egész épület összeomolhat"[9]. Nem szorul magyarázatra, hogy a burzsoá állam „semlegessége" a jobboldali labouristák szóhasználatában is annyit jelent, hogy ez az állam valójában az uralkodó burzsoázia eszköze a dolgozó tömegek kizsákmányolására és elnyomására.

---

[7] *Lenin* Művei. 25. köt. Szikra 1952. 416. old.

[8] *H. Dalton.* Practical Socialism for Britain. London, 1935. 11. old.

[9] Idézet *Pollitt* For Britain Free and Independent című könyvéből. London, 1948.

A hírhedt labourista „demokratikus szocializmus" nem egyéb, mint az angol monopóliumok gazdasági erejének és politikai uralmának megőrzése. És mennél rosszabbul áll az uralkodó angol burzsoázia szénája, annál élesebb fordulat következik be a belpolitikában a nyilt reakció felé, annál nyiltabban tiporják el az elemi demokratikus szabadságjogok maradványait, annál nyilvánvalóbbá és súlyosabbá válik az angol burzsoá demokrácia válsága.

Annakidején az angol burzsoázia azzal dicsekedett, hogy „ért a kormányzáshoz". Megteremtette a „lloydgeorge-izmus" rendszerét, amely Lenin szavai szerint, nem lehet meg „a hízelgés, a hazugság, a szemfényvesztés szélesen elágazó, módszeresen folytatott, szilárdan alátámasztott rendszere nélkül, divatos és népszerű jelszavak hangoztatása nélkül, anélkül, hogy a munkásoknak ne ígérgetnének jobbra-balra mindenféle reformokat és mindenféle előnyöket — csakhogy lemondjanak a burzsoázia megdöntésére irányuló forradalmi harcról"[10].

A hírhedt angol „kormányoznitudás" anyagi alapját ismétcsak az óriási extraprofitok, különösen pedig a gyarmati monopólium gyümölcsei alkották, amelyek lehetővé tették az imperialista burzsoáziának, hogy alamizsnát osztogassanak a munkásoknak, hogy kurta reformokkal és engedményekkel szúrják ki szemüket.

Az angol burzsoá demokráciáról már régen lekoptak külső ékességei, káprázatos cicomái. Az angol nép mindjobban rádöbben arra, hogy ez a demokrácia a kizsákmányolók demokráciája, mely biztosítja, hogy „a gazdagoknak szabadságukban áll gazdagodni, a szegényeknek pedig szabadságukban áll éhenhalni"[11]. A Churchillek és Edenek, az Attlee-k és Morrisonok szájában a burzsoá demokrácia jelszavai nemcsak a monopóliumok teljhatalmának megőrzését jelentik, hanem egyben harci felhívások is ezek, melyek a néptömegekkel való kegyetlen leszámolást követelik.

Az angol burzsoá demokrácia súlyos válsággal küszködik. Ugyanakkor azonban a világ tanúja lehet az új demokrácia, a szovjet szocialista demokrácia nagy győzelmének és virágzásának, mely nem a szavak, hanem a tettek demokráciája, mely nem egy maroknyi kizsákmányoló, hanem a nagy néptömegek demokráciája; ez a demokrácia nem korlátozódik a formális politikai jogok területére, hanem anyagi javakkal gazdagítja a népet. Ezt nem titkolhatják még egyes burzsoá tudósok sem. Jellemző etekintetben Carr angol burzsoá professzor „Szovjet hatás a nyugati világra" című könyve. Carr megemlíti, hogy az új szocialista demokrácia jelszavainak nem kell megnyerniök az ő „tetszését", ennek ellenére rendkívül vonzóak lehetnek a tömegek számára és nagy hatást

[10] *Lenin* Művei. 23. köt. 120. old.
[11] *Lenin* Művei. 28. köt. 485. old.

gyakorolnak az angol népre. Rámutat arra, hogy a „munkához való jog" szovjet jelszónak, valamint a faji és nemzeti egyenjogúság meg barátság szovjet elveinek milyen hatalmas vonzóerejük van. Az egész burzsoá civilizáció, Carr szavai szerint, súlyos válságot él át, amennyiben létezik egy új civilizáció, amely az emberek millióit szolgálja és óriási hatást gyakorol az egész világra. „Akárcsak a többi nagy történelmi mozgalom — írja Carr —, a kommunizmus sem csak saját erejének és annak a lelkesedésnek köszönheti sikereit, amelyet hívei között keltett, hanem azon rend belső rothadásának is, amely ellen irányul"[12].

Carr a burzsoá demokrácia válsága miatt sopánkodik. Megpróbálja kisebbíteni a szovjet demokrácia jelentőségét, apróceprő engedményekkel és reformokkal szeretne eleget tenni a történelem parancsszavának, csakhogy fenn lehessen tartani a burzsoá, kapitalista rendet. Egy dolog azonban figyelemreméltó érvelésében: önkénytelenül is beismeri az angol burzsoá demokrácia mély válságát, akaratlanul is elismeri, hogy a szovjet demokrácia óriási hatással van Anglia dolgozó tömegeire.

A labourista vezérek, miközben rágalmakat szórnak a Szovjetunióra és magasztalják az angol burzsoá-demokratikus állítólagos „szabadságjogokat" — miként ezt Morrison tette a *Pravdá*-ban 1951 augusztus 1-én közölt nyilatkozatában —, mélyen hallgatnak az olyan szabadságról, mint a kizsákmányolás, munkanélküliség, nyomor nélküli élet szabadsága. A *Pravda* így válaszolt Morrisonnak: „Morrison úr hallgat a többi szabadságjogról, amelyeknek nagyobb jelentőségük van, mint a szólás-, a sajtó- stb. szabadságnak, nevezetesen: nem szól semmit a népnek arról a szabadságáról, hogy kizsákmányolás nélkül, gazdasági válságok nélkül, munkanélküliség és szegénység nélkül éljen. Vagy talán Morrison úr nem tud róla, hogy mindezek a szabadságjogok már régóta megvannak a Szovjetunióban? Pedig éppen ezek a szabadságjogok képezik az alapját az összes többi szabadságjognak. Vajjon nem azért hallgat-e oly szemérmesen Morrison úr ezekről az alapvető szabadságjogokról, mert ezek, sajnos, nem léteznek Angliában, és az angol munkások még mindig a kapitalisták kizsákmányolásának jármában nyögnek, annak ellenére, hogy Angliában immár hat éve a Labour-párt van hatalmon?"[13]

De még a fennen dícsért angol burzsoá demokratikus szabadságjogok is mindinkább semmivé foszlanak az ország lázas militarizálása és a tőkének a munkásosztály életszínvonala elleni támadásai közepette.

---

[12] *E. H. Carr.* The Soviet Impact on the Western World. New York, 1947. 112. old.

[13] Pravda. 1951 augusztus 1.

A reakció fokozódása minden vonalon, a leszámolás terrorista módszereinek gyakori alkalmazása a munkásosztállyal szemben, olyan szellemű kommunistaellenes hadjáratok, amelyeket annakidején az „antikomintern paktum" részvevői szerveztek, a legelemibb demokratikus szabadságjogok megnyirbálása nemcsak az állami életben, hanem a párt- és társadalmi szervezetekben is, akár konzervatívok, akár labouristák vezetése alatt állanak — ez jellemzi ma Anglia társadalmi és politikai életét.

A gazdaság és az egész társadalmi élet militarizálása szervesen összefügg a reakció erősbödésével, a terrormódszerek mind szélesebbkörű alkalmazásával a haladó, demokratikus körökkel szemben, a „hátország megtisztításával" az új háború érdekében.

A labourista kormány betiltotta a május elsejei tüntetéseket, megfosztotta a munkásokat a gyülekezés jogától. A sztrájkolókkal szemben a háborús idők rendkívüli törvényeit alkalmazta.

Az 1951—1953. évi nagyarányú hároméves fegyverkezési programmal egyidőben a kormány törvényt adott ki a „tartalékosok átképzéséről". Azzal az ürüggyel, hogy meg kell fékezni a sorozáson való megjelenés ellen bujtogatókat, a kormány korlátlan hatalmat kapott a szólásszabadság elleni harcra és megtorlások alkalmazására a „más nézetet vallókkal" szemben.

Érdekes, hogy 1934-ben, amikor a konzervatív kormány hasonló törvényjavaslatot terjesztett be, ezt a labourista vezérek képmutató módon bírálták és maga Attlee mondotta azt róla, hogy ez „a zsarnok kormány álnok ötlete". 1951-ben a konzervatívok teljes mértékben támogatták a labourista törvényjavaslatot, és MacMillan, a konzervatívok képviselője, általános derű közepette idézte Attlee emlékezetébe 17 évvel azelőtti általtakozásait.

A demokrácia terén is éppen Churchill lett a jobboldali labourizmus tanítója és sugalmazója, aki annakidején nyiltan lelkesedett a fasiszta diktátorok „vívmányaiért". Churchill, amikor a görög nép szabadságmozgalmát eltiporta, cinikusan kijelentette, hogy „a demokrácia nem a horda törvénye". Churchill szerint, a demokrácia csupán a kiválasztottak számára, egy szűkebb kör számára biztosít szabadságot. A nép demokráciáját mereven elutasította annakidején MacDonald is, aki megvetéssel tekintett a tömegekre. „A néptömegek — írta, Hitlerrel azonos véleményt vallva — közömbösek, vagy könnyen ingerelhetők. Olyanok, mint a tenger hullámai apály vagy dagály idején. Könnyen megfélemlíthetők . . ."[14]

Ugyanilyen hitleri szellemben nyilatkoztak a jelenlegi jobboldali labourista vezérek is. Morrison 1946 novemberében, a Fabiánus Társaság „gyémántjubileumán" tartott beszédében elmon-

[14] *R. MacDonald.* Socialism Critical and Constructive. London, 1924. 2. old.

dotta, hogy a labourista k a népgyűléseket és tüntetéseket, a tömegek aktív részvételét a szavazásokban, vagy általában a népmozgalmakat — nem tartják demokráciának. „Szűkkörű, gyakori viták és ankétok — ez a haladó szabadságnak és a nemzetek társadalmi biztonságának szilárd alapja"[15]. Morrison tehát síkraszállt a „kisebbség demokráciája" mellett, az ultrareakciós fajelmélet mellett, amely megegyezik azzal a hitleri elmélettel, hogy a nép „teljesértékű" elemekre (kizsákmányoló osztályokra) és „nemteljesértékű" elemekre (a dolgozó tömegekre) oszlik. Ezek a leplezetlenül cinikus nyilatkozatok teljes mivoltukban leleplezik az angol burzsoá „demokrácia" népellenes jellegét és kimutatják a konzervatívok, labouristák és nácik „lelkirokonságát".

A népet határtalanul szerető és tisztelő Lenin azt tanította, hogy „a politika ott kezdődik, ahol milliók vannak"[16]. A City és a Wall Street politikai főkolomposai és fullajtárjai, a nép ellenségei és gyűlölői azt tartják, hogy a politika és a „demokrácia" ott kezdődik, ahol megtalálhatók a felsőbb rétegek szűk körei és a kulisszamögötti parlamenti meg egyéb kombinációk, ahol beavatott „elitréteg" létezik, ahol az angol kormány „árnyékban levő kabinetje" kormányoz és ahol az Atlanti Tömb vezérkarának titkos ülései vannak.

Amikor a kommunizmus kerül szóba, és a népnek az a törekvése, hogy megvédelmezze jogait és visszaverje a burzsoáziának a dolgozók életszínvonala elleni támadásait — a jobboldali labourista vezetők, általában bőven fűszerezve beszédeiket a kirakati „humanizmus" és „türelem" balzsamával, fenyegetésekhez és megfélemlítésekhez folyamodnak. A „demokratikus szocialista" álarca mögött megtalálhatjuk az elvetemült reakciót, aki semmiféle erőszaktól nem riad vissza a néptömegek elleni harcában. A „demokratikus szocializmus" vezérei mind nyiltabban célozgatnak arra, hogy nem riadnak vissza a maradéktalanul totális, fasiszta módszerektől az esetben, ha magában Angliában a helyzet a burzsoázia szempontjából veszélyessé válik. 1948 február 13-i beszédében Attlee, a kommunistákra célozva, kijelentette: „Mindig azt mondottuk, hogy ha erőszakra kerül a sor, ez nem a mi pártunktól fog kiindulni, hanem egy másik párt működésének lesz az eredménye." Attlee, szokása szerint, rágalmakat szór a kommunistákra, nekik tulajdonítja az erőszak propagálását. Erre azonban csak azért van szüksége, hogy jóelőre másra hárítsa saját bűnösségét, hogy igazolja a dolgozókkal, Anglia lakosságának óriási többségével szemben alkalmazott erőszakot, ha majd ehhez folyamodnék a monopolisták maroknyi kormányzó csoportja.

[15] The Fabian Quarterly. 1946 december.
[16] *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 86. old.

Az angol „demokrácia" 1951 nyarán mutatkozott meg a maga hamisítatlan mivoltában, amikor a labourista kormány, a konzervatívokkal, a szakszervezeti boncokkal, a burzsoá sajtóval karöltve, aljas hajszát szervezett Monica Felton ellen, aki a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség küldöttségével ellátogatott Koreába, s hazaérkezése után leleplezte az amerikai-angol intervenciósok bűneit és kegyetlenségeit.

Az angol burzsoá parlamentarizmus nyomorúságos tengődésre van kárhoztatva. A „pártfőnökök" cinikusan és lelkiismeretlenül kalmárkodnak a parlamenti mandátumokkal, melyek kényelmes fészkek azok számára, akik kitűntek a burzsoázia szolgálatában. A parlament mindinkább kitér az elől, hogy állami, politikai és gazdasági kérdéseket oldjon meg. A parlamenti rendszer válságáról a burzsoá politikusok is nyiltan kezdenek beszélni. Egyikük ezzel a kifejező címmel jelentette meg könyvét: „Megmarad-e a parlament?"[17]. A szerző kiábrándultan állapítja meg, milyen erőtlen a parlament a maga egészében, és minden tagja különkülön. A parlament, mondja, éppenséggel semilyen hatást sem gyakorol a gazdaságpolitikára, így az államosított iparra sem. A parlament most már a költségvetés összeállításába sem szólhat bele. A burzsoá szerző, aki leszögezi a parlament bénaságát, azt javasolja, hogy hozzanak létre egy új, „gazdasági parlamentet" az „üzletemberekből" és főméltóságokból, vagyis azt követeli, hogy számolják fel az angol parlamentarizmust!

Anglia kormányzó körei a parlamentarizmus további elfojtására, a kormány diktátori funkcióinak kiterjesztésére törekednek. 1950 május 17-én, a Lordok Házában lezajlott vitán az egyik liberális felszólaló panaszt emelt a kormány mindenhatósága, teljhatalmának állandó bővülése miatt, és azt követelte, hogy állítsák vissza a parlament alkotmányos jogait. A lordkancellár azt mondta válaszában, hogy a veszély nem a kormány hatalmának erősbödésében rejlik, hanem abban, hogy a kormány „a viták, tárgyalások stb. miatt megbénulhat akkor, amikor gyors döntésekre van szükség . . ." Ez a nyelvezet és érvelés teljes egészében Hitlertől, Mussolinitól, De Gaulle-tól származik.

A bel- és külpolitika terén valamennyi fontosabb határozatot — többek között azokat a határozatokat, amelyek belesodorják Angliát az új világháborúba, részvételét az Atlanti Egyezményben, a koreai katonai intervencióban, valamint a hatalmas fegyverkezési programot stb. — a parlament nélkül hozták meg. A parlamentnek az a joga maradt csupán, hogy jóváhagyja a már befejezett tényeket.

Sztálin elvtárs 1927-ben, az első amerikai munkásküldött-

[17] *C. Hollis.* Can Parliament Survive? London, 1949.

séggel folytatott beszélgetése során rámutatott arra, hogy a kapitalista államokban a vezetés „egy szűkkörű csoport kezében összpontosul, amelynek tagjai valamilyen módon kapcsolatban vannak a nagy bankokkal, és ezért a lakosság előtt igyekeznek titkolni a szerepüket"[18]. Példa gyanánt Sztálin elvtárs az angol liberális párt „árnyékban levő kabinetjét" hozza fel, amelyről Lloyd George mesélt. Az angol állam ügyeiben ma sem a parlament vagy a kormány hivatalos ülésein döntenek, hanem az Angol Ipari Szövetség és az óriásbankok (a Big Five) „árnyékban levő kabinetjeiben", a konzervatív és labourista vezérek titkos tanácskozásain. Sőt mi több: ezeket az államügyeket azoknak az utasításoknak a szellemében intézik, amelyeket az óceán másik oldalán — New Yorkban és Washingtonban — székelő „árnyékban levő kabinetek" adnak ki.

Az Angol Kommunista Párt az angol nép demokratikus jogainak és szabadságának védelmében leleplezi, hogy a reakciós tábor a parlamentarizmus elfojtására törekszik, hogy a parlamentarizmus helyett a nyilt terrorista kormányzás módszereihez akarnak folyamodni. Az Angol Kommunista Párt programja — „Anglia útja a szocializmus felé" — rámutat arra, hogy ha Angliában a nép kezébe kerül majd a hatalom, az új, átalakult parlament, mely az angol nép többségének akaratát fogja érvényesíteni, maradéktalan hatalmat fog élvezni: „Az alsóház lesz az egyetlen országos hatalom, s ez mentes lesz a Lordok Házának és a monarchiának korlátozó befolyásától"[19].

Megrendültek a hagyományos „kétpártrendszer" alapjai is. Ez a rendszer, melynek megfelelően az Angliában és a többi angolszász országban gyökeret vert két burzsoá párt váltogatja egymást a hatalmon, rendkívül fontos szerepet játszik a burzsoá diktatúra egész gépezetében. Már Engels megírta, hogy elérkezik majd végre az az idő, amikor az igazi munkáspárt „a két régi, egymást a kormányon felváltó és éppen ezzel a burzsoá uralmat állandósító párt hintajátékának mielőbb végetvessen"[20]. Lenin utalt arra, hogy ez a rendszer lehetővé teszi az uralkodó burzsoáziának, hogy elterelje a nép figyelmét „életbevágó érdekeiről, a két burzsoá párt hatásvadászó és tartalmatlan *párbajával*", s hogy ez a rendszer „a leghatásosabb eszközökhöz tartozik, amelyek megakadályozzák az önálló munkáspárt, vagyis a valóban szocialista párt létrejöttét"[21].

A tory-k és whig-ek, a konzervatívok és liberálisok váltakozása

[18] *Sztálin* Művei. 10. köt. 112. old.
[19] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 29. old.
[20] *Marx—Engels*. Válogatott művek. 2. köt. 417. old.
[21] *Lenin* Művei. 18. köt. 374. old. (oroszul).

a hatalmon, annakidején biztosította az angol burzsoázia korlátlan uralmát a parlamentben és a kormányban. A kétpártrendszer azonban csődötmondott a kapitalizmus általános válságának időszakában. Egyfelől, a konzervatívok és liberálisok közötti különbség túlságosan is elenyésző lett ahhoz, hogy — a dolgozó tömegek balratolódása és a kibontakozó osztályharcok közepette — el lehetett volna vonni a kétpártrendszerrel a tömegeket a harctól. Másfelől, helyet kellett adni a felcseperedett Labour-pártnak — mely elnevezésében munkás, ideológiájában, politikájában, vezetésében azonban burzsoá. A két világháború közötti időszakban lehanyatlott a liberális párt csillaga, a Labour-párt pedig elfoglalta a liberális párt helyét a hagyományos kétpártrendszerben (46. táblázat). A rendszer némileg módosított formában, továbbra is betöltötte annak a gátnak a szerepét, mely a nép igazi képviselői előtt elzárja az utat.

46. táblázat

A kétpártrendszer az angol parlamenti választásokon

Választások éve	Konzervatívok		Labouristák		Liberálisok		Egyéb pártok	
	szavazatok (millió)	mandátumok	szavazatok (millió)	mandátumok	szavazatok (millió)	mandátumok	szavazatok (millió)	mandátumok
1918*	4,1	384	2,2	57	2,8	161	—	105
1922	5,6	344	4,2	142	4,1	117	—	12
1923	5,5	258	4,3	191	4,3	158	—	8
1924	8,0	412	5,5	151	2,9	42	—	10
1929	8,7	260	8,3	287	5,3	59	0,3	9
1931*	12,9	521	6,6	52	1,6	37	0,4	5
1935*	11,8	431	8,3	154	1,4	21	0,3	9
1945	10,0	213	12,0	393	2,2	12	2,0	22
1950	12,5	297	13,2	315	2,6	9	0,4	4
1951	13,7	321	13,9	295	0,7	6	0,2	3

* Ezeken a választásokon a konzervatívok a „nemzeti koalíció" cégére alatt indultak.

A kétpártrendszer, az egész angol parlamentáris rendszer szerves alkotórésze, a dolgozók választójogának korlátozásával, a gazdagoknak nyujtott kiváltságaival, megvesztegetéseivel és csalásával, az arányos képviselet hiányával, a leadott szavazatok és a kapott mandátumok számának szembetűnő eltérésével stb. — azt a szerepet tölti be, hogy nem engedi bejutni a parlamentbe a munkásosztály érdekeinek igazi képviselőit.

Angliában és a dominiumokon a burzsoá propaganda azzal

érvel, hogy ezeknek az országoknak a parlamentjeiben alig van vagy egyáltalán nincs képviseletük a kommunistáknak, ám ugyanez a propaganda elismeri, hogy a kommunistáknak jelentős befolyásuk van a szakszervezetekben, a munkástömegek körében. A kommunisták számbelileg gyenge képviselete a parlamentben tehát nem a kommunisták politikai befolyásának fokát jellemzi, hanem az angolszász országok parlamentarizmusának, magának a kétpártrendszernek reakciós, népellenes jellegét.

A kétpártrendszer — a konzervatív-liberális rendszer — válságát az első világháború után sikerült leküzdeni, mert a burzsoázia elővette tartalékát — a Labour-pártot —, és megteremtette a konzervatív-labourista kétpártrendszert, amely a kommunisták és a többi baloldali munkás ellen irányult. Ez azonban az angol burzsoá parlamentarizmus utolsó tartaléka volt. Nő a jelenlegi konzervatív-labourista kétpártrendszer válsága is — és több tartalék nem áll rendelkezésre.

Erről tanúskodnak, többek között, az 1950. és 1951. évi általános parlamenti választások eredményei, amikor a két párt egyike sem rendelkezett nyilvánvaló és komoly többséggel a parlamentben; az első esetben a Labour-pártnak alig tíz mandátumnyi többsége volt, a második esetben a konzervatívok húsz mandátummal többet szereztek ugyan, de kevesebb szavazatot kaptak, mint a labouristák.

Most azonban nyilvánvaló, hogy mind a konzervatív, mind a jobboldali labourista vezérek egyre jobban elvesztik hitelüket, mind élesebben látja a nép a konzervatívok és a labouristák ideológiájának és politikájának összeforrását, mert ezek is, amazok is a City meg a Wall Street fináncoligarchiájának akaratát teljesítik.

A konzervatívok 1945 óta a legkülönbözőbb politikai cselfogásokhoz folyamodnak, hogy félrevezessék a tömegeket. Serkentették az „ifjú konzervatívok" tevékenységét, akik a párt ultrareakciós politikáját demagóg „konstruktív" jelszavakkal leplezik. Kísérletek történnek abban az irányban, hogy — fúzió útján — teljesen elnyeljék a liberális pártot és így örököljék ennek szavazatait a hagyományos „liberális kerületekben". 1948-ban már olyan javaslat is felmerült, hogy a konzervatív párt változtassa meg elnevezését „haladó konzervatív pártra", s ilymódon némiképen átfesse visszataszító ábrázatát. A konzervatívok lelkiismeretlen spekulációt űztek abból, hogy a néptömegek csalódtak a Labour-pártban és mindjobban elégedetlenkedtek a labourista kormány népellenes politikájával, noha ők még ennél is reakciósabb, fasiszta, kalandor és agresszív programmal álltak elő.

A konzervatív párt sohasem tudta volna kiheverni az 1945-ös vereséget és örökre eljátszotta volna a nemzet bizalmát, ha a

jobboldali labourista nem követtek volna el minden tőlük telhetőt a konzervatívok tekintélyének és befolyásának visszaszerzése érdekében.

A nyiltan reakciós pártok hitelének elvesztésénél még sokkal nagyobb jelentőségű az a tény, hogy mindjobban elveszti politikai hitelét a jobboldali labourizmus és a tradeunionista reformizmus, az angol imperialista burzsoázia e fő szociális támasza.

Lenin azt mondotta, hogy a Labour-párt „keresztül-kasul burzsoá párt, hiszen ha munkásokból áll is, reakciósok vezetik — a legrosszabb reakciósok, akik teljesen a burzsoázia szellemében járnak el; a Munkáspárt — a burzsoázia szervezete, amelynek az a rendeltetése, hogy az angol Noskék és Scheidemannok segítségével rendszeresen becsapja a munkásokat"[22]. Lenin a labouristák imperialista politikáját, a „fabiánus imperializmust" úgy jellemezte, mint ami „szavakban szocializmus, a gyakorlatban imperializmus"[23]. A Labour-párt vezérei, vezetői — Sztálin elvtárs szavai szerint — a tőke kezesbárányává lettek, és az osztályösszecsapások idején, mint például 1926-ban, ezek a vezérek, „vagy nyiltan elárulták a szénbányászokat és általában az angol munkásosztályt . . . vagy ezeknek az árulóknak gerinctelen szekértolói voltak, akik féltek a harctól és még jobban féltek a munkásosztály győzelmétől . . ."[24] Sztálin elvtárs jellemzése szerint a Labour-párt két osztály — „a munkások és a városi kispolgárság blokkjának pártja", melyben „a kispolgárságnak van túlnyomó befolyása"[25].

Az alatt az idő alatt, amely e jellemzés óta eltelt, de méginkább azalatt, míg a harmadik labourista kormány hatalmon volt, a jobboldali labouristák még tovább jutottak a munkásosztály érdekeinek az elképzelhető legaljasabb elárulása és kijátszása útján. A burzsoá liberalizmus és reformizmus pártjából a labourizmus az imperialista reakció harci szervezetévé, a háborús gyujtogatók nyilt cinkosává vált.

Az angol labouristák sohasem fogadták el a marxizmust. 1950 őszén, a finn szociáldemokratáknak tartott beszédében Morgan Phillips, a Labour-párt végrehajtó bizottságának titkára ismét határozottan visszautasította a marxizmust. Az „újtípusú szocializmus", ez a meghatározás, amelyet Morrison adott a Labour-párt Margate-i konferenciáján (1950), ez az, amelyről röviddel ő előtte Morgan Phillips is beszélt. Az „újtípusú szocializmus" tagadja a kapitalista kizsákmányolást és az osztályharcot, hirdeti

[22] *Lenin* Művei. 31. köt. 259. old.
[23] *Lenin* Művei. 29. köt. Szikra 1953. 516—517. old.
[24] *Sztálin* Művei. 8. köt. 171. old.
[25] *Sztálin* Művei. 9. köt. 264—265. old.

a tőke és a munka közötti együttműködést, védelmezi az imperialista tábor mindenkori szükségleteihez való alkalmazkodást. A labourista vezérek végképpen megtagadják az igazi szocializmust, mind az elméletben, mind a gyakorlatban.

A jobboldali labouristák és a szakszervezeti „boss"-ok elfajulása a kapitalizmus és a háborús gyujtogatók nyilt védelmezőivé, szükségszerűen szakadást idéz elő a Labour-pártban és a szakszervezetekben a felső és az alsó rétegek között, szükségszerűen válságba taszítja az angol labourizmust.

A Labour-párt és a trade-unionok vezérei — akik megalkuvó politikát folytatnak a burzsoázia irányában — annakidején lecsillapíthatták a munkásságot azokkal a jelentéktelen kis reformokkal, engedményekkel és alamizsnákkal, amelyeket a burzsoáziától kaptak. Tulajdonképpen így is fejlődött ki az angol reformizmus és opportunizmus.

Jelenleg viszont a labourista és tradeunionista vezérek a dolgozók életszínvonala és politikai jogai ellen folyó kapitalista támadás szervezőiként és közvetítőiként lépnek fel. Azt követelik a munkásoktól, hogy hagyjanak fel a munkabér emeléséért vívott harccal, és egyezzenek bele a munkabérek leszállításába. Síkraszállnak a kapitalisták óriási profitjainak megőrzése, sőt, növelése mellett. Nemcsak hogy nem állanak a sztrájkharc élére, hanem azon vannak, hogy a sztrájkokat „törvényteleneknek" minősítsék; ha pedig sztrájkok robbannak ki, akkor a jobboldali labouristák és a reformista vezetők a munkásokkal szemben foglalnak állást, karöltve a vállalkozókkal és a kapitalista diktatúra államgépezetével.

A labourista és szakszervezeti vezérek nemcsak hogy nem állanak élére az egész nép mozgalmának, melynek célja a béke, a Szovjetunióval való barátság és a harc a háborús gyujtogatók ellen — hanem éppen ők szervezik a rágalomhadjáratokat az angol nép körében óriási népszerűségnek örvendő Szovjetunió ellen. A Labour-párt már az 1944. évi konferenciáján olyan határozatot hozott, hogy az Angol-Szovjet Baráti Társaságban való részvétel összeférhetetlen a labourista tagsággal. Még a konzervatívok sem mertek akkor arra gondolni, hogy ilyen nyiltan ellenséges álláspontra helyezkedjenek a Szovjetunióval szemben. Ezt a szégyenletes határozatot a továbbiakban többízben is jóváhagyták, 1950 nyarán pedig kiterjesztették érvényét a béke híveinek mozgalmára is. Ugyanakkor a labourista vezérek nyiltan cimborálnak a fasiszta háborús gyujtogatókkal, a hitlerista háborús bűnösökkel, így például Manstein tábornokkal. A Churchillekkel együtt 1950-ben ők is részt vettek abban a gyüjtésben, mely e német fasiszta háborús bűnös védelme javára folyt. A bírósági tárgyalásokra labourista védőt — Paget ügyvédet küldték ki.

A kibontakozó osztályharcokban a labourista vezérek változatlanul a monopolistákkal tartanak. 1948 tavaszán, amikor a labourista kormány a kapitalista monopóliumok érdekében határozatot hozott a „munkabérek befagyasztásáról", vagyis a bérek csökkentéséről, többmillió munkás — a kormány határozata ellenére — harcba indult munkabérének emeléséért. A Scarborough-i „munkáspárti" konferencia viszont, csatlakozva a tőkéhez a munka elleni támadása során, azt követelte a munkásoktól, hogy minden erejükkel fokozzák a munka intenzitását, s mondjanak le teljesen a béremelésről. Mindezt a következő csaló jelszóval leplezik: „A termelés — út a szocializmushoz." Hasonlóképpen a tradeunionok Margate-i konferenciája — melyet még ugyanabban az évben tartottak — támogatta a termelés fokozását és a munkabérek befagyasztását kimondó kormányprogramot és élesen elítélte a „nemhivatalos" sztrájkokat.

1949-ben a monopóliumok még nagyobb lendülettel kezdték támadni a nép életszínvonalát. A munkások a sztrájkmozgalom fokozásával válaszoltak. A labourista vezérek viszont a blackpooli konferencián újabb „önmérsékletre" és áldozatokra szólították fel a munkásokat; azt hirdették, hogy az iparban meg kell teremteni az „osztálybékét", vagyis a munkások mondjanak le jogaik védelméről. A konferencián elhangzott felszólalásaikban védelmükbe vették a kapitalista osztalékokat minden beavatkozással szemben, mivel, úgymond, ezeken az osztalékokon múlik a termelés további kibővítése. Ugyanazon évben, a bridlingtoni konferencián a tradeunionista vezérek, akik már jóelőre értesültek a font küszöbönálló leértékeléséről, helyeselték a kormány bérbefagyasztási és bércsökkentési politikáját. Ugyanezen a konferencián olyan határozatot hoztak, amely jóváhagyta a trade-unionok angol főtanácsának a Szakszervezeti Világszövetségből való kilépésre vonatkozó szakadár lépését.

Az angol font leértékelése után, ami persze áremelkedéssel, tehát a reálbérek megfelelő csökkenésével járt, a trade-unionok főtanácsa 1949 november 23-án újabb határozatot hozott, melyben ismét elítélte a munkabérek emeléséért folyó harcot, egyszersmind pedig „önmérsékletre" szólította fel a szakszervezeteket.

A labourista vezérek arcátlanul lábbaltiporják a nők jogait. Az „egyenlő munkáért egyenlő bért" jelszó a dolgozók általános követelése lett. A tömegek nyomására, a Labour-párt és a tradeunionok 1947—1950. évi kongresszusain többízben is hoztak erre vonatkozóan határozatokat. Ennek ellenére, a labourista kormány elsüllyesztette ezeket a határozatokat, és érintetlenül meghagyta a nők megkülönböztetésének szégyenletes rendszerét.

A jobboldali labouristák mind nyiltabban konzervatív politikát folytatnak, olyan politikát, amilyet a monopóliumok diktálnak.

A dolgozók életszínvonalának csökkentése, a munkások kizsákmányolásának fokozása, a sztrájkok betiltása, a kommunisták és a többi haladó erő ellen folytatott harc, a háború előkészítése kérdéseiben nincs komoly nézeteltérés a konzervatívok és a jobboldali labouristák között. A konzervatív és a labourista politika közötti különbségek mindinkább elmosódnak[26]. A jobboldali labourista vezérek, az Angol Kommunista Párt programjának meghatározása szerint, „a valóságban csupán a konzervatívok balszárnyát képezik — a régi Liberális Párthoz hasonlóan"[27].

Churchill, a labouristákkal vitázva, egyszer kijelentette, hogy „Anglia labourista kormányát Amerika tartja el". Nem árult el ezzel titkot — mindenki jól tudja, hogy a labouristák, akárcsak a konzervatívok, a Wall Street eszmei és politikai kitartottjai.

A labourista vezérek, a konzervatívokkal karöltve, kiárusítják Angliát az amerikai monopolistáknak. A labouristák — az Angol Kommunista Párt programjának szavaival — „egységfrontba tömörültek a konzervatívokkal és az amerikai milliomosokkal, hogy támadást intézzenek a szocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalmak ellen és védelmezzék a kapitalizmust és az imperializmust"[28]. Mind a konzervatív párt, mind a Labour-párt egyformán „amerikai párt". Egymással vetélkedve csúsznak-másznak az amerikai imperializmus előtt. A *United States News and World Report* című amerikai folyóirat a küszöbönálló angliai választásokkal kapcsolatban 1949 szeptember 9-én azt írta, hogy az amerikai „üzleti világ" természetesen a konzervatívokat támogatja és ezek sikerét óhajtja, de aggodalmai vannak, vajjon „a konzervatív kormány kézben tudja-e tartani a szakszervezeteket, amelyek rombadönthetik az egész termelési gépezetet". A folyóirat szerint egyes üzletemberek úgy vélték, hogy a legjobb az lenne, ha elenyésző többséggel a labouristákat választanák újra, mert ez „megzabolázná a túlzókat"; ez még előnyösebb, mint a konzervatívok győzelme . . .

A „munkáspártiak" tehát, akárcsak a konzervatívok, az amerikai monopolisták támogatását élvezik. Még azt is megemlíthetjük, hogy a konzervatívoknak inkább az amerikai republikánus

---

[26] Az angol sajtó mulatságos epizódot közölt, mely jól jellemzi a konzervatív-labourista közösséget. Egy amerikai enciklopédia kiadója Morgan Phillipstől, a Labour-párt titkárától, 500 szavas cikket kért a párt politikájáról, majd Butlertől is ugyanilyen cikket — a konzervatívok politikájáról. Amikor a kiadó mindkét cikket megkapta, megírta Morgan Phillipsnek, hogy az amerikai olvasó ebből nem érti meg, miben különbözik a Labour-párt a konzervatív párttól, és kérte, hogy még 500 szóban fejtse ki a különbséget. (Labour Monthly. 1949 június.)

[27] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 9. old.

[28] Ugyanott, 10. old.

párttal, a labouristáknak pedig az amerikai demokrata párttal vannak szorosabb szervezeti és politikai kapcsolatai.

A fentiek persze nem jelentik azt, hogy a két párt teljesen azonos. A konzervatívok a monopolistáknak és földesuraknak, a bankároknak és gyarmati üzletembereknek, Anglia legagresszívebb erőinek közvetlen képviselői. Figyelembe kell venni a két párt szociális összetételénél és tömegbázisánál mutatkozó különbségeket is. A labourista vezetőségre még gyakorolhatnak nyomást a tömegek. Ám tény az, hogy a Labour-pártban is mind nyiltabban azok adják meg a hangot, akik az imperializmust, a reakciót és az agressziót védelmezik, akik szorosan egybeforrtak a monopolista körökkel és maguk is gazdag részvényesekké, vállalatok igazgatóivá stb. váltak. Azt tapasztalhatjuk, hogy a jobboldali labouristák politikai vonala mind nyiltabban megegyezik a konzervatívok politikai vonalával. Azt tapasztalhatjuk, hogy eszmei és politikai téren mindjobban közelednek egymáshoz a két párt felső rétegei.

Köztudomású például, hogy a labourista vezetőségen belül van egy csoport, amely felettébb közel áll a konzervatív párthoz és hajlandó szervezetileg is egyesülni a konzervatívokkal, valamilyen „nemzeti kormány" keretei között. Bizonyos konzervatív körök is támogatják az efféle terveket. A „nemzeti kormány" a jelenlegi viszonyok között egyértelmű egy ultrareakciós, fasiszta kormánnyal, az éhség, terror és nemzeti árulás kormányával. 1931-ben, amikor „nemzeti kormány" alakult, szakadás támadt a Labour-pártban. Az új körülmények között a „nemzeti kormány" megalakítása azzal a veszéllyel jár, hogy „megsemmisül a kétpártrendszer", szakadás támad a „munkáspárt" alsó és felső rétegei között, s a labourista tömegek a haladó demokratikus táborhoz csatlakoznak. Csupán ez tartja vissza a labourista vezető réteget attól, hogy nyiltan egyesüljön a konzervatívokkal egy „nemzeti kormány" keretei között — ez utóbbi azonban nincs kizárva, sőt ütőkártyaként tartogatják „rendkívüli körülmények" esetére. Az Angol Kommunista Párt programja kimondja: „A nép boldogulása érdekében harcot kell folytatni és le kell verni mind a konzervatívokat, mind a munkásmozgalmon belüli szövetségeseiket, a jobboldali munkáspárti vezetőket"[29].

Jelenleg az angol burzsoá demokrácia egyik funkciója éppen abban áll, hogy védelmezze a fasiszta szervezeteket és legális alapot teremtsen bűnös tevékenységükhöz. Angliában nyiltan és büntetlenül működik számos fasiszta szervezet és párt, mint például a „néppárt" (vezére Bradford herceg, aki a háború alatt nyiltan Hitler mellett foglalt állást), a Veteránok Ligája, a Birodalmi

[29] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 10. old.

Fasiszta Liga, a Nemzeti Front stb. Ez utóbbi szervezetet szoros kapcsolatok fűzik a monopóliumokhoz és a hadsereghez. Vezetőségében helyetfoglal az Imperial Chemical képviselője, valamint a fasisztabarát Fuller tábornok. A legnagyobb tevékenységet Oswald Mosley fasiszta szervezete fejti ki. Mosley többszörös milliomos, a legfelsőbb arisztokrácia képviselője, volt labourista miniszter, jelenleg a Union Movement (régebbi nevén — Angol Fasiszták Szövetsége) főkolomposa. Bizonyítékok vannak arra, hogy Mosley utasításokat és pénzügyi támogatást kapott Mussolinitól. A háború alatt kényelmetlen volt Mosley-t szabadlábon hagyni, amikor benső barátja és legközelebbi munkatársa, William Joyce („Lord Haw-Haw") a berlini rádió stúdiójából szólította fel megadásra az angolokat. Mosley-t letartóztatták, de a labourista Morrison, a Churchill-kormány belügyminisztere, már 1943-ban állást foglalt a fasiszta főkolompos kiszabadítása mellett. A konzervatív és a labourista kormány egyaránt biztosítja — az angol „demokratikus hagyományokra" hivatkozva — Mosley fasiszta suhancainak teljesen szabad garázdálkodását. Mosley fasisztái arra specializálják magukat, hogy megtámadják a kommunista szónokokat, s munkásellenes tüntetéseket és olyan zsidópogromokat szervezzenek, mint amilyeneket 1948-ban rendeztek. Chuter Ede, a labourista kormány belügyminisztere, rendszeresen nagy rendőrosztagokat vezényelt ki — hogy megvédje a fasiszta suhancokat a nép dühétől.

A konzervatívok és a jobboldali labouristák kórusban hajtogatják, hogy a fasizmus nem veszélyes Angliára nézve, hogy az egyedüli „veszély" — a kommunizmus[30]. A kommunizmus elleni harc — ez egyesíti mind a konzervatívokat, mind a jobboldali labouristákat, mind a fasisztákat. De nemcsak ez. Beszédeiben Mosley azt követeli, hogy mindenekelőtt fékezzék meg a munkásszervezeteket és fokozzák a gyarmati térhódítást. Azt követeli, hogy egyesüljenek a német fasisztákkal, velük együtt szervezzenek háborút a Szovjetunió ellen és teremtsék meg a „harmadik birodalmat" Afrikában. Mindezen pontokra vonatkozóan a konzervatívok, a jobboldali labouristák és a fasiszták nézetei úgyszólván megegyeznek. Az angol fasizmust a legszorosabb kapcsolatok fűzik — nemcsak eszmeileg, hanem szervezetileg is — a konzervatív párt jobboldali köreihez. A legreakciósabb konzervatív körök a nyiltan fasiszta körökkel, a fasiszta harci ligák vezetőivel a „birodalmi politika csoportjában" érintkeznek; rendkívül szerteágazó szervezet ez és óriási befolyása van az államgépezet valamennyi részében.

A reakció erősödése Anglia társadalmi életének minden terü-

[30] Lásd például azt a határozatot, amelyet a konzervatív párt llandudnói konferenciája hozott. (Times. 1948 szeptember 23.)

letén nemcsak a fasiszta szervezetek tevékenységének fokozódásában, hanem a régi pártok fasizálódásában is megnyilvánul. Vagyis a vezető tisztségekbe bekerülnek a legreakciósabb elemek, akik fasiszta és fasisztabarát eszméket és programokat hirdetnek. Igy például, a londoni City egyik pénzeszsákja, a Finance Corporation for Industry Ltd elnöke: Lord Bruce, a Lordok Házában tartott 1949 szeptember 27-i felszólalásában egy teljesen fasiszta szellemű, kétéves „rendkívüli" programmal állott elő[31]. Ez a program olyan követeléseket tartalmaz, mint a munkabéremelés megtiltása, a munkanap meghosszabítása, a sztrájkok törvényen kívül helyezése, a szociális kiadások csökkentése, a vállalkozók adójának csökkentése, sőt, azt követeli, hogy hozzanak erélyes intézkedéseket a szakszervezetek fegyelmének visszaállítása érdekében és helyezzék a szakszervezeteket felelős vezetők ellenőrzése alá . . . Ez már részletes fasiszta program! De vajjon a konzervatívok mást akarnak? Vajjon a jobboldali labourista nem ugyanezt a programot vitték keresztül, éppencsak leplezettebben? Nem véletlen, hogy Bruce oly meghatóan gondoskodik a reakciós tradeunionista vezérek „tekintélyének" emeléséről!

Szakasztott így egyezik meg Churchill, Attlee és Fuller irányvonala, a konzervatívok, labouristák és fasiszták irányvonala az ország militarizálásának további fokozása kérdésében, a „vaj helyett ágyút" jelszó valóraváltása kérdésében. Lenin már 1917-ben utalt arra, hogy Anglia, akárcsak az Egyesült Államok „. . . egészen elmerültek a szennyes és véres általános európai mocsárban, a mindent maguk alá gyűrő, mindent elnyomó bürokratikus-katonai intézmények mocsarában . . ."[32] Most ez a militarizálási folyamat sokkal előbbre haladt Anglia társadalmi életében. Békeidőben az általános hadkötelezettséget — állandó rendelkezésként — most vezették be Anglia történetében elsőízben, mégpedig éppen labourista kormány idején! Churchill a konzervatív párt nevében biztosította a munkáspárti kormányt, hogy az ellenzék kellőképpen támogatni fogja a kormány minden katonai intézkedését. Ugyancsak erről biztosítja most Attlee — a konzervatívokat.

Az angol valóság esetében tehát ismételten beigazolódik az a tétel, hogy a fasizmus és a szociálreformizmus nem mondanak ellent egymásnak, hanem — édestestvérek.

Anglia politikai életében a reakciós, militarista, fasiszta csoportok és erők nyomulnak előtérbe. Ugyanakkor a néptömegek szemében mindjobban elveszti hitelét a burzsoá diktatúra rendszere, amely válságokat, nyomort, háborút hoz magával.

---

[31] Manchester Guardian. 1949 szeptember 28.
[32] *Lenin* Művei. 25. köt. 445—446. old.

3. Az agresszív, kalandor külpolitika csődje

A brit imperializmus válságának súlyosbodása a külpolitika terén is megmutatkozik. Az angol imperialista burzsoázia érzi, hogy kicsúszik lába alól a talaj, s végképpen fejét vesztve — az amerikai imperializmus gyengébb partnerévé vált és részt vállalt az Egyesült Államok imperialistáinak agresszív, kalandor politikájában.

A keménykoponyájú angol imperialisták és jobboldali labourista csatlósaik állítása, hogy Angliának nem volt más kivezető útja, mint a gazdasági és politikai behódolás Amerika előtt — nem egyéb, mint durva és szemérmetlen történelemhamisítás. Anglia kormányzó körei azért vetették alá magukat az amerikai imperializmusnak, mert az Egyesült Államok nélkül nem mernének háborúra és agresszióra gondolni a Szovjetunió meg a népi demokratikus országok ellen, s a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen. Éppen azért választották a behódolást a Wall Street előtt, mert nem akarják, de nem is tudják megoldani az időszerű belső problémákat, mert a külső térhódításban és agresszióban keresnek kivezető utat.

A Szovjetunió külügyminisztériumának az Északatlanti Egyezménnyel kapcsolatban közzétett nyilatkozata — Anglia és az Egyesült Államok agresszív külpolitikáját jellemezve — leszögezi: „Minderre azért van szükségük, mert meghátrálnak az előtt, hogy saját országaikban valóban megoldják az időszerű belpolitikai problémákat a megváltozott történelmi körülményeknek megfelelően . . .”[33]

Az egész háború utáni fejlődés arról tanúskodik, hogy a béke, a demokrácia és a szocializmus erői növekedtek és megszilárdultak, míg az amerikai imperializmus vezette imperialista, demokráciaellenes tábor meggyengült. Ám mennél reménytelenebb az imperialista reakció ügye, annál jobban őrjöng, annál inkább háborúkban, külső kalandokban keresi a kivezető utat.

Az angol labourista kormány külpolitikájának célja: háború előkészítése a Szovjetunió, a népi demokratikus országok és a demokratikus Kína ellen, a haladó erők és a nemzeti felszabadító mozgalmak ellen az egész világon. Az Attlee-kormány külpolitikája megegyezik azzal a politikával, amelyet Churchill fogalmazott meg 1946-ban, Fultonban. A labourista vezéreket és a konzervatívokat egy cél vezeti a külpolitika terén, de éppilyen szerves az egység közöttük a belpolitikában is. Ez az egység már bizonyos történelmi multtal is rendelkezik.

---

[33] A Szovjetunió Külügyminisztériumának nyilatkozata az Északatlanti Egyezményről. Goszpolityizdat 1949. 19. old. (oroszul).

A második világháborút megelőző években a labourista vezetőség támogatta a hitleri Németország „lecsillapításának" álnok, müncheni politikáját, amelynek az volt a célja, hogy elszigetelje a Szovjetuniót, és a fasiszta agressziót a Szovjetunió felé „vezesse le". 1938 szeptemberében, amikor Chamberlain útnak indult Hitlerhez, Greenwood, a Labour-párt parlamenti frakciójának vezére, üdvözölte a miniszterelnököt és szóról szóra a következőket mondotta: „Ha a miniszterelnök sikerrel jár el, akkor kiérdemli a babérkoszorút."

A „furcsa háború" időszakában (1939—1940) a labourista vezetőség, noha nem vett részt a Chamberlain-kormányban, gyakorlatilag koalícióra lépett a müncheni politika főkolomposaival. 1939—1940-ben, a szovjet-finn háború idején, a labourista vezérek és a „munkáspárti" sajtó versenyre keltek az angol burzsoázia legreakciósabb, fasisztabarát köreivel a szovjetellenes hajsza szításában és a Szovjetunió elleni háború ideológiai előkészítésében. „A Szovjetunió az 1. számú ellenség" jelszavával, a jobboldali labouristák az angol münchenistákkal együtt közös frontot akartak kialakítani a hitlerista Németországgal. A labourista vezetőség amellett volt, hogy Anglia vegyen részt a Szovjetunió elleni háborúban.

1940-től kezdve a labouristák részt vettek Churchill koalíciós kormányában, ahol jelentős pozíciókat töltöttek be: Attlee miniszterelnökhelyettes lett, Bevin — munkaügyi és háborús munkaerőgazdálkodási miniszter, Morrison — belügyminiszter, Dalton — a gazdasági hadviselés minisztere stb. Attól kezdve, hogy a hitleri Németország rátámadt a Szovjetunióra, a Labour-párt vezetősége a legmesszebbmenően támogatta a második front szabotálásának Churchill-féle politikáját, mely arra irányult, hogy teljesen kifárassza és elvéreztesse a Szovjetuniót, s ilymódon megteremtse a lehetőségeket a háború utáni világban az angol-amerikai rabló imperializmus uralmához.

A jobboldali labourista körökben és sajtójukban — még a félhivatalos konzervatív sajtónál is nyiltabban — a sztálingrádi győzelem után olyan hangok hallatszottak, amelyek ellenezték Németország feltétlenélküli megadásának jelszavát és kompromisszumos békét követeltek. Egy ilyen kompromisszumos békével szerették volna ellensúlyozni a Szovjetunió növekvő hatalmát és a demokratikus erők fellendülését Európában[84].

---

[84] Egyes labouristák utóbb szemrehányást tettek maguknak azért, hogy nem eléggé állhatatosan küzdöttek a Hitlerrel kötendő kompromisszumos békéért. Így például Paget, labourpárti képviselő, 1947 augusztus 4-i parlamenti felszólalásában kijelentette, hogy Sztálingrád után mindenképpen be kellett volna fejezni a háborút: „Meg kellett volna értenünk, hogy nem

Az 1944. évi labourista konferenciának fentebb már említett szégyenletes határozata — mely megtiltotta az Angol-Szovjet Baráti Társaságba való belépést — felettébb jellemző volt. Még a második világháború befejezése előtt, de akkor, amikor már várható volt a hitleri Németország veresége, a labourista vezérek megkezdték az új háború ideológiai előkészítésének politikáját és minden erejükkel azon voltak, hogy lazítsák Nagybritannia és a Szovjetunió népeinek baráti kapcsolatait.

A jobboldali labouristák helyeselték az angol imperializmus beavatkozását a görög ügyekbe, az angol csapatok véres kegyetlenkedéseit és a monarchofasiszta rendszer erőszakos bevezetését Görögországban.

Az 1945-ös választásokon a labouristák mégis azzal hitegették a választókat, hogy a „munkáspárti" kormány sokkal hatékonyabban tudja előmozdítani a szilárd, demokratikus, háború utáni rend kialakulását és a Szovjetunió, valamint a keleteurópai demokratikus országok iránti baráti kapcsolatok kiépülését — mint a konzervatívok. A jobboldali labouristák a legszemérmetlenebb módon szegték meg a választás előtt tett ígéreteiket. Amikor hatalomra kerültek, egyáltalán nem leplezték többé, hogy az angol és az amerikai imperializmus vérebei ők, az agresszorok és háborús gyujtogatók tömbjének ideológiai fegyverhordozói és aktív szervezői.

1946 március 5-én Churchill Fultonban (Egyesült Államok), Truman elnök jelenlétében, beszédet mondott, mely nagy visszhangot keltett. Beszédében felhívta az Egyesült Államokat, álljon élére a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni „keresztesháborúnak", készüljön fel a harmadik világháborúra, hogy megteremtsék az angolszászok világuralmát. 1950 februárjában, a választás előtti viták hevében Bevin elfecsegte, hogy Churchill fultoni beszéde úgy értendő, mint a „preventív háború" programja. De hiszen éppen ezt a Churchill-féle programot, a harmadik világháború kirobbantásának programját vette alapul és vitte állhatatosan keresztül külpolitikájában a labourista kormány!

Az imperialista tábornak tett hű szolgálataikat a jobboldali labouristák eleinte a „harmadik erő", a „harmadik út" hazug jelszavával igyekeztek leplezni. A valóságban azonban a jobboldali labourista kormány ellentmondás nélkül, minden habozás nélkül szegődött a kardcsörtető amerikai imperializmus szolgálatába és

---

tűrhetjük Németország teljes leverését." Bevin pedig, 1949 július 21-i parlamenti beszédében, sajnálkozását fejezte ki a „feltételnélküli megadás" politikája miatt, és kijelentette, hogy „ha őt megkérdezték volna, sohasem egyezett volna bele ebbe a jelszóba".

került a béke, a szocializmus és a demokrácia ellenségeinek első sorába.

1946 nyarán, az angol-amerikai kölcsönegyezmény becikkelyezésével egyidőben, szoros katonai együttműködés jött létre a két ország között. Megegyeztek a fegyverzet szabványosításában, valamint abban, hogy az amerikai fegyveres erők igénybevehetik a brit katonai támaszpontokat. 1946 december végén hivatalosan is bejelentették, hogy Anglia és az Egyesült Államok között megegyezés jött létre a két ország légierőinek együttműködése és a vezérkari tisztek kicserélése tárgyában. Egyidejűleg bejelentették, hogy az angol-amerikai vezérkari főnökök tanácsa, mely a második világháborúban alakult, folytatja működését.

Az angol-amerikai tömbnek az az alapkövetelménye, hogy Anglia vesse alá magát Amerikának, nem riasztotta vissza az angol imperialistákat és jobboldali labourista lakájaikat. A „munkáspárti" „harmadik útról" kiderült, hogy ez hamisítatlan amerikai út, melyet többé titkolni nem lehet. A „Fedjük fel a kártyákat!" című brosúra, Bevin külpolitikájának ez a félhivatalos védelme, mely közvetlenül a Labour-párt 1947. évi Margate-i konferenciája előtt jelent meg, nyiltan utal arra, hogy bármily kívánatos is a „független irányvonal követése", mégsem lehet „a külpolitikát erre az előfeltételre alapítani". A továbbiakban pedig a brosúra félredob minden kétértelműséget: „Értelmetlen az a gondolat, hogy nem kell részt vennünk az Egyesült Államok és a Szovjetunió viszályaiban."

1947 végén a Fabiánus Társaság külpolitikai vitairatot adott ki. Az egyik szerző, abból kiindulva, hogy a harmadik világháborúban való részvétel mindenképpen nemzeti katasztrófába rántaná Angliát, védelmébe vette a „harmadik utat", Anglia semlegességének irányvonalát és Anglia vezetésével egy semleges tömb megteremtését. Ewer, aki a Labour-párt vezetőségének állásfoglalását képviselte, vitába szállott az előbbi szerzővel és kimutatta, hogy a „harmadik út": álomkép, és a Szovjetunió elleni harcban Anglia nemcsak részestárs, hanem kezdeményező is; a labourpárti kormány e téren a brit külpolitika hagyományos irányvonalát követi! „Az utóbbi két évszázad folyamán — írja Ewer — az angol külpolitika irányelve Oroszország elgáncsolása volt ... Most nem valami újfajta amerikai politikáról van szó, amelyet Angliának támogatnia kell. A régi brit politika ez, amely megnyerte az Egyesült Államok támogatását. A Truman-elv nem amerikai találmány. Ez az elv valójában annak a kinyilvánítása, hogy az Egyesült Államok hajlandó támogatni a már meglevő brit politikát ..."[35]

[35] Foreign Policy. The Labour Party Dilemma. By Leonard Wolf with a critical comment by W. N. Ewer. London, 1947.

A jobboldali labouristák — Churchillt és a konzervatívokat követve e téren — az amerikai imperializmus kiszolgálását fogadták el politikai „hitvallásuknak". Az angol imperialisták még el is dicsekednek azzal, hogy éppen őket illeti meg a kezdeményezés az angol-amerikai tömb létrehozása terén. Erre a dicsekvésre csupán azért van szükségük, hogy álcázzák szolgalelkűségüket és azt, hogy milyen messzire jutottak az amerikai monopóliumok előtti behódolásban.

Az angol imperializmus, mint az amerikai imperializmus „ifjabb társa", minden gazdasági, katonai és politikai erőforrását (fegyveres erők, gazdaság, támaszpontok, diplomácia, kémszervezetek, propaganda) mozgósítja a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni háború előkészítése érdekében. „Az angol-amerikai blokk a fasiszta támadókhoz hasonlóan folytatja az új háború előkészítését minden eszközzel: katonai-stratégiai rendszabályok alkalmazásával, valamint politikai nyomás, zsarolás, gazdasági terjeszkedés, a népek leigázása, a tömegek ideológiai mérgezése és a reakció fokozása útján"[36].

Az angol imperializmus külpolitikája szélsőségesen reakciós, agresszív és provokációs jellegű. Az angol diplomácia a lehető legtevékenyebben vesz részt az agresszív katonai szövetségnek, a mai agresszorok tömbjének összetákolásában.

A labourista kormány folytatta Churchill politikáját Görögországban — a fasizmus erőszakos bevezetését fegyveres intervenció segítségével. A „munkáspárti" kormány irányította azt a választási és népszavazási komédiát, melynek eredményeként 1946-ban „jogerőre emelkedett" a görög monarchofasiszta rendszer. Anglia közvetlen közreműködésével hozták nyilvánosságra 1947 március 12-én a Truman-elvet.

A Marshall-terv — Európa leigázásának amerikai terve, mely az agresszív katonai koalíció gazdasági alapjainak megteremtésére irányult —, mint már láttuk, ugyancsak az angol imperialisták tevékeny közreműködésével valósult meg.

Az első agresszív katonai tömb — a Nyugati Szövetség — megalakulása az angol imperialisták kezdeményezésére és közvetlen irányításával ment végbe. 1948 január 22-én Bevin a parlamentben külpolitikai programbeszédet mondott, amelyben felszólította a nyugati államokat a Nyugati Szövetség megalakítására. Ehhez a beszédhez előzetesen kikérték az Egyesült Államok külügyminiszterének — Marshallnak — a véleményét. 1948 március 17-én, Brüsszelben öt állam: Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia

[36] A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai. Szikra 1951. 28. old.

és Luxemburg 50 évre katonai egyezményt kötött. Még aznap Truman, az Egyesült Államok elnöke, beszédet mondott a Kongresszus két házának együttes ülésén, amelyben kijelentette, hogy az Egyesült Államok támogatja a Nyugati Szövetséget.

Az angol imperializmus arról ábrándozott, hogy saját ellenőrzése és vezetése alatt sikerül egy európai tömböt létrehoznia. A Nyugati Szövetség azonban más körülmények között jött létre: elsősorban a Wall Street irányelvei szerint mint az amerikai katonai tömb — az Északatlanti Egyezmény — első láncszeme. 1950 decemberében pedig, amikor Eisenhowert kinevezték az Atlanti Egyezményhez tartozó országok egyesült haderőinek főparancsnokává, bejelentették, hogy feloszlatják a Nyugati Szövetség külön katonai szervezetét, amely angol parancsnokság alatt állott. Ez a katonai szervezet feloldódott az agresszív Északatlanti Egyezményben, az angol imperialistáknak önálló szerepükre vonatkozó tervei tehát — füstbementek.

Tény azonban, hogy a Nyugati Szövetség annak a javaslatnak az alapján valósult meg, amelynek hivatalos elnevezése: Bevin-terv volt. A történelem nem felejti el, hogy amikor a nemzetközi imperialista reakció az egyes agresszív, térhódító cselekményekről áttért az új világháborúra számító katonai koalíciók közvetlen szervezésére, akkor — a Wall Street és a City monopolistáinak megbízásából — a jobboldali labourista lettek az új agresszív tömb kezdeményezői, szervezői és propagálói.

A háború diplomáciai előkészítése terén a csúcspontot 1949 április 4-én, az Északatlanti Egyezmény megkötésével érte el az angol-amerikai imperializmus. Ebben az egyezményben véglegesen lelepleződött az angol-amerikai tömb agresszív politikája, melynek az a célja, hogy háború kirobbantása révén teremtse meg a Wall Street és a City világuralmát, a kardcsörtető amerikanizmus égisze alatt. Ez az egyezmény nem valamilyen regionális egyezmény, hanem az agresszorok szövetsége, a mai nemzetközi reakció „szentszövetsége". Ez az egyezmény — melyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének megkerülésével kötöttek meg — alássa az ENSz alapjait. Az Északatlanti Egyezmény éle a Szovjetunió, a népi demokratikus országok ellen és világszerte a demokratikus, haladó erők, a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen irányul. A Szovjetunió külügyminisztériumának az Északatlanti Egyezménnyel kapcsolatban kiadott nyilatkozata leszögezi, hogy „ebben az ügyben a vezetést az Amerikai Egyesült Államok kormányzó körei tartják kezükben, akik tömböt alkotnak Nagybritanniának, Európa legerősebb kapitalista hatalmának kormányzó köreivel"[37].

[37] A Szovjetunió Külügyminisztériumának nyilatkozata az Északatlanti Egyezményről. Goszpolityizdat 1949. 13. old. (oroszul).

Az angol imperializmus új háborúra tör és ahol csak tudja, gáncsolja a Szovjetunió békepolitikáját. Az angol diplomácia az a tényező, amely megakadályozza a tartós béke létrejöttét és új háború kirobbantását tűzte ki céljául. Az angol diplomácia e szerepére akkor derült éles fény, amikor a szovjet sajtó 1948 májusában nyilvánosságra hozta a szovjet-amerikai kapcsolatokra vonatkozó okmányokat, többek között a szovjet kormánynak azt a nyilatkozatát, mely szerint hajlandó tárgyalásokat kezdeni a Szovjetunió és az Egyesült Államok között felmerült nézeteltérések rendezése céljából. A szovjet nyilatkozatot az egész angol nép nagy megelégedéssel vette tudomásul. A labourista kormány azonban ellenségesen fogadta ezt a nyilatkozatot és minden tőle telhetőt elkövetett, hogy az Egyesült Államokat rávegye a szovjet javaslat visszautasítására.

Hasonló álláspontot foglalt el a béke ellen áskálódó és háborút forraló labourista kormány 1948 október végén, amikor felmerült az a javaslat, hogy Vinsont, mint az Egyesült Államok különmegbízottját Moszkvába küldik, hogy tárgyalásokat folytasson a berlini kérdés, valamint a szovjet-amerikai kapcsolatok más vitás kérdéseinek rendezése ügyében. Az angol kormány viszont negatív álláspontot foglalt el Vinson küldetésével, és általában minden olyan módszerrel kapcsolatban, amely közvetlen tárgyalásokra vezetett volna az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Anglia kormányzó körei ismét nyiltan kimutatták, hogy nekik a nemzetközi helyzet kiéleződése, a háborús idegfeszültség mesterséges fokozása áll érdekükben.

Sztálin elvtársnak 1949 január végén — február elején, Kingsbury Smith kérdéseire adott válaszait — amelyekben felvetődött a békeegyezmény megkötésének, a fokozatos lefegyverzésnek és a Truman elnökkel való találkozásnak javaslata — lelkesen, rokonszenvvel fogadta az angol nép. Palme Dutt, az Angol Kommunista Párt Végrehajtó Bizottságának elnökhelyettese, 1949 február 1-én, egy népgyűlésen felszólalva, kijelentette: „Azok a világos és meggyőző válaszok, amelyeket Sztálin adott az amerikai ujságírónak a világbéke megteremtése érdekét szolgáló szovjet-amerikai együttműködés lehetőségeiről, a világ minden népéhez szóló felhívásként hangzottak ... Sztálin békefelhívása reményt és visszhangot keltett az embermilliók szívében ..."

A labourista kormány azonban ezalkalommal is elkövetett minden tőle telhetőt, hogy az Egyesült Államok példájára, ő is elutasítsa a békeegyezmény megkötésére vonatkozó javaslatot. Az angol diplomácia, az amerikai diplomáciával karöltve, minden úton-módon fokozta a háborús feszültséget és a Szovjetunió elleni „hidegháborút". Egyidejűleg pedig elvetette a Szovjetunió azon igazságos, békeszerető javaslatait, amelyek a háborús gyujto-

gatók megzabolázására, a béke és a nemzetközi együttműködés elmélyítésére irányultak. 1947 és 1951 között az Egyesült Nemzetek Szervezetének nem volt olyan közgyűlése, amelyen Anglia és az Egyesült Államok támogatták volna a Szovjetuniónak az atomfegyver betiltásáról, az öt nagyhatalom szokásos fegyverzetének jelentős csökkentéséről, az e nagyhatalmak közötti békeegyezmény megkötéséről szóló javaslatait.

Az angol imperialistáknak — az „erők egyensúlya", a nagyhatalmak közötti konfliktusok és háborúk szítása politikájához híven — nincs kifogásuk az ellen, hogy az amerikai agresszív, expanzionista körök segítségével javítsanak helyzetükön és új lehetőségek után kutassanak, egy Szovjetunió ellenes háború megszervezése révén. A vaskalapos angol imperialistáknak ezeket a titkos szándékait éppen Churchill árulta el 1948 október 9-én, a konzervatív párt llandudnói konferenciájának záróülésén tartott beszédében.

A *Pravda*, 1948 október 21-i szerkesztőségi cikkében, feltárta Churchill és kebelbarátai álnok terveinek lényegét: „Azok a londoni urak; akik szeretik mással kikapartatni maguknak a forró gesztenyét, a nemzetközi konfliktusok kirobbantására törekvő aljas politikájukban a lehető legagresszívebb erőket igyekeznek felhasználni. Még nem is olyan régen a német fasiszták agresszióját akarták Kelet felé terelni. Napjainkban a Wall Street térhódító tendenciáira, a reakció táborának élén álló amerikai monopolista körök agresszivitására építenek ... Churchill reményei enyhén szólva érthetetlenek lennének, ha nem számítana arra, hogy az őáltala és elvbarátai által oly kitartóan szított amerikai-szovjet ellentét új lehetőségeket nyujthat az angol imperializmus számára ... Miközben az angol külpolitika a washingtoni külügyminisztérium irányelvei szellemében cselekszik, a hétpróbás angol zugpolitikusok még mindig reménykednek abban, hogy a végén ezt a játszmát megnyerhetik."

Az angol imperialisták és jobboldali labourista tányérnyalóik lépten-nyomon lelepleződnek mint a béke áldz ellenségei, mint az új háború gyujtogatói.

Az angol kormány tevékenyen bekapcsolódott a koreai nép elleni háborús intervencióba, melyet az amerikai imperializmus robbantott ki 1950 június 25-én, valamint az ezt követő katonai provokációkba Kína határainál. Az angol imperialisták lábbal tiporták az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányát, valamint a Kínai Népköztársasággal való diplomáciai kapcsolatokról szóló egyezményt, s az amerikaiakkal együtt kierőszakolták az Egyesült Nemzetek Szervezetében azt a szégyenletes határozatot, amely a Kínai Népköztársaságot „agresszornak" nyilvánítja. Anglia lett az egyik vezető tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetében

kialakult agresszív magnak, amely a nemzetközi biztonság e szervezetét — az amerikai imperialisták szájaíze szerint — az új világháború eszközévé tette.

A koreai kalandot alaposan előkészítette és kitervelte az amerikai-angol tömb, azzal a céllal, hogy egyik láncszeme legyen az új világháború kirobbantására irányuló akciók sorozatának. Semmiképp sem tekinthető véletlennek, hogy a koreai kaland előestéjén az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország külügyminiszterei, majd az Atlanti Egyezményben résztvevő valamennyi állam képviselői 1950 májusában Londonban értekezletet tartottak, melyeket Acheson külügyminiszter vezetett. Az Angol Kommunista Párt nyilatkozata úgy jellemzi ezeket a tanácskozásokat mint haditanácsokat, „amelyeknek célja — az agresszív világháború előkészítése"[38]. Az Atlanti Egyezményhez tartozó államok külügyminisztereinek és hadügyminisztereinek következő értekezlete, mely 1950 december közepén zajlott le Brüsszelben — ugyancsak Acheson vezetésével —, határozatot hozott arról, hogy egyesült haderőt szerveznek Eisenhower parancsnoksága alatt, mielőbb kiépítik a nyugat-európai katonai felvonulási területet és nagy mértékben kibővítik a fegyverkezési programot. Határozatot hoztak továbbá arról, hogy a nyugatnémet hadsereget — élén hitlerista tábornokokkal — beolvasztják az Atlanti Egyezmény Szervezete fegyveres erőibe.

Az új világháború előkészítésének gépezete teljes gőzzel működni kezdett.

Az angol imperializmus külpolitikája: a hitszegés és álnokság külpolitikája. E politika jellege már a második világháború alatt is ékesen megnyilatkozott. Kiderült, hogy a második front szabotálásának Churchill-féle politikája szerves része volt annak a tervnek, melyet már 1942-ben kidolgoztak a háború utáni szovjetellenes front megszervezésére vonatkozóan. 1949 szeptember 5-én, az úgynevezett Európai Parlament strasbourgi közgyűlésén az egyik angol küldött, a konzervatív MacMillan nyilvánosságra hozott egy részletet abból a titkos emlékiratból, amelyet Churchill állított össze 1942 októberében az angol kormány számára. Ebben az emlékiratban Churchill síkraszáll az „Európai Egyesült Államok megteremtése mellett, mely az orosz barbárság elé emelt gát szerepét töltené be"[39]. Az alsóház szószékéről Churchill kijelentette, hogy „könnyíteni óhajt a szövetségesre nehezedő terheken" — a titkos üléseken pedig terveket dolgozott ki a háború utáni szovjetellenes front megszervezésére. A labourista kormány teljes egészében magáévá tette ezt a képmutató, csalárd és hitszegő politikát.

[38] Pravda. 1950 május 30.
[39] Pravda. 1949 szeptember 10.

Az angol kormány egész diplomáciai tevékenységének éle a Szovjetunió ellen irányul, az ellen az ország ellen, amely megmentette Angliát a hitleri betörés veszélyétől, a fasiszta rabság szörnyűségeitől, az ellen az ország ellen, amely a béke zászlóvivője és a legfőbb akadály a háborús gyujtogatók útjában.

Az angol Foreign Office-ban a Szovjetunió legádázabb ellenségei a hangadók. Archibald Johnstone, a *Britanszkij Szojuznyik* (A moszkvai angol nagykövetség orosznyelvű folyóirata. — *Szerk.*) volt szerkesztője a *Pravdá*-hoz intézett levelében elmondotta, hogy az angol külügyminisztérium gépezetében, de méginkább a moszkvai angol nagykövetségen, szovjetellenes légkör uralkodik. Csupán olyan emberek érvényesülnek itt, akikben ádáz düh és gyűlölet lobog a Szovjetunió iránt, akik nem riadnak vissza semmiféle hazugságtól és rágalomtól, csak hogy diszkreditálják a Szovjetuniót[40]. Ugyanezt mondotta el a *Pravda* szerkesztőségének küldött levelében R. Daglish[41], a *Britanszkij Szojuznyik* volt helyettes szerkesztője. R. Parker híres angol ujságíró, „Összeesküvés a béke ellen"[42] című könyvében lefesti az angol diplomáciai képviselőknek, a Szovjetunió ádáz ellenségeinek egész sorát, akik a moszkvai angol nagykövetségen ágálnak: Hill — az angol katonai misszió vezetője, aki már a polgárháború idején kémtevékenységet folytatott a Szovjetunióban; Archibald C. Kerr nagykövet, aki minden amerikai diplomata előtt hajbókol, Kennantól, a „hidegháború" egyik kezdeményezőjétől Harrimanig, az elvakult háborús uszítóig; Maurice Peterson, aki megszervezte a diplomáciai testület „tiltakozását" a szovjet pénzreform ellen; Frank Roberts tanácsos, Bevin volt titkára, aki teljes erejéből szítja a háborús hisztériát és azt állítja, hogy Anglia számára az az egyedüli „menekvés", ha kihasználja a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti surlódásokat — s ezáltal dollár- meg egyébfajta segélyt kap az Egyesült Államoktól.

Az angol kormány egész külpolitikai tevékenysége, mely mélységesen ellenséges és provokációs a Szovjetunióval szemben, durván lábbal tiporja az 1942. évi angol-szovjet szövetségi szerződés betűjét és szellemét. Ezt a tényt megcáfolhatatlanul bebizonyította a szovjet kormány több hivatalos nyilatkozata, többek között az 1951 február 24-i jegyzéke[43].

---

[40] Pravda. 1949 április 24.

[41] Pravda. 1950 március 9.

[42] *Ralph Parker*. Összeesküvés a béke ellen. Szikra 1950.

[43] Pravda. 1951 február 25. Lásd még a Szovjetunió külügyminisztériumának nyilatkozatát az Északatlanti Egyezményről (Pravda. 1949 január 29.); a Szovjetunió kormányának 1949 március 31-i memorandumát; a szovjet kormánynak Nagybritannia kormányához intézett, 1950 december 15-ről kelt jegyzékét; a szovjet kormánynak Nagybritannia kormányához intézett, 1951 január 20-ról kelt jegyzékét.

Az angol-szovjet szerződés kötelezi a szerződő feleket, hogy mindent kövessenek el a német agresszió megismétlődésének megakadályozása érdekében. Ugyanígy a jaltai és potsdami konferenciák határozatai is kötelezik a konferencián részt vett hatalmakat, hogy Németország demilitarizálására és demokratizálására törekedjenek. Anglia és az Egyesült Államok azonban helyreállítják Németország hadiiparát, a Ruhrvidéket az agresszív szövetség hadigazdasági bázisává változtatják, újjáélesztik a német hadsereget a hitlerista tábornoki karral egyetemben, Nyugat-Németországot pedig a Szovjetunió és a népi demokráciák elleni újabb háború felvonulási területévé építik ki.

Az angol-szovjet szerződés mindkét felet kötelezi, hogy semmi olyan szerződést ne kössenek, vagy semmi olyan koalícióban ne vegyenek részt, amely a másik szerződő fél ellen irányul. Az angol kormány azonban, az Egyesült Államok kormányával karöltve, létrehozta az agresszív Északatlanti Tömböt, melynek célja: háború előkészítése a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen; sőt, ebbe az agresszív szövetségbe bevonták Nyugat-Németországot is, fasisztabarát, revansvágyó kormányával egyetemben.

Durván lábbal tiporva, papírronggyá változtatva az angol-szovjet szerződést, az angol imperialisták és jobboldali labourista hadsegédeik a szovjetellenes hazugság és rágalom ködfüggönyével igyekeznek leplezni agresszív politikájukat. Sztálin elvtárs, a labourpárti kormány rágalomhadjáratát leleplezve, megállapította: „Attlee miniszterelnöknek azért van szüksége a Szovjetunió ellen irányuló hazugságra, neki azért kell a Szovjetunió békepolitikáját agresszívnek, az angol kormány agresszív politikáját pedig békésnek feltüntetnie, hogy tévedésbe ejtse az angol népet, hogy erővel elhitesse vele a Szovjetunió ellen irányuló hazugságot és ilymódon csalással berántsa az új világháborúba, amelyet az Amerikai Egyesült Államok uralkodó körei szerveznek"[44].

Az angol imperialisták a legálnokabb eszközöktől sem riadnak vissza, hogy elérjék bűnös, agresszív külpolitikai céljaikat. A nemzetközi küzdőtéren szövetségre lépnek a legvisszataszítóbb reakció erőivel — a német revansvágyókkal és fasisztákkal, Salazarral, Portugália fasiszta diktátorával, a görög monarchofasizmussal, a Vatikánnal, Tito—Rankovics fasiszta kémbandájával.

A jobboldali labouristák a Wall Street és a City egyik legfontosabb megbízását teljesítik, midőn szakadár tevékenységet folytatnak a nemzetközi munkásmozgalomban. A jobboldali labouristák vezető szerepet játszottak a Comiscóban — az elevenen elrothadt II. Internacionále életrekeltésével kísérletező szervezetben, mely nem egyéb, mint a munkásmozgalom szakadárjainak és

[44] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 92. old.

árulóinak blokkja, az agresszív Északatlanti Tömb politikai és kémügynöksége. E „szocialista internacionálénak" — amelyet 1951 júliusában tákoltak össze Majna-Frankfurtban — a labourista Morgan Phillips az elnöke. A trade-unionok reakciós vezérei — az amerikai szakszervezeti „boss"-okkal karöltve, az Egyesült Államok és Anglia finánccoligarchiájának egyenes utasítását teljesítve — meg akarják bontani a munkásosztály nemzetközi egységét, amely a Szakszervezeti Világszövetség megalakulásában jutott kifejezésre. Szakadár tevékenységüket azzal tetőzték be, hogy 1949 november—decemberében konferenciára hívták össze Londonba a szakszervezeti szakadárokat és sztrájktörőket, s megalakították ezek nemzetközi központját. A Szakszervezeti Világszövetség elleni összeesküvést azon az értekezleten agyalták ki, amely 1947 december közepén zajlott le Washingtonban, az angol Foreign Office képviselőinek és a két ország szakszervezeti vezéreinek részvételével[45].

A továbbiakban a sztrájktörők nemcsak a diplomáciai képviseletekkel, hanem az angol-amerikai tömb vezérkaraival és kémszervezeteivel is egybehangolták üzelmeiket. Egész aknamunkájuk arra irányul, hogy a tőke támadása és a háborús gyujtogatók aktivizálása közepette megbontsák a munkásmozgalom szervezettségét.

Rendkívül nagy agresszív tevékenységet fejt ki az angol imperializmus a diverziós, kém- és aknamunkák terén. Mindazok az összeesküvési, kémkedési és banditaperek, amelyek az utóbbi években a népi demokratikus országokban lezajlottak, felfedték, hogy az angol Intelligence Service, az amerikai kémszervezettel egyetemben, vezető szerepet játszott a kémek toborzásában és a kémhálózat kiépítésében, az ellenforradalmi összeesküvések szervezésében. Ezek során az imperialista kémszolgálat nem szorítkozott a régi burzsoá, kulák- és szociáláruló pártok maradványainak felhasználására, hanem megkísérelte becsempészni ügynökeit — kémeket és provokátorokat — a kommunista, munkáspártok soraiba is. Rajk Lászlónak és cinkosainak pere, mely 1949 szeptemberében folyt le Budapesten, Trajcso Kosztovnak és cinkosainak pere, mely 1949 decemberében zajlott le Szófiában, akárcsak a többi ilyen perek, feltárták, milyen jellegű és arányú galád összeesküvéseket szőnek az imperialisták a népi demokratikus országok ellen. Az angol, majd az amerikai felderítő szolgálat már a háború idején beszervezte és szolgálatába állította Tito, Rankovics, Kardelj, Gyilasz stb. áruló bandáját. Nem véletlen, hogy a háború alatt Tito vezérkaránál tartózkodott Churchill fia, apja titkos megbízásából.

[45] Pravda. 1948 január 29.

A fasiszta korcsok és árulók aljas jugoszláv bandájának azt a feladatot szánták, hogy kellő pillanatban hátbadöfje a demokrácia és szocializmus Szovjetunió vezette táborát, leválasszon róla és az imperializmus, a reakció táborába vonjon át több népi demokratikus országot. Mindezekben a galád tervekben része volt az angol kémszolgálatnak, mely kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett a keleteurópai országokban. Az angol imperializmus már 1942-ben számolt a népi demokratikus erők győzelmének lehetőségével, s ezért különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy beküldje kémeit és provokátorait a Kommunista Pártok soraiba.

A jobboldali labouristák a legtevékenyebben részt vesznek a népi demokratikus országok elleni kém- és kártevőmunka megszervezésében. Már a háború alatt, 1943-ban, Európába vezényelték George Gibsont, a trade-unionok főtanácsának tagját, akit a labourista kormány idején kineveztek az Angol Bank egyik igazgatójának, 1948-ban azonban, a piszkos Stanley-ügyben való részvétele miatt, nyugalomba kellett vonulnia. Ez a Gibson kapcsolatba lépett Magyarországon, Bulgáriában és Romániában a különböző reakciós csoportokkal, hogy „megszervezze és bátorítsa a kommunistaellenes erőket" arra az időre, mikor ezek az országok kikerülnek a háborúból. A Maniu-perben, amely 1947 őszén zajlott le, ugyancsak bebizonyosodott, hogy a labourista vezérek már a „munkáspárti" kormány hatalomrajutása előtt tevékenyen részt vettek a keleteurópai országokban az ellenforradalmi erők megszervezésében.

1949 júniusában az angol Labour-párt végrehajtó bizottságának kebelében létrehozták a „keleteurópai szocialista pártok irodáját". Az iroda tagjai Morgan Phillips, Noel-Baker és Dennis Healey lettek. Az irodának az a fő feladata, hogy a Lengyelországból, Csehszlovákiából, Bulgáriából, Romániából és Magyarországról elmenekült különböző árulókat felhasználja az angol kémszolgálat tájékoztatására. A labourista vezérek részt vettek a jugoszláv Tito—Rankovics klikk fasiszta kémeinek és gyilkosainak toborzásában, majd amikor ezeket leleplezték, nyíltan magasztalták Titót és klikkjét.

Az angol-amerikai imperialisták és jugoszláv segédeik összeesküvése — a demokrácia erőinek éberségébe, összeforrottságába és egységébe ütközve — teljes kudarcot vallott. A fasiszta ügynökök leleplezése és megsemmisítése a népi demokratikus országokban az angol-amerikai kémszolgálat nagy veresége volt, s keresztülhúzta a háborús gyujtogatók aljas terveit.

Az angol imperialisták külpolitikája népellenes, nemzetellenes, talajtalan kalandorpolitika, mely ellentétben van Anglia létérdekeivel. Elegendő, ha arra az irányvonalra utalunk, ame-

lyet Anglia kormányzó körei a német kérdésben követnek. Az angol és amerikai imperialisták megszegték a jaltai és potsdami egyezmény Németország demokratizálására és demilitarizálására vonatkozó elveit, külön akciókba kezdtek, Németország kettészakítására törekedtek. 1946 december 2-án Anglia és az Egyesült Államok különegyezményt kötöttek „Bizónia" megalakításáról. 1948 júniusában a nyugati hatalmak külön pénzreformot hajtottak végre övezeteikben és kiprovokálták az úgynevezett „berlini válságot", s ezzel kapcsolatban példa nélkül álló háborús hisztériát idéztek elő.

1948 decemberében a hat nyugati hatalomnak a Ruhr-kérdésben összehívott londoni különkonferenciája kidolgozta az úgynevezett „ruhrvidéki szabályzatot", amelynek az volt a célja, hogy a Szovjetuniót kizárja Németország legfontosabb hadiipari bázisának ellenőrzéséből, s ezt a bázist az új imperialista agresszió felvonulási területévé tegye. Ugyanakkor a „ruhrvidéki szabályzat" azt is bebizonyította, hogy a Ruhrvidék ellenőrzésére vonatkozó angol tervek kudarcot vallottak, s ez az ellenőrzés az amerikai monopolisták kezébe került. A német békeszerződés megkötését szabotáló nyugati hatalmak 1949 áprilisában a washingtoni konferencián elfogadták az úgynevezett „megszállási statutumot", amely fenntartja a megszállási rendszert, és korlátlan lehetőségeket biztosít az angol-amerikai monopóliumok garázdálkodásához Nyugat-Németországban, a német népet pedig megfosztja önálló állami léthez való jogától. Ez az egész bomlasztó tevékenység 1949 szeptember 20-án, a bonni különkormány megalakításával érte el tetőpontját. A bonni kormány ellenségesen áll szemben a demokratizálás és demilitarizálás feladataival, viszont bátorítja a revansvágyó és fasiszta köröket.

Az Atlanti Tömb 1950 decemberi határozata — mely szerint bevonja fegyveres erői keretébe a nyugatnémetországi hadsereget — nemcsak a német revansvágyó körökkel kötött katonai szövetség megalakítása volt. Ez a határozat azt is jelentette, hogy az úgynevezett „európai hadseregben" a vezető szerepet a feléledő német Wehrmachtnak, és az élén álló hitlerista tábornokoknak adják át. Éppígy a Schuman-terv 1951 március 19-i parafálása azt jelentette, hogy Nyugat-Németország — elsősorban a Ruhrvidék — játssza majd Európában az agresszív tömb fő hadiipari bázisának a szerepét. Az angol kormány nem vett részt ebben a tervben, de jóváhagyta. Az események igazolták az Angol Kommunista Párt 1950 június 13-i nyilatkozatának helyességét. „Az angol kormány — olvashatjuk a nyilatkozatban — nem akadályozhatja meg e terv valóraváltását, amíg folytatja a háború előkészítésének politikáját, az amerikai nagytőkének való behódolás politikáját. Függetlenül attól, hogy részt vesz-e az angol kormány ebben a tervben a jelen-

legi vagy a megváltoztatott feltételek mellett, ez a terv súlyos csapást mér Anglia nemzeti függetlenségére, veszélyezteti a bányászok és kohászok életét, veszélyezteti a békét"[46].

Súlyos következményekkel jár Anglia számára nemzetellenes politikája, mellyel feltámasztja a német militarizmust és revansizmust. „A német militarizmus újrafelfegyverzése az első világháború után — mondja az Angol Kommunista Párt 1950 október 29-i nyilatkozata — olyan bűn volt, amely többszázezer angol életébe került. Nem szabad tűrnünk, hogy ez megismétlődjék"[47].

Éppen ilyen jellegzetes Anglia uralkodó köreinek politikája az atomfegyver kérdésében is. Anglia kezdettől fogva gyáván kullogott az amerikai banditák atomdiplomáciája után. Bevin és Churchill külpolitikai irányvonala teljes mértékben egy hamis feltevésre — az amerikaiak atommonopóliumára épült fel. Az angol diplomácia teljes erejével támogatta az amerikai szuper-világ-atomtröszt létrehozására vonatkozó Baruch-tervet és elvetette az atomfegyver teljes eltiltását követelő méltányos szovjet javaslatokat. Ám minden józan gondolkozású angol tudja, hogy az atomháborúban való részvétel Anglia nemzeti öngyilkossága lenne. Nincs még egy olyan hatalom, mely annyira sebezhető lenne atomfegyver alkalmazása esetén, mint az angol szigetbirodalom. Az angol sajtó idézte az amerikai szoldateszka vezetőinek nyilatkozatait, melyek szerint a brit szigetek az amerikai stratégiai rendszerben az „atomelnyelő" és az atomfegyver támaszpont szerepét játsszák. Angliának mint az amerikai agresszív stratégia előretolt állásának szerepéről többízben említést tett Bradley is, az Egyesült Államok vezérkari tanácsának főnöke. Az angol nép azonban erélyesen szembeszáll azokkal a tervekkel, amelyek Angliát „az atomháború Maltájává" akarják változtatni. Anglia legtekintélyesebb tudósai erélyesen tiltakoznak az amerikai atomdiplomácia és atomstratégia támogatása ellen.

A TASzSz 1949 szeptember 25-i közleménye és Sztálin elvtárs nyilatkozata, melyet a *Pravda* munkatársának tett az atomfegyverről (1951 október 6.), teljesen nyilvánvalóvá tette a gengszteri „atomdiplomácia" csődjét. Az amerikaiak atommonopóliuma — legendának bizonyult. Az angol nép elvárta, hogy kormánya legalább most az egyszer levonja a kellő következtetéseket és támogatja a nemes, humánus szovjet javaslatokat. Az amerikai monopolisták pórázára fűzött angol kormány azonban folytatja régi, nyilvánvalóan csődbejutott irányvonalát.

Az együttes koreai katonai intervenció és az Európában megindított erőteljes háborús készülődés következtében 1950—1951-

[46] Pravda. 1950 június 14.
[47] Pravda. 1950 október 31.

ben még szorosabbá vált az angol-amerikai katonai együttműködés, melyben Anglia csak másodrangú szerepet kapott az amerikai militarizmus mellett. 1950 július 27-i parlamenti felszólalásában Churchill kijelentette, hogy Kelet-Ázsiában már 1948-ban azzal a rendeltetéssel épültek amerikai katonai támaszpontok, hogy innen vessék majd be az atomfegyvert a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen. 1951 április 19-én tartott parlamenti beszédében Churchill bejelentette, hogy Amerika ugyanilyen támaszpontokat kap nemcsak Angliában, hanem a földközitengeri brit birtokokon is. Az angol nép azonban rettegéssel figyeli, miként válik Anglia az amerikai atomháború támaszpontjává. Az Angol Kommunista Párt programja ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „A harmadik világháború, az atomfegyver felhasználásával, megsemmisítené nagyvárosainkat, embermilliókat pusztítana el és évszázadokkal vetné vissza Angliát. Ez a háború az angol nép számára csakis szörnyű katasztrófával végződhetne"[48].

1950 végén — 1951 elején, az Atlanti Tömb egyesült fegyveres erőinek létrehozása után, az angol hadsereg Eisenhower amerikai tábornok parancsnoksága alá került, a valaha oly büszke atlanti angol hajóhad parancsnoka Fechteler amerikai tengernagy lett, maga Anglia pedig amerikai katonai támaszponttá vált. A koreai háború kezdete és alakulása megmutatta, hogy az amerikai imperialisták egyedül hozzák meg nagyfontosságú döntéseiket a háború és béke kérdésében anélkül, hogy a legkisebb mértékben is tekintettel lennének szövetségeseik akaratára meg szuverenitására, és kész tények elé állítják őket. Ilyen eredményekkel járt Churchill—Attlee nemzetellenes politikája.

Az agresszív háború előkészítésének politikája Angliát elkerülhetetlenül a Wall Street hűbéresévé és adófizetőjévé, a brit szigeteket amerikai katonai támaszponttá, az angol népet pedig a kardcsörtető amerikai imperializmus zsoldosává változtatja.

Az angol burzsoázia mindig arra törekedett — és gyakran sikerrel is járt törekvése —, hogy „idegen kezekkel" harcoljon. Most Anglia válik az amerikai imperializmus zsoldosává. Amerika éppen arra készül, hogy Anglia és a többi marshallizált ország vívja meg helyette háborúit. Anglia uralkodó osztályai valamikor külpolitikájuk „megfontoltságával", óvatosságával, körültekintésével (wait and see — kivárni és szemlélni) dicsekedtek. Most pedig a szerencsejáték és a kalandok útjára léptek. Játszanak a tűzzel — de legjobban ők égethetik meg ujjukat.

A második világháborúban a Szovjetunió izzé-porrá zúzta, tönkreverte a katonailag legerősebb fasiszta hatalmakat. Annál inkább kudarc vár tehát az angol-amerikai tömb háborús terveire

[48] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 15. old.

a jelenlegi körülmények között, amikor a két rendszer erőviszonya a szocializmus javára változott meg, amikor a világ minden országában terjed a béke híveinek győzhetetlen mozgalma, amikor szilárdan áll a demokrácia és a szocializmus hatalmas tábora, élén a Szovjetunióval. „Az amerikai imperializmus urai az új világháború kirobbantására és a világuralom meghódítására irányuló terveiknél nem számolnak az imperializmus tábora és a szocializmus tábora közötti reális erőviszonyokkal. Világuralmi terveiknek még kevésbbé van talaja, még inkább kalandorjellegűek, mint a hitleristák és a japán imperialisták tervei voltak." (A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatából. Tartós békéért, népi demokráciáért! 1949 november 29.)

Az angol-amerikai tömb politikája a háború utáni időszakban egymás után szenvedi a súlyos vereségeket. Megbukott a Szovjetunió elszigetelésének irányvonala, s ennek éppen az ellenkezője következett be: az agresszorok szigetelődnek el mindjobban a néptömegektől. 1949 október 7-én kikiáltották Berlinben a Német Demokratikus Köztársaság megalakulását, ami arról tanúskodik, hogy az angol-amerikai tömb antidemokratikus, szakadár, rabló politikája kudarcra van kárhoztatva, s hogy diadalmaskodik az a politika, melyet a Szovjetunió követ. Ez az utóbbi politika az egységes, demokratikus, békeszerető Németország megteremtésére irányul és támogatásra lel a német nép legszélesebb köreiben. Megsemmisítő vereséget szenvedett az imperialisták intervenciós politikája Kínában. Az „atomdiplomácia" szertefoszlott, mint a buborék. A koreai háború, melyet a Pentagonban könnyű katonai sétának és biztató előjátéknak szántak a nagyobbarányú katonai vállalkozásokhoz, az amerikai imperializmusra és az egész agresszív tömbre súlyos — katonai és erkölcsi-politikai — vereséget mért. Beigazolódtak Sztálin elvtárs szavai, hogy „a koreai háború csakis az intervenciósok vereségével végződhet".

Az angol-amerikai tömbnek mindezek a vereségei az angol imperializmus külpolitikájának kettős kudarcát, e politika teljes és nyilvánvaló csődjét jelentették. Hiszen ugyanakkor az egész vonalon folytatódott az angol imperializmus meghátrálása az amerikai imperializmus támadása előtt, az angliai kormánykörök behódoló, kapituláns politikája pedig mindinkább függő, hűbéri helyzetbe kényszerítette az országot.

Az agresszív tömb vereségei folytán elkerülhetetlenül kiéleződik e blokk valamennyi ellentéte. 1950—1951 folyamán több fontos kérdésben erősen kiéleződtek az ellentétek Anglia és az Egyesült Államok között: Németország és az Atlanti Szövetség rendszerében elfoglalt „sorrendi helyének" kérdésében; a Távol-Kelet stratégiájának kérdésében és abban, hogy milyen a kölcsönös kapcsolat e stratégia és a háborúra előkészített európai fel-

vonulási terület között; Japán és a Csendesóceáni Egyezmény kérdésében; a háború gazdasági terhének megosztása és a stratégiai nyersanyag kérdésében. Az óceán mindkét oldalán már nyiltan kezdték hangoztatni az angol-amerikai együttműködés válságát . . .

Ám valamennyi vitás kérdésben változatlanul az amerikai imperializmus vonala kerekedett felül, az angol imperialisták pedig lépésről lépésre visszavonultak „az erősebb társ" támadása elől.

Kapituláns politikájuk igazolására és megokolására az angol kormánykörök gyakran olyan jelszavakat és elgondolásokat hangoztatnak, amelyeket „Franciaország sírásóinak", az 1938—1940-es évek francia münchenistáinak fegyvertárából kölcsönöztek. Azt hangoztatják, hogy „az angol szocializmusnak úgy kell táncolnia, ahogyan Snyder (az Egyesült Államok pénzügyminisztere) fütyül"[49], mert ellenkező esetben pénzügyi csőd fenyegeti Angliát; hogy Anglia „vereséget szenvedett a második világháborúban" s ezért be kell érnie a „másodhegedűs" és a hűbéres szerepével[50]; hogy Anglia nem tud önálló szerepet játszani a nemzetközi küzdőtéren, s meg kell békülnie azzal, hogy másodrangú hatalom — „kis Anglia" — lett, amely engedelmesen követi az amerikai imperializmust.

Ám az amerikai imperializmus előli visszavonulás még jobban felcsigázza az amerikaiak terjeszkedési vágyát és további meghátrálásra kényszeríti a Brit Birodalmat. Odáig fajult a dolog, hogy az amerikai vezető körökben már nyiltan felvetették Anglia és a Brit Birodalom teljes bekebelezésének kérdését. 1949 augusztus 16-án a *Wall Street Journal*, az amerikai nagy üzleti körök lapja, közölte, hogy az Egyesült Államok külügyminisztériumában megvitatják az „angol-amerikai gazdasági unióra" vonatkozó javaslatot, amely feltételezi az emberek és a tőkék szabad mozgását a két ország között, a közös valutát és a közös állampolgárságot. Röviddel ezután Acheson beszédet mondott, amelyben tagadta, hogy az Egyesült Államoknak szándékában állana az angol-amerikai unió megteremtése.

A *Wall Street Journal* közlését azonban alátámasztották az amerikai imperialista expanzió olyan dicsőítői, mint az Alsop-fivérek és Walter Lippmann. Az előbbiek közölték, hogy a külügyminisztérium „legmesszebb tekintő" tisztviselői, „minden eshetőségre számítva", kidolgozták a megfelelő tervezetet[51]. Lippmann

[49] New Statesman and Nation. 1949 szeptember 24.

[50] Egyik beszédében Churchill kijelentette, hogy Anglia „gazdasági, pénzügyi és pszichológiai tekintetben oly kimerülten került ki a háborúból, ahogyan ez csak a legyőzött népekkel, de még azok között sem mindegyikkel szokott megtörténni". (Neue Zurcher Zeitung. 1947 április 13—16.)

[51] Manchester Guardian. 1949 augusztus 18.

ellenezte ezt a tervet, mert az volt a véleménye, hogy az Egyesült Államok most még nem tudja megvalósítani az ilyen messzemenő, területrabló terveket, és hogy „Angliának amerikai pénzen való eltartása" gyengíti az angol-amerikai tömb világhelyzetét[52].

1940-ben, amikor Franciaország a kapituláció küszöbén állott, Churchill az angol-francia unió javaslatával érkezett meg Bordeauxba. Az angol imperializmus nemcsak európai dómíniumává akarta tenni Franciaországot, hanem (és ez érdekelte őt elsősorban) meg akarta kaparintani a francia gyarmatbirodalmat és a hajóhadat is. 1949-ben az amerikai imperialisták már felkészültek arra, hogy a kellő pillanatban ugyanilyen javaslatot tegyenek Angliának. A jelen esetben is elsősorban arról van szó, hogy az amerikai imperialisták merényletet kövessenek el a Brit Birodalom ellen és Angliát az Egyesült Államok 49-ik államává degradálják.

Ez az egyedüli távlat, amelyet Attlee és Churchill külpolitikája az angol nép elé tár. Ez a nemzetellenes, kapituláns, kalandor politika még jobban lejáratja a jelenlegi csődbejutott rendszert, amely az országot amerikai járomba hajtotta és a bűnös, öngyilkos háború szakadékába löki.

4. A burzsoá ideológia bomlása

Az angol kapitalizmus fokozódó rothadására utal, többek között, az ideológia terén tapasztalható bomlás is. Itt is, az egész vonalon, fordulat következett be a szélsőséges reakció és obskurantizmus felé. A burzsoá tudományt, irodalmat, művészetet átállították az új háború „pszichológiai" előkészítésének vágányára.

A régi ideológiai vértezetet — a liberalizmus és a burzsoá demokrácia propagandáját — ha nem is vetik el teljesen, mindenesetre mélyrehatóan módosítják, a kardcsörtető reakció és agresszió követelményeihez alkalmazzák. A labourizmus e téren is párhuzamosan halad, sőt néha teljesen összeolvad a vaskalapos tory-k irányvonalával.

A konzervatívok és a jobboldali labouristák egymással vetélkednek abban, melyikük tudja jobban megrágalmazni, befeketíteni a Szovjetuniót, a népi demokráciákat, a béke híveinek mozgalmát. „Totálisnak" nyilvánítanak minden valóban népi mozgalmat, bármely igazán demokratikus átalakulást. Az ellenforradalmi burzsoázia iránt tanúsított buzgóságában, Attlee azt állítja, hogy bármely forradalom a „totális állam elismerését" vonja maga után.

„Az ideológiai harcnak ez a platformja — a burzsoá demokrácia

[52] New York Herald Tribune. 1949 szeptember 26.

védelme és a kommunizmusnak totalitarizmussal való vádolása — egyesíti a munkásosztály valamennyi ellenségét, a kapitalista mágnásoktól a jobboldali szocialista vezérekig, akik a legnagyobb készséggel terjesztenek minden olyan rágalmat a Szovjetunió ellen, melyet imperialista gazdáik szorgalmaznak" — mondotta Zsdanov elvtárs[53].

A „totalitarizmus"-ról szóló rágalmat belső célokra is felhasználják, mégpedig nemcsak a kommunisták és a haladó erők üldözésére, hanem bármilyen demokratikus, szociális átalakulás és komolyabb reform támadására, amennyiben mindezekre rásütik a „totalitarizmus" bélyegét. Cripps „Demokrácia a jelenlegi követelmények színvonalán" (1947) című brosúrájában azt írja, hogy a „szabad kapitalizmuson" alapuló parlamenti demokrácia válságát az váltotta volna ki, hogy az államosítás stb. folytán fokozódott a „szabályozó elv" hatása a gazdaságban. A „demokrácia", úgymond, nem egyeztethető össze a „tervezéssel". Hayek angol burzsoá közgazdász ugyancsak azt próbálja bebizonyítani, hogy „a terveken alapuló gazdaság összeegyeztethetetlen az egyén szabadságával". Mindebből pedig azt a következtetést vonják le a burzsoá, sőt a labourista firkászok is, hogy mindennemű komolyabb államosítási intézkedést el kell vetni. A tradeunionista Arthur Allen képviselő 1948-ban, a cipőipari szövetség évi gyűlésén kereken kijelentette, hogy az államosítás megvalósítása megsemmisüléssel fenyegeti az ellenzéki (ez esetben a konzervatív) pártot, vagyis — az egész parlamenti rendszert. Éppen ezért nem szabad sietni az államosítással[54]. Ezért magasztalják aztán úton-útfélen a „vegyes gazdaságot": a gazdasági és politikai eszményképet. A gazdaság 20 százaléka monopoltőkések és államgépezetük teljes ellenőrzése alatt álló államosított gazdaság, plusz a gazdaság 80 százaléka, ugyancsak monopolisták tulajdonában levő magántőkés gazdaság — ez az, amit a labouristák „demokratikus szocializmusnak" neveznek, amely biztosítja a kapitalista rend szilárdságát, a „békét az iparban", az egész államgépezet legtökéletesebb felhasználását a munkások kizsákmányolásának fokozása és ellenállásuk letörése érdekében.

A burzsoá „demokrácia" mutatkozik itt meg a maga meztelenségében mint a fináncoligarchia diktatúrájának hasonmása, mint spanyolfal, amely mögött folyik a monopóliumok támadása a proletariátus gazdasági és politikai jogai ellen. Nem egyéb, mint közbeeső fokozat az állam fasizálása és a legelemibb demokratikus szabadságjogok eltörlése felé.

---

[53] Néhány Kommunista Párt képviselőinek tájékoztató értekezlete Lengyelországban, 1947 szeptember végén. 33. old. (oroszul).

[54] Idézve a Communist Review 1949 januári számából. 407. old.

A háború ideológiai előkészítésének és a tömegek megtévesztésének terén az angol imperialistáknak nem kell mást tenniök, mint hogy Hitlert és Goebbelst utánozzák. A jingóista, soviniszta háborús propaganda az angolszász fajelmélet, az angol-amerikai tömb világuralmának őrült eszméin alapul. Már láttuk, hogy az angol imperialisták azok, akik a legkövetkezetesebben hajtják végre a kannibáli fajvédő politikát gyarmataikon. Az angol burzsoázia politikai képviselői és tudós lakájai azt akarják a néppel elhitetni, hogy az angolok vagy angolszászok alkotják azt a nemzetet, amelyet „maga az úristen bízott meg a többi népek kormányzásával", hogy csupán az angolszász faj tudja az elnyomott népeket a „demokrácia szellemében" nevelni, és a Brit Birodalom az angolszász felsőbbrendű népfaj „küldetésének" eleven megtestesülése — a jövendő „világállam" mintaképe.

Lord Curzon, ez a kardcsörtető imperialista, a gyarmati népek hóhéra, annakidején utólérhetetlen szemforgatással nevezte a Brit Birodalmat az „isteni gondviselés ajándékának", „a jó legnagyszerűbb eszközének, melyet valaha is látott a világ". Ezeket a szavakat szajkózta utána Henderson labourista vezér, aki a Brit Birodalmat a „világszövetség magvának" nyilvánította. Ugyanígy írt Attlee is, aki — még mielőtt miniszterelnök lett volna — azt hirdette, hogy a Brit Birodalom „a nemzetek világraszóló együttműködésének példaképe". Mindebből azt a következtetést vonják le, hogy az angoloknak, vagy az angolul beszélő nemzeteknek kell uralkodniok az egész világ felett. Churchill fultoni beszédével kapcsolatban Sztálin elvtárs megbélyegezte az angolszász fajvédőknek ezt az őrült eszméjét. „Meg kell jegyezni, hogy Churchill úr és barátai ebben a tekintetben feltűnően emlékeztetnek Hitlerre és barátaira. Hitler úgy látott hozzá a háború kirobbantásához, hogy proklamálta a fajelméletet, kijelentette, hogy csak a németül beszélő emberek alkotnak teljes értékű nemzetet. Churchill úr ugyancsak egy fajelmélettel akarja kirobbantani a háborút, amikor azt bizonygatja, hogy csak az angolul beszélő nemzetek teljes értékű nemzetek, és csak ezek a nemzetek vannak hivatva az egész világ sorsának eldöntésére . . . De a nemzetek öt esztendeig a szörnyű háborúban szabadságukért és országuk függetlenségéért hullatták vérüket és nem azért, hogy a Hitlerek uralmát a Churchillek uralmával cseréljék fel. Éppen ezért nagyon valószínű, hogy a nem angol nyelven beszélő nemzetek, amelyek egyben a világ lakosságának óriási többségét alkotják, nem egyeznek bele újabb leigázásukba"[55].

Az angol imperialisták arra is fel akarják használni a fajelméletet, hogy meghamisítsák a két tábor ama harcának valóságos

[55] *Sztálin.* A békéért. Második, bővített kiadás. 24. és 25. old.

tartalmát és lényegét, amely a nemzetközi küzdőtéren, sőt magában Angliában is folyik. Innen származik a társadalmi élet jelenségeinek, az osztályharcnak, a nemzetközi kapcsolatoknak és a háborúknak fajelméleti, vulgáris-biológiai, freudista magyarázata. Az egész burzsoá ideológiai propaganda sarkköve az a kísérlet, hogy a két tábor harcát a Nyugat és Kelet, Európa és Ázsia, a római és bizánci civilizáció állítólagos „öröktől fogva fennálló" antagonizmusaként tüntessék fel. Ennek során egekig magasztalják a nyugati civilizációt és öntelten, a legtorzabb sovinizmus szellemében szólnak a keleti civilizációról. Bertrand Russell például — a burzsoázia és a jobboldali labouristák körében a legnagyobb népszerűségnek örvendő reakciós filozófus — azt állítja, hogy a nyugati civilizációnak jellemző sajátossága az egyén, a törvény, az erkölcs tisztelete, míg a keleti civilizációt az egyén elnyomása, a zsarnokság és a kegyetlenség jellemzi. Hasonló fajelméleti eszmékből indul ki Toynbee burzsoá történész is.

Az eddigi fejezetekben elegendő példát hoztunk fel a „demokratizmusra", a „törvényességre" és az „egyén tiszteletére". Az angolszász „nyugati" civilizátorok gyakorlata nincs szűkében ezeknek a példáknak. Kiegészítésképpen még említhetnénk példákat az amerikai Ku Klux Klan undok tevékenységéből, avagy a közelmult Európájának hitleri „új rendjéből", auschwitzi és majdaneki krematóriumaival. A két tábor közötti határvonal egyáltalán nem földrajzi határok mentén húzódik és a két tábor nem világtájak — Kelet—Nyugat, avagy Észak—Dél szerint tagozódik. Lenin már 1913-ban írt a „maradi Európáról" és a „haladó Ázsiáról", arról, hogy az európai burzsoázia „minden vadságra, állatiasságra és gonosztettre kész, hogy megvédje a pusztulófélben levő kapitalista rabságot"[56], meg arról, hogy az európai országok proletariátusával vállvetve síkraszáll „az ázsiai országok ifjú demokráciája, amely erejébe vetett hitétől és a tömegekbe vetett bizalomtól duzzad"[57].

De ma, a XX. század derekán, Anglia — a kapitalizmus legrégibb országa, ahol már régesrégen megérett a szocializmus valamennyi anyagi előfeltétele — politikailag szemmelláthatóan elmaradt a tegnap még félfeudális Kína mögött, amely lerázta magáról a régi rend bilincseit és elindult a nagy, népi demokratikus átalakulások útján.

Az erők nagy elhatárolódása világszerte, valamennyi kontinensen megtörtént. A humanizmus, a haladás, a béke erői s eszméi Európában meg Ázsiában — akárcsak a többi világrészen — közös fronton küzdenek. Ez a demokratikus tábor testesíti meg azokat

[56] *Lenin.* Válogatott művek. 1. kot. Szikra 1949. 813. old.
[57] *Lenin* Művei. 19. kot. 66. old. (oroszul).

a legnemesebb hagyományokat és reménységeket, amelyeket az emberiség egész történelme során a legkiválóbbak hagytak ránk örökül. A másik táborban — Nyugaton és Keleten egyaránt — a reakció, a fanatizmus, a kannibalizmus meg barbárság erői és eszméi fogtak össze. Az amerikai és angol imperialisták a legszorosabb szövetséget és együttműködést építették ki a hitlerista tábornokokkal — akik a legszörnyűbb bűncselekményeket követték el az emberiség ellen —, a véreskezű janicsárokkal, a Kuomintang hóhéraival, a japán háborús bűnösökkel — a „biológiai háború" tetteseivel.

A koreai háború megmutatta, mit jelentenek a gyakorlatban az angolszászok „velükszületett" humanizmusát és demokratizmusát hangoztató fajelméleti tételek. Koreában az amerikai-angol intervenciósok útját a békés városok és falvak esztelen, barbár bombázása, aggastyánok, nők és gyermekek vadállati lemészárlása, a demokratikus rendszer híveinek, vagy ezzel gyanusíthatóknak felkoncolása, tömegpusztító fegyverek alkalmazása és egyéb véres bűnök jelzik. Az amerikai-angol háborús gyujtogatók a fasiszta agresszor-blokktól nemcsak annak fanatikus ideológiáját, hanem kannibáli gyakorlatát is kölcsönvették.

A világuralom jelenlegi angolszász megszállottjai szolgálatukba állították a „geopolitikát" is, ezt a fasiszta áltudományt, ezt a sajátos „haramia-földrajzot", mely azt tanítja, hol van könnyű zsákmány és hogyan lehet megkaparintani. Az angol geopolitikusok, német és japán kollégáik mintájára, térképpel, vonalzóval és körzővel felfegyverkezve, köröket, háromszögeket, tengelyeket rajzolgatnak ... Cyril Falls professzor, az oxfordi egyetem hadtörténeti tanszékének vezetője, az ujságokban (*Illustrated London News*, 1948 február 28.) térképet közöl az „életfontosságú brit térségekről", amelybe, az európai „térségen" kívül, keletafrikai (közöttük Madagaszkár és Abesszínia), középázsiai (közöttük a Balkán-államok és a Szovjet Kaukázusontúl), meg távolkeleti térségek is beletartoznak.

A konzervatív párt llandudnói konferenciáján Churchill „három nagy szféráról" beszélt: 1. a Brit Birodalomról, 2. az angolul beszélő országokról, 3. az egyesült Európáról. Ennek során Churchill hangsúlyozta, hogy Anglia az egyetlen olyan ország, amely „e szférák mindegyikében nagy szerepet játszik". Az angol jingóista, soviniszta propagandában gyakran találhatunk efféle érveket: igenis Anglia, és nem az Egyesült Államok hivatott a világ vezetésére, s ehhez kellő politikai tapasztalattal és képességekkel is rendelkezik, nem úgy, mint a „csiszolatlan", „politikailag fejletlen" amerikaiak. Gyakoribb eset azonban, hogy ennek éppen az ellenkezőjéről beszélnek: Anglia már nem tarthat igényt önálló szerepre, be kell érnie a másodhegedűs szerepével az Egyesült

Államok mellett. Egészében véve, az angol háborús propaganda alappillére az angol-amerikai katonai tömbnek és e tömb világuralomért, „világállamért" folyó harcának felmagasztalása. Ez a propaganda — melynek tételei az „amerikai századot", az „amerikai világbirodalmat" hirdetik — az amerikai imperializmust szolgálja.

A hitleri propagandagépezet nyomdokain haladó angolszász kollégák azonban rosszabb helyzetben vannak: a népek már konkrét történelmi tapasztalatot szereztek a közelmult eseményeiből. Azok, akik páncélos hordáikat Moszkva ellen indították — arról ábrándozva, hogy leverik a Szovjetuniót és kivívják a világuralmat —, a nürnbergi akasztófákon végezték dicstelen útjukat, vagy önkezüktől pusztultak el a szovjet csapatok gyűrűjébe zárt Berlinben.

Az angolszász fajelmélet és az amerikai világbirodalom (vagy világállam) durva és primitív propagandája a jelenlegi körülmények között nem lehet hatásos. Éppen ezért az ideológiai maszlag új eszközeivel — a kozmopolitizmus propagandájával egészítik azt ki.

Az a harc, amelyet Európa népei vívtak szabadságukért és nemzeti függetlenségükért a hitlerista rabszolgatartók ellen, megmutatta, milyen hatalmas tényező a népeknek az a törekvése, hogy kivívják szabadságukat és függetlenségüket. Az angol-amerikai imperialisták hódító programjai felülmúlják nagyravágyásukban a német és a japán imperialisták programjait együttvéve. Éppen ezért igen nagy jelentőséget tulajdonítanak e haramiatervek politikai álcázásának. Megkísérlik, hogy elaltassák a népek éberségét, megtörjék az agresszorokkal szemben tanúsított ellenállásukat, lejárassák a nemzeti szabadság és függetlenség eszméit, amelyek lelkesítik a népek harcát a külföldi hódítók és elnyomók ellen. E célokat szolgálja a kozmopolitizmus. Felszólítja a nemzeteket, hogy mondjanak le szuverenitásukról, a „világállam", a „föderatív egyesülés" (Federal Union) érdekében. Ennek a „világállamnak" azonban angolszász uralom alatt kell állnia. A kozmopolitizmus tehát semmi egyéb, mint az angolszász fajelmélet és sovinizmus másik oldala.

A kozmopolitizmus megköveteli a nemzetektől, hogy mondjanak le függetlenségükről és szuverenitásukról, mert így akadálytalanul kifejlődhetnek a gazdasági kapcsolatok és megakadályozhatók a háborúk. Az Angliában és Amerikában is ágáló Emery Reves „A béke anatómiája" című brosúrájában[58] — mely igen elterjedt a marshallizált országokban — az egyszerű emberek békevágyára épít. Követeli, hogy számolják fel a szuverenitást, ezt a „történelmi anakronizmust", töröljék el a határokat, alakít-

[58] *Emery Reves.* The Anatomy of Peace. New York — London, 1946.

sák meg a „világkormányt" és ekként szabaduljanak meg a háborúk veszélyétől. Ha létrejön a világállam — állítja Reves —, Franciaország éppúgy nem fog félni Németországtól, mint ahogyan New York és California államok sem félnek Tennessee és Új Mexico államoktól, noha ez utóbbiakban atombombát gyártanak. Mint látjuk, a szerző csupán úgy tudja elképzelni a háborús veszély kiküszöbölését, hogy valamennyi államot az amerikai birodalom tartományává süllyeszti, vagyis, megteremti a „Pax Americana"-t, vagy a „Pax Anglo-Americana"-t, az amerikai vagy az angol-amerikai imperializmus katonai uralmán alapuló békét. Bertrand Russell, aki ugyancsak a kozmopolitizmus hirdetésével foglalkozik, még cinikusabban fedi fel kártyáit. Kereken kimondja, hogy a „világállamnak" katonai erőfölénnyel kell rendelkeznie, s hogy ez az amerikai katonai monopóliummal egyértelmű. Így egészíti hát ki a kozmopolitizmus az „atomdiplomáciát", az amerikaiak „atomszupertrösztjének" Baruch-féle tervét.

Felmerül a kérdés: miért van szüksége fegyverre ennek a „világállamnak"? Reves nem titkolja: szerinte a világállamot okvetlenül a Szovjetunió nélkül, vagyis a Szovjetunió ellen kell megszervezni. Vagyis, a „háborúk felszámolása" nem a távoli jövőre vár, mert a legsürgősebb feladat — a szovjetellenes katonai koalíció létrehozása. Bertrand Russell már kereken, minden szépítés nélkül kijelenti, hogy a „világállamhoz" vezető úton nem lehet elkerülni a harmadik világháborút. A kozmopoliták békehozsannákkal kezdik — és háborús uszításokkal végzik. Így lepleződik le a kozmopolitizmus mint a jelenkori agresszoroknak és az új világháború gyujtogatóinak ideológiai fegyvere.

Az agresszorok ideológiai előkészületeinek egyik fontos irányvonala: az általuk forralt hódító, igazságtalan háború igazi jellegének leplezése. A népek szuverenitását és a béke biztosítására irányuló törekvéseiket háborús okokként tüntetve fel, a Revesféle urak (Reves nem áll egyedül: ugyanilyen érveléssel találkozunk a már említett, „Fedjük fel a kártyákat!" című labourista brosúrában is) arra törekednek, hogy meghamisítsák, elködösítsék a háborús veszély igazi okát. Igazolni és szépíteni akarják a Wall Street és a City monopolistáinak területrablását és agresszióját, a bűnösök vétkét pedig ártatlanokra akarják áthárítani. A kozmopolitizmus politikai funkciója abban a törekvésben jut kifejezésre, hogy megtörje a népek ellenállását, aláássa bennük a hazafiság érzését és az önerejükbe vetett hitet, hogy a kardcsörtető amerikanizmus szellemi rabszolgáivá tegye őket és megakadályozza a népek tömörülését a Szovjetunió, a világbéke zászlóvivője és támasza körül.

A reakciós kozmopolita ideológia éle a Szovjetunió ellen, a népek egyenjogúságának és szuverenitásának következetes

bajnoka ellen irányul, de fenyegeti egyszersmind a béke, a demokrácia és a szocializmus egész táborát, a munkásosztály harcos nemzetköziségét is.

Az angol imperialisták kozmopolita propagandája szerves kapcsolatban van az „angolszász unió" tervezeteivel, a hirhedt „európai egység" terveivel, a már megkötött vagy tervbevett katonai szövetségekkel (különösen az Atlanti Egyezménnyel). A konzervatívok és a labouristák egyaránt a burzsoá kozmopolitizmus rothadt szellemével telítik propagandájukat. Churchill és Attlee felszólítják a népeket, hogy feledjék el nemzeti mivoltukat, legyenek „egyszerűen — európaiak", bocsássák áruba szuverenitásukat dolláralamizsnáért. A jobboldali szocialista pártok konferenciái — a Labour-párt vezetésével — határozatban szögezik le, hogy lemondanak országuk szuverenitásáról. A konzervatív és labourista vezérek csupán amiatt vitáznak, kit illet meg e téren az „elsőség", ki árulja el jobban országa szuverenitását a „világállam" javára. A jobboldali labouristáknál a kozmopolita eszmék mindig szerves részként illeszkedtek bele a világméretekben „megszervezett" kapitalizmus reakciós eszméjébe. Attlee már a háború kitörése előtt azt írta, hogy a Labour-párt célja a „világföderáció", hogy „Európa föderációra lép, vagy elpusztul".

Hasonló elgondolások szerepeltek Bevin, Dalton és a többiek megnyilatkozásaiban is. Churchill már a második világháború idején magasztalta az „angolszász unió", az angolul beszélő országok egységes állampolgárságának jelszavát, és ma ezt az uniót tekintik az úgynevezett „világállam" alapjának.

Valamikor az angol kozmopolitizmus függeléke volt a jingóizmusnak (az angol sovinizmusnak és a feketeszázas ideológiának). Cecil Rhodes azzal akarta „boldogítani" az emberiséget, hogy kiterjeszti a Brit Birodalmat az egész világra. Angol uralom alá helyezett volna minden országot, még a „tékozló fiút" — az Amerikai Egyesült Államokat — is, amely annakidején kivált a Birodalomból. De a mai angol kozmopolita propaganda lényegében a kardcsörtető amerikanizmus ideológiájának, az „amerikai birodalom" megteremtésére vonatkozó terveknek függvénye, noha ez az „amerikai birodalom" még a Brit Birodalmat is elnyelné. Ilyen körülmények között a kozmopolita színezet már nem leplezheti a Churchillek és Attlee-k igazi ábrázatát. A kozmopolitizmus az eddiginél is jobban hangsúlyozza igazi mivoltukat — a Wall Street lakájai ők, akik árubabocsátják az angol nép nemzeti szuverenitását és létérdekeit az új világháború előkészítése érdekében.

Bernal professzor, a híres angol tudós kijelentette, hogy Angliában a tudományos célokra kiutalt összegek 80 százalékát a háborús kutatásokra fordítják. A Wall Street és propagandagépezete

nagy és közvetlen ideológiai hatást gyakorol Angliára. Kiszámították, hogy Angliában a szépirodalmi művek 80 százalékát és a bemutatott filmek 55 százalékát az Egyesült Államokból importálják. Ezek a termékek az „amerikai életformát", a fajelméletet, a züllést és a bűnözést magasztalják.

A burzsoá filozófiában, irodalomban és művészetben egyre nagyobb szerephez jut a papi népbutítás, az irracionalizmus, a pesszimizmus, a tudatlanság és a züllés propagálása, a hitetlenség az ember és a közösség erejével szemben, mind a természet átalakítása (amelyet a „világrend megbecstelenítésének" neveznek), mindpedig az emberi társadalom átalakítása terén. A filozófus Russel, a történész Toynbee (a „Civilizáció a mérlegen" című mű szerzője) és az angol imperializmus többi ideológusai úgy próbálják feltüntetni a kapitalista rend válságát és haldoklását, mint az egész emberi civilizáció alkonyát és bomlását, mint a küszöbönálló káoszt, anarchiát és barbárságot.

A burzsoá tudomány végelgyengülése és rothadása ékesen bizonyítja, hogy a kapitalista Anglia zsákutcába jutott. A kapitalizmus rendszere mindjobban lejáratja magát az angol nép óriási többségének tudatában. A burzsoá ideológia nem ad, nem is adhat feleletet az embermilliók elevenbevágó kérdéseire: a kenyér, munka, béke, demokrácia, tudás és kultúra kérdéseire. A választ csupán az új, a kommunista ideológia, ez a valóban tudományos, alkotó, életet igenlő ideológia adja meg, amely megmutatja a cél felé vezető helyes utat, amely hitet ébreszt az iránt, hogy győz a fény a sötétség felett, a tudás a fanatizmus felett, a haladás a reakció felett.

5. Két tábor harca Angliában. A haladó erők növekedése

Mivel magyarázható az a tény, hogy Angliában, ahol már a XIX. század második felében, miként erre Marx és Engels rámutattak, megérlelődtek a szocializmus összes anyagi előfeltételei, ahol a kapitalizmus általános válságának időszakában gazdasági pangás és hanyatlás tapasztalható, ahol oly gyors iramú a tömegek abszolút és viszonylagos elnyomorodása (mely a munkásosztály, az alkalmazottak, és az értelmiség valamennyi rétegét érinti), ahol mély válsággal küszködnek az uralkodó burzsoázia politikai intézményei és ideológiája — mivel magyarázható hát, hogy Anglia, a forradalmi, haladó, demokratikus mozgalom színvonalát tekintve, elmarad a nyugateurópai földrész több állama mögött?

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatással volt az angol

népre is. Felserkentette az angol munkások millióinak öntudatát és osztályaktivitását. Hiába lobbant veszett haragra az intervencionista burzsoázia — élén a háborús gyujtogató Churchillel —, az angol munkások meglátták a Szovjetunióban szocialista hazájukat, erősségüket. Lenin nagyra értékelte 1918—1919-ben az angol munkásosztály politikai aktivitását, azt a tényt, hogy az angol munkástömegek felkeltek a Szovjetunió védelmében és „akcióbizottságokat" szerveztek. Ennek során Lenin hangsúlyozta, hogy e megnyilvánulások nemcsak a Szovjetuniónak nyujtott segítség szempontjából voltak jelentősek, hanem magának Angliának a belpolitikai fejlődése szempontjából is. Az 1920. évi angliai események, Lenin szavai szerint, nagy fordulatot idéztek elő az egész angol politikában[59]. Ez a mozgalom azonban még a labourista vezérek ellenőrzése alatt állott, akik ezt a mozgalmat elárulták és megfosztották vezetőitől. Mindazonáltal a Szovjetunió védelmében vívott harc mély nyomot hagyott az angol munkásosztály forradalmi tudatában. Az angol munkásosztály szükségszerűen levonta az 1926. évi osztályösszecsapások tanulságait is. Míg a II. Internacionále és a reformista nemzetközi szakszervezeti központ vezérei sztrájktörő álláspontot foglaltak el az angol sztrájkkal kapcsolatban, a Szovjetunió szakszervezetei önzetlen anyagi segítségüket ajánlották fel a sztrájkoló munkásoknak.

A Szovjetunió szocialista építőmunkájának sikerei örömet és elragadtatást keltettek az angol munkások között. Még az olyan következetlen, opportunista beállítottságú tradeunionista vezetőnek is, mint amilyen Bromley, el kellett ismernie: „A tőkések tudják, hogy a világ munkásai Oroszországra szegezik szemüket és ha az orosz forradalom győz, más országok öntudatos munkásai felteszik a kérdést — miért nem tudjuk mi ugyanígy megszüntetni a kapitalizmust?"[60]

Sok burzsoá közéleti személyiségnek és tudósnak kellett megállapítania, hogy a kapitalista rend mindinkább hitelét veszti az angol nép szemében, hogy az elmék a szocializmus felé fordultak, noha a burzsoá ideológusok igyekeznek mellőzni azt a kérdést: milyen hatást gyakorol az Októberi Forradalom és a Szovjetunió szocialista építőmunkája.

Azzal a fordulattal kapcsolatban, amely az angolszász országok közvéleményében végbement a Szovjetunió javára, Wells angol írónak — 1934-ben Sztálin elvtárssal folytatott beszélgetése során — el kellett ismernie, hogy a nagy tömegek tudatában „az egyéni meggazdagodáson alapuló rendszer megingott".

A második világháború és az a döntő szerep, amelyet a Szovjet-

---

[59] Lásd *Lenin* Művei. 31. kot. 279. és 311. old.
[60] Idézve *Sztálin* Művei. 6. kot. 331. old.

unió játszott a fasiszta agresszorok megsemmisítésében, óriási mértékben növelte a Szovjetunió tekintélyét és befolyását az angol dolgozók körében. A háború alatt még Anglia konzervatív kormányzó köreinek is el kellett ismerniök a Szovjetunió érdemeit a fasizmus leverésében. A Szovjetuniónak köszönhető, hogy a hitlerista hordák nem törtek be a brit szigetekre. A munkástömegeket felháborította az a hitszegő politika, melyet a kormány a második fronttal kapcsolatban követett. 1942-ben, amikor a szövetségesek Dieppe-i rajtaütését a munkások a második front megnyitásaként értelmezték, ez az esemény örömujjongást és a munka termelékenységének példátlan fokozódását idézte elő a gyárakban és a bányákban. Amikor Lyttelton hadianyaggyártási miniszter megjelent az egyik gyárban és felszólította a munkásokat, hogy gyártsanak több tankot a líbiai frontnak (ez ugyancsak 1942-ben történt), ilyen kiáltások szakították félbe beszédét: „Nem! Nem! A tankokat Sztálinnak adjuk, Szovjet-Oroszországnak!" A reakciós politikusok és a reakciós sajtó már a háború alatt megkondították a vészharangot a Szovjetunió iránti rokonszenv növekedése miatt, és nyugtalankodtak, hogyan alakul majd Anglia háború utáni politikája: „Mit mondanak a munkások, amikor majd kiderül, hogy Anglia hátat fordított a Szovjetuniónak?" A *Harper's Magazine* című burzsoá amerikai folyóirat, megállapítva, milyen hatalmas mértékben növekedett a szocializmus eszméinek befolyása az angol nép körében, ezt írta 1942 márciusában: „Az átlag-angol nem akar visszatérni az olyan gazdasághoz, amely munkanélküliséggel, válságokkal, nyomorral stb. jár. A nép rádöbbent arra, hogy a gazdasági rendszerek nem örökéletűek, hogy azok keletkeznek, fejlődnek és elpusztulnak a történelem állandó mozgása során. És a jelenlegi technikai, gazdasági, politikai intézményeken az angol nép már nem látja az örökérvényűség pecsétjét."

Az 1945. évi parlamenti választások eredményét világszerte úgy tekintették, mint az angol nép fordulatát a szocializmus felé. A Reuter ügynökség tudósítója 1945 július 27-én a következőképpen kommentálta a labouristák választási győzelmét és a konzervatívok vereségét: „A nép elfordult a Gestapo madárijesztőjétől . . . Az ország megmutatta, hogy változást akar . . . Politikailag a La Manche már megsemmisült, Anglia egyesült a kontinenssel . . ." A tudósító a „La Manche megsemmisülésével" arra a különbségre célzott, amely Anglia és a kontinens (Franciaország, Olaszország) forradalmi, demokratikus mozgalmának színvonala között volt.

Az 1945. évi választások eredményei valóban visszatükrözték politikai téren az angol imperializmus válságát. Megmutatták, milyen nagy változás történt az angol nép tudatában, midőn megbuktatta a konzervatívokat és közeledett a szocializmus eszméihez.

Ekkor a nép a szocializmusra, a békére és a Szovjetunióval való barátságra adta szavazatát. Ezzel félreérthetetlenül elítélte a kapitalista rendet, válságaival, munkanélküliségével, háborúival egyetemben.

Ám ugyanakkor a választási eredmények azt is mutatták, hogy az angliai politikai helyzet különbözik a kontinensen, Nyugat-Európában kialakult politikai helyzettől. Franciaországban és Olaszországban a jobboldali szocialisták befolyása megrendült, hatalmas kommunista tömegpártok jöttek létre, melyek a politikai élet elsőrendű tényezőivé váltak. Angliában pedig, 1945-ben, a dolgozók többsége a Labour-pártot követte, szavazatát a labouristákra adta, hitt ezek hazug ígéreteinek, hogy megvalósítják „a szocializmusba való fokozatos átmenetet", hogy a Szovjetunióval való barátság és a béke politikáját fogják követni.

Ez elsősorban annak az eredménye volt, hogy az opportunizmus oly sok éven át uralkodott Anglia munkásmozgalmában — és ez az opportunizmus szervesen összefüggött a munkásarisztokrácia jelentős, gyarmati extraprofitokon felnevelt rétegének a létezésével. A marxizmus klasszikusai mindig rámutattak arra, hogy Angliában a munkásarisztokráciának a rétege nagyobb, mint sok más országban, hogy az opportunizmus itt a legrégibb és legtapasztaltabb, hogy éppen ezzel a ténnyel függött össze a munkásmozgalom ideiglenes hanyatlása. Lenin megemlítette, hogy „Angliában az imperializmusnak az a tendenciája, hogy megbontsa a munkások egységét és növelje köztük az opportunizmust, hogy a munkásmozgalom ideiglenes rothadását idézze elő, jóval a XIX. század vége és a XX. század eleje előtt megmutatkozott"[61]. Lenin rámutatott arra, hogy „a munkásarisztokrácia Angliában erősebb, mint bármely más országban", hogy „ott nem évtizedekre, hanem évszázadokra tekinthet vissza", hogy az angol burzsoázia „értett ahhoz, hogy lekenyerezzen bizonyos munkásokat és ezekből egy nagy réteget alakítson ki, amely Angliában nagyobb, mint más országokban, de azért mégsem olyan túlságosan nagy a széles munkástömegekhez képest. Ez a réteg keresztül-kasul burzsoá előítéletekkel van átitatva és határozottan burzsoá reformista politikát folytat"[62].

A burzsoá ideológiával átitatott munkásarisztokrácia és munkásbürokrácia, mely éleszti az opportunizmust és támogatja a burzsoázia politikáját — a második világháború végén is jelentős erő volt és még ma is az. Miként már fentebb említettük, a dolgozók elnyomorodásának folyamata kihatással volt a munkásarisztokrácia rétegére is, ez a réteg összébbzsugorodott, de mégis meg-

[61] *Lenin* Művei. 22. köt. 294. old.
[62] *Lenin* Művei. 31. kot. 262. old.

maradt és továbbra is szociális támasza a kapitalista uralomnak. És számításba kell venni azt is, hogy a tudat általában elmarad a léttől. Sztálin elvtárs ezt írta: „Emlékezzék Hegelre: «Minerva baglya csak éjjel repül ki». Más szóval: a tudat valamennyire elmarad a tényektől"[63]. Ugyanígy sok olyan angol munkás van, aki már elvesztette ugyan hajdani kiváltságos helyzetét, tudata azonban elmarad a gazdasági valóság reális tényeitől; ezek a munkások burzsoá ideológiával vannak átitatva és továbbra is a burzsoá politikát érvényesítik.

Figyelembe kell venni továbbá, hogy Anglia a második világháborúban nem élt át olyan nagy, az egész nemzetet megrázó válságot, mint amilyenben részük volt az európai kontinens országainak, például Franciaországnak, vagy Olaszországnak.

És ugyanakkor, míg a kontinentális Európa többi országában a jobboldali szocialisták teljesen elvesztették hitelüket, nemcsak müncheni árulásuk, hanem a német fasiszta megszállókkal való közvetlen együttműködésük miatt — a Labour-párt Angliában a burzsoáziának még elég erős politikai tartaléka.

Az a tény tehát, hogy Angliában a haladó demokratikus mozgalom gyengébb, mint az európai szárazföld többi országában, jórészt a szubjektív tényező elmaradásával magyarázható: még elég erősen hat a burzsoá ideológia, a dolgozók félrevezetését és becsapását szolgáló egész propagandagépezet; szervezeti és politikai téren nagy hatása van a labourista irányvonalnak és a tradeunionista reformizmusnak; nem elég nagy a Kommunista Párt tömegbefolyása.

Az 1950 februárjában lezajlott parlamenti választások összegezték a harmadik labourista kormány közel ötéves uralmának első eredményeit. Valóban szégyenletes eredmény volt ez.

Anglia 50 milliós lakosságából 30—32 millió a munkás (családtagokkal együtt). 16—18 millió lakos a középrétegekhez tartozik (lásd: *Communist Review*. 1951 április), ezek — alkalmazottak, szabadfoglalkozásúak, értelmiségiek, farmerek, kereskedők, kisvállalkozók, vagyis olyan rétegek, amelyek érdekeit szintén veszélyezteti a földesurak, monopolisták és a militarizmus uralma.

Ha a labouristák, míg kormányon voltak, valóban szocialista politikát folytattak volna, megnyerték volna ezzel a választók túlnyomó többségének támogatását, a konzervatívok pedig megsemmisítő vereséget szenvedtek volna. A labouristák azonban a szavazatok felét sem kapták meg és távolról sem szavazott rájuk minden munkás. Míg az 1945-ös választásokon a szavazatok 48,5 százalékát kapták, addig az 1950-es választásokon a szavazatoknak csupán 46 százalékához jutottak. Eltaszították

[63] *Sztálin* Művei. 12. köt. 250. old.

maguktól a középrétegeket, faluhelyen pedig elvesztették a farmerek és a mezőgazdasági munkások szavazatait. Az előző parlamentben 146 mandátumnyi többségük volt, az új parlamentben pedig csupán néhány mandátumnyi, jelentéktelen és bizonytalan többséget kaptak.

Ami a konzervatívokat illeti, 1950-ben 2,5 millióval több szavazatot és 84-gyel több mandátumot kaptak, mint az előző választáson. Közvetlenül az ausztráliai és újzélandi választások után tehát, az angol választások példája ismét bebizonyította, mi a Labour-párt feladata: egyengetni a nyílt imperialista reakció, a vaskalapos, konzervatív, fasisztabarát erők útját.

A labouristák a konzervatívok útját egyengették azzal, hogy megbontották a munkásosztály egységét és megtagadják az egységfrontot a kommunistákkal, azzal, hogy ádáz hadjáratot folytatnak minden baloldali, haladó elem ellen a munkásmozgalomban.

A labouristák a konzervatívok útját egyengették azzal is, hogy konzervatív politikát folytattak mind az országon belül, mind a nemzetközi küzdőtéren: a monopoltőke politikáját. A labouristák népellenes, provokációs politikája arra irányul, hogy lejárassák a szocializmus eszméit, hogy csüggedést keltsenek a dolgozók körében és a fasiszta reakció táborába taszítsák őket.

Az 1950. évi választási programból — az 1945. évi programtól eltérően — a labouristák gondosan eltávolították mindazt, aminek valami kis köze is volt a szocializmushoz vagy bármi néven nevezendő szociális reformhoz.

Mind a konzervatív program, mind a labourista program hangsúlyozta, hogy meg kell szilárdítani és ki kell bővíteni az agresszív katonai tömböket — a Nyugati Szövetséget, az Atlanti Egyezményt. Mindkét program célul tűzte ki, hogy szoros együttműködést kell teremteni az Egyesült Államokkal, vagyis Angliát egyre fokozottabban alá kell rendelni az amerikai imperializmusnak.

Mindkét program súlyt fektetett arra, hogy fennmaradjon és megszilárduljon Anglia uralma a Brit Birodalom gyarmati és függő országaiban.

Mindkét program — csaknem azonos szavakkal — kitért a belpolitika kérdéseire és különböző változatokban ugyanazokat a jelszavakat ismételte: „békét az iparban", „együttműködést a munka és a tőke között", „fokozni a munka termelékenységét", vagyis — fokozni a kizsákmányolás izzasztó rendszerét.

A konzervatívok és a labouristák képmutató választási hadjáratának zsivaja sem álcázhatta a két párt politikai platformjának szembetűnő azonosságát. A *Times* ezzel kapcsolatban a következőket írta: „A Labour-párt programja minden tőle telhető módon túlozni igyekszik a különbségeket, ám a tárgyilagos választónak sohasem volt oly nehéz dolga, mint most, amikor programjaik olva-

sása alapján akar különbséget tenni a két párt között"[64]. A konzervatívok és a labouristák választási hadjáratának nem az volt a lényege, hogy ez a két párt különböző politikai programokat szegezett egymásnak, hanem az, hogy mindegyikük sajátmagát tartotta a legalkalmasabbnak egy és ugyanazon politikai program megvalósítására. Ez a bel- és a külpolitikára egyaránt érvényes.

A konzervatívoknak ezenkívül az az előnyük is megvolt, hogy a Labour-pártra, az eddigi kormánypártra háríthatták a felelősséget minden gazdasági katasztrófáért, a nép életszínvonalának süllyedéséért, vagyis azért a politikáért, amelyet a labouristák a konzervatívokkal szorosan együttműködve, ez utóbbiak irányelvei alapján folytattak. A konzervatívok könyörtelenek voltak demagógiájukban: szót emeltek a magas adók ellen, a jegyrendszer ellen stb., Churchill pedig olyan fogástól sem riadt vissza, hogy megígérje: ha pártja hatalomra jut, kiküszöbölik a Szovjetunió és Anglia között fennálló vitás kérdéseket, mégpedig a háborús évek példájára „legfelsőbb színvonalú tárgyalások", vagyis a kormányfők személyes tárgyalása útján.

A labouristák 1950. évi választási veresége egyben bel- és külpolitikájuk csődjét is mutatta. Ez a vereség azonban csak előjáték volt a labouristák ennél is súlyosabb vereségéhez, az 1951. évi választásokon.

Az 1950. évi parlamenti választások eredményei egyszersmind azt is mutatták, hogy súlyosbodott az angol imperializmus politikai rendszerének válsága. E választások eredményeként még az előzőnél is reakciósabb parlament alakult meg. Ebben a parlamentben egy kommunista képviselő sem volt. A jelölések során a labourista vezetőség egytől-egyig kiküszöbölte a „lázadókat", azokat, akik erélyesen szembeszálltak a Transport House-ban székelő labourista vezérkar irányvonalával. A választások a reakció további támadását is bizonyították, de az eredmény egyáltalán nem a reakció erősödéséről és megszilárdulásáról tanúskodott. A választási eredmények komoly zavart idéztek elő az egész imperialista táborban. Smuts a választásokkal kapcsolatban kijelentette: „Az angliai politikai helyzet izgalomra és nyugtalanságra ad okot világszerte." A választásokhoz fűzött amerikai kommentároknak az volt a lényege, hogy ez az eredmény „meggyengíti a nyugati világ belső erejét", megfosztja az angol kormányt biztonságától és tekintélyétől, további gyengüléssel fenyegeti az Atlanti Tömb politikai hátországát.

A februári választások után megalakult új labourista kormány valóban nem rendelkezett valamennyire is biztos többséggel a

[64] Times. 1949 április 16.

parlamentben, és ezzel kapcsolatban máris felmerült az új választások kiírásának kérdése. A biztos többség hiánya jó ürügy volt a labourista kormánynak ahhoz, hogy megtagadja minden olyan szociális rendszabály életbeléptetését, mely hátrányos a monopolistákra nézve, és hogy még szorosabban együttműködjék a konzervatívokkal a titkos, álcázott koalíció alapján. Sem ez, sem amaz a párt nem szánta el magát arra, hogy — amennyiben nem forognak fenn „rendkívüli körülmények" — koalícióra lépjen a másikkal, mivel ez teljesen leleplezte volna a jobboldali labouristák árulását és megdöntötte volna a „kétpártrendszert". Az a bizonytalan egyensúlyi helyzet, amely a konzervatívok és a labouristák erőviszonyában létrejött, az a parlamenti zsákutca, melybe Anglia az 1950. évi választások után került — az angol parlamenti rendszer súlyosbodó válságára vallott.

Az a tény, hogy a labourizmus, az angol imperializmusnak ez a legfőbb szociális támasza, teljesen lejáratta magát — nagy riadalmat keltett az imperialista reakció táborában. A háború utáni években egyetlenegy nagy kapitalista országban sem játszottak a jobboldali szocialisták oly fontos szerepet — a monopoltőke bizalmi pártjának, kormánypártjának a szerepét —, mint éppen Angliában. A Labour-párt a politikai és az ideológiai központ, valamennyi európai ország jobboldali szocialistáinak, árulóinak, szakadárjainak és sztrájktörőinek vezető pártja. A februári választások kimenetele arról tanúskodott, hogy nemzetközi méretekben is erősen megrendült a jobboldali szocialisták befolyása, hogy csődbejutott a megtévesztő „demokratikus szocializmus", amelyet az angol és az amerikai imperialisták a háború utáni Európában elsőszámú ideológiai gátként akartak emelni a kommunizmus befolyásának az útjába.

Az 1950 februári parlamenti választások tehát az angol imperializmus válságának további súlyosbodására vallottak.

Az 1950. évi választások ugyanakkor ismét bebizonyították, hogy milyen alacsony Angliában a demokratikus, haladó erők harcának színvonala a többi nyugateurópai országéhoz viszonyítva, hogy milyen nagy szakadék tátong az objektív forradalmi lehetőségek és a szubjektív tényezők között, s milyen gyenge a dolgozó tömegek politikai és szervezeti vezetése.

A labourizmusból kiábrándult, a labouristák által félrevezetett választók nem a kommunistákra adták szavazataikat, hanem a konzervatívokra, noha csak a kommunisták állottak elő olyan programmal, mely összhangban volt a nép érdekeivel. Azok a választók, akik útját akarták állni a konzervatívoknak — a leplezetlen reakciósok, fasisztabarátok és háborús gyujtogatók pártjának —, nem a kommunistákra szavaztak, hanem a labouristákra. A kommunisták elvesztették azt a két helyet, amellyel az előbbi

parlamentben rendelkeztek. A független baloldali labouristákat mint Platts-Millst, szintén nem választották meg.

A kommunisták kudarcában jelentős szerepe volt az antidemokratikus választási rendszernek, a választási gépezetnek, a konzervatívok és a labouristák terrorhadjáratának, mely a demokratikus választók megfélemlítésére irányult. A Kommunista Párt vereségének oka az volt továbbá, hogy ténylegesen megsértették a választás titkosságát, a proletár rétegek rovására átszervezték a választókerületeket, s a burzsoá pártok teljesen kisajátították maguknak a propaganda és az agitáció valamennyi eszközét. A kudarc oka elsősorban a hagyományos „kétpártrendszer" volt, amely nem engedte bejutni a nép igazi képviselőit a parlamentbe.

Az Angol Kommunista Párt önbírálatában elemezte azokat a fogyatékosságokat és hibákat, amelyeket az 1950. évi választási kampány során elkövetett[65]. A párt nem fordított kellő figyelmet arra, hogy megszervezze a tömegek békemozgalmát. Nem helyezte tevékenységének középpontjába az Anglia nemzeti függetlenségéért és az amerikai rabság ellen folyó harcot. A párt nem törekedett eléggé tevékenyen akcióegységre a labourista tömegekkel, a konzervatívok és a jobboldali labourista vezetőség elleni küzdelemben. A párt 100 választókerületben állított ugyan jelöltet, de nem fordított kellő figyelmet arra, hogy a konzervatívok a többi választókerületben vereséget szenvedjenek.

A főkérdés — miként ezt az Angol Kommunista Párt okmányai kidomborítják —, felszámolni a Kommunista Párt általános elmaradását és viszonylagos gyengeségét, amely főleg abban nyilvánul meg, hogy a párt még nem eresztett mély gyökereket a munkásosztályban, különösen az üzemekben és a szakszervezetekben nem. A fő feladat: igazi tömegpárttá tenni a Kommunista Pártot, mely vezetni tudja a munkásosztályt.

Természetesen nem szabad egyedül a parlamenti választások eredményeiből megítélni az angliai haladó demokratikus tábor valóságos erejét, a Kommunista Párt befolyásának igazi méreteit. Anglia demokratikus erői növekednek és egyre hatalmasabb politikai tényezővé válnak. Megnövekedett a háború utáni években a Kommunista Párt befolyása és tekintélye is. Kétségtelen azonban, hogy a Kommunista Párt tömegbefolyása még nem érte el a kellő színvonalat.

Sztálin elvtárs már 1926-ban, az angliai általános sztrájk idején, utalt arra, hogy „az egyetlen párt, amely következetesen, bátran és határozottan síkra tud szállni a munkásosztály érdekeiért — a

[65] Lásd Harry Pollitt 1950 július 8-i beszédét. (Tartós békéért, népi demokráciáért! 1950 augusztus 20.)

Kommunisták Pártja". Ugyanakkor azonban Sztálin elvtárs azt is megállapította, hogy a sztrájk kudarcának egyik oka éppen az Angol Kommunista Párt gyengeségében rejlett: „Le kell szögeznünk, hogy az angliai sztrájk idején (a Kommunista Párt. — *Szerk.)* mindvégig teljesen helyes álláspontot foglalt el. De ugyanakkor meg kell állapítanunk azt is, hogy az angol munkások körében még mindig gyenge a tekintélye. Ez a körülmény is szükségképpen döntő befolyással volt az általános sztrájkra"[66].

Tehát egymagában az a tény, hogy a Kommunista Párt helyes irányvonalat követ, még nem elég a sikerhez — ezt a helyes irányvonalat magukévá kell tenniök a tömegeknek, hogy a párt a legkiterjedtebb munkástömegekre támaszkodhassék a kapitalisták és a szociálárulók frontja elleni harcában. Egymagával az élcsapattal győzni nem lehet — tanította Lenin. Az egész munkásosztálynak, a nagy tömegeknek tevékenyen kell támogatniok ezt az élcsapatot, de semmiesetre sem szabad támogatniok az ellenséget; ehhez pedig egyedül a propaganda, egyedül az agitáció nem elegendő: „Ahhoz ezeknek a tömegeknek saját politikai tapasztalata szükséges"[67].

Az Angol Kommunista Párt a második világháború után is az egyetlen párt, amely védelmezi a munkásosztály és minden dolgozó érdekeit. Ez a párt vezeti a dolgozó tömegek harcát a tőke támadása és a háborús gyujtogatók ellen. Ez a párt fejezi ki az ország igazi, nemzeti érdekeit és mutatja meg a menekvés útját, a válságból való kivezető utat — a népi demokrácia, a szocializmus, a béke, a Szovjetunióval való barátság útját.

Az angol burzsoázia 1947 vége óta ádáz „kommunistaellenes hadjáratot" folytat. Ez is a kommunizmus befolyásának növekedéséről tanúskodik. Sztálin elvtárs 1927-ben, amikor az angol reakció hadjáratot indított a kommunisták ellen, ezt mondotta: „Miért tűrték eddig többé-kevésbbé az angol kommunistákat? Azért, mert gyengék voltak, mert gyenge volt a tömegbefolyásuk. Miért nem tűrik őket továbbra is, miért kezdik őket eszeveszetten támadni? Azért, mert félnek a Kommunista Párttól . . ."[68]

Ez a tétel még fokozottabban érvényes az új helyzetre. Az 1947-ben megindított „kommunistaellenes hadjárat" közvetlen kapcsolatban volt a Marshall-terv végrehajtásával, az Atlanti Egyezmény megkötésének előkészítésével, az angol nép életszínvonala ellen intézett támadással. Ezt a hadjáratot a Wall Street közvetlen utasításai alapján folytatták. A kommunistaellenes

[66] *Sztálin* Művei. 8. köt. 174. és 176. old.
[67] *Lenin* Művei. 31. köt. 84. old.
[68] *Sztálin* Művei. 10. köt. 7. old.

hajsza szervezőinek és lebonyolítóinak szerepét a jobboldali labourista és a tradeunionista „boss"-ok vállalták magukra. Morgan Phillips, a Labour-párt titkára 1947 december 19-én hisztérikus beszédet tartott, amelyben követelte, hogy a kommunistákat távolítsák el a szakszervezeti tisztségekből és ne tűrjenek meg semmi kapcsolatot a Labour-párt egyszerű tagjai és a kommunisták között. 1948 március 15-én Attlee miniszterelnök bejelentette, hogy az ország „biztonságával" kapcsolatos állami intézményeket megtisztítják a kommunistáktól. Megkezdődött tehát amerikai mintára az „államhűség ellenőrzése", a kommunisták eltávolítása az állami szolgálatból. 1948 november 24-én a trade-unionok főtanácsa felszólította a szakszervezeteket, hogy „gyomlálják ki a kommunizmust", és ne tűrjék, hogy kommunisták kerüljenek a választott tisztségekbe.

A Kommunista Párt a főtanács nyilatkozatára adott válaszában leszögezte: a kommunisták üldözése nem más, mint előjáték ahhoz, hogy a vállalkozók újabb rohamot indítsanak a munkabérek, a munkásosztály életviszonyai ellen, s a főtanácsnak ez a hadjárata megkönnyíti a vállalkozók számára politikájuk megvalósítását. Anglia dolgozó tömegei csakhamar meggyőződhettek arról, hogy ez a jellemzés helytálló. A kommunistaellenes hadjárat ellenére — melyet mind ádázabban folytat a monopolisták, a konzervatívok és a jobboldali labouristák egységfrontja —, a kommunisták egyre nagyobb befolyásra tesznek szert a munkástömegek körében.

A Kommunista Párt tevékenysége, mely a háborús gyujtogatók provokációs üzelmeinek és hazug propagandájuknak leleplezésére, a béke védelmére irányul, együttjár és összeolvad az önálló, független külpolitikáért, a szégyenletes amerikai elnyomás ellen vívott harccal, azzal a küzdelemmel, melyet Anglia az amerikai monopóliumok és az amerikai militarizmus leigázó politikája ellen folytat. Teljesen beigazolódott, hogy helyesen jellemezték a a kommunisták a Marshall-tervet, mely nem más, mint az amerikai imperializmus eszköze Anglia leigázására, olyan tényező, mely az angol gazdaság további romlását és züllését idézi elő.

A Kommunista Párt már kezdettől fogva leleplezte az Atlanti Egyezmény lényegét, kimutatta, hogy ez az egyezmény az agresszorok szövetsége, mely nemzeti katasztrófával fenyegető, bűnös háborúba sodorja Angliát. A Kommunista Párt 1949 március 24-i nyilatkozata leszögezi: „Ez az egyezmény az amerikai milliomosokkal és hadiipari mágnásokkal fűzi egybe Angliát abban a harcban, amelyet a szocializmus ellen vívnak Európában. Anglia máris amerikai katonai megszállás alatt van. Nem akarjuk, hogy Anglia az atom-világháború «Maltája» legyen. Az Atlanti Egyezmény politikája Anglia számára öngyilkosságot jelent. Ez a politika béke-

időkben példátlan terheket rótt Angliára, hogy a fegyverkezésre és a hadsereg fenntartására szükséges kiadásokat fedezze. Az efféle politika gazdasági összeomlással fenyegeti Angliát. Ahhoz, hogy megmentsük a békét, harcolnunk kell és el kell ítélnünk az Atlanti Egyezményt"[69].

A nép körében kedvező visszhangot keltett a Kommunista Pártnak az a felhívása, hogy tömegtüntetésekkel tiltakozzanak az Atlanti Egyezmény ellen. A munkásgyűlések, szakszervezeti konferenciák, tömeggyűlések határozatai mind elítélték ezt az egyezményt és komoly figyelmeztetést jelentettek az egyezmény értelmi szerzői számára.

1949 tavaszán, amikor a Szovjetunió elleni „hidegháború" tetőfokára hágott és az imperialisták hozzáfogtak agresszív katonai koalíciójuk összetákolásához, az Angol Kommunista Párt világos, határozott, bátor nyilatkozatot tett közzé, mely meghatározta állásfoglalását háború esetén. Harry Pollitt, a Kommunista Párt főtitkára leszögezte, hogy ha imperialista, agresszív háború indul a Szovjetunió ellen, akkor a Kommunista Párt „sztrájkokat és akcióbizottságokat fog szervezni, hogy lehetetlenné tegye e háború folytatását"[70].

A Kommunista Pártnak ez a nyilatkozata az angol munkásosztály igazi érzelmeit és törekvéseit fejezte ki. A XXI. pártkongresszuson a Végrehajtó Bizottság politikai beszámolója ismételten leszögezte: „Biztosak vagyunk benne, hogy az angol munkásosztály, mely hű marad a munkásszolidaritás nagy nemzetközi hagyományaihoz, sohasem fog részt venni a szocialista Szovjetunió, a népi demokráciák és Kína elleni háborúban . . . a kongresszus ünnepélyesen kötelezte magát, hogy minden lehetőt elkövet e háború elhárítása érdekében"[71].

A Kommunista Párt rámutat arra a szerves kapcsolatra, mely az uralkodó osztályok agresszív, nemzetellenes külpolitikája és reakciós belpolitikájuk között van. Ez a belpolitika a nép életszínvonalának csökkentésére („vaj helyett ágyút"), a demokratikus jogok és szabadságok megnyirbálására irányul. A kommunisták vezetik azt a harcot, amelyet a dolgozók mindennapos igényeikért, gazdasági követeléseikért vívnak. A Kommunista Párt leleplezi, hogy a burzsoá államapparátus (így a labourista kormány is) eszközévé vált a ragadozó monopóliumoknak, melyek támadást indítottak a dolgozók életszínvonala és jogai ellen. A Kommunista Párt, a munkások mindennapi érdekeinek védelmében hangsú-

[69] Pravda. 1949 március 26.
[70] Pravda. 1949 március 2.
[71] Pravda. 1949 szeptember 27.

lyozza, hogy a munkásosztály, a nép előtt álló kérdések gyökeres megoldása csupán a társadalom szocialista átalakítása révén lehetséges.

A munkásosztály többségének meghódítása, a munkásosztály egységének megteremtése és a demokratikus, haladó erők tömörítése szempontjából döntő jelentősége van a párt munkájának a szakszervezetekben. Lenin és Sztálin mindig hangsúlyozták, hogy a szakszervezetekben, különösen az angliai típusú szakszervezetekben végzett aktív munka nélkül a kommunisták sohasem tudják meghódítani maguknak a munkásosztály zömét, nem tudják felszámolni a jobboldali szocialisták és a reformista szakszervezeti vezetők kártékony hatását. Sztálin elvtárs megmondotta: „. . . . ha a kommunista pártok valóban tömegerővé akarnak válni, olyan tömegerővé, amely előbbre tudja lendíteni a forradalmat, akkor szoros kapcsolatba kell kerülniök a szakszervezetekkel és támaszkodniok kell rájuk"[72]. 1926-ban, az Angol-Orosz Egységbizottságról Sztálin elvtárs a következőket mondotta: „Nem tudunk eljutni a tömegekhez, nem tudjuk megnyerni őket, ha megkerüljük ezeket a szakszervezeteket"[73].

A második világháborúig az angol tradeunionokban szinte osztatlanul uralkodtak a reakciós reformista vezérek, míg a kommunisták és a haladó elemek befolyása rendkívül csekély volt. A háború alatt és a háború után a kommunisták meg a baloldali haladó elemek fontos pozíciókat szereztek maguknak a szakszervezetekben és jelentős mértékben növelték a szakszervezeti tömegekre gyakorolt befolyásukat. A főtanács hiába adta ki körlevelét — melyben megtiltotta, hogy kommunistákkal töltsék be a választott tisztségeket —, a kommunisták és a többi baloldali haladó munkások 1948—1951-ben megtartották tisztségeiket és több új győzelmet vívtak ki a szakszervezeti választásokon a villamosipari munkások, gépipari munkások, vasutasok, bányászok, a kereskedelem dolgozói, tűzoltók, öntők, dohányipari munkások, a közművek dolgozói, faipari munkások, mozdonyvezetők és fűtők, építőipari dolgozók stb. szakszervezeteiben. E szakszervezetek képviselői többízben is felléptek — és fellépnek ma is — a kormány agresszív külpolitikája ellen, a kommunistaüldözés, a bérek befagyasztása, a főtanácsnak a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban végzett szakadár tevékenysége ellen.

A kommunisták és a baloldali haladó elemek igen fontos pozíciókat töltenek be a „horizontális" szakszervezeti egyesülésekben, azokban a szakszervezeti tanácsokban, amelyek az egyes kerületek szakszervezeteit egyesítik. A haladó politikához csatla-

[72] *Sztálin* Művei. 7. köt. 110. old.
[73] *Sztálin* Művei. 8. köt. 188. old.

koztak, többek között, London, a Clyde-vidék, Skócia, Lancashire és Cheshire, Dél-Wales, Birmingham, Manchester, Glasgow és más ipari központok szakszervezeteinek tanácsai. Így például egyes vállalatok üzemi bizalmi (shop stewards) bizottságai, melyek ott a munkások összességét képviselik, a haladó politika mellett foglalnak állást. A Kommunista Párt Végrehajtó Bizottságának tagjai sorában tekintélyes szakszervezeti funkcionáriusok is vannak. A pártkongresszusi küldöttek zöme általában a szakszervezeti mozgalom tevékeny részvevője.

A kommunisták mozgósítják a munkástömegeket mindennapi érdekeik védelmére, de ugyanakkor felfedik a reformisták árulását is, akik kapitalista gazdáikkal egy követ fújnak. A kommunisták erélyesen elítélték a munkabérek befagyasztásának politikáját. A Kommunista Párt XX. kongresszusa (1948 február) megbélyegezte ezt a politikát, leszögezve, hogy ez „egyike a legarcátlanabb gazságoknak Anglia történetében". A kommunisták élesen elítélték a font leértékelését és rámutattak arra, hogy milyen csapásokkal sujtja a leértékelés a dolgozó tömegeket. A tradeunionok főtanácsának 1949 november 23-i határozatát, amely azt javasolja a szakszervezeteknek, hogy álljanak el a munkabér bármi néven nevezendő emelésének követelésétől — tekintet nélkül a font leértékelésére és a fokozódó inflációra —, az Angol Kommunista Párt XXI. kongresszusa (1949 november) „a munkásmozgalom érdekei elárulásának", „a vállalkozók, a konzervatívok, a kormány és a Wall Street előtti behódolásnak" minősítette. A főtanács határozata ellen tiltakozott a munkások túlnyomó többsége. A bányászok, vasutasok, az egyesült gépipari munkások, a kereskedelem és az építőipar dolgozói, a hajó- és gépipari szövetség és sok más szakszervezet visszautasította a főtanács kapituláns állásfoglalását. Mindez nem gátolta meg a főtanácsot abban, hogy 1950 júniusában újból állást ne foglaljon a munkabérek befagyasztása mellett, de csakhamar, a tradeunionok soronkövetkező kongresszusán, a főtanács megsemmisítő vereséget szenvedett ebben a kérdésben.

A kommunisták vezetik a munkások harcát, melyet életszínvonaluk megőrzéséért és emeléséért vívnak, ők vezetik a sztrájkharcokat is.

Az 1948—1950-es évekre nemcsak a sztrájkmozgalom általános fellendülése jellemző, hanem az is, hogy a sztrájkmozgalom kiterjedt a nemállamosított és az államosított iparágakra egyaránt. Ez utóbbiakra esett 1949-ben az elveszett munkanapok kétharmada, 1950-ben pedig mintegy fele. Mi sem jellemzi jobban az angol burzsoá államosítás népellenes mivoltát!

A kibontakozott sztrájkharcokban nemcsak a kapitalista állam, hanem a szakszervezetek reakciós vezetősége is a vállalkozók

mellett száll síkra. A sztrájkok túlnyomó többsége a reakciós szakszervezeti vezetők akarata ellenére tör ki; ők ezeket a sztrájkokat „nemhivatalosaknak", „törvényteleneknek" minősítik. Lawther, a bányászszakszervezet elnöke, a trade-unionok bridlingtoni kongresszusán (1949) egyenesen olyan törvény kibocsátását követelte, mely minden sztrájkot törvénytelennek nyilvánít. A labourista kormány a sztrájkolókkal szemben a rendkívüli felhatalmazásról szóló törvényt alkalmazta, melyet 1920-ban adtak ki és amellyel 1926-ban az általános sztrájkot elfojtották. Alkalmazták továbbá az „1 305. számú rendeletet" is, amelyet 1940-ben adtak ki a kényszer-döntőbíráskodásról. Ez utóbbi rendeletet csupán 1951 augusztusában, a munkástömegek nyomására, vonta vissza a kormány.

Az angliai sztrájkharc helyzete azt mutatja, hogy a munkástömegek és a reakciós vezetők közötti szakadék egyre mélyül. A londoni dokkmunkások sztrájkjával kapcsolatban a *Times* riadtan állapította meg, hogy „a szakszervezeti vezérek és az egyszerű tagok közötti szakadék — amely a háború alatt igen mély volt — nem lett kisebb ... A szakszervezeti vezetők és az egyszerű munkások két különálló osztályt alkotnak."

Hogy milyen mély szakadék tátong az alsó munkásrétegek és a reakciós vezérek között, azt teljes biztonsággal megítélhetjük a londoni dokkmunkások 1950 áprilisi sztrájkja alapján. Ez a sztrájk tiltakozás volt azok ellen a megtorlások ellen, amelyekkel az 1949 nyári sztrájk vezetésében részt vett három szakszervezeti aktivistát sujtották. Először a szakszervezeti „boss"-ok „fegyelmezetlenség" miatt kizárták ezt a három aktivistát a szakszervezetből, majd a vállalatvezetőség elbocsátotta őket, mint olyanokat, akik nem szakszervezeti tagok ... Az áprilisi sztrájk tehát nemcsak a vállalatvezetőség ellen irányult, hanem a reakciós szakszervezeti vezetőség ellen is. A sztrájk a munkások győzelmével végződött — a három aktivistát visszavették munkahelyükre.

Az angol munkások mindinkább meggyőződnek arról, hogy életük válságos perceiben, a monopolisták támadása idején, csak a Kommunista Párt száll síkra a munkásosztály érdekeiért, míg a jobboldali labouristák és a reakciós szakszervezeti vezérek nyiltan átpártolnak az ellenséghez.

A kommunisták bebizonyítják a munkásoknak, hogy az angol szakszervezeti vezetőknek a nemzetközi küzdőtéren elkövetett sztrájktörése a belpolitikában elkövetett sztrájktörésüknek, a béke elárulásának közvetlen folytatása. A trade-unionok bridlingtoni kongresszusa (1949) azt a szégyenletes határozatot, mely jóváhagyta a Szakszervezeti Világszövetségből való kilépést, a szakszervezetek több országos szervezetének, valamint számos

kerületi és alapszervezetének világosan kifejezésre juttatott akarata ellenére hozta meg.

A szakszervezeti tömegek politikai öntudatának és aktivitásának növekedése nyilvánul meg a Churchill—Attlee-féle agressziós, nemzetellenes külpolitikával szemben tanúsított egyre növekvő ellenállásban is. Több országos szakszervezet konferenciája nem egyszer foglalt állást határozataiban a béke védelme és a Szovjetunióval való együttműködés mellett. Az ellenzék kinyilvánította akaratát a trade-unionok szokásos évi kongresszusain is, különösen 1948 előtt, amikor a főtanács drákói rendszabályokat kezdett hozni, hogy elfojtsa az alulról jövő kritikát. Így például 1946-ban, a trade-unionok brightoni kongresszusán a kormány külpolitikáját elítélő határozat 2,5 millió szavazatot kapott, 3,5 millió szavazat ellenében. A fasiszta Spanyolországgal való szakítást követelő határozat 4,5 millió szavazatot kapott, míg ellene csak 1,4 millió szavazatot adtak le. 1947-ben, a trade-unionok southporti kongresszusán az a határozat, amely elítélte a kormány görögországi politikáját, 3 millió szavazatot kapott, 3,9 millióval szemben. A fasiszta Spanyolországgal szemben követett politikát elítélő határozat ugyancsak 3 millió szavazatot kapott, míg ellene mintegy 4 millió szavazatot adtak le. 1948-ban pedig, a trade-unionok Margate-i kongresszusán, a reakciós vezetőség már nem is engedte meg, hogy általános jellegű külpolitikai határozatokat vessenek fel vagy vitassanak meg. Hogy lecsillapítsa a tömegeket, a vezetőség nem tiltakozott az ellen a határozat ellen, amely a kormánytól minden lehetséges intézkedés meghozását követelte az angol-szovjet kereskedelem kibővítése érdekében. Ezt a határozatot a kongresszus egyhangúlag elfogadta.

A felső és az alsó rétegek közötti szakadás, a tömegek növekvő elégedetlensége a reakciós vezetőség politikájával szemben, a Labour-párton belül is tapasztalható. Ez a tény a párt szervezeti felépítésével magyarázható. A pártnak ugyanis, az egyéni tagokon kívül, kollektív tagjai is vannak — szakszervezetek, szocialista és szövetkezeti szervezetek. A megfelelő szakszervezeti tagok — automatikusan tagjai a Labour-pártnak is. 1950-ben a pártnak 5,7 millió tagja volt, ezek közül 4,9 millió volt a „kollektív" tagok száma.

A Kommunista Párt, mely a munkásosztály egységére, szakadásának felszámolására törekszik és figyelembeveszi a Labour-párt szervezeti felépítésének sajátosságait, többször is felvetette a Labour-párthoz való csatlakozás kérdését. Ezt a törekvését számos szakszervezet és labourista alapszervezet is támogatta, de a jobboldali labourista szakadár vezetők mereven ellenezték. Az 1946. évi Bournemouth-i labourpárti konferencián négy nagy szakszervezet (bányászok, villamosipari dolgozók, gépipari dolgozók,

tűzoltók), valamint négy kerületi pártszervezet, számos alapszervezet támogatásával olyan határozati javaslatot terjesztett elő, amely támogatta a Kommunista Párt nyilatkozatát a Labour-pártba való felvételét illetően. A jobboldali labourista vezetőség azonban ezen a konferencián olyan határozatot hozott, amely megtagadta a Kommunista Párt felvételét, és egyáltalán megtiltotta, hogy bármely pártot felvegyenek a Labour-pártba, mert arra számított, hogy a jövőben — más körülmények között — ismét felmerülhet a Kommunista Párt felvételének kérdése.

A párttagok tömegeinek nyomása, mely a háború utáni években fokozódott, oda vezetett, hogy a labourista vezetőség politikájával szemben olyan szervekben is nyilvánultak meg ellenzéki hangulatok, mint a parlamenti frakció, vagy az évenkénti labourista konferenciák.

1946 április 20-án 28 labourista parlamenti képviselő és 13 más labourista párttag azzal a felhívással fordult a német szociáldemokrata párt kongresszusához, hogy mondja ki az egyesülést a Kommunista Párttal. Ugyanakkor a „munkáspárti" vezetőség nagy hangon az egyesülés ellen ágált. 1946 novemberében, a király trónbeszédével kapcsolatban, újabb összetűzésre került sor a kormány és a „hátsópadbeli lázadók" között. A parlament 70 tagja módosító javaslatot nyujtott be, melyben kifejezték reményüket, hogy a kormány megváltoztatja külpolitikáját. 1947 áprilisában ismét összeütközésre került sor a kormány és a labourista ellenzék között, ezúttal a hadkötelezettség kérdésében. 73 labourista képviselő szavazott a hadkötelezettséggel kapcsolatos kormányjavaslat ellen, sokan pedig tartózkodtak a szavazástól. Ez volt az első eset, amikor a Labour-párt jelentős számú parlamenti képviselője a kormány ellen szavazott. 1948 decemberében, ugyanezzel a kérdéssel kapcsolatban (vagyis akkor, amikor arról volt szó, hogy a katonai szolgálat idejét 12 hónapról 18 hónapra emeljék fel), 38 labourista képviselő a kormány ellen szavazott, 134 labourista pedig a „lábával szavazott", vagyis elhagyta az üléstermet, hogy ne vegyen részt a szavazásban. A Margate-i labourista konferencián (1947) a fegyveres erőkkel kapcsolatos módosító javaslatra, mely lényegében elítélte a kormány külpolitikai irányvonalát, 1 100 000 szavazat jutott (2 350 000 szavazattal szemben), vagyis — a szavazatok csaknem egyharmad része. 1948 áprilisában 36 labourista képviselő üdvözölte Nennit, az olasz szocialista párt vezérét, és kifejezésre juttatta, hogy helyesli a kommunistákkal való együttműködés politikáját a népfront megteremtése érdekében.

A labourista vezetőség aggódva látta az ellenzék növekedését, ezért drákói rendszabályokat hozott a „lázadók" ellen. A Nennihez intézett üdvözlettel kapcsolatban, kizárta a pártból Platts-

Millst és megrótta az üdvözlet többi aláíróit. 1949 május közepén, amikor több labourista képviselő szavazott az Írországgal kapcsolatos törvényjavaslat ellen, a pártból kizártak két képviselőt és hasonló sorssal fenyegettek meg még néhányat. Az 1950 februári parlamenti választásokon, mint már említettük, a Transport House szempontjából „megbízhatatlan" elemeket a vezetőség nem vette fel a hivatalos jelöltek listájára.

De az ellenzéki hangulat — a jobboldali labourista vezetőség durva elnyomása és terrorja ellenére — még a párt közép- és felső rétegeiben is minduntalan megnyilatkozik. Ez a hangulat, noha igen halványan, de visszatükrözi a tömegek növekvő elégedetlenségét a labourista vezetőség reakciós, népellenes politikájával szemben. Ennek során az alsó rétegek ellenzéki hangulatát gyakran különböző karrieristák, kétes egyének, politikai szélhámosok nyergelik meg. Egyesek számára a tettetett „baloldaliság" alku tárgya a párt vezetősége felé és ugródeszka a magas állásokhoz, másoknak meg eszköz arra, hogy elvonják a tömegeket a jobboldali labourista vezérek áruló irányvonala elleni aktív tiltakozástól, arra számítva, hogy így e vezérek végleges lejáratása után azok helyére kerülnek és — ugyanazt a politikát folytatják. Ilyen szerepet játszott Attlee is, amikor a harmincas években szakadás támadt a Labour-párt soraiban; hasonló szerepre tart igényt Bevan, aki 1951 áprilisában leköszönt a munkaügyi miniszter tisztségéről, tiltakozásképpen az ország erejét meghaladó fegyverkezési program, valamint Angliát az amerikai imperializmusnak alárendelő vészterhes politika ellen. Zilliacus, akit „baloldalisága" miatt 1949-ben kizártak a Labour-pártból, utóbb a Tito-féle gyilkos- és kémbanda hívének és elvbarátjának szerepében tetszelgett. Zilliacusról kiderült, hogy az angol kémszolgálat ügynöke. „Baloldali" álarca, akárcsak a Labour-pártból való kizárása, nem egyéb, mint a neki kiosztott szerep eljátszása.

Az angol kommunisták leleplezik az imperializmus lakájait és ügynökeit, bármilyen mezben, akár a „legbaloldalibban" ágáljanak is. Egyidejűleg szorosabb együttműködést teremtenek a valóban baloldali labourista tömegekkel, fokozzák a labourista alapszervezetekkel való akcióegységért vívott harcot, egységre lépnek a reakció minden őszinte ellenzékével, mindenkivel, aki kész szembeszállni a háborús gyujtogatókkal. A kommunisták az átfogó népi koalícióért, a dolgozók valamennyi rétegének szövetségéért küzdenek.

Az ilyen koalíció alapja a békeharc, mely alkalmas arra, hogy az angol nép óriási többségét egyesítse.

A Béke Híveinek I. Világkongresszusán, amely 1949 áprilisában ült össze Párizsban, illetve Prágában, az angol küldöttség különböző társadalmi és politikai szervezetek 259 küldöttjéből

állott. Voltak közöttük parlamenti képviselők, tekintélyes közéleti személyiségek és tudósok, szakszervezetek, nő- és ifjúsági szervezetek képviselői, egyes vállalatok, gyárak, bányák, vasúti műhelyek küldöttei. A Szovjetunióval való béke, kereskedelem és barátság kongresszusán, amely 1949 júniusában ült össze Londonban, 600 küldött és megfigyelő vett részt 19 országos szakszervezet, 44 szakszervezeti központ és több mint 350 szakszervezeti tagozat, valamint szövetkezeti, ifjúsági és egyéb szervezetek nevében, amelyek több mint 2 millió tagot tömörítenek. 1949 októberében, a londoni békekongresszuson 1 090 küldött vett részt, 540 szervezet képviseletében. A béke hívei vidéken is tartottak konferenciákat. Számos helyi békebizottság alakult, amelyeknek élére az 1949 júniusában megalakult Angol Békebizottság állott.

Az országos békekonferencián, amely 1950 július 22—23-án zajlott le Londonban, 804 küldött vett részt, 549 szakszervezet és szövetkezeti szervezet, valamint egyes üzemek és helyi békebizottságok képviseletében.

A békemozgalomban döntő szerepet játszanak a munkások, a szakszervezeti tagok. Ugyanakkor tevékenyen részt vesznek ebben a mozgalomban a tudomány és a kultúra dolgozói, az angol értelmiség legkiválóbb képviselői, akiket a szellemi dolgozók széles rétege követ. A hadigazdaság, a drágaság növekedése, az élelmiszerek és fogyasztási cikkek hiánya, a tőke támadása a dolgozók életszínvonala ellen — mindez súlyos teherként nehezedik nemcsak a munkásokra, hanem az alkalmazottakra és az értelmiségre is.

A háború gyujtogatóinak és propagandistáinak szolgálatába állított burzsoá tudomány rothadása és halódása, a tudomány és a kultúra kilátástalansága a halódó kapitalista rend viszonyai között — mindez arra készteti az értelmiség legjobbjait, hogy a haladás, béke és szocializmus táborához csatlakozzanak. Elég, ha olyan bátor békeharcosokra utalunk, mint Bernal professzor, vagy Hewlett Johnson, a Canterbury-i érseki helynök, akit 1951-ben Nemzetközi Sztálin-Békedíjjal tüntettek ki.

Az uralkodó osztályok agresszív, népellenes irányvonalának kiéleződése arányában tehát mindinkább két táborra oszlik Anglia: a konzervatív és jobboldali labourista reakció táborára, valamint a béke, a haladás és a szocializmus táborára.

A két tábor közötti legfőbb vízválasztó: a Szovjetunió irányában tanúsított magatartás. A mai Anglia belpolitikai életében hatalmas tényező az a szeretet és rokonszenv, amelyet a nagy tömegek éreznek a Szovjetunió és a dolgozók halhatatlan vezére és tanítója, Sztálin iránt. A burzsoá, közöttük a jobboldali labourista propagandistáknak is el kell ismerniök (néha még a sajtó hasábjain is), hogy nem lehet kiirtani az angol népből a Szovjet-

unió — Anglia megmentője, a béke támasza, a szocializmus fellegvára — iránti szeretet és hála érzését[74].

Nagy sikere van az Angol-Szovjet Baráti Társaság működésének. A Társaság 1950 január végén tartott konferenciáján 280 küldött vett részt, 114 szervezet képviseletében. A Szovjetunióval való béke, barátság és kereskedelem konferenciáin, amelyek 1950-ben zajlottak le az ország különböző részében, a küldöttek összesen félmillió tagot számláló szervezeteket képviseltek. 1951 februárjában Londonban, az Angol-Szovjet Baráti Társaság évi konferenciáján 328 küldött vett részt, 197 szakszervezet, szövetkezeti szervezet, a Társaság helyi tagozatai képviseletében.

A Szovjetunióban járt angol munkások és munkásnők képviselői hazatértük után leleplezik a burzsoá propagandának a Szovjetunióról terjesztett hazugságait és rágalmait. Az ország minden részébe elviszik a kommunista építkezés nagyszerűségének, a szovjet nép anyagi és kulturális színvonala állandó emelkedésének hírét. „A Szovjetunió lett most második hazám" — jelentette ki Jones, délwalesi elektromosipari munkás, aki 1950 nyarán járt a Szovjetunióban, egy munkásküldöttség tagjaként[75].

Az angol munkások nemzetközi szolidaritásának, a békére és a Szovjetunió iránti barátságra való törekvésüknek erőteljes és minden kétséget kizáró bizonyítékai azok a nyilatkozatok, amelyeket Anglia egész iparvidékeinek munkásai küldenek a Szovjetunió munkásaihoz. A londoni szakszervezetek a moszkvai szakszervezetekhez intézett, „A világbékéért" című nyilatkozatukban kijelentették, hogy Anglia és a Szovjetunió munkásainak testvéri együttműködése megszilárdítja a két nép baráti kapcsolatait és biztosítékává válik a szilárd és tartós békének. A moszkvai szakszervezetek válaszát 1948 december 21-én, ünnepélyes keretek között nyujtották át Londonban; ezen az ünnepségen az angol főváros szakszervezeteinek 192 küldötte vett részt.

1949 februárjában Lancashire és Cheshire szakszervezetei 950 000 munkás nevében nyilatkozatot küldtek a leningrádi szakszervezeteknek, amelyben hitet tettek az angol munkások

---

[74] Az Economist 1951 március 17-én ezt írta: „Éppen a béke és a létfenntartási költségek növekedésével kapcsolatos kérdésekben támogatják a kommunisták politikáját a legnagyobb mértékben a nemkommunisták. Sok munkás egyáltalán nem hisz a minisztereknek, amikor ezek az oroszok tevékenységéről beszélnek. Az angol trade-unionoknak az a néhány küldöttsége, mely az utóbbi 18 hónapban Oroszországban járt, olyan beszámolókkal tért vissza, amelyek cáfolják a háborús készülődéseket és egekig magasztalják a békés építőmunkát végző szovjet dolgozók erőfeszítéseit. Sajnálatos, de nem kevésbbé igaz az is, hogy az angol munkások inkább ezeknek a beszámolóknak hisznek, mint a Whitehall akármelyik jelentésének, avagy az angol sajtó véleményének."

[75] Trud. 1950 augusztus 16.

békeakarata, a Szovjetunió iránti barátsága mellett. A leningrádi munkások válaszát 1949 április 10-én nyujtották át ünnepélyesen a Manchester-környéki Chorley-ban tartott tömeggyűlésen. A gyűlés egyik felszólalója, J. Jacobs, az angol és az amerikai kormány háborús készülődéseiről szólva, kijelentette: „Bármilyen elhatározásra jusson is az angol és az amerikai kormány, ha ezek a határozatok háborút jelentenek a Szovjetunió ellen — akkor országunk kormánya keressen magának másik munkásosztályt, amely hajlandó lesz érte harcolni."

1949 júniusában a skóciai szakszervezetek béke- és barátsági üdvözletet küldtek Szovjet-Ukrajna szakszervezeteihez. Egy hónapra rá hasonló felhívással fordultak Birmingham és Coventry szakszervezetei Szverdlovszk szakszervezeteihez. 1949 decemberében Newcastle-on-Tyne és a donmenti Rosztov dolgozói, 1950 május-júniusában pedig Sheffield és Sztalino dolgozói váltottak üzenetet.

1949 augusztusában, a moszkvai összszövetségi békekonferencián felszólalt Hewlett Johnson is, aki kijelentette: „Az angol munkásosztály szívébe mélyen bevésődött egy mágikus szó — Sztálingrád, és én nem hiszem, hogy népem fegyvert tudna fogni a Szovjetunió ellen." Ez az angol nép igazi hangja, s ezt nem fojthatja el a konzervatív és jobboldali labourista komondorok semmiféle dühödt szovjetellenes csaholása.

A Kommunista Párt a háború befejeződése óta állandóan a békeharc élén jár, vezeti a munkásosztály irányításával kialakuló békefrontot. Ugyanígy vezeti a Kommunista Párt azt a harcot is, amelyet a munkásosztály és minden dolgozó vív mindennapos szükségleteiért és jogaiért, a tőke támadása ellen. A Kommunista Párt, az egész nemzet érdekeinek képviselője, védelmezi az ország becsületét és függetlenségét az amerikai rabsággal szemben, küzd a bűnös háború elhárításáért, mely nemzeti katasztrófába döntené Angliát.

Mégis, bármennyire növekszik is a tömegek felháborodása az uralkodó osztályok és labourista talpnyalóik kül- és belpolitikája ellen, az angliai munkásmozgalom lendülete ezekben az években továbbra sem felelt meg azoknak a sürgető követelményeknek, amelyeket a békéért és az angol dolgozók létérdekeiért folyó harc támasztott.

Ezekben az években (kezdve a párt Végrehajtó Bizottságának 1947 december 13-i ülésétől) a Kommunista Párt többízben feltárta és bírálta saját gyengéit és hibáit.

A párt nem értékelte kellő időben azokat a változásokat, melyek az imperialista tábor fegyverévé vált labourista kormány politikájában végbementek, hanem továbbra is ragaszkodott a régi tételekhez és taktikához. A párt például egészen 1947-ig küzdött a termelés fokozásáért, ami megegyezett a labourista

kormány célkitűzéseivel; ezzel a párt figyelmen kívül hagyta a kérdés politikai oldalát és nem kapcsolta össze a munkások életszínvonalának kérdésével. Fentebb már említettük, hogy a Kommunista Párt — az 1950. évi parlamenti választásokkal kapcsolatban — bírálta hibáit és rámutatott arra, hogy nem helyezte tevékenysége középpontjába a békeért, Anglia nemzeti függetlenségéért és a labourpárti tömegekkel való akcióegységért folyó harcot.

Nagy fogyatékosságok voltak tapasztalhatók a béke hívei mozgalmának szervezése terén is. A Kommunista Párt Végrehajtó Bizottságának 1950 május 1-i felhívása megemlíti: „Példaképként áll előttünk a munkásosztály és szövetségeseinek nagyszerű küzdelme Franciaországban, Olaszországban és a többi európai országban. Ők nem elégednek meg azzal, hogy békefelhívásokat bocsátanak ki, hanem tettekkel védelmezik a békét, meghiúsítják az amerikai kormányzó körök terveit, amelyek a dolgozókat ágyútöltelékként akarják felhasználni." Angliában a békemozgalom még nem emelkedett arra a magaslatra, hogy hatékonyan meg tudná hiúsítani a háborús gyujtogatók terveit és üzelmeit. 1950 április 15-én a Kommunista Párt londoni szervezetének konferenciáján, John Mahon mondott politikai beszámolót, melyben kijelentette: „Mi, angolok, elmaradunk a többiektől a nagy békeharcban"[76].

A szervezési fogyatékosságok között megemlítették, hogy a párt nem végzett kellő tömegmunkát a vállalatokban. Szervező munkáját nem a gyárakban és műhelyekben végezte, hanem, helytelenül, a parlamenti választási kerületekben. Sokszáz vállalatban működnek a kommunisták üzemi csoportjai, vagy vannak kialakulatlan csoportok, amelyeket minden bizonnyal erős üzemi szervezetekké lehet fejleszteni. Nyilvánvalóan nem fordítanak kellő figyelmet a faluhelyen, a farmerek, különösen a mezőgazdasági munkások között végzett munkára, noha ez utóbbiak alkotják az egész mezőgazdasági lakosságnak több mint kétharmadát.

A Kommunista Párt megtette az első lépéseket a tömegek megnyerése felé, de még nehéz út áll a párt előtt, míg megnyeri a munkásosztály többségét, hogy megteremtse a munkásosztály és valamennyi demokratikus erő harcos egységét, hogy a békemozgalom potenciális erejét aktív erővé változtassa, mely megzabolázza a háborús gyujtogatókat és meghiúsítja álnok terveiket.

Az SzK(b)P Központi Bizottságának az Angol Kommunista Párt XXI. kongresszusához intézett üdvözletében (1949) ezt olvashatjuk:

„A jelenlegi nemzetközi helyzetben az angol munkásosztályra és élcsapatára — a Kommunista Pártra — felelősségteljes feladatok

[76] Pravda. 1950 április 17.

hárulnak abban a harcban, amelyet a haladó erők vívnak a békéért és a demokráciáért, az új háború szítói ellen.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága szilárdan meg van győződve arról, hogy az Angol Kommunista Párt — mely fel van vértezve a marxista-leninista elmélettel —, sorait tovább erősítve és tömörítve, becsülettel tölti majd be az angol munkások vezetőjének történelmi szerepét az angol dolgozók létérdekeiért, a békéért, a munkásosztály nemzetközi egységéért, az imperialista reakció agresszív tervei ellen vívott harcában."

A haladó erők előtt álló feladatok felelősségteljes és bonyolult voltát az általános nemzetközi helyzet és az a szerep határozza meg, amely Angliára és a Brit Birodalomra vár az agresszív angol-amerikai tömb terveiben. A brit szigetek, a brit dominiumok és gyarmatok — a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni, az európai földrész növekvő haladó erői elleni, a demokratikus Kína, az előázsiai és a délkeletázsiai nemzeti felszabadító mozgalmak elleni háborúk katonai támaszpontjaivá válnak. A Brit Birodalomra, az amerikai világrésszel egyetemben, az a szerep vár, hogy a kardcsörtető világreakció és agresszió támasza és bázisa legyen az Európában és Ázsiában megszilárdult vagy megszilárduló szocializmus és népi demokrácia ellen. Anglia haladó erőire tehát rendkívül felelősségteljes feladatok hárulnak, amelyek nemcsak az angliai helyzettel, hanem az egész Brit Birodalom helyzetével és a nemzetközi küzdőtéren a politikai erők általános elhatárolódásával is összefüggnek.

6. A labourista politika válsága és a Labour-párt veresége az 1951. évi választásokon

A labouristák veresége az 1951. októberi parlamenti választásokon nem volt véletlen. Törvényszerű következménye volt ez a labourista kormány hatéves kormányzásának, ékes bizonyítéka bel-, kül- és gyarmati politikája teljes csődjének. A választásokon elszenvedett vereséget a labourista kormány mély válsága idézte elő, ami viszont az egész angliai kapitalista diktatúra növekvő válságát tükrözte vissza.

A politikai válságra jellemző, hogy a néptömegek rádöbbennek: így lehetetlen tovább élniök. E válságra azonban az is jellemző, hogy bekövetkezik a felső rétegek züllése, az uralkodó osztályok válsága, amikor a nagy tömegek bekapcsolódnak a politikába, és nemcsak az uralkodó burzsoázia, hanem reformista ügynöksége is — Lenin szavaival élve— „eléggé leleplezte magát a nép előtt és gyakorlati csődjével eléggé szégyent vallott"[77].

[77] *Lenin* Művei. 31. kot. 86. old.

A koreai háború meggyorsította Angliában a politikai válság előfeltételeinek megérlelődését. Új politikai helyzetet teremtett az országban az amerikai-angol tömb áttérése a háborús propagandáról és előkészületekről a háborús agresszió nyilt tetteire Koreában és Kína határainál, majd ezt követőleg az amerikai-angol agresszorok kudarcai és vereségei, az angol gazdaság fokozott ütemű átállítása háborús vágányokra és ezzel kapcsolatban a fináncoligarchia általános támadása az angol nép életszínvonala ellen. Meggyorsult a kapitalista diktatúra leleplezésének és diszkreditálásának, a tőke jobboldali labourista bérencei leleplezésének és önleleplezésének folyamata. A néptömegek kiábrándulnak azokból az illúziókból, amelyeket a labourista csalás és demagógia varázsolt eléjük, fokozódik gyűlöletük és felháborodásuk a nyomor, az éhség és a háború rendszere ellen. Ugyanakkor mind ingatagabbá válik a „felső rétegek" helyzete, fokozódnak a súrlódások és konfliktusok az uralkodó táborban, lázasan keresnek „új" módszereket a tömegek kormányzására és félrevezetésére, robbanásig feszültek az angol imperializmus és a jelenlegi egész agresszor-koalíció belső és külső ellentétei.

Az imperialista intervenciósok koreai kudarca az egész világ — így az angol nép — előtt is nyilvánvalóvá tette, milyen veszélyes politikát folytatnak a világuralom új igénylői. Ugyanakkor a koreai események azt is megmutatták, milyen győzhetetlen erő lakozik azokban a népekben, amelyek el vannak szánva a szabadság és a béke megvédésére. Az agresszorok tábora mindinkább elveszti hitelét, ugyanakkor pedig növekszik a Szovjetunió vezette béketábor befolyása és tekintélye.

Az agressziós tábor kudarcainak és vereségének fényében rendkívül élesen megmutatkozott Anglia megalázó, függő helyzete az agresszív katonai tömb rendszerében. Az Egyesült Államok kormányzó körei, az új világháború kirobbantására készülődve, minduntalan befejezett tények elé állítják Angliát. Éppen így sodorták bele szövetségeseiket a koreai háborúba is. 1951 tavaszán arra kényszerítették Angliát és a többi csatlós országokat, hogy szankciókat alkalmazzanak Kínával szemben és így háborúba keveredjenek a nagy kínai néppel. Az angol nép megértette, hogy a „preventív háború" hívei, az Egyesült Államok kormánykörei, majd hasonló eszközökkel állíthatják „befejezett tények" elé Angliát — akárcsak többi szövetségeseiket — az új világháború kérdésében is . . .

A konzervatív és a labourista vezérek egyforma buzgósággal akarták meggyőzni a népet arról, hogy az amerikai imperializmussal kötött szövetség az egyetlen mód a béke megőrzésére. Most az angol nép rémülten látja, hogy az amerikai imperializmussal kötött szövetség: a háború nyílegyenes útjá. Egyre élesebben

látja maga előtt a katasztrófának azt a szakadékát, amely felé Angliát uralkodó osztályai sodorják. A labourista kormány külpolitikájának igazi jellegét nem utolsó sorban az leplezte le, hogy 1950 novemberében az Attlee-kormány nem engedélyezte a II. Békevilágkongresszus megrendezését Sheffieldben. Mindez Washington közvetlen utasítására, a már előzőleg engedélyezett Kongresszus megnyitása előtt az utolsó pillanatban történt, vagyis nyilvánvalóan azzal a provokációs célzattal, hogy a Kongresszust teljesen meghiúsítsák. Ám a Kongresszust megtartották Varsóban, a labourista vezérekről pedig végkép kiderült, hogy ellenségei a békének, hogy elvetemült lakájai az amerikai imperializmusnak.

Az angol uralkodó osztályok külpolitikájának nemzetellenes jellege különösen akkor vált nyilvánvalóvá, amikor Anglia — az Egyesült Államokkal együtt — nyiltan hozzákezdett a két háborús tűzfészek felélesztéséhez: Nyugaton — a nyugatnémet övezetben és Keleten — a japán övezetben. Az Északatlanti Tömb 1950 végén lezajlott brüsszeli ülésszakának, majd az 1951 szeptemberi ottawai ülésszaknak bűnös határozatai, valamint 1951 szeptember 8-án a sanfranciscói komédia — a japán „békeszerződés" aláírása — nagy nyugtalanságot keltett az angol népben. Hiszen arról van szó, hogy a hitlerista tábornokok parancsnoksága alatt feltámasszák a német hadsereget, azt a hadsereget, amely már nem egyszer jelentett halálos veszedelmet Anglia számára! Arról van szó, hogy feltámasszák a japán imperializmust, mely mindig igényt tartott az India, Délkelet-Ázsia, Ausztrália, Új-Zéland feletti uralomra. A választók nagy tömegei rádöbbentek arra, hogy a „munkáspárti" kormány durván megszegte a választások előtt tett igéreteit, hogy a konzervatívok politikáját, az új világháború kirobbantásának politikáját folytatja, mely Anglia szempontjából az öngyilkossággal egyenlő.

Már 1951 derekán teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a hároméves ötmilliárd font sterlingre rúgó fegyverkezési program elviselhetetlen terhet jelent az angol gazdaság számára és tönkreteszi. A fizetési mérleg deficitje elérte az évi egymilliárd font sterlinget, az ország a gazdasági csőd szélén állt. De Amerikának, az „erősebb partnernek" még ez is kevés. Azt követeli Angliától — akárcsak többi szövetségesétől és csatlósától —, hogy még eszeveszettebb fegyverkezési hajszát folytasson és tovább élezze az Anglia számára oly végzetes politikát: a Kelet-Európával való gazdasági kapcsolatok bojkottálását, továbbá a lakosság életszínvonalának még fokozottabb csökkentését. A társadalmi élet militarizálása, a katonai kényszermunka rendszere elleni harc az angol nép életbevágó ügye lett.

Teljesen megbukott az angol kormány reakciós, ragadozó gyarmati politikája is. Erről tanúskodnak a hosszú ideje húzódó

gyarmati háborúk Malájföldön és Burmában, a nemzeti felszabadító harc egyre fokozódó fellendülése Indiában, a növekvő imperialistaellenes mozgalom a Közel-Keleten, mely már meghozta az Angol-Iráni Olajtársaság államosítását és a megalázó angol-egyiptomi szerződések felbontását.

Ugyanakkor a béke, a demokrácia és a szocializmus tábora, élén a Szovjetunióval, bebizonyítja növekvő hatalmát, fényes sikereit a békés építés terén és rendíthetetlen elszántságát a békeharcban.

Sztálin elvtárs nyilatkozata, amelyet 1951 október 6-án adott a *Pravda* tudósítójának az atomfegyverrel kapcsolatban, hatalmas csapást mért az angol-amerikai atomlovagokra és ugyanakkor hitet tett amellett, hogy a Szovjetunió rendíthetetlenül törekszik az atomfegyver eltiltására. Valamennyi ország népének, köztük az angol népnek a rokonszenvét is fokozta a Szovjetunió, a világbéke támasza iránt a Szovjetállamnak az a kezdeményezése, hogy békés úton rendezzék a vitás kérdéseket, többek között a koreai kérdést, a Szovjetunió állhatatosan megismétlődő javaslatai az öt nagyhatalom békeegyezményének megkötésére és a lefegyverzésre, továbbá az a törekvése, hogy békésen együttműködjék más államokkal, gazdasági és társadalmi rendszerük különbözőségétől függetlenül. Sztálin elvtárs szavai, melyek 1951 február 17-én, a *Pravda* tudósítójával folytatott beszélgetése során hangzottak el — a béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek kezükbe veszik a béke megőrzésének ügyét és végig kitartanak mellette —, nagy visszhangra leltek az angol dolgozók tömegei körében.

Az angliai politikai helyzetre jellemző a néptömegek erősödő aktivitása életbevágó jogaikért, a békéért és a szocializmusért vívott harcukban. 1950 végéig 1 400 000 aláírást gyüjtöttek a stockholmi felhívásra. Ezt a felhívást a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozó, a legkülönbözőbb politikai és vallási meggyőződést valló emberek írták alá — munkások, alkalmazottak, tanítók, tudósok, írók. A béke híveinek mozgalmában tevékeny részt vesznek a hadviseltek. 1951 március 24—25-én zajlott le a béke híveinek és a hadviselteknek első országos konferenciája, melynek határozatai az amerikai csapatok eltávolítását követelik Angliából, tiltakoznak a tartalékosokra vonatkozó antidemokratikus törvény ellen. A konferencia küldöttei 200 000 tartalékost képviseltek és a háború többmillió veteránjának nevében szóltak.

Június 9—10-én zajlott le Londonban az angliai országos békekongresszus, mely az egyszerű emberek millióinak akaratát fejezte ki, midőn tiltakozott Nyugat-Németország és Japán újrafelfegyverzése ellen, erélyesen elítélte az Angliában folyó szovjetellenes rágalomhadjáratot és a háborús hisztéria szítását, s fel-

szólította a nagyhatalmakat, hogy a fennálló nézeteltérések rendezése érdekében vegyék fel ismét a tárgyalások fonalát.

1949-ben, a béke híveinek konferenciája idején az országban 30 helyi békebizottság, az 1950. évi konferencia idején 130, az 1951. évi konferencia idején pedig már 300 helyi bizottság működött. 1951 októberéig 833 000 aláírást gyüjtöttek arra a felhívásra, mely az öt nagyhatalom békeegyezményének megkötését követelte.

Az angol külpolitika kudarcai és vereségei, az angol-amerikai ellentétek kiéleződése még a burzsoá rétegekben is zavart és riadalmat keltettek. A legkülönbözőbb társadalmi körökben olyan józan hangok hallatszottak, melyek azt követelték a kormánytól, hogy — amíg nem késő — változtassa meg kalandor politikáját, foglaljon el önálló álláspontot a háború és béke kérdéseiben.

Több labourista képviselő bírálta és elítélte Angliának azt a lépését, hogy beártotta magát a koreai nép elleni agresszióba. 1951 január 8-án a Nemzeti Béketanács, ez a pacifista szervezet, tömeggyűlést rendezett Londonban, amelyen 2 500-an vettek részt. A gyűlés részvevői, akik között képviselők és a legkülönbözőbb pártokhoz tartozó közéleti személyiségek is voltak, erélyesen elítélték a távolkeleti agresszív háborút és úgy határoztak, hogy megalakítják a „Kínával való béke tanácsát".

Április 8-án ült össze Londonban a Kínai Népköztársasággal való béke és barátság országos konferenciája, melyet az Angol-Kínai Baráti Társaság rendezett. A konferencián 129 küldött és megfigyelő vett részt, közöttük 6 szakszervezet országos végrehajtó bizottságának tagjai, 27 helyi szakszervezeti szervezetnek, 10 szakszervezeti tanácsnak, a Labour-párt 5 kerületi szervezetének, az országos békebizottságnak és több helyi békebizottságnak a képviselői. A konferencia határozata megállapította: az amerikaiaknak az a követelése, hogy a háborút Kínára is ki kell terjeszteni, „Angliát és az egész világot katasztrófába sodorná".

Anglia dolgozó tömegei aktívabban küzdenek gazdasági és politikai jogaikért. Erről tanúskodik a sztrájkmozgalom növekvő hulláma. A munkabér befagyasztása ellen irányuló sztrájkokon kívül szolidaritássztrájkok, meg a kormány bírósági és rendőrterrorja ellen tiltakozó sztrájkok is robbannak ki.

Amikor a labourista kormány az „1 305. számú rendelet" alapján bíróság elé állította a dokkmunkások 1951 januári sztrájkját vezető hét munkást, a dokkmunkások országszerte védelmére keltek társaiknak. A dokkmunkásokat a munkásosztály más osztagai is támogatták. A tiltakozó sztrájk bebizonyította az angol munkások határozottságát és szervezettségét, s meghátrálásra kényszerítette a labourista kormányt. Április 18-án a kormány megszüntette az eljárást a hét dokkmunkás ellen. A dokkmunkások győzelmével kapcsolatban Harry Pollitt a következőket mon-

dotta: „Ez a győzelem ismét megmutatja, hogy amikor a munkások minden erejüket bevetik és összefognak, akkor semmiféle földi erő sem akadályozhatja meg diadalukat"[78].

Az angol munkásosztályban egyre növekszik a harci lelkesedés és erősödik a munkások elhatározása, hogy megvédik jogaikat a reakciós labourista vezérek sztrájktörő politikájával szemben. Erre jellemző volt a brightoni kongresszuson a trade-unionok főtanácsának veresége 1950 szeptemberében. A munkabérek befagyasztása kérdésében ezúttal — az előző évi bridlingtoni kongresszustól eltérően — elvetették a főtanács politikáját. Az a határozat, amelyet az elektromosipari munkások szakszervezete terjesztett be a munkabérbefagyasztási politika feladását követelve, közel 4 millió szavazatot kapott, 3,7 millió szavazat ellenében. Ugyanígy, a kongresszus vezetőségének igyekezete ellenére, 4,5 millió szótöbbséggel 2,4 millió szavazat ellenében elfogadták azt a határozatot, amely egyenlő munkáért egyenlő bért követelt a nők számára. Ugyanezen a kongresszuson mintegy 2 millió szavazatot kapott az a határozat, amely a kormány külpolitikájának gyökeres megváltoztatását követelte. A Labour-párt Margate-i konferenciáján, 1950 októberében, a hasonló tartalmú határozatra 900 000 szavazatot adtak le.

A trade-unionok egyszerű tagjait a reformista vezetőségtől, a Labour-párt alapszervezeteit és egyszerű tagjainak tömegét a jobboldali „munkáspárti" vezérektől elválasztó szakadék napról napra mélyül. Erre vallanak az olyan tények, hogy egyre gyakrabban zárnak ki a Labour-pártból olyan személyiségeket, akik részt vesznek a békemozgalomban, vagy a labourista „hátsópadbeliek" gyakori tiltakozása a kormány reakciós politikája ellen, számos szakszervezeti és labourista alapszervezet konferenciájának azok a határozatai, melyek Anglia külpolitikájának megváltoztatását követelik.

Stephen Davies és Emrys Hughes labourista képviselők a kormánynak a koreai kérdésben követett politikáját a parlament szónoki emelvényéről nyiltan elítélték. Több mint száz labourista képviselő írta alá az 1950 november 30-i provokációs Truman-beszéd elleni tiltakozást. Ez a beszéd utalt arra, hogy sor kerülhet Koreában az atombomba alkalmazására. Attlee akkoriban sietve Washingtonba utazott, hogy tárgyaljon Trumannal. Palme Dutt szavai szerint, Attlee nem azért repült Washingtonba, hogy hangot adjon a nemzet felháborodásának, hanem azért, hogy elfojtsa ezt a felháborodást és elárulja az angol nép érdekeit. A parlament sok labourista tagja vesz részt a Kínával való béke

[78] Pravda. 1951 április 20.

bizottságaiban, tiltakozik Németország újrafelfegyverzése ellen. Cole, az ismert labourista történelemtudós, nyilatkozott, hogy „ha háború indul Kína ellen, ő Kína pártjára áll". 1951 májusában, a katonai költségvetés megszavazása alkalmából, ismét „lázadás" tört ki a Labour-párt parlamenti frakciójában: 3 labourista képviselő a kormány ellen szavazott, 50 pedig tartózkodott a szavazástól.

Július 5-én 17 labourista képviselő határozatot terjesztett be, amelyben felszólították a kormányt, hogy ragadja meg az alkalmat, s támogassa a Szovjetunió kezdeményezését a koreai béke megteremtése érdekében, és segítse elő valamennyi nemzetközi kérdés békés rendezését.

Fokozódott az erjedés a Labour-párt alsó rétegeiben. Az egyszerű párttagok elégedetlensége és felháborodása a kormány reakciós és agresszív politikájával szemben, már szervezett formákat kezdett ölteni. 1945 óta, a Labour-párt hatalomrajutása óta, most fordult elő elsőízben, hogy az alapszervezetekben meglehetősen nagyméretű tiltakozó mozgalom bontakozott ki a reakciós vezetőség politikájával szemben. Példaképpen csak az 1951 tavaszi és nyári eseményekre utalunk. A Londonban, Birminghamban, Manchesterben megrendezett háborúellenes konferenciákon 450 küldött vett részt a Labour-párt 32 kerületi szervezete, 12 szakszervezeti tanács és 100 szakszervezeti tagozat képviseletében. Az évenként megrendezett északírországi labourista konferencia túlnyomó többsége — a vezetőség mesterkedései ellenére — olyan határozatot hozott, amely elítélte Németország újrafelfegyverzését. A Labour-párt helyi szervezetének 35 küldötte vett részt a suttoni (Surrey) békekonferencia munkájában. A labourista vezetőség mind gyakrabban folyamodik megtorlásokhoz azokkal szemben, akik más nézetet vallanak. Így például, betiltotta a „Szocialista Testvériség" működését; ezt a társaságot 1949-ben alakították meg a kormány külpolitikája ellen tiltakozó labouristák.

A kormány politikája elleni tiltakozó mozgalom még nagyobb méreteket öltött a trade-unionokban. Több nagy szakszervezet hozott olyan határozatokat, amelyek elítélik a kormány külpolitikáját, követelik az atombomba eltiltását, a koreai háború beszüntetését, tiltakoznak a német imperializmus újrafelfegyverzése ellen, például az elektromosipari munkások, a gépipari munkások, vasutasok, bányászok, szállítómunkások és segédmunkások szakszervezeteinek évi konferenciája, a skóciai és a délwalesi bányászok konferenciája. Hasonló tartalmú határozatokat hoztak Coventry, Birmingham és Nottingham szakszervezeti központjai is. Az országos bányászkonferencia küldöttei élesen visszautasították a szövetség elnökének, William Lawthernak szavait, aki szovjetellenes kirohanásokra ragadtatta magát, és határozatban foglaltak

állást a Szovjetunióval való kereskedelem fejlesztése és a szovjet-angol barátság megszilárdítása mellett.

A szállítómunkások és segédmunkások konferenciáján a szakszervezet főtitkárának, Deakinnek azt a felszólítását, hogy a tagok tömörüljenek a labourista kormány köré, a küldöttek viharos tiltakozással fogadták. 321 szavazattal 301 ellenében elvetették a végrehajtó bizottság határozatát, amely a fegyverkezési program támogatását követelte.

1951 szeptember elején, a trade-unionok blackpooli kongresszusán a reakciós vezetőség igénybevette a zsarolás, a megfélemlítés és a durva kényszer minden eszközét, hogy elfojtsa az egyszerű küldöttek bíráló hangját. Ennek ellenére az a határozat, mely tiltakozott az egészségügyi kiadásokat csökkentő labourista kormányrendelet ellen, 3,3 millió szavazatot kapott és csak elenyésző szótöbbséggel vetették el. A Németország és Japán felfegyverzése ellen tiltakozó határozat 2,6 millió szavazatot kapott, vagyis az összes szavazatok egyharmadát. Az a határozat, amely a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való kereskedelem bojkottálása ellen foglalt állást, 1,8 millió szavazatot kapott, noha a kongresszus vezetősége mindent elkövetett, hogy ezt a határozatot ne is engedje szavazásra. 2 millió szavazatot kapott az a határozat, amely elítélte a labourista álnacionalizálás módszereit.

Hogy milyen feszült helyzet támadt a párton belül, azt megítélhetjük abból, hogy az alapszervezetekben és a trade-unionokban követelni kezdték a Labour-párt rendkívüli konferenciájának összehívását. Ezzel a követeléssel elsőízben a gépipari munkások szakszervezetének végrehajtó bizottsága állt elő 1951 márciusában, 800 000 munkás nevében. A követeléshez több más szakszervezet és labourista alapszervezet, valamint a „Szocialista Testvériség" csoportja is csatlakozott.

A labourista vezetőség elvetette a rendkívüli konferencia összehívására vonatkozó javaslatot. A labourista kormány politikájával szemben egyre növekvő elégedetlenség azonban kifejeződésre jutott azokban a határozatokban, amelyeket a labourista alapszervezetek és a szakszervezetek hoztak az 1951 októberére kitűzött Scarborough-i konferenciával kapcsolatban. Ezek a határozatok, Harry Pollitt meghatározása szerint, a „közeledő viharos tiltakozás" előjeleit tartalmazták. A 260 határozat — különböző formában — elítélte azt az irányvonalat, amelyet a kormány a belés a külpolitika döntő kérdéseiben követ.

Mindezek a tények a labourista kormány népellenes, agresszív politikájának válságára vallottak. Ennek a válságnak szükségszerűen kihatással kellett lennie a felső rétegekre is. Bevan munkaügyi és Wilson kereskedelemügyi miniszter lemondása 1951 áprilisában azzal függött össze, hogy az országban hanyatlott a labourista

kormány befolyása, s növekedett a tömegek elégedetlensége és felháborodása a „munkáspárti" kormány háborús és éhségpolitikájával szemben. Mindkét miniszter azzal indokolta lemondását, hogy nem ért egyet a túlméretezett fegyverkezési programmal és azzal, hogy Anglia túlságosan aláveti magát Amerika parancsainak. Bevan 1951 júniusában, lemondása után két hónappal — parlamenti híveivel együtt —, kiadta a „Csak egy út" című brosúrát, amelyben bírálja a kormány fegyverkezési programját és külpolitikáját. Bevan és társasága azonban nem javasolnak más utat, csak azt, amelyet Attlee és Morrison is követ. Bevan is síkraszáll az amerikai imperializmussal való szövetség, a háborús előkészületek, a Szovjetunióval szemben folytatott ellenséges politika mellett. A hangzatos demagóg frazeológiára csupán azért van szüksége Bevan-nek, hogy maga mellé állítsa a Labour-pártból kiábrándult, balratolódó tömegeket, hogy ne engedje ezeket a béke és az igazi szocializmus táborához csatlakozni. Bevan és csoportja arra készülődött, hogy a kellő pillanatban, amikor a labourista vezetőség már teljesen lejáratta magát, elfoglalja ennek helyét úgy, hogy a személycsere ne okozzon változást a párt politikájában.

Ugyanakkor a Labour-párt vezetőségében felmerült heves nézeteltérések az idők jelei is voltak. Visszatükrözték a munkástömegek hatalmas kiábrándulását és elégedetlenségét a „munkáspárti" kormány politikájával szemben. Arról tanúskodtak, hogy az „alsó" rétegek erjedésével párhuzamosan bomlás és züllés bontakozik ki a „felső" rétegekben, ami szakadással fenyegeti a Labour-pártot. Ezek a jelek a labourista kormány és a labourizmus egész politikájának válságára utaltak.

Ilyen körülmények közepette jelentette be 1951 szeptember 19-én a Labour-párt vezetősége, hogy október 25-re új parlamenti választásokat ír ki.

Azzal, hogy rendkívüli választásokat írt ki a labourista vezetőség, maga adta tanújelét belső gyengeségének és bomlásának. A választási hűhónak többek között az volt a célja, hogy tompítsa a Labour-párt alsó rétegeinek növekvő elégedetlenségét és felháborodását, hogy elhárítsa a párt felbomlásának veszélyét. A soronkövetkező labourista konferenciát gyorsütemben vezették le október elején Scarborough-ban, és a rendkívüli körülmények ürügyével szinte teljesen elnyomták a kritikát. Jellemző, hogy a végrehajtó bizottság megválasztásakor a legtöbb szavazatot Bevan és három híve kapta. Ez egyúttal az Attlee—Morrison csoport és a Bevan-csoport kompromisszumának gyümölcse is volt; amikor megkötötték ezt a kompromisszumot, már nyilvánvalóan arra számítottak, hogy a párt ellenzékbe kényszerül.

A rendkívüli választások kiírásával a labourista kormány saját szegénységéről állított ki bizonyítványt. Az Attlee-kormány hat-

éves uralma után a rendkívüli választások kiírása a kormány csődjét bizonyította, azt, hogy képtelen feleletet adni azokra az égető kérdésekre, melyek az angol népet nyugtalanítják: függetlenség — vagy behódolás Amerikának, vaj — vagy ágyú, béke — vagy háború.

A labouristák — akárcsak 1950-ben — most sem mint a munkásosztály pártja indultak a választásokon, hanem mint a konzervatívok balszárnya, mint a két burzsoá párt hagyományos rendszerének szerves része.

A konzervatívokra azonban csak úgy lehetett volna vereséget mérni, ha a konzervatívok programjával szemben a munkásosztály és a dolgozó tömegek harcos politikájával állnak ki, ha a párt gyökeresen megváltoztatja bel- és külpolitikáját. A „munkáspárti" program azonban lényegileg semmiben sem különbözött a konzervatívok programjától. Mindkét program el akarta terelni a dolgozók figyelmét a gazdasági és a politikai élet létkérdéseiről. Az *Economist* (1951 szeptember 29.) nyiltan meg is írta: „Mind a két fő párt, mint mindig, ma is a legmesszebbmenőbben egyetért egymással, legalábbis a fő dologban: a választóknak nem szabad megengedni, hogy beleszóljanak az angol nép előtt álló reális kérdésekbe."

A konzervatívokra csak úgy lehetett volna vereséget mérni, ha megteremtik a dolgozók egységfrontját, ha a választók óriási többségét demokratikus program köré tömörítik. A kommunisták arra törekedtek, hogy létrehozzák az akcióegységet a labouristákkal, a konzervatívokkal szemben. Az 1950. évi kampánytól eltérően, amikor a Kommunista Párt 100 jelöltet állított, most csupán 10 választókerületben léptek fel kommunisták. A többi kerületben a Kommunista Párt arra szólította fel a választókat, hogy a labourista jeloltekre szavazzanak.

A Kommunista Párt fő feladatának az egységfront létrehozását tekintette, hogy megakadályozza a konzervatívok győzelmét. A Labour-párt vezetősége azonban folytatta a munkásosztály megosztására és bomlasztására irányuló, jól bevált politikáját. Egységfrontra lépett a konzervatívokkal, kommunistaellenes hajszát, szovjetellenes rágalomhadjáratot indított, fokozta a háborús hisztériát.

Az eredmények nem is maradtak el. A labouristák vereséget szenvedtek, 26 mandátummal kaptak kevesebbet, mint a konzervatívok, és 20 mandátummal kevesebbet, mint az előző választásokon.

Az angliai parlamenti választások eredményeiről kiadott TASzSz-jelentés megállapította: „A Labour-párt veresége nem volt meglepetés számunkra. Annak volt ez az eredménye, hogy a belső és a nemzetközi ügyek terén zavarba került Labour-párt, mely

helytelen politikát folytatott, elvesztette befolyását a választók bizonyos részének körében. A labouristák nem teljesítették választóiknak tett ígéreteiket. Azt ígérték, hogy politikájukkal a békére és a tobbi országgal tartott baráti kapcsolatok elmélyítésére törekednek, valójában azonban békeellenes politikát folytattak, feltétel nélkül támogatták az amerikai monopolisták agresszív terveit, s ennek az volt az eredménye, hogy mindjobban eljátszották Anglia önállóságát és függetlenségét.

Ilyen külpolitika, az új háború kirobbantásának és a fegyverkezési hajszának a politikája arra vezetett, hogy a Labour-párt nem teljesítette ígéreteit, melyeket az ország gazdasági helyzetének megjavítására és a lakosság életszínvonalának emelésére vonatkozóan tett.

Ezért a lakosság elfordult a Labour-párttól"[79].

A választási eredmények tehát pontot tettek a „munkáspárti" kormány szégyenletes politikájának végére. Ez a kormány, hatéves működése során, a konzervatívok politikáját folytatta, ilymódon a konzervatívok útját egyengette, s végül, miután belebonyolódott a belső és a nemzetközi ügyekbe — hatalomra juttatta Churchill kormányát.

Meg kell mondanunk, hogy az angol választások eredményeit, noha a konzervatívok kerültek hatalomra, nem fogadták különösebb megelégedéssel a világreakció táborában. Mindenütt kiemelték a konzervatívok győzelmének bizonytalanságát; a konzervatívok ugyanis kevesebb szavazatot kaptak, mint a labouristák. Aggodalommal vették észre, hogy az angol kétpártrendszer mind gyakrabban mond csütörtököt, s hogy e rendszer bukása messzemenő következményekkel járhat az angol kapitalizmusra nézve. Nyugtalansággal állapították meg, hogy Churchill politikáját erősebb ellenállással fogadja Anglia munkásosztálya, mint a labourista kormány politikáját — márpedig ez a körülmény gyengíti Angliát az agresszív Atlanti Tömb rendszerében. Végül — ami mindenki számára szembetűnő volt —, az angol választások és a labouristák veresége arról tanúskodott, hogy a kormányzó kapitalista köröknek mind nagyobb és nagyobb fáradságába kerül a néptömegek félrevezetése.

Az 1951. évi parlamenti választások kimenetele, akárcsak az 1950. évi választások eredménye, arra vallott, hogy tovább mélyült az angol imperializmus válsága, mégjobban kiéleződtek az ellentétek a nemzetközi reakció táborában.

---

[79] Pravda. 1951 október 27.

7. A békéért, a népi demokráciáért, a népek testvéri együttműködéséért vívott harc programja

Az új helyzet új lehetőségeket teremtett a munkásosztály akcióegységéért, a béke és a népi demokrácia egységfrontjáért vívott harc fokozására. Azok a feladatok, melyek a Kommunista Párt előtt álltak, megkövetelték a párttól, hogy tovább fokozza a dolgozók körében élvezett befolyását és igazi tömegpárttá váljék. E téren történelmi mérföldkő az „Anglia útja a szocializmus felé"[80] című program, melyet az Angol Kommunista Párt Végrehajtó Bizottsága 1951 január 13-án fogadott el.

Ez a program következetes békepolitikát állít szembe a konzervatív-labourista koalíció agresszív imperialista politikájával. A Kommunista Párt fő célja, az a cél, melynek egyesítenie kell a néptömegeket. Ez — a béke biztosítása, a háborús gyujtogatók bűnös mesterkedéseinek megakadályozása. Az új világháború, mely az atomfegyver alkalmazásával jár együtt, megsemmisülésssel fenyegeti a brit nép jelentős részét, évszázadokkal vetné vissza Angliát és szörnyű katasztrófába döntené az ország lakosságát. Ha viszont Anglia átállna a béke táborába, akkor az amerikai imperializmus elvesztené fő szövetségesét és legfőbb katonai támaszpontját, vagyis — a harmadik világháború martalóc terveit megsemmisítő csapás érné. „A tartós béke — mondja a program — létszükséglet minden nép számára és az a legfőbb cél, amelyet a Kommunista Párt maga elé tűz.

Olyan cél ez, amely vallási és politikai nézetektől függetlenül egyesítheti és egyesíteni is fogja az angol népet"[81].

A Kommunista Párt magasra emeli az angol nép és a Brit Birodalom valamennyi népe nemzeti függetlenségének lobogóját. Az amerikai imperializmus terjeszkedése gazdasági, politikai és katonai függőség bilincseibe veri a többi kapitalista államot, akárcsak annakidején Európában a hitleri rabló imperializmus agressziója. Az amerikai gengszter-imperializmus zabolátlan térhódítása új, sajátos politikai helyzetet teremtett. A nemzeti függetlenség visszanyeréséért folyó küzdelem égetően fontos feladattá vált nemcsak a kis és gyenge országok számára, melyek a nagy imperialista hatalmak rabságába kerültek, hanem olyan országok számára is, mint Anglia, mely maga is az imperialista elnyomónak és az agresszió részesének szerepét játssza, de ugyanakkor az amerikai imperializmus alárendeltje lett és gyakorlatilag elvesztette függetlenségét.

Míg a labourista és konzervatív vezérek, akik kiárusítják

[80] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 5. old.
[81] Ugyanott, 14. old.

Anglia érdekeit az amerikai imperializmusnak, egy külföldi hatalom érdekeinek képviselői lettek, addig a kommunisták saját népük igazi nemzeti érdekei mellett emelnek szót, saját népük szabadságát, függetlenségét, szuverenitását védelmezik.

„Mi egy szabad, erős és független Angliáért szállunk síkra, nem akarjuk, hogy Nagybritannia valamely külföldi hatalom alárendeltje legyen és szolgai alázattal hajbókoljon előtte"[82].

„Óriási mértékben hozzájárulna a világbéke megőrzéséhez, ha Anglia visszanyerné jogát saját ügyeinek intézésére olymódon, hogy hatalmának önálló külpolitika folytatása alapján szerezhessen érvényt"[83].

Az Anglia függetlenségéért vívott harc egyesül a Brit Birodalom valamennyi népének függetlenségéért és szabadságáért vívott harcával. A Kommunista Párt küzd a nemzeti elnyomás és az imperialista gyarmati politika felszámolásáért. Követeli Írország nemzeti egységének biztosítását, a skót és a walesi nép nemzeti követelésének teljesítését.

A program utal arra, hogy csupán az igazi (és nem a hamis, „demokratikus", labourpárti-féle) szocializmus megteremtésével oldhatja meg Anglia az előtte álló problémákat és biztosíthatja népének a tartós békét meg az állandóan emelkedő életszínvonalat. Ahhoz, hogy a szocializmus felépüljön, a munkásosztálynak el kell ragadnia a hatalmat a kapitalistáktól.

Az angol kommunisták figyelembeveszik az európai népi demokratikus országok szocialista fejlődésének tapasztalatát; ez a fejlődés a Szovjetunió vezette demokratikus tábor nagyarányú megerősödésével jár együtt. Az angol kommunisták azt tartják, hogy a jelenlegi körülmények között a szocializmus felépítéséhez Angliában nincs feltétlenül szükség a szovjet hatalom megteremtésére. Az az út, amelyen Anglia eljuthat a szocializmushoz és amely leginkább megfelel történelmi helyzetének — a népi demokrácia:

„. . . Anglia népe a kapitalista demokráciát igazi népi demokráciává változtathatja, ha a parlamentet, amely a demokráciáért Nagybritanniában lefolyt történelmi harcok eredményeként született meg, a demokrácia eszközévé, az angol nép óriási többségének akaratát kifejező eszközzé változtatja.

Az angol nép számára előrevezető út — egy népi kormány létrehozása olyan parlament alapján, amelyben a nép igazi képviselői foglalnak helyet"[84].

---

[82] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 18. old.
[83] Ugyanott, 19. old.
[84] Ugyanott, 25—26. old.

Az, hogy a nép kívívja a hatalmat, megteremtse a népi demokráciát, megalakítsa a népi kormányt, a parlamentet a brit nép többségének eszközévé tegye — mindez, természetesen, nem következik be magától. A népi demokráciát, miként erre a program rámutat, csupán átfogó népi tömegmozgalom eredményeként lehet megteremteni, ha a dolgozók, élükön a munkásosztállyal, aktív harcot vívnak és erélyesen cselekszenek.

„Ilyen népi hatalom létrehozásának legfontosabb feltétele, hogy **a** dolgozók minden rétegéből... széleskörű koalíciót vagy szövetséget hozzunk létre.

Csakis egységes munkásosztály alapján hozható létre ez a... szövetség... E szövetségnek fő és vezető ereje a munkásosztály..."[85] A program utal arra, hogy a munkások millióinak is latba kell vetni minden politikai és gazdasági erejüket, hogy „lehetetlenné tegyék a jobboldali munkáspárti vezetők és a konzervatívok számára mai végzetes politikájuk folytatását"[86]. A népi koalíció, a dolgozók valamennyi rétegeinek egyesülése csupán a jelenlegi politika elleni aktív harc révén „alakulhat át olyan mozgalommá, amelynek elég ereje van ahhoz, hogy megsemmisítő csapást mérjen a gazdagokra és labourista szekértolóikra..."[87] A népi kormány csupán a munkásosztály vezette dolgozók elszánt egységes akcióinak eredményeként jöhet létre: „A munkásosztály csakis a munkásmozgalom minden szervezetének akcióegysége alapján tömörítheti határozott cselekvésre saját erőit és összes szövetségeseinek erőit. Csakis így érheti el, hogy megszervezze a parlamenti többséget és népi kormányt alakítson"[88].

A program pontosan megfogalmazza a népi kormány feladatait. A népi kormánynak meg kell semmisítenie a monopolisták hatalmát, végre kell hajtania a nagyipar, a bankok, a nagybirtokok stb. szocialista államosítását; tervszerű gazdálkodást kell folytatnia, szocialista elvek alapján; meg kell teremtenie az erős és független, békepolitikát folytató Angliát; végre kell hajtania az államgépezet demokratikus átalakítását; el kell fojtania a kapitalisták és ügynökeik minden ellenállási kísérletét; mozgósítania kell a nép túlnyomó többségét azoknak a döntő rendszabályoknak a megvalósítására, melyek megtörik a kizsákmányolók gazdasági és politikai hatalmát; demokratikus választási reformot kell végrehajtania, biztosítania kell az igazi demokráciát; véget kell vetnie az imperialista gyarmati politikának és új kapcsolatokat kell teremtenie a Brit Birodalom népei között, az egyenjogúság elve alapján.

---

[85] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 26—27. old.
[86] Ugyanott, 27. old.
[87] Ugyanott, 28. old.
[88] Ugyanott.

A program utal arra, hogy a munkásosztály és a többi dolgozó réteg az ország lakosságának túlnyomó többségét alkotja, hogy óriási politikai erőt képvisel, mely eléggé erős ahhoz, hogy vereséget mérjen a kizsákmányolókra, de nem egységes. A Labour-párt jelenlegi vezetősége megosztja a munkásosztályt, aláássa és bomlasztja a munkásmozgalom egységét, holott a munkásosztály egysége szükséges feltétele annak, hogy betölthesse történelmi küldetését. A győzelem kivívása érdekében fel kell számolni a jobboldali labourista vezérek befolyását, véget kell vetni szakadár tevékenységüknek. Ez a program ékesenszóló leleplező okmány, vádirat a labourista politika ellen.

Az Angol Kommunista Párt politikája és programja — hangsúlyozza az idézett program — a marxista elmélet gránitalapjára, Marx, Engels, Lenin és Sztálin tanítására épül fel. „A történelem bizonyítja, hogy ilyen párt nélkül nem lehet megnyerni a szocializmusért vívott csatát"[89].

Az „Anglia útja a szocializmus felé" című program ugyanakkor megmutatja azt az utat is, amelyet az Angol Kommunista Pártnak követnie kell, hogy valóban tömegpárttá, az angliai munkásosztály és a dolgozók vezetőjévé váljék. Választ ad a népnek az őt nyugtalanító, elevenébe vágó kérdésekre: a béke és a háború, a kapitalista diktatúra és a népi demokrácia kérdéseire, a birodalom sorsára és a szocialista társadalomban élő nép jólétére vonatkozó kérdésekre. A program: felhívás az angol nép óriási többségéhez, hogy egyesüljön a Kommunista Párttal és az egész munkásmozgalommal a békéért, a nemzeti függetlenségért, a szocialista világban felvirágzó új jövőért vívott harcban.

Az Angol Kommunista Párt programja kimerítő választ ad a Brit Birodalom válságának kérdéseire is és megmutatja a kivezető utat ebből a válságból.

A Brit Birodalom válsága egyre mélyül és mind élesebbé válik. Az angol imperializmusnak már két elhúzódó gyarmati háborút kell folytatnia: Malájföldön és Burmában. Egyre magasabbra csap a gyarmati és függő népek nemzeti felszabadító harcának lángja Indiában és a Közel-Keleten. Aktív politikai harcot kezdtek függetlenségükért Afrika népei is. Gyengülnek a birodalmon belüli kapcsolatok Anglia és a dominiumok között: Írország kilépett a Birodalomból, Új-Foundland Kanadához csatlakozott, megrendültek az angol imperializmus pozíciói Dél-Afrikában, Ausztráliában, Új-Zélandon. Az amerikai imperializmus arra használja fel az angol-amerikai „együttműködés" rendszerét, hogy fokozottabban hódítson tért a Brit Birodalom országaiban

[89] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 39. old.

— a domíniumokon és a gyarmatokon —, kiszorítva onnan az angol imperializmust.

Az angol imperialisták és jobboldali labourista tányérnyalóik, a Brit Birodalom válságának lényegét elkendőzve és meghamisítva, ezt a válságot olyan nevetséges „tényezőkkel" igyekeznek megokolni, mint „Moszkva keze", a „Kominform fondorlata", „a kommunisták aknamunkája".

Sztálin elvtárs már 1925-ben leleplezte az angol konzervatívok ügyetlen próbálkozásait, amikor ezek az orosz kommunistákat és a „szovjet propagandát" vádolták meg azzal, hogy aláássák a Brit Birodalom hatalmát. Sztálin elvtárs ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: „De van egy erő, amely elpusztíthatja és feltétlenül el is fogja pusztítani a Brit Birodalmat. Az angol konzervatívokra gondolok. Ez az az erő, amely feltétlenül, elkerülhetetlenül pusztulásba viszi a Brit Birodalmat"[90]. Ez a tétel teljes mértékben vonatkozik az angol imperialisták jelenlegi kardcsörtető, kalandor politikájára is, mellyel ők a Brit Birodalom szétmálló alapzatát meg akarják szilárdítani.

1951 elején az Attlee-kormány nem átallotta hivatalos jegyzékben szemrehányni a Szovjetuniónak, hogy rokonszenvezik a Malájföldön, Indokínában és más országokban folyó felszabadító mozgalmakkal, s megvádolni a szovjet kormányt, hogy aláássa a gyarmati rendszer alapjait. A szovjet kormány 1951 február 24-i válaszjegyzéke hangsúlyozta: „... meg kell magyaráznunk, hogy amíg imperialista elnyomás lesz a világon, addig az elnyomott népek felszabadító mozgalma is létezni fog — függetlenül egyes államfők akaratától és rokonszenvétől. A szovjet kormányt vádolni azzal, hogy különböző országokban fellángoltak a felszabadító mozgalmak — amelyeket az imperializmus elnyomása váltott ki —, éppoly badar dolog, mintha a Földünkön előforduló földrengések, avagy a tengerek dagálya és apálya miatt vádolnák meg a szovjet kormányt"[91].

Ugyanígy az angol kommunisták is visszautasítják a konzervatívoknak és a jobboldali labouristáknak azokat a nevetséges és provokációs agyszüleményeit, melyek szerint a Kommunista Párt „aknamunkát" folytatna Anglia és a Brit Birodalom elpusztítása érdekében.

A Brit Birodalom válsága nem időleges, átmeneti jelenség; ez a válság a kapitalizmus általános válságának és különösen a gyarmati rendszer válságának megnyilatkozása és szerves alkotórésze. De bármint erőlködjenek is az angol burzsoázia és szociálimperialista lakájai, bárhogy szélhámoskodjanak vagy kegyetlenkedjenek,

---

[90] *Sztálin* Művei. 7. köt. 311. old.

[91] Novoje Vremja. 1951 február 28-i (9.) számának melléklete.

hogy fenntarthassák uralmukat a gyarmatokon — a történelem pálcát tört ügyük felett.

Sztálin elvtárs utalt arra, hogy a kapitalizmus fejlődése során két irányzat nyilvánul meg: a népek gazdasági közeledésének és a területek egyesülésének irányzata, valamint az ilyen egyesülés erőszakos formáinak megsemmisítésére törő irányzat, mely az elnyomott gyarmatoknak és függő nemzetiségeknek az imperialista elnyomás elleni harcában jut kifejezésre. E két irányzat kibékíthetetlen volta határozza meg a soknemzetiségű burzsoá államok és a gyarmatbirodalmak belső gyengeségét. „Elkerülhetetlen összeütközések ezeken az államokon belül és elkerülhetetlen háborúk az államok között; a régi gyarmati államok széthullása és újak keletkezése; újabb hajsza gyarmatok után és a soknemzetiségű államok újabb széthullása, a világ politikai térképének újabb átszabása — ezek a következményei ennek az alapvető ellentmondásnak"[92].

Sztálin elvtárs éppen Nagybritanniát hozta fel példa gyanánt a burzsoá demokrácia világában azokra az államképződményekre, ahol „fokozatosan hanyatlanak és alkatelemeikre bomlanak a soknemzetiségű államok . . ."[93]

A kapitalizmus általános válságának kiéleződése közepette, amikor a történelem napirendre tűzte a szégyenletes imperialista gyarmati rendszer maradéktalan felszámolását, rendkívül meggyorsult a burzsoá soknemzetiségű államok és gyarmatbirodalmak széthullásának és hanyatlásának folyamata. Az angliai uralkodó osztályok reakciós és rövidlátó politikája elősegíti a Brit Birodalom széthullását és megsemmisülését. Az Angol Kommunista Párt programja utal arra, hogy „Angliát és a Brit Birodalmat éppen a konzervatívok és a Munkáspárt vezetői teszik tönkre politikájukkal, amelynek lényege a fegyveres megtorlás és a gyarmati kizsákmányolás"[94]. Ez a politika gyűlöletet ébreszt a gyarmatok és függő országok népeiben a Brit Birodalommal szemben, ellene lázítja az emberiség zömét.

Az angliai uralkodó osztályok behódoló, kapituláns politikája, melyet az amerikai imperializmus irányában folytatnak, ugyancsak a Brit Birodalom válságának kiéleződésére vall. Ez a politika feltárja a Birodalom kapuit az amerikai térhódítás előtt, megkönnyíti az amerikai imperialisták dolgát, hogy a pénzügyi és a katonai, politikai függőség kötelékeivel kössék gúzsba, s gyakorlatilag az „amerikai birodalom" hatalmi körébe vonják a brit dominiumokat és gyarmatokat.

---

[92] *Sztálin* Művei. 5. kot. 196—197. old.
[93] Ugyanott, 163. old.
[94] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 20. old.

Az Angol Kommunista Párt programja könyörtelen kritikával illeti a konzervatívok és a jobboldali labouristák imperialista gyarmati politikáját. A Kommunista Párt követeli, hogy vessenek véget a gyarmati elnyomásnak és kizsákmányolásnak, a gyarmati háborúknak és megtorlásoknak. A párt programja azonban nem korlátozódik ezekre a követelésekre. Ez a program követeli elsőízben: az egyenlőtlenségen és rabságon alapuló jelenlegi brit gyarmatbirodalmat a népek erős, szabad, egyenjogú szövetségévé kell változtatni, úgy, hogy a gyarmatok nemzeti függetlenséget kapnak.

E cél elérése érdekében mindenekelőtt teljesen fel kell számolni a nemzeti elnyomást és az egyenjogúság hiányát: „Véget kell vetni annak a politikai, gazdasági és katonai leigázáson alapuló egészségtelen viszonynak, amely a jelenlegi Brit Birodalom népei között fennáll és ezt a viszonyt a teljes nemzeti függetlenségre és egyenjogúságra épülő kapcsolatokkal kell felváltani. Ez megköveteli, hogy vonjunk ki minden fegyveres erőt a gyarmati és függő helyzetben levő országok területéről és az e területek feletti felségjogot ruházzuk az ott élő népek által szabadon választott kormányokra"[95].

A gyarmati elnyomás és kizsákmányolás rendszerének romjain kell felépíteni az angol nép és a Brit Birodalom felszabadult népei új, egyenjogú szövetségének az alapjait: „Ez megteremti majd az alapját egy új, szoros baráti szövetségnek az angol nép és a birodalom felszabadult népei között. Csupán ezen az alapon lehet igazi barátságra lépni a jelenlegi birodalom kötelékébe tartozó népekkel. Olyan barátság lesz ez, amely elősegíti a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok és együttműködés fejlődését és a népek szabadságának közös védelmét az amerikai imperialista agresszióval szemben"[96].

Az angol reakciósok — a konzervatívok és a jobboldali labouristák egyaránt — azzal rémítgetik a népet, hogy az imperialista gyarmati elnyomás felszámolása megfosztja Angliát a nyersanyag- és élelmiszerforrásoktól, a fogyasztási piacoktól stb., hogy a brit szigeteket ilymódon éhségre és pusztulásra kárhoztatják . . . Ezt a hazugságot és rágalmat megcáfolhatatlanul leleplezi az Angol Kommunista Párt programja. Anglia és a Brit Birodalom többi országának együttműködése kölcsönösen javára válik mindkét félnek, előmozdítja fejlődésüket és növekedésüket. Anglia csupán így biztosíthatja a maga számára azt, hogy hozzájut az életbevágóan fontos nyersanyagokhoz és élelemhez; mindezt pedig az angol ipar termékeinek egyenértékű cseréjével szerezheti meg,

[95] Az Angol Kommunista Párt harci programja. 21. old.
[96] Ugyanott.

mert ezekre a termékekre a többi országnak szüksége van, hogy fejleszthesse gazdaságát.

A programnak azokat a tételeit taglalva, melyek a Brit Birodalom népeinek együttműködésére vonatkoznak, Palme Dutt rámutat cikkében[97] arra, hogy ezen az államközösségen belül a gazdasági kapcsolatok — úgy, ahogyan a programban vannak megfogalmazva — csupán az átmeneti időszakban fognak fennállani. A továbbiakban iparosodni fognak a volt gyarmati országok, Anglia pedig tökéletesebben fogja kiaknázni saját erőforrásait és az ország nem függ majd annyira, mint most, az élelmiszerbehozataltól. Így tehát létre fog jönni a gazdasági kapcsolatoknak sokkal kiegyensúlyozottabb rendszere.

És valóban: csak az imperialista elnyomás és kizsákmányolás teljes felszámolása, csupán a népek nemzeti és társadalmi felszabadítása — mind az anyaországban, mind a gyarmatokon — hozhatja meg a népek szoros együttműködését, különösen pedig gazdasági egyesülésüket, az önkéntesség, egyenjogúság és kölcsönös bizalom elvei alapján. A kapitalizmusban a gazdasági egyesülés és a nemzeti önrendelkezés tendenciája közötti kibékíthetetlen ellentmondás a szocializmusban teljesen feloldódik. Sztálin elvtárs ezt mondja: „A kommunizmus számára, ellenkezőleg, ezek a tendenciák csak két oldalát jelentik ugyanazon ügynek, az elnyomott népek felszabadításának az imperialista iga alól, mert a kommunizmus tudja, hogy a népek egységes világgazdaságban való egyesülése csak kölcsönös bizalom és önkéntes megegyezés alapján lehetséges, hogy a népek önkéntes egyesülésének útja csakis a gyarmatoknak az «egységes» imperialista «egésztől» való elszakadásán át, önálló államokká alakulásán át vezet"[98].

Az angol nép és a Brit Birodalom felszabadult népeinek testvéri szövetsége, az egyenjogú népek szabad egyesülése az Államközösségben — e kérdések újszerű felvetése szerves kapcsolatban van az egész nemzetközi helyzettel. Az amerikai imperializmus zabolátlan térhódítása a „gyengébb partner" és csatlós rangjára süllyesztette Angliát. Ez a térhódítás halálos veszedelemmel fenyegeti most a Brit Birodalom valamennyi országát. Az amerikai rabló imperializmus lett most a világreakció és az imperialista gyarmati rendszer fő támasza. Az amerikai imperializmusnak vezető szerepe van abban, hogy a gyarmati és függő országokat bevonják az új világháború előkészítésébe.

Anglia népe és a Brit Birodalom többi országának népei egyesült erővel harcolnak a brit imperializmus ellen, amely elnyomja és kizsákmányolja őket, és amely lelkiismeretlenül árubabocsátja

[97] Tartós békéért, népi demokráciáért! 1951 április 8.
[98] *Sztálin* Művei. 6 kot. 161. old.

érdekeiket. Ez azonban még nem elég. A Brit Birodalom népeinek harca nemzeti függetlenségükért nemcsak a brit imperializmus ellen irányul, hanem az amerikai-angol imperialista tömb ellen is, amelynek fő ereje az amerikai imperializmus. A népek harca nemzeti szabadságukért elképzelhetetlen anélkül, hogy ne forduljon szembe az amerikai imperializmus arcátlan és ragadozó térhódításával, mert ez az imperializmus rabságba akarja dönteni a Brit Birodalom valamennyi népét. Anglia és a Brit Birodalom népeinek szövetsége és együttműködése, miként ez a programból kiderül, időszerű lehet e népek felszabadulása után is, hogy együttesen védekezzenek a várható amerikai imperialista intervenció és agresszió ellen.

R. Palme Dutt a fentebb említett cikkében hangsúlyozza, hogy a program tételei a népi Angliára, népi demokratikus kormányának politikájára vonatkoznak. A program nem vet fel semmiféle kész alkotmányos tételt, nem jelenti a kölcsönös kapcsolatok jövőbeli rendszerének részletes tervezetét. Nem tekinti feladatának, hogy útbaigazítást adjon a jelenlegi Brit Birodalom többi országának. A jövőbeli kölcsönös kapcsolatok jelentékeny mértékben függenek majd Anglia és a Brit Birodalom többi országának politikai fejlődésétől, e fejlődés iramától. Palme Dutt ezt írja: „... ha egyes országok függő népei, például a délkeletázsiai országok népei, előbb vívják ki szabadságukat, mint ahogy Angliában diadalmaskodnának a népi, antiimperialista erők, úgy világos, hogy ezek a népek, akik ilymódon szabadon választhatják meg, hogy kivel lépjenek szövetségre, aligha fognak az imperialista Angliával szövetkezni."

Az „Anglia útja a szocializmus felé" nemcsak olyan program, amely Anglia népeinek és a jelenlegi Brit Birodalom többi országának jövendő kapcsolataira vonatkozik, hanem egyúttal az Angol Kommunista Párt és az egész munkásosztály nagy, felelősségteljes kötelességvállalása a szocialista Angliáért vívott harcban, a Brit Birodalom gyarmati és függő országai nemzeti felszabadító mozgalmának nyujtandó aktív és hathatós támogatás biztosítása terén.

A kommunisták, akik saját országukban, az anyaországban tevékenyen küzdenek a szocializmus és a demokrácia győzelméért, feltétlenül segítik és teljes erejükkel támogatják a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalmát. „Nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom"[99]: ezt gyakran hangsúlyozták a marxizmus klasszikusai.

A szocializmus győzelmét a fejlett országokban megkönnyíti az imperializmus gyengülése perifériáin és a gyarmati hátország-

[99] *Marx—Engels—Lenin—Sztálin.* Proletárnemzetköziség és hazafiság. Szikra 1952. 46. old.

ban — hangoztatják a kommunisták, és rámutatnak arra, hogy a szocializmusnak ez a győzelme nem lehet maradandó a gyarmati népek nemzeti felszabadító harcának győzelme nélkül. Másrészt, a gyarmati népek igazságos harcát jelentős mértékben megkönnyíti az a tény, ha segítséget és támogatást kapnak az anyaország demokratikus, haladó erőitől. Innen fakad az a szerves kapcsolat, ami a nemzeti-gyarmati kérdés, valamint a szocializmusért folyó világméretű harc között van. „A fejlett országok proletármozgalmának és a gyarmatok nemzeti szabadságmozgalmának érdekei megkövetelik a forradalmi mozgalom e két fajtájának közös fronttá egyesítését a közös ellenség, az imperializmus ellen"[100] — tanítja Sztálin elvtárs.

„A gyarmati és a függő országokban tartós győzelem lehetetlen, ha ez országok szabadságmozgalma és a Nyugat élenjáró országainak proletármozgalma között nincs tényleges összefogás"[101].

Az a feladat, hogy létrejöjjön a kapcsolat Anglia munkásmozgalma és a Brit Birodalom többi országának felszabadító mozgalma között — rendkívüli fontosságra tesz szert a jelenlegi körülmények között. Hiszen a nemzeti függetlenségért vívott harcnak közösek a feladatai, közösek az érdekei a békéért, az új háború gyujtogatói ellen folyó küzdelemben. Mindezt meghatározzák a szocialista Anglia és a Birodalom felszabadult népei együttműködésének távlatai, melyeket az „Anglia útja a szocializmus felé" című program fel is vázol.

Azok a történelmi jelentőségű feladatok, amelyek Anglia haladó erőire várnak a Brit Birodalom népei nemzeti felszabadító harcának támogatása terén, elválaszthatatlanok azoktól a feladatoktól, amelyek a világszerte kibontakozó gigászi békeharcból fakadnak. Az angol-amerikai tömb már több háborús tűzfészket lobbantott lángra a gyarmati országokban. Indiát és Délkelet-Ázsiát a győztes kínai demokrácia ellen indítandó „nagy háború" felvonulási területévé akarja változtatni. A Közel-Keletet, az afrikai világrészt és valamennyi angol dóminiumot a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen forralt harmadik világháború stratégiai támaszpontjává akarja változtatni. Feltartóztatni a csapást, amelyet az imperializmus akar mérni a gyarmati népek életére és szabadságára, meghiúsítani az imperialisták agresszív háborús terveit Afrikában, Ázsiában, a Csendes-óceánon — mindez óriási mértékben előmozdítja az általános békefront ügyét.

A kommunisták aktív harcra mozgósítják Anglia munkástömegeit az angol imperializmusnak a gyarmatokon bevezetett háborús rendszabályai ellen, a gyarmati háborúk és megtorló

[100] *Sztálin* Művei. 6. köt. 159. old.
[101] *Sztálin* Művei. 7. köt. 154. old.

hadjáratok ellen. Leleplezik azokat az aljas imperialista mesterkedéseket, melyeket a konzervatívok és a labouristák egyaránt felhasználnak arra, hogy álcázzák és fenntartsák a brit monopóliumok gyarmati uralmát. A kommunisták feltárják azoknak az imperialista szofizmáknak igazi értelmét, amelyeket mind a konzervatívok, mind a jobboldali labouristák hangoztatnak, hogy élesszék a sovinizmust a tömegekben, elválasszák egymástól és megosszák a népeket, szembeállítsák az angol nép érdekeit a gyarmati népek érdekeivel. A kommunisták rámutatnak arra, hogy az angol munkásosztály és a gyarmati népek szövetségesek a közös harcban és érdekeik megegyeznek.

A kommunisták szervezik meg az ellenállást a kardcsörtető amerikanizmus agresszív térhódító törekvéseivel szemben, amelyek a Brit Birodalom népei ellen irányulnak. Leleplezik az angol imperialisták szégyenletes nemzetellenes politikáját, mely azzal az eredménnyel jár, hogy Anglia mindinkább az amerikai imperializmus hűbéresévé és csatlósává válik, ugyanakkor pedig arra serkenti az amerikai monopolistákat, hogy a Brit Birodalmat megkaparintsák és bekebelezzék. A kommunisták bebizonyítják: az a tény, hogy a brit dominiumok és gyarmatok az amerikai imperializmus háborús támaszpontjaivá válnak — maga után vonja a kizsákmányolás és a nemzeti elnyomás fokozódását, a legreakciósabb, fajvédő és fasisztabarát klikkek és pártok hatalomrajutását.

Anglia és a Brit Birodalom többi országának haladó erői egyesülnek, közös harci frontot alkotnak az imperialista háborús gyujtogatók ellen és küzdenek a demokráciáért, a szocializmusért, a békéért. E front jelszava — sohasem fogunk fegyvert a szocializmus országa, a népek barátságának és testvériségének támasza, a világbéke zászlóvivője: a Szovjetunió ellen.

Az angol imperialisták úgy keresnek kivezető utat a Brit Birodalom mindinkább élesedő válságából, hogy új világháború kirobbantására törekednek. Ám ezen az úton járva csak meggyorsítják a Brit Birodalom felbomlását és hanyatlását. Kétségtelen, hogy az új háború — ha az imperialisták kirobbantanák — csakis az imperialista rendszer teljes bukására, az angol és mindennemű más imperialisták uralmának, a gyarmati népek milliói fölötti uralmának végleges felszámolására vezethetne.

Angliában és az egész Brit Birodalomban érlelődnek azok az erők, amelyek a kapitalista kizsákmányolás, a nemzeti-gyarmati elnyomás és az imperialista agresszió rendszerének romjain, a népi demokrácia jegyében fel tudják építeni az új életet, a békés munka, a népek jólétének növelése, a nemzetek testvéri együttműködése, a Szovjetunióval és a béke, demokrácia, szocializmus egész hatalmas táborával való megbonthatatlan barátság és együttműködés alapján.

TARTALOM

Bevezetés. A Brit Birodalom válsága — a kapitalizmus általános válságának megnyilvánulása 5

I. fejezet. Az angol kapitalizmus rothadása és hanyatlása . 30

1. Anglia monopolhelyzetének megrendülése 30
2. Két program a válság megszüntetésére 44
3. A monopóliumok mindenhatósága és a dolgozók kirablása a „demokratikus szocializmus" jegyében. 50
4. A gazdaság hadiútra terelésének siralmas eredményei 77

II. fejezet. Az amerikai imperializmus leigázza Angliát. Az amerikai monopóliumok támadása a Brit Birodalom ellen 96

1. Anglia, az amerikai imperializmus ifjabb partnere 96
2. Ellentétek az agresszív tömb kebelében 105
3. Harc az árupiacokért 112
4. Harc a nyersanyagforrásokért 126
5. Pénzügyi versengés 135
6. Harc a közlekedési vonalakért és a támaszpontokért 150
7. Az angol-amerikai ellentétek jellegéről és szerepéről 156

III. fejezet. Az angol gyarmati uralom válsága Indiában és Délkelet-Ázsiában 163

1. Az angol imperialisták gyarmati politikája az új körülmények között 163
2. A brit imperializmus uralmának eredményei Indiában és Pakisztánban 172
3. A burmai nép harca igazi függetlenségéért 231
4. Nemzeti felszabadító harc Malájföldön 246
5. A délkeletázsiai imperialista tervek kudarca elkerülhetetlen 259

IV. fejezet. A brit imperializmus helyzetének megrendülése a Közel-Keleten 266

1. A „Brit Közelkeleti Birodalom" csődje 266
2. Az angol-amerikai tömb és az angol-amerikai ellentétek a Közel-Keleten 274
3. Az imperialista uralom eredménye: gazdasági pangás és hanyatlás 289
4. Az osztályerőviszonyok és a nemzeti felszabadító harc fellendülése 301
5. A Szovjetunió hatalmas vonzóereje 312
6. A Közel-Kelet népei meghiúsítják a háborús gyujtogatók terveit 317

V. fejezet. Az angol gyarmatosítók politikája és az afrikai népek szabadságharca 322

1. Vádirat az imperializmus gyarmati rendszere ellen 322
2. A földkérdés az afrikai népek legégetőbb problémája 327
3. Az éhség, a kényszermunka és a faji megkülönböztetés rendszere 334
4. A gyarmati kizsákmányolás fokozásának legújabb programjai 342
5. Az angol gyarmatosítók politikai szemfényvesztései 349
6. Az Afrikáért folyó imperialista harc kiéleződése 354
7. Afrika népeinek harca a szabadságért és a függetlenségért 361

VI. fejezet. A brit dominiumok háború utáni fejlődésének néhány eredménye 381

1. A régi dominiumok a Brit Birodalom rendszerében 381
2. A dominiumok gazdasági és politikai fejlődésének egyenlőtlensége fokozódik 385
3. Az amerikai imperializmus térhódítása a dominiumokon 420
4. A „birodalmi egység" és az új világháború előkészítése 428
5. A dominiumok haladó erőinek harca a demokráciáért és a békéért 440

VII. fejezet. Az angol imperializmus válsága és a haladó erők harca Angliában 458

1. A Birodalom válsága és az angliai politikai helyzet 458
2. A „kétpártrendszer", és a labourizmus átalakulása a konzervatívok balszárnyává 461
3. Az agresszív, kalandor külpolitika csődje 478

4. A burzsoá ideológia bomlása 496
5. Két tábor harca Angliában. A haladó erők növekedése 504
6. A labourista politika válsága és a Labour-párt veresége az 1951. évi választásokon 526
7. A békéért, a népi demokráciáért, a népek testvéri együttműködéséért vívott harc programja 537

A fordítást ellenőrizte : Lénárt György Műszaki vezető: Szécsi Andor

A könyv szedését 1953 III. 27-én kezdték meg. Megjelent V. 23-án, 5000 példányban. Ez a konyv 39,7 szerkesztői ívet tartalmaz. — Terjedelme 34½ (a/5) ív.

Ez a könyv az MNOSZ 5601—50 Á és MNOSZ 5602—50 Á szabványok szerint készult.

5176. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.